שבוע פרשת לך־לך

ב׳ – ח׳ מרחשון תשע״ה (26 October – 1 November 14)

ספרי׳ – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל **שער**
תשיעי **שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פּאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין בזמן התפילה, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיג

בו יסופר נפלאות מיציאת מצרים:

א הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה׃ ב יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃
ג מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה׃ ד רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ׃
ה מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת׃ ו הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃ ז מְקִימִי מֵעָפָר
דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן׃ ח לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ׃ ט מוֹשִׁיבִי ׀ עֲקֶרֶת הַבַּיִת
אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ׃

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז׃ ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו׃
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר׃ ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן׃ ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר׃ ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן׃ ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב׃ ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם׃

אגרות קודש

ב״ה, ג׳ מ״ח, תש״כ
ברוקלין.

האברך יעקב עמנואל שי׳

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מר״ח חשון, בו כותב מפעולותיו בשטח החינוך ובענינים רוחנים בכלל.

ומובן שבעיקר נעם לי לקרות ע״ד שיעוריו בקבוצת נוער ההולכת ומתרבה בכמות, ובודאי גם באיכות, אף שכמובן זהו מסובך ביותר לראות בעיני בשר, ותקותי חזקה, אף שאינו מזכיר עד״ז, אשר בביאורו י״ג העיקרים וכו׳ - מנצל כל הזדמנות לקשר הענינים עם מעשה בפועל ועוד יותר - בהנוגע לחיי היום יומים ובפרט שכפס״ד המשנה - המעשה הוא העיקר, שהוא לא רק חלק בפ״ע אלא מוכרח לקיום כל הענין כולו, ועיין ג״כ אגה״ק לרבנו הזקן סי׳ כ״א, ומובן ג״כ שהביטוי לעיל, **מנצל** כל הזדמנות כולל גם לראות **ליצור** הזדמנות, כיון שהזדמנות הכללית, ז.א. פגישתו עם הקבוצה מספיקה להעמיד הדרישה להוראה בהלכות הצריכות בחיי היום יומי, וק״ל.

וכל הנ״ל אמור ג״כ בהנוגע לביהכ״נ אשר ממשיך שם לאחרי היותו בו בימי המועדים דחודש תשרי, ועל כל האמור קאי פס״ד רז״ל יגעת ומצאת. ובהנוגע להשומעים, אפילו אם נמצא בהם כאלו, המקיימים בפועל אני ישנה בגלותא, בודאי שצודק בהם סיום הכתוב: ולבי ער (להקב״ה תורתו ומצותיו) ונמצא בהם.

ויהי רצון שיוסיף בהנ״ל מתאים לדרישת השעה והסיסמא של שנה העברה וגם דעתה - דופרצת וגו׳ והרי נתוסף גם הענין דשנת המאתים של הסתלקות הילולא של הבעש״ט, אשר לכשיפוצו מעינותיו חוצה קאתי מר דא מלכא משיחא.

בברכה הצלחה ולבשו״ט בכל האמור.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים קיג, קיד .....ג

ג) מאמר ד״ה ויאמר הוי׳ אל אברם
שבת פרשת לך לך, ח׳ מרחשון ה׳תשמ״ה ..... ה

ד) שיחת ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון, ה׳תשמ״ה ..... יא

ה) לקוטי שיחות – פרשת לך לך
(בלה״ק) כרך ה ..... מב

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מח

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת לך לך .....מט

ח) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת לך לך ..... נ

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת לך לך.....קא

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת לך לך..... קב

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת לך לך.....קיג

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קטז

שיעורי רמב״ם – מהדורת חזק:

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת לך לך ..... קיט

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת לך לך..... קלח

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת לך לך .....קמג

טז) נביאים וכתובים
מלכים ב פרק כא-כב, תהלים פרק קמג-קמד.....קמה

יז) משניות – מסכת מידות
ביאור קהתי..... קמז

יח) עין יעקב מסכת יומא ..... קנז

יט) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף כב עד דף כח..... קנח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....קפו

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
אדמו״ר הזקן .....קפז

כב) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן .....קפט

כג) שערי אורה
אדמו״ר האמצעי .....קצב

כד) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קצג

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....קצד

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....קצד

כז) ספר המאמרים – ספר המאמרים ה׳תרצ״ט
אדמו״ר מוהריי״צ.....קצו

כח) לקוטי דיבורים
אדמו״ר מוהריי״צ.....קצו

כט) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קצז

ל) חומש לקריאה בציבור .....קצח

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת לך לך .....רו

לב) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש .....רז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

וַיֹּאמֶר הֲוָיָ׳ אֶל אַבְרָם בהיותו בארץ הולדתו, באור כשדים, **לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ** שאראה לך בהמשך הדרך, היא ארץ ישראל. **וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה. וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ גו׳ וְנִבְרְכוּ בְּךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה**[1]. **וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק** השאלה **בָּזֶה** על פי דיוק בלשון הכתוב **בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי החסידות של **רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵנוּ** אדמו״רי חב״ד **(בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳** לאדמו״ר הזקן **וּבְ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳**[2] לאדמו״ר ה׳צמח צדק׳ **וּבַדְּרוּשִׁים** מאמרי החסידות **שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה**[3] של רבותינו נשיאינו בדורות הבאים), **דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן (כְּפִי שֶׁהִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה**[4] שקדמו לרבותינו נשיאינו) **מַהוּ לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גו׳, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר לֵךְ מֵאַרְצְךָ גו׳, וְלֹא לֶךְ־לְךָ** ומהי כוונת הכתוב בתוספת ״לך לך״?

גַּם יָדוּעַ[5] בתורת החסידות **הַדִּיּוּק** השאלה **בְּסֵדֶר הַמִּקְרָא מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, דְּלִכְאוֹרָה הַסֵּדֶר עַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְהֵיפֶךְ, דְּבִתְחִלָּה** כאשר האדם יוצא ללכת מחוץ לארצו ומולדתו, בתחילה **יוֹצֵא הָאָדָם מִבֵּית אָבִיו, וְאַחַר־כָּךְ** רק לאחר שיצא מהבית, הוא יוצא **מִמּוֹלַדְתּוֹ, דְּהַיְנוּ שְׁכוּנָתוֹ (כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[6]**), וְאַחַר־כָּךְ** לאחר שיצא מביתו ואחר כך משכונתו, הרי הוא יוצא **מֵאַרְצוֹ, דְּפֵירוּשׁוֹ אַפַּרְכִי** המדינה, המחוז **שֶׁלְּךָ (כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[6]**)** ואם כן מדוע הכתוב מדבר קודם על היציאה ״מארצך״, אחר כך ״ממולדתך״ ורק אחר כך ״מבית אביך״ בעוד שלכאורה הסדר ההגיוני הוא להיפך, היינו יציאה מהבית, אחר כך מהשכונה ורק אחר כך מהארץ?

גַּם מַהוּ הַקֶּשֶׁר דְּעִנְיָן זֶה של היציאה ״מארצך וממולדתך ומבית אביך״ **לְמַה שֶׁכָּתוּב אַחַר־כָּךְ וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ,** הקדוש־ברוך־הוא מבטיח לאברהם שמי שיברך אותו יהיה מבורך, היינו מה עניין היציאה מארצו וכו׳ לעניין הברכות?

בס״ד. שבת פרשת לך־לך, ח׳ מרחשון, ה׳תשמ״ה

(הנחה בלתי מוגה)

וַיֹּאמֶר הֲוָיָ׳ אֶל אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ. וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה. וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ גו׳ וְנִבְרְכוּ בְּךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה[1]. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה בִּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵנוּ (בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳ וּבְ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳[2] וּבַדְּרוּשִׁים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה[3]), דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן (כְּפִי שֶׁהִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה[4]) מַהוּ לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גו׳, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר לֵךְ מֵאַרְצְךָ גו׳, וְלֹא לֶךְ־לְךָ. גַּם יָדוּעַ[5] הַדִּיּוּק בְּסֵדֶר הַמִּקְרָא מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, דְּלִכְאוֹרָה הַסֵּדֶר עַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְהֵיפֶךְ, דְּבִתְחִלָּה יוֹצֵא הָאָדָם מִבֵּית אָבִיו, וְאַחַר־כָּךְ מִמּוֹלַדְתּוֹ, דְּהַיְנוּ שְׁכוּנָתוֹ (כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[6]), וְאַחַר־כָּךְ מֵאַרְצוֹ, דְּפֵירוּשׁוֹ אַפַּרְכִי שֶׁלְּךָ (כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[6]). גַּם מַהוּ הַקֶּשֶׁר דְּעִנְיָן זֶה לְמַה שֶׁכָּתוּב אַחַר־כָּךְ וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ. וְעוֹד דִּיּוּקִים, כַּמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵנוּ עַל פָּסוּק זֶה אוֹ דְּרוּשִׁים הַמְּבָאֲרִים פָּסוּק זֶה[7], מֵאַדְמוּ״ר הַזָּקֵן וְאַדְמוּ״ר הַ׳צֶמַח צֶדֶק׳ וְהַנְּשִׂיאִים לְדוֹרוֹתֵיהֶם עַד לִדְרוּשֵׁי כ״ק מו״ח אַדְמוּ״ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ[8].

וְהִנֵּה נְקוּדַת הַבֵּאוּר בָּזֶה (בַּדְּרוּשִׁים הַנַּ״ל[9]) הִיא דְּעִנְיַן הֲלִיכָה זוֹ (לֶךְ־לְךָ גו׳) יֵשׁ בּוֹ בּ׳ עִנְיָנִים, הֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְכֵיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא חֵלֶק מֵהַתּוֹרָה שֶׁהִיא הוֹרָאָה נִצְחִית, מוּבָן שֶׁבּ׳ אוֹפַנֵּי הֲלִיכָה אֵלֶּה יֶשְׁנָם בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וּבִפְרָט שֶׁעִנְיָן זֶה

וְעוֹד דִּיּוּקִים, וכן שאלות נוספות **כַּמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי החסידות של **רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵנוּ עַל פָּסוּק זֶה אוֹ דְּרוּשִׁים** שאמנם מתחילים בפסוק אחר אבל הם מאמרי חסידות **הַמְּבָאֲרִים פָּסוּק זֶה**[7]**, מֵאַדְמוּ״ר הַזָּקֵן וְאַדְמוּ״ר הַ׳צֶמַח צֶדֶק׳ וְהַנְּשִׂיאִים לְדוֹרוֹתֵיהֶם עַד לִדְרוּשֵׁי כ״ק מו״ח אַדְמוּ״ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ**[8].

וְהִנֵּה נְקוּדַת הַבֵּאוּר בָּזֶה (בַּדְּרוּשִׁים הַנַּ״ל[9]**) הִיא דְּעִנְיַן הֲלִיכָה זוֹ** של אברהם אבינו **(לֶךְ־לְךָ גו׳) יֵשׁ בּוֹ בּ׳ עִנְיָנִים, הֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** שבהתקרבות של האדם לאלוקות שהיא התוכן הפנימי של עבודת ה׳ יש שני אופנים – על־ידי התעוררות מלמעלה שיש לה השפעה על האדם למטה או על־ידי התעוררות של האדם מלמטה שמעוררת תגובה מלמעלה, ועל־דרך־זה לגבי התוכן הפנימי של הליכה זו של אברהם אבינו שיש בה את שני העניינים, גם הליכה מלמעלה למטה וגם הליכה מלמטה למעלה. **וְכֵיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא חֵלֶק מֵהַתּוֹרָה שֶׁהִיא הוֹרָאָה נִצְחִית, מוּבָן שֶׁבּ׳ אוֹפַנֵּי הֲלִיכָה אֵלֶּה יֶשְׁנָם**

---

1) פרשתנו יב, א־ג. 2) פרשתנו (כרך ד) העתר, א ואילך. תרפ, ב ואילך. 3) רד״ה לך תרכ״ז, תרס״ז, עדר״ת, העת״ר, תרע״ו, עטר״ת, תש״ב. ועוד. 4) מהר״ם אלשיך. פנים יפות. 5) ראה רד״ה הנ״ל תש״ב. ובכ״מ. 6) ב״ר פל״ט, ט. 7) ראה תו״א ריש פרשתנו. ובכ״מ. 8) תש״ב שם. ד״ה הנ״ל תש״ה. 9) ראה תו״א ריש פרשתנו. ד״ה לך לך תשל״ח (לקו״ש ח״כ ע׳ 295). וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וּבִפְרָט שֶׁעִנְיָן זֶה של 'הליכת' אברהם אבינו בשני האופנים האמורים **הָיָה אֵצֶל אַבְרָהָם, דְּמַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן** והוראה **לַבָּנִים**[10] כיצד עליהם להתנהג, **וְכַמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[11] **הַפֵּירוּשׁ בָּזֶה דְּאֵין זֶה רַק סִימָן** והוראת־דרך **אֶלָּא** מעשיהם של האבות הם **נְתִינַת כֹּחַ וּפִתְיחַת הַצִּנּוֹר**[12] **וְהַדֶּרֶךְ**, באמצעות מעשיהם, נתנו האבות את הכוח ואת האפשרות וסללו את הדרך **עֲבוּר הַבָּנִים, לְהָקֵל עֲלֵיהֶם לְהַשִּׂיג מַדְרֵגָה זוֹ**, שבעצם היא מדרגת האבות **כִּי מִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה הָיָה אֵצֶל הָאָבוֹת, חֲרֵי זֶה עוֹבֵר בִּירוּשָׁה אֶל הַבָּנִים** שיכולים להגיע לזה מכוחם של האבות.

וְהָעִנְיָן הוּא, הִנֵּה פֵּירוּשׁ המשמעות של **לֶךְ־לְךָ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הוּא**[13], 'הליכה' והתקרבות לאלוקות מלמטה, מצד האדם, למעלה, בעבודת האדם היא **שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת הַהֲלִיכָה** התרחקות **מֵאַרְצְךָ**, ארץ לשון רצון **רְצוֹנוֹ** הטבעי **שֶׁל אָדָם**[14] שהוא רצון לתאוות גשמיות, **וּמִמּוֹלַדְתְּךָ** הליכה והתרחקות **הֵם הַמּוֹחִין** של האדם מצד טבעו **(כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּתַּנְיָא**[15] **שֶׁהַמּוֹחִין הֵן הַמּוֹלִידִין אֶת הַמִּדּוֹת** על ידי התבוננות), **וּבֵית אָבִיךְ הֵן הַמִּדּוֹת הַנּוֹלָדוֹת עַל־יְדֵי הַמּוֹחִין**[16]. **וּמִזֶּה** מהמוחין והמידות של האדם כפי שהם מצד טבעו ובהתאם לנטיות הטבעיות שלו **צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהֲלִיכָה** התעלות והתקרבות **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, הַיְנוּ** שהאדם ישנה ויהפוך את המוחין והמידות שלו שבמקום להיות כפי הרצונות הטבעיים שלו יהיו בהתאם ל**בְּחִינַת הָרָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה, רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה** כלשון המשנה **עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ כוּ'**[17] שהיא עליה לדרגה יותר גבוהה, **וְזֶהוּ**[18] **גַּם מַה שֶּׁבִּתְחִלָּה** בתחילת ההליכה מחרן מאור כשדים לארץ כנען, לאחר שה' נראה אליו ואמר לו "לזרעך אתן את הארץ הזאת", **עָשָׂה אַבְרָם מִזְּבֵחַ לַהֲוָיָ' הַנִּרְאֶה אֵלָיו**[19] **וְאַחַר־כָּךְ** כשהעתיק את אוהלו מקדם לבית א־ל **עָשָׂה מִזְּבֵחַ לַהֲוָיָ'**[20] **סְתָם, כַּמְבוֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר'**[21] **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָעֲלִיָּה** ההליכה והתעלות ממדרגה למדרגה בדרך **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, דְּבִתְחִלָּה הוּא בִּבְחִינַת הֲוָיָ' הַנִּרְאֶה אֵלָיו, הַיְנוּ הַדַּרְגָּא בַּהֲוָיָ' הַשַּׁיֶּכֶת לְגִילּוּי,** כמשמעות הכתוב "הוי' הנראה אליו" **וְאַחַר־כָּךְ עוֹלֶה לְמַעְלָה יוֹתֵר לִבְחִינַת הֲוָיָ' סְתָם** שלמעלה מגילוי והיא מדרגה גבוהה יותר, מדרגה נעלמת שלא באה לידי גילוי כמו "הוי' הנראה אליו".

וְעִנְיַן לֶךְ־לְךָ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה הליכה והתקרבות לאלוקות באופן שתחילה יש התגלות מלמעלה וכתוצאה מזה האדם מתעורר מלמטה **הוּא, דְּהִנֵּה יָדוּעַ**[22] **הַפֵּירוּשׁ** בתורת החסידות **שֶׁאַבְרָם הַיְנוּ אַב רָם, שֶׁכֻּלָּ** רם ונעלה עד כדי כך שהוא שכל **הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן, דְּשֵׂכֶל בִּכְלָל הוּא הָעֶלְיוֹן** הדבר הנעלה ביותר **שֶׁבָּעוֹלָם, וְעִנְיַן אַב רָם הוּא שֶׁכֻּלָּ רָם, עַד לִבְחִינַת שֵׂכֶל הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן** כלומר, שכל כך נעלה שהוא "נעלם" ולא בא לידי גילוי. **וְעִנְיַן**[23] **זֶה** בחינת "אב רם" כפי שהיא למעלה באלוקות **נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה** ממקורו כפי שהוא ב"שכל" העליון **לְמַטָּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ דְּקָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת,** הנקראת **אֶרֶץ הַחַיִּים** העליונה, (ויש כמה ביאורים מדוע ספירת המלכות מכונה "ארץ" - כשם

---

10) ראה רמב"ן לך יב, ו. ב"ר פ"מ, ו. תו"ח לך פג, סע"ג ואילך. 11) ראה לקו"ש חט"ו ע' 76 ואילך. וש"נ. תו"ח שם. 12) ראה סה"מ תרע"ח ע' רפג. ובכ"מ. 13) ראה גם סד"ה הנ"ל תש"ב. 14) ראה ב"ר פ"ה, ח. 15) פ"ג. 16) ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 59. וש"נ. לקו"ש חלק כה, ע' 52. וש"נ. 17) אבות פ"ב מ"ד. 18) ראה תו"א שם (יא, ג). ועוד. 19) פרשתנו יב, ז. 20) שם, ח. 21) שם. 22) תו"א ריש פרשתנו. ובכ"מ. 23) תו"א שם (יב, ב). ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

שהארץ מצמיחה פירות, כך ספירת המלכות מהווה את הנבראים. וכשם שהארץ היא בביטול ״שהכל דשין עליה״, כך ספירת המלכות עניינה הוא ביטול). ומספירת המלכות היא יורדת ממדרגה למדרגה ונמשכת **עַד לְאַרְצוֹת הַחַיִּים בְּפַשְׁטוּת, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** שהיא ״הארץ אשר אראך״, ואליה היא ההליכה של אברהם אבינו, היינו שבהליכתו לארץ ישראל, אברהם אבינו ממשיך ומגלה בארץ גילוי אלוקות ממדרגה נעלית ביותר, בחינת ״שכל הנעלם מכל רעיון״.

וּבֵאוּר עִנְיַן ב׳ אוֹפַנֵּי הַלִּיכָה אֵלּוּ הליכה מלמטה למעלה והליכה מלמטה למעלה **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, הִנֵּה עִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** התקרבות האדם לאלוקות מלמטה, מצד עצמו **הִיא עֲבוֹדַת הָאָדָם בִּתְפִלָּה וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת,** שהם פעולות של התקרבות לאלוקות מצד האדם **וְעִנְיַן הַהֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** קירוב לאלוקות על־ידי המשכה והתגלות מלמעלה **הוּא עִנְיַן לִימוּד הַתּוֹרָה** שבו האדם לומד את התורה שניתנה לבני ישראל מלמעלה, וכפי שממשיך ומפרט. **דִּתְפִלָּה עִנְיָנָהּ הוּא סוֹלָם מוּצָּב אַרְצָה** עבודה שתחילתה בארץ, מצד האדם התחתון **וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה**[24] ועבודת התפילה כראוי מעלה ומרוממת את האדם להתקרב לאלוקות, ״השמימה״, וזוהי התקרבות לאלוקות בדרך של **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְכֵן** בדומה לתפילה, גם **הַמִּצְוֹת נִיתְּנוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא וּבְאוֹפֶן מָדוּד וּמוּגְבָּל** כך שלכל מצווה יש הלכות ברורות באיזה אופן לקיים אותה **(דְּלֹא תוֹסֵף גוֹ׳ וְלֹא תִגְרַע**[25] אין להוסיף על מספר המצוות ואין לגרוע ממנו, וכן בכל מצווה עצמה, כמו ארבע פרשיות, לא פחות ולא יותר, במצוות תפילין או ארבע ציציות, לא פחות ולא יותר, במצוות ציצית**), וַעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא לְהַעֲלוֹתָם** את הדברים הגשמיים שבאמצעותם מקיימים את המצוות **לְמַעְלָה** למקור חיותם וקיומם, למעלה באלוקות. **וּכְפַשְׁטוּת הָעִנְיָן,**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת הָאָדָם לוֹקֵחַ דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה וְעוֹשֶׂה מֵהֶם מַכְשִׁירֵי מִצְוָה דברים שמהווים הכנה והכשרה לקיום מצוה, אך אינם המצווה עצמה (כמו הכנת סכין לברית מילה שהיא פעולה של הכשר והכנה למצוה, אבל מובן שאיננה קיום המצווה עצמה) **עַד לְמִצְוֹת מַמָּשׁ** כמו שופר ולולב או ציצית ותפילין שהם דברים גשמיים שבהם עצמם מקיימים את המצווה, **וּמַעֲלֶה אוֹתָם לְמַעְלָה מַעְלָה עַד לְרָזָא דְּאֵין־סוֹף,** סוד האין־סוף כמאמר הזוהר לגבי הקרבת הקרבנות שעניינה הוא העלאה של הדברים הגשמיים שבעולם מלמטה למעלה **דְּרָזָא דְּקוּרְבְּנָא עוֹלֶה עַד רָזָא דְּאֵין־סוֹף**[26] שסוד הקרבן עולה עד סוד האין־סוף.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בשונה מעניין התפילה וקיום המצוות שהוא העלאה מלמטה למעלה **עִנְיָנָהּ שֶׁל תּוֹרָה הוּא הַמְשָׁכָה** של אלוקות **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[27] על מתן־תורה **מִן הַשָּׁמַיִם** מלמעלה **הִשְׁמִיעֲךָ** הקדוש ברוך הוא **אֶת קוֹלוֹ גוֹ׳** והקול מלמעלה נשמע למטה. **אָמְנָם** אף שמדובר בשני אופני עבודה ושתי ״הליכות״ שונות, האחת בדרך העלאה מלמטה למעלה והשנייה בדרך המשכה מלמעלה למטה, לאמיתו של דבר **עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של גילוי אלוקות **מִלְּמַעְלָה הוּא הַנּוֹתֵן** לאדם למטה **כֹּחַ אֶל הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה** מצד האדם, להתקרב לאלוקות **לְמַעְלָה, וּכְפַשְׁטוּת הָעִנְיָן, שֶׁהַתּוֹרָה** שעניינה המשכה מלמעלה למטה **הִיא בִּבְחִינַת מוֹרֶה־דֶּרֶךְ אֶל עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת וְכוּ׳** שהרי התורה מכילה את ההלכות וההוראות איך לקיים את המצוות ולעבוד את ה׳ בדרך של העלאה **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.**

וְהִנֵּה עַל ב׳ אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה אֵלּוּ כָּתוּב לְךָ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ גוֹ׳. וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת

---

24) לשון הכתוב ויצא כח, יב. וראה זהר ח״א רסו, ב. ח״ג שו, ב. 25) ואתחנן ד, ב. 26) ראה זח״ב רלט, ב. זח״ג כו, ב.
27) ואתחנן ד, לו. וראה תו״א א, ג. ד״ה השמים כסאי דלעיל ש״פ נח. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

מלמטה למעלה והן באופן העבודה של "הליכה" מלמטה למעלה, כפי שממשיך ומפרט.

וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, של כל אחד ואחד, **הִנֵּה לִימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁיֵּלֵךְ** (עֶר זָאל אַוֶעקְגֵיין שילך ויתנתק) **מִכָּל עִנְיָנָיו** הגשמיים והחומריים, **וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיָן וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ**[28], שהטעם לסמיכות וחיבור שני העניינים, הבקשה על מידת הענווה והשפלות והבקשה על פתיחת הלב בלימוד התורה היא **דְּהַהַצְלָחָה בְּלִימוּד הַתּוֹרָה הִיא עַל־יְדֵי שֶׁמְּבַטֵּל מְצִיאוּתוֹ** ואת רגש היישות העצמית שלו, עד כדי כך שמציאותו **כָּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה,** וכשם שכולם דורכים על העפר כך הוא מבטל את עצמו כלפי כולם, וזהו תוכן העניין של "לך לך" בעבודת ה' **הַיְנוּ שֶׁהוֹלֵךְ מֵאַרְצוֹ** ומתנתק מהרצונות הטבעיים שלו **וְכוּ'. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[29] **כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעוֹנִי סוֹפוֹ** שבזכות המסירות נפש שלו לקיים את התורה במצב של עוני, יזכה **לְקַיְּמָהּ מֵעוֹשֶׁר, וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק** השאלה **בָּזֶה**[30] **(בִּסְפָרִים) מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בַּמִּשְׁנָה מַה יִּהְיֶה שְׁכָרוֹ שֶׁל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה בְּמַצָּב בֵּינוֹנִי** לא עוני ולא עושר? **וַהֲגַם שֶׁבְּפַשְׁטוּת הַטַּעַם לַדָּבָר** שחכמינו ז"ל מדברים על שכרו של המקיים את התורה מעוני **הוּא כִּי תּוֹרָה עַל הָרוֹב תְּדַבֵּר**[31], דרך התורה לדבר באופנים רגילים אצל רוב בני אדם ולא על מקרים נדירים יוצאים מן הכלל **וְרוֹב הַתּוֹרָה מְקוֹרָהּ בְּמִי שֶׁמְּקַיְּמָהּ מֵעוֹנִי, כְּמַאֲמַר**[32] חכמינו ז"ל בגמרא **הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עֲנִיִּים שֶׁמֵּהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה, מִכָּל־מָקוֹם הָא גּוּפָא טַעֲמָא בָּעֵי.** זה עצמו – עצם העובדה שרוב לימוד וקיום התורה

ביאור בדרך אפשר

הוא מתוך עניות – צריך טעם והסבר, ואין בכך תשובה על השאלה מדוע חכמינו ז"ל לא אומרים מה שכרו של מי שלומד תורה במצב ביניים, לא עני ולא עשיר?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא כַּנַּ"ל, כִּי דַּוְקָא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה בִּבְחִינַת עוֹנִי וּבִיטּוּל המציאות האישית, **נַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה, עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לִ'פְתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ',** פתיחת הלב והצלחה בלימוד התורה (וכיוון שהביטול וה"עוני" במובן של ענווה ושפלות הוא תנאי הכרחי להצלחה בלימוד התורה וקיום התורה, לכן חכמינו ז"ל מדברים על לימוד התורה באופן כזה) **דְּזֶהוּ** "פתח לבי בתורתך", **עִנְיַן סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעוֹשֶׁר בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁבָּא אֶל בְּחִינַת הָעֹשֶׁר שֶׁבַּתּוֹרָה,** שהיא **רִיבּוּי בְּלִימוּד הַתּוֹרָה בְּאוֹפֶן שֶׁל לְאַפָּשָׁא לָהּ**[33], להרבות ולהגדיל את התורה, היינו **שֶׁמְּחַדֵּשׁ בַּתּוֹרָה** ועל ידי החידושים, מוסיף בה ריבוי וגדולה.

וּכְשֵׁם שֶׁעִנְיָן זֶה של "לך לך מארצך...", הביטול והיציאה מגדרי מציאותו, **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּלִימוּד הַתּוֹרָה,** שהוא עבודת ה' באופן של המשכה מלמעלה למטה **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה (הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת לְךָ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גוֹ', וּכְמַאֲמַר הַמִּשְׁנָה**[34] **אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כּוֹבֶד רֹאשׁ,** שפירושו הכנעה ושפלות **דְּהַיְנוּ** כלומר, הדרך להגיע להכנעה ושפלות כהכנה לתפילה היא **עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּגַדְלוּת הָאֵ-ל** מצד אחד **וְשִׁפְלוּת הָאָדָם**[35] מצד שני, **וְגַם הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ** ולא רק ההכנה לתפילה, **הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהָאָדָם הַמִּתְפַּלֵּל עוֹמֵד כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ**[36] כעבד לפני אדונו, היינו מתוך ביטול, הכנעה ושפלות.

1 הָאָדָם, הִנֵּה לִימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן
2 כָּזֶה שֶׁיֵּלֵךְ (עֶר זָאל אַוֶעקְגֵיין) מִכָּל עִנְיָנָיו,
3 וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיָן וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי
4 בְּתוֹרָתֶךָ[28], דְּהַהַצְלָחָה בְּלִימוּד הַתּוֹרָה הִיא עַל־
5 יְדֵי שֶׁמְּבַטֵּל מְצִיאוּתוֹ, כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה, הַיְנוּ
6 שֶׁהוֹלֵךְ מֵאַרְצוֹ וְכוּ'. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאָמְרוּ
7 רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[29] כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעוֹנִי
8 סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעוֹשֶׁר, וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה[30]
9 (בִּסְפָרִים) מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בַּמִּשְׁנָה מַה יִּהְיֶה
10 שְׂכָרוֹ שֶׁל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה בְּמַצָּב בֵּינוֹנִי.
11 וַהֲגַם שֶׁבְּפַשְׁטוּת הַטַּעַם לַדָּבָר הוּא כִּי תּוֹרָה עַל
12 הָרוֹב תְּדַבֵּר[31], וְרוֹב הַתּוֹרָה מְקוֹרָהּ בְּמִי
13 שֶׁמְּקַיְּמָהּ מֵעוֹנִי, כְּמַאֲמַר[32] הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עֲנִיִּים
14 שֶׁמֵּהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה, מִכָּל־מָקוֹם הָא גּוּפָא טַעֲמָא
15 בָּעֵי. אַךְ הָעִנְיָן הוּא כַּנַּ"ל, כִּי דַּוְקָא עַל־יְדֵי
16 עֲבוֹדָה בִּבְחִינַת עוֹנִי וּבִיטּוּל, נַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל
17 תִּהְיֶה, עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לִ'פְתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ',
18 דְּזֶהוּ עִנְיַן סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעוֹשֶׁר בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁבָּא
19 אֶל בְּחִינַת הָעֹשֶׁר שֶׁבַּתּוֹרָה, רִיבּוּי בְּלִימוּד
20 הַתּוֹרָה בְּאוֹפֶן שֶׁל לְאַפָּשָׁא לָהּ[33], שֶׁמְּחַדֵּשׁ
21 בַּתּוֹרָה. וּכְשֵׁם שֶׁעִנְיָן זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּלִימוּד
22 הַתּוֹרָה, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה
23 (הַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת לְךָ־לְךָ
24 מֵאַרְצְךָ גוֹ', וּכְמַאֲמַר הַמִּשְׁנָה[34] אֵין עוֹמְדִין
25 לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כּוֹבֶד רֹאשׁ, דְּהַיְנוּ עַל־יְדֵי
26 הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּגַדְלוּת הָאֵ-ל וְשִׁפְלוּת הָאָדָם[35], וְגַם
27 הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהָאָדָם הַמִּתְפַּלֵּל
28 עוֹמֵד כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ[36].

---

28) נוסח תפלת שמו"ע. 29) אבות פ"ד מ"ט. 30) ראה גם שיחת ליל ד' דחג הסוכות ש.ז. סעיף יא. 31) מו"נ ח"ג פל"ד. 32) נדרים פא, א. 33) ראה זח"א יב, ב. 34) ברכות רפ"ה (ל, ב). 35) ראה רמ"א או"ח סי' צח ס"א. 36) ראה שבת י, רע"א.

ויאמר הוי׳ אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גו׳ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, דְּעַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת עֲבוֹדָה זוֹ של יציאה מגדרי מציאותו הן ב״הליכה״ מלמעלה למטה והן ב״הליכה״ מלמטה למעלה, כמבואר לעיל, **בָּאִים לִבְחִינַת אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, גִּילוּי מַהוּתוֹ** הפנימית **שֶׁל יִשְׂרָאֵל** שבדרך כלל לא נראית בגלוי, כי העולם והגוף הגשמי מסתירים על המהות הפנימית האמיתית של היהודי (ולפי זה מפרשים ״אשר אראך״ לא כפשוטו, היינו הארץ אשר אראה לך, אלא **שֶׁאַרְאֶה אוֹתְךָ**, כלומר אביא לידי גילוי, כך שהדבר ייראה, את המהות הפנימית שלך)[37], **וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ כְּסִיּוּם הַכָּתוּב וֶהְיֵה בְּרָכָה, דְּעַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ,** המבוארים ומפורטים לעיל, **מַמְשִׁיכִים** ומביאים לידי גילוי **אֶת הַבְּרָכוֹת מִלְּמַעְלָה וּבְאוֹפֶן דְּהַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ**[38], כפירוש רש״י על המילים ״והיה ברכה״ (וזה לשונו: ״הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידי, ברכתי לאדם ונח, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ...) **דְּהַיְנוּ שֶׁבִּרְכוֹת הֲוָיָ׳ נְתוּנוֹת לְאַבְרָם בְּאוֹפֶן דִּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם הָעֶלְיוֹן** הקדוש ברוך הוא **כְּמוֹתוֹ**[39] והוא הנותן את ברכותיו של הקדוש ברוך הוא.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמְּבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים[40] מאמרי החסידות על הפסוק ״ויאמר... לך לך״ **בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ**[41] **דְּעִנְיַן לֶךְ־לְךָ מֻרְמָז לְעִנְיַן הַגְּאוּלָה, כִּי כָּל עִנְיְנֵי הַגְּאוּלָה הֵם בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת כְּפוּלוֹת** האותיות מנצפ״ך שהן אותיות כפולות גם פשוטות וגם סופיות, וכדברי המדרש ״חמש אותיות נכפלו וכולן לשון גאולה: ך״ך - שבו נגאל אברהם אבינו מאור כשדים שנאמר לך לך מארצך...״ **(כְּמוֹ הַשַּׁבָּת דְּכָל עִיסְקָא דְּשַׁבְּתָא כָּפוּל**[42] שכל עסק השבת כפול, כמו לחם משנה, ועוד), **וְטַעַם הַדָּבָר** הטעם הפנימי לכך שהכפילות קשורה בגאולה **הוּא**[40] **מְשׁוּם שֶׁעִנְיַן**

ביאור בדרך אפשר

הַכֹּפֶל מוֹרֶה עַל יִחוּד חיבור והמשכה פנימית של **זְעֵיר־אַנְפִּין** המידות העליונות (המכונות ״פנים קטנות״ כי האור האלוקי המאיר בהם הוא מועט ביחס לאור המאיר במוחין העליונים וביחס לבחינת ״אריך אנפין״, פנים גדולות, שלמעלה גם מהמוחין **וְנוּקְבָא,** ספירת המלכות וכן **יִחוּד** חיבור והמשכה פנימית של **סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין** האור האלוקי הבלי־גבול שמפני מעלתו לא מתלבש בתוך העולמות אלא ׳סובב׳ ומקיף עליהם **וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין,** האור המצומצם לפי ערך העולמות המאיר בהם בהתלבשות פנימית וממלא אותם וכאשר יש יחוד וחיבור בין ז״א ונוקבא ובין סובב וממלא נמשכים ומתגלים אורות שלמעלה ממדידה והגבלה והוא עניין הגאולה **וְזֶהוּ תּוֹכֶן הַגִּילוּי דִּלְעָתִיד** לבוא, זמן הגאולה, **שֶׁאָז יִהְיֶה בְּפַשְׁטוּת הַגִּילוּי דְּסוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין** אור אין־סוף הבלי־גבול **לְמַטָּה בִּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין,** בתוך גדרי המציאות של העולם **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[43] **וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ׳ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו גו׳** גילוי אלוקות ללא גבול, עד כדי כך שגם הבשר, היינו המציאות הגשמית, יראה ויכיר את האלוקות המאירה בעולם. **דְּעִנְיַן זֶה** של גילוי אלוקות בתוך העולם **נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּלֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גו׳, וּכְפַשְׁטוּת הָעִנְיָן,** כפי שהיה בפועל אצל אברהם אבינו **שֶׁאַבְרָהָם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ קָרָא בְּשֵׁם ה׳ אֵ־ל עוֹלָם**[44], **וְכַיָּדוּעַ הַדִּיּוּק** הביאור המבוסס על דיוק לשון הכתוב **בָּזֶה**[45] **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֵ־ל הָעוֹלָם** שמשמעו שיש מציאות של עולם והקדוש ברוך הוא הוא הא־ל הבורא ומנהיג את העולם **אֶלָּא אֵ־ל עוֹלָם, הַיְנוּ שֶׁאֶלְקוּת וְעוֹלָם כּוּלָּא חַד** מציאות אחת (כפתגם תורת החסידות – אלוקות הוא הכול והכול הוא אלוקות) ואין מציאות נפרדת של העולם בפני עצמו **מְשׁוּם שֶׁאֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ**[46], אין עוד מציאות מלבד האלוקות **וּלְמַעְלָה**

---

1 **וְזֶהוּ לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גו׳ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ,**
2 **דְּעַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת עֲבוֹדָה זוֹ בָּאִים לִבְחִינַת**
3 **אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, גִּילוּי מַהוּתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל (שֶׁאַרְאֶה**
4 **אוֹתְךָ)**[37]**, וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ כְּסִיּוּם הַכָּתוּב וֶהְיֵה**
5 **בְּרָכָה, דְּעַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ,**
6 **מַמְשִׁיכִים אֶת הַבְּרָכוֹת מִלְּמַעְלָה וּבְאוֹפֶן**
7 **דְּהַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ**[38]**, דְּהַיְנוּ שֶׁבִּרְכוֹת הֲוָיָ׳**
8 **נְתוּנוֹת לְאַבְרָם בְּאוֹפֶן דִּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם הָעֶלְיוֹן**
9 **כְּמוֹתוֹ**[39]**.**

10 **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמְּבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים**[40] **בְּשֵׁם**
11 **הַמִּדְרָשׁ**[41] **דְּעִנְיַן לֶךְ־לְךָ מֻרְמָז לְעִנְיַן**
12 **הַגְּאוּלָה, כִּי כָּל עִנְיְנֵי הַגְּאוּלָה הֵם בִּבְחִינַת**
13 **אוֹתִיּוֹת כְּפוּלוֹת (כְּמוֹ הַשַּׁבָּת דְּכָל עִיסְקָא**
14 **דְּשַׁבְּתָא כָּפוּל**[42]**), וְטַעַם הַדָּבָר הוּא**[40] **מְשׁוּם**
15 **שֶׁעִנְיַן הַכֹּפֶל מוֹרֶה עַל יִחוּד זְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא,**
16 **יִחוּד סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין, וְזֶהוּ**
17 **תּוֹכֶן הַגִּילוּי דִּלְעָתִיד שֶׁאָז יִהְיֶה בְּפַשְׁטוּת הַגִּילוּי**
18 **דְּסוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין לְמַטָּה בִּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין,**
19 **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[43] **וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ׳ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר**
20 **יַחְדָּו גו׳. דְּעִנְיַן זֶה נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה**
21 **דְּלֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גו׳, וּכְפַשְׁטוּת הָעִנְיָן, שֶׁאַבְרָהָם**
22 **עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ קָרָא בְּשֵׁם ה׳ אֵ־ל עוֹלָם**[44]**,**
23 **וְכַיָּדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה**[45] **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֵ־ל הָעוֹלָם**
24 **אֶלָּא אֵ־ל עוֹלָם, הַיְנוּ שֶׁאֶלְקוּת וְעוֹלָם כּוּלָּא חַד,**
25 **מְשׁוּם שֶׁאֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ**[46]**, וּלְמַעְלָה מִזֶּה - אֵין**

---

37) ראה תו״א יא, ב. ועוד. 38) לשון רש״י פרשתנו יב, ב. 39) ראה לקו״ת ויקרא א, ג. 40) אוה״ת פרשתנו כרך ד׳ תרעד, א־ב. סה״מ תרכ״ז ע׳ טו ואילך. ובכ״מ. 41) ילקוט פרשתנו רמז רסד. 42) ראה מדרש תהלים צב, א. 43) ישעי׳ מ, ה. 44) וירא כא, לג. 45) לקו״ת תבוא מב, ד. מג, ג. המשך תער״ב ח״א פקל״ג. ועוד. 46) ואתחנן ד, לה.

ביאור בדרך אפשר

מִזֶּה – יש דרגה עוד יותר גבוהה של ביטול העולמות ביחס לאלוקות **אֵין עוֹד**[47], כפי שמבואר בחסידות ש"אין עוד" הוא ביטול יותר עמוק ופנימי מ"אין עוד מלבדו", ועניינו הוא שלגבי הקדוש ברוך הוא בעצמו אין בכלל שום מציאות **כִּי רוֹאִים בְּגָלוּי אֵיךְ הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי**[48] האלוקות היא בגילוי עד כדי כך שלא זו בלבד שמציאות העולם לא מהווה העלם והסתר על האור האלוקי אלא שמתגלה כיצד בעצם ולאמיתו של דבר היש הגשמי הנברא הוא היש האמיתי – הבורא עצמו – ולא מציאות נפרדת, כי אין לו שום מציאות עצמאית משלו והוא בטל לחלוטין ליש האמיתי עד שזו כל המציאות שלו.

וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁהָיָה אֵצֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בְּכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּבְנוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה. דִּכְשֵׁם שֶׁאַבְרָהָם עַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת עֲבוֹדָתוֹ בְּאוֹפֶן דְּלֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ הִגִּיעַ אֶל הַשְּׁלֵמוּת דִּוּנְבְרְכוּ בְּךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, דְּעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּב' אוֹפַנֵּי הַהֲלִיכָה הַנַּ"ל בָּאִים אֶל הַגִּילוּיִים דִּלְעָתִיד־לָבֹא דְּאָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְּרוּרָה לִקְרוֹא כוּלָּם בְּשֵׁם הַוָי' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד[49]. **וִיהִי־רָצוֹן שֶׁיִּהְיֶה זֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, וִיקוּיַם מַה שֶּׁכָּתוּב**[50] **קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד ה' עָלַיִךְ זָרָח, בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

ביאור בדרך אפשר

לכל אחד מישראל את הכוח ללכת בדרכיהם. **דִּכְשֵׁם שֶׁאַבְרָהָם עַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת עֲבוֹדָתוֹ בְּאוֹפֶן דְּלֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ הִגִּיעַ אֶל הַשְּׁלֵמוּת דִּוּנְבְרְכוּ בְּךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה,** שלמות בהמשכת הברכה, **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, דְּעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּב' אוֹפַנֵּי הַהֲלִיכָה הַנַּ"ל בָּאִים אֶל הַגִּילוּיִים דִּלְעָתִיד־לָבֹא** שישפיעו ויפעלו על כל אומות העולם, כשם שהגילוי אלוקות שאברהם פעל בעולם הביא ל"ונברכו בך כל משפחות האדמה", והכוונה לגילוי **דְּאָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְּרוּרָה לִקְרוֹא כוּלָּם בְּשֵׁם הַוָי' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד**[49].

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁיִּהְיֶה זֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, וִיקוּיַם מַה שֶּׁכָּתוּב[50] אודות גילוי האלוקות בעולם בעת הגאולה **קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד ה' עָלַיִךְ זָרָח, בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

---

47) לשון הכתוב - שם, לט. וראה בכ"ז ד"ה ולקחתם לכם תרס"א. לקו"ש חלק כה, ע' 202 הערה 86. וש"נ. 48) ביאוה"ז בשלח מג, ג ואילך. ד"ה ולקחתם שם. ועוד. 49) צפני' ג, ט. 50) ישעי' ס, א.

אגרות קודש

ב"ה, ח"י מ"ח, תש"כ

ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ מלאכתו מלאכת שמים

מו"ה אברהם מרדכי שמואל שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מט"ו מ"ח, בו כותב ר"פ מעניני הפצת המעינות, ויהי רצון שיתוסף בהפעולות האמורות כהנה וכהנה בתוככי שאר פעולות להפצת היהדות המסורתית, שבדרך ממילא יתוסף כהנה וכהנה בענינים הגשמים בפרט שבהשתלשלות מלמעלה למטה הוא בגשמיות כמה פעמים ככה בערך הרוחניות, וכידוע הדוגמא אשר בהקרבת עוף אחד ע"ג המזבח נעשית עליית עולמות עליונים ונמשכת ברכה רבה בעניני האדם.

ובפרט אשר השנה היא שנת המאתים להסתלקות הילולא של הבעש"ט עת וזמן מסוגל להפצת המעינות ועד שיגיעו גם חוצה.

בברכה לבשו"ט.

בס"ד. שיחת שבת פרשת לך־לך, ח' מר־חשון ה'תשמ"ה.

בלתי מוגה

א. שבת זו קביעותה למחרת שבעה בחשון, והמיוחד שבתאריך זה - כמדובר בארוכה בשנה שעברה (והדברים כבר נדפסו ונתפרסמו)[1] - שאז הגיע "אחרון שבישראל" לביתו ב"נהר פרת"[2]:

בכל ג' הרגלים היו בני ישראל עולים לרגל לירושלים, ובפרט ברגל השלישי - חג הסוכות - שבו נפעלת השלימות דכל ג' הרגלים, כפי שמצינו בנוגע לחיוב ד"בל תאחר"[3].

בתקופה זו שהו בירושלים כל בני ישראל, הן אנשים והן נשים, כפסק־דין הרמב"ם[4] בנוגע לחיוב השמחה - הקשורה עם קרבן, "שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה . . שנאמר[5] וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך" - ש"נשים חייבות במצוה זו",

[ופשיטא שאין כוונת הרמב"ם לחיוב הבעל לשמח את אשתו ב"בגדים ותכשיטין"[6] - שהרי התוכן דהלכה זו הוא בענין הקרבנות שבחג: "הראיה . . שנראה פניו בעזרה ב'יום טוב' הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה . . החגיגה . . שיקריב שלמים בבואו להראות . . והשמחה . . שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה", ועל זה מבאר ש"שתי מצוות אלו, שהן הראיה והחגיגה, אין הנשים חייבות בהן", מה־שאין־כן שמחה - "נשים חייבות במצוה זו", כלומר, בהקרבת ואכילת השלמים],

ומכיון שכן, היו גם הנשים צריכות להיות בירושלים, שהרי רק בירושלים יכולים לאכול מבשר זבח השלמים (לאחרי ההקרבה בבית־המקדש)[7].

ולאחרי סיום הרגל - התחילו כל ישראל לחזור לבתיהם, "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"[8], ותקופה זו נמשכה במשך ט"ו יום, עד שבעה בחשון, שאז הגיע "אחרון שבישראל לנהר פרת", "מקום ישוב היותר רחוק מירושלים"[9].

ומובן, שגם זמן ההליכה מירושלים לביתו (עד שבעה בחשון) שייך עדיין לתקופה דעליה לרגל[10] - שהרי נאמר בכתוב[11] "ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' אלקיך", ומכיון שענין זה היה גם במשך זמן ההליכה מירושלים לביתו (כפשוטם של כתובים), נמצא, שגם זמן זה נכלל בתקופה ד"בעלותך לראות את פני ה' אלקיך".

[ובענין זה רואים דבר נפלא:

מצינו במדרשי חכמינו ז"ל[12] שכאשר ישראל היו עולים לרגל, היה הקב"ה שולח מלאכים בדמותם של דרי הבית, כדי שיהיה נדמה לגוים שדרי הבית נמצאים בבית כרגיל, ואז - לא רק שלא יבואו לקחת משהו מארצו של היהודי, אלא עוד זאת, שלא תעלה על דעתם מחשבה כזו, "לא יחמוד איש את ארצך גו'".

ואם־כן יש כאן דבר והיפוכו: בנוגע ליהודי - הרי גם בלכתו מירושלים לביתו, היתה פנימיותו (מחשבתו ורצונו) בירושלים, וענין זה פעל גם בחיצוניותו. שכן, אצל יהודי החיצוניות נמשכת והולכת אחר הפנימיות; מה־שאין־כן אצל הגוי - הרי במשך כל הזמן, גם כאשר היהודי היה בירושלים, היה נדמה לו שהיהודי נמצא בביתו לא רק בחיצוניותו אלא גם בפנימיותו (שהרי הגוי אינו יכול להבחין ולחלק בין החיצוניות לפנימיות), היינו, שנמצא שם בכל התוקף, שלכן, לא עלתה על דעתו מחשבה לחמוד את ארצו של היהודי].

---

1) שיחת ש"פ לך לך, ח' מרחשון ס"א (התוועדויות תשד"מ ח"א ע' 429) ואילך.
2) תענית י, א - במשנה. שו"ע אדה"ז או"ח רסקי"ז.
3) ראה ר"ה ד, סע"א.
4) ריש הלכות חגיגה.
5) תבוא כז, ז.
6) רמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח.
7) ראה רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פי"א ה"ה־ו.
8) ל' הכתוב - מ"א ה, ה. מיכה ד, ד.
9) שו"ע אדה"ז שם. וראה פרש"י ד"ה כדי שיגיע - תענית שם.
10) ראה ש"ך חו"מ סמ"ג סקמ"ז.
11) תשא לד, כד.
12) ירושלמי פאה פ"ג ה"ז. יל"ש עה"פ תשא שם (רמז תצ).

ורק לאחרי שהסתיים זמן ההליכה מירושלים לביתו, בשבעה בחשון, כאשר הגיע ״אחרון שבישראל לנהר פרת״, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו - אז התחילה העבודה בעניני העולם, ״ויעקב הלך לדרכו״[13], לעסוק בעניני העולם כפשוטם - חרישה וזריעה (שלכן מתחילים לשאול גשמים משבעה בחשון).

ב. והנה, מכיון שסדר העבודה הוא באופן ד״ילכו מחיל אל חיל״[14], הרי בהכרח לומר שלאחרי שבעה בחשון צריכה להתחיל עבודה נעלית יותר.

ולכאורה, כיצד יתכן לומר שהעבודה בעניני העולם יש בה עילוי לגבי אופן העבודה בהיותם בירושלים ברגל - אדרבה: זהו מצב של ירידה - הן מצד קדושת המקום, שהרי קדושתה של ירושלים, ועל־אחת־כמה־וכמה קדושת המקדש - גדולה מקדושת שאר חלקי ארץ ישראל, שהיא האחרונה מכל ה״עשר קדושות״[15], ובארץ ישראל גופא - ״נהר פרת״, ״מקום ישוב היותר רחוק מירושלים״ - בגשמיות, ומזה מובן גם ברוחניות; והן מצד אופן העבודה, שהרי בעת העליה לרגל ראו אלקות בגילוי, וכל עסקם לא היה אלא בעניני קדושה, תורה ומצוותיה, כלומר, מצב של עליה, כמודגש גם בלשון ״עליה לרגל״ (לא סתם הליכה, אלא מצב של עליה). ואילו כאשר חזרו לבתיהם, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו - עסקו בעניני העולם, חרישה וזריעה כו׳.

ואם־כן מהו העילוי בתקופה שלאחרי שבעה בחשון - כאשר היתה צריכה להיות הירידה מהמצב דעליה לרגל כדי לעסוק בעניני העולם?!

ג. ויש לבאר זאת - בהקדים שאלה זו בנוגע לכללות הענין דכניסה לארץ ישראל לאחרי היות בני ישראל ארבעים שנה במדבר:

במשך כל ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר - לא היו צריכים לדאוג כלל לצרכיהם הגשמיים, מכיון שקיבלו את כל צרכיהם על־ידי הקב״ה, ללא כל השתדלות ויגיעה מצדם, הן בנוגע לאכילה ושתיה - ״לחם מן השמים״[16], ומים מבארה של מרים[17], והן בנוגע ללבושים - על־ידי ענני הכבוד שהיו שפים ומגהצים את בגדיהם[18], ובמילא יכלו להקדיש את כל זמנם לענינים רוחניים, עניני קדושה, תורה ומצוותיה.

מה־שאין־כן לאחרי הכניסה לארץ - לא היה עוד ״לחם מן השמים״, אלא הוצרכו לעסוק בעבודת האדמה, כמו שכתוב[19] ״כי תבואו אל הארץ גו׳ שש שנים תזרע שדך וגו׳״.

זאת ועוד: גם כאשר עסקו בעבודת האדמה, היה הדבר באופן ד״איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו״. כלומר, לאחד היה גפן, ולשני - תאנה, וכאשר בעל הגפן רצה לאכול תאנה - היה זקוק למתנת בשר־ודם, ועל־כל־פנים - לענין של מכר וקנין; מה־שאין־כן בהיותם במדבר - ״טעם כל המינים טעמו במן״[20], אם רצו ״גפן״ - טעמו בו גפן, אם רצו ״תאנה״ - טעמו בו תאנה, ואם רצו - טעמו בו את שני הטעמים יחדיו.

וכן בנוגע ללבושים - שלאחרי הכניסה לארץ הוצרכו לכבס ולגהץ את בגדיהם בעצמם:

לבושו של יהודי צריך להיות ״לכבוד ולתפארת״[21] - שהרי אפילו בנוגע לזמן הגלות מסופר בגמרא[22] שכאשר ״איזדגר מלכא״ (מלך פרס) ראה יהודי שאבנטו היה חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידיו - לא היה יכול לסבול זאת, ונגש בעצמו להוריד את האבנט למטה כדי לנאותו, באמרו ״ממלכת כהנים[23] כתיב בכו״, ולכן ״צריכין אתם לנהוג עצמכם בתפארת של כהנים״[24].

---

13) ל׳ הכתוב - ויצא לב, ב. וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 301 ואילך. שם ע׳ 378 ואילך. וש״נ.
14) ל׳ הכתוב - תהלים פד, ח. וראה ברכות בסופה. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ה ס״א. וש״נ.
15) כלים פ״א מ״ו. רמב״ם הל׳ ביהב״ח פ״ז הי״ב ואילך.
16) בשלח טז, ד.
17) תענית ט, א. פרש״י חוקת כ, ב.
18) פרש״י עקב ח, ד.
19) ר״פ בהר (כה, ב־ג).
20) יומא עה, א. פרש״י בהעלותך יא, ה. שם, ח.
21) תצוה כח, ב.
22) זבחים יט, רע״א.
23) יתרו יט, ו.
24) פרש״י זבחים שם.

והגע עצמך: מדובר אודות זמן הגלות - כאשר על־פי תורה יש לחלוק כבוד למלכות, שהרי ״דינא דמלכותא דינא״[25]. ואף־על־פי־כן כאשר מלך ראה שלבושו של יהודי אינו מתאים ל״תפארת של כהנים״ - לא היה יכול לסבול זאת, עד שהחליט לוותר על כבוד המלכות כדי לתקן את לבושו של היהודי שיהיה ״לכבוד ולתפארת״, באופן ד״והיו מלכים אומניך״[26].

ומובן, שבזה נכלל כיבוס וגיהוץ הלבושים, שעל־ידי־זה שומרים על הלבושים שיהיו ״לכבוד ולתפארת״.

ואם הדברים אמורים בנוגע לזמן הגלות - הרי על־אחת־כמה־וכמה שבזמן הבית היה לבושם של ישראל צריך להיות ״לכבוד ולתפארת״.

ובענין זה היה חילוק בין הזמן שלפני הכניסה לארץ לזמן שלאחרי הכניסה לארץ:

לאחרי שנכנסו לארץ - היו צריכים בעצמם לכבס ולגהץ את הלבושים, וכפי שמצינו בהלכה בנוגע לכיבוס וגיהוץ הלבושים לכבוד שבת ביום חמישי[27], וכיוצא בזה; מה־שאין־כן לפני שנכנסו לארץ - לא היו צריכים לכבס ולגהץ בעצמם, מכיון שהדבר נעשה על־ידי עניני הכבוד!

ואם־כן נשאלת השאלה: מהי ה״בשורה טובה״ לישראל שמכיון ש״ואתם הדבקים בה׳ אלקיכם חיים כולכם היום״[28], לכן, עומדים הם לצאת מן המדבר ולהכנס ל״ארץ טובה ורחבה״[29] - כאשר אומרים להם שמיד בבואם אל הארץ יצטרכו לעסוק בצרכיהם הגשמיים?!

ד. והביאור בזה:

התענוג האמיתי של יהודי הוא - לקיים את רצונו של הבורא. ולכן, כאשר אומרים לו ליהודי שרצונו של הבורא הוא שירד לעסוק בעניני העולם ושם יתנהג כיהודי - אזי נעשה התענוג האמיתי שלו בעבודה זו.

דהנה, רצונו של הקב״ה הוא - נתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים[30], ובתחתונים גופא - תחתון שאין תחתון למטה ממנו[31].

והדיוק בזה הוא - נתאווה הקב״ה. כלומר, לא רק רצון סתם, אלא ענין של תאוה שלמעלה מרצון סתם, כפי שרואים במוחש באדם דלמטה.

ואף ש״דיברה תורה כלשון בני אדם״[32] - הרי בלשון בני אדם גופא ישנם כמה וכמה ביטויים. רצון, חפץ וכיוצא בזה, ואכן מצינו שמשתמשים גם בביטוי ד״רצון״ - כמו: ״נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני״[33], ולכן, כאשר בוחרים להשתמש בביטוי ד״נתאווה״ דוקא, מוכח, שהכוונה היא אמנם לענין של תאווה שלמעלה מרצון סתם.

וענין זה מודגש עוד יותר על־פי ביאור אדמו״ר הזקן[34] בענין דנתאווה הקב״ה - ״אויף א תאוה איז קיין קשיא ניט״ (על ״תאוה״ אין להקשות קושיות), שמזה מובן, שהכוונה אכן לתכונה המיוחדת שבענין ה״תאוה״, שהיא למעלה מרצון סתם, עד שלא שייך להקשות ולשאול מהו הטעם שנתאווה כן.

דוגמא לדבר בענין המצוות - חוקים, שהם למעלה מטעם ודעת:

---

25) גיטין י, ב. וש״נ. וראה אנציקלופדי׳ תלמודית בערכו. וש״נ.
26) ישעי׳ מט, כג.
27) ב״ק פב, א. רמב״ם הל׳ שבת פ״ל ה״ג. טושו״ע ואדה״ז או״ח סרמ״ב סי״א.
28) פרש״י חוקת כ, כב.
29) שמות ג, ח.
30) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו.
31) תניא שם.
32) ברכות לא, ב. וש״נ. וראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״א ה״ט. תניא רפכ״ב.
33) תו״כ ופרש״י ויקרא א, ט. ספרי ופרש״י פינחס כח, ח.
34) המשך תרס״ו ס״ע ז ואילך. סה״מ תש״ב ע׳ 34. לקו״ש ח״ו ע׳ 21. ובכ״מ.

כללות ענין המצוות הוא - רצונו של הקב״ה (למעלה מתורה, שהיא חכמתו של הקב״ה). אמנם, במצוות גופא ישנו סוג מיוחד - חוקים, שהם באופן ד״חוקה חקקתי גזירה גזרתי״[35], ועד ש״אין לך רשות להרהר אחריה״[36].

בכל שאר המצוות שאינם בסוג ד״חוקים״ - הרי לא זו בלבד שיש רשות להרהר, אלא אדרבה: יש חיוב ללמוד ולהבין את טעמי המצוות, וכאשר מתעוררת שאלה - צריכים לשאול, שהרי ״לא הביישן למד״[37], ובמילא יחסר אצלו בידיעת התורה; אמנם, במצוות שהם בסוג ד״חוקים״ - ״אין לך רשות להרהר אחריה״. כלומר, לא רק שבפועל אין טעם והסברה, אלא שאין אפשרות כלל לענין של טעם והסברה [על־דרך החילוק שבין דבר טהור לדבר שאינו מוכשר לקבל טומאה], מכיון שבחינת הרצון במצוות אלו היא למעלה מהגדר דטעם ודעת.

וכאמור, הענין שאליו נתאווה הקב״ה הוא - להיות לו יתברך דירה בתחתונים, עד לתחתון שאין למטה ממנו.

ולכן, כאשר אומרים לו ליהודי שנתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים - אזי נעשה גם התענוג שלו בעבודה עם התחתונים דוקא, לעשות מהם דירה לעצמותו יתברך, בידעו שעל־ידי־זה ממלא ומשלים (לא רק את רצונו, אלא גם) את תאוותו של הקב״ה.

ה. על־פי־זה מובנת ה׳בשורה טובה׳ לישראל כאשר נאמר להם שיצאו מהמדבר ויכנסו ל״ארץ טובה ורחבה״:

הן אמת שבהיותם במדבר לא היה להם עסק עם עניני העולם, וכל עבודתם לא היתה אלא בענינים רוחניים ונעלים, ואילו לאחרי שנכנסו לארץ, היתה עבודתם בעניני העולם, בדברים תחתונים, כלומר, שהכניסה לארץ היתה מצב של ירידה;

אבל אף־על־פי־כן ירידה זו עצמה היא המביאה לתכלית העילוי - שכן, רק לאחרי הירידה לעסוק בענינים גשמיים, בדברים תחתונים, עד לתחתון שאין למטה ממנו, ממלאים ומשלימים את הכוונה העליונה, שנתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים.

וזהו תוכן ה׳בשורה טובה׳ דכניסה לארץ - שיבואו למקום כזה שבו יצטרכו לעסוק בעניני העולם, הנהגה שעל־פי דרך הטבע, באופן ד״לא ישבותו״[38], אשר דוקא על־ידי עבודה זו ממלאים ומשלימים את תאוותו של הקב״ה, להיות לו יתברך דירה בתחתונים, עד לתחתון שאין למטה ממנו, ומובן גודל השמחה והתענוג שבדבר - כאשר זוכים למלא ולהשלים את רצון הבורא, ולא עוד אלא מילוי תאוותו של הבורא!

ו. והנה, כשם שעל־ידי כללות הכניסה לארץ נפעל עילוי בעבודתם של ישראל לגבי אופן העבודה בהיותם במדבר - כמו־כן הוא בארץ ישראל גופא, שבאופן העבודה לאחרי שבעה בחשון, שאז חוזרים כל ישראל לבתיהם בכל גבול ישראל, עד ״נהר פרת״, ישנו עילוי לגבי אופן העבודה בהיותם בירושלים ובבית־המקדש בעת העליה לרגל:

״בית המקדש״ - כשמו כן הוא - המקום הכי מקודש בעולם, ובוודאי לא שייך לקרוא אותו בשם ׳תחתון׳ חס־ושלום, ועל־אחת־כמה־וכמה שלא שייך לומר עליו ״תחתון שאין למטה ממנו״ - אדרבה, זהו המקום הכי מקודש ונעלה, כפי שמבין גם פשוט שבפשוטים.

ונמצא, שעבודתם של ישראל ב״תחתונים״, עד ל״תחתון שאין למטה ממנו״, לא היתה שייכת בהיותם

35) תנחומא חוקת ג. במדב״ר רפי״ט.
36) פרש״י ר״פ חוקת - מיומא סז, ב. וראה רמב״ם הל׳ מעילה בסופן.
37) אבות פ״ב מ״ה. אדר״נ פכ״ו, ג.
38) נח ח, כב.

בירושלים ובבית־המקדש, אלא רק לאחרי שחזרו לבתיהם, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, שאז התחילו לעסוק בעניני העולם, ענינים גשמיים - ״תחתונים״.

ועיקר העבודה ב״תחתונים״, ב״תחתון שאין למטה ממנו״ - התחילה לאחרי שבעה בחשון, כאשר ״אחרון שבישראל״ הגיע לביתו ב״נהר פרת״, שזהו ״מקום ישוב היותר רחוק מירושלים״, רחוק שאין רחוק ממנו, היינו, תחתון שאין תחתון למטה ממנו.

וזהו העילוי המיוחד שנפעל לאחרי שבעה בחשון: לאחרי סיום העבודה בירושלים ובבית־המקדש, העבודה הקשורה עם עניני הרגל - אזי הולכים ״מחיל אל חיל״, לעבודה נעלית יותר - לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, עד לתחתון שאין למטה ממנו (על־ידי העבודה בדברים התחתונים שבעולם הזה הגשמי), שזהו הענין הכי נעלה שאין למעלה ממנו - נתאווה הקב״ה, כנ״ל בארוכה[39].

ז. אמנם, עדיין דרוש ביאור - בשייכות העילוי דשבעה בחשון לכל ישראל:

בשבעה בחשון הגיע ״אחרון שבישראל״ לביתו ב״נהר פרת״, ואילו כל שאר היהודים שדרו בכל רחבי ארץ ישראל, הגיעו לבתיהם בימים שלפני־זה - בהתאם למרחק מירושלים, ועד שאלו שהיו גרים בסמיכות לירושלים, הגיעו לבתיהם מיד למחרת ה׳יום טוב׳.

ולא עוד אלא שהיו יהודים שנשארו בירושלים גם לאחרי שבעה בחשון - אלו שהיו דרים בירושלים, שהם צריכים להשאר לדור בירושלים במשך כל השנה כולה, ואין להם להעתיק מקום מגורם אל מחוץ לירושלים [וכפי שמצינו בנוגע לקביעת מקום מגורים דאיש ואשה, שאף־על־פי שבדרך כלל צריכה האשה ללכת אחר האיש, מכל־מקום אם האשה רוצה לדור בירושלים והאיש רוצה לדור מחוץ לירושלים, צריך האיש ללכת אחר האשה[40]], ועד לפסק־דין הרמב״ם[41] בנוגע לכהן גדול: ״ויהיה ביתו בירושלים ואינו זז משם״ (אלא־אם־כן לצורך הכי גדול על־פי תורה).

ועל־פי־זה צריך להבין: מכיון שבשבעה בחשון הגיע ״אחרון שבישראל״ לנהר פרת - מה שייך העילוי דיום זה לכל ישראל שהגיעו לבתיהם בימים שלפני־זה, ועל־אחת־כמה־וכמה - אלו שנשארו בירושלים?!

והרי בהכרח לומר ששבעה בחשון הוא ענין כללי שנוגע לכל ישראל (ולא רק ל״אחרון שבישראל״) - כדמוכח מהדין[42] דשאילת גשמים, שכל ישראל מתחילים לשאול גשמים בשבעה בחשון, לאחרי שהגיע אחרון שבישראל לנהר פרת!

ובעומק יותר: מכיון שהעבודה ב״תחתון שאין תחתון למטה ממנו״ שייכת ל״אחרון שבישראל״ הנמצא בנהר פרת (המקום הכי רחוק מירושלים שאין רחוק ממנו) - כיצד נפעל העילוי ד״דירה בתחתונים״ ב״תחתון שאין תחתון למטה ממנו״ בעבודתם של ישראל שדרו קרוב יותר לירושלים, ועל־אחת־כמה־וכמה - אצל אלו שגרו בירושלים עצמה?!

ח. והביאור בזה:

מצינו כמה ענינים השייכים רק כאשר ״כל יושביה עליה״[43], כמו: העילוי ד״יובל״, שאז נפעל ענין החירות (חירות ברוחניות, ומזה נשתלשל גם חירות בגשמיות), שענין זה ישנו רק כאשר ״כל יושביה עליה״.

והנה, בלשון ״כל יושביה עליה״ (ולא ״הדרים״ וכיוצא בזה) נכלל גם הפירוש שכל בני ישראל יושבים על אדמתם. כלומר, לא רק שכל בני ישראל נמצאים בארץ ישראל, אלא שהם יושבים בכל שטחה של ארץ ישראל (כל שטח ארץ ישראל מיושב ביהודים), עד למקום הכי רחוק מירושלים - נהר פרת.

---

39) ראה גם - לקו״ש ח״כ ע׳ 56 ואילך.

40) כתובות קי, ב - במשנה. רמב״ם הל׳ אישות ספי״ג. טושו״ע אה״ע סע״ה ס״ד.

41) הל׳ כלי המקדש פ״ה ה״ז.

42) רמב״ם הל׳ ברכות פ״ב הט״ז. טושו״ע ואדה״ז או״ח רסקי״ז.

43) ערכין לב, סע״ב. רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פ״י ה״ח. ועוד.

ונמצא, שכאשר ה״אחרון שבישראל״ הגיע לביתו בנהר פרת - אזי נפעל ישובה של כל ארץ ישראל בשלימות (״כל יושביה עליה״).

ומובן, עד כמה נוגע וחשוב ישובה של ארץ ישראל - כמו שכתוב[44] ״לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה (אלא) מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ״:

אף־על־פי שמדובר אודות גוים שאודותם היה הציווי ״לא תחיה כל נשמה״[45], מכל־מקום סיבב הקב״ה את הסיבות שישבו בארץ ישראל במשך שבע שנים נוספות (שבע שכבשו), וכל זה למה - ״פן תהיה הארץ שממה״.

ומזה מובן עד כמה נוגע וחשוב הענין דישוב הארץ - שלצורך זה היה כדאי שאפילו גוים, שחייבים להשמידם, ישבו בארץ במשך זמן ארוך, שבע שנים!

ואם־כן הרי קל־וחומר בן־בנו של קל־וחומר בנוגע לישובה של ארץ ישראל על־ידי בני ישראל! ועל־פי־זה מובן שחזרתו של ה״אחרון שבישראל לנהר פרת״ לשבת על אדמתו - נוגעת לשלימותה של ארץ ישראל כולה, כולל - ירושלים (ובמילא - שלימותם של כל בני ישראל, כולל היהודים שדרים בירושלים). שכן, הענין ד״כל יושביה עליה״ נשלם כאשר גם ה״אחרון שבישראל״ חזר לביתו אשר במקום הכי רחוק מירושלים, נהר פרת.

ט. ביאור הענין בעבודת האדם:

בנוגע לדירת האדם כפשוטה - ישנו חילוק בין החדר שבו לומד תורה, לחדר שבו אוכל ושותה או החדר שבו ישן, אבל אף־על־פי־כן שלימות הדירה היא - כאשר ישנם כל חלקי הדירה, ועד כדי כך, ששלימות הדירה תלויה גם בכך שישנו שם חדר הפטור ממזוזה, שגם הוא חלק מהדירה כולה, ולא עוד אלא שנקרא בשם ״בית״ [״בית הכסא״], ועל־ידו נפעלת שלימות בכל הדירה כולה. ולא עוד אלא שעל־ידי־זה נפעלת שלימות בכל העיר כולה - שהרי עיר שאין בה בית הכסא אסור לדור בה[46].

ודוגמתו בנמשל: ישנם אמנם חילוקי דרגות באופן העבודה בין היהודים הנמצאים בירושלים ליהודים הנמצאים בשאר חלקי ארץ ישראל, עד ל״אחרון שבישראל״ הנמצא בנהר פרת - אבל אף־על־פי־כן כדי שתהיה שלימות העבודה דכללות עם ישראל, שלימות הדירה לעצמותו יתברך, דרושים כל אופני העבודה דכל בני ישראל, הן העבודה בקו ד״עשה טוב״, והן העבודה בקו ד״סור מרע״ באופן של דחיה, וכיוצא בזה בנוגע לשאר החילוקים באופני העבודה.

ויתירה מזו:

חילוקי הדרגות שבחלקי הדירה אינם אלא בנוגע להשתמשות של האדם בדירה, אבל בנוגע לענין הבעלות - הרי בעלותו של האדם היא בכל חלקי הדירה בשוה ממש.

וכמו־כן בנוגע להמבואר בחסידות[47] אודות הקשר של הבית והדירה עם עצם מציאותו של האדם הדר בדירה, שבה מתגלה עצמותו של האדם כו׳ - הרי ענין זה הוא בכל חלקי הדירה בשוה.

ועל־דרך־זה מובן גם בנמשל - שלא זו בלבד שזקוקים לכל אופני העבודה דכל בני ישראל כדי שתושלם הדירה לעצמותו יתברך, אלא עוד זאת, שעיקר ענין הדירה - בעלותו והתגלות עצמותו של הדר בדירה (הקב״ה), ישנו בכל חלקי הדירה (כל אופני העבודה) בשוה.

י. על־פי־זה יובן שהעילוי דשבעה בחשון שייך לכל ישראל - גם אלו שהגיעו לבתיהם מיד לאחרי הרגל, וגם אלו שנשארו בירושלים:

---

44) משפטים כג, כט־ל.
45) שופטים כ, טז.
46) סנהדרין יז, סע״ב. רמב״ם הל׳ דעות ספ״ד.
47) המשך תרס״ו בתחלתו (ס״ע ג). שם ס״ע שנה. ובכ״מ.

כדי שתושלם הכוונה דעשיית דירה לו יתברך - זקוקים לכל חלקי הדירה, הן החלקים המעולים - ירושלים וסביבותיה, והן החלקים שלמטה מזה, המקומות הרחוקים מירושלים, עד למקום הכי רחוק מירושלים - נהר פרת, שגם המצב דמקום זה נוגע לשלימות הדירה.

ולא עוד אלא שעיקר ענינה של הדירה - בעלותו והתגלותו של הדר בה - הוא בכל חלקי הדירה בשוה, כנ״ל.

ועוד - ועיקר: מכיון שנתאווה הקב״ה להיות לו דירה בתחתונים, עד לתחתון שאין תחתון למטה ממנו - הרי אדרבה: ענין זה נפעל על־ידי ״אחרון שבישראל״ הנמצא ב״נהר פרת״, ״מקום ישוב היותר רחוק מירושלים״, רחוק (תחתון) שאין רחוק (תחתון) ממנו [כל זמן שנמצאים בגבולה של ארץ ישראל], וממנו ועל־ידו - נמשך ונפעל ענין זה אצל כל בני ישראל שבכל שאר חלקי ארץ ישראל, עד ליהודים הנמצאים בירושלים (היפך הענין ד״תחתון״).

ועל־פי־זה יש לבאר את הטעם (בפנימיות הענינים) לכך שכל ישראל היו צריכים להמתין עם שאילת גשמים עד שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת:

אמרו חכמינו ז״ל[48]: ״ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן, מפתח של גשמים כו׳״. ומזה מובן גודל מעלת הגשמים - שאינם יכולים לבוא ולהתגלות על־ידי שליח, אלא על־ידי הקב״ה בלבד, מהותו ועצמותו יתברך.

ולכן: כאשר ה״אחרון שבישראל״ מגיע לנהר פרת, ומתחיל לעבוד את עבודתו ב״תתתון שאין תחתון למטה ממנו״ - אזי נשלמת הכוונה דנתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים, בתחתון שאין למטה ממנו, ואז נמשך ומתגלה כל ה״שטורעם״ ד״משיב הרוח ומוריד הגשם״ - ירידת גשמים, שהמפתח לזה ״בידו של הקב״ה״ - לכל בני ישראל בכל מקום שהם.

יא. בכל האמור לעיל מודגש ביותר עד כמה נוגע הענין דאהבת ישראל ואחדות ישראל לכללות עבודתם של ישראל:

למרות חילוקי הדרגות שבעבודתם של ישראל - נפעלת שלימות העבודה על־ידי הצירוף דכל אופני העבודה יחדיו,

ולא עוד אלא שדווקא עבודתו של ה״אחרון שבישראל״ בענינים הכי תחתונים, תחתון שאין תחתון למטה ממנו, פועלת את שלימות הדירה לעצמותו יתברך, שנתאווה להיות לו יתברך דירה בתחתונים דוקא, עד לתחתון שאין תחתון למטה ממנו, ועל־ידו נמשך עילוי זה בעבודת כל בני ישראל, עד לגדול שבגדולים שנמצא בירושלים.

ובזה מודגש הענין דאחדות ישראל - לא רק אהבת ישראל, ״ואהבת לרעך כמוך״[49], היינו, שהוא מציאות בפני־עצמו ורעהו מציאות בפני־עצמו, ואף־על־פי־כן אוהב את רעהו כמו שאוהב את עצמו. אלא יתירה מזו - ששניהם נעשים למציאות אחת, ״לאחדים כאחד״[50], בדוגמת שני אברים של גוף אחד (כהמשל המובא בירושלמי[51]), כמבואר בארוכה בתניא פרק לב.

ליתר ביאור:

ענין האחדות ישנו גם כאשר כל בני ישראל עולים לרגל לירושלים - אנשים ונשים, ואפילו טף - כל שיכול לעלות ברגליו[52], ואפילו קטני קטנים שאינם יכולים לעלות ברגליהם - הוריהם מביאים אותם לירושלים, כפי שמצינו בנוגע למצות הקהל, וממנה נמשך גם בנוגע לעליה לרגל בכל שאר השנים, ואין־כאן־מקומו.

---

48) תענית ב, סע״א. וראה סנהדרין קיג, סע״א.
49) קדושים יט, יח.
50) לקו״ת ר״פ נצבים. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1141 ואילך.
51) נדרים פ״ט ה״ד. וראה סהמ״צ להצ״צ - מצות אהבת ישראל פ״א.
52) מס׳ חגיגה בתחלתה. רמב״ם הל׳ חגיגה פ״ב ה״ג.

אמנם, ענין האחדות בעת העליה לרגל הוא - בדוגמת האחדות כפי שנמצאים בשרשם ומקורם, כלשון אדמו״ר הזקן: ״מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן כולן מתאימות ואב אחד לכולנה״.

וזהו החידוש בתקופה שלאחרי שבעה בחשון - שאף־על־פי שכל אחד ואחד מישראל חזר כבר למקומו, לעסוק בעבודתו הפרטית, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו - מכל־מקום גם אז ישנו הענין דאחדות ישראל, שכל ישראל מתאחדים להיות ״לאחדים כאחד״.

יב. ההוראה מכל האמור לעיל בנוגע לפועל:

לאחרי שבעה בחשון מתחיל השלב האחרון בעבודה ד״ויעקב הלך לדרכו״ - כמדובר בארוכה בשנה שעברה[53] אודות פרטי הדרגות שבעבודה זו: התחלת הענין ד״ויעקב הלך לדרכו״ הוא במוצאי יום־הכיפורים - בנוגע לעבודה דקיום המצוות, עבודת ההמשכה מלמעלה למטה (כמבואר בדרושי אדמו״ר מהר״ש[54]). למטה מזה - הענין ד״ויעקב הלך לדרכו״ שבמוצאי שמחת־תורה[55]. למטה מזה - הענין ד״ויעקב הלך לדרכו״ לאחרי סיום חודש תשרי, אותיות ״רשית״[56]. והשלב האחרון שבזה - לאחרי שבעה בחשון, כאשר הגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, שאז מתחילה העבודה ב״תחתונים״, עד לתחתון שאין תחתון למטה ממנו - לעשות מהם דירה לו יתברך[57].

וזוהי ההוראה בעבודתו של יהודי - שלאחרי סיום כללות העבודה דחודש תשרי בנוגע לכל עניני המועדים, כאשר כל אחד ואחד חוזר לביתו ולמקומו, אומרים לו שעכשיו מתחילה עיקר העבודה - ״ויעקב הלך לדרכו״ - לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

וכאן בא יהודי ושואל: היתכן?! לאחרי כל ריבוי היגיעה בכל עניני העבודה דחודש תשרי, החל מהעבודה ד״תמליכוני עליכם״[58] בראש־השנה, עד לעבודה ד״גמרה של תורה״ בשמחת־תורה[59], מגיע לו להינפש קימעא, ״כאפן דעם אטעם״... וזאת - לא כדי להשאר במצב של מנוחה, אלא כדי שיהיה לו כח להמשיך ולעבוד את עבודתו, שלזה דרוש מנוחה לפרק זמן קצר!

והמענה לזה - ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה . . שנאמר ילכו מחיל אל חיל״[60]:

עבודתו של יהודי היא באופן של הליכה תמידית, ״ילכו מחיל אל חיל״, כך שלא שייך אצלו כלל ענין של מנוחה, אפילו לא לרגע אחר בלבד!

ולכן, בהגיעו לביתו בשבעה בחשון - הרי תיכף ומיד מתחילה אצלו העבודה ד״ויעקב הלך לדרכו״, ״ילכו מחיל אל חיל״, הליכה לעבודה נעלית יותר - לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

יג. האמור לעיל מודגש ביותר בקביעות שנה זו ושלפניה - שמוצאי שבעה בחשון חל בשבת פרשת לך־לך:

ידועה[61] תורת והוראת אדמו״ר הזקן שצריכים ״לחיות״ עם הזמן, היינו ״לחיות״ עם ההוראות דפרשת השבוע, שיש להן שייכות מיוחדת לזמן שבו קורין ולומדים פרשה זו בתורה.

ובהתאם לכך, הנה כאשר במוצאי שבעה בחשון קורין פרשת לך־לך - אזי מודגשת ביותר ההוראה דלעיל שלאחרי שלימות וגמר עבודת המועדים, בשבעה בחשון, אזי צריך להיות הענין ד״ילכו מחיל אל חיל״, ״ויעקב הלך לדרכו״, ובלשון פרשתנו: ״לך־לך״.

---

53) שיחת ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון ס״ד (התוועדויות תשד״מ ח״א ע׳ 431 ואילך).

54) המשך וככה תרל״ז רפצ״ו.

55) אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״א ע׳ קצד. לקו״ש חט״ו ע׳ 259 הע׳ 1. וש״נ.

56) בעה״ט עה״פ עקב יא, יב. אוה״ת סוכות ע׳ א׳תשנו. סה״מ תר״ל ע׳ רפז.

57) ראה בארוכה עדכ״ז - לקו״ש ח״כ ע׳ 367 ואילך. וש״נ.

58) ר״ה טז, סע״א. שם לד, ב. וראה לקו״ת נצבים נא, ב. ובכ״מ.

59) רמ״א או״ח סתרס״ט.

60) מס׳ ברכות ומו״ק בסופן.

61) ״היום יום״ - ב׳ חשון. סה״ש חש״ב ס״ע 29 ואילך.

אמנם, באים זה עתה מעבודת חודש תשרי, אשר מכיון ש״כל ישראל בחזקת כשרות״[62], בוודאי היתה עבודתו של כל אחד ואחד מישראל ״כדבעי ליה למיעבד״ (כלשון הגמרא[63]). ובפרט - אלו שאצלם היה כבר הענין ד״לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״, שעזבו את ביתם ומקומם ״און זיך געוואלגערט״ במשך כל חודש תשרי... אבל אף־על־פי־כן אין ליהודי להסתפק בכך, אלא עליו להמשיך בתנועה של הליכה, וכאמור - ״אין להם מנוחה״; מכיון שנמצאים בתנועה של הליכה תמידית, ״ילכו מחיל אל חיל״, ולא עוד אלא שתובעים ממנו ״לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״, היינו, לא רק הליכה סתם, אלא לעזוב לגמרי את מקומו הקודם, שינוי טבעו ורגילותו - כולל טבע ורגילות דקדושה, שהרי גם מקודם לכן היתה עבודתו כדבעי!

ולא עוד אלא שאומרים לו ללכת ״אל הארץ אשר אראך״, מבלי לפרש לו מיד לאיזה ארץ עליו ללכת:

יהודי טוען: אם לא מנוחה - אז לכל־הפחות תהיה לו ׳מנוחת הנפש׳ כאשר ידע שתובעים ממנו ללכת למקום פלוני!

הנה על זה באה ההוראה ד״לך־לך . . אל הארץ אשר אראך״ - שאפילו ׳מנוחת הנפש׳ כזו, שידע לאן צריך ללכת, גם זה לא נותנים לו... וטעם הדבר - כמבואר בפירוש רש״י: ״כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דיבור ודיבור״. כלומר, מצד גודל חיבתו של הקב״ה ליהודי!

יד. ובמה צריכה להתבטא עבודה זו? הנה על כך באה ההוראה בהמשך הענין - ״את הנפש אשר עשו בחרן״[64]:

איתא במדרש[65]: ״ואת הנפש אשר עשו בחרן - אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד, אינן יכולין לזרוק בו נשמה, ואת אמרת ואת הנפש אשר עשו?! אלא אלו הגרים שגיירו . . אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים״[66].

ודוגמתו בעבודת כל אחד ואחד מישראל:

״חרן״ - מורה על הענין ד״חרון אף של מקום בעולם״[67], תחתון שאין תחתון למטה ממנו, ומכיון שבמקום זה נמצאים ניצוצות של קדושה, וכן יהודים שצריכים לקרבם ליהדות - שולח הקב״ה לשם את ה׳יורש׳ של אברהם אבינו וה׳יורשת׳ של שרה אמנו, כדי למלא את השליחות והתפקיד של אברהם ושרה: ״את הנפש אשר עשו בחרן״ - ״להכניסן תחת כנפי השכינה״, הוא - את האנשים, והיא - את הנשים.

ומובן גודל העילוי שבעבודה זו - מכיון שעל־ידי־זה ממלאים ומשלימים את הכוונה דנתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים, על־ידי־זה שפועלים גילוי אלקות אפילו ב״חרן״, ״חרון אף של מקום בעולם״.

וכל זה - מלבד העובדה שההתעסקות עם הזולת מביאה לידי עילוי בעבודתו הפרטית, על־ידי־זה שהוא בעצמו לומד מן הזולת, כמאמר המשנה[68]: ״איזהו חכם הלומד מכל אדם״.

מכל יהודי יש מה ללמוד, ואם טוען שאינו רואה מה שיש ללמוד ממנו - הרי זו הוכחה שאינו בדרגת ״חכם״, כי בנוגע ל״חכם״, קובעת התורה שתכונתו היא - ״הלומד מכל אדם״.

---

62) רמב״ם הל׳ קידוה״ח פ״ב ה״ב. וראה גם הל׳ יסוה״ת ספ״ז.
63) כתובות סז, רע״א. וראה ע״ז יז, ב.
64) פרשתנו יב, ה.
65) ב״ר פל״ט, יד. יל״ש פרשתנו עה״פ (רמז סו).
66) ראה גם פרש״י עה״פ.
67) פרש״י ס״פ נח.
68) אבות רפ״ד. אדר״נ רפכ״ג.

ומכיון שכל יהודי, השייך ל״עם חכם ונבון״[69], בוודאי אינו רוצה לוותר על התואר ״חכם״ - אין לו ברירה... אלא להשתדל ללמוד מכל אדם!

טו. ויש להוסיף ביאור בקשר ושייכות דעבודה ופעולה עם הזולת (״את הנפש אשר עשו בחרן״) לענין דנתאווה הקב״ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים - שלא זו בלבד שעבודה זו נעשית עם יהודי הנמצא ב״חרן״, תחתון שאין למטה ממנו, שלכך נתאווה הקב״ה, אלא עוד זאת, שעבודה זו גופא קשורה עם בחינה שלמעלה מהרצון.

והביאור בזה:

מבואר ב׳לקוטי תורה׳[70] שיש מצוות שאינן תלויות ברצון האדם, אלא שלא מדעתו דוקא, כמו: מצות שכחה, וכן המצוה דמינוי מלך (נשיאות) - השייכת רק כאשר אינו רוצה בכך: שהרי אם רצונו לקבל את הנשיאות לא ימנו אותו למלך, כי ״כל הרודף אחר הכבוד כו׳״.

והענין בזה (כמבואר שם) - שרוב המצוות תלויות ברצונו של האדם מפני ששרשם בבחינת רצון העליון, ומצוות אלו שאינן תלויות ברצונו של האדם, הרי זה מפני ששרשם מבחינה שהיא למעלה מן הרצון, מקיף דמקיף כו׳, על־דרך ובדוגמת הענין ד״נתאווה הקב״ה״, למעלה מבחינת הרצון.

כלומר: מצוה התלויה בשכל - ממשיכה את בחינת החכמה והשכל דלמעלה, מצוה התלויה ברצון - ממשיכה את בחינת הרצון, ומצוה שאינה תלויה ברצונו של האדם - ממשיכה את הבחינה שלמעלה מהרצון.

והנה, גם הפעולה על הזולת אינה תלויה ברצונו של האדם העובד - שהרי דבר זה תלוי ברצונו של הזולת, אם ירצה לשמוע ולקבל את דבריו. ונמצא, שעבודה ופעולה זו ממשיכה את הבחינה שלמעלה מהרצון, שזהו הענין ד״נתאווה הקב״ה״.

ובפרטיות יותר - יש בפעולה זו דוגמת ב׳ המצוות הנ״ל, מינוי מלך ושכחה:

מינוי מלך: כאשר מדברים עם יהודי ומעוררים אותו לקבוע שיעור בתורה, להניח תפילין וכיוצא בזה, ואחר־כך רואים שיהודי זה אכן מתנהג כך בפועל ממש - הרי נמצא, שהמשפיע נעשה ״מלך״ (״מאן מלכי רבנן״[71]) של יהודי זה שסר למשמעתו: והרי כללות ענין המלכות הוא - ״ומלכותו ברצון קבלו עליהם״[72], היינו, שאין זה תלוי ברצונו של המלך (המשפיע) אלא ברצון העם (המקבל).

וכן שכחה: שכחה - היא אחד הפרטים דמצות הצדקה (השקולה כנגד כל המצוות[73]), והרי כללות ענין הפעולה על הזולת היא - צדקה רוחנית. והשייכות המיוחדת ל״שכחה״ - מכיון שמדובר אודות יהודי שניצוץ אלקות שבו הוא במצב של שכחה כו׳.

ונמצא, שהפעולה על הזולת קשורה עם שתי המצוות שהם למעלה מן הרצון - שזהו הענין ד״נתאווה הקב״ה״.

טז. והמעשה הוא העיקר[74]:

בבואנו משבעה בחשון, לאחרי סיום וגמר כל המועדים - יש להתחיל תיכף ומיד בעבודה ד״ויעקב הלך לדרכו״ [עוד ביום השבת - מיד לאחרי ההתוועדות, באופן המותר בשבת, ומכיון שמותר - ישנו חיוב בכך], לצאת ל״חרן״, ״חרון אף של מקום בעולם״, כדי לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

ובאותיות פשוטות: יש לצאת לרחוב ולפגוש יהודי שלעת־עתה אינו יודע אודות עניני יהדות, או אפילו יהודי שיודע אודות עניני יהדות, אלא שחסרה לו עדיין הידיעה אודות מצוה אחת בלבד מכל

---

69) ואתחנן ד, ו.
70) ס״פ ברכה (צט, בג).
71) ראה גיטין סב, סע״א. זח״ג רנג, ב - ברע״מ.
72) נוסח תפלת ערבית. וראה תו״א בראשית ג, ד. לקו״ת דברים א, רע״ב. לקו״ש חט״ו ע׳ 237 הע׳ 60. וש״נ.
73) ב״ב ט, א. ירושלמי פאה פ״א ה״א. וראה תניא פל״ז (מח, ב).
74) אבות פ״א מי״ז.

תרי״ג מצוות התורה, או שחסרה לו ידיעה בגודל מעלתה וחשיבותה של מצוה זו, ולהשפיע עליו להוסיף בכל עניני יהדות, ולכל־לראש - על־ידי קביעת עתים לתורה.

וכאמור, אין להסתפק בכל מה שעשו בתחום דהפצת היהדות חוצה עד עתה, אלא יש לעזוב אפילו את טבע הרגילות דקדושה - ״לך־לך מארצך וממולדתך גו׳״, ולהוסיף בכל ענינים אלו ביתר שאת וביתר עוז, ובלשון חכמינו ז״ל[75]: ״מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, מי שיש לו מאתיים רוצה ד׳ מאות״, לא רק עוד ״מנה״ אלא ״כפלים לתושיה״[76].

ולהעיר מהשייכות ליום השבת - כמאמר רבותינו ז״ל[77] ״כל עסקא דשבתא כפול כו׳ קרבנו כפול כו׳״. ומובן, ש״כפל״ זה אינו בכמות בלבד (ב׳ קרבנות), אלא איכות אחרת לגמרי, שלכן נקרא הקרבן דשבת בשם ״מוסף״ - מלשון הוספה.

ועל־ידי העבודה בכל הענינים האמורים זוכים לכל הברכות שבפרשה, כולל ובמיוחד - בשורת הזרע. הן כפשוטו, והן בנוגע ל״ושננתם לבניך - אלו תלמידים״[78], שזוכה להעמיד תלמידים שנעשים ״נרות להאיר״[79], וכן בשורת הארץ - ״לזרעך אתן את הארץ הזאת״[80], כיבוש הארץ (״ארץ החיים״[81]) ברוחניות, ועל־ידי־זה - (גם) כיבוש הארץ בגשמיות,

ובפשטות - שעל־ידי כללות מעשינו ועבודתנו בהפצת התורה והיהדות, ובכללות: ״בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם״[82] (כיבוש הארץ ברוחניות) - זוכים לכל הברכות המנויות בפרשה, כולל - ״ונתתי שלום בארץ״[83], כפשוטם של דברים (בנוגע לארץ ישראל הגשמית),

והעיקר - שבקרוב ממש יוצאים כל בני ישראל מהגלות, ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[84], ובאים לארצנו הקדושה, ״ארץ אשר גו׳ תמיד עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה״[85], כולל - ״כי ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך״[86], וכמו שכתוב בפרשתנו[87]: ״לזרעך נתתי את הארץ הזאת״, כולל ״את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני״,

בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

יז. דובר כמה פעמים שכל עניני התורה והוראותיה (תורה מלשון הוראה[88]) הם באופן ד״תורה אור״[89], היינו, הוראה ברורה ומאירה, וכאשר ישנו ענין מסויים שלא מוצאים אודותיו הוראה בתורה - הנה על זה אמרו[90] ״כי לא דבר ריק הוא[91], ואם ריק הוא - מכם הוא, לפי שאין אתם יגיעין בתורה״. ולכן, על־ידי היגיעה בתורה - בוודאי יצליח למצוא את ההוראה בתורה גם בנוגע לענין זה. ובנוגע לענינו:

לאחרי כל אריכות הדברים דלעיל אודות העבודה דחודש חשון באופן ד״ויעקב הלך לדרכו״, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים - יכול לבוא יהודי ולטעון: הענינים שצריכים לעסוק בהם, רבים הם כל־כך עד שהוא נעשה מבולבל לגמרי ואינו יודע במה להתחיל! ומכיון שכן, אינו צריך לעשות מאומה!...

---

75) ראה קה״ר פ״א, יג. פ״ג, י רמב״ן ובחיי ס״פ חיי שרה. שערי תשובה לר״י ב, כז. מנוה״מ להר״י אלנקווה פי״ד ע׳ 250.
76) ל׳ הכתוב - איוב יא, ו.
77) מדרש תהלים מזמור צב, א. וראה לקו״ת בשלח בתחלתו.
78) ספרי ופרש״י ואתחנן ו, ז. רמב״ם הל׳ ת״ת פ״א ה״ב. הל׳ ת״ת לאדה״ז שם ס״ח.
79) ראה לקו״ש ח״ב ע׳ 484 ואילך ובהנסמן שם. ח״י ע׳ 310. חי״ב ע׳ 149. ועוד.
80) פרשתנו יב, ז.
81) ראה אגה״ק סוס״ח. ובכ״מ.
82) ר״פ בחוקותי (כו, ג).
83) שם, ו.
84) בא י, ט.
85) עקב יא, יב.
86) ראה יב, כ. וראה ספרי עה״פ. פרש״י שופטים יט, ח. רמב״ם הל׳ רוצח ושמירת נפש פ״ח ה״ד.
87) טו, יט־יח.
88) זח״ג נג, ב. גו״א ר״פ בראשית - בשם הרד״ק.
89) משלי ו, כג.
90) ירושלמי פאה פ״א ה״א.
91) האזינו לב, מז.

הנה על זה אומרים לו: ״ואם ריק הוא - מכם הוא״. שכן, אם רק ירצה - ידע בדיוק מה עליו לעשות ברגע זה, ומה לעשות ברגע שלאחרי־זה.

ואם קשה לו להחליט בעצמו - ישנה עצה פשוטה: ילך לחכם גדול ממנו, ויציע בפניו את שאלתו, והוא יורה לו מה לעשות.

יש בשכונה זו רב שהוא ״מרא דאתרא״ - יגש אליו, וישאל אצלו. ובמכל־שכן וקל־וחומר: כאשר כף של חלב נופלת לקדירה של בשר - הולך לשאול אצל הרב, וזאת - למרות שיכול להשתמש בכף אחרת וקדירה אחרת, ואם־כן כאשר ישנה שאלה בנוגע לעבודתו ביום או ברגע זה, דבר שאי־אפשר לדחותו, שהרי אם אינו ממלא את עבודתו ביום זה - הולך יום זה לאיבוד, ובלשון הידוע[92]: ״איבוד ימיו״, ואינו יכול להשלים זאת ביום שלאחרי־זה, מכיון ש״כל יומא ויומא (וכן כל רגע ורגע ביום זה עצמו) עביד עבידתיה״[93] - הרי על־אחת־כמה־וכמה שצריך לשאול אצל הרב בענין זה!

ואם יאמר לו הרב ״איני יודע״ - סימן הדבר שבענין זה אינו ״רב״... משל למה הדבר דומה - לרופא שתפקידו לרפאות, כדברי חכמינו ז״ל[94]: ״ורפא ירפא[95] - מכאן שניתנה רשות (ביחד עם נתינת־כח) לרופא לרפאות״, שאם יאמר שאינו יודע לרפא מחלה מסויימת - סימן שבנוגע לענין זה אינו רופא, ולכן יש לחפש רופא אחר. וכמו כן בענינו - יש לו לחפש רב אחר שיורה לו מה לעשות בענין זה. ובלשון המשנה[96]: ״עשה לך רב״. ומכיון ש״איני מבקש כו׳ אלא לפי כחן״[97] - בודאי יצליח למצוא רב שיורה לו מה לעשות.

יח. זו היתה, למעשה, הכוונה במה שדובר לפני כמה שנים[98] אודות הענין ד״משפיעים״, שתפקידם היה אמור להיות - לעורר את כל אלו שנמצאים בסביבתם להוסיף בכל עניני טוב וקדושה, לקבוע עתים לתורה, לעסוק בהפצת היהדות והפצת המעיינות חוצה, עניני המבצעים וכו׳, כולל - שכאשר מתעוררת שאלה אצל מישהו בענינים אלו, יהיה אל מי לפנות כדי להתייעץ עמו בדבר.

אבל לדאבוננו, למרות שדובר בענין זה לפני כמה שנים - לא הועיל הדבר!

אלו שנתמנו ל״משפיעים״ - עסוקים בכמה וכמה ענינים, ובוודאי - ענינים טובים ומועילים, אבל - ללא כל קשר לתפקיד שהוטל עליהם - להיות ״משפיעים״.

הם ״ויתרו״ על זכותם להיות ״משפיעים״... והתוצאות שבדבר - יכולים לראות מה נעשה עמהם... ואין כאן המקום להאריך בזה.

זאת ועוד:

אלו שצריכים לקבל מהמשפיעים - מהי אשמתם שהמשפיעים מתעצלים למלא את תפקידם ושליחותם?!... והרי לא יתכן שמצד עצלותם של המשפיעים לא יתקיים רצונו של הקב״ה שהמושפעים יקבלו את ההשפעה המגיעה להם (על־דרך המבואר ב׳אגרת הקודש׳[99])!

ובפרט שמדובר אודות ענין הנוגע לעבודתם של המושפעים ביום זה, אשר כאמור, כל יום וכל רגע שהולך לבטלה - הרי זו אבידה שאינה חוזרת! ומכאן - טענה נוספת כלפי ה״משפיעים״:

מה שאינם ממלאים את תפקידם ושליחותם - אין זה ענין שנוגע להם בלבד, שמבזבזים את זמנם על ענינים אחרים מלבד מילוי תפקידם, אלא יתירה מזו: על־ידי־זה מבזבזים הם את זמנם של כל אלו שהיו יכולים לקבל מהם! וכאמור - זוהי אבידה שאינה חוזרת!

---

92) ספר החיים (לאחי המהר״ל) י׳. א.
93) זח״ג צד, רע״ב. וראה שם ח״א רסד, ב.
94) ברכות ס, סע״א. ב״ק פה, א. טושו״ע יו״ד רסשל״ו.
95) משפטים כא, יט.
96) אבות פ״א מט״ז. שם מ״ו. אדר״נ פכ״ב, א. שם רפ״ח.
97) במדב״ר פי״ב, ג. תנחומא נשא יא.
98) לקו״ש חי״ז ע׳ 493 ואילך. קונטרס אהבת ישראל (הוצאה מיוחדת למשפיעים) - בסופו.
99) רסכ״ה.

וכל התירוצים למיניהם - שעסוקים בענינים אחרים וכיוצא בהם - אינם ולא כלום, האמת היא שהם מתעצלים למלא את תפקידם!

ישנם מהם הטוענים שאינם רוצים להיות משפיעים - שכן, כל הרודף אחר הכבוד כו׳ (כמוזכר לעיל (סעיף טו) מה שכתוב ב׳לקוטי תורה׳), ולא עוד אלא שיצחקו מהם על כך...

מי מדבר אודות ״כבוד״?!... ״כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם״[100]!

ובקשר לטענה שיצחקו מהם כו׳ - הרי ידע אינש בנפשיה שכאשר מדובר אודות צרכי הפרנסה, לחם צר ומים לחץ, יעשה את כל המאמצים כדי להשיג את צרכיו, ולא יתחשב כלל ״מה יאמרו הבריות״, ובוודאי עוזר לו הקב״ה להשיג את פרנסתו, מתוך הרחבה, ובקלות יותר מכפי ששיער. ואם־כן כאשר מדובר אודות מילוי תפקידו ושליחותו - הרי בוודאי שצריך להתנהג באופן כזה!

יט. ומענין לענין:

ישנו יהודי שהטילו עליו תפקיד ושליחות לכתוב ענינים בתורת החסידות - בנוגע לאותיות התורה וכיוצא בזה, וכבר עסק בזה ובהצלחה, ואף־על־פי־כן זה כבר משך זמן רב, למעלה משני חזקה, שלא התיישב לעסוק בענין זה.

כל התירוצים למיניהם - ההתעסקות בענינים אחרים, ושאר תירוצים כיוצא בזה - יודע הוא בעצמו שאינם אמת, ואף־על־פי־כן אינו עוסק בתפקיד שהוטל עליו.

ואין כל הסברה לכך, אפילו מצדו של היצר־הרע... - מלבד העובדה שמגרים את היצר־הרע לדברים שמעצמו לא היה חושב לעשותם, כידוע הפירוש ד״על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע״!

בדרך כלל יכולים לשער תחילה כיצד תהיה הנהגתו של פלוני - שהרי אף ש״אין אדם יודע מה בלבו של חבירו״[101], מכל־מקום כאשר מדברים עמו ורואים את הנהגתו, אזי מכירים את תכונותיו של האדם, ובלשון חכמינו ז״ל[102]: ״בשלשה דברים אדם ניכר, בכוסו ובכיסו ובכעסו״, ובמילא, יכולים לשער - פחות או יותר - כיצד תהיה הנהגתו. וכל זה - על דרך הרגיל, מה־שאין־כן כאשר האדם מגרה את היצר־הרע - אזי אי־אפשר לשער לאן יגיע!

כ. לכאורה, כיצד יתכן דבר כזה - שנותנים למישהו תפקיד חשוב ונעלה, תפקיד של ״משפיע״ וכיוצא בזה, ואף־על־פי־כן אינו שם לב לכך?!

הנה התשובה לזה - על־פי המבואר ב׳לקוטי תורה׳[103] בענין ״כי פנו אלי עורף ולא פנים״[104]:

לכאורה, מכיון ש״פנו אלי״, כיצד שייך לומר שזהו באופן ד״עורף ולא פנים״?! והביאור - שזהו על־דרך־משל לאדם העומד אצל חבירו אלא שהופך אליו את ערפו, שאז הרי הוא בתכלית הריחוק ממנו.

ודוגמתו בענינו: יכולים לעמוד בסמיכות לאוצר יקר ביותר, אבל כאשר הופכים את הפנים לכיוון אחר - לא מבחינים באוצר!!

וכאמור - כל התירוצים למיניהם, שעוסקים בענינים אחרים, או שאין הדבר בהתאם לתכונות נפשו, אינו רגיל בכך, וכיוצא בזה, אינם אלא התחמקות מהתפקיד והשליחות המוטלת עליהם.

ואם אמנם יש למישהו ספק מהי השליחות המוטלת עליו - הנה על זה ישנו רב בישראל, כאמור, ואם־כן יכול לשאול אצל הרב!

וכאן באה הטענה: היתכן שאומרים לו לשאול אצל הרב?! - הוא אדם כל כך חשוב, הכל משכימים לפתחו, ואם־כן היתכן שהוא יצטרך לשאול אצל רב, ולא רק ״רב״ אלא אפילו ״רב׳ל״?!...

היכן מצינו ענין כזה בהמשך תער״ב... שואל הוא?!

---

100) הוריות י, סע״א ואילך.
101) פסחים נד, רע״ב.
102) עירובין סה, רע״ב. וראה מס׳ דא״ז פ״ה.
103) אחרי כו, ד. שמע״צ פז, א. שה״ש ד, א.
104) ירמי׳ ב, כז.

והמענה לזה:

ידוע[105] הפתגם של אדמו״ר האמצעי (שנתפרסם על־ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו) שכאשר שני יהודים מתדברים ביניהם, אזי ישנם שתי נפשות אלקיות נגד נפש בהמית אחת, שהרי נפש הבהמית של חבירו אינה מעוניינת ברצונותיה ותאוותיה של נפש הבהמית ויצר־הרע שלו!

ומזה מובן גודל התועלת שבהתדברות והתייעצות עם עוד יהודי, וזאת - אפילו אם יהודי זה נמצא בדרגא שלמטה ממנו.

ופשוט, שהכוונה לא (רק) לדבר עמו אודות ״יחודא עילאה״ (כידוע[106] פתגם אדמו״ר האמצעי בזה), אלא לכל־לראש עליו לדבר ולהתייעץ עמו בנוגע לטענות היצר...

כא. מכיון שמדברים אודות ענין זה ביום השבת ובמקום קדוש - בוודאי לא יזיק הדבר חס־ושלום לאף אחד, אלא בנוגע לתיקון הדבר, אף שיש להסתפק אם תצמח תועלת מהדברים הנ״ל, לאחרי שכבר דיברו כמה וכמה פעמים ללא תועלת!

הם נמצאים כאן ושומעים את הדברים, ואחר־כך - נעשים ׳ברוגז׳ וכועסים... רצונך לכעוס ולהיות ׳ברוגז׳ - טוב, תכעס ותהיה ׳ברוגז׳, אם יש לך הנאה מכך... אבל העיקר הוא - ״טאפארו־דא־פלאחו״[107], מעשה בפועל!...

מתחיל כעת סדר העבודה ד״ויעקב הלך לדרכו״ דשנה זו. ולכן, הרי זה הזמן המתאים שכל אחד ואחד יעזוב וישכח את הנהגתו הקודמת, ומכאן ולהבא יתחיל לעסוק במילוי שליחותו ותפקידו באופן המתאים.

וזאת - לא רק בגלל מה שמדברים עתה, יראה כל אחד ואחד את ריבוי המאמרים והשיחות של כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, ״אין וועלכע ער האט זיך אויסגעווייטיגט״, וצוה לרשום את הדברים ולהעתיקם בכל הלשונות - ואז ידע כיצד להתנהג!

יזכרו בעלי־השיבה מה שזכו לשמוע בעצמם מכ״ק אדמו״ר מהורש״ב נשמתו־עדן שתפקידם ושליחותם להיות ״נרות להאיר״... והם אלו שצריכים לצאת ל״מלחמת בית דוד״... בזמן ״אשר חרפו עקבות משיחך״[108]!!...

לאמיתו של דבר, אין צורך ללמוד חסידות כדי לתקן את ההנהגה הקודמת - לזה מספיק ללמוד ״קיצור שולחן ערוך״...

יתירה מזו: מספיק לפתוח ״סידור״, מיד בתחילתו, עוד לפני ״מודה אני״, ולראות מה שכתב אדמו״ר הזקן: ״ישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקב״ה עומד עליו ורואה במעשיו״!!

כב. לאחרי כל אריכות הדברים דלעיל - באופן ״וואס מ׳האט זיך געבייזערט״... - יש לסיים בדבר טוב.

צורת הדיבור כשלעצמה (״בייזערן זיך״) - יש בה גם תועלת, שהרי כאשר יספרו לאחרים אודות ההתוועדות דשבת זו, ״אז מ׳האט זיך געבייזערט וכו׳״, יצטרכו לבסוף לספר גם מה היתה סיבת הדבר, ומה יספרו - ״אז מ׳האט זיך געבייזערט״ על כך שכל יהודי צריך להיות משפיע!!

החיוב דמצות צדקה - חל על כל אחד ואחד מישראל, בין עשיר בין עני[109], ואם הדברים אמורים בצדקה גשמית, הרי על־אחת־כמה־וכמה שכן הוא בנוגע לצדקה רוחנית - כפי שמבין כל אחד ״וואס האט זיך נאר צוגערירט צו א ביכל חסידות״ שצדקה רוחנית נעלית יותר מאשר צדקה גשמית!

---

105) ״היום יום״ - כ׳ טבת. אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״ב ע׳ עג. לקו״ד ח״ב שנ, ב.

106) סה״ש תש״ב ע׳ 104. וראה לקו״ש ח״י ע׳ 99 הע׳ 68. וש״נ.

107) ספר התולדות אדמו״ר מהר״ש ר״ע 69. סה״ש ה׳ש״ת ע׳ 105. תש״ב ע׳ 84. תש״ד ע׳ 104. לקו״ש חי״ח ר״ע 437.

108) ראה סה״ש תש״ב ס״ע 141 ואילך.

109) גיטין ז, רע״ב. רמב״ם הל׳ מתנות עניים פ״ז ה״ה. טושו״ע יו״ד רסרמ״ח.

אמנם, לאחרי כל זה, מכיון שבכל־אופן ״האט מען זיך געבייזערט״, יש לסיים - כאמור - בדבר טוב.

ומהו הדבר הטוב - ההוראה דפרשת השבוע: ״לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״, כדי למלא את שליחותו של הקב״ה ״לשכן שמו שם״[110] (כתורת הבעל־שם־טוב הידועה[111], שנמסרה על־ידי אדמו״ר מהורש״ב נשמתו־עדן ונתגלתה ונתפרסמה על־ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו), שענין זה נפעל על־ידי כללות העבודה וההתעסקות בהפצת התורה והיהדות חוצה, ובאופן ד״אשר אראך״, ענין הקשור עם חיבה מיוחדת כו׳ (כנ״ל סעיף יג).

ועל־ידי־זה זוכים לכל הברכות שבהמשך הפרשה, עד ש״ונברכו בך כל משפחות האדמה״[112], וכמו כן בנוגע ל״זרעך״[113], היינו, שפועלים כן אצל התלמידים והמושפעים.

ועד שבאים ״אל הארץ אשר אראך״ - בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, ואז - ״הקיצו ורננו שוכני עפר״[114], והאבות בראשם, וכל זה - מתוך שמחה וטוב לבב, במהרה בימינו ממש.

* * *

כג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויאמר ה׳ אל אברם לך־לך גו׳.

* * *

כד. נהוג ללמוד פסוק בפרשת השבוע עם פירוש רש״י, וכן לבאר ענין בהערות אדוני־אבי־מורי־ורבי על הזהר דפרשת השבוע.

בהתחלת פרשתנו[115] נאמר: ״ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו וגו׳ ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען״.

וצריך להבין:

א) מדוע נכפל בכתוב ״ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען״ - לכאורה, מכיון שבאו לארץ כנען, הרי בוודאי שיצאו מלכתחילה כדי ללכת למקום זה, ואם־כן מה מחדש הכתוב בתיבות ״ללכת ארצה כנען״, הוה־ליה־למימר ״וילכו ויבואו ארצה כנען״?

ב) יתירה מזו: היציאה ללכת ארצה כנען היתה עוד לפני כן - כמו שכתוב בסוף פרשת נח[116] ״ויקח תרח את אברם בנו וגו׳ ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען״, ומה שנתחדש כאן אינו אלא שבאו לארץ כנען, וממה שנאמר בפרשתנו ״ויצאו ללכת ארצה כנען״, משמע שזהו ענין שנתחדש עתה?!

וקושיא זו מתחזקת יותר - על־פי פירוש רש״י בתיבות ״ויצאו אתם מאור כשדים״ (שבסוף פרשת נח), ״תרח ואברם עם שרי ולוט״:

בהתחלת הכתוב נאמר ״ויקח תרח את אברם בנו וגו׳״, שמזה משמע, שיציאתו של אברם לא היתה אלא בעקבות תרח. ולכן נאמר בהמשך הכתוב ״ויצאו אתם״ (״ויצאו״ לשון רבים), היינו, שגם אברם יצא כמו תרח (ולא רק שנגרר בעקבותיו של תרח), ושניהם לקחו עמהם את שרי ולוט.

ומכיון שבסוף פרשת נח מסופר כבר אודות יציאתו של אברם מדעת עצמו (לא רק בעקבות תרח) - גדולה התמיהה מהו החידוש בפסוק ״ויצאו ללכת ארצה כנען״ שבפרשתנו?!

ג) ובהמשך לזה (המסופר בסוף פרשת נח אודות יציאת תרח כו׳) באים לשאלה נוספת: מה היתה הסיבה ליציאתו של תרח ללכת ארצה כנען - הרי הציווי ״לך־לך גו׳״ לא היה אלא לאברם?

---

110) תבוא כו, ב.

111) ״היום יום״ - ח״י אלול. כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות ס״ג. וש״נ.

112) פרשתנו יב, ג.

113) ויצא כח, יד.

114) ישעי׳ כו, יט.

115) יב, ה.

116) יא, לא.

כה. בכללות הענין ישנם פרטים נוספים הדורשים ביאור והסברה:

א) בציווי לאברם נאמר ״לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״. ולכאורה, מצד סדר הדברים קודמת היציאה ״מבית אביך״, ואחר־כך היציאה ״ממולדתך״ - השכונה והעיר שבה נולד, ואחר־כך היציאה ״מארצך״ - מהארץ כולה, ואם־כן מדוע נאמר בסדר הפוך - תחילה ״מארצך״, ואחר־כך ״ממולדתך״, ורק בסוף - ״מבית אביך״?

ב) הקב״ה אמר לאברם ״לך־לך גו׳ אל הארץ אשר אראך״, ולכאורה: (1) היכן מצינו בהמשך הכתובים שהקב״ה הראה ואמר לו לאיזה ארץ ילך? (2) מכיון שלא מצינו שנאמר לו לאיזה ארץ ילך - מדוע הלך אברם לארץ כנען?! בפירוש ה׳אור החיים׳: ״ולא הוצרך הכתוב להודיע כי ה׳ הודיעו המקום כי הוא מובן מעצמו״. אמנם, בלימוד בדרך פשוטו של מקרא לא מסתבר לומר כן, ועל־כל־פנים - אם רש״י סובר כן, היה צריך לומר זאת בפירוש.

ג) בסוף פרשת נח עושה רש״י חשבון שבצאת אברם מחרן היה תרח בן קמ״ה שנה - ״שהרי כתיב[117] ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן, ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם, הרי קמ״ה שנה לתרח כשיצא אברם מחרן״.

אמנם, בפירוש ה׳אור החיים׳ מצינו חשבון זה באופן אחר, בהפרש של ב׳ שנים - ״תרח היה בן קמ״ג שנה בהפרד אברהם אבינו, כי בן ס״ח שנה היה כשנולד אברם, ובלכת אברהם ארצה כנען היה בן ע״ה שנה, שאז עולים שני תרח קמ״ג״.

וטעם המחלוקת - מפני שבפסוק[118] ״ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן״, יכולים לפרש בשני אופנים:

(א) לדעת רש״י - ״ויחי תרח שבעים שנה״, ואז - ״ויולד את אברם גו׳״, (ב) ולדעת ה׳אור החיים׳ - ״ויחי תרח שבעים שנה״ כאשר הוליד ״את אברם את נחור ואת הרן״, היינו, שלאחרי לידת שלשתם היה בן שבעים שנה. ומכיון שבין לידת אברם (הבכור) ללידת הרן, יש הפרש של ב׳ שנים (ט׳ חדשי העיבור של נחור, וט׳ חדשי העיבור של הרן (כדאיתא במדרש[119])), נמצא, שלידת אברם היתה שנתיים לפני כן - בהיות תרח בן ס״ח שנה.

ומכיון שאפשר ללמוד בב׳ אופנים - צריך להבין: מאיזה טעם מעדיף רש״י לפרש בפשוטו של מקרא כאופן הא׳ יותר מאשר אופן הב׳. לכאורה, היה צריך להזכיר את ב׳ האופנים, או שלא להכנס לפרטי הדברים - על־ידי־זה שלא יזכיר את המספר המדוייק של השנים. שהרי כדי להדגיש שיציאתו של אברם קדמה למיתתו של תרח עשרות שנים (שזוהי כוונת רש״י בפירושו) אין צורך לפרש את המספר המדוייק דשנותיו של תרח (קמ״ה או קמ״ג).

ומכיון שכל פרטי הדיוקים הנ״ל דורשים ביאור בפשוטו של מקרא - הרי בהכרח לומר שכל ענינים אלו מובנים לבן־חמש שלומד חומש עם פירוש רש״י, ובב׳ אופנים: יש פרטים המובנים מדברי רש״י, ויש פרטים המובנים בשכלו של ה״בן חמש למקרא״ גם ללא פירוש רש״י. וכפי שיתבאר לקמן.

כו. בהערות אאמו״ר על הזהר דפרשתנו[120] נתבארו כמה פרטים בקשר לסיפור הזהר[121] אודות רבי יוסי בן פזי.

איתא בזהר: ״מאן דמתעסק באורייתא יהבי ליה אורך ימים בעלמא דאתי, ויהבי ליה עושר וכבוד בעלמא דין״. ובהמשך לזה מובא הסיפור דלקמן:

רבי אבא . . הוה מכריז מאן בעי עותרא (עושר), ומאן דבעי אורכא דחיי בעלמא דאתי, ייתי וישתדל באורייתא . . רווק חד . . אתא לגביה. אמר ליה, רבי, בעינא למלעי באורייתא כדי שיהא לי עותרא.

---

117) פרשתנו שם, ד.
118) נח שם, כו.
119) ב״ר ספל״ח. וש״נ.
120) לקוטי לוי״צ ע׳ נג.
121) פח, א ואילך (סתרי תורה).

אמר ליה הא ודאי. אמר ליה מה שמך, אמר ליה יוסי. אמר לון לתלמידיו דיקרון ליה רבי יוסי מארי דעותרא ויקרא (רבי יוסי בעל העושר והכבוד).

יתיב ואתעסק באורייתא. ליומין הוה קאים קמיה. אמר ליה, רבי אן הוא עותרא (היכן הוא העושר שהבטחתני)? אמר (רבי אבא) שמע־מינה דלאו לשם שמים קא עביד (שהרי מבקש עשירות), ועאל לאדריה („להתפלל . . כדי שימות אותו תלמיד כיון שהיה עוסק שלא לשמה"[122]), שמע חד קלא דהוה אמר, לא תענשיה דגברא רבה להוי. תב לגביה, אמר ליה תיב ברי תיב, ואנא יהיב לך עותרא (שב ולמד ואני אתן לך עושר).

אדהכי אתא גברא חד ומאנא דפז בידיה (כוס שעשוי מ״פז״, זהב מופז[123]). . אמר ליה רבי בעינא למזכי באורייתא ואנא לא זכינא, ובעינא מאן דאשתדל בגיני דהא אית לי עותרא סגי . . ובעינא למזכי באורייתא ואנא יהיבנא עותרא (אתן עושר למי שיהיה מוכן ללמוד תורה לזכותי). אמר ליה להוא רווק, תשתדל באורייתא ודא יהבי לך עותרא, יהב ליה ההוא כסא דפז כו׳.

יומא חד הוה יתיב (רבי יוסי) והוה בכי. אשכחיה רביה דהוה בכי, אמר ליה על מה קא בכית, אמר ליה ומה מנחנא חיי דעלמא דאתי, בגין האי לא בעינא אלא למזכי לגבאי (אינני רוצה עוד לוותר על הזכות דלימוד התורה בשביל עשירות). אמר (רבי אבא) השתא שמע־מינה דהא לשם שמים קא עביד. קרא ליה להוא גברא (שנתן את ה״כסא דפז״), אמר ליה טול עותרך והב ליה ליתמי ולמסכני, ואנא יהיבנא לך חולק יתיר באורייתא, בכל מה דאנן לעאן (תן עושרך עבור יתומים ועניים, ואני אתן לך חלק נוסף בתורה, בכל מה שאנו עמלים). אהדר ליה רבי יוסי ההוא כסא דפז, ועד יומא לא אעדי שמיה . . בן פזי. עד כאן סיפור הזהר.

כז. והנה, בסיפור זה ישנן כמה תמיהות:

א) מדוע רצה רבי אבא להעניש את רבי יוסי על שלמד תורה שלא לשמה - הרי אמרו חכמינו ז״ל[124] „לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף־על־פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה"?!

ב) יתירה מזו: הרי רבי אבא הכריז בעצמו „מאן בעי עותרא . . ייתי וישתדל באורייתא", ולכן כאשר בא רבי יוסי ואמר שרצונו ללמוד תורה „כדי שיהא לי עותרא", שלא לשמה, הסכים רבי אבא לכך, ואם־כן מדוע שרבי אבא יתפלל עליו שיענש על כך?! ואדרבה: אם מגיע עונש על הנהגה זו - היתכן שרבי אבא הכשילו בכך?!

ג) מדוע נשאר שמו של רבי יוסי „בן פזי" גם לאחרי שהחזיר את ה״כסא דפז״ - לכאורה, הרי זה היפך הדין[125] שאסור לומר לבעל־תשובה או לגר „זכור מעשיך הראשונים"?!

ואין לומר שבזה מדגישים את גודל מעלתו, שאף שבתחילה למד שלא לשמה, הנה לאחרי כן התחיל ללמוד לשמה - שהרי טעם זה שייך גם בבעל־תשובה וגר, ואף־על־פי־כן אסור לומר „זכור מעשיך הראשונים".

ובמכל־שכן וקל־וחומר: גר - לפני שנתגייר, אין לו שום חיוב כלל בעניני תורה ומצוות, ולא עוד אלא שאין לו חיוב כלל להתגייר, ואף־על־פי־כן אסור להזכיר לו את מעשיו הראשונים - אף שבאותו זמן לא היה שום חסרון בכך. ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע ליהודי שלומד תורה שלא לשמה - שגם אז יש עליו חיוב ללמוד לשמה, אלא שהתירו לו ללמוד שלא לשמה, מפני שעל־ידי־זה יבוא לבסוף ללימוד לשמה - הרי בוודאי שאסור להזכיר לו שבעבר למד שלא לשמה, כאשר היה חייב ללמוד לשמה!

---

122) אור החמה - הובא בנצו״א לזהר שם.

123) ראה יומא מד, סע״ב ואילך.

124) פסחים נ, ב. וש״נ. ירושלמי חגיגה פ״א ה״ז. רמב״ם הל׳ תשובה פ״י ה״ה. הל׳ ת״ת פ״ג ה״ה. טושו״ע יו״ד סרמ״ו ס״כ. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג.

125) ב״מ נח, ב - במשנה. רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ז. הל׳ מכירה פי״ד הי״ג. טושו״ע חו״מ סרכ״ח ס״ד. שו״ע אדה״ז חו״מ הל׳ אונאה כו׳ סכ״ח.

והנה, אף שענין זה נתבאר כבר בארוכה[126], מכל־מקום יש מקום לבאר את כללות הענין באופן נוסף - שאין הכוונה ללימוד שלא לשמה כפשוטו, אלא ללימוד התורה כפי שהיא בבחינת ״פז״, כמאמר רבותינו ז״ל[127] ״מיוסדים על אדני פז[128] - אלו פרשיותיה של תורה״, ואף־על־פי־כן ישנה דרגא נעלית יותר בלימוד התורה - ״הנחמדים מזהב ומפז רב״[129], דרגת התורה שלמעלה מ״פז״, כפי שיתבאר לקמן.

ומובן, שאין זה סתירה לפירוש דמפרשי הזהר (מ״גורי האריז״ל״) שהכוונה ללימוד התורה שלא לשמה כפשוטו - כי:

ידוע שכל הענינים שבעולם משתלשלים מהתורה, כמאמר[130] ״אסתכל באורייתא וברא עלמא״. ומזה מובן, שגם הלימוד שלא לשמה כפשוטו, בשביל ה״כסא דפז״, משתלשל מענין דוגמתו בתורה גופא, היינו, שיש דרגא בתורה הקשורה עם הענין ד״פז״.

דוגמא לדבר: מבואר בכמה מקומות[131] שהענין ד״פלשתים״ יכול להשתלשל מהענין ד״פלשתים״ דקדושה, וזאת - למרות שפלשתים דקדושה היא בחינה נעלית ביותר, ״התגלות השמחה בדביקות ה׳ בפילוש ובגלוי ובהתרחבות לאין קץ״, באופן ד״ואתהלכה ברחבה״[132], אף־על־פי־כן בהעדר הזהירות כו׳ יכול לבוא מזה שמחה של הוללות, בחינת פלשתים ד׳לעומת־זה׳. ולכן מצינו שהבארות שחפר אברהם סתמום פלשתים אחרי מות אברהם, היינו, שבהסתלקות האהבה דקדושה (בחינת אברהם), יכול להיות יניקה לחיצונים - בחינת הוללות ושמחה דקליפה, והעצה לזה - החפירה דיצחק, מדת היראה, שעל־ידי־זה שוללים את יניקת החיצונים כו׳.

ומזה מובן גם בנוגע לענינו - שמענין התורה כפי שהיא בבחינת ״פז״, יכול להשתלשל לימוד התורה כדי לקבל ״כסא דפז״ כפשוטו.

ולכן אין כל סתירה בין הפירוש דמפרשי הזהר לפירוש האמור - מכיון שהענין ד׳שלא לשמה׳ כפשוטו (כפירוש מפרשי הזהר) נשתלשל מהענין ד׳שלא לשמה׳ כפי שהוא בשורש הענין - בתורה (כהפירוש המוזכר לעיל).

וכפי שיתבאר לקמן - בפרטיות יותר, וכן - ביאור ההוראה שיש ללמוד מענין זה בעבודת האדם.

כח. בהמשך להמוזכר לעיל (סעיף א) אודות המדובר בשבת זו בשנה שעברה, שקביעותה בכל הפרטים בשוה - הרי אין צורך לחזור על הענינים השוים, אלא להדגיש את החידוש שנתחדש בשנה זו, והוא - ששנה זו היא שנה כתיקונה, שנה כסדרה, דלא כשנה שעברה שהיתה שנת העיבור, ובשנת העיבור גופא - שנה שלימה, שנה שמספר ימיה הוא הגדול ביותר.

וחידוש נוסף בשנה זו - המנהג שנתקבל לאחרונה, ומתפשט והולך, ללמוד שיעור קבוע ברמב״ם, ג׳ פרקים בכל יום.

וכמדובר כמה פעמים שמכיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, מובן שכן הוא גם בנוגע לקביעת השיעור דיום זה, שענין זה הוא בוודאי בהשגחה פרטית, ולכן יש למצוא בשיעור היומי הוראה ולימוד בעבודת האדם לקונו.

כט. בשיעור היומי[133] מצינו קרבנות שבאים גם על הזדונות - כמו: אשם שפחה חרופה - ״הבא על שפחה חרופה בין בזדון בין בשגגה מביא אשם . . ומתכפר לו על הכל, על הזדונות שבה ועל השגגות״[134]. וכן אשם גזילות - ״כל מי שיש בידו משוה פרוטה ומעלה מממון ישראל, בין שגזלו וכו׳, וכפר בו ונשבע לשקר, בין בזדון בין בשגגה, הרי זה מביא אשם על חטאו״[135]. וכן ״הנשבע שבועת עדות בין בזדון בין בשגגה״ - מקריב קרבן עולה ויורד[136].

126) לקו״ש ח״כ ע׳ 46 ואילך.
127) שהש״ר עה״פ (פ״ה, טו(א)).וש״נ.
128) שה״ש ה, טו.
129) תהלים יט, יא.
130) זח״ב קסא, רע״ב. וראה ב״ר בתחלתו.
131) תו״א בשלח סא, ג־ד. לקו״ת ואתחנן ה, א.
132) תהלים קיט, מה.
133) הל׳ שגגות פרקים ט־יא.
134) פ״ט ה״א־ה.
135) שם ה״ז.
136) שם רפ״י.

וצריך להבין:

ידוע ביאור אדמו״ר הזקן ב׳אגרת הקודש׳[137] בענין פרה אדומה, שאף שחטאת קרייה רחמנא[138], מכל־מקום נעשית מחוץ לשלש מחנות, ואינה נעשית בפנים כקרבן חטאת - מכיון שהטהרה דפרה אדומה היא ״גם על הזדונות שהן מג׳ קליפות הטמאות שלמטה מנוגה . . מה־שאין־כן בקרבנות שעל־גבי המזבח שאינן מכפרים אלא על השגגות, שהן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה״. וכמבואר גם ב״ספר המצוות״ לה׳צמח צדק׳[139].

כלומר: כאשר יהודי עובר עבירה בשוגג, מפני התגברות נפש הבהמית שמקליפת נוגה - הרי עדיין אינו נמצא בחוץ, מקום הקליפות, ולכן יכול להתכפר על־ידי קרבן הנעשה בפנים; מה־שאין־כן כאשר מגיע למצב ירוד ביותר שעובר עבירה במזיד רחמנא־ליצלן, חטא הקשור עם ג׳ קליפות הטמאות - הרי על־ידי־זה יוצא לחוץ לגמרי, ולכן אינו יכול להתכפר על־ידי קרבן הנעשה בפנים, אלא על־ידי ענין הנעשה בחוץ.

ולכאורה, כיצד יתאים הביאור האמור שקרבנות מכפרים רק על השגגות - עם מה שמצינו שיש קרבנות (הנעשים בפנים) שמכפרים הן בשוגג והן במזיד?!

והנה, בנוגע לאשם גזילות, כותב אדמו״ר מהר״ש[140]: ״ובאשם גזילות, הקרבן צריך להיות עם התשובה, התשובה עושה ממזיד שוגג, ואז מכפר הקרבן״[141].

ובמקום אחר[142] כותב: ״מה שכתוב[143] ד׳ מביאין על הזדון כשגגה - התם רק על הדיבור״[144].

ויש לומר, שמה שכתב ״התם רק על הדיבור״, הרי זה בהוספה לביאור ש״התשובה עושה ממזיד שוגג״ - כי לפי פשטות הביאור ב׳אגרת הקודש׳ שתלוי בכך שמזיד הוא מג׳ קליפות הטמאות, הרי גם דיבור זה הוא מג׳ קליפות הטמאות, ולכן בהכרח לצרף את הביאור שתשובה עושה ממזיד שוגג, שאם הדברים אמורים בנוגע לחטא שבמעשה, הרי כל־שכן בנוגע לחטא שאינו אלא בדיבור.

אמנם, עדיין צריך להבין:

על־פי הביאור שעל־ידי התשובה נעשה ממזיד שוגג - היו צריכים כל הקרבנות לכפר על מזיד, דמכיון שבכל קרבן ישנו תנאי שצריך להיות ״שב מידיעתו״[145], ענין התשובה, הרי כבר נעשה ממזיד שוגג, ומדוע לא יוכל להתכפר על־ידי הקרבן?!

ואין לומר שענין זה שייך רק בחטא שבדיבור - שהרי אשם שפחה חרופה מכפר על ענין של מעשה!

ויש לחפש ב״ביכלאך״ של אדמו״ר ה׳צמח צדק׳ (שעל מאמריו מיוסדים מאמרי אדמו״ר מהר״ש) שהגיעו לאחרונה - אולי ימצאו שם ביאור בדבר.

ל. והנה, מהאמור לעיל רואים את גודל החומר שבענין דמזיד. שכן, יהודי שנכשל ועבר עבירה במזיד חס־ושלום, אינו יכול להתכפר על־ידי קרבן! אמנם, ישנו הענין ד״השוכן אתם בתוך טומאותם״[146], אבל לאידך - יהודי זה אינו יכול להכנס למקדש כדי להקריב קרבן! הקב״ה יורד למקומו של היהודי הנמצא במעמד ומצב דהיפך הטהרה, אבל הוא אינו יכול להכנס לפנים, למקום המקדש!

ומזה למדים הוראה בעבודת האדם - עד כמה דרושה הזהירות מענין של מזיד.

---

137) סכ״ח.

138) חולין יא סע״א. ע״ז כג, רע״ב. רמב״ם הל׳ פרה אדומה פ״א ה״ז. הובא בפרש״י עה״ת חוקת יט, ט.

139) מצות עגלה ערופה (קיא, א ואילך).

140) ד״ה שלש רגלים תרל״ג - הובא ב״הערות וציונים״ בסוף ״דרך מצוותיך״ (רד, ב).

141) ראה גם אוה״ת יוהכ״פ ס״ע א׳תקנז ואילך. המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳רנג.

142) ד״ה אדם כי יקריב (השני) תרל״ג - הובא ב״הערות וציונים״ שם.

143) כריתות רפ״ב.

144) ראה גם אוה״ת ויקרא (כרך ג) ע׳ תשל.

145) שבת סט, א. שבועות כו, ב. וש״נ. וראה רמב״ם הל׳ שבועות ספ״ג.

146) אחרי טז, טז.

ליתר ביאור:

בנוגע לענין התשובה - אמרו חכמינו ז״ל[147] ״אין לך דבר העומד בפני התשובה״. ועד כדי כך, שעל־ידי תשובה אמיתית נעשים זדונות כזכיות[148]. וזאת - אפילו ללא קרבן, שהרי בזמן הזה אי־אפשר להקריב קרבן[149].

[דוגמא לדבר:

בנוגע לענין דגזילה - הרי תשובה לבדה לא מהני, אלא בהכרח להשיב את הגזילה[150]. ואף־על־פי־כן כאשר אין הדבר אפשרי - אזי אונס רחמנא פטריה[151].

וכמו כן מצינו בנוגע לגר - שכאשר יש אפשרות להביא קרבן, אזי הקרבן מעכב להיות גר גמור, מה־שאין־כן בזמן הזה, שאין אפשרות להביא קרבן[152]].

אבל אף־על־פי־כן מצד גודל החומר שבענין דמזיד, עד כדי כך, שאינו יכול להתכפר על־ידי קרבן הנעשה בפנים, מפני שנמצא במעמד ומצב שאינו יכול להכנס לפנים, רחמנא־ליצלן - הרי מובן עד כמה דרושה הזהירות מענין זה! ולכן מצינו שלמרות גודל מעלתו של בעל־תשובה, עד כדי כך שמקום שבעלי־תשובה עומדים, צדיקים גמורים אין עומדים שם[153], ולא עוד אלא שאין יכולים לעמוד שם[154] (שאין הדבר ביכולתם כלל) - הרי לאידך, מצינו שבעלי־תשובה צריכים זהירות מיוחדת יותר מאשר צדיקים, כידוע[155] תורת המגיד[156] בפירוש מאמר רבותינו ז״ל[157] ״אל יאמר אדם אי־אפשי בבשר כו׳ אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי״ - דקאי רק על מי שלא חטא מעולם, מה־שאין־כן ״בעל תשובה, צריך להיות כל מיני רע ואיסורים מאוסים אצלו, ושיאמר אי־אפשי כו׳, בכדי שלא יפול חס־ושלום״, וטעם הדבר - ״שמא יחזור לסורו״[158].

וזוהי ההוראה בעבודתו של כל אחד ואחד מישראל - שלמרות שיודע את גודל מעלתו כיהודי, ועד כדי כך, שכל העולם כולו לא נברא אלא בשבילו (כמאמר רבותינו ז״ל[159] ״כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם״), ולכן ״האלט ער פון זיך עולם ומלואו״ - מכל־מקום יש לו להעריך נכונה את מעמדו ומצבו, וכאשר יודע בנפשו שיש אצלו ענין מסויים שעלול להכשל בו (ועל־אחת־כמה־וכמה אם ״סורו רע״) - עליו להתרחק מזה עד קצה האחרון, כדי שלא יפול חס־ושלום[160].

לא. והנה, חשבון זה אינו אלא בנוגע לעצמו, אבל כאשר מדובר אודות הזולת - הרי אדרבה: להיותו בן אברהם יצחק ויעקב - צריכים לתת לו ״כסעודת שלמה בשעתו״, הן כפשוטם של דברים - בנוגע לאכילה ושתיה כפשוטה, כמובא להלכה בנוגע לדיני פועלים[161], ועל־אחת־כמה־וכמה - בנוגע לענינים רוחניים, שיש להשתדל בטובתו הרוחנית ככל האפשרי.

ובאותיות פשוטות:

כאשר פוגשים יהודי ברחוב - אין לעשות ״חשבונות״ אודות מעמדו ומצבו כו׳, ״אל תבט אל מראהו״[162], אלא תיכף ומיד יש לדבר עמו אודות קביעות עתים לתורה,

---

147) רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ג. וראה ירושלמי פאה פ״א ה״א. זח״ב קו, א. מדרש הנעלם בז״ח ס״פ בראשית (יט, ד). תניא פכ״ה (לא, ב). אגה״ת רפ״ד.

148) יומא פו, ב.

149) ראה המשך תער״ב שם: ״ע״י תשובה אמיתית נעשים הזדונות כזכיות . . ובפרט כשאין בהמק״ד קיים, וכמ״ש הרמב״ם עכשיו שאין לנו מקדש אין לנו אלא תשובה לבד כו׳״.

150) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ט.

151) ב״ק כח, סע״ב. וש״נ. וראה רמב״ם הל׳ איסורי ביאה פ״א ה״ט.

152) ראה שיחות ש״פ מסעי וש״פ דברים תשד״מ - בענין גר בזמן הזה (נדפס ב״המאור״ חודש אב־אלול תשד״מ).

153) ברכות לד, ב.

154) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ד.

155) לקו״ת ואתחנן ט, ד.

156) לקו״א סקט״ז (כו, ג - בהוצאת קה״ת). מגיד דבריו ליעקב (הוצאת קה״ת) הוספות ס״מ. וש״נ.

157) תו״כ ופרש״י קדושים כ, כו.

158) קידושין יז, סע״ב.

159) סנהדרין לז, סע״א - במשנה.

160) ראה גם רמב״ם הל׳ דעות פ״ב ה״ב.

161) ב״מ רפ״ז.

162) ש״א טז, ז.

- לאחרי הקדמת דברי ברכה, בדרכי נועם ודרכי שלום, כידוע[163] ומפורסם אודות דרכו של הבעל־שם־טוב בקירוב לבן של ישראל לאביהם שבשמים, שלכל־לראש היה דורש בשלומם, ומתעניין במצב הבריאות והפרנסה דכל בני הבית, והיו משיבים לו ״ברוך השם״ וכיוצא בזה, ורק אחר־כך היה מדבר עמהם אודות עניני יהדות, תורה ומצוותיה -

הן קביעות בזמן, והן קביעות בנפש, כמדובר כמה פעמים בארוכה.

ובאשר למעמדו ומצבו בעניני יהדות כו׳ - הרי אדרבה: ״המאור שבה מחזירו למוטב״[164].

לב. ויש להוסיף ולקשר ענין זה עם עבודתו של אברהם אבינו - אודותה מדובר בפרשת השבוע: אודות אברהם אבינו אמרו חכמינו ז״ל[165] ש״קיים את כל התורה כולה עד שלא ניתנה״. וידועה הקושיא בדרושי חסידות[166]: כיצד היה יכול אברהם אבינו לקיים מצות תפילין (וכיוצא בזה) הקשורה עם יציאת מצרים - בהיותו כמה דורות לפני יציאת מצרים?! והתירוץ - שאברהם אבינו למד וקיים את עניני התורה כפי שהם ברוחניות.

והנה, מכיון שכל עניני התורה הם הוראה ליהודי בעבודתו, הרי מובן, שצריכה להיות הוראה גם מאופן קיום התורה אצל אברהם אבינו - ברוחניות.

שאלני פעם יהודי שאלה פשוטה: בשלמא אברהם אבינו היה יכול לקיים את התורה ברוחניות - לפי שידע מה נעשה בעולמות העליונים, עניני הספירות, מרכבה העליונה כו׳; אבל אנשים כערכנו - מה להם ולקיום התורה ברוחניות?!

ועניתי לו - בדרך הצחות:

כאשר מדברים עם יהודי אודות קביעת עתים לתורה, הנחת תפילין, שמירת שבת, וכיוצא בזה - הרי קיום ענינים אלו בפועל ממש יכול להיות רק על־ידי היהודי שעמו מדברים על ענין זה. שכן, המשפיע אינו יכול לקיים זאת במקומו. ונמצא, שהקיום בפועל הוא על־ידי המושפע, ואילו אצל המשפיע - ישנם ענינים אלו ברוחניות בלבד.

(כ״ק אדמו״ר שליט״א חייך, ואמר:) כוונתו של השואל היתה - להשתמט מההתעסקות בעניני ה״מבצעים״, ולכן לא היה מרוצה למשמע תשובה זו - שכן, לאחרי שנשאר ללא מענה, לא תהיה לו ברירה, ויצטרך לעסוק בעניני המבצעים!...

לג. והמעשה הוא העיקר - להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל הפעולות בעניני המבצעים, וכאמור, שיש לעסוק בזה באופן ד״לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״, היינו, לעסוק בזה יותר מכפי טבעו ורגילותו, עד לאופן של הליכה אמיתית - באין־ערוך לגבי אופן עבודתו לפני־זה[167].

ועל־ידי העבודה האמורה, זוכים לענין ד״וירא אליו ה׳״ - כפי שהולכים לקרוא בתפילת מנחה.

וגם בענין זה מצינו הוראה הנ״ל - שאין להסתפק באופן עבודתו, אלא יש להוסיף בזה עוד יותר, עד להוספה באופן דשינוי הרגילות לגמרי:

ידוע[168] הסיפור אודות אדמו״ר מהורש״ב נשמתו־עדן, שבהיותו בן ד׳ או ה׳ שנים, נכנס אל זקנו אדמו״ר ה׳צמח צדק׳ בשבת־קודש פרשת וירא, והתחיל לבכות, באמרו: מפני מה נראה ה׳ אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה, ויענהו ה׳צמח צדק׳: כאשר יהודי צדיק, בן תשעים ותשע שנה, מחליט שצריך למול את עצמו, ראוי הוא שה׳ יתגלה אליו.

---

163) ״התמים״ ח״ב ע׳ מד. וראה לקו״ש ח״א ע׳ 133.

164) פתיחתא דאיכ״ר ב. וראה ירושלמי חגיגה פ״א ה״ז. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג.

165) יומא כח, ב. קידושין פב, א - במשנה.

166) תו״א פרשתנו יא, רע״ד. ובכ״מ.

167) ראה ד״ה צאינה וראינה תר״ס. המשך תרס״ו ע׳ יח. סה״מ אעת״ר ע׳ סט ואילך. ועוד.

168) ״היום יום״ - ט׳ חשון. וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 61 ואילך. וש״נ.

ומזה למדים הוראה הנ״ל - שאפילו כאשר מדובר אודות יהודי צדיק בן צ״ט שנה, מכל־מקום עליו להוסיף בעבודתו, ולא עוד אלא שעליו למול את עצמו!

ועוד ענין בזה: מכיון שמענה ה׳צמח צדק׳ ניתן לאדמו״ר מהורש״ב בהיותו ילד בן ד׳ או ה׳ שנים - מובן, שענין זה היה שייך אליו במעמדו ומצבו בהוה, שהרי בוודאי לא יתן ה׳צמח צדק׳ תשובה בדרך הצחות בלבד, או תשובה שתהיה שייכת אליו כשיהיה בן צ״ט שנה...

ומזה למדים הוראה נפלאה - שגם נער שזה־עתה הגיע למצוות (בן י״ג שנה, או ילדה - בת י״ב שנה), ויתירה מזו: אפילו ילד קטן בן ד׳ או ה׳ שנים, בכחו וביכלתו להגיע לדרגא דצדיק בן צ״ט שנה!

- ולאלו השואלים היכן מצינו זאת בנגלה דתורה - הרי ידוע מה שכתוב בירושלמי[169] אודות רבי בון, ש״יגע . . בתורה לעשרים ושמונה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד במאה שנה״. -

ואז, כאשר מחליט למול את עצמו (להוסיף בעבודתו באופן שבאין־ערוך לגבי עבודתו הקודמת) - אזי זוכה לענין ד״וירא אליו ה׳״.

וענין זה (״וירא אליו ה׳״) מודגש ביותר - בבואנו זה־עתה מימי המועדים, שאז היה הענין ד״לראות את פני ה׳ אלקיך״[170] - ברוחניות.

והעיקר הוא - כמובן - שנזכה לזה (לא רק ברוחניות, אלא) גם בגשמיות, למטה מעשרה טפחים, בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, שאז יהיה הענין דעליה לרגל (״לראות את פני ה׳ אלקיך״) ״מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו״[171], במהרה בימינו ממש, בשעתא חדא וברגעא חדא, בעגלא דידן.

* * *

לד. הביאור בפירוש רש״י:

בסוף פרשת נח[172] מביא רש״י את פרטי הסיפור אודות מיתתו של הרן - ״וימת הרן על פני תרח אביו״ - ״על־ידי אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו, והשליכם לכבשן האש, והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו, ואם נמרוד נוצח אני משלו, וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה, אמר להם הרן משל אברם אני, השליכוהו לכבשן האש ונשרף, וזהו אור כשדים״.

ועל־פי־זה - לא צריך רש״י לבאר את הטעם לכך ש״ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו . . ויצאו אתם מאור כשדים״, מכיון שסיבת הדבר מובנת בפשטות:

לאחרי שהמלך נמרוד הרג את אחד מבניו (הרן), ואחד מבניו (אברם) ניצל רק בדרך נס - הרי פשיטא שתרח לא היה יכול להמשיך לשבת במקום זה, להיותו מקום סכנה עבור משפחתו! ולכן, לא היתה לו ברירה אלא לצאת ממקום זה.

וענין זה מודגש בלשון הכתוב ״ויצאו אתם מאור כשדים״ - שסיבת היציאה היא המאורע שהיה ב״אור כשדים״, כפי שפירש רש״י ש״אור״ הוא על שם המאורע דשריפת הרן (ואילו המקום עצמו נקרא ״ארץ כשדים״).

[וכל זה - נוסף לכך שבדור הפלגה, לאחרי ש״בלל ה׳ שפת כל הארץ״[173], נשתנה הסדר שכולם ישבו במקום אחד (כפי שהיה נהוג עד אז, כאשר ״ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים״[174]), והתחילו לשנות את מקום מושבם, וללכת ממקום למקום].

---

169) ברכות פ״ב ה״ח. שהש״ר פ״ו, ב (ו). קה״ר פ״ה, יא (ה).

170) תשא לד, כד.

171) ישעי׳ סו, כג. וראה יל״ש רמז תקג. תקיד.

172) יא, כח.

173) נח יא, ט.

174) שם, א.

וטעם הליכתם לארץ כנען דוקא - מובן גם בפשטות:

מכיון שתרח היה מצאצאיו של שם - לכן בחר ללכת לארץ השייכת לבני שם, ומטעם זה הלך לארץ כנען, שהרי ארץ זו ״בחלקו של שם נפלה כשחילק נח את הארץ לבניו״, אלא שהכנעני ״היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם״ (כמבואר בפירוש רש״י בפירוש הפסוק[175] ״והכנעני אז בארץ״ שבהמשך הענין).

אמנם, אף שתרח ומשפחתו יצאו מאור כשדים ללכת ארצה כנען - הרי לאחרי־זה נאמר ״ויבואו עד חרן וישבו שם״. כלומר, שקבעו את מקום מושבם ב״חרן״, ונתבטלה דעתם ללכת ארצה כנען.

[ולכן מצינו שכאשר אברהם שלח את אליעזר לקחת אשה ליצחק מארצו וממולדתו - הלך אליעזר לחרן, מכיון ששם נשארה משפחתו של אברהם, לאחרי שיצאו מאור כשדים והתיישבו בחרן].

ומכיון שהיציאה הקודמת ללכת ארצה כנען נתבטלה על־ידי קביעת מושבם בחרן - לכן נאמר בפרשתנו ״ויקח אברם את שרי אשתו וגו׳ ויצאו ללכת ארצה כנען״, שהרי הוצרכה להיות יציאה נוספת, לאחרי שנתבטלה היציאה הראשונה.

ועל־פי־זה מובן גם הסיום - ״ויבואו ארצה כנען״:

מכיון שבפעם הקודמת יצאו ללכת ארצה כנען ולבסוף לא הגיעו לשם אלא התיישבו במקום אחר, לכן משמיענו הכתוב שביציאה זו אכן הגיעו למחוז חפצם, ״ויבואו ארצה כנען״, דלא כביציאה הקודמת.

לה. על־פי האמור לעיל מובן בפשטות סדר הדברים בציווי הקב״ה לאברם ״לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״:

בפסוק זה מפרש רש״י: ״מארצך - והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן, אלא כך אמר לו, התרחק עוד משם וצא מבית אביך״[176].

כלומר: מכיון שציווי הקב״ה לאברם ״לך־לך גו׳״ היה לאחרי שכבר יצא אברם (יחד עם תרח) מארצו וממולדתו באור כשדים - הרי שוב לא היה צורך לצוות עליו לצאת מארצו וממולדתו, אלא מבית אביו. ומכיון שכן, בהכרח לומר שפסוק זה אינו מדבר על סדר ההליכה, אלא תוכן הפסוק הוא - שלאחרי שכבר יצא מארצו וממולדתו, יש לו להתרחק עוד ולצאת גם מבית אביו, מחרן.

ועל־פי־זה מובן בפשטות מה שהכתוב מקדים ״מארצך וממולדתך״ ל״בית אביך״ - כי הציווי הוא שיתרחק עוד מארצו וממולדתו, כדי שיצא גם מבית אביו, כפשוט.

לו. אמנם, עדיין צריך להבין: מכיון שהקב״ה אמר לו ללכת ״אל הארץ אשר אראך״ - מדוע הלך אברם לארץ כנען, כל זמן שעדיין לא היה הענין ד״אשר אראך״ (שהרי לא מצינו שהקב״ה יראה ויאמר לו לאן ללכת)?!

והביאור בזה:

כבר למדנו שמתחילה היה בדעתם של תרח ואברם ״ללכת ארצה כנען״, לפי שארץ זו היתה שייכת לבני שם. ולכן, גם לאחרי שתרח נשאר בחרן, הנה כאשר אברם המשיך בדרכו (על־פי ציווי הקב״ה ״לך־לך גו׳ מבית אביך״) - המשיך ללכת לאותו כיוון, לארץ כנען.

ובהגיעו לארץ כנען - ״ויעבור אברם בארץ״[177], היינו, שעדיין לא התיישב בה, עד ש״וירא ה׳ אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת״[178], ואז ידע שצריך להשאר בארץ הזאת:

הקב״ה אמר לאברם ״לך־לך גו׳ אל הארץ אשר אראך״, היינו, שיראה לו את הארץ, ולא שיאמר לו לאיזו ארץ ללכת, שהרי לא נאמר ״אל הארץ אשר אומר אליך״ (כפי שנאמר בפסוק[179] שמביא רש״י בתור דוגמא: ״על אחד ההרים אשר אומר אליך״).

---

175) יב, ו.
176) ראה גם פרש״י חיי שרה כד, ז.
177) פרשתנו יב, ו.
178) שם, ז.
179) וירא כב, ב.

ואכן, בהגיעו לארץ כנען - אמר לו הקב״ה: ״לזרעך אתן את הארץ הזאת״, היינו, שהראה לו - מראה באצבעו ואומר זה[180] - את הארץ, בהתאם למה שאמר לו ״אשר אראך״, ואז ידע אברם שעליו להשאר בארץ הזאת, כדי שזרעו יירשנה.

לז. הביאור בשיטת רש״י שהפירוש ד״ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן״ הוא - שבהיות תרח בן שבעים שנה הוליד את אברם, כך שבצאת אברם מחרן, בהיותו בן ע״ה שנה, היה תרח בן קמ״ה שנה (דלא כפירוש ה׳אור החיים׳ שלידת אברם היתה בהיות תרח בן ס״ח שנה):

בסוף פרשת בראשית[181] נאמר: ״ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת״.

ומפרש רש״י: ״אמר רבי יודן, מה טעם כל הדורות הולידו לק׳ שנה וזה לחמש מאות? אמר הקב״ה, אם רשעים הם יאבדו במים ורע לצדיק זה, ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה. כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה, כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול, דכתיב[182] כי הנער בן מאה שנה ימות, ראוי לעונש כו׳״.

[ולהעיר, שכוונת רש״י בפירושו זה, לתרץ שאלה נוספת (מלבד השאלה מדוע הוליד לת״ק שנה, שכותבה בפירוש):

בכל הדורות נאמר ״ויולד בנים ובנות״, כלומר, ריבוי בנים ובנות. ואילו נח לא הוליד אלא שלשה בנים בלבד?!

ועל זה בא התירוץ (כמדובר כמה פעמים שברוב המקומות לא מפרש רש״י את השאלה, אלא מתחיל מיד מהתירוץ) - ״אמר הקב״ה, אם רשעים הם כו׳, ואם צדיקים הם, אטריח עליו לעשות תיבות הרבה״, ולכן ״כבש את מעיינו״ שלא יוליד ריבוי בנים ובנות, כי־אם שלשה בנים בלבד.

ומכיון דאתינן להכי - יש להביא ראיה מכאן למה שנתבאר בהתוועדות הקודמת[183] שנח דאג לא רק לאיבוד העולם כולו, אלא גם לאיבוד חלק מן העולם:

הקב״ה הוצרך לשנות את טבע הבריאה (״כבש את מעיינו״) - כדי שלא יאבד אפילו אחד מבניו של נח. שכן, אפילו שישארו בני נח הצדיקים, שם חם ויפת, אף־על־פי־כן גם איבוד חלק מהבנים, ואפילו איבוד בן אחד בלבד, יגרום שיהיה ״רע לצדיק זה״].

ובנוגע לענייננו:

בפסוק זה, בהכרח לפרש שגם לידת יפת (הגדול מכולם) היתה לאחרי שנח היה בן חמש מאות שנה, שהרי: אם נאמר שרק הבן השלישי נולד בהיותו בן חמש מאות שנה, ואילו הבן הראשון נולד שנתיים לפני זה - נמצא, שהבן הגדול היה ראוי לעונשין שנתיים לפני המבול! אלא ודאי בהכרח לומר שהפירוש ד״ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד את שם את חם ואת יפת״ הוא - שכל בניו (גם הגדול) נולדו לאחרי ש״ויהי נח בן חמש מאות שנה״.

ולכן, כאשר לומדים את הפסוק ״ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן״ [סגנון השוה לפסוק ״ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד גו׳״] - הרי על־פי פשוטו של מקרא בהכרח לפרש שכל בניו (גם אברם) נולדו לאחרי ש״ויחי תרח שבעים שנה״[184].

לח. בהמשך להאמור לעיל אודות החילוק שבין ״אשר אראך״, ענין של ראיה, לענין של דיבור ואמירה - יש הוראה ולימוד בעבודת ה׳:

כאשר ניגשים ליהודי ומדברים עמו להוסיף בעניני קדושה ויהדות, לעסוק בהפצת המעיינות והפצת היהדות חוצה, להניח תפילין וכיוצא בזה - יכול לבוא ולטעון: בשלמא האבות - נראה להם ה׳ ושמעו

---

180) ראה גם פרש״י בשלח טו, ב.
181) ה, לב.
182) ישעי׳ סה, כ.
183) שיחת ש״פ נח סכ״ז.
184) ראה גם פרש״י וירא יט, כ.

את דבריו, בזמן משה רבינו - שמעו בני ישראל את ציווי הקב״ה מפיו של משה רבינו, וכיוצא בזה בזמן התנאים והאמוראים, עד לכ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, אשר ״גלה סודו אל עבדיו הנביאים״[185]; אבל כאשר נגש אליו ״סתם־יהודי״ ואומר לו להניח תפילין (וכיוצא בזה) - הרי מכיון שלא שמע זאת מפיו של הקב״ה, וגם לא שמע זאת מפיו של כ״ק מו״ח אדמו״ר, אם־כן מה פתאום דורשים ממנו שיניח תפילין לאחרי שכבר עברה עליו שנה שלימה [במספר קטן...] מגיל בר־מצוה ולא הניח תפילין?!

הנה על זה אומרים לו: אמנם, לא שמעת ציווי זה מפיו של הקב״ה (שיאמר לך בדיבור), אבל זכית לדבר גדול יותר - ״אשר אראך״:

כאשר תחשוב לרגע אודות המאורעות שאירעו אצלך בשבוע האחרון (לא רק במשך כל ימי חייך, אלא בשבוע האחרון בלבד) - תראה שהיו כמה ענינים שבהם ראית השגחה פרטית...

ידוע[186] מאמר רבותינו נשיאינו שכל יהודי רואה כמה וכמה ענינים של השגחה פרטית. ומובן, שמכיון שאמרו כן - אמרו זאת במלוא האחריות!!

ובפשטות: לפי כל החישובים שלו - צריך להיות באופן כך וכך, ובפועל - מתרחשים המאורעות באופן שונה לגמרי, וזאת - ללא כל הסבר, כי־אם מצד השגחה פרטית!

ומכיון שהקב״ה הראה לו השגחה פרטית - הרי בוודאי שדבר זה צריך לפעול עליו לקיים את רצונו של הקב״ה!...

אמנם, כאן מתערב ה״קלוגינקער״, ומפני שחושש שמא יקח היהודי את הדבר לתשומת־לבו ויתעורר להתקרב להקב״ה - מנסה למצוא הסבר שכלי לדבר. אבל האמת היא - כפי שיודע בעצמו - שבו ברגע שאירע הדבר, לא היה לו כל הסבר שכלי, שהרי לפי כל החשבונות והשיקולים שלו היה צריך להיות באופן אחר, ורק כעבור זמן מה התחיל לחפש הסבר על־פי טבע!

ואם מנסה לחשוב אחרת - אינו מרמה אלא את עצמו! ובקשר לכך - הרי ידוע פתגם אדמו״ר מהר״ש: את הזולת והעולם כולו - לא יכולים לרמות, את מי יכול איפוא לרמות - את עצמו, מהו איפוא ה״קונץ״ לרמות ״טפש״?!...

לט. ויהי־רצון שאצל כל אחד ואחד מישראל יהיה הענין ד״אשר אראך״ - ראיית השגחה פרטית - בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.

וענין זה יביא לידי התעוררות להתקרב ולהוסיף יותר ויותר בכל עניני טוב וקדושה, דמכיון שמדובר אודות ״ישורון״ (שם המורה על תכלית העילוי דבני ישראל[187]), הרי בוודאי שהענין ד״וישמן״ - ריבוי השפעה בטוב הנראה והנגלה - מביא להוספה בכל עניני טוב וקדושה (היפך סיום הכתוב[188]).

וכאמור - מהענין ד״אשר אראך״ באים לענין ד״וירא אליו ה׳״, עדי קיום היעוד[189] ״ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדיו כי פי ה׳ דיבר״, במהרה בימינו ממש.

* * *

מ. [לאחרי סיום שיחה זו - לא ניגנו, ואמר כ״ק אדמו״ר שליט״א: כנראה לא מנגנים מפני קוצר הזמן... ולכן, יש לקצר גם בביאור דלקמן].

בנוגע לביאור בזהר - יש להקדים תחילה ביאור ההוראה מדברי הזהר[190] שאודותיו דובר בהתוועדות הקודמת[191] שתוכנו גם אודות השכר דהשתדלות בתורה - ״זכאין אינון ישראל דמשתדלי באורייתא, וידעי

185) עמוס ג, ז.
186) סה״מ עטר״ת ע׳ שיח. וראה ״היום יום״ - ז׳ חשרי. קונטרס תורת החסידות בסופו (ע׳ 24).
187) לקו״ח נצבים מה, רע״א. ובכ״מ.
188) האזינו לב, טו.
189) ישעי׳ מ, ה.
190) ר״פ נח.
191) שיחת ש״פ נח ס״ל ואילך.

ארחין דאורייתא דבגינה יזכון לעלמא דאתי״, בדוגמת הכרזת רבי אבא ״מאן בעי עותרא ומאן בעי אורכא דחיי בעלמא דאתי, ייתי וישתדל באורייתא״.

והביאור בזה:

״עלמא דאתי״ קאי על עולם התחיה, נשמות בגופים בעולם הזה הגשמי - כי דברי הזהר מיוסדים על הפסוק ״ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ גו׳״[192]. ומפסוק זה למדים חכמינו ז״ל[193] ש״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ גו׳״. והרי הפירוש ד״עולם הבא״ במאמר רז״ל זה - קאי לכולי־עלמא על עולם התחיה (ולא גן־עדן), כמפורש בהמשך דברי המשנה: ״ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחיית המתים מן התורה כו׳״, וטעם הדבר - ״הוא כפר בתחיית המתים, לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקב״ה מדה כנגד מדה״.

והנה, השכר דעולם התחיה קשור עם העבודה דקיום מצוות מעשיות בדברים גשמיים, כידוע ומבואר בכמה מקומות[194] אודות החילוק שבין תורה ומצוות - שלימוד התורה הוא בנפש האדם, ולכן השכר לזה הוא בענינים רוחניים, השגת אלקות בגן־עדן; מה־שאין־כן העבודה דקיום המצוות היא בענינים גשמיים, ובכללות - לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, ולכן גם השכר לזה הוא בעולם הזה הגשמי - נשמות בגופים בעולם התחיה.

וזהו החידוש שבדברי הזהר - ״זכאין אינון ישראל דמשתדלי באורייתא . . דבגינה יזכון לעלמא דאתי״ - שגם על־ידי ההשתדלות בתורה זוכים הם לשכר ד״עלמא דאתי״, עולם התחיה, נשמות בגופים בעולם הזה הגשמי.

מא. על־פי־זה מובן גודל ההשתדלות בענין דקביעת עתים לתורה:

לכאורה, מכיון שהכוונה דעשיית דירה לו יתברך בתחתונים נשלמת על־ידי קיום המצוות בענינים גשמיים - צריכה להיות עיקר ההשתדלות לפעול את הענין דקיום המצוות, ואם־כן מדוע מדגישים כל כך שיש לפעול את הענין דקביעת עתים לתורה דוקא?!

הן אמת שגם על־ידי לימוד התורה נפעל בירור השכל - אבל אף־על־פי־כן, כל זה אינו אלא בנוגע לשכלו של האדם הלומד, ואין זה שייך לכח המעשה שלו[195], ועל־אחת־כמה־וכמה שאין זה שייך לבירור מציאות העולם, שהרי כדי לפעול את בירור העולם, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים - יש לעסוק בקיום המצוות בדברים גשמיים דוקא.

ואף־על־פי־כן עיקר ההדגשה היא על קביעת עתים לתורה, ולא עוד אלא שמסבירים שבשלב ראשון לא צריכים לדבר אודות ענינים אחרים (מעמדו ומצבו בעניני יהדות, קיום המצוות וכו׳) - שכן, כאשר יתחילו לדבר עמו אודות כמה ענינים ביחד, לא יפעלו עליו מאומה, גם לא בענין אחד, ולכל היותר - למחצה לשליש ולרביע.

[אפילו בנוגע ל״אורים ותומים״ מצינו[196] שאין לשאול שני דברים יחדיו, וזאת - למרות גודל העילוי ד״אורים ותומים״, ״כתב שם המפורש . . שעל־ידו הוא מאיר את דבריו ומתמם את דבריו״[197], ובפרט - בהיותם בתוך החושן על לבו של הכהן־גדול בעת עבודתו בבית־המקדש.

וכמו־כן אמרו[198] ״כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי״, וזאת - למרות שמדובר אודות ״רבי״ (ביו״ד), סמוך איש מפי איש עד משה רבינו[199].

---

192) ישעי׳ ס, כא.
193) סנהדרין רפי״א.
194) ראה לקו״ש ח״ט ע׳ 65. חי״ז ע׳ 344. וש״נ.
195) ראה תניא ספל״ז.
196) יומא כג, סע״א. רמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״י הי״ב.
197) פרש״י תצוה כח, ל - מיומא שם, רע״ב.
198) שבת ג, רע״ב. וראה רמב״ם הל׳ ת״ת פ״ד ה״ו.
199) ראה ערוך ערך אביי. ובכ״מ.

ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר מדברים עם יהודי פשוט כדי לקרבו לעניני תורה ויהדות - בוודאי שאין לדבר עמו אודות שני דברים בבת אחת, מכיון שאז לא יצליחו לפעול עליו גם לא דבר אחד].

ואם־כן, כאשר יש אפשרות לדבר עמו בענין אחד בלבד, קיום מצוה או לימוד התורה - מדוע מעדיפים לדבר אודות קביעת עתים לתורה, מהי התועלת שבדבר בנוגע לענין ד׳דירה בתחתונים׳?!

והמענה לזה - בדברי הזהר ״זכאין אינון ישראל דמשתדלי באורייתא . . דבגינה יזכון לעלמא דאתי״, היינו, שגם על־ידי לימוד התורה נפעל הענין ד׳דירה בתחתונים׳.

מב. אמנם, עדיין דרוש ביאור והסבר בדבר: כיצד יתכן אמנם שעל־ידי לימוד התורה לחוד, ללא עבודה בעניני העולם, זוכים ל״עלמא דאתי״, שכר הקשור עם העבודה דעשיית ׳דירה בתחתונים׳ - הרי אמרו חכמינו ז״ל[200] ״לא יגעתי ומצאתי אל תאמין״, ואם־כן איך יקבל ״עלמא דאתי״ ללא עבודה בעניני העולם?!

והביאור בזה - ״לעולם ירשו ארץ״:

ירושה פירושה - שהדבר עצמו נעשה על־ידי אחר, ולהיותו יורש - זוכה הוא בדבר זה. וכן הוא בענינו - שהענין ד״עלמא דאתי״ (על־ידי העבודה ד׳דירה בתחתונים׳) ישנו כבר על־ידי העבודה בעניני העולם (שנעשתה על־ידי יהודים אחרים), אלא שהוא זוכה בזה (״ירשו ארץ״) - מפני זכותו שהשתדל בתורה.

דוגמא לדבר: בנוגע לעבודת התשובה דרבי אלעזר בן דורדיא (״געה בבכיה עד שיצתה נשמתו״), שעליו אמר רבי ״יש קונה עולמו בשעה אחת״[201] - ידועה השאלה: כדי לבנות ״עולם״ - דרושה עבודה דלימוד התורה וקיום המצוות, ואם־כן כיצד בנה רבי אלעזר בן דורדיא את עולמו על־ידי תשובה בלבד (ללא קיום תורה ומצוות)? ומבואר בזה בכתבי האריז״ל[202] - שקיבל את עולמו של ״יוחנן כהן גדול (ש)שימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי״[203], ומכיון שהיו ריבוי ענינים של תורה ומצוות שנעשו על־ידו, ״עולם מלא״, הרי בוודאי לא יתכן שכל זה ילך לאיבוד, ולכן קיבל זאת רבי אלעזר בן דורדיא. וזהו הדיוק ״יש קונה עולמו בשעה אחת״, היינו, שאמנם לא היה בידו עולם משלו, אבל קנה זאת ממישהו אחר שבנה אותו.

ולאלו השואלים, היכן מצינו דוגמתו בנגלה דתורה - איתא בגמרא[204]: ״זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן־עדן״.

ועל־דרך־זה בענינו: העבודה בעניני העולם, שעל־ידי־זה נפעל הענין ד״עלמא דאתי״ - נעשתה אמנם על־ידי אחרים, אבל מכיון שמשתדל בתורה - זוכה גם הוא בכך.

ויש להוסיף בזה:

מבואר ב׳אגרת הקודש׳[205] ש״גם תלמידי־חכמים צריכים לעסוק בגמילות־חסדים, כמאמר רבותינו ז״ל[206] שאפילו תורה אין לו״.

אבל אף־על־פי־כן, מכיון ש״תורתן עיקר ורוב ימיהם בה״ ורק ״מיעוט ימיהם בגמילות־חסדים״, ולא עוד אלא שאפילו מיעוט הגמילות־חסדים אינו אלא לצורך קיום התורה, כלומר, בתור חלק מהעבודה דלימוד התורה - אין זה מספיק כדי לפעול את הענין ד׳דירה בתחתונים׳, ״עלמא דאתי״.

אמנם, על־ידי ההשתדלות בתורה - הנה ״בגינה יזכון לעלמא דאתי״, היינו, שההשתדלות והיגיעה בתורה פועלת שגם מיעוט העבודה בעניני העולם תספיק כדי לזכות בעלמא דאתי.

---

200) מגילה ו, רע״ב.
201) ע״ז יז, סע״א.
202) ל״ת להאריז״ל לתהלים מזמור לב.
203) ברכות כט, א.
204) חגיגה טו, א.
205) ס״ה (קט, א).
206) יבמות קט, ב.

דוגמא לדבר:

מבואר ב׳תורה אור׳ בתחלתו בענין ״צדקה תרומם גו׳״[207] - שעל־ידי לימוד התורה נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה. ומביאור אדמו״ר ה׳צמח צדק׳[208] בענין זה על־פי מאמר רבותינו ז״ל[209] ״אלף בני אדם נכנסין למקרא כו׳ יוצא מהם אחד להוראה״, מוכח, שאין זה בדרך גוזמא בלבד, אלא ״אלף פעמים ככה״ בדיוק. היינו, שעל־ידי פעולת הצדקה, הנה במשך שעה אחת מצליח ללמוד בריבוי עצום כל כך, מה שלולי זאת היה זקוק ללימוד במשך אלף שעות!

ולכן: כשם שהעבודה דגמילות־חסדים פועלת שלימוד התורה יהיה בנקל ובאופן נעלה יותר, כמו כן לאידך - שעל־ידי העסק בתורה, יש לו הצלחה גדולה ביותר בעבודתו בגמילות־חסדים (בירור העולם), היינו, שבמשך מיעוט הזמן שמקדיש עבור הפעולות דבירור העולם, נוחל הוא הצלחה גדולה שלא בערך כלל.

מג. והנה, אף שגם על־ידי ההשתדלות בתורה פועלים את הענין ד׳דירה בתחתונים׳ (״בגינה יזכון לעלמא דאתי״), מכל־מקום שלימות הענין דלימוד התורה הוא - לימוד התורה לשמה:

לימוד התורה לשמה פירושו - שאין כאן שום תכלית אחר מלבד עצם הענין דלימוד התורה. כלומר, לא רק שאינו לומד כדי לקבל שכר (שכר גשמי או שכר רוחני), אלא אפילו לא כדי לפעול את הענין ד׳דירה בתחתונים׳. שכן, כאשר יהודי לומד תורה, עליו להיות מונח בתורה בכל מציאותו, כך שאין מקום למחשבה אודות ענין אחר, אפילו ענין הכי נעלה כמו עשיית דירה לו יתברך בתחתונים!

לימוד התורה צריך להיות רק מפני שזוהי תורתו של הקב״ה, כנוסח ברכת התורה: ״ונתן לנו את תורתו״ - כשם שקיום המצוות צריך להיות מפני ש״קדשנו במצוותיו וצוונו״. ובלשון חכמינו ז״ל[210]: ״שכר מצוה מצוה״. היינו, ששכר המצוה אינו שכר גשמי או רוחני, אלא - המצוה עצמה כו׳[211]. ובלשון הידוע[212] - תענוג בורא, שבאין־ערוך כלל לגבי תענוג נברא.

מד. ומזה באים לביאור סיפור הזהר אודות רבי יוסי בן פזי:

מכיון שרבי אבא הכריז ״מאן בעי עותרא ומאן בעי אורכא דחיי בעלמא דאתי״ בחדא מחתא, מובן שהכוונה לצד השוה שביניהם - הפעולה ד׳דירה בתחתונים׳ שנפעלת על־ידי התורה.

והביאור בזה:

״עלמא דאתי״ - כאמור לעיל שגם על־ידי ההשתדלות בתורה זוכים ל״עלמא דאתי״, שענין זה קשור עם העבודה דעשיית דירה לו יתברך בתחתונים.

וענין זה ישנו גם ב״עותרא״ - שכן, כאשר רואים שלימוד התורה מביא לידי עשירות, פירוש הדבר, שהתורה פועלת את הענין דבירור העולם, דירה בתחתונים.

וזהו גם הענין ד״כסא דפז״ - על־דרך מה שכתוב[213] ״וזהב הארץ ההיא טוב״, והרי כל המציאות דזהב היא - כמאמר רבותינו ז״ל[214] ״לא נברא זהב אלא בשביל בית־המקדש״, כדי לפעול את הענין ד״ושכנתי בתוכם״[215], דירה לו יתברך בתחתונים.

זו היתה איפוא כוונתו של רבי יוסי בבקשו ללמוד תורה ״כדי שיהא לי עותרא״ - שעל־ידי־זה יראו הכל שלימוד התורה מביא לידי עשירות, כלומר, שהתורה פועלת במציאות העולם.

אמנם, גם לימוד התורה כדי לפעול את הענין ד׳דירה בתחתונים׳ אינו לימוד תורה לשמה - כאמור לעיל שלימוד תורה לשמה פירושו, שאין שום תכלית אחר, אפילו לא הענין ד׳דירה בתחתונים׳.

---

207) משלי יד, לד.
208) אוה״ת בראשית (כרך ו) תתרכו, ב.
209) קה״ר פ״ז, כח.
210) אבות פ״ד מ״ב. אדר״נ פכ״ה, ד.
211) תניא פל״ט (נב, ב). לקו״ת בהר מב, א. ראה כג, סע״ד. ובכ״מ.
212) ראה המשך וככה תרל״ז פי״ב. ועוד.
213) בראשית ב, יב.
214) ב״ר פט״ז, ב. שמו״ר רפל״ה.
215) תרומה כה, ח.

מה. על־פי־זה יש לבאר את כל פרטי הסיפור שבזהר:

בתחילה הכריז רבי אבא ״מאן בעי עותרא ומאן בעי אורכא דחיי בעלמא דאתי, ייתי וישתדל באורייתא״ - מכיון שתחילת הלימוד הוא באופן ד״שלא לשמה״, ורק אחר־כך יכולים לבוא לדרגא דלימוד לשמה.

ובפרט שהמדובר כאן אינו אודות שלא לשמה ממש, אלא בדרגא הכי נעלית - כדי לפעול את הענין ד׳דירה בתחתונים׳!

אמנם, לאחרי שרבי יוסי ישב ועסק בתורה משך זמן, ״יתיב ואתעסק באורייתא״ - היה רבי אבא סבור שלאחרי שרבי יוסי טעם כבר את גודל הענין דלימוד התורה (״טעמו וראו כי טוב ה׳״[216]), הגיע כבר לדרגא דלימוד התורה לשמה, ללא שום תכלית אחר, אפילו לא הענין ד׳דירה בתחתונים׳.

ולכן, כאשר בא רבי יוסי ושאל ״אן הוא עותרא״, הבין רבי אבא שעדיין לומד הוא שלא לשמה, אלא כדי לפעול את הענין ד׳דירה בתחתונים׳, וביָדעו שהוא מעורב באמצע - נגע לו הדבר ביותר, ולכן נכנס לחדרו כדי להתיישב בדעתו מה לעשות, האם להענישו כו׳, כי אף שאין זה שלא לשמה ממש, אבל אף־על־פי־כן, לערך גודל מעלתו של רבי יוסי, הנה גם הלימוד כדי לפעול בעולם את הענין ד׳דירה בתחתונים׳ נחשב לפגם, ועל־דרך תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו[217].

ועל־פי־זה מובן גם מדוע קראו לו רבי יוסי בן פזי, הרי אסור לומר לבעל תשובה ״זכור מעשיך הראשונים״ - מכיון שהמדובר אינו אודות לימוד שלא לשמה כפשוטו, אלא אודות דרגת התורה כפי שפועלת בעולם, כנ״ל בארוכה.

מו. כל האמור לעיל מוסיף התעוררות וחיות בהשתדלות לפעול על יהודים שיקבעו עתים לתורה.

וכאמור - יש להתחיל מהענין דלימוד התורה עצמו, היינו, לא לשם תכלית אחר, כדי לפעול את הענין דקיום המצוות (בירור העולם), אלא עצם הענין דלימוד התורה, אלא שבדרך ממילא - ״המאור שבה מחזירו למוטב״.

וכמדובר כמה פעמים שההשתדלות בכל זה תלויה (בין השאר) גם בכך שהוא בעצמו קובע עתים לתורה, שאז נעשית הנהגתו ״דוגמא־חיה״[218] לכל אלו שנמצאים מסביבו.

ומובן, שכאשר רוצים לפעול קביעת עתים לתורה במדה מסויימת, צריך המשפיע בעצמו לעסוק בענין זה באופן ד״כפליים״, וטעם הדבר - כמדובר כמה פעמים[219] שהמושפע עושה חשבון, ובצדק, שמספיק עבורו לעשות את ה״מחצה״ ממה שעושה המשפיע, ולכן צריך המשפיע להוסיף בזה כפליים, ואז - יצליח לפעול על המושפע שיקבע עתים לתורה כדבעי ליה למיעבד.

מז. ישנו ענין נוסף המובא בזהר[220] ובהערות אאמו״ר דפרשתנו[221] - ״קרא עליה רבי שמעון, ואתה תגיל בה׳ בקדוש ישראל תתהלל״[222].

ומבאר אאמו״ר: ״ישראל הוא זעיר־אנפין, וקדוש ישראל הוא חכמה, כי חכמה היא בחינת קדש . . תתהלל הוא מלשון יהל אור, והוא בחינת אנפין נהירין, בחינת חכמת אדם תאיר פניו[223], להצהיל פנים משמן[224]״.

ויש לקשר ענין זה עם ההשתדלות אודות הדפסת ספרי התניא בכל מקום ומקום - הפצת המעיינות דפנימיות התורה חוצה[225]:

בכל ההוצאות דספר התניא החל משנת תר״ס - שאז היתה הדפסת התניא על־ידי אדמו״ר מהורש״ב נשמתו־עדן, וקשורה עם ישיבת תומכי תמימים כו׳ - מופיע הסימן דשנת הדפוס (ב״דף־השער״) בפסוק

---

216) תהלים לד, ט.
217) שבת קיד, א. וראה רמב״ם הל׳ דעות פ״ה ה״ט.
218) ראה שיחת ש״פ נח בדר״ח מרחשון ש.ז. סי״ח.
219) ראה שיחת ש״פ נצו״י תשד״מ סי״ט.
220) פח, רע״א.
221) לקוטי לוי״צ ע׳ נג.
222) ישעי׳ מא, טז - סיום הפטרת שבת זו.
223) קהלת ח, א.
224) תהלים קד, טו.
225) ראה שיחת ש״פ בא. ג׳ שבט תשד״מ - בענין ההשתדלות בהדפסת ספר התניא בכל עיר ועיירה שיש בה יהודים.

״בקדוש ישראל יגילו״[226] (על־ידי הדגשת האותיות הגדולות בהתאם לשנת הדפוס), מה־שאין־כן בהוצאות שלפני־זה, שהסימן דשנת הדפוס היה בפסוק ״כי קרוב אליך הדבר מאד גו׳״[227] (וכיוצא בזה), כפי שרואים בצילומי דפי־השער דספרי התניא[228].

וזהו הקשר עם האמור לעיל בענין ״בקדוש ישראל תתהלל״, שתוכנו - על־דרך ובדוגמת תוכן הפסוק ״בקדוש ישראל יגילו״.

מח. ובביאור הקשר דפסוק זה (״בקדוש ישראל יגילו״) עם ספר התניא - יש לומר:

״ישראל״ - קאי על תפארת, כידוע בענין ג׳ האבות ש״ישראל״ (יעקב) הוא תפארת [והוא ענין אחד עם מה שכתב אאמו״ר ״ישראל הוא זעיר־אנפין״ - כי עיקרו של זעיר־אנפין הוא תפארת, והוא כמו פנימיות זעיר־אנפין[229]].

והקשר לספר התניא (תורה שבכתב דפנימיות התורה[230]) - כי נוסף לזה שתורה בכלל היא בחינת תפארת (כמאמר[231] ״התפארת זו מתן תורה״), הרי מעלת התפארת שהיא בקו האמצעי שעולה עד פנימיות הכתר[232], עצמות אין־סוף שלמעלה מהשתלשלות, וגילוי בחינה זו היא בעיקר בפנימיות התורה, וכידוע[233] ד״בעסק סתים ופנימיות התורה מאיר בזה הָעַצְמוּת בגילוי יותר״.

ועל־דרך־זה בכללות יותר, בנוגע לאור הקו - ש״הקו בכלל הוא בחינת קו האמצעי״, על־דרך מה שתפארת היא בקו האמצעי[234] - שבאור הקו יש ב׳ מדריגות, פנימיות וחיצוניות, ופנימיות הקו (ש״שרשו מתפארת הנעלם שזהו מפנימיות ועצמות אין־סוף״) ״זהו שנמשך בפנימיות התורה״[235].

וזוהי השייכות ד״בקדוש ישראל יגילו״ לספר התניא - שעל־ידי הגילוי דפנימיות התורה, קו האמצעי (ישראל), גילוי באופן שבא בהשגה בפנימיות (״יתפרנסון מיניה״[236]), הנה על־ידי־זה ״בקדוש . . יגילו״:

״בקדוש״ - המשכת החכמה, כנ״ל מהערות אאמו״ר ש״חכמה היא בחינת קדש״,

[ויש להוסיף, דמה שכתב כאן ״בקדוש״ (בוא״ו) ולא ״בקדש״ - כי ״קדש״ היא מלה בגרמיה[237], היינו, בחינת החכמה כפי שהיא בפני־עצמה. והכוונה כאן, שעל־ידי ספר התניא נמשך בחינת החכמה גם למטה, בהבנה והשגה. היינו, שבחינת קדש מלה בגרמיה שלמעלה מהשתלשלות נמשכת ובאה בגילוי למטה[238]],

ולא עוד אלא ש״בקדוש ישראל יגילו״ - ״יגילו״[239] הוא כמו ״תתהלל״, שהוא ״מלשון יהל אור כו׳ להצהיל פנים משמן״ (כנ״ל מהערות אאמו״ר), ושמן הוא מקור החכמה[240], היינו, המשכת בחינת פנימיות הכתר, ולמעלה יותר - עד לבחינת פנימיות ועצמות אין־סוף.

וזהו גם מה שעל־ידי הפצת המעיינות דתורת החסידות זוכים לגאולה העתידה[241] - שאז יהיה הגילוי דפנימיות עתיק[242].

ויש להוסיף, ש״ישראל״ קאי גם על שמו של הבעל־שם־טוב, מייסד תורת החסידות הכללית, שבאה באופן ד״יתפרנסון מיניה״ על־ידי תורת חסידות חב״ד, החל מספר התניא.

---

226) ישעי׳ כט, יט.
227) נצבים ל, יד.
228) נדפסו בסוף התניא - הוצאת האלף (י״א ניסן תשד״מ). ועוד.
229) ראה סידור ריז, ג ואילך. סה״מ תרס״ה ע׳ מח ואילך. ס״ע נט ואילך.
230) ״קיצורים והערות״ לתניא ע׳ קיח ואילך. אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד ע׳ רסא ואילך. וראה שם ח״ה ע׳ צ.
231) ברכות נח, סע״א.
232) המשך תער״ב ח״ב פשס״ב. ובכ״מ.
233) המשך הנ״ל פשס״ד (ר״ע תשמו).
234) סה״מ תרס״ה ע׳ נח.
235) סה״מ תש״ה ע׳ 193. ובכ״מ.
236) ראה תקו״ז ת״ו בסופו. מק״מ בהקדמתו לזהר. כס״מ לתקו״ז שם. לקו״ש ח״ג ע׳ 873 הע׳ 7. וש״נ.
237) זח״ג צד, ב.
238) ראה תו״א משפטים עה, ב. תשא קיא, סע״ד. ובכ״מ.
239) ראה לקו״ת נצבים מח, ד.
240) לקו״ת שה״ש [ד״ה צאינה וראינה - הובא בלקוטי לוי״צ שם] כו, ב.
241) אגה״ק דהבעש״ט - נדפסה בכש״ט (הוצאת קה״ת) בתחלתו. ובכ״מ.
242) פע״ח שער הק״ש רפט״ו. לקו״ת שה״ש בסופו (מו, סע״ב. נא, ג).

ועל־ידי־זה נפעל הענין ד״יגילו״ (״בקדוש ישראל יגילו״) - על־דרך פירוש כ״ק מו״ח אדמו״ר[243] בלשון ״וכעת ישמח ישראל״ שבהסכמת ספר התניא, שזוהי שמחתו של הבעל־שם־טוב על התגלות תורת החסידות על־ידי ספר התניא.

מט. והמעשה הוא העיקר - להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל הפעולות דהפצת התורה והפצת המעיינות חוצה, כולל ובמיוחד על־ידי הדפסת ספרי התניא בכל מקום ומקום.

ועל־ידי כללות מעשינו ועבודתנו בהפצת התורה והמעיינות חוצה - זוכים לביאת משיח צדקנו, קא אתי מר דא מלכא משיחא.

ובפשטות - שכל בני ישראל יוצאים מהגלות, ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״, ביחד עם כל ניצוצות הקדושה שנתבררו במשך זמן הגלות, וכולם יחדיו באים לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש ולבית המקדש, וזוכים לענין ד״וירא אליו ה׳״ - לכל אחד ואחד מישראל, אפילו ילדים קטנים (כנ״ל סעיף לג), כמו שכתוב ״ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדיו״, ובלשון נבואת הגאולה[244]: ״אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם״, בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש, ומתוך שמחה וטוב לבב - ״שמחת עולם על ראשם״[245].

* * *

נ. כאן המקום להזכיר אודות ענין נוסף הקשור עם הפצת התורה והיהדות בערי השדה.

ובהקדים - הקשר דפעולה בערי השדה לחודש חשון:

חודש אלול, ההכנה לחודש תשרי, קשור עם ענין השדה - מפני שבחודש אלול נמצא המלך בשדה[246].

וכן הוא גם בנוגע לחודש חשון[247], התוצאה דחודש תשרי - שאז מתחילה העבודה בשדה, בעניני העולם, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

וזהו הקשר המיוחד עם הפעולה דהפצת התורה והיהדות בערי השדה - שיוצאים ליהודים הנמצאים לעת־עתה במעמד ומצב ד״איש שדה״, ומכניסים אותם ל״עיר מושב״, עד ל״עיר־הבירה״ של מלך מלכי המלכים הקב״ה.

ובפרט כאשר בונים מוסדות בערי השדה, שאז נקל יותר לפעול במקומות אלו - על־ידי־זה שמכניסים למוסדות אלו יהודים רבים, ריבוי בכמות כפשוטו, ואחר־כך עוסקים עמהם ופועלים שיהיו גם באיכות הראויה.

ובקשר לזה - אתן בקבוק משקה מהתוועדות זו עבור המסיבה שנערכת בערי השדה.

ויהי־רצון שכל פעולות אלו יהיו בהצלחה רבה ומופלגה, ובפרט - כאשר הולכים בכוחו של כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, ״גלה סודו אל עבדיו הנביאים״, שהכריז[248] ״עמדו הכן כולכם״ לקבל את כל הברכות, כולל ובמיוחד - ברכת הצלחה להפוך את ה״שדה״ לעיר־הבירה של מלך מלכי המלכים הקב״ה, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, מתוך שמחה וטוב לבב.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א נתן בקבוק משקה להרב אייזיק שי׳ מינץ, ולהרב מרדכי שי׳ קנלסקי - עבור ה״דינער״ לטובת מוסדות ״ברית אברהם״].

כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה להש״ץ שי׳ לנגן ״יהי רצון כו׳ שיבנה בית המקדש במהרה בימינו״. ואחר־כך התחיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לנגן ״ניעט ניעט ניקאווא״.

אחר־כך הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

---

243) לקו״ד ח״א סא, א. לקו״ש ח״ב ע׳ 307.
244) יואל ג, א.
245) ישעי׳ לה, י. שם נא, יא.
246) לקו״ת ראה לב, סע״א ואילך.
247) ראה גם שיחת ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון דאשתקד ס״ג (התוועדויות תשד״מ ח״א ע׳ 430).
248) סה״מ קונטרסים ח״ב שצז, ב. אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד ר״ע רעט.

לקוטי־שיחות פרשת לך לך כרך ה׳

מתורגם ללשון הקודש

א.

הפרשת מעשר לראשונה - על־ידי מי?

כאשר מפרט הרמב״ם[1] את המצוות שקויימו לפני מתן תורה — על־ידי אדם הראשון, נח, אברהם, יצחק, יעקב ועמרם — הוא אומר: ״ויצחק הפריש מעשר״. הראב״ד חולק על דבריו ואומר, שאברהם הפריש מעשר. מסבירים המפרשים[2], שדעתו של הרמב״ם מסתמכת על הפסוק[3] ״וימצא בשנה ההיא מאה שערים״, אשר עליו מפרשים חז״ל[4], ש״מדד אותה מפני המעשרות״. ואילו הראב״ד מסתמך על הפסוק[5] ״ויתן לו מעשר מכל״[6].

מתעוררת השאלה: כיון שאנו מוצאים כבר את ענין המעשר אצל אברהם, מדוע אומר הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״?

אמנם, יש המסבירים, שבפסוק ״ויתן לו מעשר מכל״ אין הכוונה שאברהם נתן מעשר למלכי צדק[7], אלא שמלכי צדק נתן מעשר לאברהם[8], שאז נעשה אברהם כהן[9].

אלא שבכך מובן רק מדוע אין הרמב״ם אומר ״אברהם הפריש מעשר״, אבל אין זה תירוץ על דברי הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״: כיון שכבר לפני יצחק הפרישו מעשר[10], כיצד אפשר למנות זאת בין המצוות שנתחדשו על־ידי יצחק?

יש מפרשים[11], שכיון שמדאורייתא חל המעשר רק בגידולי קרקע, הכרחי לומר, שהפסוק ״ויתן לו מעשר מכל״ המופיע לגבי אברהם, לא היה מפני מצות מעשר.

אך פירוש זה אינו מתקבל כל כך לפי דברי הרמב״ם: כיון שאברהם אבינו קיים גם מצוות דרבנן[12], ולפחות מדרבנן[13] חלה חובה מוחלטת[14] לתת מעשר מכל הרווחים[15], סביר לומר, שהוא נתן ״מעשר מכל״ כמצות מעשר דרבנן, אם כי לא כמצוה וחובה לזרעו אחריו. ולפי זה, מוזכר בתורה במפורש, שאברהם הפריש מעשר, ולפחות בעצמו, כדלעיל. וכאשר כותב הרמב״ם ״ויצחק הפריש מעשר״ היה עליו להבהיר את ההבדל בינו לבין אברהם בענין זה?

ההסבר לכך הוא: לדעת הרמב״ם[16], משמעות הפסוק ״ויתן לו מעשר מכל״, המוזכר רק כאן, היא, שאברהם נתן מעשר משלל המלחמה שעליה מסופר כאן. וכיון שחוץ משלל המלחמה, אין אנו מוצאים שאברהם נתן מעשר, יש לומר, שמעשר זה היה בדומה למצות תרומת המכס[17], של שבי ומלקוח שלקחו

---

1) הל׳ מלכים רפ״ט.

2) רדב״ז, כס״מ, מגדל עוז.

3) תולדות כו, יב.

4) ב״ר פס״ד, ו (הובא גם בפירש״י עה״ת שם).

5) פרשתנו יד, כ.

6) במגדל עוז שם ״מדרשות חלוקות הם כו׳״ ומפרש שהראב״ד לא ס״ל הדרשה שהאומד דיצחק למעשרות הי׳. ודבריו צע״ג. כי בפשטות, כוונת הראב״ד בהשגתו על הרמב״ם הוא (א) על שלא מנה הפרשת מעשר עם המצוות דאברהם, (ב) על מה שמנה מצוה זו בין המצוות שנתחדשו ע״י יצחק. אבל גם לדעת הראב״ד י״ל שהאומד דיצחק למעשרות הי׳. והרי כן דעת רש״י (תולדות כו, יב) ורמב״ן (שם כו, ה) שהביאו הדרשה שהאומד דיצחק למעשרות הי׳ — אף שפירשו (לך לך יד, כ) שאברהם נתן מעשר.

7) כי לא הי׳ לו ממה ליתן שהרי אמר ״אם מחוט גו׳״ (מגדל עוז שם. רד״ק בשם אביו. מקומות שנסמנו בהערה 9). ולדעת הראב״ד שאברהם הפריש מעשר — יש לומר שס״ל (א) שאברהם נתן מעשר ״מכל אשר לו״ ולא מן השבי (כדפירש״י שם — ראה ריב״א וגו״א שם). (ב) שכיון שהשלל נקנה לאברהם, אלא שויתר עליו למלך סדום — ויתר רק על שלו אבל לא על המעשר שהוא לגבוה (ריב״א, פירוש טור הארוך, אוה״ח (פסוק כא) וראה גם רמב״ן כאן).

8) בזהר (ח״א פז, ב) שהקב״ה נתן מעשר לאברהם. אבל גם לפי פירוש זה מוכח שקיימו אז מצות מעשר למטה, כי מצוותיו של הקב״ה הם ע״י שהאדם מקיים המצוות (תו״א לד, ד).

9) ריב״א. פירוש טור הארוך בשם ״יש מפרשים״. חזקוני.

10) אין לתרץ כי בכלל אין זה ענין מעשר שלנו, כ״א כמוש״כ הרד״ק בשם אביו (הובא גם בטור הארוך) שמלכי צדק אמר לאברהם ״תוכל לקחת המעשר מן הכל... כי כל מציל ממון חבירו המעשר הוא שלו על שטרח להצילו״. כי א״א לפרש כן בדעת הרמב״ם כי [נוסף על שלפי״ז הו״ל לכתוב ששם תיקן דין זה (אף שבדוחק יש לתרץ שהרמב״ם מונה כאן רק מצוות שהיו קודם מ״ת ולא דינים)] ברמב״ם לא נמצא דין זה שהמציל ממון חבירו המעשר הוא שלו.

11) רדב״ז בהל׳ מלכים שם.

12) יומא כח, ב.

13) מדרשת הספרי (הובא בתוד״ה עשר תענית ט, א — ובספרי שלפנינו ליתא) על הפסוק עשר תעשר, משמע קצת שהוא דאורייתא. אבל צ״ע שלא נזכר זה בפוסקים. ואולי ס״ל שהוא רק אסמכתא.

14) ט״ז יו״ד סשל״א סקל״ב.

15) רמב״ם הל׳ מתנות עניים פ״ז ה״ה. טור ושו״ע יו״ד ר״ס רמט.

16) ודוקא לפירוש זה יומתק ההמשך בכתוב: אשר מגן צריך בידיך (הרכוש והנשים והעם) ויתן לו מעשר מכל (אשר מגן), משא״כ לדעת רש״י — הובאה לעיל הערה 7.

17) מטות לא, כח.

במלחמת מדין, אשר מצוה זו אינה[18] נוהגת לדורות. לפיכך אומר הרמב"ם "ויצחק הפריש מעשר", כי אצל יצחק מוצאים לראשונה הפרשת מעשר מסוג זה, שנקבעה כמצוה לדורות[19].

אמנם, "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"[20], אך בכל זאת אנו רואים, שהרמב"ם מפרט כאן רק מצוות שמסופר בתורה במפורש על קיומן[21].

ב.
מצוות המוזכרות במפורש - מיוחדות מכל השאר

יש לומר, שהחידוש וההבדל שבין המצוות המוזכרות בתורה לגבי כל אחד מהאבות במפורש, לעומת הענין ש"קיימו כל התורה", הוא:

א) את הענינים המוזכרים במפורש קיים כל אחד מהאבות מפני מהותו שלו. כלומר, העבודות המפורשות אצל אברהם קשורות לקו החסד — מדתו של "אברהם אוהבי"; העבודות המפורשות אצל יצחק קשורות לקו הגבורה — מדתו של יצחק, "פחד יצחק"; והעבודות המפורשות אצל יעקב קשורות לקו התפארת — מדתו של יעקב[22]. לעומת זאת, את שאר המצוות, שאינן מפורטות במפורש, קיימו האבות מפני ההתכללות, שכל הספירות כלולות זו מזו[23].

ב) המצוות המוזכרות אצל האבות במפורש הן אלו שהן בעיקר[24] ה"סימן לבנים" ונתינת כח למצוות שאנו מקיימים לאחר מתן תורה[25]. לפיכך מזכיר הרמב"ם לגבי אברהם רק את מצות מילה ותפילת שחרית, למרות שהוא קיים את כל התורה, כדלעיל, כי דוקא מצוות אלו מתייחסות גם עתה לאברהם, למרות שאנו מקיימים אותן מפני שניתנו למשה מסיני, ולא מפני אברהם[26] — כי הוא נתן את הכח לקיומן.

ג.
מעשר על־ידי אברהם - חסד ונתינת כח

מכל האמור לעיל מובנים שני ענינים מנוגדים בדברי התורה על אברהם "ויתן לו מעשר מכל":

א) שנתינת המעשר קשורה לקו החסד. בכך היא שונה מהפרשת המעשר הנובעת מכך ש"יצחק הפריש מעשר", הקשורה לקו הגבורה, ככל מעשי יצחק.

ב) למרות זאת, גם המעשר שנתן אברהם מהווה נתינת כח מסויימת למצות הפרשת מעשר שאנו מקיימים עתה, למרות שעיקר נתינת הכח למצוה זו הוא מהפרשת המעשר על־ידי יצחק. שהרי, כיון שכל המצוות ומעשי האבות שהתורה מספרת עליהם הם סימן לבנים, ומהווים נתינת כח לקיום המצוות על־ידינו, והרי תרומת המכס אינה נוהגת לדורות, לכן יש לומר, שהענין של "ויתן לו מעשר מכל" מהווה נתינת כח גם למצות מעשר הנוהגת לדורות, ולא רק לענין חד־פעמי של מלחמת מדין, אשר גם נאמר עליו ציווי מפורש המפורט בשעת מעשה.

ד.
המסר: "לה' הארץ ומלואה"

ההסבר לכל האמור לעיל הוא:

המשמעות הכללית של מצות מעשר, שחובה לתת ללוי, וכן של מעשר כספים שיש לתת לצדקה, הוא — "לה'[27] הארץ ומלואה", שכל מה שיש ליהודי שייך לה'. לכן עליו לתת בראש ובראשונה עשירית, מן המובחר[28] ללוי, אשר "הוי' הוא נחלתו"[29], ורק לאחר מכן הוא רשאי להשתמש בחלקים האחרים לצרכיו שלו.

אך הוראה זו אינה נלמדת רק ממצות מעשר הניתן ללוי, אלא אף ממתנות כהונה. כפי שמרחיב בעל ספר החינוך במצות בכור[30] — הראשונה בתורה מכ"ד מתנות כהונה — בהסבירו שזאת "למען דעת שהכל שלו". ועם זאת מובן, שבמצות מעשר יש הוראה מיוחדת שאינה קיימת במתנות כהונה.

הדבר יובן באמצעות הבהרת שני ניגודים שישנם במצוה זו:

---

18) ספהמ"צ להרמב"ם שרש ג'.

19) צפע"נ הל' מת"ע שם. וראה גם צפע"נ פרשתנו ע' נז.

20) קדושין פב, א. יומא שם.

21) ועפי"ז סרה קושיית הלח"מ בהלכות מלכים שם.

22) ראה תו"א ותו"ח ר"פ תולדות.

23) ראה ד"ה זכור תרס"ה סעיף ט.

24) ובדוגמת המבואר בתו"ח לך לך (פד, ג) הטעם מה שסיפרה התורה עשיית החסד דאברהם רק לאחרי בואו לארץ כנען — כי ע"י עבודתו אז דוקא (משא"כ קודם בואו לארץ כנען) נמשך האור למטה, והי' סימן ונתינת כח לבנים.

25) תו"ח שם פג, סע"ג ואילך. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 35. ח"ג [המתורגם] ע' 11. (ועד"ז — ראה רמב"ן פרשתנו יב, ו).

26) פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז. וראה לקו"ש ח"ח ע' 49 הערה 6.

27) לשון הכתוב תהלים כד, א.

28) ראה רמב"ם הל' מעשר פ"א הי"ג (לענין מעשר ראשון) וסוף הל' איסורי מזבח (לענין צדקה לעניים, אשר שיעור הבינוני שבה הוא "אחד מעשרה בנכסיו" (הל' מת"ע שם. יו"ד שם).

29) שופטים יח, ב.

30) מצוה יח.

מצד אחד אין במצות מעשר פירות מסויימים שדוקא אותם יש להפריש כמעשר ולתתם ללוי, בשונה מרוב מתנות כהונה[31], אשר בהן נקבע מלכתחילה במדויק, אף לפני הנתינה לכהן, חלקים מסויימים שדוקא אותם יש לתת לכהן. מכך רואים, שכל פרי שהוא, אף אלו שמפרישים אותם אחר כך, שייך לפני כן לחלוטין לבעלים.

ומצד שני: אף לפני ההפרשה נקבעה הכמות — עשירית, לא פחות ולא יותר, "אין מעשרין באומד"[32] — שאותה יש לתת ללוי, בשונה מתרומה, למשל[33], אשר אין לה כלל שיעור מדאורייתא, והיהודי נותן כפי רצונו, ואף מדרבנן חובה לתת זאת באומד[34] לפי הערכת האדם.

מכך מובן שבמצות מעשר מודגש במיוחד המסר של "לה' הארץ ומלואה", יותר מבמתנות כהונה[35]: שהקב"ה הוא הבעלים גם על חלק זה השייך, לכאורה, לאדם, וזאת — בזמן שהוא שייך לאדם, לפני ההפרשה. ולא בעלות כללית בלבד, כבתרומה וכדומה, אלא באופן קבוע ומדוד.

ה.
יצחק - עבודה מלמטה למעלה

לפי זה יובן הקשר של מעשר דוקא לעבודתו של יצחק:

ההבדל בין עבודתו של אברהם, קו החסד, לבין עבודתו של יצחק, קו הגבורה, הוא[36]:

עבודתו של אברהם היא באופן של המשכה מלמעלה למטה. כלומר, הוא "המשיך" והוריד את ה"מעלה" אל תוך ה"מטה", אך המציאות של ה"מטה" נותרה למטה, ללא התרוממות. לעומת זאת, עבודתו של יצחק היא "העלאה מלמטה למעלה", הוא רומם את המטה והפך אותו עצמו, מצד מהותו שלו, לכלי לאלקות. כפי שהוסבר פעם בהרחבה[37] הטעם לחפירת הבארות על־ידי יצחק, שמשמעותה היא: לא להביא מים חיים ממקום אחר ולהכניסם למקום זה, אלא להעלות ולרומם את המים החיים הנמצאים במעמקי האדמה במקום הבאר.

לכן קשור המעשר דוקא ליצחק, כי בו מודגש שרכושו של היהודי מצד עצמו, אף לפני שקיימו בו את מצות הפרשת מעשר, שייך לקדוש־ברוך־הוא, אלא, שלפני ההפרשה - בעלות זו היא בהעלם, וההפרשה מגלה[38] את חלקו של הקדוש־ברוך־הוא ברכושו, אשר היה לפני כן, בדומה לחפירת בארות, המגלה את המים החיים שהיו במקום הבאר לפני כן.

זוהי הסיבה לנתינת המעשר ללוי, כי עבודתו של הלוי היא העלאה מלמטה למעלה, בבחינת יצחק[39], בשונה מהכהן, שעבודתו היא המשכה מלמעלה למטה.

ו.
המעשר של אברהם - מלמעלה

לפי האמור לעיל יובן מדוע היה המעשר של אברהם רק משלל המלחמה, בדומה לתרומת המכס במלחמת מדין:

במלחמה בין שני צדדים אין אף פעם ודאות מי ינצח, אף כאשר אחד מהם חזק הרבה יותר. לפיכך אמרו לבן הדד מלך ארם "אל יתהלל חוגר כמפתח"[40]

---

31) כולן מנויות בגמרא (ב"ק קי, ב. חולין קלג, ב) וברמב"ם (ריש הל' ביכורים). והרי ה"עשר במקדש" ו"ארבע בירושלים" (חוץ מביכורים), וגם "מתנות", שדה אחוזה, שדה חרמים וגזל הגר (שבגבולין) — הם דברים מסויימים שאינם תלויים בהבעלים, וגם פדיון הבן ופטר חמור — אף שהסלעים והשה אינם מסויימים — הרי הבן והחמור הנפדים הם דברים מסויימים.

והמתנות שאינן קבועות ותלויות בהפרשת הבעלים — הרי אין להם שיעור (כדלהלן בפנים ובהערה 33).

בנוגע לתרומת מעשר — ראה להלן הערה 35.

32) רמב"ם הל' מעשר פ"א הי"ד.

33) וכן ביכורים, חלה וראשית הגז אין להם שיעור מה"ת. וגם מדרבנן יכול להוסיף על השיעור שקבעו (רמב"ם הל' ביכורים פ"ב הי"ז. רפ"ה. פ"י ה"ח).

34) רמב"ם הל' תרומות פ"ג ה"ד.

35) ואפילו יותר מבתרומת מעשר — אף שגם בה ב' קצוות הנ"ל — כי מכיון שמעשר מותר לזרים (משא"כ תרומת מעשר) ו"אין בו קדושה כלל" (רמב"ם הל' מעשר פ"א ה"ב. וראה להלן הערה 69), הרי בו דוקא מתבטא אשר גם עניני הרשות של האדם שייכים לגבוה.

ויש לומר שגם זה מה שתרו"מ מבטאת הענין דלה' הארץ ומלואה יותר משאר המתנות כהונה (בדומה למעשר), הוא לפי שגם היא (א) נקראת "מעשר" (קרח יח, כו). (ב) באה "מן המעשר". (ג) בחינת גבורה (ראה להלן סעיף ה', ורק שהיא גבורות ממותקות) — אוה"ת ראה ע' תשטז.

36) ראה בכ"ז תו"א ותו"ח ר"פ תולדות. ד"ה אריב"ל עתיד הקב"ה תרח"ץ (סה"מ קונט' ח"ב) פ"ז ואילך — וראה לקו"ש חט"ו ע' 194 ואילך.

37) לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 25. וראה גם בהמצויין בהערה שלפנ"ז.

38) ובפרט שלכמה שיטות* — ובכללם הרמב"ם (המ"א פ"י הי"ט וכ') — דבי' עסקינן — איסור טבל הוא מצד עירוב התרומות והמעשרות שבו, כמבואר בארוכה באתוון דאורייתא — להר"י ענגל — כלל ב'. (וראה צפע"נ — להרגצובי — המ"א שם, שישנם ב' מיני טבל. עיי"ש).

39) ראה אוה"ת ראה שם ובהמצויין שם.

40) מלכים א כ, יא.

---

*) באתוון דאורייתא שם, שבנוגע להמציאות, גם התוספות (יבמות פו, א) ס"ל שהתרומה מעורבת בטבל (ורק שס"ל שאיסור הטבל אינו מצד התרומה המעורבת בו כ"א איסור עצמי).

— למרות שארם היה חזק, בדרך הטבע, הרבה יותר מישראל, ואשר משום כך התרברב שינצח — כי לפעמים יכול הצד החלש יותר להתגבר ולנצח. ולכן תמיד צריך המנצח במלחמה, על אף שהוא הצד החזק יותר, להודות ולשבח את הקדוש־ברוך־הוא באופן מיוחד.

על־אחת־כמה־וכמה כאשר הנצחון הוא מעל הטבע לגמרי, כבמלחמתו של אברהם אבינו, שבה נצחו אנשים ספורים (או שנים בלבד[41]) ארבעה מלכים חזקים[42], וכן במלחמת מדין, שאמנם נטלו בה חלק "שנים עשר אלף חלוצי צבא"[43], אך המלחמה התנהלה באופן על־טבעי, כי באופן טבעי, לא ייתכן, גם לגבי הצד המנצח, שלא ייפגע ולא יינזק כלל, ואילו כאן, במלחמת מדין, נאמר "ולא נפקד ממנו איש"[44] — ובמקרה כזה מגיעים לקדוש־ברוך־הוא שבח והודיה מיוחדים[45].

זהו הקשר בין נתינת מעשר משלל מלחמה לבין עבודתו של אברהם — המשכת אלקות מלמעלה למטה[46]: הוא קיבל שלל זה על ידי נס, ולכן הוא היה אצלו מלכתחילה ענין אלקי. אמנם, גם כאשר משבחים ומודים לקדוש־ברוך־הוא על נס, מראים בכך את בעלותו של הקדוש־ברוך־הוא על הטבע[47] ואת הנהגתו[48], ובמיוחד כאשר הנס מלובש בטבע[49], כנס של אברהם אבינו, אשר נלחם במלכים, אך בכל זאת גילוי האלקות הוא מצד המשכת האור שמעל הטבע, ולא מצד הטבע עצמו. לכן מתאים הענין לעבודתו של אברהם אבינו "ויקרא... א־ל עולם", שקריאתו זו, שהעולם הוא אלקות[50], לא היתה אצלו מצד ה"עולם" עצמו, אלא מלמעלה למטה[51].

לפיכך אומר הרמב"ם שהמעשר שאנו מפרישים, המוכיח שרכושו של האדם שייך מצד עצמו לקדוש־ברוך־הוא, אינו נובע מהפרשת המעשר של אברהם אבינו, אלא מכך ש"יצחק הפריש מעשר", כי הוא מדד את התבואה, כדי לדעת את כמות המעשר, אף לפני ידיעתו אודות הנס, שצמחה כמות גדולה פי מאה מהמצופה.

אך יחד עם זאת מספרת התורה גם על "ויתן לו מעשר מכל" של אברהם אבינו, כי מכך נלמדת הוראה ונתינת כוח מיוחדת לגבי המעשר שאנו מפרישים, שאין ללמדה מהמעשר של יצחק.

ז.

בפנימיות: יצחק "זרע צדקה"

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את הנאמר בפרקי דרבי אליעזר[52] על הפסוק "ויזרע יצחק": "וכי יצחק זרע דגן ח"ו, אלא לקח את כל מעשר ממונו וזרע צדקה לעניים, כדאיתא זרעו לכם לצדקה".

מהי התמיהה "וכי יצחק זרע דגן ח"ו"? על כך מסבירים[53]: כיון שהאבות היו רועי צאן ונדדו ממקום למקום, ואילו זריעת דגן אפשרית רק כאשר נמצאים במקום קבוע, לכן מסיקים ב'פרקי דרבי אליעזר' שב"ויזרע יצחק" אין הכוונה לומר ש"זרע דגן", אלא "זרע צדקה".

אך לפי הסבר זה אין מובן:

א) אמנם הכרחי לומר שיצחק לא זרע דגן, אך מה נורא בכך, עד כדי שאומרים על זאת "ח"ו"[54]?

ב) במדרש ובפירוש רש"י[4] מוסבר שיצחק אכן זרע דגן. בכך אין פלא, כי אנו מוצאים הרבה דעות חלוקות במדרשי חז"ל. אך יש כלל, שלא ייתכנו סברות מנוגדות לחלוטין[55]. וכיצד ייתכן, שלדעת המדרש ורש"י יצחק אכן זרע דגן, ואילו לדעת 'פרקי דרבי אליעזר' מופרך הדבר עד כדי ההתבטאות "וכי יצחק זרע דגן חס־ושלום"?

---

41) ראה רש"י פרשתנו יד, יד (מנדרים לב, סע"א): אליעזר לבדו הי'.

42) ובפרט על פי מה שאמרו (סנהדרין קח, סע"ב) שדינן עפרא כו'.

43) מטות לא, ה.

44) שם לא, מט.

45) וכהמשך הכתוב שם (לא, נ): ונקרב גו'. וראה רמב"ן שם (פסוק מט).

46) ראה עד"ז צפע"נ — להרגצובי — פרשתנו ע' נא־ב, שמקשר מה שאברהם "קיים מעשר רק תרומת מכס" עם מה ש"כל התורה נתגלה לו בלא דוחק" "גדר קנין ולא שעבוד הגוף". עיי"ש.

47) ועפי"ז יש לבאר מה שהכתוב מדגיש שמלכי צדק הי' כהן לא־ל עליון — כי "א־ל עליון" מורה שהוא שליט על הטבע (ראה אוה"ת יתרו ס"ע תשמח ואילך), ונתינת המעשר דאברהם הי' מצד גילוי בחינה זו.

48) תו"א מב, א (ומדבר שם בענין הניסים שאינם מלובשים בטבע. וראה ד"ה נתת ליראיך תשי"ב, שגם הניסים שלמעלה מהטבע, מכיון ששידוד הטבע הוא רק בפרט אחד ולא בכללות הדבר — פועלים רוממות בהטבע. עיי"ש).

49) ראה תו"א ק, א. אוה"ת שם ע' תשלח.

50) וירא כא, לג. לקו"ת תבא מב, ד. מג, ג. אנכי ה"א תרע"ג (בהמשך בששה"ק תער"ב). סד"ה ויטע אשל תש"ב. ועוד.

51) ולכן "ויקרא גו' א־ל עולם" בא ע"י "ויטע אשל" — גמ"ח — המשכה מלמעלה למטה.

52) רפל"ג.

53) ביאור הרד"ל לפרדר"א שם.

54) בהוצאת הרד"ל השמיט התיבות ח"ו. אבל כ"ה בכל הדפוסים שראיתי. וכן הובא בכפתור ופרח פ"א ד"ה האבות.

55) תוספות (ד"ה איכא דאמרי) ביצה יג, א. וראה דרכי שלום כללי הש"ס (נדפס בשד"ח כרך יו"ד) כלל תטו.

ההסבר לכך הוא: גם לפי ׳פרקי דרבי אליעזר׳ המשמעות של "ויזרע יצחק" היא כפשוטה, שיצחק זרע דגן, שהרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[56]. ובאמירה "וכי יצחק זרע דגן ח"ו, אלא... זרע צדקה" הכוונה היא לבטא את המשמעות הפנימית של "ויזרע":

על האבות נאמר "הן הן המרכבה"[57], שכל איבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מעניני עולם הזה... כל ימיהם"[58].

ולכן חס־ושלום לומר שהתוכן והמהות של "ויזרע" אצל יצחק היא זריעת דגן[59]. לכן נאמר ב׳פרקי דרבי אליעזר׳ שהמשמעות הפנימית של "ויזרע יצחק", אשר בחיצוניות היא אכן זריעת דגן, היתה "זרע צדקה": יצחק היה צריך לתקן את ענין המעשרות, וכיון שמצות מעשר מן התורה חלה דוקא בתבואה, ודוקא בתבואה השייכת לאדם עצמו[60], לכן הוא זרע דגן לצורך הפרשת מעשר. משום כך הוא לא "זרע דגן", אלא לאמיתו של דבר הוא "זרע צדקה"[61] — "ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו"[58].

ח.
המעשר של אברהם - גשמיות ממש

לפי האמור לעיל מובנת מעלת המעשר שנתן אברהם על פני המעשר שנתן יצחק:

הרכוש שקיבל אברהם במלחמה היה גם בגלוי[62] רכוש גשמי. ולכן כאשר אברהם נתן מרכוש זה מעשר לשם, אשר היה "כהן לא־ל עליון"[63], הוא הראה, שגם הגשמיות שייכת לקדוש־ברוך־הוא. לעומת זאת יצחק, אשר מלכתחילה לא היתה זריעתו בכוונה של "זרע דגן", הרי על ידי נתינת מעשר מסוג זה של דגן אין מודגש שגם הגשמיות שייכת לקדוש־ברוך־הוא.

בדומה ליתרון שיש ב"וכל מעשיך לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו"[64] על פני קיום המצוות בדברים גשמיים: את הדבר הגשמי שבו מקיימים את המצוה מייעד האדם מלכתחילה לקיום המצוה, ולכן אין מודגש בכך שגשמיות ממש היא אלקות. ואילו העבודה של "וכל מעשיך לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו" מוכיחה שגם המעשים והדרכים האישיים של האדם הם "לשם שמים" ובאופן של "דעהו".

ענין זה אינו סותר לאמור לעיל, בסעיפים ה׳ ו׳, שדוקא המעשר של יצחק מבטא שגם העולם הוא אלקות, כי אדרבה: זוהי עבודתו של יצחק, "העלאה מלמטה למעלה", כפי שיוסבר להלן.

ט.
אברהם: ה"מטה" נשאר למטה

ב"העלאה מלמטה למעלה" מעלים את ה"מטה" עצמו, אך זהו כיוון של "העלאה": הוא מתרומם ויוצא מדרגתו הנחותה. לעומת זאת, ב"המשכה מלמעלה למטה", אמנם המשכת האלקות אל ה"מטה" היא מלמעלה, ולא ממנו עצמו, אך ההמשכה חודרת אליו כפי שהוא נמצא למטה[65].

ולפיכך, אמנם, הרכוש שממנו הפריש יצחק מעשר היה רכוש טבעי, לפי ידיעתו של יצחק, והוא קיים מצוה ב"מטה", אך הוא עשה זאת באופן של העלאה, שהרכוש יצא מהיותו "מטה" והתעלה להיות מצוה, עד שזו הפכה להיות כל מהותו[66].

לעומת זאת במעשר שנתן אברהם, אמנם השלל ניתן כהמשכה מלמעלה, על ידי נס שהתרחש בו, אך המצוה נמשכה אל תוך הרכוש, כפי שהוא במהותו שלו — מטה.

י.
גם הגשמיות צריכה להיות חדורה באלקות

לפיכך יש צורך בנתינת כח למצות מעשר כפי שניתנה לנו לאחר מתן תורה גם מהפרשת המעשר על

---

56) שבת סג, א. וש"נ.

57) ב"ר פמ"ז, ו. פב, ו.

58) תניא פכ"ג.

59) ומה שאינו מתמה על שארי ענינים הגשמיים של האבות — מובן עפ"י מ"ש בתו"ח ויחי (קב, ב) שהטעם מה שהאבות היו רועי צאן דוקא, לפי ש"אין בעסק זה שום טרדא כלל, וכל היום יוכל להיות פנוי מכל מחשבה בלתי לה׳ לבדו". משא"כ "בעבודת האדמה יש טרדא ודאגה בחרישה וזריעה וקצירה".

60) רמב"ם הל׳ מעשר פ"ב ה"ב.

61) ובדוגמת "המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפלה לו" (שבת צג, סע"ב), כי מכיון שהכלי טפלה להאוכל אין זה ענין של הוצאת כלי.

62) אבל בפנימיות, כל עניני האבות היו עניני אלקות. וראה תו"ח שם שהטעם האמיתי למה שהאבות היו רועי צאן (אף שבפשטות הוא, לפי שזהו העסק היחידי שאין בו טרדא) הוא "לפי שהאבות נק׳ רועים למעלה כו׳", עיי"ש.

63) פרשתנו יד, יח.

64) אבות פ"ב מי"ב. משלי ג, ו.

ההפרש שבין שני הענינים — ראה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע׳ 161, 188.

65) כמובן מהמבואר בלקו"ת ראה (כו, א. כח, א־ב) בענין ההפרש שבין שהם לישפה, שהם דוגמת אברהם ויצחק (שם כז, סע"ד).

66) ובדוגמת הידוע (ד"ה ועשית ח"ש תרס"ו. תורת שלום ע׳ 51. 184) שהעבודה שמצד היחוד מלמטה למעלה הוא הפרישות וההפשטה מעניני העולם, והעבודה שמצד היחוד מלמעלמ"ט הוא שהוא נהנה מהגשמי אלא שזה עצמו הוא הנאה אלקית.

ידי אברהם, ולא רק מהפרשת המעשר על ידי יצחק[67]:

מצות מעשר מדגישה, שגם הענינים הפרטיים שעושה האדם מצד טבעו[68], אשר גם לאחר העבודה של "לשם שמים" ו"דעהו" הם נשארים "מעשיך" ו"דרכיך"[69] — צריכים להיות חדורים באלקות,

כפי שמובן בפשטות מכך שיהודי צריך לתת מכל רכוש שיש לו, גם כשהוא חפץ ב"גשמיות" שבו, מעשר לה'.

ולכן צריך נתינת כח מהמעשר של אברהם, שהפריש מרכוש שהוא ב"מהותו" גשמיות.

יא.

המעשר מראה את הנהגת ה'

בנוסף לכך: על מצות מעשר נאמר[70] "עשר בשביל שתתעשר", הכוונה בנתינת מעשר היא כדי להראות שעל־ידי מצוה מתעשרים. והקדוש־ברוך־הוא מבקש "ובחנוני נא בזאת", למרות הלאו של "לא[71] תנסו"[72], כי במצות מעשר הכוונה היא להראות את העושר שזוכים בו על ידי מצוה.

וכיון שכוונת המעשר היא להוכיח את ההשפעה הנמשכת מלמעלה על ידי קיום המצוות, לכן הוא קשור לאברהם, שעבודתו היתה, כדלעיל, "ויקרא שם בשם הוי' א־ל עולם" — להכריז ולהודיע שהקדוש־ברוך־הוא מנהיג את העולם כולו, ומעניק לכל אחד את כל צרכיו בחסד[73].

(משיחת ש"פ תולדות, י"ט כסלו
וש"פ מקץ תשכ"ה)

67) ויש לומר שהמעשר דיצחק הבא לאחרי המעשר דאברהם הוא דוגמת מה שגם עכשיו (לאחרי מ"ת) הפרשת מעשר ללוי (גבורה) באה לאחרי הפרשת תרומה לכהן (חסד).

68) שזה (משא"כ תאוה חומרית) צ"ל בשביל קיום העולם (ראה יומא סט, ב: נקטלי' (ליצרא דעבירה) כליא עלמא). וראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 91־90, הטעם מה שלדעת ר' ישמעאל (חולין טז, ב) "משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה", כי בשביל הכוונה ד"דירה בתחתונים" צריך לברר גם בשר זה.

69) וגם זה נרמז במצות מעשר, אשר גם חלק המעשר, גם לאחרי שהופרש וניתן ללוי (ש"ה' הוא נחלתו"), לא רק שמותר הוא לזרים, אלא גם כשלוי אוכלו, אין שום דינים באכילתו [ולא ככ"ד מתנות כהונה, אשר (גם הזרוע לחיים וקיבה שמותר להאכילן לכלבים (רמב"ם הל' ביכורים פ"ט ה"כ), כשכהנים אוכלין אותן) "אין נאכלות אלא צלי" (חולין קלב, ב. רמב"ם שם הכ"ב)].

70) שבת קיט, א. תענית ט, א.

71) ואתחנן ו, טז.

72) מלאכי ג, יו"ד. תענית שם. וברדב"ז (הל' מת"ע פ"ז ה"י) "שגם בצדקה הותר הנסיון". וראה טושו"ע יו"ד סו"ס רמז ובאחרונים שם.

73) שם א־ל בחסד, חסד א־ל כל היום (תהלים נב, ג. לקו"ת תזריע כג, ג. ר"ה ס, ד. ובכ"מ).

המשך ביאור למסכת יבומת ליום שישי עמ' א

חלוצתו, ואף רבקה צרת רחל אסורה עליו, כדִּתְנַן אָסוּר אָדָם בְּצָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ. אבל אם הִתְחִיל בַּצָּרוֹת וחלץ בתחילה לשרה צרת לאה, יִגְמוֹר אַף בַּאֲחָיוֹת – די לו לחלוץ אף לרחל בלבד, ובחליצה זו נפטרת גם רבקה צרתה. שהרי חליצת רחל כשירה משום שהיא מותרת לו ביבום, ואפילו שהיא אחותה של לאה צרת שרה חלוצתו, כדִּתְנַן (שם) מוּתָּר אָדָם בִּקְרוֹבַת צָרַת חֲלוּצָתוֹ, ולא גזרו בה חכמים.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: רַב אַשִּׁי אָמַר, לְעוֹלָם ביאור דברי שמואל הוא כִּדְקָאָמְרַת בתחילה, שבין חליצת לאה ובין חליצת רחל אינן פוטרות את צרותיהן, משום שיש זיקה ונאסרו עליו שתי האחיות ביבום משום אחות זקוקה וחליצתן פסולה. ומכל מקום הצרות פוטרות בחליצתן את האחיות ואין חליצתן נחשבת חליצה פסולה מחמת היותן צרות אחות זקוקה, וְהוא מִשּׁוּם דְּלֹא אַלִּימָא זִיקָּה לְשַׁוֻּיֵי לְצָרָה כְּעֶרְוָה – שאיסור דרבנן של אחות זקוקה אינו חזק כל כך להחשיב את חליצת צרתה לחליצה פסולה כצרת ערוה. על כן נחשבת חליצת הצרות כחליצה כשירה ופוטרת את זיקת האחיות.

הגמרא מביאה סיוע לדברי רב אשי מברייתא: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב אַשִּׁי, חָלַץ לַאֲחָיוֹת לֹא נִפְטְרוּ צָרוֹת, ומשמע הָא חלץ לַצָּרוֹת נִפְטְרוּ אֲחָיוֹת. וּמַאי טַעְמָא חלץ לאחיות לא נפטרו צרות, וכי לָאו מִשּׁוּם דְּקָסָבַר יֵשׁ זִיקָּה וחליצת האחיות פסולה משום שאסורות מחמת הזיקה. ומכל מקום חליצת הצרות פוטרת את האחיות, וְלֹא אַלִּימָא איסור זִיקָּה לְשַׁוֻּיֵיהּ [–לעשותה] לְצָרָה של אחות זקוקה כְּצרת עֶרְוָה ולהחשיב את חליצתה לחליצה פסולה, ועל כן פוטרות הצרות את האחיות.

דוחה הגמרא ראיה זו: אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, הָא מַנִּי – ברייתא זו הסוברת שחליצת הצרות כשירה ופוטרת את האחיות בשיטת מי היא שנויה, בשיטת בֵּית שַׁמַּאי הִיא, שלשיטתם אף צרות של עריות גמורות לא נאסרו כלל. דִּתְנַן (לעיל יג.), בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין את הַצָּרוֹת של העריות להתייבם לָאַחִין, ועל כן חליצת הצרות כשירה ופוטרת את האחיות.

מקשה הגמרא: אִי הָכֵי – אם סוברת הברייתא שהצרות מותרות לגמרי, אם כן יַבּוּמֵי נַמֵּי תִּתְיַיבֵּם הצרה ותפטור את האחיות ביבומה, ומדוע שנתה הברייתא 'חלץ לצרות' בדווקא. מתרצת הגמרא: הברייתא סוברת כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי דְּאָמַר (לעיל יד:), בּוֹאוּ וּנְתַקֵּן לָהֶם לְצָרוֹת ערוה שֶׁיְּהוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת, כדי לצאת גם ידי שיטת בית שמאי שאוסרים צרות ערוה לשוק בלא חליצה, וגם ידי שיטת בית הלל שאוסרים אותן ביבום. מקשה הגמרא: וְהָאָמַר מַר – והרי שנינו בברייתא (לעיל טו.) לֹא הִסְפִּיקוּ לִגְמוֹר אֶת הַדָּבָר ולתקן שיהיו הצרות חולצות עַד שֶׁנִּטְרְפָה הַשָּׁעָה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אף שבדורו של רבי יוחנן בן נורי לא הספיקו לתקן כן, מכל מקום בדור שאַחֲרָיו חָזְרוּ וְתִקְּנוּ תקנה זו שיהו צרות העריות חולצות ולא מתייבמות.

נתבאר לעיל בשיטת רב אשי בדעת שמואל, שחליצה כשרה פוטרת את החליצה הגרועה ממנה, ואילו חליצה גרועה אינה פוטרת חליצה המעולה ממנה. הגמרא מביאה ספק בדין זה: אִיבַּעְיָא לְהוּ,

בראשית כא, ז - ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקוניו

קכח

רמז בפ' "מי מלל .. הניקה בנים", מל"ל בגי' "מאה" רמז למאה קולות שבשופר, דכל ענין של ראש השנה נוסד על זרעא חי' וקיימא, ורמזים בזה

כל ענין של ראש השנה נוסד על זרעא חייא וקיימא, וכמאמר רז"ל[1] שלשה נשים נפקדו בראש השנה שרה חנה רחל.

והוא כל שרש ענין עולם התיקון, שנוסד על לשבת יצרה היפך דלתהו בראה[2].

והוא מה שאומרים בתפלת ראש השנה, והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך.

ופירוש עזך הוא גבורות ממותקות, הוא הגבורות הממותקות ביותר הנמשכים ע"י השופר[3] במאה הקולות הנרמזים במה שכתוב מי מל"ל[4] לאברהם הניקה בנים שרה.

והר"ת הדר גאון עזך הוא[5] מספר ביום[6] הגמ"ל את יצחק בנו שקורין בראש השנה.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שפ

1) ראש השנה י, ב. (עיין גם לעיל פרשת נח סימן סג).
2) ישעי' מה, יח "לא לתהו בראה אלא לשבת יצרה".
3) הגבורות הממותקות... ע"י השופר – ראה גם לקמן סימן קמ. קמא. קמב. לעיל סימן קכה. ראה גם תורת מנחם התועדויות ה'תשמ"ז חלק א עמוד 49.
4) מל"ל בגי' ק', רמז לה"מאה קולות" – תקיעה שברים תרועה – באותיות מל"ל. "מ" קולות תשר"ת, "ל" קולות תש"ת, "ל" קולות תר"ת. ראה גם לקמן סימן קכט.
5) ראה לעיל סימן סג, דהוא גם בגי' "מזלא", ד"חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא" (מועד קטן כח.).
6) בראשית כא, ח.

קכט

רמז בפ' "מי מל"ל לאברהם" למארז"ל (סנהדרין ז.) "חלפוה בישתי' מאה", אברה"ם הוא אותיות "בר מאה" - מל"ל בגי' ק', דמלאך של שכחה הוא נקרא "מס" (בגי' ק') - שהמתיק את הדינין וכו'

ההוא[7] דהוה קאמר ואזיל, טוביה דשמע ואדיש, חלפוה בישתיה מאה, א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב[8] פוטר מים ראשית מדון, ריש מאה דיני.

סנהדרין ז.

טובי' דשמע ואדיש, אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך, ואדיש כמו דדש דש (גיטין דף נו:).

חלפוה בישתיה מאה, הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר.

פוטר מים, המתחיל ופותח בקטטה ראשית מדון, הוא תחילת מאה דיני.

מדון, נוטריקון מאה דני, ל"א מדון בגימטריא מאה.

רש"י

7) [תרגום ללה"ק] ההוא אדם דהי' אומר והולך (היינו, הי' רגיל לומר) אשרי מי ששומע את חרפתו ושותק (ורגיל לעשות כן), כי "חלפוה בישתי' מאה" (הלכו להם ע"י שתיקתו "מאה רעות" שהיו באות עליו ע"י המריבה, אילו הי' משיב למחרפים אותו), א"ל שמואל לרב יהודה, מקרא מפורש הוא (משלי יז, יד) "פוטר מים ראשית מדון", כלומר המתחיל ופותח בקטטה ("פוטר מים". ראה הערה 2), הרי"ז "ראשית מדון" – תחילתם של מאה דינים רעים.
8) משלי יז, יד. ופירוש המצודות דוד וז"ל: פוטר מים וגו', תחלת המריבה היא כפותח חור בגדר אמת המים, והמים יוצאים דרך בו, והחור הולך ומתרחב, כי כן דרך המדון שהולך וגדל.

המשך ביאור למסכת יבומת ליום שישי עמ' ב

לחוֹלְצוֹת דְּעֻלְּמָא, שבכל המקרים שיפלו שתי אחיות לפני שני אחים, אלו שיפלו שניות חולצות ולא מתייבמות. מתרצת הגמרא: 'חֲרֵי אֵלּוּ חולצות' קָתָנֵי, ומשמע שמדובר בשתי הנשים המוזכרות במשנתנו.

עוד מקשה הגמרא: וְלֵימָא רבי יוחנן שהמשנה מדברת באופן דְּחָלְיִין לֵיהּ אחד האחים לַאחות שנפלה רִאשׁוֹנָה בְּרֵישָׁא, שמעתה גם השניה חולצת ולא מתייבמת משום שנאסרה בשעת נפילתה. מתרצת הגמרא: מלשון המשנה 'חוֹלְצוֹת' משמע

המשך ביאור למסכת יבומת לשבת קודש עמ' א

מותר באחותה, אֲבָל הָתָם במשנה לעיל דְּלֵיכָּא יבם שֵׁנִי אלא אחד בלבד, אֵימָא לֹא נתיר לו את אחות הערוה, שמא יבואו להתיר אחות זקוקה ליבום בכל מקום. על כן צְרִיכָא לשתי המשניות, כדי להשמיענו שאין חוששים לחששות אלו.

שנינו במשנה: היתה אחת מהאחיות אסורה על אחד מהאחים באִיסּוּר מִצְוָה [–איסור דרבנן של שניות לעריות] כו' או באיסור קדושה [–איסור לאו שאין בו כרת או איסור עשה], חולצת ולא מתייבמת. מקשה הגמרא: הָא נַמִּי תָּנִינָא במשנה לעיל (שם),

יב, ה – ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען

א. ויקח אברם . . ואת לוט בן אחיו. יקשה מאוד איך התחבר לרשע ולקח את לוט עמו, דבר זה תירץ בזוהר וז"ל מאי חמא אברהם שדבק עמי' לוט, אלא בגין דצפה ברוח הקודש דזמין למיפק מיני' דוד עכ"ל, וענין זה צריך ביאור מאי בעי הכא.

מתחילה אקדים לך מ"ש הרמב"ן בפרשה זו בענין סיפורי מעשה אבות בפסוק ויעבור אברם בארץ כתב וז"ל אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול הזכירוהו רז"ל בדרך קצרה ואמרו כל מה שאירע לאבות סימן לבנים ולכן יאריכו בכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מותרים אין בהם תועלת.

וכולם באים ללמד על העתיד כאשר יבא המקרה לנביא משלושת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו, ודע כי כל גזירות עירין כאשר תצא מכח הגזירה אל פועל דמיון תהי' הגזירה מתקיימת על כל פנים ולכן יעשו הנביאים מעשה הנבואה, כמאמר ירמי' שצוה לברוך והי' ככלותך את דברי הס' זה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו'.

ובפסוק ויהי רעב בארץ כתב וז"ל אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הצרות והבצורת והמצרים עשו אותו חנם לקחת את אשתו והקב"ה נקם נקמתו בנגעים גדולים והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם, ורמז עליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים כאשר אמר וכל הבת תחיון, והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד והחזיק בהם לשלחם מן הארץ, לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא הי' בבנים. והענין הזה פירשוהו בב"ר רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר הקב"ה לאברהם צא וכבוש את הדרך ואתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתיב בבניו, באברהם כתיב ויהי רעב בארץ ובישראל כתיב כי זה שנתיים הרעב בקרב הארץ עכ"ל.

ובפסוק ויהי בימי אמרפל מלך שנער כתב וז"ל המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ד' המלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כולם בידם וישיבו כל שבותם ורכושם וכו'.

וכך אמרו בב"ר א"ר אבין כשם שפתח בד' מלכיות כך אינו חותם אלא בד' וכו', ושם עוד ויהי בימי אמרפל מלך שנער זו בבל אריוך מלך אלסר זו מדי כדרלעומר מלך עילם זו יון ותדעל מלך גוים זו מלכות הזו שהי' מכתבת טירוני' מכל אומות העולם וטעם ומלך בלע מפני שמלך על עיר קטנה ואנשים בה מעט ולא שם לו על פני חוץ עכ"ל. ודברי פי חכם חן.

הרי ענייני אברהם הוראה על ענין שעבוד מצרים וגאולה ואח"כ על שעבוד מלכיות וגאולה שתהי' על ידי משיח בן דוד הבא מלוט, ובב"ר הי' צאן ובקר ואהלים ר' טובי' בר יצחק אמר שני אהלים רות המואבי' ונעמה העמונית, דכוותי' קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות וגו' רב טובי' בר יצחק אמר שתי אהלים רבי יוסי בר יצחק אמר מציאות רות המואבי' ונעמה העמונית אמר רבי יצחק מצאתי דוד עבדי היכן מצאתיו בסדום ע"כ, הנה ר' טובי' פירש אהלים על נשים שנקראו אהל כמ"ש וידעת כי שלום אהליך והם רות ונעמה העמונית, וכמו שפירש רב טובי' אהלים על ב' נשים אלו כן פירש רבי יוסי הנמצאות על ב' נשים אלו.

ואפשר דזהו הענין ד' מלכים מיד ששלטו בלוט הלכו כמ"ש ויקחו את לוט וגו' וילכו, דאף על גב דאינהו לא חזו מזלייהו חזו כי רצון ד' מלכיות הוא לבטל ישראל ולבטל משיחם ח"ו, ועל זה רדף אברהם אבינו מהר להצילו והציל גם את סדום, כי בבוא מלכות משיח אזי ערי סדום ועמורה תשובנה כדכתיב ביחזקאל, וזהו סוד קלסתר פני לוט כפני אברהם וכמו שאברהם שהוא אדם גדול בענקים כן לוט בגי' אדם בסוד אד"ם דו"ד משי"ח.

ולוט רצה להקדים בירושת הארץ כי חשב שהוא יורש את אברהם כמו שפירש רש"י ויהי ריב בין רועי כו' והכנעני אז בארץ הסוד ארור כנען ואין לו חלק בארץ, כך לוט בעת ההיא מקולל כי לוט לשון לטותא, ואע"פ שקלסתר פניו דומה לאברהם הוא כקוף בפני אדם ולא אדם ממש וזה יהי' עד ביאת דוד ומשיח ואז מאיר הקלסתר ולוט בגימטריא אדם בסוד אד"ם דו"ד משי"ח.

של"ה

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שני עמ' ב

1 אשת השני, יעברו על איסור יבמה לשוק וגם על איסור אחות
2 זקוקה. **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין לחוש לכך.
3 הגמרא מקשה סתירה בין משנתנו למשנה להלן: שנינו במשנה,
4 המקדש אחת משתי אחיות ולו שני אחים, אם קדמו שניהם וכנסו
5 באיסור אין מוציאין מידם. מקשה הגמרא: **מַאי שְׁנָא** דין משנתנו
6 **מֵהָא דִּתְנַן** להלן (כו:), **אַרְבָּעָה אַחִין** שהיו **שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי**
7 **אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ** שני האחים **הַנְּשׂוּאִין אֶת הָאֲחָיוֹת** ונפלו שתי האחיות
8 לייבום לפני שני האחים הנותרים, **הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת.**
9 שכן מאחר ששתי האחיות זקוקות ליבום, נמצא שכל אחת מהן
10 אסורה עליהם משום אחות זקוקתם. וממשיכה שם המשנה שאם
11 קדמו וכנסו באיסור יוציאו אותן [ציור ז]. ואם כן מדוע בדין
12 משנתנו אם כנסו שני האחים ועברו על איסור אחות זקוקה אינם
13 צריכים להוציאן.
14 מתרצת הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי נראה עתה בעיניך שדומים שני
15 הדינים זה לזה,

◆ יום ראשון ב׳ מרחשון ◆

יב (א) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ:**

א **וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזֵל לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלְדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא דִּי אַחֲזִנָּךְ:**

רש״י ◄ **לְךָ־לְךָ** • לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ, וְשָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְכָאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים. וְעוֹד, שֶׁאוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת לך־לך, ח׳ מרחשון ה׳תשד״מ)

כַּאֲשֶׁר מַסְבִּירִים לִיהוּדִי פְּשׁוּט שֶׁבְּשַׁבָּת זוֹ יָשְׁנוּ צְרוּף הָעִנְיָנִים דְּ"וַיַּעַקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" (לִהְיוֹתוֹ הַשַּׁבָּת שֶׁלְּאַחֲרֵי שִׁבְעָה בְּחֶשְׁוָן) וְ"לֶךְ לְךָ" (פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ), וּמוֹסִיפִים וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", יְרוּשָׁה הַשַּׁיָּכֶת אֵלָיו, כּוֹלֵל עִנְיָן הַהוֹרָאָה שֶׁבַּתּוֹרָה (תּוֹרָה מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה), הַיְינוּ, שֶׁזּוֹהִי הוֹרָאָה עֲבוּרוֹ - הֲרֵי הוּא מֵבִין בְּפַשְׁטוּת שֶׁהַהוֹרָאָה בָּזֶה הִיא, שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּ"וַיַּעַקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפָן דְּ"לֶךְ לְךָ".

וּמַמְשִׁיכִים לְהַסְבִּיר לוֹ הַמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי חֲסִידוּת בְּפֵירוּשׁ הָעִנְיָן דְּ"לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ" - דְּקָאֵי עַל הָרָצוֹן, הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין, "אַרְצְךָ" הוּא עִנְיָן הָרָצוֹן, "מוֹלַדְתְּךָ" הֵם הַמִּדּוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, וְ"בֵּית אָבִיךָ" הוּא עִנְיָן הַמּוֹחִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ", הַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹ לְהִתְחַשֵּׁב בִּרְצוֹנוֹ וּרְגִילוּתוֹ וְטֶבַע מִדּוֹתָיו כוּ', אֶלָּא עָלָיו לַעֲזוֹב כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ, כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה.

וְכָאָמוּר - עִנְיָן זֶה מוּבָן בְּפַשְׁטוּת גַּם לִיהוּדִי פְּשׁוּט שֶׁבַּפְּשׁוּטִים, וְאַדְרַבָּה: הַלְוַאי הָיוּ מַצְלִיחִים לִפְעוֹל שֶׁעִנְיָן זֶה יִתְקַבֵּל אֵצֶל "רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם" [שֶׁאֶצְלָם מְדוּבָּר אוֹדוֹת רָצוֹן וּמִדּוֹת דִּקְדוּשָׁה כוּ'] בְּאוֹתָהּ פְּשִׁיטוּת כְּפִי שֶׁהַדָּבָר מִתְקַבֵּל אֵצֶל "חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"!...

דּוּגְמָא לַדָּבָר:

כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת יְהוּדִי שֶׁבִּבְחִינַת "רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם", שֶׁהִטִּילוּ עָלָיו תַּפְקִיד מִסְּיָם וּמְגֻדָּר שֶׁעָלָיו לַעֲסֹק בּוֹ, הַשְׁלָמַת בַּאוּרִים בְּעִנְיָנֵי חֲסִידוּת, וְכִיוֹצֵא בָּזֶה [הַשְׁלָמָה כָּזוֹ שֶׁעַל־יָדָהּ נִפְעַל שְׁלֵימוּת גַּם בְּעִנְיָנִים שֶׁכְּבָר נַעֲשׂוּ לִפְנֵי זֶה] - יָכֹל לָבוֹא הַ"יֵּצֶר" וּלְבַלְבְּלוֹ שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בְּעִנְיָן זֶה כִּדְבָעֵי, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָסוּק בְּעִנְיָנֵי הָעוֹלָם, חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, וְכִיוֹצֵא בָּזֶה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁמַּמְצִיא לוֹ שְׁאָר עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, עִנְיָנִים טוֹבִים וְנַעֲלִים, וּמַסְבִּיר לוֹ בְּכָל מִינֵי תֵּרוּצִים וַאֲמִתְּלָאוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁעַכְשָׁו מָכְרָחִים לַעֲסֹק בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ דַּוְקָא, וְאִלּוּ עִנְיָן זֶה אֶפְשָׁר לִדְחוֹת לְמָשָׁךְ זְמַן, וְכִיוֹצֵא בָּזֶה.

הַיְצֶר־הָרָע אֵינוֹ יָכֹל לְפַתּוֹתוֹ עִם דְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה כוּ' - בִּדְבָרִים כְּגוֹן דָּא אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת אוֹתוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִזֶּה. וְלָכֵן, הַדֶּרֶךְ הַיְחִידָה הִיא - עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמַּעֲסִיק אוֹתוֹ בִּשְׁאָר עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, מַעֲשִׂים טוֹבִים, עִנְיָנִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים וְכוּ', הָעִקָּר שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּעִנְיָן פְּרָטִי הַנַּ"ל הַמְּיֻחָד לוֹ.

אשל אברהם

(א) **לְךָ־לְךָ** – **לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ** – שֶׁתִּצְמַח לְךָ הֲנָאָה וְטוֹבָה מֵהֲלִיכָה זוֹ, וּכְפִי שֶׁמְּפֹרָשׁ מִיָּד. וְלוֹמֵד כֵּן מִיִּתּוּר תֵּיבַת "לְךָ". וּרְאֵה רַשִׁ"י בְּמִדְבַּר יג, ב שֶׁפֵּירַשׁ: "שְׁלַח לְךָ – לְדַעְתְּךָ, אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ", אֲבָל כָּאן לֹא נִיתָּן לְפָרֵשׁ כֵּן, שֶׁהֲרֵי נִצְטַוָּה לָלֶכֶת מֵאַרְצוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (לקמן טו, ז): "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וגו'" (גר"א).

שָׁם – בְּ"אֶרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ".

"אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" – פָּסוּק ב. כְּלוֹמַר, "וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" הוּא לֹא דָּבָר נוֹסָף עַל "לֶךְ לְךָ", אֶלָּא הוּא תּוֹצָאָה שֶׁל "לֶךְ לְךָ", שֶׁזּוֹ הַהֲנָאָה וְהַטּוֹבָה שֶׁתִּצְמַח לוֹ מֵהֲלִיכָתוֹ.

וְכָאן – בְּחָרָן, בְּ"בֵית אָבִיךָ".

אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן טז, ג: "מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, עַד שֶׁיָּבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל".

וְעוֹד שֶׁאוֹדִיעַ טִבְעֲךָ – מַטְבֵּעַ שֶׁלְּךָ, כְּלוֹמַר, מוֹנִיטִין שֶׁלְּךָ, וְזֶהוּ "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ" (באר בשדה).

בָּעוֹלָם – וְגַם זוֹ הֲנָאָה וְטוֹבָה שֶׁתִּצְמַח לוֹ מֵהֲלִיכָתוֹ. אֲבָל עִנְיַן הַבְּרָכָה עַל הַמָּמוֹן, שֶׁהוּבְטַח לוֹ בְּמַה שֶׁאָמַר לוֹ: "וַאֲבָרֶכְךָ", אֵין רַשִׁ"י מַזְכִּירוֹ כָּאן, כִּי הַבְּרָכָה לַמָּמוֹן הִיא בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה לִיצִיאָתוֹ מֵחָרָן דַּוְקָא, שֶׁכֵּן בְּאוֹתָהּ מִדָּה יָכוֹל לְבָרְכוֹ בְּמָמוֹן בְּחָרָן, אֲבָל הַהַבְטָחָה לְבָנִים וְהַגְדָּלַת שְׁמוֹ בָּעוֹלָם קְשׁוּרָה לִיצִיאָתוֹ מֵחָרָן. וְהַ"מַּשְׂכִּיל לְדָוִד" כָּתַב, שֶׁשְּׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ הֵם פֵּירוּט שֶׁל "לַהֲנָאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ": "לַהֲנָאָתְךָ" – שֶׁיִּהְיוּ לְךָ בָּנִים, "וּלְטוֹבָתְךָ" – שֶׁיִּוָּדַע טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם. תורה ב

וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁמַּעוֹרְרִים וּמַזְכִּירִים לוֹ אוֹדוֹת עִנְיָן זֶה מִזְּמַן לִזְמַן, וְרִבּוּי פְּעָמִים, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁזֶּהוּ תַּפְקִידוֹ הַמְיֻחָד לוֹ [עַל־דֶּרֶךְ וּבְדָגְמַת הָעֲדִיפוּת דְּעִנְיָן שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא לְגַבֵּי עִנְיָן שֶׁאֵין הַזְּמַן גְּרָמָא], אַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא פָּגַע וְלֹא נָגַע, וְהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַדּוּעַ כָּךְ הֵם פְּנֵי הַדְּבָרִים.

וְכָךְ הוֹלֵךְ הַדָּבָר וְנִמְשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, לְמַעְלָה מִשְּׁנֵי חֲזָקָה! וְזֹאת - לַמְרוֹת שֶׁמְּדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁאִם הָיוּ מִתְעַסְּקִים בּוֹ בְּאֹפֶן הַמַּתְאִים, הָיוּ יְכוֹלִים לְסַיְּמוֹ בְּמֶשֶׁךְ כַּמָּה שָׁעוֹת, כַּמָּה יָמִים אוֹ כַּמָּה שָׁבוּעוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוֹלֵךְ הַדָּבָר וְנִמְשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, מִבְּלִי לְסַיֵּם אֶת הַדָּבָר, וּבְקֶצֶב כָּזֶה - מִי יוֹדֵעַ מָתַי וְכֵיצַד יִסְתַּיֵּם הַדָּבָר.

כֵּיצַד יִתְּכֵן אָמְנָם מַצָּב שֶׁכָּזֶה - הִנֵּה עַל זֶה יָשְׁנוֹ לִמּוּד זְכוּת מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן:

אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה. וִיצִירָתוֹ הָיְתָה "כְּבָן עֶשְׂרִים שָׁנָה", שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁאָצְלוֹ בָּאוּ הַיֵּצֶר־טוֹב וְהַיֵּצֶר־הָרַע בְּיַחַד - וְלֹא כְּפִי שֶׁזֶּה אֵצֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלְּכָל־לְרֹאשׁ בָּאָה הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, "אַקְדְּמֵי טַעֲנִיתָא", וְרַק אַחַר־כָּךְ בָּאָה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת, הִנֵּה לַמְרוֹת שֶׁהָאִסּוּר הָיָה עַל ג׳ שָׁעוֹת בִּלְבַד [וּבְוַדַּאי יָדַע אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁאִם יַמְתִּין ג׳ שָׁעוֹת, אֲזַי יְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן דְּעֵץ הַדַּעַת - בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר מִזֶּה שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים זֹאת], מִכָּל־מָקוֹם, לֹא עָמַד בַּנִּסָּיוֹן!...

וְטַעַם הַדָּבָר: מִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה הָיָה נוֹגֵעַ בְּיוֹתֵר לִכְלָלוּת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי זוֹ הָיְתָה הַמִּצְוָה הַיְחִידָה שֶׁהָיְתָה לוֹ [כִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר (חֵלֶק ב רסב, ב): "קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא פָּקִיד לֵהּ פִּקּוּדָא חָדָא"] - לָכֵן הִשְׁקִיעַ הַיֵּצֶר־הָרַע כֹּחוֹת וּמַאֲמָצִים מְרוּבִּים בְּיוֹתֵר כְּדֵי לְהַכְשִׁילוֹ.

מוּבָן וְגַם פָּשׁוּט שֶׁאֵין לְזַלְזֵל חַס־וְשָׁלוֹם בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה - חָלִילָה וְחַס, וּבִפְרָט שֶׁאָנוּ צָאֶצָאָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, הֵן כָּל בְּנֵי נֹחַ, וְהֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל! - וְהַמְּזַכֵּר לְעֵיל, הֲרֵי זֶה עִנְיָן הַמְּבֹאָר בַּתּוֹרָה, וּמַה גַּם שֶׁמַּזְכִּירִים זֹאת כְּדֵי לִפְעֹל הוֹסָפָה בְּעִנְיָן שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם כו׳ - שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי רוֹאֶה שֶׁה"יֵּצֶר" מִתְנַגֵּד בְּיוֹתֵר לְעִנְיָן מְסֻיָּם, עָלָיו לָדַעַת שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא עִנְיָן עִקָּרִי בְּיוֹתֵר בַּעֲבוֹדָתוֹ, וְלָכֵן כָּל כֹּבֶד מִשְׁקָלוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר מָטֶל עַל עִנְיָן זֶה דַּוְקָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 42)

לְהַנְאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ (רש"י יב, א) יֵשׁ לְפָרֵשׁ: **הַנָּאָה** - תּוֹצָאָה חִיּוּבִית הַבָּאָה מִיַּד. **טוֹבָה** - כּוֹלֶלֶת תּוֹצָאוֹת חִיּוּבִיּוֹת הַבָּאוֹת לְאַחַר זְמַן. וְרַשִׁ"י מְפָרֵשׁ שֶׁזּוֹהִי הַכַּוָּנָה בְּ"לְךָ" מִפְּנֵי שֶׁכֵּן אֵרַע בְּפֹעַל: **הַנָּאָה מִיָּדִית** - הַיְּצִיאָה מֵחָרָן, מָקוֹם שֶׁל חֵרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם, וּמָקוֹם שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה. **טוֹבָה לְאַחַר זְמַן** - כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁקִּבֵּל כְּתוֹצָאָה מִיְּצִיאָה זוֹ וַהֲלִיכָתוֹ לְאֶרֶץ כְּנַעַן.

(ב) **וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה:**

ב **וְאֶעְבְּדְנָךְ לְעַם סַגִּי וֶאֱבָרְכִנָּךְ וַאַרְבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵא מְבָרָךְ:**

רש"י◄ וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל• לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ גּוֹרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מְמַעֶטֶת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וּמְמַעֶטֶת אֶת הַמָּמוֹן וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם, לָכֵן הֵזַקַק לִשְׁלֹשָׁה בְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַבָּנִים, וְעַל הַמָּמוֹן וְעַל הַשֵּׁם. (סִפְרִים

אֲחֵרִים: וְזֶהוּ: "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ": חֲרִינִי מוֹסִיף אוֹת עַל שִׁמְךָ שֶׁעַד עַכְשָׁו שִׁמְךָ אַבְרָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ, אַבְרָהָם. וְאַבְרָהָם עוֹלֶה רמ"ח, כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן)• **וַאֲבָרֶכְךָ• בְּמָמוֹן** (בראשית רבה)• **וְהְיֵה בְּרָכָה• הַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ. עַד עַכְשָׁו הָיוּ בְּיָדִי, בֵּרַכְתִּי לְאָדָם**

אשל אברהם

(ב) **וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל – לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ גּוֹרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מְמַעֶטֶת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה** – שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְשַׁמֵּשׁ בַּדֶּרֶךְ (רש"י ב"ר לט, יא), אוֹ מְשׁוּם שֶׁבְּטוֹרַח הַדֶּרֶךְ כּוֹחוֹ וְזַרְעוֹ שֶׁל הָאָדָם מִתְמַעֵט, כַּכָּתוּב (תהלים קב, כד) "עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי" (באר בשדה).

וּמְמַעֶטֶת אֶת הַמָּמוֹן – בְּהוֹצָאוֹת הַדֶּרֶךְ.

וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם – כִּי בַּדֶּרֶךְ אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲסוֹק בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וּמִמֵּילָא אֵינוֹ מִתְפָּרְסֵם (מהרז"ו ב"ר שם). אוֹ מִשּׁוּם שֶׁנִּמְצָא פַּעַם כָּאן וּפַעַם כָּאן, וְהוּא גוֹלֶה וּמְטוּלְטָל וְאֵינוֹ שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו – אֵין מַכִּירִים טַעְמוֹ וּמַהוּתוֹ (באר בשדה).

לָכֵן הֵזַקַק לִשְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַבָּנִים, וְעַל הַמָּמוֹן – שֶׁזֶּהוּ "וְאֲבָרֶכְךָ", כִּדְלְקַמָּן.

וְעַל הַשֵּׁם – כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ". וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ נוֹסָף בְּ"וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וגו'", וּמְקוֹרוֹ מִבְּרֵאשִׁית רַבָּה כְּפִי שֶׁכּוֹתֵב בְּסוֹף פֵּירוּשׁוֹ, כִּי אִם לֹא כֵּן הֲרֵי זֶה סוֹתֵר אֶת הַפֵּירוּשׁ שֶׁבַּדִּבּוּר הַקּוֹדֵם, שֶׁדַּוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִזָּכֶה לְבָנִים וְלֹא בְּחָרָן. וּבְמִפְרְשֵׁי רַשִׁ"י נִדְחֲקוּ לְתָרֵץ אֶת הַסְּתִירָה בְּאוֹפָנִים שׁוֹנִים.

(סִפְרִים אֲחֵרִים – בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קָטַע זֶה.

וְזֶהוּ "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ", הֲרִינִי מוֹסִיף אוֹת עַל שִׁמְךָ, שֶׁעַד עַכְשָׁו שִׁמְךָ "אַבְרָם", מִכָּאן וָאֵילָךְ – בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע, כִּדְלְקַמָּן יז, ה.

"אַבְרָהָם", וְ"אַבְרָהָם" עוֹלֶה רמ"ח, כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יז, א.

בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). וַאֲבָרֶכְךָ – בְּמָמוֹן – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יד, כג: "שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחַ לְעַשְׁרֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲבָרֶכְךָ".

וְנֹחַ, וּמֵעַכְשָׁו אַתָּה תְּבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ (בראשית רבה). **דָּבָר אַחֵר: "וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. "וַאֲבָרֶכְךָ", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יִצְחָק. "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ", זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. יָכוֹל יִהְיוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וֶהְיֵה בְּרָכָה", בְּךָ חוֹתְמִין וְלֹא בָּהֶם. מֵאַרְצְךָ • וַהֲלֹא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד חָרָן? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ: הִתְרַחֵק עוֹד מִשָּׁם וְצֵא מִבֵּית אָבִיךָ. אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ • לֹא גִּלָּה לוֹ הָאָרֶץ מִיָּד, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו וְלָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. כַּיּוֹצֵא בּוֹ:** (בראשית כב) **"אֶת בִּנְךָ, אֶת יְחִידְךָ, אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק". כַּיּוֹצֵא בּוֹ** (שם): **"עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ". כַּיּוֹצֵא בּוֹ** (יונה ג): **"וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דּוֹבֵר אֵלֶיךָ".**

(ג) **וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה:**

ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְּטָךְ אֵילוּט וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעַית אַרְעָא:

רש״י◄ **וְנִבְרְכוּ בְךָ • יֵשׁ אַגָּדוֹת רַבּוֹת, וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ: אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: יִתְּהֵא כְּאַבְרָהָם, וְכֵן כָּל "וְנִבְרְכוּ בְךָ" שֶׁבַּמִּקְרָא, וְזֶה מוֹכִיחַ:** (בראשית מח) **"בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה".**

אשל אברהם

(בְּרֵאשִׁית רַבָּה). – לט, יא.

וֶהְיֵה בְּרָכָה – הַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדֶךָ. עַד עַכְשָׁו הָיוּ בְּיָדִי, בֵּרַכְתִּי לְאָדָם – לְעֵיל א, כח.

וְנֹחַ – לְעֵיל ט, א־ב.

[וְאוֹתְךָ], – כֵּן הַגִּירְסָא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

וּמֵעַכְשָׁו אַתָּה תְּבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן כה, ה: "וֶהְיֵה בְּרָכָה – הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדְךָ לְבָרֵךְ אֶת מִי שֶׁתִּרְצֶה".

בְּרֵאשִׁית רַבָּה. דָּבָר אַחֵר: "וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" – **זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם", "וַאֲבָרֶכְךָ"** – **זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי יִצְחָק", "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ"** – **זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב", יָכוֹל יִהְיוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וֶהְיֵה בְּרָכָה"** – **בְּךָ חוֹתְמִין, וְלֹא בָּהֶם. מֵאַרְצְךָ** – כָּךְ הַגִּירְסָא בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים וּבְרַשִׁ״י שֶׁבְּרַמְבַּ״ן.

[וּמִמּוֹלַדְתְּךָ] – עַד כָּאן פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י אֶת "לֵךְ לְךָ", וְכָעֵת חוֹזֵר לְפָרֵשׁ אֶת הַמֻּשָׁךְ הַפָּסוּק.

וַהֲלֹא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד לְחָרָן? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ: הִתְרַחֵק עוֹד מִשָּׁם, וְצֵא "מִבֵּית אָבִיךָ" – מְפָרֵשׁ אֶת תֵּיבַת "לֶךְ" בִּשְׁנֵי מוּבָנִים: א) הִתְרַחֵק וְצֵא, ב) הִתְרַחֵק עוֹד יוֹתֵר "מֵאַרְצְךָ", וְצֵא "מִבֵּית אָבִיךָ" (רא״ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן כד, ז: "מִבֵּית אָבִי – מֵחָרָן, וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי – מֵאוּר כַּשְׂדִּים".

[אֶל הָאָרֶץ] – כָּךְ הַגִּירְסָא בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים.

אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ – לֹא גִּלָּה לוֹ הָאָרֶץ מִיָּד, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו – שֶׁכֵּן טֶבַע הָאָדָם, כְּשֶׁמַּבְטִיחִים לוֹ דָּבָר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הוּא, תִּגְדַּל חֲבִיבוּתוֹ בְּעֵינָיו. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן כב, א: "וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִילָּה .. כְּדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה".

וְלָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר – דִּבּוּר אֶחָד – שֶׁאָמַר לוֹ: "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ". דִּבּוּר שֵׁנִי – כְּשֶׁאָמַר לוֹ לְקַמָּן פָּסוּק ז: "לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת". וּלְפִי זֶה צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב לְקַמָּן פָּסוּק ה: "וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן", זֶה הָיָה מִדַּעְתּוֹ בְּלֹא שֶׁנִּצְטַוָּה לָלֶכֶת לְשָׁם עַדַיִן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר מֵאוּר כַּשְׂדִּים יָצָא עִם תֶּרַח אָבִיו "לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן" (כאמור לעיל יא, לא), אֶלָּא שֶׁכָּאן ה׳ צִיָּוָה עָלָיו לַעֲזוֹב אֶת אָבִיו וְלָלֶכֶת לְבַד "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ", וְכֵיוָן שֶׁעַדַיִן לֹא יָדַע לְהֵיכָן לָלֶכֶת הֶחֱלִיט לְהַמְשִׁיךְ לָלֶכֶת כְּפִי מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה, וְאִם בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ ה׳ יֹאמַר לוֹ לְאִיזוֹ אֶרֶץ יֵלֵךְ – לְשָׁם הוּא יֵלֵךְ. וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר רַק לְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְאֶרֶץ כְּנַעַן נִגְלָה אֵלָיו ה׳ וְאָמַר לוֹ שֶׁזֹּאת הָאָרֶץ הַמּוּבְטַחַת, וְרַק אָז נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ, כָּאָמוּר לְקַמָּן פָּסוּק ח. אֲבָל צָרִיךְ עִיּוּן לְשׁוֹן רַשִׁ״י לְקַמָּן יב, י: "שֶׁאָמַר לוֹ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן", מַשְׁמַע שֶׁעוֹד לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעַ לְאֶרֶץ כְּנַעַן אָמַר לוֹ מִפּוֹרָשׁוֹת שֶׁיֵּלֵךְ לְשָׁם, וּלְפִי זֶה לֹא מְפוֹרֶשֶׁת בַּכָּתוּב אֲמִירָה זוֹ, אֶלָּא רַק נִרְמֶזֶת בְּתֵיבוֹת: "אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ".

כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק" – לְקַמָּן כב, ב. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: "וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִילָּה? שֶׁלֹּא לְעָרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם וְתָזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטָּרֵף, וּכְדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה, וְלִיתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר".

כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ" – שָׁם. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַתְהֶא הַצַּדִּיקִים וְאַחַר כָּךְ מְגַלֶּה לָהֶם, וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן".

כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "וּקְרָא [אֵלֶיהָ] – כֵּן הַגִּירְסָא בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים. וְכֵן הוּא בַּפָּסוּק. אֲבָל בַּדְּפוּסִים הַנִּפּוֹצִים: עָלֶיהָ. וְכֵן הוּבָא בְּרַשִׁ״י לְקַמָּן כב, ב.

אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דּוֹבֵר אֵלֶיךָ" – יוֹנָה ג, ב. תורה ג

(ג) **וְנִבְרְכוּ בְךָ** – **יֵשׁ אַגָּדוֹת רַבּוֹת** – רְאֵה יְבָמוֹת סג, א: "וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה, אֲמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם: שְׁתֵּי בְּרָכוֹת טוֹבוֹת יֵשׁ לִי לְהַבְרִיךְ בְּךָ, רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית. כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה – אֲפִילּוּ מִשְׁפָּחוֹת הַדָּרוֹת בָּאֲדָמָה אֵין מִתְבָּרְכוֹת אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל". וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה לט, יב: "וְנִבְרְכוּ בְךָ, הַגְּשָׁמִים בִּזְכוּתְךָ,

(ד) **וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן:**

ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר שִׁבְעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן:

(ה) **וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן:**

ה וּדְבַר אַבְרָם יָת שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְיָת כָּל קִנְיָנְהוֹן דִּי קָנוֹ וְיָת נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנַעַן:

רש״י◄ **אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן •** שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה: **אַבְרָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת אֶת הַנָּשִׁים, וּמַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּם** (לְכָךְ כְּתִיב: ״אֲשֶׁר עָשׂוּ״). **וּפְשׁוּטוֹ** שֶׁל מִקְרָא: **עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת** שֶׁקָּנוּ **לָהֶם, כְּמוֹ:** (שם לא) **״עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה״, לְשׁוֹן קִנְיָן,** (במדבר כא) **״וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חָיִל״, לְשׁוֹן קוֹנֶה וְכוֹנֵס.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 142)

אַבְרָהָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת אֶת הַנָּשִׁים (רש״י יב, ה)

אֵין הַכַּוָּנָה לְגִיּוּר מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לֹא מָצִינוּ בְּשׁוּם מָקוֹם שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה חָל עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּין אַחֵר מֵאֲשֶׁר עַל בְּנֵי נֹחַ (מִלְּבַד מַה שֶׁמְּזְכָּר בִּמְפֹרָשׁ - מִצְוַת מִילָה, וְעוֹד). וְהָאֲבוֹת קִיְּמוּ מִצְוֹת רַק בְּתוֹר חֲמִרָא שֶׁהֵם קִבְּלוּ עַל עַצְמָם. אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא **שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה**, שֶׁגַּם זֶה נִקְרָא בְּשֵׁם גִּיּוּר.

(ו) **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ:**

ו וַעֲבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא:

רש״י◄ **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ •** נִכְנַס לְתוֹכָהּ. **עַד מְקוֹם שְׁכֶם •** לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשֶׁיָּבֹאוּ לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם. **אֵלוֹן מוֹרֶה •** הוּא שְׁכֶם, הֶרְאָהוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה. **וְהַכְּנַעֲנִי אָז**

אשל אברהם

הַטְּלָלִים בִּזְכוּתְךָ״, וְעוֹד בַּהֶמְשֵׁךְ שָׁם: ״וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ .. כְּשֶׁהֵן נִכְנָסִין לְצָרָה הֵם נִשְׁאָלִים לָנוּ וְאָנוּ מְגַלִּין לָהֶם״.

וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ: אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ תְּהֵא כְּאַבְרָהָם – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר ה, כא.

וְכֵן כָּל ״וְנִבְרְכוּ בְךָ״ שֶׁבַּמִּקְרָא – לְקַמָּן יח, יח. כו, ד.

וְזֶה מוֹכִיחַ – בְּרַשִׁ״י לְקַמָּן כו, ד: ״וְזֶה אָב לְכוּלָּן״.

״כֹּה יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה״ – לְקַמָּן מח, כ. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״הַבָּא לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו, יְבָרֵכֵם בְּבִרְכָתָם, וְיֹאמַר אִישׁ לִבְנוֹ: יְשִׂימְךָ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה״. תורה ד

(ה) **אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן – [שֶׁהִכְנִיסוּם]** – כֵּן הַגִּירְסָא בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים.

תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה – וְלָכֵן נֶאֱמַר ״וְאֶת הַנֶּפֶשׁ״, שֶׁמְּדוּבָּר בְּעִנְיָנִים שֶׁבְּנֶפֶשׁ. וּרְאֵה רַשִׁ״י סַנְהֶדְרִין צז, א וּבַעֲבוֹדָה זָרָה ט, א שֶׁמֵּבִיא עַל כָּךְ אֶת פֵּירוּשׁ הַתַּרְגּוּם: ״וְיָת נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא״.

אַבְרָהָם מְגַיֵּר – אֵין הַכַּוָּנָה לְגִיּוּר מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי אָז הָיָה לְכוּלָּם דִּין שֶׁל בְּנֵי נֹחַ, אֶלָּא מַה שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה בְּשֵׁם גִּיּוּר יִקָּרֵא (הרבי). כְּלוֹמַר, שֶׁהָיָה מְלַמְּדָם לַעֲזוֹב אֶת הָעֲבוֹדָה זָרָה וְלַעֲבוֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (משכיל לדוד).

אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת הַנָּשִׁים, וּמַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּם – לְכָךְ כְּתִיב ״אֲשֶׁר עָשׂוּ״ (כֵּן מוּבָא בַּדְּפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ בַּחֲצָאֵי עִיגּוּל). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י מִשְׁלֵי יא, ל: ״וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם – מִי שֶׁהוּא חָכָם קוֹנֶה לוֹ נְפָשׁוֹת שֶׁמְּלַמְּדָם דֶּרֶךְ טוֹב, וַהֲרֵי הֵם לוֹ כְּאִלּוּ קְנָאָם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן״. אֶלָּא שֶׁשָּׁם מְפֹרָשׁוֹ מִלְּשׁוֹן קִנְיָן, וְכָאן מִלְּשׁוֹן עֲשִׂיָּה.

וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ לָהֶם, כְּמוֹ: ״עָשָׂה אֵת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה״ – לְקַמָּן לא, א. כָּנֵס (רש״י שם).

״וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חָיִל״ – בַּמִּדְבָּר כד, יח.

לְשׁוֹן קוֹנֶה וְכוֹנֵס – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוּאֵל א יד, מח. תורה ה

(ו) **וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ – נִכְנַס לְתוֹכָהּ** – וְלֹא שֶׁעָבַר אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב: א) ״בָּאָרֶץ״, וְלֹא ״אֶת הָאָרֶץ״, ב) ״**עַד** מְקוֹם שְׁכֶם״ (רא״ם).

עַד מְקוֹם שְׁכֶם – לְהִתְפַּלֵּל – שֶׁאִם לֹא כֵּן, לָמָּה הִזְכִּיר הַכָּתוּב אֶת בִּיאָתוֹ לִשְׁכֶם יוֹתֵר מִשְּׁאָר מְקוֹמוֹת (משכיל לדוד).

עַל בְּנֵי יַעֲקֹב – שִׁמְעוֹן וְלֵוִי.

כְּשֶׁיָּבֹאוּ לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם – וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן ״**מְקוֹם** שְׁכֶם״? יֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם שֶׁעֲדַיִן לֹא נִקְרָא שְׁמוֹ שְׁכֶם. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף שֶׁ״שְׁכֶם״ כָּאן רוֹמֵז לֹא רַק לָעִיר שְׁכֶם, אֶלָּא גַּם לְמַעֲשֵׂה שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר, שֶׁבִּגְלַל זֶה הוּצְרְכוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם. וּלְהָעִיר, שֶׁמִּזֶּה מַשְׁמַע

בָּאָרֶץ • הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שֵׁם נָפְלָה כְּשֶׁחִלֵּק נֹחַ אֶת הָאָרֶץ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם", לְפִיכָךְ: "וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", **עָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירָהּ לְבָנֶיךָ, שֶׁהֵם מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם.**

(ז) **וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו:**

ז וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לֵהּ:

רס"י◄ **וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ • עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.**

(ח) **וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:**

ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמַּדְנַח לְבֵית אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית אֵל מִמַּעַרְבָא וְעַי מִמָּדִינְחָא וּבְנָא תַמָּן מִדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ:

רס"י◄ **וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם • אָהֳלוֹ. מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל • בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל בֵּית אֵל, נִמְצֵאת בֵּית אֵל בְּמַעֲרָבוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּית אֵל מִיָּם". אָהֳלָה • אָהֳלָהּ כְּתִיב, בַּתְּחִלָּה נָטָה אֶת אֹהֶל אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ אֶת שֶׁלּוֹ** (בראשית רבה)**. וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ • נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן, וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם.**

אשל אברהם

שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב עָשׂוּ מַעֲשֶׂה נָכוֹן לְדַעְתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, אַף שֶׁיַּעֲקֹב לֹא הָיָה מְרוּצָה מִכָּךְ. אַךְ יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִיקַּר תְּפִלָּתוֹ הָיָה שֶׁלֹּא יִנָּקְמוּ בָּהֶם לְאַחַר שֶׁיָּבֹאוּ לְהִלָּחֵם בִּשְׁכֶם, וְכָאָמוּר בַּכָּתוּב לְקַמָּן לה, ה: "וַיְהִי חִתַּת אֱלֹקִים .. וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב".

אֵלוֹן מוֹרֶה – הוּא שְׁכֶם – מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מִשְּׁמַע שֶׁ"עַד אֵלוֹן מוֹרֶה" הוּא פֵּירוּשׁ שֶׁל "עַד מְקוֹם שְׁכֶם", שֶׁשְּׁכֶם הוּא אֵלוֹן מוֹרֶה (רא"ם). רְאֵה גַּם דְּבָרִים יא, ל: "אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "שְׁכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה".

הֶרְאָהוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל – שֶׁהֵם בְּאֵלוֹנֵי מוֹרֶה, כַּמְּפוֹרָשׁ בִּ'דְּבָרִים' שָׁם. כְּלוֹמַר, תְּחִילָּה מְסַפֵּר הַכָּתוּב שֶׁהִגִּיעַ לִשְׁכֶם כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל שָׁם, וְאח"כ מְסַפֵּר הַכָּתוּב שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הֶרְאָהוּ בִּשְׁכֶם אֶת הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל.

שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה – וְזֶה מְרוּמָז בַּשֵּׁם "אֵלוֹן מוֹרֶה", "אֵלוֹן", מִלְּשׁוֹן אָלָה וּשְׁבוּעָה, וּ"מוֹרֶה" מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה, וְזוֹ תּוֹרָה (שפ"ח).

וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ – הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם – שֶׁמִּזֶּה שֶׁכָּתוּב "אָז בָּאָרֶץ", מִשְּׁמַע אָז וְלֹא קוֹדֶם לָכֵן (רא"ם). וְדַיֵּיק לִכְתּוֹב: "הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ", וְלֹא שֶׁכָּבַשׁ הַכֹּל בְּבַת אַחַת, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם", דְּהַיְינוּ שֶׁעֲדַיִן הָיְתָה לְשֵׁם שְׁלִיטָה בִּירוּשָׁלַיִם (משכיל לדוד).

שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שֵׁם נָפְלָה כְּשֶׁחִלֵּק נֹחַ אֶת הָאָרֶץ לְבָנָיו – אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר יג, כב: "שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן". וְכֵן כָּתַב בִּדְבָרִים יא, י. וְכָתַב הָרְאִ"ם שֶׁהֵם מִדְּרָשׁוֹת חֲלוּקוֹת, וְדַרְכּוֹ שֶׁל רַשִׁ"י לְהָבִיא מִדְּרָשׁוֹת חֲלוּקוֹת בְּפֵירוּשׁוֹ לְפִי מַשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים. וּבְ"מַשְׁכִּיל לְדָוִד" כָּתַב לְתָרֵץ, שֶׁכְּשֶׁכְּנַעַן הָיָה כּוֹבֵשׁ אֶת הָאָרֶץ חָם הָיָה עֲדַיִן בַּחַיִּים, וְהוּא בָּנָה לוֹ אֶת חֶבְרוֹן.

שֶׁנֶּאֱמַר – בְּרֵאשִׁית יד, יח.

"וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם" – מַלְכִּי צֶדֶק הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ, כַּמְּפוֹרָשׁ בְּרַשִׁ"י שָׁם, וְ"שָׁלֵם" זוֹ יְרוּשָׁלַיִם, רְאֵה רַשִׁ"י יְחֶזְקֵאל מח, לה.

לְפִיכָךְ "וַיֹּאמֶר – אֶל אַבְרָם – לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" – פָּסוּק ז. כְּלוֹמַר, "וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ" לֹא נִכְתַּב כָּאן אֶלָּא **כְּהַקְדָּמָה** לַפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו "לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", וְזוֹ כַּוָּנַת רַשִׁ"י בְּכָתְבוֹ: "**לְפִיכָךְ** וַיֹּאמֶר אֶל אַבְרָם".

עָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירָהּ לְבָנֶיךָ שֶׁהֵם מִזַّרְעוֹ שֶׁל שֵׁם – וּרְאֵה רַשִׁ"י לְעֵיל א, א: "אִם יֹאמְרוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכִּבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו, בִּרְצוֹנוֹ נְתָנָהּ לָהֶם, וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ". וּרְאֵה רַשִׁ"י מִיכָה א, טו בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ: "רְאוּיִם הָיוּ בְּנֵי עֵילָם לִירַשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הָיָה בְּכוֹר לִבְנֵי שֵׁם, וּבִשְׁבִיל אַהֲבַת אֲבוֹתֵיכֶם הִסְבּוֹתִיהָ לִבְנֵי אַרְפַּכְשָׁד". וְאַבְרָהָם הוּא מִבְּנֵי אַרְפַּכְשָׁד. תורה ז

(ז) **וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ – עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** – שֶׁכְּשֶׁאָמַר לוֹ: "לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", הֲרֵי יֵשׁ בִּכְלָל זֶה גַּם בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְגַם בְּשׂוֹרַת הָאָרֶץ. תורה ח

(ח) **וַיַּעְתֵּק** – וַיָּסַר (ראה רש"י ש"א ב, ג. תהלים לא, יט).

מִשָּׁם – מִשְּׁכֶם.

אָהֳלוֹ – שֶׁלְּשׁוֹן "וַיַּעְתֵּק" הוּא לְשׁוֹן הִפְעִיל, דְּהַיְינוּ שֶׁהֶעְתִּיק אֲחֵרִים, וְהַיְינוּ "אָהֳלוֹ" הַנִּזְכָּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק: "וַיֵּט אָהֳלָה". שֶׁאִם הָיְתָה הַכַּוָּנָה עַל אַבְרָהָם עַצְמוֹ, הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּתוּב: "וַיַּעְתֵּק" בְּסָגוֹל תַּחַת הַיּוּ"ד, וְעַל דֶּרֶךְ הָאָמוּר בְּאִיּוֹב יח, ד: "וַיַּעְתֵּק צוּר מִמְּקוֹמוֹ" (ע"פ מפרשי רש"י). אַךְ לְפִי זֶה צָרִיךְ עִיּוּן, אֵיךְ יְפָרְשׁוּ אֶת "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם" הָאָמוּר לְקַמָּן (כו, כב) גַּבֵּי יִצְחָק, וַהֲרֵי שָׁם לֹא נִזְכָּר כְּלָל אֹהֶל.

(ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׃

ט וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא׃

רש״י ◂ הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ • לִפְרָקִים יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְנוֹסֵעַ מִשָּׁם וְנוֹטֶה אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְכָל מַסָּעָיו הַנֶּגְבָּה, לָלֶכֶת לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא לְצַד יְרוּשָׁלַיִם. (פֵּרוּשׁ: יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם וְסוֹף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כָּךְ פֵּרֵשׁ בִּישַׁעְיָה) שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנִּטְלוּ בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִיא נַחֲלָתוֹ (בבראשית רבה).

(י) וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃

י וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַּמָּן אֲרֵי תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא׃

רש״י ◂ רָעָב בָּאָרֶץ • בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ לְבַדָּהּ, לְנַסּוֹתוֹ אִם יְהַרְהֵר אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָמַר לוֹ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְעַכְשָׁו מַשִּׁיאוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה.

(יא) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ׃

יא וַהֲוָה כַּד קְרֵיב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יָדְעִית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ אָתְּ׃

רש״י ◂ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי • מִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַד עַכְשָׁו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם, וְעַכְשָׁו הִכִּיר בָּהּ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה. דָּבָר אַחֵר: מִנְהַג הָעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי טֹרַח הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְבַּזֶּה, וְזֹאת עָמְדָה בִּיְפִיָּהּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל

אשל אברהם

מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל – בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל "בֵּית אֵל" – מְפָרֵשׁ "מִקֶּדֶם": "בַּמִּזְרָח". וּרְאֵה עַל דֶּרֶךְ זֶה רַשִׁ״י לְעֵיל ב, ח. ג, כד. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י יְהוֹשֻׁעַ ז, ב: "מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל – מִמִּזְרָח לְבֵית אֵל".

נִמְצֵאת בֵּית אֵל בְּמַעֲרָבוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּית אֵל מִיָּם" – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְהוֹשֻׁעַ ח, ט: "שֶׁהָעַי מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל, וּבֵית אֵל מִיָּם לָעַי".

אָהֳלָה – "אָהֳלָה" כְּתִיב – בְּמָקוֹם "אָהֳלוֹ". וּרְאֵה גַּם לְעֵיל ט, כא וְרַשִׁ״י שָׁם.

בַּתְּחִלָּה נָטָה אֶת אֹהֶל אִשְׁתּוֹ – מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת (לבוש). אוֹ מִשּׁוּם שֶׁצָּרִיךְ לְכַבֵּד אֶת הָאִשָּׁה יוֹתֵר מִגּוּפוֹ (רא״ם).

וְאַחַר כָּךְ אֶת שֶׁלּוֹ – וְלָכֵן כָּתוּב "אָהֳלָה" בְּהֵ״א, וְהַכַּוָּנָה עַל אֹהֶל אִשְׁתּוֹ, וְנִקְרָא "אָהֳלָה" בְּחוֹלָם, וְהַכַּוָּנָה לְאֹהֶל שֶׁלּוֹ.

וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ – נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם – בָּעַי.

עַל עַוֹן עָכָן – שֶׁלָּקַח מִן הַחֵרֶם בְּמִלְחֶמֶת הָעַי, וּמִפְּנֵי זֶה נִכְשְׁלוּ שָׁם בְּמִלְחֶמְתָּם, רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ פֶּרֶק ז.

וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה׳". תורה ט

(ט) **הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ – לִפְרָקִים** – רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת ח, יא שֶׁ"הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ" הוּא לְשׁוֹן פָּעוֹל, לְשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל רִבּוּי מַסָּעוֹת עִם חֲנִיּוֹת בָּאֶמְצַע, וְלֹא נְסִיעָה אַחַת אֲרוּכָּה, שֶׁאָז בְּשֵׁם מַסָּע אֶחָד יִקָּרֵא (גר״א).

יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר – אֲבָל פָּחוֹת מִחֹדֶשׁ אֵינָהּ נִקְרֵאת יְשִׁיבָה (גר״א).

וְנוֹסֵעַ מִשָּׁם וְנוֹטֶה אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְכָל מַסָּעָיו "הַנֶּגְבָּה", לָלֶכֶת לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן לה, יח: "בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר .. הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה". וּרְאֵה שָׁם בַּבֵּיאוּר.

וְהוּא לְצַד יְרוּשָׁלַיִם – שֶׁאִם לֹא כֵּן לְאֵיזוֹ סִיבָּה נָסַע "הַנֶּגְבָּה" דַּוְקָא.

שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנִּטְלוּ בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, [לְ]הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִיא נַחֲלָתוֹ – שֶׁל יְהוּדָה. כְּלוֹמַר, אַבְרָהָם נָסַע לְכִוּוּן דְּרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְהַר הַמּוֹרִיָּה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן יג, א. וְהַהוֹכָחָה לְכָךְ שֶׁ"הַנֶּגְבָּה" הַכַּוָּנָה לִירוּשָׁלַיִם, הִיא מִזֶּה שֶׁיְּהוּדָה נָטַל חֵלֶק בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כַּמְסוּפָּר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ פֶּרֶק טו, וּירוּשָׁלַיִם הָיְתָה בְּחֶלְקוֹ.

בְּרֵאשִׁית רַבָּה – לט, טז. תורה י

(י) **רָעָב בָּאָרֶץ – בְּאוֹתָהּ אֶרֶץ לְבַדָּהּ** – מְפָרֵשׁ כֵּן מִזֶּה שֶׁכָּתוּב "בָּאָרֶץ" בְּקָמַ״ץ תַּחַת הַבֵּי״ת, דְּהַיְינוּ בָּאָרֶץ הַיְדוּעָה, אֶרֶץ כְּנַעַן (לבוש).

לְנַסּוֹתוֹ אִם יְהַרְהֵר אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁאָמַר לוֹ לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, וְעַכְשָׁו מַשִּׁיאוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה. – מְפֻתָּחוּ וּמְסִיתוֹ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן "הִשִּׁיאַנִי" לְעֵיל ג, יג (כְּלוֹמַר, גָּרַם לוֹ לָצֵאת עַל יְדֵי שֶׁהֵבִיא רָעָב בָּאָרֶץ), וְלֹא שֶׁאָמַר לוֹ בִּמְפוֹרָשׁ לָצֵאת (משכיל לדוד). תורה יא

(יא) **הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי – מִדְרַשׁ אַגָּדָה** – תַּנְחוּמָא סִימָן ה. מְבָאֵר לְמָה רַק עַכְשָׁיו יָדַע.

עַד עַכְשָׁו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם, וְעַכְשָׁו – מְפָרֵשׁ "הִנֵּה נָא", הִנֵּה עַכְשָׁיו. וְכֵן הוּא גַּם לְפִי שְׁאָר הַפֵּירוּשִׁים שֶׁמֵּבִיא אַחַר כָּךְ.

הִכִּיר בָּהּ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה – כְּשֶׁהִגִּיעוּ לְשַׁעַר מִצְרַיִם וְעָמְדוּ עַל הַיְאוֹר, רָאָה אַבְרָהָם בְּבוּאָה שֶׁל שָׂרָה בְּתוֹךְ הַנָּהָר זוֹרַחַת כַּחַמָּה (תנחומא שם). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁעָבְרָה בַּמַּיִם וְהִגְבִּיהָה בְּגָדֶיהָ וְגִלְּתָה שׁוֹקָהּ (דברי דוד, ע״פ תרגום יונתן).

דָּבָר אַחֵר – לְמָה רַק עַכְשָׁיו יָדַע.

מִנְהַג הָעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי טֹרַח הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְבַּזֶּה, וְזֹאת עָמְדָה בִּיוֹפְיָהּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא – מְפָרֵשׁ הַסְּתִירָה

מִקְרָא: "הִנֵּה־נָא" הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לִדְאֹג עַל יָפְיֵךְ, יָדַעְתִּי זֶה יָמִים רַבִּים כִּי יְפַת מַרְאֶה אַתְּ, וְעַכְשָׁו אָנוּ בָּאִים בֵּין אֲנָשִׁים שְׁחוֹרִים וּמְכֹעָרִים, אֲחֵיהֶם שֶׁל כּוּשִׁים, וְלֹא הֶרְגְּלוּ בְּאִשָּׁה יָפָה, וְדוֹמֶה לוֹ: (בראשית יט) "הִנֵּה נָא אֲדוֹנַי סוּרוּ נָא".

(יב) **וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ:**

יב וִיהֵי כַּד (נ"י אַרֵי) יֶחֱזוּן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן:

(יג) **אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:**

יג אִמְרִי כְעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב לִי בְּדִילָךְ וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָּמָיְכִי:

רש"י ◄ **לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ** • יִתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 487 – מתוך 'לקראת שבת')

הֶתֵּר שְׁחִיטָה לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת

אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ (יב, יג)

מִכָּאן שֶׁשּׁוֹחֲטִין לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת (מדרש פליאה)

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפֵרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ, וּבְהַקְדִּים הַקַּשְׁיָא - לְחִדּוּדֵי: מְנָא־לֵיהּ לְאַבְרָם שֶׁהַמִּצְרִים יַהַרְגוּ אוֹתוֹ, וְיַעַבְרוּ עַל הָאִסּוּר דִּשְׁפִיכוּת דָּמִים, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר עַל הָאִסּוּר דְּגִלּוּי עֲרָיוֹת - אִשֶּׁת אִישׁ? וְאַחַד הַתֵּרוּצִים הוּא, דִּבְמַעֲשֵׂה הַהֲרִיגָה לֹא יַעַבְרוּ עֲבֵרָה אֶלָּא פַּעַם אַחַת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁיִּקְחוּ אֶת שָׂרָה, וְאַבְרָם עוֹדֶנּוּ חַי, הֲרֵי בְּכָל בִּיאָה וּבִיאָה עוֹבְרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת - וְלוֹמֵד הַמִּדְרָשׁ בִּכְגוֹן דָּא בְּחוֹלֶה, אֲשֶׁר שׁוֹחֲטִין לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת וְאֵין אוֹמְרִים נַאֲכִילֶנּוּ נְבֵלָה. וּמִטַּעַם הַנַּ"ל, שֶׁבִּנְבֵילָה עוֹבֵר עַל כָּל כְּזַיִת וְכַזַּיִת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁחִיטָה שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא אִסּוּר אֶחָד. (ר"ן, הובא בשלחן־ערוך רבינו אורח־חיים סימן שכח).

וְאִם תֹּאמַר מַה הַדִּמְיוֹן, הֲרֵי אֵצֶל אַבְרָם שְׁנֵי הָאִסּוּרִים - שְׁפִיכוּת דָּמִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת - הָיוּ שָׁוִים בְּחֻמְרָתָם, דִּבְשְׁנֵיהֶם הוּא אִסּוּר מִיתָה. אַךְ בְּחוֹלֶה, חִלּוּל שַׁבָּת הוּא אִסּוּר מִיתָה, וְאִלּוּ אֲכִילַת נְבֵלָה הוּא אִסּוּר לָאו, וּמִנָּא־לָן שֶׁרִבּוּי לָאוִין דּוֹחֶה אִסּוּר מִיתָה?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּבָאֱמֶת הָיוּ יְכוֹלִים לַעֲבוֹר עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת לְלֹא חֹמֶר הָאִסּוּר דְּמִיתָה, עַל־יְדֵי בִּיאָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, דְּבָן־נֹחַ אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלֶיהָ, רַק שֶׁמְּכֹעָר הַדָּבָר. וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה אֲפִילּוּ בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁבְּנֵי־נֹחַ גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת.

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּאֹפֶן אַחֵר: דְּאִם הָיוּ הַמִּצְרִים לוֹקְחִים אוֹתָהּ בְּחָזְקָה, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לִמְנֹעַ אוֹתָהּ מֵהֶם הֲרֵי זֶה בְּגֶדֶר יֵאוּשׁ, וּכְדִין לִסְטִים (בבא קמא קיד, א). וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת בָּזֶה, דְּבִבְנֵי־נֹחַ חָלוּת הַגֵּרוּשִׁין הוּא עַל־יְדֵי שֶׁפּוֹרְשִׁים זוֹ מִזֶּה, וְאֵין צֹרֶךְ בְּגֵט - וְאֵין בְּזֶה אִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ כִּי אִם דָּבָר מְכֹעָר.

וּמִזֶּה שֶׁמַּמִּצְרִים הָיוּ מַעֲדִיפִים לַעֲבוֹר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים - אִסּוּר אֶחָד, וְלֹא עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת - רִבּוּי אִסּוּרִים קַלִּים (כַּנַּ"ל), מִכָּאן שֶׁשּׁוֹחֲטִים לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת - אִסּוּר מִיתָה, וְאֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ נְבֵלָה - רִבּוּי לָאוִין.

אשל אברהם

שֶׁבֵּין "הִנֵּה נָא", שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: עַכְשָׁיו, לְבֵין "יָדַעְתִּי" שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: בָּעָבָר.

"הִנֵּה נָא", הִגִּיעַ הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לִדְאֹג עַל יָפְיֵךְ, "יָדַעְתִּי" זֶה יָמִים רַבִּים "כִּי יְפַת מַרְאֶה אָתְּ", וְעַכְשָׁו אָנוּ בָּאִים בֵּין אֲנָשִׁים שְׁחוֹרִים וּמְכֹעָרִים, אֲחֵיהֶם שֶׁל כּוּשִׁים – שֶׁכֵּן מִצְרַיִם הָיָה אָח שֶׁל כּוּשׁ. וְכֵיוָן שֶׁכּוּשִׁים הֵם שְׁחוֹרִים וּמְכוֹעָרִים, וַדַּאי גַּם אֲחֵיהֶם הַמִּצְרִים דּוֹמִים לָהֶם.

וְלֹא הֶרְגְּלוּ בְּאִשָּׁה יָפָה. וְדוֹמֶה לוֹ – בְּפֵרוּשׁ "הִנֵּה נָא".

"הִנֵּה נָא אֲדוֹנַי סוּרוּ נָא" – לְקַמָּן יט, ב. וּבְרַשִׁ"י שָׁם לְפֵרוּשׁ "דָּבָר אַחֵר": "הִנֵּה נָא, צְרִיכִים אַתֶּם לָתֵת לֵב עַל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּכֶם". תורה יב

(יג) **לְמַעַן יִיטַב לִי בַעֲבוּרֵךְ – יִתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת** – כֵּיוָן שֶׁאַבְרָהָם רָאָה דֶּרֶךְ טִבְעִית לְקִיּוּם בִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהִבְטִיחוֹ לְבָרְכוֹ בְּמָמוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַאֲבָרֶכְךָ" בְּמָמוֹן, נִצַּל הִזְדַּמְּנוּת זוֹ לְקִיּוּם הַבְּרָכָה, וּכְפִי שֶׁאֶבֶן כָּךְ הָיָה, כִּדְלִקַּמָּן פָּסוּק טז: "וּלְאַבְרָם הֵטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי לוֹ צֹאן וּגוֹ'" (הרב). אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן כה, ו בְּפֵרוּשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁאַבְרָהָם לֹא רָצָה לֵהָנוֹת מִמַּתָּנוֹת אֵלּוּ, וְהַכֹּל נָתַן לִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים. וּבְ"לֶחֶם וְשִׂמְלָה" כָּתַב שֶׁ"לְמַעַן יִיטַב לִי בַעֲבוּרֵךְ" זוֹ סִיבָּה שֶׁ"וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ", כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁיִּתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת, אָז וַדַּאי לֹא יַהַרְגוּ אוֹתִי, שֶׁהֲרֵי לֹא יִתָּכֵן שֶׁתְּחִילָּה יִתְּנוּ לוֹ מַתָּנוֹת וְאַחַר כָּךְ יַהַרְגוּהוּ. וּבְ"צִידָה לַדֶּרֶךְ" הוֹסִיף, שֶׁכְּשֶׁהַגְּדוֹלִים יִתְּנוּ לוֹ מַתָּנוֹת, אָז שְׁאָר הָעָם שֶׁיִּרְאוּ שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ כָּבוֹד כָּזֶה וַדַּאי לֹא יַהַרְגוּהוּ. תורה יד

◆ יום שני ג׳ מרחשון ◆

(יד) **וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד:**

יד וַהֲוָה כַּד עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת אִתְּתָא אֲרֵי שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא:

רש״י◆ **וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה** • הָיָה לוֹ לוֹמַר כְּבוֹאָם מִצְרָיְמָה, אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהִטְמִין אוֹתָהּ בְּתֵבָה, וְעַל יְדֵי שֶׁתָּבְעוּ אֶת הַמֶּכֶס, פָּתְחוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ.

(טו) **וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה:**

טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַּרְעֹה וְשַׁבָּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִדַּכְּרַת אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה:

רש״י◆ **וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה** • הִלְלוּהָ בֵּינֵיהֶם לוֹמַר: ׳הַגּוּנָה זוֹ לַמֶּלֶךְ׳.

(טז) **וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים:**

טז וּלְאַבְרָם אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲווֹ לֵהּ עָאן וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וְאַתְּנָן וְגַמְלִין:

רש״י◆ **וּלְאַבְרָם הֵיטִיב** • פַּרְעֹה בַּעֲבוּרָהּ.

(יז) **וַיְנַגַּע יְהוָה׀ אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם:**

יז וְאַיְתִי יְיָ עַל פַּרְעֹה מַכְתָּשִׁין רַבְרְבִין וְעַל אֶנָשׁ בֵּיתֵהּ עַל עֵיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם:

רש״י◆ **וַיְנַגַּע ה׳ וְגוֹ׳** • כְּמַכַּת רָאתָן לָקָה, שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ (בראשית רבה). **וְאֶת בֵּיתוֹ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְעַל אֲנַשׁ בֵּיתֵהּ׳, (וּמִדְּרָשׁוֹ: לְרַבּוֹת כְּתָלָיו וְעַמּוּדָיו וְכֵלָיו, בְּרֵשׁ״י יָשָׁן). **עַל דְּבַר שָׂרַי** • עַל פִּי דִּבּוּרָהּ. אוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ: הַךְ! וְהוּא מַכֶּה.

אשל אברהם

(יד) **וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה** – **הָיָה לוֹ לוֹמַר: "כְּבוֹאָם מִצְרָיְמָה"** – שֶׁהֲרֵי בְּהֶמְשֵׁךְ לָזֶה כּוֹתֵב: "וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת הָאִשָּׁה".

אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהִטְמִין אוֹתָהּ בְּתֵבָה, וְעַל יְדֵי שֶׁתָּבְעוּ אֶת הַמֶּכֶס פָּתְחוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ – לָכֵן עַל הַבִּיאָה נִזְכַּר רַק אַבְרָם, וְעַל שָׂרָה כָּתוּב רַק "וַיִּרְאוּ". וּלְהָעִיר שֶׁגַּם לוֹט הָיָה עִמָּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְקַמָּן יג, א: "וְלוֹט עִמּוֹ". וּרְאֵה רַשׁ״י לְקַמָּן יט, יט: "לוֹט שָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמִצְרִים עַל שָׂרָה אֲחוֹתִי הִיא, וְלֹא גִּלָּה הַדָּבָר, שֶׁהָיָה חַס עָלָיו". תורה טו

(טו) **וַיְהַלְלוּ אוֹתָהּ אֶל פַּרְעֹה – הִלְלוּהָ בֵּינֵיהֶם לוֹמַר: הַגּוּנָה זוֹ לַמֶּלֶךְ** – וְלֹא שֶׁהִלְלוּהָ בִּפְנֵי פַּרְעֹה, כִּי אָז הָיָה לוֹ לוֹמַר: "לִפְנֵי פַּרְעֹה" (גו״א). תורה טז

(טז) **וּלְאַבְרָם הֵיטִיב – פַּרְעֹה "בַּעֲבוּרָהּ"** – הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא חָסֵר (מהרש״א ב״מ נט, א). תורה יז

(יז) **וַיְנַגַּע ה׳ וְגוֹ׳ – כְּמַכַּת** – בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים: בְּמִין.

רָאתָן – סוּג שֶׁל שְׁחִין (ב״ר מא, ב). וּרְאֵה רַשׁ״י גִּיטִּין ע, א: "בַּעֲלֵי רָאתָן – חֲלָשִׁים הַרְבֵּה מֵחֲמַת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שֶׁרֶץ בַּמּוֹחַ".

לָקָה – מַשְׁמַע שֶׁרַק פַּרְעֹה לָקָה בְּנֶגַע זֶה, וְזֶה לוֹמְדִים מִמַּה שֶׁאָמַר: "וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה", וְרַק אַחַר כָּךְ הוֹסִיף: "נְגָעִים גְּדוֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ", דְּהַיְינוּ שֶׁמִּלְּבַד הַנְּגָעִים הַגְּדוֹלִים שֶׁלָּקוּ פַּרְעֹה וּבְנֵי בֵיתוֹ, לָקָה פַּרְעֹה בְּנֶגַע מְיוּחָד, וְזֶהוּ "מַכַּת רָאתָן" (משכיל לדוד).

שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ – כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכַל לְשַׁמֵּשׁ (רא״ם). בְּרַשׁ״י עַל בְּרֵאשִׁית רַבָּה מא, ב: "מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲלִי זֶה אָדָם חַלָּשׁ, וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה מַחֲלִישׁ".

בְּרֵאשִׁית רַבָּה – מא, ב.

נְגָעִים גְּדוֹלִים – מִכָּל אוֹתָן שֶׁבָּאוּ **וַעֲתִידִין לָבֹא עַל בְּנֵי אָדָם** – כֵּן הַגִּירְסָא בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים.

וְאֶת בֵּיתוֹ – כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְעַל אֲנַשׁ בֵּיתֵהּ" – וְעַל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ, וְלֹא עַל בֵּיתוֹ מַמָּשׁ.

וּמִדְּרָשׁוֹ – תַּנְחוּמָא סִימָן ה. בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קְטַע זֶה.

לְרַבּוֹת – בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים: "וְאֶת – לְרַבּוֹת".

כֹּתְלָיו וְעַמּוּדָיו וְכֵלָיו). – שֶׁגַּם הֵם לָקוּ בִּנְגָעִים.

עַל דְּבַר שָׂרַי – עַל פִּי דִּבּוּרָהּ אוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ: הַךְ, וְהוּא מַכֶּה. – לוֹמֵד כֵּן מִדִּיּוּק הַלָּשׁוֹן "עַל **דְּבַר** שָׂרַי", וְלֹא "עַל אוֹדוֹת" (רא״ם. גו״א). אוֹ מִיּוּתּוּר לָשׁוֹן זֶה בִּכְלָל, שֶׁהֲרֵי בְּרוּר שֶׁזֶּה הָיָה בִּגְלַל שָׂרַי (משכיל לדוד). תורה יח

(יח) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא:

יח וּקְרָא פַּרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה דָּא עֲבַדְתְּ לִי לְמָא לָא חַוֵּיתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא:

(יט) לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ:

יט לְמָא אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר וְאִיזֵל:

רש״י◄ קַח וָלֵךְ • לֹא כַּאֲבִימֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ: ״הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ״, אֶלָּא אָמַר לוֹ: לֵךְ וְאַל תַּעֲמֹד, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כג) ״וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם״.

(כ) וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:

כ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גּוּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתֵהּ וְיָת אִתְּתֵהּ וְיָת כָּל דִּילֵהּ:

רש״י◄ וַיְצַו עָלָיו • עַל אוֹדוֹתָיו, לְשַׁלְּחוֹ וּלְשָׁמְרוֹ. וַיְשַׁלְּחוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְאַלְוִיאוּ׳.

יג (א) וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה:

א וּסְלִיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּילֵהּ וְלוֹט עִמֵּהּ לְדָרוֹמָא:

רש״י◄ וַיַּעַל אַבְרָם וְגוֹ׳ הַנֶּגְבָּה • לָבֹא לְדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: ״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״, לְהַר הַמּוֹרִיָּה, וּמִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, מִדָּרוֹם לְצָפוֹן הוּא מְהַלֵּךְ, שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ בַּמַּסָּעוֹת וּבִגְבוּלֵי הָאָרֶץ.

(ב) וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב:

ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בִּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא:

רש״י◄ כָּבֵד מְאֹד • טָעוּן מַשָּׂאוֹת.

אשל אברהם

(יט) קַח וָלֵךְ – לֹא כַּאֲבִימֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ – לְקַמָּן כ, טו.

״הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ״ – הֲרֵי שֶׁאֲבִימֶלֶךְ לֹא גֵּרְשׁוֹ מִפְּנֵי שֶׁשִּׁקֵּר לוֹ, וְאִם כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁגַּם פַּרְעֹה לֹא גֵּרְשׁוֹ מִשּׁוּם כָּךְ.

אֶלָּא אָמַר לוֹ: ״לֵךְ״ וְאַל תַּעֲמֹד – וְזֶהוּ הַפֵּירוּשׁ ״קַח וָלֵךְ״, תִּקַּח וְתֵלֵךְ מִיָּד (משכיל לדוד).

שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר – יְחֶזְקֵאל כג, כ.

״וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם״ – לְשׁוֹן רִבּוּי תַּשְׁמִישׁ, שֶׁמַּרְבִּים תַּשְׁמִישׁ יוֹתֵר מִשְּׁאָר כָּל הַזְּכָרִים שֶׁבַּבְּהֵמָה (רש״י שם), דְּהַיְינוּ שֶׁהַמִּצְרִיִּים דּוֹמִים בָּזֶה לְסוּסִים. תורה כ

(כ) **וַיְצַו עָלָיו – עַל אוֹדוֹתָיו** – וְלֹא שֶׁצִּוָּה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם (רא״ם).

לְשַׁלְּחוֹ וּלְשָׁמְרוֹ – כִּי אִם רַק לְשַׁלְּחוֹ, לֹא הָיָה צָרִיךְ לְצַוּוֹת עַל כָּךְ אֲנָשִׁים, כִּי יָכוֹל הָיָה לְשַׁלְּחוֹ בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא וַדַּאי צִיָּוָה עֲלֵיהֶם לְלַוּוֹתוֹ וּלְשָׁמְרוֹ (לבוש). אוֹ מִשּׁוּם שֶׁכָּתוּב: ״וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ״, דְּהַיְינוּ כֶּסֶף וְזָהָב וּמִקְנֶה, וְעֲלֵיהֶם לֹא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן גֵּירוּשׁ, אֶלָּא לִווּי וּשְׁמִירָה (מהרש״א סוטה מו, ב).

וַיְשַׁלְּחוּ – כְּתַרְגּוּמוֹ: ״וְאַלְוִיאוּ״ – וְלִווּ אוֹתוֹ. תורה א

(א) **וַיַּעַל אַבְרָם וְגוֹ׳ הַנֶּגְבָּה – לָבֹא** – הוֹסִיף תֵּיבַת ״לָבֹא״ עַל ״הַנֶּגְבָּה״, כִּי ״וַיַּעַל״ אֵינוֹ מוּסָב עַל ״הַנֶּגְבָּה״, אֶלָּא עַל אֶרֶץ כְּנַעַן בִּכְלָלוּתָהּ, שֶׁהִיא גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת (רא״ם).

לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמוּר לְמַעְלָה – יב, ט וּבְרַשִׁ״י שָׁם. **״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״, לְהַר הַמּוֹרִיָּה, וּמִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, מִדָּרוֹם לְצָפוֹן הוּא מְהַלֵּךְ** – כִּדְלִקַּמָּן פָּסוּק ג: ״וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב״. כְּלוֹמַר, לְעִנְיַן הַנְּסִיעָה מִמִּצְרַיִם לִכְנַעַן נֶחְשָׁב שֶׁהָיָה נוֹסֵעַ מִדָּרוֹם לְצָפוֹן, אַף לְעִנְיַן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶחְשָׁב שֶׁהוּא נוֹסֵעַ לִדְרוֹמָהּ. וְלָכֵן כָּאן נֶאֱמַר: ״וַיַּעַל אַבְרָם .. הַנֶּגְבָּה״, וּבְפָסוּק ג נֶאֱמַר: ״וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב״

שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ בַּמַּסָּעוֹת וּבִגְבוּלֵי הָאָרֶץ – רְאֵה בַּמִּדְבָּר לג־לד, וּבְרַשִׁ״י שָׁם לד, ג. תורה ב

(ב) **כָּבֵד מְאֹד – טָעוּן מַשָּׂאוֹת** – שֶׁהַמִּצְרִיִּים טָעֲנוּ אוֹתוֹ בְּמַשָּׂאוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב (גו״א). וְלָכֵן קָרָאוֹ הַכָּתוּב ״כָּבֵד״, מִפְּנֵי כּוֹבֶד מַשְׂאוֹתָיו (רא״ם). תורה ג

(ג) וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי׃

ג וְאַזַל לְמַטְלָנוֹהִי מִדְּרוֹמָא וְעַד בֵּית אֵל עַד אַתְרָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי׃

רש״י◄ **וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו•** כְּשֶׁחָזַר מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הָיָה הוֹלֵךְ וְלָן בָּאַכְסַנִיּוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ לְמִצְרַיִם, לְמֶדֶךְ דֶּרֶךְ אֶרֶץ: שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאַכְסַנְיָה שֶׁלּוֹ. דָּבָר אַחֵר: (ב״ר) בַּחֲזָרָתוֹ, פָּרַע הַקָּפוֹתָיו. **מִנֶּגֶב•** אֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן.

(ד) אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה׃

ד לַאֲתַר מִדְבְּחָא דִּי עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצַלִּי תַּמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ׃

רש״י◄ **אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם•** וַאֲשֶׁר קָרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳. וְגַם יֵשׁ לוֹמַר, וַיִּקְרָא שָׁם עַכְשָׁו בְּשֵׁם ה׳.

◆ יום שלישי ד׳ מרחשון ◆

(ה) וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃

ה וְאַף לְלוֹט דְּאָזֵיל עִם אַבְרָם הֲוָה עָאן וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין׃

רש״י◄ **הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם•** מִי גָּרַם שֶׁהָיְתָה לוֹ זֹאת? - הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם.

אשל אברהם

(ג) **וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו – כְּשֶׁחָזַר מִמִּצְרַיִם** – רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כא, לד שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שָׁהָה אַבְרָהָם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. **לְאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה הוֹלֵךְ וְלָן בָּאַכְסַנִיּוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ לְמִצְרַיִם** – כְּלוֹמַר, בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָיָה רָגִיל לַחֲנוֹת מִמַּסָּע לְמַסָּע, שֶׁלֹּא שִׁינָּה בֵּית מְלוֹנָיו (רש״י ערכין טז, ב). וּמְקוֹם חֲנִיָּתוֹ אַף הוּא קָרוּי מַסָּע, לְפִי שֶׁמִּמְּקוֹם הַחֲנִיָּה חָזַר וְנָסַע (רש״י שמות מ, ל). וְלָכֵן כּוֹתֵב ״לְמַסָּעָיו״, בַּמַּסָּעוֹת שֶׁלּוֹ (מהרז״ו ב״ר מא, ג). וּלְפִי זֶה יִתְפָּרֵשׁ ״לְמַסָּעָיו״, כְּמוֹ בְּמַסָּעָיו, בַּמַּסָּעוֹת שֶׁהָלַךְ בָּהֶם, כִּי אוֹתִיּוֹת בכל״ם מִתְחַלְּפוֹת לִפְעָמִים זוֹ בְּזוֹ (יפ״ת ב״ר שם). וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כא, לד שֶׁמְּפָרֵשׁ ״וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו״ כִּפְשׁוּטוֹ.

לְמֶדֶךְ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ – שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָאֲנָשִׁים: כַּמָּה קָשִׁים אֵלּוּ שֶׁלֹּא יְכוֹלִים לָדוּר יַחַד (רש״י ערכין שם).

דָּבָר אַחֵר – לָמָּה הוּצְרַךְ לַחֲזוֹר דֶּרֶךְ אוֹתָן אַכְסַנְיוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכוֹתָיו. **בַּחֲזָרָתוֹ פָּרַע הַקָּפוֹתָיו** – וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה ״לְמַסָּעָיו״ פֵּירוּשׁוֹ: לְצוֹרֶךְ מַסָּעָיו (משכיל לדוד). וְאַף שֶׁבִּיצִיאָתוֹ מֵחָרָן נָאֱמַר: ״וְאֶת רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ״, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ הוּצְרַךְ לָקַחַת בְּהַקָּפָה? יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבִּירִידָתוֹ לְמִצְרַיִם לָא נָאֱמַר שֶׁיָּרַד עִם רְכוּשוֹ, וְיִתְּכֵן אַף שֶׁבִּזְבָּזָם בְּעֵת הָרָעָב, וְלָכֵן נָאֱלַץ לִיקַּח בְּהַקָּפָה מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן בַּה׳, וְכָעֵת שֶׁהָיָה כָּבֵד בְּכֶסֶף וְזָהָב פָּרַע חוֹבוֹתָיו (מהרז״ו ב״ר שם). וְעַל פִּי זֶה מוּבָן הַקֶּשֶׁר בֵּין ״וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו״, לַפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו: ״וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד .. בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב״.

מִנֶּגֶב – אֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן) – וְעָלָה מִדְּרוֹם אֶרֶץ מִצְרַיִם לְכִוּוּן צָפוֹן, שֶׁהוּא דְּרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדִלְעֵיל פָּסוּק א. וְלֹא פֵּירֵשׁ ״מִנֶּגֶב״ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁנָּסַע מִדְּרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מֵ״הַנֶּגְבָּה״, הַיְינוּ יְרוּשָׁלַיִם, כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י שָׁם) לִצְפוֹנָהּ, שֶׁכֵּן לְפִי זֶה לֹא מוּבָן מַהוּ ״לְמַסָּעָיו״? וְכֵיוָן שֶׁפֵּירֵשׁ שֶׁ״לְמַסָּעָיו״ הַיְינוּ שֶׁלָּן בְּאוֹתָן אַכְסַנְיוֹת שֶׁלָּן בָּהֶן כְּשֶׁהָלַךְ לְמִצְרַיִם, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁ״מִנֶּגֶב״ הַיְינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב. תורה ד

(ד) **אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם – וַאֲשֶׁר קָרָא** – כְּלוֹמַר, תֵּיבַת ״אֲשֶׁר״ שֶׁבִּתְחִילַת הַפָּסוּק מוּסֶבֶת גַּם עַל ״וַיִּקְרָא״.

״שָׁם – בָּעֵי.

אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳״ – כִּדְלְעֵיל יב, ח.

(וְגַם יֵשׁ לוֹמַר – בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קָטַע זֶה. וְאֶפְשָׁר שֶׁהִיא הוֹסָפַת אֵיזֶה מַעְתִּיק.

״וַיִּקְרָא שָׁם״ עַכְשָׁו ״בְּשֵׁם ה׳״ – כְּלוֹמַר, שֶׁהִתְפַּלֵּל שָׁם, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזּוֹ הָיְתָה תְּפִלַּת הוֹדָיָה עַל הַצָּלָתוֹ מִידֵי פַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם. תורה ה

(ה) **הַהוֹלֵךְ אֶת אַבְרָם – מִי גָּרַם שֶׁהָיְתָה לוֹ זֹאת** – ״צֹאן וּבָקָר וְאֹהָלִים״.

הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם – שֶׁאִם לֹא כֵּן, מַה מַּשְׁמִיעֵנוּ בַּמִּלִּים ״הַהוֹלֵךְ אֶת אַבְרָם״, שֶׁהֲרֵי כְּבָר אָמַר לְעֵיל בְּפָסוּק א: ״וַיַּעַל אַבְרָם .. וְלוֹט עִמּוֹ״ (שפ״ח). תורה ו

(ו) וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו:

ו וְלָא סוֹבְרַת יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִיתַב כַּחֲדָא אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִיתַב כַּחֲדָא:

רש״י ◄ **וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם** • לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לְמִקְנֵיהֶם, וְלָשׁוֹן קָצָר הוּא, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף עָלָיו, כְּמוֹ ״וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם מִרְעֵה הָאָרֶץ״, לְפִיכָךְ כָּתַב ״וְלֹא נָשָׂא״ בִּלְשׁוֹן זָכָר.

(ז) וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ:

ז וַהֲוַת מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְּעִירֵהּ דְּאַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְּעִירֵהּ דְּלוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרִזָּאָה בְּכֵן יָתִיב בְּאַרְעָא:

רש״י ◄ **וַיְהִי־רִיב** • לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְרוֹעֵי אַבְרָם מוֹכִיחִים אוֹתָם עַל הַגָּזֵל, וְהֵם אוֹמְרִים: נִתְּנָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ, וְלוֹט יוֹרְשׁוֹ, וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: ״וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ״, וְלֹא זָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן (ב״ר).

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ:

ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט לָא כְעַן תְּהֵי מַצּוּתָא בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין רַעְוָתִי וּבֵין רַעְוָתָךְ אֲרֵי גּוּבְרִין אַחִין אֲנַחְנָא:

רש״י ◄ **אֲנָשִׁים אַחִים** • קְרוֹבִים, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: דּוֹמִין בִּקְלַסְתֵּר פָּנִים.

אשל אברהם

(ו) **וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם** – **לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה** – הָאָרֶץ.

לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לְמִקְנֵיהֶם – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן לו, ז (גַּבֵּי יַעֲקֹב וְעֵשָׂו): ״וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם – לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם״.

וְלָשׁוֹן קָצָר הוּא – רְאֵה רַשִׁ״י הוֹשֵׁעַ יג, ט שֶׁאָמַר עַל מִקְרָא קָצָר: ״וְהַמֵּבִין בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיוּשָׁב הוּא עַל הַלֵּב״. כְּלוֹמַר, שֶׁלִּפְעָמִים הַמִּקְרָא מְקַצֵּר בְּדָבָר הַמּוּבָן מֵאֵלָיו. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ן דְּבָרִים כא, יב שֶׁ״הָרְגִּילוּת לְקַצֵּר בְּדָבָר הַמּוּבָן״ (מעייני אגם).

וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף עָלָיו, כְּמוֹ: וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם מִרְעֵה הָאָרֶץ, לְפִיכָךְ כָּתַב ״וְלֹא נָשָׂא״ בִּלְשׁוֹן זָכָר – כִּי זֶה מוּסָב עַל ״מִרְעֶה״ שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר, וְאִילּוּ הָיָה מוּסָב עַל ״הָאָרֶץ״ שֶׁהִיא לְשׁוֹן נְקֵבָה, הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: ״וְלֹא נָשְׂאָה אוֹתָם הָאָרֶץ״ [וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה ט, יח] (גר״א). וּמַה שֶּׁלִּפְנֵי כֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י: ״לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה [הָאָרֶץ]״, זֶהוּ פֵּירוּשׁ הָעִנְיָן, וְכָעֵת מְפָרֵשׁ אֶת תֵּיבוֹת הַפָּסוּק. וְכֵן דַּרְכּוֹ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שֶׁמְּפָרֵשׁ תְּחִילָּה אֶת הָעִנְיָן וְרַק אַחַר כָּךְ אֶת הַמִּלִּים עַצְמָן. תורה ז

(ז) **וַיְהִי רִיב** – **לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעָיו שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים** – לוֹמַד כֵּן מִסְּמִיכוּת הַפָּסוּק לַפָּסוּק הַקּוֹדֵם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לָהֶם מִרְעֵה הָאָרֶץ שֶׁהָיָה בְּרְשׁוּתָם, מִפְּנֵי זֶה רוֹעֵי לוֹט הָיוּ מַרְעִים מִקְנֵיהֶם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְעַל כָּךְ הָיָה הָרִיב בֵּינֵיהֶם (משכיל לדוד).

וְרוֹעֵי אַבְרָם מוֹכִיחִים אוֹתָם עַל הַגָּזֵל – וְלָכֵן כָּתוּב ״וַיְהִי רִיב בֵּין רוֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רוֹעֵי מִקְנֵה לוֹט״, שֶׁרוֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם הֵם שֶׁהִתְחִילוּ בַּמְּרִיבָה עִם רוֹעֵי מִקְנֵה לוֹט, וְזֶהוּ עַל יְדֵי שֶׁהוֹכִיחוּ אוֹתָם עַל הַגָּזֵל.

וְהֵם אוֹמְרִים: נִתְּנָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם, וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ, וְלוֹט – בֶּן אָחִיו.

יוֹרְשׁוֹ, וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר – כְּלוֹמַר, זוֹ תְּשׁוּבַת הַכָּתוּב לְטַעֲנַת רוֹעֵי לוֹט.

״וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ״, וְלֹא זָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן – וְעַל פִּי זֶה מוּבָן הַקֶּשֶׁר בֵּין ״וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יוֹשֵׁב בָּאָרֶץ״, לְבֵין ״וַיְהִי רִיב וגו׳״, שֶׁאִם לֹא כֵּן מָה עִנְיָנוֹ לְכָאן? וְגַם הֲרֵי כְּבָר אָמַר לְעֵיל (יב, ו): ״וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ״ (רא״ם). וְאֶת תֵּיבַת ״אָז״ מְפָרֵשׁ רַשִׁ״י: ״אָז״ וְלֹא אַחַר כָּךְ, כְּלוֹמַר, עֲדַיִן יוֹשֵׁב. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כג, ד. תורה ח

(ח) **אֲנָשִׁים אַחִים** – **קְרוֹבִים** – בֶּן אָחִיו. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן כט, יב. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כ, יב, שֶׁקְּרָאוֹ אָחִיו מִשּׁוּם שֶׁבְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים, וּכְאִילּוּ הָיָה לוֹט בְּנוֹ שֶׁל תֶּרַח. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן לא, מו, נד. רוּת ג, יב.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מא, ו.

דּוֹמִין בִּקְלַסְתֵּר פָּנִים – וְ״אַחִים״ פֵּירוּשׁוֹ: נִרְאִים כְּאַחִים, וּכְאִילּוּ אָמַר: כְּאַחִים אֲנַחְנוּ (רא״ם). וְצָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁלְּפֵירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ אַבְרָהָם אָמַר לְלוֹט שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם בִּגְלַל שֶׁהֵם דּוֹמִים זֶה לָזֶה כְּמוֹ אַחִים, וְהַבְּרִיּוֹת יֹאמְרוּ שֶׁהָאַחִים רָבִים זֶה עִם זֶה. וְאֶפְשָׁר שֶׁבְּפֵירוּשׁ זֶה רַשִׁ״י בָּא לְתָרֵץ אֶת יִתּוּר הַלָּשׁוֹן ״אֲנָשִׁים אַחִים״, כִּי אִם מִשּׁוּם קִירְבָה בִּלְבָד, הָיָה לוֹ לוֹמַר: ״כִּי אַחִים אֲנַחְנוּ״, וּמִזֶּה שֶׁאָמַר ״אֲנָשִׁים אַחִים״, פֵּירוּשׁוֹ: אֲנָשִׁים דּוֹמִים. תורה ט

(ט) הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִינָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה:

ט הֲלָא כָל אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפְּרֵשׁ כְּעַן מִלְּוָתִי אִם אַתְּ לְצַפּוּנָא וַאֲנָא לְדָרוֹמָא וְאִם אַתְּ לְדָרוֹמָא וַאֲנָא לְצַפּוּנָא:

רש"י◄ **אִם הַשְּׂמֹאל וְאִימִינָה•** בְּכָל אֲשֶׁר תֵּשֵׁב (וַאֲשֵׁב), לֹא אֶתְרַחֵק מִמְּךָ, וְאֶעֱמֹד לְךָ לְמָגֵן וּלְעֵזֶר, וְסוֹף דָּבָר הֵצָרֵךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יד) "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבֶּה אָחִיו וְגוֹ'". **וְאִימִינָה•** אֵימִין אֶת עַצְמִי, כְּמוֹ: "וְאַשְׂמְאִילָה", אַשְׂמְאִיל אֶת עַצְמִי. וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִנָּקֵד 'וְאַיְמִינָה', כָּךְ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמואל ב יד) "אִם אֵשׁ לְהֵימִין" וְאֵין נָקוּד לְהַיְמִין.

(י) וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר:

י וּזְקַף לוֹט יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלַּהּ בֵּית שַׁקְיָא קֳדָם חַבָּלוּת יְיָ יָת סְדוֹם וְיָת עֲמֹרָה כְּגִינְתָא דַיְיָ כְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מָטֵי לְצֹעַר:

רש"י◄ **כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה•** אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם. **לִפְנֵי שַׁחֵת ה' אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה•** הָיָה אוֹתוֹ מִישׁוֹר. **כְּגַן ה'•** לְאִילָנוֹת. **כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם•** לִזְרָעִים (ב"ר). **בֹּאֲכָה צֹעַר•** עַד צֹעַר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה הוֹרְשׁוֹ לְגִנַּאי: עַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה, בָּחַר לוֹ לוֹט בִּשְׁכוּנָתָם. בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת.

אשל אברהם

(ט) **אִם הַשְּׂמֹאל וְאִימִינָה** – בְּכָל אֲשֶׁר **תֵּשֵׁב לֹא אֶתְרַחֵק מִמְּךָ** – וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁ "וְאֵימִינָה" – אֵשֵׁב בִּימִינְךָ סָמוּךְ לְךָ, וְכֵן "וְאַשְׂמְאִילָה" – אֵשֵׁב בִּשְׂמֹאלְךָ, שֶׁלֹּא אֶתְרַחֵק מִמְּךָ. וְאֵין הַכַּוָּנָה לִימִין הָעוֹלָם אוֹ לִשְׂמֹאלוֹ, שֶׁאָז יִהְיוּ רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית, וְאֵין לְךָ מְרִיבָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ (רא"ם).

וְאֶעֱמֹד לְךָ לְמָגֵן וּלְעֵזֶר – וְזֶהוּ "וְאֵימִינָה", שֶׁיֵּעָמוֹד לִימִינוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְמָגֵן וּלְעֵזֶר. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"וְאֵימִינָה" זֶהוּ "לְעֵזֶר", וְ"אַשְׂמְאִילָה" זֶהוּ "לְמָגֵן". וּרְאֵה רַשִׁ"י שְׁמוֹת טו, ו.

וְסוֹף דָּבָר הוּצְרַךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר – לְקַמָּן יד, יד.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבֶּה אָחִיו וְגוֹ'". וְאִימִנָה – אֵימִין אֶת עַצְמִי, כְּמוֹ "וְאַשְׂמְאִילָה" – אַשְׂמְאִיל אֶת עַצְמִי – פֵּירוּשׁ: כְּמוֹ שֶׁמִּלַּת "וְאַשְׂמְאִילָה" הִיא מִבִּנְיַן הִפְעִיל, שֶׁפַּתְּחוּת הָאָלֶ"ף מוֹרָה עָלָיו, כֵּן מִלַּת "וְאֵימִינָה" יְחוּיָּב שֶׁתִּהְיֶה מִבִּנְיַן הִפְעִיל, כְּאִלּוּ הִיא נְקוּדָה בְּפַתָּ"ח הָאָלֶ"ף (רא"ם).

וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִנָּקֵד "וְאַיְמִינָה" – הָאָלֶ"ף בְּפַתָּ"ח, וְהַיּוּ"ד (שֶׁהִיא אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל שֹׁרֶשׁ הַמִּלָּה) בְּשְׁוָ"א, כְּמוֹ "וְאַשְׂמְאִילָה", שֶׁ"וְאַשְׂמְאִילָה" בְּפַתָּ"ח וְהַשִּׁי"ן (שֶׁהִיא אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל שֹׁרֶשׁ הַמִּלָּה) בְּשְׁוָ"א (גו"א).

כָּךְ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר – שְׁמוּאֵל ב יד, יט.

"אִם אֵשׁ לְהֵימִין" וְאֵין נָקוּד "לְהַיְמִין". – אִם יֵשׁ לְהַאֲמִין (רש"י מיכה ז, י). תורה י

(י) **כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה – אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם** – עַל פִּי לְשׁוֹן הַכָּתוּב דִּבְרִים ח, ז. וּכְאִילּוּ אָמַר: כִּי כֻלָּהּ אֶרֶץ מַשְׁקֶה, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: אֶרֶץ שֶׁל נַחֲלֵי מַיִם (וְלֹא שֶׁהָאָרֶץ עַצְמָהּ הִיא נַחֲלֵי מַיִם), וּקְרָאָם "מַשְׁקֶה", מִפְּנֵי שֶׁמֵּהֶם תִּהְיֶה הַהַשְׁקָיָה (רא"ם).

לִפְנֵי שַׁחֵת ה' אֶת סְדוֹם וְאֶת עֲמוֹרָה הָיָה אוֹתוֹ מִישׁוֹר – כִּכַּר הַיַּרְדֵּן. כְּלוֹמַר, "לִפְנֵי שַׁחֵת ה'" אֵינוֹ מוּסָב עַל "כֻּלָּהּ מַשְׁקֶה", אֶלָּא עַל "כִּגַּן ה' וגו'" שֶׁאַחֲרָיו (רא"ם. גו"א). וְאָמַר "מִישׁוֹר", מִשּׁוּם שֶׁ"כִּכָּר" פֵּירוּשׁוֹ "מִישׁוֹר", כְּדִלְקַמָּן פָּסוּק יא. וּרְאֵה שָׁם בַּבֵּיאוּר.

כְּגַן ה' – לָאִילָנוֹת – שֶׁהָיְתָה נְטוּעָה מִכָּל אִילָנוֹת מוּבְחָרִים כִּבְגַן עֵדֶן (רש"י ב"ר מא, ז). וּמִשְּׁמַע שֶׁ"כִּגַּן ה'" אֵינוֹ מוּסָב עַל "כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" אֶלָּא עַל סְדוֹם, אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר טו, טו שֶׁמְּפָרֵשׁ: "כְּגַן ה' – כֵּן אֶרֶץ מִצְרַיִם". וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ"י קֹהֶלֶת יא, ה. וְכֵן מַשְׁמַע מֵרַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר יג, כב. דְּבָרִים יא, י.

כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם – לִזְרָעִים – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא, י): "כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם .. אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק".

בֹּאֲכָה צֹעַר – עַד צֹעַר – רְאֵה רַשִׁ"י לְעֵיל י, יט שֶׁמְּפָרֵשׁ תֵּיבַת "בֹּאֲכָה" בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים, וְכָאן קִצֵּר וּפֵירַשׁ אֶת הָעִנְיָן וְלֹא אֶת הַמִּלָּה.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מא, ז.

הוֹרְשׁוֹ לְגִנַּאי – שֶׁכָּל הַפָּסוּק נִדְרָשׁ לְגִנּוּתוֹ שֶׁל לוֹט לְעִנְיָן עֲבֵירָה: "וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו" – "וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדוֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ", "אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן" – "כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם", "כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה" – "וְהִשְׁקָה אֶת הָאִשָּׁה אֶת מֵי הַמָּרִים", "לִפְנֵי שַׁחֵת ה'" – "וְהָיָה אִם בָּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה".

עַל שֶׁהָיוּ – אַנְשֵׁי סְדוֹם.

שְׁטוּפֵי זִמָּה בָּחַר לוֹ לוֹט בִּשְׁכוּנָתָם – כְּדִלְקַמָּן פָּסוּק יא: "וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י מִשְׁלֵי יח, א: "לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד בְּכָל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע – רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ בְּלוֹט שֶׁנִּפְרַד מֵאַבְרָהָם עַל תַּאֲוַת לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן, כָּל הַמִּקְרָא הַזֶּה עַל שֵׁם נִיאוּף נֶאֱמַר, וְסוֹפוֹ: נִתְגַּלָּה קְלוֹנוֹ בְּבְתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, לֹא יְבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי".

(בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת). – י, ב. שָׁם מוּבָא גַּם כֵּן מִדְרַשׁ אַגָּדָה זֶה, אֶלָּא שֶׁעַל "כֻּלָּהּ מַשְׁקֶה" מוּבָא שָׁם הַפָּסוּק (הושע ב, ז):

(יא) וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֶת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃

יא וּבְחַר לֵהּ לוֹט יָת כָּל מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל לוֹט מִלְּקַדְמִין וְאִתְפְּרָשׁוּ גְּבַר מִלְּוַת אֲחוּהִי׃

רש״י◄ **כִּכַּר** • מישור, כְּתַרְגּוּמוֹ. **מִקֶּדֶם** • נָסַע מֵאֵצֶל אַבְרָם (מִמִּזְרָחָה) וְהָלַךְ לוֹ לְמַעֲרָבוֹ שֶׁל אַבְרָם, נִמְצָא נוֹסֵעַ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִסִּיעַ עַצְמוֹ מִקַּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָמַר: אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֶּאֱלֹהָיו.

(יב) אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃

יב אַבְרָם יָתֵב בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וְלוֹט יָתֵב בְּקִירְוֵי מֵישְׁרָא וּפְרַס עַד סְדוֹם׃

רש״י◄ **וַיֶּאֱהַל** • נָטָה אֳהָלִים לְרוֹעָיו וּלְמִקְנֵהוּ עַד סְדוֹם.

(יג) וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד׃

יג וְאֲנָשֵׁי דִסְדוֹם בִּישִׁין בִּמְמוֹנְהוֹן וְחַיָּבִין בִּגְוִיָּתְהוֹן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא׃

רש״י◄ **וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים** • וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִמְנַע לוֹט מִלִּשְׁכֹּן עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ (יומא לח) לָמְדוּ מִכָּאן: (משלי ט) ״יְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב״. **רָעִים** • (סנהדרין קט) בְּגוּפָם. **וְחַטָּאִים** • בְּמָמוֹנָם. **לַה׳ מְאֹד** • יוֹדְעִים רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ.

אשל אברהם

״אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נוֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי״. וְזֶה מַתְאִים יוֹתֵר לְדִבְרֵי רַשִׁ״י כָּאן שֶׁ״עַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה בָּחַר לוֹ לוֹט בִּשְׂכוּנָתָם״. תורה יא

(יא) **כִּכַּר** – **מִישׁוֹר** – עֵמֶק. וּרְאֵה רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה ל, כג: ״כַּר .. מִישׁוֹר נִרְחָב, כְּמוֹ כִּכַּר הַיַּרְדֵּן״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן יד, ו: ״וְאוֹמֵר אֲנִי .. מִישׁוֹר .. שֶׁל יַרְדֵּן כִּכָּר שְׁמוֹ״.

כְּתַרְגּוּמוֹ – מֵישַׁר. וּמַה שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י תֵּיבָה זוֹ בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו, אַף שֶׁגַּם שָׁם נִזְכַּר ״כִּכָּר״, וְתִרְגְּמוּ אוּנְקְלוֹס: ״מֵישַׁר״? יֵשׁ לוֹמַר, מִשּׁוּם שֶׁשָּׁם נֶאֱמַר: ״וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה״, הַכְּתוּב מְתָאֵר שֶׁלּוֹט רָאָה וְהִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶׁהָאָרֶץ הִיא ״כֻּלָּהּ מַשְׁקֶה״, שֶׁהִיא ״אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם״ (כִּלְשׁוֹן רַשִׁ״י), וְלֹא מַה שֶׁהִיא ״כִּכָּר״. וְאִילוּ כָּאן נֶאֱמַר: ״וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן״, וּמִשְׁמַע שֶׁהוּא בָּחַר לָשֶׁבֶת שָׁם לֹא (רַק) בִּגְלַל שֶׁהוּא ״אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם״ (כִּי אִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב ״וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה״), אֶלָּא (בְּעִיקָּר) בִּגְלַל שֶׁהוּא ״כִּכָּר״, מִישׁוֹר, כְּלוֹמַר, עֵמֶק רָחָב, וְיָכוֹל לְהִתְיַשֵּׁב שָׁם וּלְהָקִים אֹהָלִים בְּרֶצֶף עַד סְדוֹם, כְּאָמוּר בְּפָסוּק יב: ״וַיֶּאֱהַל עַד סְדוֹם״. וּכְדִבְרֵי רַשִׁ״י לְעֵיל פָּסוּק י בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, וְאַף עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י פָּסוּק יג.

מִקֶּדֶם – **נָסַע מֵאֵצֶל אַבְרָם (מִמִּזְרָח)**, – בְּהִרְבֵּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים זֶה. וְיֵשׁ גּוֹרְסִים: ״מִמִּזְרָחוֹ״.

וְהָלַךְ לוֹ לְמַעֲרָבוֹ שֶׁל אַבְרָם, נִמְצָא נוֹסֵעַ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב – כִּי אַבְרָהָם יָשַׁב לְיַד הָעַי, וְהָעַי הִיא בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי שֶׁכִּכַּר הַיַּרְדֵּן בְּיַחַס לְהָעַי הָיְתָה בְּמַעֲרָב, רְאֵה סְפוֹרְנוֹ. וּרְאֵה ״שִׁפְתֵי חֲכָמִים״, שֶׁכִּכַּר הַיַּרְדֵּן נִמְשְׁכָה לַמַּעֲרָב יוֹתֵר מִבֵּית אֵל, וְלָכֵן אַף בְּיַחַס לְבֵית אֵל נִקְרֵאת כִּכַּר הַיַּרְדֵּן מַעֲרָב.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מא, ז. מַהוּ ״מִקֶּדֶם״.

הִסִּיעַ עַצְמוֹ מִקַּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם – הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁקָּדַם לָעוֹלָם.

אָמַר: אִי אֶפְשִׁי – אֵין רְצוֹנִי.

לֹא בְּאַבְרָם – שֶׁלְּכֵן נִפְרַד מֵאַבְרָם.

וְלֹא בֶּאֱלֹהָיו – כְּלוֹמַר, לוֹט נִפְרַד מֵאַבְרָם מִשּׁוּם שֶׁלֹּא רָצָה לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֶּאֱלֹקָיו. וּרְאֵה רַשִׁ״י נָזִיר כג, א: ״לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד – לְדָבָר עֲבֵירָה יְבַקֵּשׁ מִי שֶׁנִּפְרָד, זֶה לוֹט שֶׁנִּפְרַד מֵעַל אַבְרָהָם, כִּדְכְתִיב וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו, וּסְמִיךְ לֵיהּ: וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם, שֶׁהוּא נִפְרָד תְּחִילָּה״. תורה יב

(יב) **וַיֶּאֱהַל** – **נָטָה אֹהָלִים** – זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ ״וַיֶּאֱהַל״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן יט, יז.

לְרוֹעָיו וּלְמִקְנֵהוּ – אֲבָל הוּא וּבְנֵי בֵיתוֹ יָשְׁבוּ ״בְּעָרֵי הַכִּכָּר״.

״עַד סְדוֹם״ – וּרְאֵה לְקַמָּן יד, יב וּבְרַשִׁ״י שָׁם. תורה יג

(יג) **וְאַנְשֵׁי סְדוֹם רָעִים** – **וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנַע לוֹט מִלִּשְׁכֹּן עִמָּהֶם** – כִּי אִם לֹא כֵּן, מַה שֵּׁיְּכוּת יֵשׁ לְפָסוּק זֶה כָּאן. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל פָּסוּק י בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ.

וְרַבּוֹתֵינוּ – יוֹמָא לח, ב.

לָמְדוּ מִכָּאן: ״שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב״ – אַף שֶׁפָּסוּק זֶה הוּא בְּמִשְׁלֵי (י, ז), רַבּוֹתֵינוּ דּוֹרְשִׁים מִכָּאן שֶׁכֵּן הוּא גַּם מִן הַתּוֹרָה (יומא שם). וְהַהוֹכָחָה הִיא מִזֶּה שֶׁהַתּוֹרָה הִזְכִּירָה אֶת גְּנוּתָם שֶׁל אַנְשֵׁי סְדוֹם, רַק מֵעֶצֶם הָעוּבְדָּה שֶׁהִזְכִּירָה כָּאן אֶת סְדוֹם, אַף שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר לָעִנְיָן הַמְדוּבָּר. וְאָמְנָם זֶהוּ רַק לְפִי פֵּירוּשׁ רַבּוֹתֵינוּ בַּפָּסוּק: ״שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב״, כִּי עַל פִּי פְּשַׁט פֵּירוּשׁוֹ: ״שֵׁם רְשָׁעִים״ כְּשֶׁלֹּא מַזְכִּירִים אוֹתָם – ״יִרְקָב״ מֵאֵלָיו, רְאֵה רַשִׁ״י מִשְׁלֵי שָׁם (הרבי).

רָעִים – **בְּגוּפָם** – שְׁטוּפִים בְּזִמָּה (רש״י סנהדרין קט, א). וְהוּא כְּדַעַת רַב יְהוּדָה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 42)

וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן, שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב (רש"י יג, יג)

וְקָשָׁה, הֲרֵי "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב" הוּא מִקְרָא מָלֵא בְּמִשְׁלֵי (י, ז), וְאֵיךְ אוֹמֵר רַשִׁ"י שֶׁרַבּוֹתֵינוּ לְמָדוּהוּ מִכָּאן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּמִשְׁלֵי שֵׁם מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאֵין מַזְכִּירִים שֵׁם רָשָׁע (רִקָּבוֹן עוֹלֶה בִּשְׁמָם, שֶׁאֵין אָדָם חָפֵץ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ, וְהוּא מִשְׁתַּכֵּחַ מֵאֵלָיו), וּמִכָּאן לָמְדוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים שְׁמוֹ מְגַנִּים אוֹתוֹ.

(יד) וַיהוָ֞ה אָמַ֣ר אֶל־אַבְרָ֗ם אַחֲרֵי֙ הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּ֔וֹ שָׂ֣א נָ֤א עֵינֶ֙יךָ֙ וּרְאֵ֔ה מִן־הַמָּק֖וֹם אֲשֶׁר־אַתָּ֣ה שָׁ֑ם צָפֹ֥נָה וָנֶ֖גְבָּה וָקֵ֥דְמָה וָיָֽמָּה׃

יד וַיְיָ אֲמַר לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְפָּרֶשׁ לוֹט מֵעִמֵּהּ זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מִן אַתְרָא דְּאַתְּ תַּמָּן לְצִפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמָדִינְחָא וּלְמַעַרְבָא׃

רס"י◄ **אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט** • כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ, הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ. (וּלְעֵיל שֶׁהָיָה לוֹט אֶצְלוֹ וּכְתִיב: "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם", בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כָּשֵׁר הָיָה, וְקַל לְהָבִין)◆

(טו) כִּ֧י אֶת־כָּל־הָאָ֛רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה לְךָ֣ אֶתְּנֶנָּ֑ה וּלְזַרְעֲךָ֖ עַד־עוֹלָֽם׃

טו אֲרֵי יָת כָּל אַרְעָא דִּי אַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ עַד עָלָם׃

(טז) וְשַׂמְתִּ֥י אֶת־זַרְעֲךָ֖ כַּעֲפַ֣ר הָאָ֑רֶץ אֲשֶׁ֣ר ׀ אִם־יוּכַ֣ל אִ֗ישׁ לִמְנוֹת֙ אֶת־עֲפַ֣ר הָאָ֔רֶץ גַּם־זַרְעֲךָ֖ יִמָּנֶֽה׃

טז וֶאֱשַׁוִי יָת בְּנָיךְ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא כְּמָא דִּי לָא אֶפְשַׁר לִגְבַר לְמִמְנֵי יָת עַפְרָא דְאַרְעָא אַף בְּנָיךְ לָא יִתְמְנוּן׃

רס"י◄ **אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ** • כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעָפָר לְהִמָּנוֹת, כָּךְ זַרְעֲךָ לֹא יִמָּנֶה◆

(יז) ק֤וּם הִתְהַלֵּ֣ךְ בָּאָ֔רֶץ לְאָרְכָּ֖הּ וּלְרָחְבָּ֑הּ כִּ֥י לְךָ֖ אֶתְּנֶֽנָּה׃

יז קוּם הַלִּיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ וְלִפְתָיַהּ אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ׃

אשל אברהם

בְּסַנְהֶדְרִין קט, א. וְהֶעֱדִיף לְפָרֵשׁ כֵּן, וְלֹא כְּדַעַת הַמַּתְנִיתָא שָׁם: "רָעִים בְּמָמוֹנָם", מִשּׁוּם שֶׁעַל פִּי פְּשָׁט "רַע" חָמוּר יוֹתֵר מֵ"חֵטְא", וְלָכֵן יוֹתֵר מִסְתַּבֵּר לִקְרוֹא "רָעִים" לְמִי שֶׁרָעִים בְּגוּפָם (גו"א). אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרַשִׁ"י כָּתַב בְּפָסוּק יא שֶׁלּוֹט בָּחַר בִּשְׁכוּנָתָם מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בְּזִמָּה (כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ"י פָּסוּק יא), וּמִמֵּילָא יוֹתֵר מִסְתַּבֵּר שֶׁהַכָּתוּב יִכְתּוֹב אֶת הַחֵטְא שֶׁל גּוּפָם (לִהְיוֹתָם שְׁטוּפֵי זִמָּה) לִפְנֵי חֶטְאָם בְּמָמוֹנָם (נחלת יעקב).

וְחַטָּאִים – בְּמָמוֹנָם. לַה' מְאֹד – יוֹדְעִים רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרוֹד בּוֹ – נִרְאֶה שֶׁלּוֹמֵד כֵּן מִזֶּה שֶׁכָּתוּב "מְאֹד" אַחֲרֵי "לַה'", שֶׁזֶּה מוֹרֶה שֶׁהָיְתָה אֶצְלָם מְרִידָה בַּה' בְּצוּרָה גְּדוֹלָה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְעֵיל י, ט. וַיִּקְרָא כו, יד. תורה יד

(יד) **אַחֲרֵי הִפָּרֶד לוֹט – כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ** – וּמַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל יב, ז: "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם", אַף שֶׁהָיָה עִמּוֹ לוֹט? רְאֵה מְפָרְשֵׁי רַשִׁ"י שֶׁמְּתָרְצִים בְּאוֹפָנִים שׁוֹנִים, וְאֶחָד הַתֵּירוּצִים הוּא שֶׁלִּפְנֵי כֵן הָיָה כָּשֵׁר. וּבִדְפוּס רִאשׁוֹן נוֹסָף כָּאן: "לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֶךְ לְךָ, וְלֹא עִם לוֹט". תורה טו

(טז) **אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ – כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לֶעָפָר לְהִמָּנוֹת** – שֶׁאֵין "אִם" זֶה סָפֵק אֶלָּא וַדַּאי, שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי אִי אֶפְשָׁר לִמְנוֹת אֶת עֲפַר הָאָרֶץ (גו"א).

כָּךְ זַרְעֲךָ לֹא יִמָּנֶה – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י דְּבָרִים א, יא.

[וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ – שֶׁיִּהְיוּ מְפֻזָּרִים בְּכָל הָעוֹלָם כַּעֲפַר הָאָרֶץ. וְעוֹד, שֶׁאִם אֵין עָפָר – אֵין בָּעוֹלָם אִילָנוֹת וּתְבוּאָה, כָּךְ אִם אֵין יִשְׂרָאֵל – אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר – לְקַמָּן כו, ד.

"וְהִתְבָּרֲכוּ בְזַרְעֲךָ", אֲבָל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ מְשׁוּלִין כַּחוֹל, שֶׁמַּקְהֶה שִׁינֵי הַכֹּל, כָּךְ יִפְּלוּ וְיִקְהוּ כָּל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים". – לְקַמָּן מט, י.

וַיֶּאֱהַל אַבְרָם – שֶׁחָזַר לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכְּשֶׁרָאָה שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד – פָּרַשׁ מִמֶּנָּה, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ וְגוֹ'" – חָזַר לָהּ – כָּל הַקֶּטַע הַזֶּה הוּא מִדְּפוּס רִאשׁוֹן, וְאֵינוֹ בִּדְפוּסִים אֲחֵרִים. תורה יז

(יח) וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

יח ופרס אברם ואתא ויתב במישרי ממרא די בחברון ובנא תמן מדבחא קדם ייי׃

רש״י ◄ **מַמְרֵא** • שֵׁם אָדָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש ח״ל ע׳ 63 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

לְשֵׁם שָׁמַיִם – וְתוּ לֹא

"וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה׳" (יג, יח)

לְעֵיל מִינֵּיהּ מְסַפֵּר הַכָּתוּב עַל שְׁנֵי מִזְבְּחוֹת שֶׁבָּנָה אַבְרָם (יב, ז־ח), וְרַשִׁ״י בַּמָּקוֹם מְפָרֵשׁ הַטַּעַם לִבְנִיַּת מִזְבָּחוֹת אֵלֶּה. עַל הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן הוּא מְפָרֵשׁ שֶׁבָּנָאוֹ אַבְרָם "עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", וְעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשֵּׁנִי (שֶׁבָּנָה בִּסְמִיכוּת לְ׳עַי׳) כָּתַב: "נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֲוֹן עָכָן וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם".

וּמֵעַתָּה יֵשׁ לִתְמוֹהַּ, לָמָּה בַּנִּדּוֹן־דִּידַן - הַמִּזְבֵּחַ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּנָה בְּחֶבְרוֹן - שָׁתַק רַשִׁ״י וְלֹא נָתַן שׁוּם טַעַם לִבְנִיַּת מִזְבֵּחַ זֶה? וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁמִּזְבְּחוֹת אֵלּוּ נִבְנוּ בְּהַדְרָגָה, בְּאוֹפֶן דְּמִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד:

אֶת הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן בָּנָה אַבְרָהָם "עַל בְּשׂוֹרַת הַזֶּרַע וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" - הַיְינוּ, בְּקֶשֶׁר עִם צְרָכָיו שֶׁלּוֹ, זֶה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זֶרַע וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ; הַמִּזְבֵּחַ הַשֵּׁנִי נִבְנָה בְּמַטָּרָה נִשְׂגָּבָה יוֹתֵר, כַּפָּרַת עֲוֹנוֹת - "שֶׁעֲתִידִין לְהִכָּשֵׁל עַל עֲוֹן עָכָן וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם"; וְאִילוּ בַּמִּזְבֵּחַ הַשְּׁלִישִׁי יֵשׁ מַעֲלָה יְתֵירָה, שֶׁהוּא נִבְנָה לְשֵׁם שָׁמַיִם בִּלְבַד, בְּלִי שׁוּם כַּוָּנָה שֶׁל תּוֹעֶלֶת לְאָדָם.

וְזֶהוּ שֶׁרַשִׁ״י אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כְּלוּם בְּטַעַם בְּנִיַּת מִזְבֵּחַ זֶה, כִּי אַבְרָהָם לֹא בָּנָה אוֹתוֹ לְשֵׁם כַּוָּנָה "צְדָדִית" אֶלָּא רַק לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְתוּ לֹא מִידִי.

וְיוּמְתַּק לְפִי־זֶה מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ - חֶבְרוֹן: ׳חֶבְרוֹן׳ מִלְּשׁוֹן חִיבּוּר (זח״א קכב, ב (מהנ״ע). קכה, א. ועוד); וַאֲמִיתִּית הַקֶּשֶׁר וְהַחִיבּוּר עִם הַקָּבָּ״ה הוּא כַּאֲשֶׁר הָאָדָם אֵינוֹ חוֹשֵׁב עַל תּוֹעֶלֶת לְעַצְמוֹ אֶלָּא מִכָּוָּן אַךְ וְרַק לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ.

◆ יום רביעי ה׳ מרחשון ◆

יד (א) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃

א והוה ביומי אמרפל מלכא דבבל אריוך מלכא דאלסר כדרלעמר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממי׃

רש״י ◄ **אַמְרָפֶל** • הוּא נִמְרֹד שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם: ׳פֹּל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ׳ (ב״ר). **מֶלֶךְ גּוֹיִם** • מָקוֹם יֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹ גּוֹיִם, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְקַבְּצוּ שָׁמָּה מִכַּמָּה אֻמּוֹת וּמְקוֹמוֹת וְהִמְלִיכוּ אִישׁ עֲלֵיהֶם, וּשְׁמוֹ תִּדְעָל (בראשית רבה).

(ב) עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב ׀ מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃

ב סדרו (נ״י עבדו) קרבא עם ברע מלכא דסדם ועם ברשע מלכא דעמרה שנאב מלכא דאדמה ושמאבר מלכא דצבוים ומלכא דבלע היא צער׃

אשל אברהם

(יח) **מַמְרֵא – שֵׁם אָדָם** – וְהַמָּקוֹם נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן יח, ב: "בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא – הוּא שֶׁנָּתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, לְפִיכָךְ נִגְלָה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ". וְעַל פִּי זֶה לֹא קָשֶׁה מִמַּה שֶׁכּוֹתֵב לְקַמָּן לה, כז: "מַמְרֵא – שֵׁם הַמִּישׁוֹר", מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁהַמִּישׁוֹר נִקְרָא מַמְרֵא עַל שְׁמוֹ שֶׁל מַמְרֵא.

[מַמְרֵא – שֶׁמָּרַד בַּעֲבוֹדָה זָרָה. אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן – שֶׁחִבֵּר אֶת עַצְמוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן. תורה א

(א) **אַמְרָפֶל – הוּא נִמְרוֹד** – שֶׁהֵרֵי נֶאֱמַר כָּאן שֶׁ"אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר", וְעַל נִמְרוֹד נֶאֱמַר לְעֵיל י, י: "וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ .. בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר" (גר״א). וְלָכֵן הוּא נִזְכָּר כָּאן תְּחִילָּה, אַף שֶׁכְּדָרְלָעוֹמֶר הָיָה צָרִיךְ לְהִכָּתֵב תְּחִילָּה, שֶׁהוּא הָעִיקָּר בְּסִיפּוּר הַמַּעֲשֶׂה כָּאן, כַּמְפוֹרָשׁ בַּכָּתוּב (לבוש).

שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם: פֹּל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ. מֶלֶךְ גּוֹיִם – מָקוֹם יֵשׁ שֶׁשְּׁמוֹ "גּוֹיִם", עַל שֵׁם שֶׁנִּתְקַבְּצוּ שָׁמָּה מִכַּמָּה אֻמּוֹת וּמְקוֹמוֹת, וְהִמְלִיכוּ אִישׁ עֲלֵיהֶם וּשְׁמוֹ "תִּדְעָל". – כִּדְלְעֵיל בְּרַשִׁ״י יא, כח. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "אַמְרָפֶל" – "אָמַר פּוֹל". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י עֲבוֹדָה זָרָה ג, א: "וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרָא אַמְרָפֶל, שֶׁאָמַר וְהִפִּיל אַבְרָהָם בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ". וְכָתַב הַ"לְּבוּשׁ", שֶׁלֹּא כָּתַב רַשִׁ״י אֶת זֶה כָּאן אֶלָּא לוֹמַר לָנוּ, שֶׁבַּעֲבוּר זֶה סִיבֵּב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַמִּלְחָמָה

רש״י◄ **בֶּרַע** • רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת. **בִּרְשַׁע** • שֶׁנִּתְעַלָּה בִּרְשָׁעוֹ. **שִׁנְאָב** • שׂוֹנֵא אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. **שֶׁמְאֵבֶר** • שָׁם אֵבֶר לָעוּף וְלִקְפּוֹץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **בֶּלַע** • שֵׁם הָעִיר.

(ג) כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃

ג כָּל אִלֵּין אִתְכְּנָשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא אֲתַר יַמָּא דְּמִלְחָא׃

רש״י◄ **עֵמֶק הַשִּׂדִּים** • כָּךְ שְׁמוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ בוֹ שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ הַרְבֵּה. **הוּא יָם הַמֶּלַח** • לְאַחַר זְמָן נִמְשַׁךְ הַיָּם לְתוֹכוֹ וְנַעֲשָׂה יָם הַמֶּלַח. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה אוֹמֵר שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאוֹרִים לְתוֹכוֹ.

(ד) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ׃

ד תַּרְתֵּי עַשַׂר שְׁנִין פְּלָחוּ יָת כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלָת עֲשָׂרֵי שְׁנִין מְרָדוּ׃

רש״י◄ **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ** • חֲמִשָּׁה מְלָכִים הַלָּלוּ אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר.

(ה) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃

ה וּבְאַרְבַּע עֲשָׂרֵי שְׁנִין אֲתָא כְּדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא דְּעִמֵּהּ וּמְחוֹ יָת גִּבָּרַיָּא דִּי בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם וְיָת תַּקִּיפַיָּא דִּבְהֶמְתָּא וְיָת אֵימְתָנֵי דִּבְשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃

אשל אברהם

הַזּאת, כְּדֵי שֶׁיִּקַּח אַבְרָהָם נְקָמָה מִנִּמְרוֹד וְיַהַרְגֶנּוּ. תורה ב

(ב) **בֶּרַע** – **רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת** – וְזֶהוּ "בֶּרַע" – ב׳ רַע.

בִּרְשַׁע – **שֶׁנִּתְעַלָּה בִּרְשָׁעוֹ** – הַבֵּי״ת שֶׁל "בִּרְשַׁע" מוֹרָה עַל תּוֹסֶפֶת רֶשַׁע.

שִׁנְאָב – **שׂוֹנֵא אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם** – וְזֶהוּ "שִׁנְאָב" – שׂוֹנֵא אָב.

שֶׁמְאֵבֶר – **שָׁם אֵבֶר** – עָשָׂה לוֹ כְּנָפַיִם, וְהוּא כִּכְלִשּׁוֹן הַפָּסוּק (תהלים נה, ז): "מִי יִתֶּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה" (מת״כ ב״ר מב, ה).

לָעוּף וְלִקְפּ״ץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – אָנוּ מַבְחִינִים כָּאן בַּהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין מַלְכֵי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה לְבֵין מַלְכֵי אַדְמָה וּצְבוֹיִם, שֶׁמַּלְכֵי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה הָיוּ רְשָׁעִים הֵן כְּלַפֵּי הַבְּרִיּוֹת וְהֵן כְּלַפֵּי ה׳, וְאִילוּ מַלְכֵי אַדְמָה וּצְבוֹיִם רִשְׁעוּתָם הִתְבַּטְּאָה בְּעִיקָּר כְּלַפֵּי שָׁמַיִם. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּשּׁוּם כָּךְ נֶעֱנְשׁוּ סְדוֹם וַעֲמוֹרָה גַּם בְּכָךְ שֶׁ"ה׳ הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ" (לקמן יט, כד), וְאִילוּ שְׁאָר הֶעָרִים לֹא נִזְכַּר בְּהֶן כֵּן, אֶלָּא רַק שֶׁנֶּהְפְּכוּ, כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י יט, כה (הרבי).

בֶּלַע – **שֵׁם הָעִיר** – וְלֹא שֵׁם הַמֶּלֶךְ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר "הִיא צֹעַר", וְאִם הוּא שֵׁם אָדָם לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר כֵּן (שפ״ח). אֶלָּא שֶׁשֵּׁם הָעִיר הוּא בֶּלַע, וְצֹעַר הוּא שֵׁם הַתּוֹאַר שֶׁל הָעִיר, כְּדִלְקַמָּן יט, כב: "עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צֹעַר" (רא״ם). וּמַה שֶּׁלֹּא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בֶּלַע? וָזֶהוּ מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הָיָה רָשָׁע כְּמוֹ שְׁאָר הַמְּלָכִים, וּכְדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י שֶׁם שֶׁעָנוֹתָיהָ מוּעָטִים (גר״א). תורה ג

(ג) **עֵמֶק הַשִּׂדִּים** – **כָּךְ שְׁמוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ בוֹ שָׂדוֹת הַרְבֵּה. וּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ הַרְבֵּה** – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מב, ה: "עֵמֶק הַשִּׂדִּים, שֶׁהוּא מְגַדֵּל סְדָנִים [עֵצִים גְּדוֹלִים – רש״י שם], דָּבָר אַחֵר שֶׁהוּא עָשׂוּי שָׂדִים שָׂדִים תְּלָמִים [שֶׁהִיא חֲרוּשָׁה תָּמִיד, וְהַתְּלָמִים בּוֹלְטִים כְּמוֹ שָׂדִים – מהרז״ו], דָּבָר אַחֵר שֶׁהוּא מֵנִיק אֶת בְּנוֹ כְּשָׂדִים [שֶׁהִיא אֶרֶץ טוֹבָה וּשְׁמֵנָה – מת״כ]". וּבְפִסִיקְתָּא רַבְּתָא: "עֵמֶק הַשִּׂדִּים, עַל שֵׁם סְדוֹם". הוּצְרַךְ לְצַיֵּן לְמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה, מִשּׁוּם שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטוֹ לֹא מְבוֹאָר לָמָּה קָרְאוּ לוֹ "עֵמֶק הַשִּׂדִּים" וְלֹא "עֵמֶק הַשָּׂדוֹת", אַךְ מֵאִידָךְ הַבֵּיאוּרִים שֶׁבְּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה אֵינָם מַתְאִימִים לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, לָכֵן רַק צִיֵּן אֲלֵיהֶם וְלֹא הֱבִיאָם.

הוּא יָם הַמֶּלַח – **לְאַחַר זְמַן נִמְשַׁךְ הַיָּם לְתוֹכוֹ וְנַעֲשָׂה "יָם הַמֶּלַח"** – וְלֹא שֶׁעַכְשָׁיו הוּא יָם הַמֶּלַח, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁהָיָה גַּם עֵמֶק וְגַם יָם בְּאוֹתוֹ זְמַן (רא״ם).

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה אוֹמֵר – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מב, ה.

שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים – הַסְּלָעִים.

סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאוֹרִים לְתוֹכוֹ – לְתוֹךְ הָעֵמֶק, וְנַעֲשָׂה יָם הַמֶּלַח. וְנִרְאֶה שֶׁפֵּירוּשׁ זֶה אֵינוֹ חוֹלֵק עַל הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן אֶלָּא מְבָאֵר אוֹתוֹ, כִּי בַּפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ כּוֹתֵב אֵיךְ הִגִּיעוּ הַמַּיִם לְיָם הַמֶּלַח, אֶלָּא רַק מְצַיֵּן שֶׁהַיָּם נוֹצָר שָׁם יוֹתֵר מֵאוּחָר, וְלָכֵן מֵבִיא אֶת דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ שֶׁהַיָּם נוֹצָר עַל יְדֵי בְּקִיעַת הַצּוּרִים. תורה ד

(ד) **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ** – **חֲמִשָּׁה מְלָכִים הַלָּלוּ "אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר"** – הַנִּזְכָּרִים בְּפָסוּק ב. וְלֹא כָּל הַמְּלָכִים שֶׁ"חָבְרוּ בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים", הָאֲמוּרִים בְּפָסוּק ג (גר״א), שֶׁהֲרֵי הַשְּׁלֹשָׁה מְלָכִים הָיוּ יַחַד עִם כְּדָרְלָעוֹמֶר (רא״ם). תורה ה

רש״י ◄ **וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה • לְמִרְדָּן.** **בָּא כְּדָרְלָעֹמֶר • לְפִי שֶׁהוּא הָיָה בַּעַל הַמַּעֲשֶׂה נִכְנַס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה. וְהַמְּלָכִים וְגוֹ׳ • אֵלֶּה שְׁלֹשָׁה מְלָכִים. הַזּוּזִים • הֵם זַמְזוּמִּים.**

(ו) **וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר:**

ו וְיָת חוֹרָאֵי דִּי בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן דִּסְמִיךְ עַל מַדְבְּרָא:

רש״י ◄ **בְּהַרְרָם • בָּהָר שֶׁלָּהֶם.** **אֵיל פָּארָן • כְּתַרְגּוּמוֹ ׳מֵישַׁר׳. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאֵין ׳אֵיל׳ לְשׁוֹן מִישׁוֹר, אֶלָּא מִישׁוֹר שֶׁל פָּארָן ׳אֵיל׳ שְׁמוֹ, וְשֶׁל מַמְרֵא ׳אֵלוֹנֵי׳ שְׁמוֹ, וְשֶׁל יַרְדֵּן ׳כִּכָּר׳ שְׁמוֹ, וְשֶׁל שִׁטִּים ׳אָבֵל׳ שְׁמוֹ: ״אָבֵל הַשִּׁטִּים״, וְכֵן ״בַּעַל גַּד״ ׳בַּעַל׳ שְׁמוֹ, וְכֻלָּם מִתַּרְגְּמִין ׳מֵישַׁר׳ וְכָל אֶחָד שְׁמוֹ עָלָיו. עַל־הַמִּדְבָּר • אֵצֶל הַמִּדְבָּר, כְּמוֹ:** (במדבר ב) **״וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה״.**

(ז) **וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר:**

ז וְתָבוּ וַאֲתוּ לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא הִיא רְקָם וּמְחוֹ יָת כָּל חֲקַל עֲמַלְקָאָה וְאַף יָת אֱמוֹרָאָה דְּיָתִיב בְּעֵין גֶּדִי:

רש״י ◄ **עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ • עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם עַל עִסְקֵי אוֹתוֹ הָעַיִן,**

אשל אברהם

(ה) **וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה – לְמִרְדָּן** – כְּלוֹמַר, בִּשְׁנָה הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שֶׁל הַמֶּרֶד, וְלֹא שֶׁל הַשִּׁעְבּוּד, כִּי מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: ״וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדוּ״, הַפֵּירוּשׁ שֶׁמָּרְדוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְלֹא שֶׁמָּרְדוּ בִּשְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַשִּׁעְבּוּד, כִּי אָז הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: ״וּבִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדוּ״ (רא״ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שַׁבָּת יא, א: ״וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדוּ .. שֶׁהָיוּ בָּהֶן מִלְחָמוֹת, הֲרֵי עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, וּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ נָהֲרַג כְּדָרְלָעוֹמֶר״.

בָּא כְּדָרְלָעֹמֶר – לְפִי שֶׁהוּא הָיָה בַּעַל הַמַּעֲשֶׂה – שֶׁעָבְדוּ אֶת כְּדָרְלָעוֹמֶר וְאַחַר כָּךְ מָרְדוּ בּוֹ.

נִכְנַס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה – וְלָכֵן שְׁמוֹ נִזְכַּר בְּרֹאשׁ הַיּוֹצְאִים לַמִּלְחָמָה, וּשְׁאָר הַמְּלָכִים רַק הִצְטָרְפוּ אֵלָיו. אֲבָל לֹא מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חָשׁוּב מִכּוּלָּם, כִּי אַמְרָפֶל וְאַרְיוֹךְ הָיוּ חֲשׁוּבִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, שֶׁמִּשּׁוּם כָּךְ נִזְכְּרוּ לְעֵיל לְפָנָיו (גר״א). וּרְאֵה לְשׁוֹן רַשִׁ״י לְקַמָּן פָּסוּק יג: ״אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁהִכּוּ הָרְפָאִים בְּעַשְׁתָּרוֹת קַרְנַיִם״.

וְהַמְּלָכִים – אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה מְלָכִים – הַנִּזְכָּרִים בְּפָסוּק א. וְלֹא מְלָכִים אֲחֵרִים, שֶׁאִם הָיוּ עוֹד אֲחֵרִים הָיָה הַכָּתוּב מַזְכִּירָם (גר״א).

הַזּוּזִים – הֵם ״זַמְזֻמִּים״ – הַנִּזְכָּרִים בִּדְבָרִים ב, כ. שֶׁהֵרֵי שָׁם נִזְכְּרוּ: רְפָאִים אֵימִים וְזַמְזֻמִּים, וְכָאן נִזְכְּרוּ: רְפָאִים אֵימִים וְזוּזִים, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁזּוּזִים הַיְינוּ זַמְזֻמִּים (רא״ם). תורה ו

(ו) **בְּהַרְרָם – בָּהָר שֶׁלָּהֶם** – וְהָאוֹת רַי״שׁ הַנּוֹסֶפֶת הִיא מִשֹּׁרֶשׁ הַמִּלָּה, כִּי שֹׁרֶשׁ הַמִּלָּה ״הָר״ הוּא ״הרר״ [רְאֵה דְּבָרִים לג, טו ״הַרְרֵי קֶדֶם״, וְעוֹד] (רא״ם). וּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב: בָּהָר שֶׁלָּהֶם הַר שֵׂעִיר (לבוש).

אֵיל פָּארָן – כְּתַרְגּוּמוֹ: ״מֵישַׁר״ – מִישׁוֹר. עֵמֶק פָּארָן.

וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁאֵין ״אֵיל״ לְשׁוֹן מִישׁוֹר, אֶלָּא מִישׁוֹר שֶׁל ״פָּארָן״ – ״אֵיל״ שְׁמוֹ, וְשֶׁל ״מַמְרֵא״ – ״אֵלוֹנֵי״ שְׁמוֹ – לְקַמָּן יח, א. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן לה, כז.

וְשֶׁל ״יַרְדֵּן״ – ״כִּכָּר״ שְׁמוֹ – לְעֵיל יג, י־יא. וּלְעֵיל שָׁם פֵּירַשׁ רַשִׁ״י: ״כִּכָּר – מִישׁוֹר״, וְלֹא כָּתַב אֶת הַהוֹסָפָה שֶׁלּוֹ שֶׁכִּכָּר אֵין פֵּירוּשׁוֹ מִישׁוֹר אֶלָּא זֶהוּ שְׁמוֹ שֶׁל הַמִּישׁוֹר, מִשּׁוּם שֶׁשָּׁם עֲדַיִן אֵין הָכְרֵחַ לְפָרֵשׁ שֶׁמִּישׁוֹר שֶׁל יַרְדֵּן כִּכָּר שְׁמוֹ, כִּי יִתָּכֵן שֶׁ״כִּכָּר״ אָכֵן פֵּירוּשׁוֹ מִישׁוֹר, אֲבָל כָּאן שֶׁנִּזְכָּר ״אֵיל פָּארָן״ שֶׁגַּם הוּא מִישׁוֹר, מִתְעוֹרֶרֶת הַשְׁאֵלָה אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁגַּם ״כִּכָּר״ וְגַם ״אֵיל״ פֵּירוּשָׁם מִישׁוֹר, לָכֵן כָּתַב שֶׁבְּעֶצֶם ״כִּכָּר״ וְ״אֵיל״ (וְכֵן כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲחֵרִים) אֵין פֵּירוּשָׁם מִישׁוֹר, אֶלָּא אֵלּוּ הֵם שְׁמוֹת שֶׁל מִישׁוֹר.

וְשֶׁל ״שִׁטִּים״ – ״אָבֵל״ שְׁמוֹ, ״אָבֵל הַשִּׁטִּים״ – בַּמִּדְבָּר לג, מט. וְכֵן כָּתַב רַשִׁ״י שָׁם.

וְכֵן ״בַּעַל גָּד״ – יְהוֹשֻׁעַ יא, יז.

״בַּעַל״ שְׁמוֹ – אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוּאֵל ב ו, ב וּמְלָכִים ב ד, מב וְשִׁיר הַשִּׁירִים ח, יא: ״בַּעַל, לְשׁוֹן מִישׁוֹר״.

וְכֻלָּם מִתּוּרְגָּמִין ״מֵישַׁר״ – וְאוּנְקְלוֹס כָּתַב רַק אֶת כַּוָּנַת הַכָּתוּב וְלֹא אֶת פֵּירוּשׁ הַמִּלָּה (רא״ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שׁוֹפְטִים ד, יא. שָׁם ט, ו, לז. שָׁם יא, לג. שְׁמוּאֵל א י, ג. שֶׁבְּכֻלָּם הֵבִיא אֶת תִּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס.

וְכָל אֶחָד שְׁמוֹ עָלָיו – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן לה, ח: ״וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ אֵלוֹן״.

עַל הַמִּדְבָּר – אֵצֶל הַמִּדְבָּר, כְּמוֹ ״וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה״ – בַּמִּדְבָּר ב, כ. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת כ, כ. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן יח, ב: ״לְפָנָיו״. וּבְרַשִׁ״י נְחֶמְיָה ג, ב: ״בְּסָמוּךְ״. וּמוֹסִיף שָׁם: ״וְהַמִּקְרָא לֹא דִּקְדֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ, פְּעָמִים שֶׁהוּא אוֹמֵר עַל יָדוֹ וּפְעָמִים שֶׁהוּא אוֹמֵר עָלָיו״. תורה ז

(ז) **עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ – עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם** – בְּקָדֵשׁ. וּרְאֵה רַמְבַּ״ן שֶׁהִקְשָׁה, שֶׁכָּאן זֶה קָדֵשׁ בְּרָנֵעַ שֶׁהוּא בְּאֵיל פָּארָן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שָׁם זֶה קָדֵשׁ

וְהֵם מֵי מְרִיבָה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ כִּפְשׁוּטוֹ: מָקוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מִתְקַבְּצִים שָׁם לְכָל מִשְׁפָּט. **שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי** • עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק, וְנִקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. **בְּחַצְצֹן תָּמָר** • הִיא עֵין גֶּדִי, מִקְרָא מָלֵא (בדברי הימים כ) **בִּיהוֹשָׁפָט.**

(ח) **וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים:**

ח **וּנְפַק מַלְכָּא דִּסְדוֹם וּמַלְכָּא דַּעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְּאַדְמָה וּמַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צוֹעַר וְסַדָּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא:**

(ט) **אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה:**

ט **עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסָר אַרְבְּעָה מַלְכִין לְקֶבֶל חַמְשָׁא:**

רש״י ◄ **אַרְבָּעָה מְלָכִים וְגוֹ׳** • וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִצְּחוּ הַמּוּעָטִים, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִמְנַע אַבְרָם מִלְּרַדֹּף אַחֲרֵיהֶם.

(י) **וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָּסוּ:**

י **וּמֵישַׁר חַקְלַיָּא בֵּירִין בֵּירִין מַסְקַן חֵימָרָא וַעֲרָקוּ מַלְכָּא דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפָלוּ תַּמָּן וּדְאִשְׁתְּאָרוּ לְטוּרָא עֲרָקוּ:**

רש״י ◄ **בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר** • בְּאֵרוֹת הַרְבֵּה הָיוּ שָׁם שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לְטִיט שֶׁל בִּנְיָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה,

---

אשל אברהם

שֶׁבְּמִדְבַּר צִין. וְתֵירְצוּ הָרְאֵ״ם וְהַ״גּוּר אַרְיֵה״, שֶׁלְּדַעַת רַשִׁ״י זֶה אוֹתוֹ קָדֵשׁ, וּכְמוֹ שֶׁמַּשְׁמַע מֵרַשִׁ״י בְּדִבְרִים א, מו. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר לב, ח שֶׁהָיוּ שְׁנֵי קָדֵשׁ. וְלָכֵן נִרְאֶה יוֹתֵר כַּתֵּירוּץ הַנּוֹסָף שֶׁל הָרְאֵ״ם, שֶׁקָּדֵשׁ הַנִּזְכָּר כָּאן אֵינוֹ בְּאֵיל פָּארָן, אֶלָּא בְּמִדְבַּר צִין, שֶׁהֲרֵי לְאַחַר שֶׁאוֹמֵר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו: ״אֵיל פָּארָן״, כּוֹתֵב כָּאן: ״וַיָּשׁוּבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט הִיא קָדֵשׁ״, הֲרֵי שֶׁעָזְבוּ אֶת אֵיל פָּארָן וּבָאוּ לְקָדֵשׁ. וַעֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן.

עַל עֶסְקֵי אוֹתוֹ הָ״עֵין״ – הִיא הוֹצָאַת מֵי מַעְיָן מִן הַסֶּלַע. וּלְפִי זֶה ״עֵין מִשְׁפָּט״ פֵּירוּשוֹ: מִשְׁפַּט הַמַּעְיָן שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּזֶה רוֹמֵז הַכָּתוּב, שֶׁהַטַּעַם שֶׁנִּצְחוּ אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה וְשָׁבוּ אֶת לוֹט בֶּן אָחִי אַבְרָם, זֶהוּ גַּם בִּגְלַל שֶׁהַמָּקוֹם הַהוּא מוּעָד לְפוּרְעָנוּת לְזֶרַע אַבְרָהָם.

וְהֵם ״מֵי מְרִיבָה״ – בַּמִּדְבָּר כ, יג. רְאֵה בַּמִּדְבָּר רַבָּה יט, יד: ״הֵמָּה מֵי מְרִיבָה, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁמִּקֶּדֶם הָיָה מְתוּקָן שֶׁיָּעֲנֵשׁ מֹשֶׁה עַל הַמַּיִם, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט הִיא קָדֵשׁ .. עֵין מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הֵמָּה מֵי מְרִיבָה, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁנָּטַל אֶבֶן וְסִימֵא אֶת עֵינוֹ, וְהָיָה אָבִיו אוֹמֵר עַל כָּל אֶבֶן: זֶהוּ שֶׁסִּימֵא עֵינוֹ שֶׁל בְּנִי, לְכָךְ נֶאֱמַר: הֵמָּה מֵי מְרִיבָה״. וּבְמִתְּנוֹת כְּהוּנָּה שָׁם: ״הֵמָּה מֵי מְרִיבָה, מִשְׁמַע שֶׁאַף אוֹתָן הַמַּיִם שֶׁנָּבְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְתַּב הַכָּתוּב הַזֶּה קְרָאָם מֵי מְרִיבָה״.

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ כִּפְשׁוּטוֹ – ״לְמִישַׁר פְּלוּג דִּינָא״ – לְמִישׁוֹר חִילּוּק הַדִּין, שֶׁהַדִּין מִתְחַלֵּק בֵּין חַיָּב לְזַכַּאי, וּלְפִי זֶה ״עֵין״ פֵּירוּשׁוֹ מִלְּשׁוֹן עִיּוּן. וְהָרַמְבַּ״ן פֵּירַשׁ: ״לְמִישׁוֹר עוֹמֶק הַדִּין״, וְנִרְאֶה שֶׁמְּפָרֵשׁ ״עֵין״ מִלְּשׁוֹן מַעְיָן הַנּוֹבֵעַ מֵעוֹמֶק הָאֲדָמָה (גו״א).

מָקוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מִתְקַבְּצִים שָׁם לְכָל מִשְׁפָּט. שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי – עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק – בְּנוֹ שֶׁל אֱלִיפַז, לְקַמָּן לו, יא.

וְנִקְרָא – כָּאן בַּתּוֹרָה. וְאַף שֶׁבִּזְמַן שֶׁמֹּשֶׁה כָּתַב אֶת הַתּוֹרָה כְּבָר הָיָה נִקְרָא כֵּן, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה כְּתָבָהּ כָּל עִנְיָנִין וְעִנְיָנִין לְפִי שְׁעַת הַמַּעֲשֶׂה, וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה לֹא הָיָה נִקְרָא כֵּן, לְכֵן כָּתַב שֶׁקְּרָאוֹ עַל שֵׁם הֶעָתִיד. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְעֵיל ב, יד (גו״א).

עַל שֵׁם הֶעָתִיד. בְּחַצְצֹן תָּמָר – הוּא עֵין גֶּדִי, מִקְרָא מָלֵא בִּדְבְרֵי הַיָּמִים – ב כ, ב.

בִּיהוֹשָׁפָט – ״וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ לִיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר, בָּא עָלֶיךָ הֲמוֹן רָב מֵעֵבֶר לַיָּם מֵאֲרָם, וְהִנָּם בְּחַצְצֹן תָּמָר הִיא עֵין גֶּדִי״. תורה ח

(ט) **אַרְבָּעָה מְלָכִים [אֶת הַחֲמִשָּׁה**– כֵּן הוּא בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים.

וְאַף עַל פִּי כֵן נִצְּחוּ הַמּוּעָטִים, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנַע אַבְרָהָם מִלְּרַדֹּף אַחֲרֵיהֶם – שֶׁאִם לֹא כֵּן, מַה מּוֹסִיף בְּמַה שֶׁמְּסַיֵּם ״אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה״, שֶׁהֲרֵי אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהָיוּ אַרְבָּעָה נֶגֶד חֲמִשָּׁה (גו״א). תורה י

(י) **בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר – בְּאֵרוֹת הַרְבֵּה** – לָכֵן נֶאֱמַר ״בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת״.

הָיוּ שָׁם – בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים.

שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לְטִיט שֶׁל בִּנְיָן – לֹא שֶׁהַבְּאֵרוֹת הָיוּ בְּהֶן חֵמָר, אֶלָּא הָיוּ לוֹקְחִים מִשָּׁם אֲדָמָה בִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹת חֵמָר, וּמִזֶּה נוֹצְרוּ הַבְּאֵרוֹת. כִּי אִם הַבְּאֵרוֹת עַצְמָם הָיוּ בְּהֶן חֵמָר, אֵיךְ נִיצַּל מֶלֶךְ סְדוֹם? (רא״ם).

שֶׁהָיָה הַטִּיט מְגַבֵּל בָּהֶם וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאֻמּוֹת מִקְצָתָן שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִין שֶׁנִּיצּוֹל אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר, הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָהָם לְמַפְרֵעַ (ב״ר)**. הֶרָה נָסוּ • לְהַר נָסוּ, הֶרָה כְּמוֹ לְהַר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ הִטִּיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ. וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין הֶרָה לְהָהָרָה, שֶׁהֵ״א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּבָה עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, אֲבָל** (סְפָרִים אֲחֵרִים: זוֹ) **אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד וּנְקוּדָה** (סְפָרִים אֲחֵרִים: לִנְקֹד) **פַּתָּ״ח תַּחְתֶּיהָ, וַהֲרֵי ״הֶרָה״ כְּמוֹ לְהַר, אוֹ כְּמוֹ אֶל הַר, וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה הַר, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד נָס בַּאֲשֶׁר מָצָא הַר תְּחִלָּה. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן הֵ״א בְּרֹאשָׁהּ לִכְתֹּב הָהָרָה, אוֹ הַמִּדְבָּרָה, פִּתְרוֹנוֹ כְּמוֹ אֶל הָהָר, אוֹ כְּמוֹ לְהָהָר** (לְהַר)**, וּמַשְׁמָע לְאוֹתוֹ הַר הַיָּדוּעַ וּמְפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות עמ׳ ו עמ׳ 46)

לְהַר נָסוּ. הֶרָה, כְּמוֹ לְהַר (רש״י יד, י)

לא פֵּרֵשׁ כֵּן עַל מַה שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל "לְלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא נִפְרַשׁ "וְהַנִּשְׁאָרִים הֶרָה (אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּהָר) - נָסוּ". וַהֲרֵינוּ, שֶׁאֵלּוּ שֶׁהָיוּ בָּעֵמֶק, בּוֹ נֶעֱרְכָה הַמִּלְחָמָה, נָפְלוּ לְתוֹךְ בְּאֵרוֹת הַחֵמָר, וְאֵלּוּ אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בָּהָר - נִמְלְטוּ. וּלְפִי זֶה יָמְתַּק מַה שֶּׁמַּעְתִּיק בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל גַּם תֵּבַת "נָסוּ".

(יא) וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ׃

יא וּשְׁבוֹ יָת כָּל קְנְיָנָא דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת כָּל מֵיכָלְהוֹן וַאֲזָלוּ׃

(יב) וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אָחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם׃

יב וּשְׁבוֹ יָת לוֹט וְיָת קְנְיָנֵהּ בַּר אֲחוּהִי דְּאַבְרָם וַאֲזָלוּ וְהוּא יָתֵב בִּסְדוֹם׃

רש״י ◄**וְהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם •** מִי גָּרַם לוֹ זֹאת? יְשִׁיבָתוֹ בִּסְדוֹם.

אשל אברהם

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מב, ז.

שֶׁהָיָה הַטִּיט מְגַבֵּל בָּהֶם – מְעוֹרָב בְּתוֹךְ הַבְּאֵרוֹת, וּלְפִי זֶה "בְּאֵרוֹת חֵמָר" פֵּירוּשׁוֹ: בְּאֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֵמָר.

וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם – וְלֹא טָבַע בַּטִּיט.

לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאוּמּוֹת מִקְצָתָן שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִין שֶׁנִּצַּל אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ – מִשּׁוּם שֶׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם (יפ״ת ב״ר שם), כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ נֵס הַמְנוּגָּד לְטֶבַע הָעוֹלָם, וְלֹא הָיְתָה אֶצְלָם יְכוֹלֶת לְקַבֵּל שֶׁיֶּשְׁנָהּ הַנְהָגָה נִסִּית שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, כִּי הַנְהָגָה כָּזֹאת לֹא הָיְתָה בְּכֹחַ הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם (ע״פ רא״ם).

וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר – שֶׁגַּם זֶה הָיָה בְּנִיגּוּד לַטֶּבַע.

הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָהָם לְמַפְרֵעַ – כֵּיוָן שֶׁאַבְרָהָם הֶפֵּל לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ בִּגְלַל שֶׁשָּׁבַר אֶת הַצְּלָמִים וְהַצָּלָתוֹ נַעֲשְׂתָה עַל יְדֵי ה׳ יִתְבָּרֵךְ, וּמִזֶּה הֶאֱמִינוּ שֶׁגַּם הַצָּלָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ סְדוֹם בָּאָה מֵה׳, כֵּיוָן שֶׁיָּדְעוּ שֶׁהַנְהָגָה נִסִּית כָּזוֹ אֵינָהּ בְּכֹחַ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם (רא״ם).

הֶרָה נָסוּ – לְהַר נָסוּ – שׁוֹלֵל בָּזֶה שֶׁלֹּא נִטְעָה לְפָרֵשׁ: "וְהַנִּשְׁאָרִים הֶרָה (בָּהָר) – נָסוּ" (הרבי). אוֹ שֶׁלֹּא נִטְעָה לְפָרֵשׁ שֶׁ"הֶרָה" הוּא שֵׁם מָקוֹם.

"הֶרָה", כְּמוֹ לְהַר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ – הִטִּיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ – אֵין רַשִׁ״י מְפָרֵשׁ כְּלָל זֶה בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכְּרָה תֵּיבָה כָּזוֹ, מִפְּנֵי פְּשִׁיטוּתוֹ, וְלָכֵן לֹא פֵּירְשׁוֹ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּזְכַּר כֵּן לְעֵיל יא, לא: "אַרְצָה כְּנַעַן", אֶלָּא רַק בִּמְקוֹמוֹת שֶׁמִּשְׁמַע אַחֶרֶת אוֹ שֶׁיֵּשׁ קוּשִׁי, אָזַי טוֹרֵחַ רַשִׁ״י לְפָרְשׁוֹ (הרבי). רְאֵה גַּם לְקַמָּן כח, ב. לב, ד. מו, א.

וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין "הֶרָה" לְ"הָהָרָה", שֶׁהֵ״א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּבָה עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד שֶׁבְּרֹאשָׁהּ – וְהַלָּמֶ״ד נְקוּדָה בִּשְׁוָ״א. **אֲבָל אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹם לָמֶ״ד וּנְקֻדָּה פַּתָּ״ח** – הַיְינוּ קָמֵ״ץ, וְרַשִׁ״י בְּפֵירוּשׁוֹ קוֹרֵא לְקָמֵ״ץ פַּתָּ״ח.

תַּחְתֶּיהָ – שֶׁאָז הַלָּמֶ״ד מְשַׁמֶּשֶׁת גַּם כְּהֵ״א הַיְדִיעָה, וּכְאִילּוּ כָּתוּב לְהָהָר, וְלָזֶה הַהֵ״א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּיבָה אֵינָהּ מְהַוָּה תַּחְלִיף.

וַהֲרֵי "הֶרָה" כְּמוֹ לְהַר, אוֹ כְּמוֹ אֶל הַר, וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה הַר, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד נָס בַּאֲשֶׁר מָצָא הַר תְּחִלָּה – רְאֵה רַשִׁ״י דִּבְרֵי הַיָּמִים ב יח, טז: "כְּשֶׁבּוֹרְחִים מִן הַמִּלְחָמָה בּוֹרְחִים עַל הֶהָרִים לְבֵית מָנוֹס".

וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן הֵ״א בְּרֹאשָׁהּ לִכְתֹּב "הָהָרָה" – רְאֵה לְדוּגְמָא לְעֵיל יב, ח.

אוֹ "הַמִּדְבָּרָה" – רְאֵה לְדוּגְמָא שְׁמוֹת ד, כז.

פִּתְרוֹנוֹ: כְּמוֹ אֶל הָהָר, אוֹ כְּמוֹ לְהָהָר, וּמַשְׁמָע לְאוֹתוֹ הַר הַיָּדוּעַ וּמְפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה – וְכֵן "הַמִּדְבָּרָה" פֵּירוּשׁוֹ לְאוֹתוֹ מִדְבָּר הַיָּדוּעַ הַמְפוֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה. תורה יא

(יב) **וְהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם – מִי גָּרַם לוֹ זֹאת** – שֶׁנִּשְׁבָּה.

יְשִׁיבָתוֹ "בִּסְדוֹם" – כִּי אִם לֹא כֵּן, מַה בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם (רא״ם). וּרְאֵה לְעֵיל (יג, יב): "וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד סְדוֹם", וּבְרַשִׁ״י שָׁם: "נָטָה אֹהָלִים לְרוֹעָיו וּלְמִקְנֵהוּ עַד סְדוֹם", וְהַיְינוּ שֶׁהוּא עַצְמוֹ לֹא יָשַׁב בִּסְדוֹם, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּה גּוּפָא בָּא

(יג) **וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם:**

יג **וַאֲתָא מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שָׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי דְּאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְּעָנֵר וְאִנּוּן אֲנָשֵׁי קְיָמָה דְּאַבְרָם:**

יד״י **וַיָּבֹא הַפָּלִיט • לְפִי פְּשׁוּטוֹ זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה, וְהוּא שֶׁכָּתוּב:** (דברים ג) **״כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״, וְזֶהוּ ׳נִשְׁאַר׳, שֶׁלֹּא הֲרָגוּהוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁהִכּוּ הָרְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, וְזֶהוּ מִיֶּתֶר הָרְפָאִים, שֶׁנֶּאֱמַר:** (לעיל ו) **״הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ וְגוֹ׳״, וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה. הָעִבְרִי • שֶׁבָּא מֵעֵבֶר הַנָּהָר** (בראשית רבה)**. בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם • שֶׁכָּרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית.** (סִפְרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: שֶׁהִשִּׁיאוּ לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר)•

(יד) **וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבֶּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן:**

יד **וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרִיז יָת עוּלְּמוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵהּ תְּלָת מְאָה וְתַמְנֵי עֲסַר וּרְדַף עַד דָּן:**

אשל אברהם

הַפָּסוּק לְהַשְׁמִיעֵנוּ, שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁהוּא עַצְמוֹ לֹא יָשַׁב בִּסְדוֹם, אַךְ כֵּיוָן שֶׁנָּטָה אֹהָלִים עַד סְדוֹם, דְּהַיְינוּ שֶׁהוּא חָבֵר לָהֶם, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בִּסְדוֹם, וְלָכֵן נִשְׁבָּה. וּכְמוֹ שֶׁמּוּבָא בַּמִּדְרָשׁ (ב״ר מב, ז) עַל כָּךְ הַפָּסוּק (משלי יג, ט): ״יְרוֹעָה כְסִילִים יֵרוֹעַ״ (וְכָן הַגִּירְסָא כָּאן בְּרַשִׁ״י דְּפוּס רִאשׁוֹן), וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י שָׁם: ״הַמְחַבֵּר לוֹ כְּסִילִים לִהְיוֹת לוֹ רֵעִים – יְרוּצָץ״. תורה יג

(יג) **וַיָּבֹא הַפָּלִיט – לְפִי פְּשׁוּטוֹ: זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כא, לד. דְּבָרִים א, ד. שָׁם ג, ב, יא.

וְהוּא שֶׁכָּתוּב – דְּבָרִים ג, יא. וּרְאֵה גַּם יְהוֹשֻׁעַ יג, יב.

״כִּי רַק עוֹג נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״, וְזֶהוּ ״נִשְׁאַר״, שֶׁלֹּא הֲרָגוּהוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו – וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ״י דְּבָרִים א, ד (אַמְרָפֶל). שָׁם ג, יא. אֲבָל לְעִיל בְּפָסוּק ה: ״כְּדָרְלָעוֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ״ (וּבְרַשִׁ״י שָׁם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בַּעַל הַמַּעֲשֶׂה), וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כא, לד (כְּדָרְלָעוֹמֶר וְחֲבֵרָיו). וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ״י יְהוֹשֻׁעַ יג, ב. וְנָקֵט כָּאן (וּבְסֵפֶר דְּבָרִים): ״אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו״, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה גִּבּוֹר מִכֻּלָּם.

כְּשֶׁהִכּוּ [אֶת] הָרְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם – לְעִיל פָּסוּק ה. **(תַּנְחוּמָא).** – חֵקֶת סִימָן כה.

וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה – מב, ח. אַךְ שָׁם לֹא מְפוֹרָשׁ שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, אַךְ כֵּן הוּא בְּנִדְּה סא, א. וְאֶפְשָׁר שֶׁהוֹכָחָתוֹ שֶׁל רַשִׁ״י שֶׁלְּדַעַת הַ״בְּרֵאשִׁית רַבָּה״ עוֹג פָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, הוּא מִכָּךְ שֶׁמּוּבָא שָׁם הַטַּעַם שֶׁעוֹג רָצָה שֶׁאַבְרָהָם יֵהָרֵג בַּמִּלְחָמָה וְהוּא יִשָּׂא אֶת שָׂרָה, שֶׁזֶּהוּ רַק לַדֵּעָה שֶׁעוֹג פָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, כְּדִלְקַמָּן.

זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל – רְאֵה זְבָחִים קיג, ב וּבְרַשִׁ״י שָׁם שֶׁאַף שֶׁמֵּי הַמַּבּוּל הָיוּ רוֹתְחִים, נֵעֲשָׂה נֵס וּמִצַּדֵּי הַתֵּיבָה הָיוּ הַמַּיִם צוֹנְנִים, וְשָׁם עָמַד עוֹג וְנִיצַּל. אַךְ בְּרַשִׁ״י נִדָּה סא, א כָּתַב שֶׁעוֹג בָּרַח לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָךְ נִיצַּל מֵהַמַּבּוּל, וְזֶהוּ רַק לְפִי הַדֵּעָה בִּזְבָחִים שָׁם שֶׁלֹּא יָרַד מַבּוּל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וְזֶהוּ ״מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״, שֶׁנֶּאֱמַר** – לְעֵיל ו, ד.

״הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ וְגוֹ׳״ – בְּדוֹר הַמַּבּוּל, וְהֵם הָיוּ עֲנָקִים, כְּפֵירוּשׁ רַשִׁ״י שָׁם, וְכֵן הָרְפָאִים גַּם הֵם הָיוּ עֲנָקִים, רְאֵה רַשִׁ״י דְּבָרִים ב, יא.

וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָהָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה – זֶהוּ לְפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה לוֹ שׁוּם קֶשֶׁר לְמִלְחָמָה זוֹ, וְאִם כֵּן מָה עִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹג כָּאן, לָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁרְצוֹנוֹ הָיָה שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָהָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה (רא״ם). וְזֶהוּ גַּם שֶׁמְּצַיֵּין רַשִׁ״י שֶׁהָיָה מִן הַנְּפִילִים שֶׁבִּזְמַן דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁעוֹג הִמְשִׁיךְ לֶלֶכֶת בְּדַרְכָּם הָרָעָה שֶׁל הַנְּפִילִים שֶׁלִּפְנֵי הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ מַשְׁחִיתִים דַּרְכָּם (שפ״ח). אֲבָל לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁעוֹג פָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה, יֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת שֶׁעוֹג בָּא לְסַפֵּר לְאַבְרָהָם שֶׁנִּשְׁבָּה אָחִיו, כְּדֵי שֶׁיַּצִּילוֹ, אוֹ כְּדֵי לְהִנָּקֵם מֵאַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו, וּלְפִי זֶה לֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְרָעָה (רְאֵה גַּם מַשְׁכִּיל לְדָוִד). וְכֵן מַשְׁמַע מֵרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כא, לד: ״שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם, שֶׁמָּא תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּבֹא הַפָּלִיט, הוּא עוֹג, שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעוֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י דְּבָרִים ג, ב: ״מִתְיָרֵא הָיָה מֹשֶׁה שֶׁלֹּא תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּת שֶׁשִּׁמֵּשׁ אֶת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּבֹא הַפָּלִיט, וְהוּא עוֹג״. וּמִזֶּה שֶׁסָּתַם בִּלְשׁוֹנוֹ, מַשְׁמַע שֶׁכֵּן הוּא לְפִי שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים. וְעַדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן.

הָעִבְרִי – שֶׁבָּא מֵעֵבֶר הַנָּהָר – נְהַר פְּרָת. רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ כד, ג: ״וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן לט, יד שֶׁהֵבִיא שְׁנֵי טְעָמִים: ״מֵעֵבֶר הַנָּהָר, מִבְּנֵי עֵבֶר״. וּרְאֵה שָׁם בְּבֵיאוּר.

בַּעֲלֵי בְרִית אַבְרָם – שֶׁכָּרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית. (סִפְרִים אֲחֵרִים – בְּכַמָּה דְּפוּסִים לֹא גּוֹרְסִים קֶטַע זֶה.

דָּבָר אַחֵר, שֶׁהִשִּׁיאוּ לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה – וּלְפִי זֶה ״בְּרִית״, הַיְינוּ בְּרִית מִילָה. **כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר** – וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן יח, א שֶׁמַּמְרֵא נָתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה. תורה יד

רש״י◄ **וַיָּרֶק** • כְּתַרְגּוּמוֹ ׳וְזָרִיז׳, וְכֵן: ״וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב״, אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי אַחֲרֵיכֶם, וְכֵן: (שמות טו) ״אָרִיק חַרְבִּי״, וְכֵן: (תהלים לה) ״וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר״. **חֲנִיכָיו** • חֲנוּכוֹ כְּתִיב (ס״א קרי) זֶה אֱלִיעֶזֶר שֶׁחֲנָכוֹ לְמִצְוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן הַתְחָלַת כְּנִיסַת הָאָדָם, אוֹ כְּלִי, לְאֻמָּנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמֹד בָּהּ, וְכֵן: (משלי כב) ״חֲנוֹךְ לַנַּעַר״, (במדבר ז) ״חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ״, (תהלים ל) ״חֲנֻכַּת הַבַּיִת״, וּבְלַעַ״ז קוֹרִין לוֹ אינצניי״ר. **שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְגוֹ׳** • רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה, וְהוּא מִנְיַן גִּמַּטְרִיָּא שֶׁל שְׁמוֹ. **עַד דָּן** • שָׁם תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁרָאָה שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל (סנהדרין צו)◆

(טו) **וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם** | **לַיְלָה הוּא וְעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק:**

טו וְאִתְפְּלֵג עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא וְעַבְדּוֹהִי וּמְחוֹנְנוּן וּרְדָפְנוּן עַד חוֹבָה דִּי מִצְּפּוּנָא לְדַמָּשֶׂק:

רש״י◄ **וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ סָרַס הַמִּקְרָא: ׳וַיֵּחָלֵק הוּא וַעֲבָדָיו עֲלֵיהֶם לַיְלָה׳ כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים

אשל אברהם

(יד) **וַיָּרֶק** – **כְּתַרְגּוּמוֹ: ״וְזָרִז״** – חִמְּשָׁם בִּכְלֵי זַיִן. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת יג, יח. חֲבַקּוּק א, יז.

[ארמי״ר בְּלַעַז]. – armar, לְצַיֵּיד בְּנֶשֶׁק.

וְכֵן ״וַהֲרִיקוֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב״ – וַיִּקְרָא כו, לג.

אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי אֲלֵיכֶם – אֲבָל בְּרַשִׁ״י שָׁם: ״כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב מִתְּרוֹקֵן הַנֶּדֶן״.

וְכֵן ״אָרִיק חַרְבִּי״ – שְׁמוֹת טו, ט. אֲבָל בְּרַשִׁ״י שָׁם: ״אֶשְׁלוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא מֵרִיק אֶת הַתַּעַר בִּשְׁלִיפָתוֹ וְנִשְׁאָר רֵיק נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן הֲרָקָה״, וּבַהַמְשֵׁךְ שָׁם מֵבִיא אֶת הָאֶפְשָׁרוּת: ״**לִדְחוֹק וּלְפָרֵשׁ** אָרִיק חַרְבִּי, כִּלְשׁוֹן וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו, אֶזְדַּיֵּן בְּחַרְבִּי״. **וְכֵן ״וְהָרֵק חֲנִית״** – תְּהִלִּים לה, ג. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״הִזְדַּיֵּן, כְּמוֹ אָרִיק חַרְבִּי, וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י חֲבַקּוּק א, יז.

וּסְגֹר״ – בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים לֹא גוֹרְסִים תֵּיבַת ״וּסְגֹר״, וְלִסְפָרִים שֶׁגּוֹרְסִים יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרַשִׁ״י בָּא לְהוֹכִיחַ מִתֵּיבָה זוֹ שֶׁ״וְהָרֵק חֲנִית״ פֵּירוּשׁוֹ לְהִזְדַּיֵּן בַּחֲנִית (וְלֹא שֶׁיָּרִיק אֶת הַחֲנִית מִיָּדָיו), מִשּׁוּם שֶׁבַּהֶמְשֵׁךְ אוֹמֵר ״וּסְגֹר״ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ לְהָגֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ״י שָׁם, דְּהַיְינוּ שֶׁיָּגֵן עָלָיו עַל יְדֵי שֶׁיִּזְדַּיֵּן בַּחֲנִית.

חֲנִיכָיו – **״חֲנִיכוֹ״ כְּתִיב** – חָסֵר יוֹ״ד, וְנִיתָּן לִקְרֹאוֹ: חֲנִיכוֹ (בִּלְשׁוֹן יָחִיד). וְכַנִּרְאֶה שֶׁכֵּן הָיְתָה הַגִּירְסָא בְּסֵפֶר תּוֹרָה שֶׁל רַשִׁ״י. אֲבָל רְאֵה ״מִנְחַת שַׁי״ שֶׁבְּכָל הַסְּפָרִים שֶׁחִפֵּשׂ כָּתוּב ״חֲנִיכָיו״ בִּשְׁנֵי יוּדִי״ן, וְלָכֵן דּוֹחֶה גִּירְסָא זוֹ מִפֵּירוּשׁ רַשִׁ״י. וְכֵן בְּדְפוּס רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אֵינוֹ. וְכַנִּרְאֶה שֶׁגַּם הָרְאֵ״ם וְהַ״גּוּר אַרְיֵה״ לֹא הָיְתָה לִפְנֵיהֶם גִּירְסָא זוֹ בְּרַשִׁ״י. אֲבָל כֵּן הוּא בַּפְּסִיקְתָּא זוּטַרְתָּא עַל הַפָּסוּק.

זֶה אֱלִיעֶזֶר שֶׁחִנְּכוֹ – וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ לְנַקֵּד: שֶׁחֲנָכוֹ.

לְמִצְוֹת – אֲבָל ״יְלִידֵי בֵיתוֹ״ הָיוּ רַבִּים. וּרְאֵה רַשִׁ״י בַּדִּבּוּר הַבָּא. אַף בִּדְפוּס רִאשׁוֹן הַגִּירְסָא: ״חֲנִיכָיו – שֶׁחָנַךְ אוֹתָן לְמִצְוֹת״.

וְהוּא – לְשׁוֹן חִינּוּךְ.

לְשׁוֹן הַתְחָלַת – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י דְּבָרִים כ, ה: ״חִינּוּךְ לְשׁוֹן הַתְחָלָה״.

כְּנִיסַת הָאָדָם אוֹ כְּלִי לְאֻמָּנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמוֹד בָּהּ – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת כח, מא: ״כָּל מִלּוּי יָדִים לְשׁוֹן חִנּוּךְ, כְּשֶׁהוּא נִכְנָס לְדָבָר לִהְיוֹת מוּחְזָק בּוֹ מֵאוֹתוֹ יוֹם וְהָלְאָה, הוּא מִלּוּי״.

וְכֵן ״חֲנוֹךְ לַנַּעַר״ – מִשְׁלֵי כב, ו. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״שֶׁתְּלַמֵּד לַנַּעַר וּתְחַנְּכֵהוּ בִּדְבָרִים״.

״חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ״ – בַּמִּדְבָּר ז, י. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״לְהִתְנַדֵּב קָרְבְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לְחַנְּכוֹ״.

״חֲנֻכַּת הַבַּיִת״ – תְּהִלִּים ל, א.

וּבְלַעַז קוֹרִין לוֹ: אינצניי״ר – יִמִּידִּיוֹד. לְחִנּוּךְ. אֵינוֹ מְתַרְגֵּם אֶת ״חֲנִיכָיו״, אֶלָּא אֶת הַפּוֹעַל שֶׁבְּשָׁרְשוֹ (אוצר לעזי רש״י).

שְׁמוֹנֶה עָשָׂר [וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת] – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מג, ב. נְדָרִים לב, סוֹף ע״א.

אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה – כְּלוֹמַר, ״חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ״ הַכַּוָּנָה לֶאֱלִיעֶזֶר בִּלְבַד, אֲבָל לַמִּלְחָמָה הָלְכוּ גַּם אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (לקמן פסוק טו): ״הוּא וַעֲבָדָיו״, וְכֵן (פסוק כד) ״הַנְּעָרִים .. וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי״ (ע״פ לבוש). וּרְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים קי, ג: ״וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ, וְלֹא יוֹתֵר, וְעָנֵר וְאֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא הִתְנַדְּבוּ מֵאֵלֵיהֶם לָצֵאת לְלֶכֶת אַחֲרָיו בְּעֶזְרָתוֹ״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י נְדָרִים שָׁם: ״שֶׁלֹּא הָיָה עִמּוֹ אֶלָּא אֱלִיעֶזֶר לְחוּד״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן טו, ב שֶׁאֱלִיעֶזֶר ״רָדַף הַמְּלָכִים עַד דַּמָּשֶׂק״.

וְהוּא מִנְיַן גִּימַטְרִיָּא שֶׁל שְׁמוֹ – אֱלִיעֶזֶר בְּגִימַטְרִיָּא = 318. כִּי אִם לֹא כֵּן, לְאֵיזֶה צוֹרֶךְ נָקַט הַכָּתוּב מִסְפַּר חֲנִיכָיו.

עַד דָּן – נִקְרָא כֵּן עַל שֵׁם הָעָתִיד, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּשׁוֹפְטִים יח, כט: ״וַיִּקְרְאוּ שֵׁם הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם .. וְאוּלָם לַיִשׁ שֵׁם הָעִיר לָרִאשׁוֹנָה״ (משכיל לדוד).

שָׁם תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ – וְלֹא הָיָה לוֹ כֹּחַ לִרְדּוֹף מֵעֵבֶר לְדָן (רא״ם).

שֶׁרָאָה שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל – פֶּסֶל מִיכָה – רְאֵה שׁוֹפְטִים פֶּרֶק יח. רְאֵה גַּם רַשִׁ״י יִרְמְיָה ד, טו: ״גְּדוֹלָה הִיא עֲבֵירָה שֶׁשּׁוֹבֶרֶת לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, לְפָנֶיהָ מִימוֹת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּרְדּוֹף עַד דָּן, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְדָן תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לַעֲבוֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י דְּבָרִים לד, א (בְּעִנְיַן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶרְאָה ה׳ לְמֹשֶׁה): ״עַד דָּן – הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָן עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יח, ל) וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל״. תורה טו

(טו) **וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם – לְפִי פְּשׁוּטוֹ, סָרַס הַמִּקְרָא: וַיֵּחָלֵק הוּא וַעֲבָדָיו עֲלֵיהֶם לַיְלָה** – וְלֹא שֶׁהַלַּיְלָה עַצְמוֹ נֶחְלַק, כְּפִי שֶׁמַּשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב.

אַחַר הַנִּרְדָּפִים כְּשֶׁבּוֹרְחִים זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן. **לַיְלָה** • כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁחָשְׁכָה לֹא נִמְנַע מִלְּרָדְפָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁנֶּחֱלַק הַלַּיְלָה, וּבְחֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁמַר וּבָא לוֹ לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם. **עַד־חוֹבָה** • אֵין מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ חוֹבָה. וְדָן, קוֹרֵא ׳חוֹבָה׳, עַל שֵׁם עֲבוֹדַת גִּילּוּלִים שֶׁעָתִידָה לִהְיוֹת שָׁם.

(טז) וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם:

טז וַאֲתַב יָת כָּל קִנְיָנָא וְאַף יָת לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵהּ אֲתִיב וְאַף יָת נְשַׁיָּא וְיָת עַמָּא:

(יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ:

יז וּנְפַק מַלְכָּא דִּסְדוֹם לְקַדְמוּתֵהּ בָּתַר דְּתָב מִלְּמִמְחֵי יָת כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּהּ לְמֵישַׁר מַפְּנָא הוּא אֲתַר בֵּית רִיסָא דְּמַלְכָּא:

רש״י◄ **עֵמֶק שָׁוֵה** • כָּךְ שְׁמוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ ׳לְמֵישַׁר מַפְּנָא׳, פָּנוּי מֵאֵילָנוֹת וּמִכָּל מִכְשׁוֹל. **עֵמֶק הַמֶּלֶךְ** • בֵּית רִיסָא דְּמַלְכָּא, בֵּית רִיס אֶחָד שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים קָנִים, שֶׁהָיָה מְיֻחָד לַמֶּלֶךְ לְצַחֵק שָׁם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עֵמֶק שֶׁהֵשִׁוּוּ שָׁם כָּל הָאֻמּוֹת וְהִמְלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם לִנְשֹׂא אֱלֹהִים וּלְקָצִין.

(יח) וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן:

יח וּמַלְכִּי צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֶם אַפִּיק לְחֵם וַחֲמָר וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם אֵל עִלָּאָה:

רש״י◄ **וּמַלְכִּי־צֶדֶק** • מִדְרַשׁ אַגָּדָה, הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ (נדרים לב). **לֶחֶם וָיָיִן** • כָּךְ עוֹשִׂים לִיגֵעֵי מִלְחָמָה, וְהֶרְאָה לוֹ שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ עָלָיו עַל שֶׁהָרַג אֶת בָּנָיו. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רָמַז לוֹ עַל הַמְּנָחוֹת וְעַל הַנְּסָכִים שֶׁיַּקְרִיבוּ שָׁם בָּנָיו.

אשל אברהם

כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים אַחַר הַנִּרְדָּפִים, כְּשֶׁבּוֹרְחִים זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן. לַיְלָה – **כְּלוֹמַר: אַחַר שֶׁחָשְׁכָה** – וּכְאִילּוּ כָּתוּב "בַּלַּיְלָה".

לֹא נִמְנַע מִלְּרָדְפָם – כְּלוֹמַר, לֹא שֶׁהִתְחִיל לְהֵחָלֵק עֲלֵיהֶם בַּלַּיְלָה, שֶׁהֲרֵי כְּבָר קוֹדֶם הַלַּיְלָה הֵחֵל לִרְדּוֹף אַחֲרֵיהֶם, לָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁגַּם בַּלַּיְלָה "לֹא נִמְנְעוּ מִלְּרָדְפָם" (ספר הזכרון). וּלְפִי זֶה פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק "וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה", גַּם בַּלַּיְלָה.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מג, ג. וּרְאֵה גַּם שְׁמוֹת רַבָּה יח, א.

שֶׁנֶּחֱלַק הַלַּיְלָה, וּבְחֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה לוֹ נֵס, וְחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁמַר – וְלָכֵן נִקְרָא (שמות יב, מב) "לֵיל שִׁמּוּרִים". אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י שָׁם.

וּבָא לוֹ לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם – כִּכְתוּב (שמות יב, כט): "וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה׳ הִכָּה כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". וּרְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת יא, ד: "כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה – כְּהֵחָלֵק הַלַּיְלָה". וְאוּלַי רוֹמֵז בָּזֶה גַּם לְאָמוּר כָּאן, שֶׁנֶּחְלַק הַלַּיְלָה וְנִשְׁמַר וכו׳. וּלְפִי זֶה "וַיֵּחָלֵק **עֲלֵיהֶם**" פֵּירוּשׁוֹ: "לוֹ" וְ"לַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מִצְרַיִם". וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם יב, מב: "הוּא הַלַּיְלָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם בַּלַּיְלָה הַזֶּה אֲנִי גּוֹאֵל אֶת בָּנֶיךָ".

עַד חוֹבָה – **אֵין מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ "חוֹבָה", וְ"דָן" קוֹרֵא "חוֹבָה", עַל שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָתִידָה לִהְיוֹת שָׁם** – וּלְפִי זֶה פָּסוּק זֶה הוּא חֲזָרָה וּפֵירוּשׁ שֶׁל הַפָּסוּק הַקּוֹדֵם, וּ"וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה" הָיָה לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעַ לְדָן. אֶלָּא דִּלְעֵיל מְפָרֵשׁ שֶׁבְּ"דָן" תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, מִפְּנֵי "שֶׁרָאָה שֶׁעָתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל", וְכָעֵת מוֹסִיף וּמְפָרֵשׁ שֶׁבְּשֶׁל כָּךְ גַּם הַמָּקוֹם עַצְמוֹ נֶהְפַּךְ מִ"דָּן" לְ"חוֹבָה", דְּהַיְינוּ שֶׁגַּם הַמָּקוֹם עַצְמוֹ גָּרַם לְתַּשּׁוּת כֹּחוֹ. תורה טז

(יז) **עֵמֶק שָׁוֵה** – **כָּךְ שְׁמוֹ. וְתַרְגּוּמוֹ** – בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן: "כְּתַרְגּוּמוֹ".

"לְמֵישַׁר מַפְּנָא" – לְמִישׁוֹר פָּנוּי.

פָּנוּי מֵאֵילָנוֹת וּמִכָּל מִכְשׁוֹל – לְכָאוֹרָה הַתַּרְגּוּם חוֹלֵק עַל פֵּירוּשׁ רַשִׁ״י, שֶׁכֵּן לְפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם "עֵמֶק שָׁוֵה" הוּא תֵּיאוּר מַצַּב הָעֵמֶק, וְלֹא שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ. אַךְ נִיתָּן לְפָרֵשׁ, שֶׁלְּכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ "עֵמֶק שָׁוֵה" מִפְּנֵי שֶׁהָיָה פָּנוּי, וְאָז פֵּירוּשׁ רַשִׁ״י וְהַתַּרְגּוּם תּוֹאֲמִים.

עֵמֶק הַמֶּלֶךְ – **"בֵּית רִיסָא דְּמַלְכָּא"** – כְּתַרְגּוּמוֹ.

בֵּית רִיס אֶחָד, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים קָנִים – וְכָל קָנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת (ראה יחזקאל מ, ה. רש״י יומא סז, א), נִמְצָא בֵּית רִיס אֶחָד 180 אַמָּה.

שֶׁהָיָה מְיֻחָד לַמֶּלֶךְ לְשַׂחֵק שָׁם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מג, ה. מְפָרֵשׁ לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ גַּם "עֵמֶק שָׁוֵה" וְגַם "עֵמֶק הַמֶּלֶךְ".

עֵמֶק שֶׁהֵשִׁוּוּ שָׁם כָּל הָאֻמּוֹת – בְּעֵצָה אַחַת (רש״י שה״ש ו, ח).

וְהִמְלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם לְ"נְשֹׂא אֱלֹהִים" – רְאֵה לְקַמָּן כג, ו.

וּלְקָצִין – קָצִין הוּא מִלְּשׁוֹן קָצָה, וְהוּא הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַמַּחֲנֶה מֵחֲמַת חֲשִׁיבוּתוֹ (ראה מלבי״ם שופטים יא, ו). תורה יח

(יח) **וּמַלְכִּי צֶדֶק** – **מִדְרַשׁ אַגָּדָה** – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מג, ה.

הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְעֵיל יב, ו. סוּכָּה נב, ב. וּרְאֵה בְּ"שִׁפְתֵי חֲכָמִים", שֶׁרָאשֵׁי תֵּיבוֹת "מֶלֶךְ שָׁלֵם"

(יט) **וַיְבָרֲכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:**

יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דִּקְנָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא:

רש״י◄ **קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ** • כְּמוֹ: (תהלים קטו) ״עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״, עַל יְדֵי עֲשִׂיָּתָן קְנָאָן לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ.

(כ) **וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל:**

כ וּבְרִיךְ אֵל עִלָּאָה דִּמְסַר סָנְאָךְ בִּידָךְ וִיהַב לֵהּ חַד מִן עַסְרָא מִכֹּלָּא:

רש״י◄ **אֲשֶׁר מִגֵּן** • אֲשֶׁר הִסְגִּיר, וְכֵן (הושע יא) ״אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל״. **וַיִּתֶּן־לוֹ** • אַבְרָם. **מַעֲשֵׂר מִכֹּל** • אֲשֶׁר לוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן.

אשל אברהם

הוּא ״שֵׁם״ לְמַפְרֵעַ. וּרְאֵה בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה שָׁם, שֶׁהַשֵּׁם ״מַלְכִּי צֶדֶק״ הוּא כִּינּוּי לְמַלְכֵי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁנִּקְרָא ״אֲדוֹנִי צֶדֶק״ (יהושע י, א).

לֶחֶם וָיַיִן – כָּךְ עוֹשִׂים לִיגִיעֵי מִלְחָמָה – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כג, ה): ״עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם״ (גר״א). אֶלָּא שֶׁכָּאן הוֹצִיא יַיִן בִּמְקוֹם מַיִם, וּמִשּׁוּם כָּךְ הוּצְרַךְ לְהָבִיא אֶת טַעַם הַמִּדְרָשׁ. וְהַ״לְּבוּשׁ״ כָּתַב הַטַּעַם לְלֶחֶם וָיַיִן דַּוְקָא, מִשּׁוּם שֶׁלּוֹחֲמִים עֲיֵפִים וּרְעֵבִים, וְעָרֵב לָהֶם לֶחֶם יָבֵשׁ וְיַיִן יוֹתֵר מִכָּל הַמַּעֲדַנִּים, שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְהַמְתִּין עַד שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ הַמַּאֲכָלִים מִפְּנֵי הָרָעָב (לבוש). וְהָרְאֵ״ם כָּתַב, שֶׁלֶּחֶם כּוֹלֵל כָּל מִינֵי מַאֲכָלִים, וְיַיִן כּוֹלֵל כָּל מִינֵי מַשְׁקָאוֹת. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י תְּהִלִּים קִי, ב: ״מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה׳ מִצִּיּוֹן – כְּשֶׁתְּשׁוּב מִן הַמִּלְחָמָה וַאֲנָשֶׁיךָ עֲיֵפִים וְרוֹדְפִים, יִשְׁלַח לְךָ ה׳ אֶת מַלְכֵּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם לְהוֹצִיא לֶחֶם וָיַיִן״.

וְהָרְאָה לוֹ – תְּחִילָּה כָּתַב לָמָּה ״הוֹצִיא לֶחֶם וָיַיִן״, מִשּׁוּם שֶׁכֵּן עוֹשִׂים לִיגִיעֵי מִלְחָמָה, וְכָעֵת כּוֹתֵב לָמָּה דַּוְקָא הוּא הוֹצִיא לֶחֶם וָיַיִן, וַהֲרֵי הוּא ״מֶלֶךְ שָׁלֵם״, וּמַה לּוֹ וּלְמִלְחַמְתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם.

שֶׁאֵין בִּלְבּוֹ עָלָיו עַל שֶׁהָרַג אֶת בָּנָיו – שֶׁהֲרֵי כְּדָרְלָעוֹמֶר הָיָה מֶלֶךְ עֵילָם, וְעֵילָם הוּא מִבְּנֵי שֵׁם, רְאֵה בְּרֵאשִׁית י, כב, וּמִסְתָּמָא גַּם בְּנֵי עַמּוֹ הָיוּ שָׁם (רא״ם). רְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה מא, ח: ״אַבְרָהָם נִתְיָרֵא מִשֵּׁם, לְפִי שֶׁהָרַג אֶת בְּנֵי עֵילָם שֶׁהֵם מִשֵּׁם״.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מג, ו. **רָמַז לוֹ עַל הַמְּנָחוֹת וְעַל הַנְּסָכִים** – וְלָכֵן הוֹצִיא לֶחֶם וָיַיִן דַּוְקָא, לֶחֶם לִמְנָחוֹת וְיַיִן לִנְסָכִים. וְלוֹמֵד כֵּן מִמַּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחֲרֵי ״הוֹצִיא לֶחֶם וָיַיִן״ – ״וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן״, דְּהַיְינוּ שֶׁהוֹצָאַת לֶחֶם וָיַיִן הִיא בִּגְלַל הֱיוֹתוֹ כֹּהֵן, דָּבָר הָרוֹמֵז עַל הַקְרָבַת מְנָחוֹת וּנְסָכִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים (משכיל לדוד). וְהוֹצִיא לוֹ אוֹתָם דֶּרֶךְ מַתָּנָה, שֶׁכֵּן הַמְּנָחוֹת וְהַנְּסָכִים בָּאִים בִּנְדָבָה שֶׁהֵם דֶּרֶךְ מַתָּנָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (לבוש). וּמַה שֶּׁלֹּא הוֹצִיא לוֹ בָּשָׂר לִרְמוֹז עַל הַקָּרְבָּנוֹת – זֶהוּ מִשּׁוּם שֶׁלֹּא רָצָה לִרְמוֹז לוֹ עַל חַטָּאוֹת בָּנָיו, שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת בָּאִים לְכַפָּרָה (לבוש). אוֹ מִשּׁוּם שֶׁקָּרְבָּנוֹת הִקְרִיבוּ גַּם בַּמִּדְבָּר, אֲבָל נְסָכִים הִתְחִיבוּ רַק בְּבִיאָתָם לָאָרֶץ, וַהֲרֵי ״רָמַז לוֹ עַל הַמְּנָחוֹת וְעַל הַנְּסָכִים שֶׁיַּקְרִיבוּ **שָׁם** בָּנָיו״, כִּלְשׁוֹן רַשִׁ״י (דברי דוד).

שֶׁיַּקְרִיבוּ שָׁם בָּנָיו. – בִּירוּשָׁלַיִם, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁכֵּן ״שָׁלֵם״ זוֹ יְרוּשָׁלַיִם, רְאֵה רַשִׁ״י יְחֶזְקֵאל מח, לה. תורה יט

(יט) **קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ – כְּמוֹ ״עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״** – תְּהִלִּים קטו, טו.

עַל יְדֵי עֲשִׂיָּתָן קְנָאָן לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ – כִּי אִם לֹא כֵּן, לֹא מוּבָן לְשׁוֹן ״קוֹנֵה״, ״מִמִּי קְנָאָן״? כִּלְשׁוֹן הַבְּרֵאשִׁית רַבָּה מג, ז, כְּלוֹמַר, מִי הוּא הַמּוֹבֵר (מהרז״ו שם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י תְּהִלִּים קמו, ה: ״עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ .. שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ״. וּרְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים קד, כד: ״מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ, מִקְנֵה קִנְיָן שֶׁלְּךָ, כְּמוֹ קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, הַכֹּל קָנוּי לְךָ״. תורה כ

(כ) **אֲשֶׁר מִגֵּן – אֲשֶׁר הִסְגִּיר** – אֲבָל בְּרַשִׁ״י אֵיכָה ג, סה: ״שָׁבַר״.

וְכֵן ״אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל״ – הוֹשֵׁעַ יא, ח. אֶמְסָרְךָ בְּיַד אוֹיְבֶךָ (רש״י שם).

וַיִּתֶּן לוֹ - אַבְרָם – וְלֹא מַלְכֵּי צֶדֶק, כְּפִי שֶׁמַּשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי מַלְכֵּי צֶדֶק הוּא הַכֹּהֵן, וּמִמֵּילָא הַנּוֹתֵן מַעֲשֵׂר הוּא אַבְרָהָם (רא״ם. גר״א). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה מא, ו: ״אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעֲזוֹרוּ – זֶה עוֹזֵר אֶת זֶה בִּבְרָכוֹת: בָּרוּךְ אַבְרָם, וְזֶה עוֹזֵר אֶת זֶה בְּמַתָּנוֹת: וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל״.

מַעֲשֵׂר מִכֹּל – אֲשֶׁר לוֹ – וְלֹא מִמַּה שֶׁהֵבִיא מֵהַשְּׁבִי, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא לָקַח אַבְרָהָם מִמֶּנּוּ כְּלוּם (גר״א).

לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן – מַלְכֵּי צֶדֶק. תורה כא

◆ יום חמישי ו׳ מרחשון ◆

(כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ׃

כא וַאֲמַר מַלְכָּא דִּסְדוֹם לְאַבְרָם הַב לִי נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא (נ״א סַב) דְּבַר לָךְ׃

רש״י ◄ תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ • (הַגּוּפִים מִן) הַשְּׁבִי שֶׁלִּי שֶׁהִצַּלְתָּ, הַחֲזֵר לִי הַגּוּפִים לְבַדָּם.

(כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹּתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא דִּסְדוֹם אֲרִימִית יְדַי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ קֳדָם אֵל עִלָּאָה דִּקְנִינֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃

רש״י ◄ הֲרִמֹּתִי יָדִי • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, מֵרִים אֲנִי אֶת יָדִי לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכֵן: (בראשית כב) ״כִּי נִשְׁבַּעְתִּי״, נִשְׁבַּע אֲנִי. וְכֵן: (בראשית כג) ״נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי״, נוֹתֵן אֲנִי לְךָ כֶּסֶף הַשָּׂדֶה וְקָחֵהוּ מִמֶּנִּי.

(כג) אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם׃

כג אִם מִחוּטָא וְעַד עַרְקַת מְסָנָא וְאִם אֶסַּב מִכָּל דִּי לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא אַעְתַּרִית יָת אַבְרָם׃

רש״י ◄ אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל • אֲעַכֵּב לְעַצְמִי מִן הַשְּׁבִי. וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר לָךְ • וְאִם תֹּאמַר לָתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ, לֹא אֶקַּח. וְלֹא תֹאמַר וְגוֹ׳ • שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחָנִי לְעַשְּׁרֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) ״וַאֲבָרֶכְךָ וְגוֹ׳״.

אשל אברהם

(כא) **תֶּן לִי הַנֶּפֶשׁ** – **מִן הַשְּׁבִי שֶׁלִּי שֶׁהִצַּלְתָּ, הַחֲזֵר לִי הַגּוּפִים לְבַדָּם** – מִדִּבְרֵי רַשִׁ״י אֵלּוּ אָנוּ לְמֵדִים כַּמָּה דְּבָרִים: א) ״הַנֶּפֶשׁ״ כָּאן הַכַּוָּנָה עַל הַגּוּף, ב) הוּא שֵׁם הַמִּין הַמּוֹרָה עַל גּוּפִים רַבִּים, ג) הַגּוּפִים הָאֵלֶּה הֵם מֵאוֹתָם שֶׁהִצִּיל מֵהַשְּׁבִי, ד) הַגּוּפִים שֶׁנִּשְׁבּוּ הֵם מִשֶּׁל מֶלֶךְ סְדוֹם, ה) ״תֵּן״ פֵּירוּשׁוֹ הַחֲזֵר, שֶׁהֲרֵי שֶׁלּוֹ הָיוּ מִתְּחִילָּה, ו) ״וְהָרְכוּשׁ קַח לְךָ״ פֵּירוּשׁוֹ: יִשָּׁאֵר בְּיָדְךָ, וְזֶה כִּוַּנְתּוֹ בְּמִלַּת ״לְבַדָּם״ (רא״ם). תורה כב

(כב) **הֲרִימוֹתִי יָדִי** – **לְשׁוֹן שְׁבוּעָה** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת ו, ח. שָׁם יז, טז. דְּבָרִים לב, מ. וּרְאֵה רַשִׁ״י תַּעֲנִית יב, א שֶׁלְּפִי אוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם ״בִּצְלוֹ״ הוּא לְשׁוֹן נֶדֶר.

מֵרִים אֲנִי – לְשׁוֹן הוֹוָה, וְלֹא לְשׁוֹן עָבָר כְּמוֹ שֶׁמַּשְׁמַע מִלְּשׁוֹן ״הֲרִימוֹתִי״, שֶׁהֲרֵי לִפְנֵי דִּבְרֵי מֶלֶךְ סְדוֹם אֵלָיו לֹא הֵרִים יָדוֹ לִישַׁבֵּעַ (רא״ם).

אֶת יָדִי לְ״אֵל עֶלְיוֹן״ – אַף שֶׁבַּכְּתוּב נֶאֱמַר ״אֶל ה׳״, וְרַק אַחַר כָּךְ ״אֵל עֶלְיוֹן״, הָעְתִּיק רַשִׁ״י ״אֵל עֶלְיוֹן״, מִפְּנֵי שֶׁעִנְיָן **״הֲרִימוֹתִי** יָדִי״ (בִּשְׁבוּעָה) זֶהוּ מִצַּד שֶׁהוּא ״אֵל **עֶלְיוֹן**״.

וְכֵן ״כִּי נִשְׁבַּעְתִּי״ – לְקַמָּן כב, טז.

נִשְׁבַּע אֲנִי – כְּלוֹמַר, ״נִשְׁבַּעְתִּי״, אַף שֶׁנִּכְתַּב בִּלְשׁוֹן עָבָר, מִתְפָּרֵשׁ כִּלְשׁוֹן הוֹוֶה, אַף כָּאן ״הֲרִימוֹתִי״ פֵּירוּשׁוֹ: ״מֵרִים אֲנִי״. וּפֵירוּשׁ תֵּיבַת ״כִּי״ – רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת לב, יג.

וְכֵן ״נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי״ – לְקַמָּן כג, יג.

נוֹתֵן אֲנִי לְךָ כֶּסֶף הַשָּׂדֶה וְקָחֵהוּ מִמֶּנִּי. – לְשׁוֹן הוֹוֶה. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י שָׁם: ״מוּכָן הוּא אֶצְלִי, וְהַלְוַאי נָתַתִּי לְךָ כְּבָר״. תורה כג

(כג) **אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל** – **אֲעַכֵּב לְעַצְמִי מִן הַשְּׁבִי** – כְּלוֹמַר, לֹא אֲעַכֵּב. שֶׁלֹּא רָצָה לַהֲנוֹת מִן הַגֵּזֶל (רשי״ חולין פט, א). וְזוֹ תְּשׁוּבָה לְדִבְרֵי מֶלֶךְ סְדוֹם: ״וְהָרְכוּשׁ קַח לְךָ״.

וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ – **וְאִם תֹּאמַר לָתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ** – זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ ״מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ״. כִּי אִם לֹא כֵּן, מַה מּוֹסִיף לוֹ בָּזֶה לְאַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר: ״אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל״.

לֹא ״אֶקַּח״ – זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ ״אִם אֶקַּח״, שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁאִם יִקַּח יַעֲבוֹר בָּזֶה עַל הַשְּׁבוּעָה, וְלָכֵן ״לֹא אֶקַּח״, כְּלוֹמַר, לֹא אֶקַּבֵּל.

וְלֹא תֹאמַר [אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם] – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחָנִי לְעַשְּׁרֵנִי – וְלָכֵן לֹא אֶקַּח שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ. וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר לוֹ: ״וְלֹא תֹּאמַר **אֲנִי** הֶעֱשַׁרְתִּי״, כְּלוֹמַר, ״אֲנִי״ וְלֹא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (רא״ם). וּבְבָר הִקְשׁוּ מְפָרְשֵׁי רַשִׁ״י מִנַּיִן לוֹ לְאַבְרָהָם שֶׁלֹּא זוֹ הַדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה לְעַשְּׁרוֹ, וּבִפְרָט שֶׁכְּבָר לָקַח מִפַּרְעֹה, וְכֵן בַּהֶמְשֵׁךְ יִקַּח מֵאֲבִימֶלֶךְ? וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַבְרָהָם חָשַׁשׁ שֶׁאִם יִקַּח שָׂכָר מִמֶּלֶךְ סְדוֹם כָּעֵת, הֲרֵי שֶׁכְּשֶׁבָּאֱמֶת יִתְעַשֵּׁר מִצַּד בִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אַזַּי בְּהַכִּירוֹ אֶת מֶלֶךְ סְדוֹם, הוּא יִפְרְסֵם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא זֶה שֶׁהֶעֱשִׁיר אֶת אַבְרָהָם מֵהַכֶּסֶף שֶׁנָּתַן לוֹ מִבֵּית גְּנָזָיו, וְלֹא מִבִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּמִמֵּילָא כָּךְ יִתְקַבֵּל הָרוֹשֶׁם גַּם אֵצֶל הַבְּרִיּוֹת, וְלָכֵן לֹא קִיבֵּל, כִּי הֵבִין שֶׁהָעוֹשֶׁר שֶׁה׳ הִבְטִיחוֹ לֹא יִהְיֶה בּוֹ סְפֵק לְשׁוּם אָדָם שֶׁזֶּהוּ יְשִׁירוֹת מֵהַבְטָחָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְלֹא מִמְּמוֹן מֶלֶךְ סְדוֹם עַל הַצָּלָתוֹ. וּרְאֵה בִּמְפָרְשֵׁי רַשִׁ״י שֶׁתֵּירְצוּ בְּאוֹפָנִים שׁוֹנִים.

(כד) בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם:

כד לְחוֹד (בכל הס׳ בַּר) מִדְּאֲכָלוּ עוּלֵּמַיָּא וְחֶלֶק גֻּבְרַיָּא דִּי אֲזָלוּ עִמִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא אִנּוּן יְקַבְּלוּן חֶלְקְהוֹן:

רש״י ◄ **הַנְּעָרִים** • עֲבָדַי אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי, וְעוֹד ״עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא וְגוֹ׳״, אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲבָדַי נִכְנְסוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם״, וְעָנֵר וַחֲבֵרָיו יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים לִשְׁמֹר, אֲפִלּוּ הָכִי ״הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם״. וּמִמֶּנּוּ לָמַד דָּוִד, שֶׁאָמַר: (שמואל א ל) ״כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד לַמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ״, וּלְכָךְ נֶאֱמַר: (שם כה) ״וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמַעְלָה וַיְשִׂימֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט״, וְלֹא נֶאֱמַר: ׳וָהָלְאָה׳, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתַּן הַחֹק בִּימֵי אַבְרָהָם.

טו (א) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

א בְּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָּמָא דַיְיָ עִם אַבְרָם בִּנְבוּאָה לְמֵימַר לָא תִּדְחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לַחֲדָא:

רש״י ◄ **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** • כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ׳אַחַר׳, סָמוּךְ. ׳אַחֲרֵי׳, מֻפְלָג (בראשית רבה). ״אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״, אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַמְּלָכִים וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר: ׳שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי׳, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם. **אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ**, מִן הָעֹנֶשׁ, שֶׁלֹּא תֵּעָנֵשׁ עַל כָּל אוֹתָן נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתָּ, וּמַה שֶּׁאַתָּה דּוֹאֵג עַל קִבּוּל שְׂכָרְךָ, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד.

אשל אברהם

שֶׁנֶּאֱמַר – יב, ב.

״וַאֲבָרֶכְךָ וְגוֹ׳״ – וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״בְּמָמוֹן״. תורה כד

(כד) **הַנְּעָרִים – עֲבָדַי** – נִרְאֶה שֶׁכּוֹלֵל בָּזֶה אֶת ״הַנְּעָרִים״ וְאֶת ״הָאֲנָשִׁים״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוּאֵל א ל, כה: ״בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים, הֵם הַיּוֹשְׁבִים עַל הַכֵּלִים, וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים הַהוֹלְכִים בַּמִּלְחָמָה״.

״אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי״ – לַמִּלְחָמָה (רש״י ש״א ל, כה).

וְעוֹד – כְּלוֹמַר, וְגַם.

״עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא וְגוֹ׳״. וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲבָדַי נִכְנְסוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר – פָּסוּק טו.

״הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם״, וְעָנֵר וַחֲבֵרָיו יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים לִשְׁמוֹר – שֶׁכֵּן מִשְׁמַע לְעֵיל יד, יג שֶׁעֲלֵיהֶם כָּתַב רַק ״וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית אַבְרָם״, אֲבָל לְגַבֵּי הַמִּלְחָמָה כָּתַב: ״וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים קִי, ג: ״עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא הִתְנַדְּבוּ מֵאֵלֵּיהֶם לָצֵאת אַחֲרָיו בְּעֶזְרָתוֹ״.

אֲפִילּוּ הָכִי ״הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם״. וּמִמֶּנּוּ לָמַד דָּוִד, שֶׁאָמַר – שְׁמוּאֵל א ל, כד. **״כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ״, וּלְכָךְ נֶאֱמַר** – שָׁם פָּסוּק כה.

״וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמַעְלָה וַיְשִׂימֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט״, וְלֹא נֶאֱמַר ״וָהָלְאָה״ – ״וָהָלְאָה״ מִשְׁמַע מֵהַיּוֹם הַהוּא וְאֵילֵךְ, וְאִילּוּ ״וָמַעְלָה״ מִשְׁמַע מֵהַיּוֹם הַהוּא וְקוֹדֶם לוֹ (רא״ם).

לְפִי שֶׁכְּבָר נִתַּן הַחֹק בִּימֵי אַבְרָהָם – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם: ״לֹא נֶאֱמַר וָהָלְאָה, אֶלָּא וָמַעְלָה, כְּבָר הִנְהִיג אַבְרָהָם בְּחוֹק זֶה״. תורה א

(א) **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה – כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַחַר״ – סָמוּךְ** – סָמוּךְ בִּזְמַן אוֹ בַּמָּקוֹם לְעִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה (ע״פ רא״ם דברים יא, ל). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן לט, ו. מִשְׁלֵי כח, כג.

״אַחֲרֵי״ – מֻפְלָג – מוּפְלָג בִּזְמַן אוֹ בַּמָּקוֹם מֵהָעִנְיָן הָאָמוּר לְמַעְלָה (רא״ם שם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י דִּבְרִים יא, ל. מִשְׁלֵי שָׁם.

(בְּרֵאשִׁית רַבָּה). – מד, ה.

״אַחַר״ שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַמְּלָכִים, וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר – מְפָרֵשׁ תֵּיבַת ״הַדְּבָרִים״ מִלְּשׁוֹן דִּיבּוּר. וְכֵן מְפָרֵשׁ בְּכָל מָקוֹם (הרבי).

שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי – וְאִם כֵּן, לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא אֶקַּבֵּל עוֹד שָׂכָר, אֶלָּא גַּם לֹא תַּעֲמוֹד לִי זְכוּתִי וְאֵעָנֵשׁ עַל אוֹתָם נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתִּי, שֶׁמָּא הָיוּ בֵּינֵיהֶם כָּאֵלּוּ שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִים לְמִיתָה. וּרְאֵה מְפָרְשֵׁי רַשִׁ״י שֶׁבֵּיאֲרוּ בְּאוֹפָנִים אֲחֵרִים.

לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: ״אַל תִּירָא אַבְרָם, אָנֹכִי מָגֵן לָךְ״ מִן הָעֹנֶשׁ, שֶׁלֹּא תֵּעָנֵשׁ עַל כָּל אוֹתָן נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתָּ, וּמַה שֶּׁאַתָּה דּוֹאֵג עַל קִבּוּל שְׂכָרְךָ – ״שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד״ – וּרְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים קִי, ד: ״לְפִי שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יֵעָנֵשׁ עַל הָאוֹכְלוּסִין שֶׁהָרַג, נֶאֱמַר לוֹ: אַל תִּירָא אַבְרָם וגו׳, לֹא יִנָּחֵם עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר דִּבֵּר עָלֶיךָ״.

שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד – קָטַע זֶה הוּא מִדְּפוּס רִאשׁוֹן.

יֵשׁ לִי לָתֶת לְךָ ״שָׂכָר הַרְבֵּה״ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁרָצָה לָתֶת לְךָ מֶלֶךְ סְדוֹם, לְפִי שֶׁבְּטַחְתָּ בִּי, וּרְאֵיָה לַדָּבָר בִּדְבָרֵי הַיָּמִים – ב כה, ט.

״וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָהוּ לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳״ – וּבַהֶמְשֵׁךְ: ״וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵשׁ לַה׳ לָתֶת לְךָ הַרְבֵּה מִזֶּה״. תורה ב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ׳ 164)

וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי (רש״י טו, א)

לְשִׁיטַת רַשִׁ״י, עִקַּר פֵּרוּשׁ "אַחַר הַדְּבָרִים" הוּא "אַחַר הַדִּבּוּרִים". רְאֵה פֵּרוּשׁוֹ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא (כב, א): אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . **דְּבָרָיו** שֶׁל שָׂטָן . . שֶׁל יִשְׁמָעֵאל. וְשָׁם (פסוק כ): אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר **וְאוֹמֵר**. וּבְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (לט, ו־ז) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . **אָמַר** הַקָּבָּ״ה מִתְאַבֵּל וְאַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׁעָרְךָ. וְשָׁם (מ, א): אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . לְפִי שֶׁהִרְגִּילָה . . בְּפִי כֻּלָּם **לְדַבֵּר** בִּגְנוּתוֹ. לְפִי זֶה מוּבָן דִּיּוּק לְשׁוֹנוֹ כָּאן "וְהָיָה דּוֹאֵג **וְאוֹמֵר**" (וְכֵן בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא שָׁם מוֹסִיף "מְהַרְהֵר **וְאוֹמֵר**").

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לקוטי־שיחות חלק כ, עמוד 45 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קַבָּלַת שָׂכָר לִשְׁמָהּ

אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס כוּ׳ וְהָיָה דּוֹאֵג שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי, לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם כוּ׳ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (טו, א. ובפירוש רש״י)

לְכָאוֹרָה תָּמוּהַּ הַדָּבָר, הֲרֵי כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (הלכות תשובה פרק י הלכה ב): "הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת . . לֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת . . וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד . . וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּבָּ״ה אוֹהֲבוֹ".

וְנִמְצָא, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָבַד אֶת הַקָּבָּ״ה מֵאַהֲבָה, וּמַדּוּעַ "הָיָה דּוֹאֵג שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוֹתַי", דְּמַה בְּכָךְ אִם כְּבָר קִבֵּל שְׂכָרוֹ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

אַבְרָהָם רָצָה לְקַבֵּל שָׂכָר לֹא לְתוֹעֶלֶת עַצְמוֹ אֶלָּא רַק כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּדֵּל כְּבוֹד שָׁמַיִם. שֶׁיִּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁהָעוֹבֵד אֶת הַקָּבָּ״ה וּמְקַיֵּם רְצוֹנוֹ, מְקַבֵּל רֹב טוּב גַּשְׁמִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם.

וְנִמְצָא, שֶׁגַּם כְּשֶׁדָּאַג אַבְרָהָם שֶׁאוּלַי קִבֵּל כְּבָר כָּל שְׂכָרוֹ, לֹא הָיָה זֶה לְטוֹבַת עַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁרָצָה שֶׁיִּתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם.

(ב) **וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר:**

ב **וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלֹהִים מַה תִּתֶּן לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא וְלָד וּבַר פַּרְנְסָא הָדֵין דִּבְבֵיתִי הוּא דַּמַּשְׂקָאָה אֱלִיעֶזֶר:**

רש״י◄ **הוֹלֵךְ עֲרִירִי** • מְנַחֵם בֶּן סָרוּק פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן יוֹרֵשׁ, וְחָבֵר לוֹ (מלאכי ב) "עֵר וְעֹנֶה", עֲרִירִי, בְּלֹא יוֹרֵשׁ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר: (איוב לא) "וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ", תְּעַקֵּר שָׁרָשֶׁיהָ, כָּךְ לְשׁוֹן עֲרִירִי חָסַר בָּנִים, וּבְלַעַ״ז

אשל אברהם

(ב) **הוֹלֵךְ עֲרִירִי** – **מְנַחֵם בֶּן סָרוּק** – בַּמַּחְבֶּרֶת שֶׁלּוֹ, מַעֲרֶכֶת ער, ו. **פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן יוֹרֵשׁ, וְחָבֵר לוֹ: "עֵר וְעֹנֶה"** – מַלְאָכִי ב, יב. כְּלוֹמַר, "עֵר" הָאָמוּר שָׁם פֵּירוּשׁוֹ יוֹרֵשׁ.

"עֲרִירִי" – **בְּלֹא יוֹרֵשׁ** – כְּלוֹמַר, אָמְנָם "עֲרִירִי" הוּא מִלְּשׁוֹן: יוֹרֵשׁ, אַף הוּא מִתְפָּרֵשׁ גַּם לְהִיפּוּכוֹ: בְּלֹא יוֹרֵשׁ, וּכְפִי שֶׁמְּבֹאָר מִיָּד. אוֹ יֵשׁ לוֹמַר, "עֵר" פֵּירוּשׁוֹ: יוֹרֵשׁ, וַ"עֲרִירִי" פֵּירוּשׁוֹ: בְּלֹא יוֹרֵשׁ. כְּלוֹמַר, אוֹתָהּ מִלָּה עַצְמָהּ בְּשִׁינּוּי מְסוּיָּם מִתְפָּרֶשֶׁת לְהֵיפֶךְ.

כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר: "וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ" – אִיּוֹב לא, יב.

תְּעַקֵּר שָׁרָשֶׁיהָ – הַמִּלָּה "שֹׁרֶשׁ" מְשַׁמֶּשֶׁת לְדָבָר וְהֵיפּוּכוֹ, גַּם מִלְּשׁוֹן הַשְׁרָשָׁה וְגַם מִלְּשׁוֹן עֲקִירָה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת כז, ג: "יֵשׁ מִלּוֹת בְּלָשׁוֹן עִבְרִית מִלָּה אַחַת מִתְחַלֶּפֶת בַּפִּתְרוֹן לְשַׁמֵּשׁ בִּנְיָן וּסְתִירָה, כְּמוֹ וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ (תהלים פ, י), אֲוִיל מַשְׁרִישׁ (איוב ה, ג), וְחִלּוּפוֹ וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ". וְכֵן בְּרַשִׁ״י יְחֶזְקֵאל כג, יז: "כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ, לְשׁוֹן קְלִיטָה, וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ, לְשׁוֹן עִקּוּר". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י בְּבָא מְצִיעָא לח, א. חוּלִּין קלא, ב. וּרְאֵה רַשִׁ״י אִיּוֹב לא, יב שֶׁבְּכָל זֹאת יֵשׁ הֶבְדֵּל מְסוּיָּם: "כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן עִיקּוּר אוֹמֵר תְּשָׁרֵשׁ, וּבְלָשׁוֹן שֹׁרֶשׁ אוֹמֵר תַּשְׁרֵשׁ, וְכֵן יְשֹׁרְשׁוּ לְשׁוֹן עִיקּוּר, יִשְׁרְשׁוּ לְשׁוֹן שֹׁרֶשׁ". וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַּם כָּאן "עֵר" (יוֹרֵשׁ) וַ"עֲרִירִי" (בְּלֹא יוֹרֵשׁ).

כְּךָ לְשׁוֹן "עֲרִירִי" – **חָסַר בָּנִים** – שֶׁאַף שֶׁשּׁוֹרֶשׁ תֵּיבַת "עֲרִירִי" הוּא מִלְּשׁוֹן יוֹרֵשׁ, הוּא מִתְפָּרֵשׁ גַּם לְהִיפּוּכוֹ, לְלֹא יוֹרֵשׁ. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י וַיִּקְרָא כ, כ: "עֲרִירִים .. בְּלֹא וָלָד". וּרְאֵה רַשִׁ״י יִרְמְיָה יז, ו: "יְחִידִי לְשׁוֹן עֲרִירִי", וְכַנִּרְאֶה שָׁם מְפָרֵשׁ אֶת הָעִנְיָן וְלֹא אֶת הַמִּלָּה.

וּבְלַעַז: דישאנפנטי"ץ – zetnafnased. חָסַר יְלָדִים. מְבָאֵר בָּזֶה, שֶׁבְּלַעַז אֵינוֹ כִּבְעִבְרִית, שֶׁאוֹתָהּ מִלָּה מַשְׁמָעָהּ דָּבָר וְהֵיפּוּכוֹ, אֶלָּא צְרִיכִים לְהוֹסִיף אֶת הָאוֹתִיּוֹת "דיש" אִם רוֹצִים לַהֲפוֹךְ אֶת מַשְׁמָעוּת הַמִּלָּה מֵחִיּוּבִי לִשְׁלִילִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִיּוּבִי הִיא לְלֹא

דישאנפנטי״ש. וְלִי נִרְאָה, ׳עֵר וְעוֹנֶה׳ מִגִּזְרַת: (שה״ש ה) **״וְלִבִּי עֵר״, וַעֲרִירִי לְשׁוֹן חֻרְבָּן, וְכֵן:** (תהלים קלז) **״עָרוּ עָרוּ״, וְכֵן:** (חבקוק ג) **״עָרוֹת יְסוֹד״, וְכֵן:** (ירמיה נא) **״עַרְעָר תִּתְעַרְעַר״, וְכֵן:** (צפניה ב) **״כִּי אַרְזָה עֲרָה״. וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי• כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁכָּל בֵּיתִי נִזּוֹן עַל פִּיו, כְּמוֹ:** (בראשית מא) **״וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק״, אַפּוֹטְרוֹפָּא שֶׁלִּי, וְאִלּוּ הָיָה לִי בֵּן, הָיָה בְּנִי מְמֻנֶּה עַל שֶׁלִּי. דַּמֶּשֶׁק• לְפִי הַתַּרְגּוּם, מִדַּמֶּשֶׁק הָיָה. וּלְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁרְדַף הַמְּלָכִים עַד דַּמֶּשֶׁק. וּבַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ דָּרְשׁוּ נוֹטְרִיקוֹן: דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים.**

(ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃

ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ זְרָע וְהָא בַּר בֵּיתִי יָרִית יָתִי׃

רש״י◄ **הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע• וּמַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי?.**

(ד) וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃

ד וְהָא פִּתְגָּמָא דַּיְיָ עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא יִרְתְּנָךְ דֵּין אֱלָהֵין בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יִרְתְּנָךְ׃

(ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃

ה וְאַפִּיק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכִי כְּעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנִי כּוֹכְבַיָּא אִם תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָיְךָ׃

אשל אברהם

״דיש״, כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י לג, יג: ״אנפנטי״ץ״ (מעייני אגם). אוֹ יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכִּוְּנָתוֹ שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּלַעַז, כְּשֵׁם שֶׁבְּעִבְרִית ״עֵר״ פֵּירוּשׁוֹ יוֹרֵשׁ, וַ״עֲרִירִי״ פֵּירוּשׁוֹ בְּלֹא יוֹרֵשׁ, כְּלוֹמַר, אוֹתָהּ מִלָּה עַצְמָהּ בְּשִׁינּוּי מְסוּיָּם מִתְפָּרֶשֶׁת לְהֵיפָךְ, כָּךְ גַּם בְּלַעַז: בְּהוֹסָפַת כַּמָּה אוֹתִיּוֹת בְּשׁוֹרֶשׁ הַמִּלָּה מִתְפָּרֶשֶׁת הַמִּלָּה לְהֵיפָךְ.

וְלִי נִרְאָה: ״עֵר וְעוֹנֶה״, מִגִּזְרַת ״וְלִבִּי עֵר״ – שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ב. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה פֵּירַשׁ רַשִׁ״י בְּמַלְאָכֵי שָׁם: ״עֵר – לְשׁוֹן אָדָם חָרִיף״, הַיְינוּ מִלְּשׁוֹן אָדָם עֵירָנִי.

וַ״עֲרִירִי״, לְשׁוֹן חֻרְבָּן – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן טז, ב: ״לִימֵּד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס״.

וְכֵן ״עָרוּ עָרוּ״ – תְּהִלִּים קלז, ז. לְשׁוֹן חוּרְבָּן, וְאֵינוֹ נוֹפֵל אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁעוֹקְרִין שָׁרְשָׁיו מִן הָאָרֶץ (רש״י שם).

וְכֵן ״עָרוֹת יְסוֹד״ – חֲבַקּוּק ג, יג.

וְכֵן ״עַרְעַר תִּתְעַרְעַר״ – יִרְמְיָה נא, נח. לְשׁוֹן חֲפִירָה עַד הַיְסוֹד (רש״י שם).

וְכֵן ״כִּי אַרְזָה עֲרָה״ – צְפַנְיָה ב, יד. אֲרָזֶיהָ עָקַר וְשֵׁרֵשׁ (רש״י שם).

וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי – כְּתַרְגּוּמוֹ – ״וּבַר פַּרְנָסָה הָדֵין דִּבְבֵיתִי״.

שֶׁכָּל בֵּיתִי נִזּוֹן – יֵשׁ לְהָעִיר, שֶׁכָּאן אוּנְקְלוֹס מְתַרְגֵּם מִלְּשׁוֹן פַּרְנָסָה, וְרַשִׁ״י מְפָרְשׁוֹ לְעִנְיַן מָזוֹן, וְאִילּוּ לְקַמָּן מא, מ, אוּנְקְלוֹס מְתַרְגֵּם מִלְּשׁוֹן מָזוֹן, וְרַשִׁ״י מְפָרְשׁוֹ לְעִנְיַן פַּרְנָסָה. וּבְטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכָּאן כִּיְּוָן שֶׁהוּא מְמוּנֶּה עַל הַבַּיִת, עִיקַּר עִנְיָנוֹ הוּא הַמָּזוֹן, כִּי זֶה מַה שֶׁצָּרִיךְ בְּעִיקָּר בַּבַּיִת, וְאִילּוּ לְקַמָּן שָׁם מְדוּבָּר בְּעִנְיַן הַמִּינּוּי עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמִמֵּילָא מוּבָן שֶׁהַמִּינּוּי לֹא הָיָה בְּעִנְיְנֵי מָזוֹן בִּלְבָד, אֶלָּא גַּם לְעִנְיַן שְׁאָר צְרָכֵי הַמְּדִינָה.

עַל פִּיו, כְּמוֹ ״וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק״ – לְקַמָּן מא, מ. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״יִתְזַן, יִתְפַּרְנֵס, כָּל צְרָכֵי עַמִּי יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדְךָ, כְּמוֹ וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי״.

אַפּוֹטְרוֹפָּא שֶׁלִּי – מְמוּנֶּה עַל שֶׁלִּי (ע״פ רש״י סוכה כז, א).

וְאִלּוּ הָיָה לִי בֵּן, הָיָה בְּנִי מְמוּנֶה עַל שֶׁלִּי – וְעַל פִּי זֶה מוּבָן הַקֶּשֶׁר בֵּין ״וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״ לְ״וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי״ (רא״ם).

דַּמֶּשֶׁק – לְפִי הַתַּרְגּוּם – ״דַּמַּשְׁקָאָה״ – מִדַּמֶּשֶׁק.

מִדַּמֶּשֶׁק הָיָה. וּלְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מד, ט.

שֶׁרְדַף הַמְּלָכִים עַד דַּמֶּשֶׁק – כְּדִלְעֵיל יד, טו: ״וַיִּרְדְּפֵם עַד חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׁק״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם פָּסוּק יד שֶׁאֱלִיעֶזֶר הָיָה עִמּוֹ.

וּבַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ – יוֹמָא כח, ב.

דָּרְשׁוּ נוֹטְרִיקוֹן – רָאשֵׁי תֵּיבוֹת (שֶׁל דַּמֶּשֶׁק).

דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים – וְאִם הָיָה לִי בֵּן, הוּא הָיָה מְלַמֵּד לַאֲחֵרִים (גר״א). תורה ג

(ג) **הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע – וּ״מַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי״** – זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ שֶׁל ״מַה תִּתֶּן לִי״ (הָאָמוּר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו), שֶׁאֵין פֵּירוּשׁוֹ חָלִילָה שֶׁאֵין לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַה לָּתֵת לוֹ, אֶלָּא מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בְּמַה שֶׁתִּתֵּן לִי, וְזוֹ כַּוָּנָתוֹ בְּמַה שֶׁאָמַר: ״הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע״, שֶׁכֵּן פָּסוּק זֶה הוּא סִיּוּם הַטַּעֲנָה שֶׁבַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו. אֶלָּא שֶׁלְּפִי זֶה צָרִיךְ עִיּוּן, מַדּוּעַ נֶאֱמַר כָּאן שׁוּב: ״וַיֹּאמֶר אַבְרָם״. וְאֶפְשָׁר שֶׁפָּסוּק ג הוּא פֵּירוּשׁ שֶׁל פָּסוּק ב, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ בִּשְׁתֵּי אֲמִירוֹת, שֶׁתְּחִילָּה אָמַר דְּבָרָיו בִּקְצָרָה (״הוֹלֵךְ עֲרִירִי״), וְאַחַר כָּךְ פֵּירַשׁ דְּבָרָיו (״הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וגו׳״). תורה ד

רש״י◂ **וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ: הוֹצִיאוֹ מֵאָהֳלוֹ לַחוּץ לִרְאוֹת הַכּוֹכָבִים. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ, אָמַר לוֹ: צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, שֶׁרָאִיתָ בַּמַּזָּלוֹת שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן, אַבְרָם אֵין לוֹ בֵּן, אֲבָל אַבְרָהָם יֵשׁ לוֹ בֵּן. וְכֵן שָׂרַי לֹא תֵלֵד, אֲבָל שָׂרָה תֵּלֵד, אֲנִי קוֹרֵא לָכֶם שֵׁם אַחֵר וְיִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. דָּבָר אַחֵר: הוֹצִיאוֹ מֵחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִגְבִּיהוֹ לְמַעְלָה מִן הַכּוֹכָבִים, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

(ו) **וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה:** ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְחָשְׁבַהּ לֵהּ לְזָכוּ׳:

רש״י◂ **וְהֶאֱמִן בַּה׳** • לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת עַל זֹאת, אֲבָל עַל יֵרֵשֶׁת הָאָרֶץ שָׁאַל לוֹ אוֹת, וְאָמַר לוֹ: ״בַּמָּה אֵדַע״?. **וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָשְׁבָהּ לְאַבְרָם לִזְכוּת וְלִצְדָקָה עַל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״בַּמָּה אֵדַע״? לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת, אֶלָּא אָמַר לְפָנָיו: ׳הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזֶה זְכוּת יִתְקַיְּמוּ בָהּ׳. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: בִּזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת.

◆ יום שישי ז׳ מרחשון ◆

(ז) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:** ז וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ:

אשל אברהם

(ה) **וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה – לְפִי פְּשׁוּטוֹ: הוֹצִיאוֹ מֵאָהֳלוֹ לַחוּץ לִרְאוֹת הַכּוֹכָבִים** – וְאַף שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ בַּיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁמַּשְׁמַע לְקַמָּן פָּסוּק יב: ״וְיִהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, שֶׁעֲדַיִן לֹא שָׁקְעָה, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַכּוֹכָבִים בַּיּוֹם (בְּדֶרֶךְ נֵס), כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַ״בְּכוֹר שׁוֹר״.

וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מד, י. **אָמַר לוֹ: צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת** – חָכְמַת הַמַּזָּלוֹת (רש״י שבת קנו, א).

שֶׁלְּךָ – וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: ״וַיּוֹצֵא אוֹתוֹ הַחוּצָה״, חוּץ מֵאִיצְטַגְנוּנִיתוֹ (רש״י שם).

שֶׁרָאִיתָ בַּמַּזָּלוֹת שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן – דַּיְיק רַשִׁ״י לִכְתּוֹב ״לְהַעֲמִיד בֵּן״, וְלֹא ״לְהוֹלִיד בֵּן״, שֶׁכֵּן הוֹלִיד אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּעוֹדוֹ נִקְרָא אַבְרָם, אֶלָּא הַכַּוָּנָה ״לְהַעֲמִיד בֵּן״ שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לִירֻשָּׁךְ, וְהַיְינוּ שֶׁיּוּכַל לְהִקָּרֵא ״זַרְעֲךָ״ (משכיל לדוד). אוֹ שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁאַבְרָם לֹא יָכוֹל לְהַעֲמִיד בֵּן מִשָּׁרַי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת (הרבי).

״אַבְרָם״ אֵין לוֹ בֵּן, אֲבָל ״אַבְרָהָם״ יֵשׁ לוֹ בֵּן, וְכֵן ״שָׂרַי״ לֹא תֵלֵד, אֲבָל ״שָׂרָה״ תֵּלֵד, אֲנִי קוֹרֵא לָכֶם שֵׁם אַחֵר וְיִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. דָּבָר אַחֵר – תַּנְחוּמָא חַיֵּי שָׂרָה סִימָן ו.

הוֹצִיאוֹ מֵחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִגְבִּיהוֹ לְמַעְלָה מִן הַכּוֹכָבִים – כְּלוֹמַר, הִגְבִּיהוֹ מֵעַל הַמַּזָּלוֹת. לְפֵרוּשׁ הָרִאשׁוֹן לֹא הוֹצִיאוֹ לְגַמְרֵי מֵהַמַּזָּלוֹת, אֶלָּא רַק מֵהַמַּזָּל שֶׁהוּא נִמְצָא בּוֹ כָּעֵת, עַל יְדֵי שִׁינּוּי הַשֵּׁם, וְאִילּוּ לְפֵרוּשׁ זֶה הוֹצִיאוֹ לְגַמְרֵי מֵהַמַּזָּלוֹת (משכיל לדוד).

וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה – שֶׁאָמַר לוֹ: ״הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה״, וְלֹא אָמַר: ״שָׂא נָא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה״.

מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה – כְּאָדָם שֶׁהוּא מַבִּיט מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (תנחומא שופטים ס״יא). וְאֵין כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁאֵין הַבָּטָה אֶלָּא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה גַּם מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (ראה איוב לה, ה: ״הבט שמים״. ועוד), אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ שֶׁנִּיתָּן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּלִשׁוֹן הַבָּטָה גַּם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (ראה ישעיה סג, טו: ״הבט משמים״. ועוד), לָכֵן נֶאֱמַר כָּאן לְשׁוֹן הַבָּטָה (משכיל לדוד). וּרְאֵה רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כא, ח בְּעִנְיַן הַהֶבְדֵּל בֵּין רְאִיָּה לְהַבָּטָה. תורה ו

(ו) **וְהֶאֱמִין בַּה׳ – לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת עַל זֹאת, אֲבָל עַל יֵרֵשֶׁת הָאָרֶץ שָׁאַל לוֹ אוֹת** – כְּלוֹמַר, זוֹ כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ כָּאן ״וְהֶאֱמִין בַּה׳״, שֶׁהֶאֱמִין בִּפְשִׁיטוּת בְּלִי שׂוּם בַּקָּשַׁת אוֹת וְסִימָן עַל כָּךְ, שֶׁלֹּא כְּמוֹ בִּירוּשַׁת הָאָרֶץ שֶׁשָּׁאַל מִמֶּנּוּ אוֹת (רא״ם). וּבַטַּעַם שֶׁשָּׁאַל עַל יְרוּשַׁת הָאָרֶץ אוֹת, יֵשׁ לוֹמַר, מִשּׁוּם שֶׁעַד עַתָּה הַהַבְטָחָה שֶׁל ה׳ הָיְתָה עַל נְתִינַת הָאָרֶץ בְּמַתָּנָה, שֶׁיֵּשׁ מַצָּב שֶׁהִיא תִּלָּקַח מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי כִּיבּוּשׁ, אֲבָל הַיְרוּשָׁה הִיא נִצְחִית, שֶׁתָּמִיד תִּהְיֶה בִּרְשׁוּת הַיּוֹרֵשׁ, וְעַל כָּךְ שָׁאַל אוֹת (נחלת יעקב).

וְאָמַר לוֹ – לְקַמָּן פָּסוּק ח.

״בַּמָּה אֵדַע״ – רְאֵה רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה מג, כז: ״אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא – בְּאָמְרוֹ בַּמָּה אֵדַע״. וּבְרַשִׁ״י אִיּוֹב יב, כ: ״תְּחִילָּה וְהֶאֱמִין בַּה׳, בַּסּוֹף נִכְשַׁל בַּמָּה אֵדַע״.

וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָשְׁבָהּ לְאַבְרָם לִזְכוּת וְלִצְדָקָה עַל הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ – וְלֹא שֶׁאַבְרָהָם הֶחֱשִׁיב אֶת הַבְטָחַת הַבָּנִים לִצְדָקָה כְּלִפֵּי ה׳ (רא״ם).

דָּבָר אַחֵר: ״בַּמָּה אֵדַע״, לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת – וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וְהֶאֱמִין בַּה׳״, זֶה נָכוֹן גַּם לְגַבֵּי יְרוּשַׁת הָאָרֶץ (ספר הזכרון).

אֶלָּא אָמַר לְפָנָיו: הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזוֹ זְכוּת יִתְקַיְּמוּ בָהּ – בְּרַשִׁ״י מְגִילָּה לא, ב: ״מַה תֹּאמַר לִי לְלַמְּדָן דְּבָר שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ בוֹ עֲוֹנוֹתֵיהֶן״.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: בִּזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת – כְּלוֹמַר, הַקָּרְבָּנוֹת יְכַפְּרוּ עֲלֵיהֶן (רש״י מגילה שם). וְרָמַז לוֹ עַל כָּךְ בְּמַה שֶׁאָמַר לוֹ לְקַמָּן פָּסוּק ט: ״קְחָה לִי עֶגְלָה מְשׁוּלֶּשֶׁת וגו׳״, וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ״י לְקַמָּן שָׁם. תורה ז

(ח) **וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יֱהוִֹה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה:**

ח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמָה אֵדַע אֲרֵי אֵרְתִּינַהּ:

(ט) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִּי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל:**

ט וַאֲמַר לֵהּ קָרֵב קֳדָמַי עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָתָא וְדִכְרִין תְּלַת וְשַׁפְנִינָא וּבַר יוֹנָא:

רש״י ◄ **עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת •** (ב״ר) שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים, רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה פָּרִים: פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפַר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וְעֶגְלָה עֲרוּפָה. **וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת •** רֶמֶז לְשָׁעִיר הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים, וּשְׂעִירֵי מוּסָפִין שֶׁל מוֹעֵד וּשְׂעִיר חַטַּאת יָחִיד. **וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ •** אָשָׁם וַדַּאי וְאָשָׁם תָּלוּי וְכִבְשָׂה שֶׁל חַטַּאת יָחִיד. **תֹּור וְגוֹזָל •** תּוֹר וּבֶן יוֹנָה.

(י) **וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר:**

י וְקָרֵב קֳדָמוֹהִי יָת כָּל אִלֵּין וּפַלִּיג יָתְהוֹן בְּשָׁוֶה וִיהַב פַּלְגֵיָא פְּלוּג לָקֳבֵל חַבְרֵהּ וְיָת עוֹפָא לָא פַלִּיג:

רש״י ◄ **וַיְבַתֵּר אֹתָם •** חִלֵּק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים, וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת בְּרִית עִמּוֹ לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ, לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ, כְּדִכְתִיב: (לקמן) "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר וְגוֹ׳", וְדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית בֵּין בְּתָרֶיהָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן: (ירמיה לד) "הָעוֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי

אשל אברהם

(ט) **עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת – שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים** – אַף שֶׁמִּלַּת "מְשׁוּלֶּשֶׁת" הִיא שֵׁם תּוֹאַר, וְלֹא שֵׁם מִסְפָּר, וְשֵׁם "עֶגְלָה" הוּא שֵׁם הַמִּין וְלֹא יִפּוֹל עָלָיו מִסְפָּר, עִם כָּל זֶה נָטָה אַחַר הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה, וְהוּא עַל פִּי הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי לְעֵיל בְּ"בַּמָּה אֵדַע", שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר לוֹ שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ לוֹ עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת (ע״פ רא״ם). וְהַ"גּוּר אַרְיֵה" כָּתַב: אָמְנָם מְשׁוּלֶּשֶׁת הוּא שֵׁם תּוֹאַר וְלֹא מִסְפָּר, אֶלָּא שֶׁכָּאן הוּא שֵׁם תּוֹאַר לְמִין עֶגְלָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים.

רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה פָּרִים – הַבָּאִים לְכַפָּרָה. וְאַף שֶׁאָמַר לוֹ "עֶגְלָה", הָרֶמֶז הוּא עַל פָּרִים, מִשּׁוּם שֶׁהָעֲגָלִים וְהַפָּרִים הֵם מֵאוֹתוֹ מִין, רַק שֶׁעֵגֶל בֶּן שָׁנָה וּפַר בֶּן שָׁלֹשׁ. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת כט, א: "פַּר אֶחָד בֶּן בָּקָר, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁהוּא פָּר".

פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים – שֶׁהַכֹּהֵן גָּדוֹל הָיָה מַקְרִיב לְחַטָּאת, לְכַפֵּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְעַל כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל (ראה ויקרא פרק טז).

וּפַר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר – שֶׁנֶּעְלְמָה הֲלָכָה מֵהַסַּנְהֶדְרִין וְטָעוּ לְהוֹרוֹת בְּאַחַת מִכְּרִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהוּא מוּתָּר, וְעָשׂוּ הַצִּבּוּר עַל פִּיהֶם (רש״י ויקרא ד, יא), וְאַחֲרֵי שֶׁנּוֹדַע הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ, הָיוּ צְרִיכִים הַקָּהָל לְהַקְרִיב פַּר לְחַטָּאת.

וְעֶגְלָה עֲרוּפָה – שֶׁהָיוּ עוֹרְפִים עֶגְלָה סָמוּךְ לְעִיר שֶׁבָּהּ נִמְצָא חָלָל וְלֹא נוֹדַע הָרוֹצֵחַ, כְּדֵי לְכַפֵּר עַל עַם יִשְׂרָאֵל (ראה דברים כא, א־ח). וּמִזֶּה שֶׁכָּלַל אֶת עֶגְלָה עֲרוּפָה יַחַד עִם שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת (שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "בִּזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת"), מִשְּׁמַע שֶׁגַּם לְעֶגְלָה עֲרוּפָה יֵשׁ גֶּדֶר שֶׁל קָרְבָּן (הרבי).

וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת – שְׁלֹשָׁה שְׂעִירֵי עִזִּים.

רֶמֶז לַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים – שְׂעִיר יוֹם הַכִּפּוּרִים הַנַּעֲשֶׂה בַּמִּקְדָּשׁ לְחַטָּאת, וְהָיוּ מַזִּים אֶת דָּמוֹ עַל הַפָּרוֹכֶת וְעַל הַכַּפּוֹרֶת, בְּנִיגּוּד לַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לַעֲזָאזֵל (ראה ויקרא פרק טז).

וּשְׂעִירֵי מוּסָפִין שֶׁל מוֹעֵד – שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד (רא״ם).

וּשְׂעִירַת חַטַּאת יָחִיד – שֶׁכָּל חוֹטֵא בִּשְׁגָגָה עַל עֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כָּרֵת, הָיָה צָרִיךְ לְהָבִיא עַל חַטָּאתוֹ שְׂעִירַת עִזִּים נְקֵבָה (ראה ויקרא ד, כח).

וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ – שְׁלֹשָׁה אֵילִים. אַיִל נִקְרָא בֶּן שְׁנָתַיִם (ראה רש״י ויקרא ה, טו).

אָשָׁם וַדַּאי – וְזֶה כּוֹלֵל אֶת כָּל סוּגֵי אֲשָׁמוֹת הַבָּאִים מִן הָאַיִל, כְּגוֹן אָשָׁם גְּזֵילוֹת, אָשָׁם מְעִילוֹת, אָשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה, אָשָׁם נָזִיר וּמְצוֹרָע (ראה רש״י ב״ק קי, ב).

וְאָשָׁם תָּלוּי – הוּא אָשָׁם הַבָּא עַל סְפֵק כָּרֵת שֶׁבָּא לְיָדוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם עָבַר אוֹ לֹא עָבַר (ראה ויקרא ה, יז וברש״י שם).

וְכִבְשָׂה שֶׁל חַטַּאת יָחִיד – רְאֵה וַיִּקְרָא ד, לב: "וְאִם כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נְקֵבָה תְּמִימָה יְבִיאֶנָּה". וְאַף שֶׁכִּבְשָׂה הִיא בַּת שָׁנָה, וְאַיִל בֶּן שְׁנָתַיִם – חֲשָׁבָם יַחַד, כֵּיוָן שֶׁהֵם מִסּוּג אֶחָד (מהרז״ו ב״ר מד, יד).

וְתֹור וְגוֹזָל – תֹּור – גָּדוֹל וְלֹא קָטָן (רש״י ויקרא א, יד).

וּבֶן יוֹנָה – קָטָן וְלֹא גָּדוֹל (רש״י שם). שֶׁהֵם בָּאִים לְחַטָּאת לְמִי שֶׁלֹּא הִשִּׂיגָה יָדוֹ – רְאֵה וַיִּקְרָא ה, ז (באשם ודאי). תורה י

(י) **וַיְבַתֵּר אֹתָם – חִלֵּק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים. וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ** – כִּי לְפִי מִדְרָשׁוֹ שֶׁעִנְיַן לְקִיחַת הָעֲגָלִים וְהָעִזִּים הוּא רֶמֶז לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, לֹא מוּבָן לְמָה הָיָה צָרִיךְ לְבַתֵּר אוֹתָם וְלַעֲבוֹר בֵּין הַבְּתָרִים (גר״א).

לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת עִמּוֹ בְּרִית לִשְׁמוֹר הַבְטָחָתוֹ לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ, כְּדִכְתִיב – לְקַמָּן פָּסוּק יח.

"בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר וְגוֹ׳", וְדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית לְחַלֵּק בְּהֵמָה וְלַעֲבֹר בֵּין בְּתָרֶיהָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן – יִרְמְיָה לד, יט.

"הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל" – וְהִיא בְּרִית חֲזָקָה וּגְמוּרָה, לֵאמֹר: כָּכָה יִבָּתֵר וַיְחֻלַּק הָעוֹבֵר עָלֶיהָ (רש״י שם פסוק יח).

אַף כָּאן "תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים" – לְקַמָּן פָּסוּק יז.

הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה שֶׁהוּא אֵשׁ – הַשְּׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, כד): "כִּי ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה".

הָעֵגֶל״, אַף כָּאן: ״תַּנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים״, הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה שֶׁהוּא אֵשׁ. **וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר** • לְפִי שֶׁהָאֱמוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, נִמְשְׁלוּ לְפָרִים וְאֵילִים וּשְׂעִירִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים כב) ״סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים וְגוֹ׳״, וְאוֹמֵר: (דניאל ח) ״וְהָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס״, וְאוֹמֵר: ״וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן״, וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לִבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שה״ש ב) ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״. לְפִיכָךְ, בִּתֵּר הַבְּהֵמוֹת, רָמַז עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁיִּהְיוּ כָּלִין וְהוֹלְכִין, ״וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר״, רָמַז שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל קַיָּמִין לְעוֹלָם.

(יא) **וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם:** יא **וּנְחַת עוֹפָא עַל פַּגְלַיָּא וְאַפְרַח יָתְהוֹן אַבְרָם:**

רש״י◄ **הָעַיִט** • הוּא עוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא עָט וְשׁוֹאֵף אֶת הַנְּבֵלוֹת, לָטוּשׁ עֲלֵי אֹכֶל, כְּמוֹ: (שמואל א טו) ״וַתַּעַט אֶל הַשָּׁלָל״. **עַל־הַפְּגָרִים** • הַבְּתָרִים. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַפְּגָרִים מְתַרְגְּמִינָן פַּגְלַיָּא אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהֵרְגְּלוּ לְתַרְגֵּם ״אִישׁ בִּתְרוֹ״ וְיִהַב פַּלְגַיָּא, נִתְחַלֵּף לָהֶם תֵּבַת פַּגְלַיָּא לְפַלְגַיָּא, וְתִרְגְּמוּ: ״הַפְּגָרִים״, ׳פַּלְגַיָּא׳, וְכָל הַמְתַרְגֵּם כֵּן טוֹעֶה, לְפִי שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ בְּתָרִים לִפְגָרִים, שֶׁבְּתָרִים תַּרְגּוּמוֹ: פַּלְגַיָּא, וּפְגָרִים תַּרְגּוּמוֹ פַּגְלַיָּא, לְשׁוֹן פִּגּוּל, כְּמוֹ: (ויקרא ז) ״פִּגּוּל הוּא״ לְשׁוֹן פֶּגֶר. כַּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבֵּינוּ יְהוּדָה בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל, וְכֵן הַגִּירְסָא בְּרַשִׁ״י כְּתַב יָד. וּבִכְתַב יָד אַחֶרֶת כְּתִיב כַּךְ פֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ מֵאִיר בֶּן ר׳ שְׁמוּאֵל). **וַיַּשֵּׁב** • לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה כְּמוֹ: ״יַשֵּׁב רוּחוֹ״, רָמַז שֶׁיָּבֹא דָּוִד בֶּן יִשַׁי לְכַלּוֹתָם וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד שֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר – לְפִי שֶׁהָאֱמוֹת נִמְשְׁלוּ לְפָרִים וְאֵילִים וּשְׂעִירִים, שֶׁנֶּאֱמַר – תְּהִלִּים כב, יג.

״סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים וְגוֹ׳״ – וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״פָּרִים רַבִּים – מַלְכֻיּוֹת חֲזָקוֹת״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה יד, ט.

וְאוֹמֵר – דָּנִיֵּאל ח, כ.

״הָאַיִל אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס״, וְאוֹמֵר – שָׁם ח, כא.

״וְהַצָּפִיר וְהַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן״ – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י זְכַרְיָה י, ג. מִשְׁלֵי ל, לא.

וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לִבְנֵי יוֹנָה – בְּסוֹטָה יא, ב וּבְגִיטִּין מה, ב מוּבָא שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְיוֹנָה, וְכָאן דַּיֵּיק רַשִׁ״י לִכְתּוֹב: ״בְּנֵי יוֹנָה״, מִפְּנֵי שֶׁהַגּוֹזָל הַנִּזְכָּר כָּאן הוּא בֶּן יוֹנָה. בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד מוּבָא גַּם שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְתוֹר, וּמוּבָא עַל כָּךְ הַפָּסוּק (תהלים עד, יט): ״אַל תִּתֵּן לְחַיַּת נָפֶשׁ תּוֹרֶךָ״, וְאָכֵן בְּרַשִׁ״י שָׁם מֵבִיא אֶת הַתַּרְגּוּם יוֹנָתָן שֶׁפֵּירֵשׁ ״תּוֹרֶךָ״ מִלְּשׁוֹן תּוֹר, שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לָתוּר, עַיֵּין שָׁם.

שֶׁנֶּאֱמַר – שִׁיר הַשִּׁירִים ב, יד. בְּרַשִׁ״י גִּיטִּין וְסוֹטָה שָׁם מוּבָא הַפָּסוּק (שה״ש ו, ט): ״יוֹנָתִי תַּמָּתִי״. וּמַה שֶׁבָּחַר רַשִׁ״י לְהָבִיא כָּאן אֶת הַפָּסוּק ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״, זֶהוּ בְּהֶתְאֵם לְפֵירוּשׁוֹ שָׁם, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ לִפְנֵי קְרִיעַת יַם סוּף כְּיוֹנָה הַנִּמְצֵאת בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע, דְּהַיְינוּ שֶׁהַפָּסוּק מְדַבֵּר עַל הַצָּלַת עַם יִשְׂרָאֵל מִידֵי אוֹיְבֵיהֶם, וְאַף כָּאן מְדוּבָּר בְּעִנְיָן זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִהְיוּ קַיָּמִים לְעוֹלָם.

״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״, לְפִיכָךְ בִּתֵּר הַבְּהֵמוֹת, רָמַז עַל הָאֻמּוֹת שֶׁיִּהְיוּ כָּלִין וְהוֹלְכִין – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כט, יח לְעִנְיָן פָּרֵי הֶחָג, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד הָאוּמּוֹת שֶׁמִּתְמַעֲטִים וְהוֹלְכִים, וְסִימָן כְּלִיָּה הוּא לָהֶם.

״וְאֶת הַצִּפֹּר״, רָמַז שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל קַיָּמִין לְעוֹלָם. תורה יא

(יא) **הָעַיִט – הוּא עוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא עָט** – עָף (ראה רש״י ש״א טו, יט).

וְשׁוֹאֵף – מִשְׁתּוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה.

אֶל הַנְּבֵלוֹת, לָטוּשׁ עֲלֵי אוֹכֶל – עַל פִּי אִיּוֹב ט, כו: ״כְּנֶשֶׁר יָטוּשׁ עֲלֵי אוֹכֶל״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״יָטוּשׁ – יִפְרַח״.

כְּמוֹ ״וַתַּעַט אֶל הַשָּׁלָל״ – שְׁמוּאֵל א טו, יט. כְּמוֹ וַתָּעָף, לְשׁוֹן עַיִט (רש״י שם).

עַל הַפְּגָרִים – עַל הַבְּתָרִים. (סְפָרִים אֲחֵרִים – בְּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קָטַע זֶה. וּבִכְתַב יָד אֶחָד נוֹסָף בְּסוֹף הַקָּטַע: ״כָּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבֵּנוּ יְהוּדָה ב״ר שְׁמוּאֵל״. וּבִכְתַב יָד אַחֵר: ״כָּךְ פֵּירֵשׁ רַבֵּנוּ מֵאִיר ב״ר שְׁמוּאֵל״.

״הַפְּגָרִים״ מְתַרְגְּמִינָן ״פַּגְלַיָּא״, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהֵרְגְּלוּ לְתַרְגֵּם ״אִישׁ בִּתְרוֹ״ – לְעֵיל פָּסוּק י.

״וְיַהַב פַּלְגַיָּא״, נִתְחַלֵּף לָהֶם תֵּבַת ״פַּגְלַיָּא״ לְ״פַּלְגַיָּא״, וְתִרְגְּמוּ ״הַפְּגָרִים״ – ״פַּלְגַיָּא״, וְכָל הַמְתַרְגֵּם כֵּן טוֹעֶה, לְפִי שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ ״בְּתָרִים״ לְ״פְגָרִים״, שֶׁ״בְּתָרִים״ תַּרְגּוּמוֹ: ״פַּלְגַיָּא״, וּ״פְגָרִים״ תַּרְגּוּמוֹ: ״פַּגְלַיָּא״, לְשׁוֹן פִּגּוּל, כְּמוֹ ״פִּגּוּל הוּא״ – וַיִּקְרָא יט, ז.

לְשׁוֹן פֶּגֶר). – בְּרַשִׁ״י שָׁם: ״מְתוֹעָב״.

וַיַּשֵּׁב – לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה – שֶׁאַבְרָם הִפְרִיחַ אֶת הָעַיִט, וּמִזֶּה שֶׁכָּתוּב ״אוֹתָם״, מוּבָן שֶׁהָיוּ כַּמָּה עֵיטִים, וְנָקַט עַיִט בִּלְשׁוֹן יָחִיד עַל שֵׁם הַמִּין. אוֹ שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁאוֹתוֹ עַיִט יָרַד כַּמָּה פְּעָמִים, לָכֵן כּוֹתֵב ״וַיַּשֵּׁב אוֹתָם״, שֶׁאַבְרָהָם הִפְרִיחַ אוֹתוֹ כַּמָּה פְּעָמִים.

כְּמוֹ ״יַשֵּׁב רוּחוֹ״ – תְּהִלִּים קמז, יח.

רָמַז שֶׁיָּבֹא דָּוִד בֶּן יִשַׁי לְכַלּוֹתָם – אֶת הָאוּמּוֹת. וְזֶה נִרְמָז בְּ״וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל הַפְּגָרִים״.

וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם – וְזֶה רָמַז אַבְרָם בְּמַה שֶׁהִפְרִיחַ אֶת הָעַיִט מֵהַפְּגָרִים.

עַד שֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ – וְזֶה נִרְמָז בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו: ״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד שֶׁנִּקְרָא שֶׁמֶשׁ (מדרש אגדה (בובר)). וּרְאֵה גַּם בַּמִּדְבָּר כד, יז־יט וּבְרַשִׁ״י שָׁם. תורה יב

(יב) **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו:**

רש״י◄ **וְהִנֵּה אֵימָה וְגוֹ׳** • רֶמֶז לְצָרוֹת וְחֹשֶׁךְ שֶׁל גָּלֻיּוֹת.

יב וַהֲוָה שִׁמְשָׁא לְמֵיעַל וְשִׁנְתָּא נְפָלַת עַל אַבְרָם וְהָא אֵימָה קְבַל סַגִּי נְפָלַת עֲלוֹהִי:

(יג) **וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:**

רש״י◄ **כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ** • מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, כֵּיצַד? יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב כְּשֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם אָמַר: (בראשית מז) ״יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה״, הֲרֵי ק״צ, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מָאתַיִם וְעֶשֶׂר כְּמִנְיַן רד״ו, הֲרֵי אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְאִם תֹּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע

יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מִדַּע תִּדַּע אֲרֵי דַיָּרִין יְהוֹן בְּנָיְךָ בְּאַרְעָא דְּלָא דִילְהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן וִיעַנּוּן יָתְהוֹן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין:

(יב) **וְהִנֵּה אֵימָה וְגוֹ׳ – רֶמֶז לְצָרוֹת וְחֹשֶׁךְ שֶׁל גָּלֻיּוֹת** – בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה מד, יז מְפוֹרָשׁ יוֹתֵר: ״אֵימָה״ זוֹ בָּבֶל, ״חֲשֵׁכָה״ זוֹ מָדַי, ״גְּדוֹלָה״ זוֹ יָוָן, ״נוֹפֶלֶת עָלָיו״, זוֹ אֱדוֹם. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה מו, יא: ״קָרָאתִי לְאִישׁ עֲצָתִי וְעִמּוֹ יָעַצְתִּי בֵּין הַבְּתָרִים ד׳ גָּלֻיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה: וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁיכָה גְדוֹלָה וגו׳״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן פְּסוּק יד. תורה יג

(יג) **כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ – מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק** – דְּהָא ״זַרְעֲךָ״ כְּתִיב (רש״י מגילה ט, א), זֶה יִצְחָק דִּכְתִיב (לקמן כא, יב): ״כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע״ (רש״י סנהדרין צב, ב). וּמִשֶּׁהָיָה לוֹ זֶרַע לְאַבְרָהָם נִתְקַיֵּם ״כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״ (רש״י שמות יב, מז).

עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם – וּבְזֶה מוּבָן מַה שֶּׁבַּתְּחִילָּה כָּתוּב ״כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״, בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְאַחַר כָּךְ כָּתוּב ״וְעָבְדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם״, בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֶלָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַכַּוָּנָה עַל יִצְחָק שֶׁמִּיָּד עִם לֵידָתוֹ יִהְיֶה גֵּר (משכיל לדוד). וְגַם מוּבָן מַה שֶּׁבַּתְּחִילָּה כָּתוּב רַק שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים (שֶׁזֶּהוּ ״בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם״), וְאַחַר כָּךְ כּוֹתֵב שֶׁגַּם יַעַבְדוּ וִיעַנּוּ אוֹתָם (וְזֶהוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם).

״אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה״ – וּרְאֵה רַשִׁ״י שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ח, יג: ״אֵלּוּ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה דִּילֵגְתִּים לְמִנּוֹתָם מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק״. וּמִשְּׁמַע שֶׁבְּעֶצֶם הָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה בְּמִצְרַיִם עַצְמָהּ, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דִּילֵג עַל הַקֵּץ לְטוֹבַת עַם יִשְׂרָאֵל, וּמִנָּה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק.

וּרְאֵה שְׁמוֹת יב, מ: ״וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד עַכְשָׁיו הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה .. וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיוּ מִשֶּׁנִּגְזְרָה גְּזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים עַד שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק״. וּלְפִי זֶה הָיָה אַבְרָהָם בִּשְׁעַת בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה. וְכֵן כָּתַב רַשִׁ״י בְּסַנְהֶדְרִין צב, א: ״תַּנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם, אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ בֵּין הַבְּתָרִים בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה הָיָה״. וְכָתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה ט, א (וְכֵן בְּשַׁבָּת י, ב): ״וְאַף עַל גַּב דִּכְתִיב וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ [שָׁנִים] וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן, שִׁתֵּי יְצִיאוֹת הָווּ, שֶׁהֲרֵי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים הָיָה בֶּן שִׁבְעִים, וְאָז הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשׁוּב חָזַר לְחָרָן, וְעָשָׂה שָׁם חָמֵשׁ שָׁנִים״. אַף מִדִּבְרֵי רַשִׁ״י לְעֵיל פְּסוּק א שֶׁ״דְּבַר ה׳ אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה״ הָיָה מִיָּד ״אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״, דְּהַיְינוּ לְאַחַר נִצְחוֹן הַמִּלְחָמָה נֶגֶד אַרְבַּעַת הַמְּלָכִים, וְהַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַמְּלָכִים הָיְתָה (גַּם לְדַעַת הַ״סֵּדֶר עוֹלָם״) כְּשֶׁאַבְרָהָם הָיָה בֶּן שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ (וְכַמְבוֹאָר גַּם בַּתּוֹסְפוֹת שַׁבָּת שָׁם. וְכֵן מַשְׁמָעוּת רַשִׁ״י לְקַמָּן כא, לד, וּדְלֹא כְּדַעְתּוֹ בְּגְמָרָא שַׁבָּת שָׁם שֶׁהָיָה בֶּן שִׁבְעִים וְשָׁלֹשׁ, כַּמּוּבָא שָׁם בַּתּוֹסְפוֹת), וְאִם כֵּן לְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י **כָּאן** בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים הָיְתָה כְּשֶׁאַבְרָהָם הָיָה בֶּן שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ, וְלֹא כְּדַעְתּוֹ בִּשְׁמוֹת שָׁם, וְכֵן דַּעַת בַּעַל הַטּוּרִים כָּאן. וְנִמְצָא שֶׁמִּבְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים עַד לִיצִיאָה מִמִּצְרַיִם הוּא 425 שָׁנִים, וְלֹא 430, וְעַל פִּי זֶה צָרִיךְ עִיּוּן לְדַעַת רַשִׁ״י כָּאן מֵהֵיכָן מוֹנִים 430 שָׁנָה. וּמַה שֶּׁהַתּוֹסְפוֹת בִּבְרָכוֹת ז, ב מְחַלְּקִים (בְּדַעַת רַשִׁ״י כָּאן) בֵּין ״דְּבַר ה׳ אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה״, שֶׁזֶּה הָיָה בְּגִיל 75, לְבֵין בְּרִית הַבְּתָרִים שֶׁמַּתְחִיל בְּפָסוּק ז, שֶׁזֶּה הָיָה בִּהְיוֹת אַבְרָהָם בְּגִיל שִׁבְעִים, וְשֶׁהַדְּבָרִים נִכְתְּבוּ כָּאן שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר הַמְּאוֹרָעוֹת, כִּי אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה, לִכְאוֹרָה אֵין זֶה מַתְאִים עִם דִּבְרֵי רַשִׁ״י לְקַמָּן כא, א, שֶׁכָּל הָאָמוּר כָּאן מִפְּסוּק א וְאֵילֵךְ נִקְרָא ״בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים״. וְכֵן מַשְׁמַע גַּם מִדִּבְרֵי רַשִׁ״י לְעֵיל פְּסוּק ו. וּמַה שֶּׁכָּתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת שָׁם לְהוֹכִיחַ שֶׁהֵם שְׁנֵי מְאוֹרְעוֹת שׁוֹנִים, מִזֶּה שֶׁבַּדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר: ״הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפוֹר הַכּוֹכָבִים״, מַשְׁמַע שֶׁהָיָה לַיְלָה, וְאִילּוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים נֶאֱמַר: ״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, שֶׁעֲדַיִן הַשֶּׁמֶשׁ לֹא שָׁקְעָה? כְּבָר הֵבֵאנוּ לְעֵיל אֶת דִּבְרֵי הַ״בְּכוֹר שׁוֹר״ שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַכּוֹכָבִים בַּיּוֹם בְּדֶרֶךְ נֵס, וְלָאוּ דַּוְקָא שֶׁהָיָה לַיְלָה.

כֵּיצַד? יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב – כְּדִלְקַמָּן כה, כו.

וְיַעֲקֹב כְּשֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם אָמַר – לְקַמָּן מז, ט.

״יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה״, הֲרֵי מֵאָה וְתִשְׁעִים, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מָאתַיִם וְעֶשֶׂר כְּמִנְיַן ״רְדוּ״ – לְקַמָּן מב, ב וּבְרַשִׁ״י שָׁם.

הֲרֵי אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְאִם תֹּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת – דְּהַיְינוּ

מֵאוֹת, הֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל קְהָת וְשֶׁל עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֵין אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶן כָּל הַשָּׁנִים שֶׁחַי קְהָת אַחַר לֵידַת עַמְרָם, וְשֶׁחַי עַמְרָם אַחַר לֵידַת מֹשֶׁה. **בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם** • וְלֹא נֶאֱמַר: ׳בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם׳, אֶלָּא "לֹא לָהֶם", וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק: (בראשית כא) "וַיָּגָר אַבְרָהָם וגו׳", (בראשית כו) "וַיָּגָר יִצְחָק בִּגְרָר", (תהלים קה) "וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם", (בראשית מז) "לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ".

(יד) **וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:**

יד וְאַף יָת עַמָּא דִּיפְלְחוּן בְּהוֹן דָּיִין אֲנָא וּבָתַר כֵּן יִפְקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּי:

רש״י ◄ **וְגַם אֶת־הַגּוֹי** • וְגַם, לְרַבּוֹת אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁאַף הֵם כָּלִים עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. **דָּן אָנֹכִי** • בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת. **בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל** • בְּמָמוֹן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב) "וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם".

(טו) **וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה:**

טו וְאַתְּ תֵּיעוֹל לְוַת אֲבָהָתָךְ בְּשְׁלָם תִּתְקְבַר בְּסִיבוּ טָבָא:

רש״י ◄ **וְאַתָּה תָּבוֹא** • וְלֹא תִּרְאֶה כָּל אֵלֶּה. **אֶל אֲבֹתֶיךָ** • אָבִיו עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא מְבַשְּׂרוֹ שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו?

אשל אברהם

שֶׁ״אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה״ מוּסָב רַק עַל "וְעָבְדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם" (רא״ם).

הֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה – כִּדְלְקַמָּן מוו, יא.

צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל קְהָת – מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ.

וְשֶׁל עַמְרָם – מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע.

וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם – רְאֵה שְׁמוֹת ז, ז.

אֵין אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶן כָּל הַשָּׁנִים שֶׁחַי קְהָת אַחַר לֵידַת עַמְרָם – וְכֵן צָרִיךְ לְהוֹצִיא אֶת הַשָּׁנִים שֶׁחַי קְהָת בִּכְנַעַן, שֶׁהֵם קָרוֹב לְשֶׁבַע שָׁנִים (רא״ם).

וְשֶׁחַי עַמְרָם אַחַר לֵידַת מֹשֶׁה – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת ו, יח־כ. שָׁם יב, מ. רַשִׁ״י מְגִילָּה שָׁם. סַנְהֶדְרִין שָׁם.

בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם – לֹא נֶאֱמַר "בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" אֶלָּא "[בְּאֶרֶץ] לֹא לָהֶם" – וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לְכָתְבוֹ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁאָמַר "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", מוּבָן שֶׁהוּא יִהְיֶה "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", אֶלָּא הָא גּוּפָא מַשְׁמִיעֵנוּ הַכָּתוּב: "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וְלֹא בְּמִצְרַיִם לְבַדּוֹ (משכיל לדוד).

וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק "וַיָּגָר אַבְרָהָם וְגוֹ׳" – "בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים", לְקַמָּן כא, לד. וּרְאֵה רַשִׁ״י מְגִילָּה שָׁם: "וּכְשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק הָיָה אַבְרָהָם גֵּר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּמֵאָז עַד שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם נִמְצָא יִצְחָק וְזַרְעוֹ, שֶׁהֵן זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, גֵּרִים".

"וַיָּגָר" – בַּפָּסוּק נֶאֱמַר "וַיֵּשֶׁב", וְרַשִׁ״י מְפָרְשׁוֹ: "וַיָּגָר", מִפְּנֵי שֶׁה׳ אוֹמֵר לוֹ לִפְנֵי כֵן (לקמן כו, ג): "**גּוּר** בָּאָרֶץ הַזֹּאת", וּמִמֵּילָא "וַיֵּשֶׁב" הָיָה בְּאוֹפֶן שֶׁל גֵּירוּת. אֲבָל בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד הַגִּירְסָא בִּפְנִים כְּבַפָּסוּק: "וַיֵּשֶׁב". וּבְכַמָּה חוּמָשִׁים מוּבֵאת גִּירְסָא: "וּבִיצְחָק, גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת".

יִצְחָק בִּגְרָר" – לְקַמָּן שָׁם פָּסוּק ו. הַיְינוּ בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים. וּרְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת שָׁם: "וְהוּזְקַקְתָּ לוֹמַר עַל כָּרְחֲךָ, שֶׁאַף שֶׁאָר הַיְשִׁיבוֹת נִקְרְאוּ גֵּרוּת, אֲפִילּוּ בְּחֶבְרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לה, כז) "אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק", וְאוֹמֵר (שמות ו, ד) אֶת אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ".

"וְיַעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם" – תְּהִלִּים קה, כג. כְּלוֹמַר, בְּמִצְרַיִם. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן מז, ט: "שְׁנֵי מְגוּרַי – יְמֵי גֵּרוּתִי, כָּל יָמַי הָיִיתִי גֵּר בְּאֶרֶץ אֲחֵרִים". וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן לו, ז (וכן בְּבַמִּדְבַּר כ, יד), שֶׁהַגְּזֵרָה הָיְתָה מוּטֶלֶת גַּם עַל עֵשָׂו, כֵּיוָן שֶׁגַּם הוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אֶלָּא שֶׁעֵשָׂו בְּחַר שֶׁלֹּא לְקַבְּלָהּ, וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ״י שָׁם: "אָמַר, אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמִּתְּנָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשֶּׁטֶר".

"לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ" – בְּרֵאשִׁית מז, ד. בְּנֵי יַעֲקֹב אָמְרוּ לְפַרְעֹה שֶׁבָּאוּ "לָגוּר בָּאָרֶץ". תורה יד

(יד) **וְגַם אֶת הַגּוֹי** – **"וְגַם"**, **לְרַבּוֹת ד׳ מַלְכֻיּוֹת** – הַמְּרוּמָּזוֹת בְּפָסוּק יב.

שֶׁאַף הֵם כָּלִים – אַךְ לֹא בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת.

עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. דָּן אָנֹכִי – בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת – כְּלוֹמַר, "דָּן" מִלְּשׁוֹן עוֹנֶשׁ, וְלֹא מֵעִנְיַן דִּין (רא״ם). וְנִרְאֶה שֶׁכִּוְּנַת רַשִׁ״י לוֹמַר, שֶׁבְּעֶשֶׂר מַכּוֹת יָדִין רַק אֶת הַמִּצְרַיִם וְלֹא שְׁאָר מַלְכוּיּוֹת. אַךְ בְּ״מַשְׂכִּיל לְדָוִד" כָּתַב לְהֵיפֶךְ, שֶׁכִּוְּנָתוֹ שֶׁגַּם אֶת הַמַּלְכוּיּוֹת יָדוּן בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת. וּרְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים קי, ה־ו: "יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת – זוֹ הִיא בְּשׂוֹרַת בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ עַל מִצְרַיִם: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי .. וְהֵיכָן דָּן מָלֵא גְוִיּוֹת אֶת מִצְרַיִם? עַל שְׂפַת הַיָּם".

בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל – בְּמָמוֹן גָּדוֹל – "רְכוּשׁ" בְּמַשְׁמָעוּת מָמוֹן, וְלֹא מִמַּשְׁמָעוּת קִנְיָן (כִּדְלְעֵיל יב, ב "רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ"), שֶׁהֲרֵי לֹא רָכְשׁוּ אֶלָּא שָׁאֲלוּ (רא״ם).

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם". – שְׁמוֹת יב, לו. מוֹכִיחַ שֶׁיָּצְאוּ "בְּמָמוֹן **גָּדוֹל**", וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י שָׁם שֶׁרוֹקְנוּ אֶת מִצְרַיִם. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם יא, ב. תורה טו

(טו) **וְאַתָּה תָּבוֹא** – **וְלֹא תִּרְאֶה** – כִּי אִם לֹא כֵּן, מָה עִנְיַן בְּשׂוֹרָה זוֹ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים (רא״ם).

כָּל אֵלֶּה – אֶת "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם וגו׳", אֲבָל הַגֵּרוּת הִתְחִילָה כְּבָר

לְמֶדֶךְ שֶׁעָשָׂה תֶּרַח תְּשׁוּבָה. **תִּקְבֹּר בְּשֵׁיבָה טוֹבָה** • בִּשְׁרוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו וְלֹא יֵצֵא עֵשָׂו לְתַרְבּוּת רָעָה בְּיָמָיו. וּלְפִיכָךְ, מֵת ה׳ שָׁנִים קֹדֶם זְמַנּוֹ, וּבוֹ בַּיּוֹם מָרַד עֵשָׂו.

(טז) **וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה:**

טז וְדָרָא רְבִיעָאָה יְתוּבוּן הָכָא אֲרֵי לָא שְׁלִים חוֹבָא דֶאֱמוֹרָאָה עַד כְּעָן:

רש״י ◄ **וְדוֹר רְבִיעִי** • לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, וְהָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ לָאָרֶץ הַזֹּאת. לְפִי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ וְכָרַת בְּרִית זוֹ, כִּדְכְתִיב: ״לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ״ וְכֵן הָיָה, יַעֲקֹב יָרַד לְמִצְרַיִם, צֵא וַחֲשֹׁב דּוֹרוֹתָיו: יְהוּדָה, פֶּרֶץ, חֶצְרוֹן, וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן מִבָּאֵי הָאָרֶץ הָיָה. **כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי** • לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרַע מֵאֻמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז): ״בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות עמ׳ לב עמ׳ 95)

כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה (טו, טז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, לָמָּה נִזְכַּר כָּאן הָאֱמוֹרִי דַּוְקָא, וַהֲרֵי הַהַבְטָחָה הִיא עַל אֶרֶץ כְּנַעַן כֻּלָּהּ, הַכּוֹלֶלֶת עֶשֶׂר (אוֹ לְפָחוֹת שֶׁבַע) אֻמּוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה רַשִׁ״י מְפָרֵשׁ **לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן**, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁכַּוָּנָתוֹ הִיא בְּפַשְׁטוּת - בְּ״אוֹתוֹ זְמַן״ נִשְׁלַם רַק עֲוֹן הָאֱמוֹרִי לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ, וְלֹא עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל שְׁאָר הָאֻמּוֹת. וְכָךְ אָכֵן הָיָה: סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי נִכְבַּשׁ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, בְּעוֹד שֶׁשְּׁאָר הָאֻמּוֹת נִכְבְּשׁוּ לְאַחַר מִכֵּן, עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ.

אשל אברהם

מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק, כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י (רא״ם).

אֶל אֲבוֹתֶיךָ – אָבִיו – מַשְׁמַע שֶׁ״אֲבוֹתֶיךָ״ הַכַּוָּנָה רַק לְתֶרַח אָבִיו, אַף שֶׁנֶּאֱמַר בְּלָשׁוֹן רַבִּים.

עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה – כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י יא, כח.

וְהוּא מְכַשְּׁרוֹ שֶׁיָּבֹא אֵלָיו – לְעוֹלָם הַבָּא.

[אֶלָּא – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

לְ]מֶדֶךְ שֶׁעָשָׂה תֶּרַח תְּשׁוּבָה – וְהַיְינוּ בְּסוֹף יָמָיו שֶׁל תֶּרַח, כִּי כְּשֶׁיָּצָא אַבְרָהָם מֵחָרָן עֲדַיִן תֶּרַח הָיָה מֵהָרְשָׁעִים, כִּמְבוֹאָר בְּרַשִׁ״י בְּסוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ, וּמֵאָז תֶּרַח חַי עוֹד שִׁשִּׁים שָׁנָה.

תִּקְבֹּר בְּשֵׁיבָה טוֹבָה – בִּשְׁרוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו – וְהַיְינוּ לִפְנֵי שֶׁמָּלְאוּ לְיִשְׁמָעֵאל שְׁמוֹנִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, שֶׁאָז כְּבָר נִפְטַר אַבְרָהָם. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כה, ט שֶׁיִּשְׁמָעֵאל עָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְלוֹמֵד כֵּן מִזֶּה שֶׁיִּשְׁמָעֵאל הוֹלִיךְ אֶת יִצְחָק לְפָנָיו בִּשְׁעַת לְוָיַת אַבְרָהָם.

וְלֹא יֵצֵא עֵשָׂו לְתַרְבּוּת רָעָה בְּיָמָיו, וּלְפִיכָךְ מֵת חָמֵשׁ שָׁנִים קוֹדֶם זְמַנּוֹ – שֶׁיִּצְחָק חַי מֵאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה, וְאַבְרָהָם מֵאָה שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה (רש״י לקמן כה, ל).

וּבוֹ בַּיּוֹם מָרַד עֵשָׂו – כְּדִלְקַמָּן כה, כט: ״כִּי עָיֵף אָנֹכִי״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״בִּרְצִיחָה״. וְדַייֵק רַשִׁ״י לִכְתּוֹב ״מָרַד״, הַיְינוּ שֶׁעָשָׂה מַעֲשָׂיו בִּפְרִהֶסְיָא, אֲבָל גַּם לִפְנֵי כֵן כְּבָר בִּהְיוֹתוֹ בְּגִיל י״ג שָׁנָה הָיָה נִמְשָׁךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה, כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י כה, כז. תורה טז

(טז) **וְדוֹר רְבִיעִי – לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם** – כְּלוֹמַר, ״וְדוֹר רְבִיעִי״ מוּסָב עַל ״וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם״, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בְּמִצְרַיִם, אֲבָל מֵעֵת הַגְּזֵרָה שֶׁל ״גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״ הֵם שִׁשָּׁה דּוֹרוֹת (רא״ם).

יִהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, וְהָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ לָאָרֶץ הַזֹּאת – וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ ״יָשׁוּבוּ הֵנָּה״.

לְפִי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ וְכָרַת בְּרִית זוֹ – מַה שֶּׁהוּצְרַךְ לְהוֹכִיחַ שֶׁ״הֵנָּה״ הַכַּוָּנָה לְאֶרֶץ כְּנַעַן, יֵשׁ לוֹמַר: מִשּׁוּם שֶׁבְּסִיּוּם הַפָּסוּק נֶאֱמַר ״כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה״, וְהָיָה נִיתָּן לוֹמַר שֶׁדּוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ לְאֶרֶץ הָאֱמוֹרִי שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְלֹא לְאֶרֶץ כְּנַעַן, לָכֵן כּוֹתֵב וּמוֹכִיחַ שֶׁהַכַּוָּנָה לָאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁהִיא אֶרֶץ כְּנַעַן. וּבַהֶמְשֵׁךְ מוֹכִיחַ כֵּן גַּם מִזֶּה שֶׁכְּלֵב הָיָה מִבָּאֵי הָאָרֶץ.

כְּדִכְתִיב – לְעֵיל פָּסוּק ז.

״לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ״. וְכֵן הָיָה, יַעֲקֹב יָרַד לְמִצְרַיִם, צֵא וַחֲשֹׁב דּוֹרוֹתָיו – אֲבָל יַעֲקֹב עַצְמוֹ לֹא נָחְשַׁב דּוֹר, כִּי יָרַד בְּסוֹף יָמָיו (רא״ם).

יְהוּדָה, פֶּרֶץ, חֶצְרוֹן, וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן – הוּא כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, רְאֵה סוֹטָה יא, ב וְרַשִׁ״י שָׁם.

מִבָּאֵי הָאָרֶץ הָיָה. כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי – לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן – שֶׁל דּוֹר רְבִיעִי. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ ״עַד הֵנָּה״.

שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מֵאֻמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָהּ – כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה מִדָּתָהּ מְלֵאָה בַּעֲוֹנוֹתֶיהָ. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן יט, כ. וְהִזְכִּיר אֶת הָאֱמוֹרִי מִכָּל הַשֶּׁבַע אוּמּוֹת, מִשּׁוּם שֶׁבְּ״אוֹתוֹ הַזְּמַן״ נִשְׁלַם רַק עֲוֹן הָאֱמוֹרִי, וְלֹא שֶׁל שְׁאָר הָאוּמּוֹת, וְלָכֵן כִּיבּוּשׁ הָאֱמוֹרִי נַעֲשָׂה לִפְנֵי כִּיבּוּשׁ שְׁאָר הָאוּמּוֹת (משכיל לדוד).

שֶׁנֶּאֱמַר – יְשַׁעְיָה כז, ח.

״בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה״ – מְפָרֵשׁ ״בְּסַאסְאָה״ מִלְּשׁוֹן מִילּוּי סְאָה. וּרְאֵה רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה שָׁם. סוֹטָה ח, ב. שָׁם ט, א. תורה יז

(יז) **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:**

יז **וַהֲוָה שִׁמְשָׁא עַלַת וְקַבְלָא הֲוָה וְהָא תַנּוּר דִּתְנַן וּבְעוּר דְּאֶשָּׁתָא דִּי עֲדָא בֵּין פַּלְגַיָּא הָאִלֵּין:**

רש״י◄ **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה•** כְּמוֹ: (בראשית מב) ״וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם״, (מלכים ב יג) ״וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ״, כְּלוֹמַר ׳וַיְהִי דָּבָר זֶה׳. **הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה•** שָׁקְעָה. **וַעֲלָטָה הָיָה•** חָשַׁךְ הַיּוֹם. **וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְגוֹ׳•** רָמַז לוֹ שֶׁיִּפְּלוּ הַמַּלְכִיּוֹת עוֹבְרֵי גִּילוּלִים בְּגֵיהִנָּם. ״בָּאָה״ טַעְמוֹ לְמַעְלָה, לָכֵן הוּא מְבֹאָר שֶׁבָּאָה כְּבָר, וְאִם הָיָה טַעְמוֹ לְמַטָּה בָּאֶל״ף, הָיָה מְבֹאָר כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב ״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, וְהַעֲבָרַת תַּנּוּר עָשָׁן לְאַחַר מִכָּאן הָיְתָה, נִמְצָא שֶׁכְּבָר שָׁקְעָה. וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ: בָּא, קָם, שָׁב: כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְשׁוֹן עָבַר הוּא, כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן: (לקמן כט) ״וְרָחֵל בָּאָה״, (לקמן לז) ״קָמָה אֲלֻמָּתִי״, (רות א) ״הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ״, וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה הוּא לְשׁוֹן הוֹוֶה, דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה עַכְשָׁו וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ: (לקמן כט) ״בָּאָה עִם הַצֹּאן״, (אסתר ב) ״בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה״.

(יח) **בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת:**

יח **בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם אַבְרָם קְיָם לְמֵימַר לִבְנָיךְ יְהָבִית יָת אַרְעָא הָדָא מִן נַהֲרָא דְּמִצְרַיִם וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְּרָת:**

רש״י◄ **לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי•** אֲמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה (ב״ר). **עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת•**

אשל אברהם

(יז) **וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה – כְּמוֹ ״וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם״** – לְקַמָּן מב, לה. וְלֹא נֶאֱמַר ״וַיִּהְיוּ״ לְשׁוֹן רַבִּים.

״וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ״ – מְלָכִים ב יג, כא.

כְּלוֹמַר: וַיְהִי דָּבָר זֶה – שֶׁתֵּיבַת ״וַיְהִי״ מוּסֶבֶת עַל הַתֵּיבוֹת ״דָּבָר זֶה״ הַחֲסֵרוֹת בִּפְסוּקִים אֵלּוּ. וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י אִיּוֹב מב, טו: ״וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת כִּבְנוֹת אִיּוֹב – וְלֹא נִמְצָא מַעֲשֶׂה שֶׁל נָשִׁים יָפוֹת כְּמַעֲשֵׂה יוֹפִי שֶׁל בְּנוֹת אִיּוֹב, וּמִקְרָא זֶה דּוּגְמַת וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים (במדבר ט, ו), וְכֵן הַרְבֵּה״. וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י מְלָכִים ב יב, יא. וְלֹא פֵּירַשׁ רַשׁ״י כֵּן לְעֵיל בַּפָּסוּק ״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, מִשּׁוּם שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מְשַׁמֶּשֶׁת גַּם בִּלְשׁוֹן זָכָר וְגַם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה (כְּדִלְקַמָּן בְּרַשׁ״י לב, ח), וְכָאן עִיקַּר הַשְּׁאֵלָה הוּא שֶׁנִּכְתַּב בְּאוֹתוֹ פָּסוּק גַּם בִּלְשׁוֹן זָכָר וְגַם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה: ״**וַיְהִי** הַשֶּׁמֶשׁ **בָּאָה**״. וְאַף שֶׁמָּצִינוּ לְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה מְשַׁמְּשִׁים בְּפָסוּק אֶחָד, כְּדִלְקַמָּן (שם) ״אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ״, כָּתַב הָרְאֵ״ם שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא פְּעָמִים בּוֹדְדוֹת. וְכָאן כֵּיוָן שֶׁאֵין הֶכְרֵחַ לְכָךְ, עָדִיף לְפָרֵשׁ שֶׁ״וַיְהִי״ מוּסָב עַל ״דָּבָר זֶה״ הֶחָסֵר בַּמִּקְרָא.

הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה – שָׁקְעָה – לְשׁוֹן עָבָר, כִּדְלִקַמָּן.

וַעֲלָטָה הָיָה – חָשַׁךְ הַיּוֹם. וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְגוֹ׳ – **רָמַז לוֹ שֶׁיִּפְּלוּ הַמַּלְכִיּוֹת** – הַנִּרְמָזִים בַּבִּתְרִים הָאֵלֶּה, כִּדְלְעֵיל בְּרַשׁ״י פָּסוּק י.

בְּגֵיהִנָּם. בָּאָה – טַעְמוֹ לְמַעְלָה – בַּהֲבָרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַתֵּיבָה, וְהוּא נִקְרָא בְּמַלְעֵיל.

לָכֵן הוּא מְבֹאָר שֶׁ״בָּאָה״ כְּבָר – כְּבָר שָׁקְעָה.

וְאִם הָיָה טַעְמוֹ לְמַטָּה בָּאֶל״ף, הָיָה מְבֹאָר כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת – וַעֲדַיִן לֹא שָׁקְעָה.

וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כָּתִיב – פָּסוּק יב.

״וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבֹא״, וְהַעֲבָרַת ״תַּנּוּר עָשָׁן״ לְאַחַר מִכָּאן הָיְתָה – לְאַחַר שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ הִתְחִילָה לִשְׁקוֹעַ.

נִמְצָא שֶׁכְּבָר שָׁקְעָה – בִּשְׁעַת הַעֲבָרַת תַּנּוּר עָשָׁן. וְלָכֵן ״בָּאָה״ טַעְמוֹ לְמַעְלָה. וּמַה שֶׁרַשׁ״י אֵינוֹ מֵבִיא הוֹכָחָה מִ״וַעֲלָטָה הָיָה״, שֶׁהֲרֵי פֵּרַשׁ שֶׁ״חָשַׁךְ הַיּוֹם״ (כְּקוּשְׁיַת הַלְּבוּשׁ)? מִשּׁוּם שֶׁלְּלֹא זֶה נִיתָּן הָיָה לְפָרֵשׁ שֶׁהָיְתָה עֲלָטָה בַּיּוֹם בְּלִי קֶשֶׁר לַשְּׁקִיעָה.

וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת – מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמִלָּה שֶׁיְּסוֹדָהּ שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת, כִּדְלִקַמָּן בְּרַשׁ״י לד, כט.

כְּמוֹ: בָּא, קָם, שָׁב, כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְשׁוֹן עָבָר הוּא, כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן ״וְרָחֵל בָּאָה״ – לְקַמָּן כט, ט. הַטַּעַם לְמַעְלָה בַּבֵּי״ת, לְשׁוֹן עָשְׂתָה (רש״י שם פסוק ו).

״קָמָה אֲלֻמָּתִי״ – לְקַמָּן לז, ז. נִזְקְפָה (רש״י שם).

״הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ״ – רוּת א, טו. טַעְמוֹ לְמַעְלָה תַּחַת הַשִּׁי״ן, לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָבָר (רש״י שם).

וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה, הוּא לְשׁוֹן הוֹוֶה, דָּבָר שֶׁנַّעֲשָׂה עַכְשָׁו וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ ״בָּאָה עִם הַצֹּאן״ – לְקַמָּן כט, ו. הַטַּעַם בָּאֶל״ף לְשׁוֹן עוֹשֶׂה (רש״י שם). לְהָעִיר שֶׁכָּאן לֹא הוּבְאָה דּוּגְמָא לְ״קָמָה״ בִּלְשׁוֹן הוֹוֶה, וּבְדִפּוּס שֵׁנִי אָכֵן הוּבָא: ״קָמָה בְּאִמָּה״ (מיכה ז, ו).

״בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה״ – אֶסְתֵּר ב, יד. טַעְמוֹ לְמַטָּה בַּבֵּי״ת לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוֹוֶה (רש״י שם). וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י לְקַמָּן יח, כ. מו, כו. תורה יח

(יח) **לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי – אֲמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה** – כִּי אֵין מִי שֶׁיְּעַכֵּב בַּעֲדוֹ לָתֵת, וְלָכֵן אָמַר ״נָתַתִּי״ בִּלְשׁוֹן עָבָר. וּמְדַיֵּיק רַשׁ״י לִכְתּוֹב ״כְּאִילּוּ הִיא עֲשׂוּיָה״, וְלֹא

לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאֵהוּ גָּדוֹל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְאֻחָר בְּאַרְבָּעָה נְהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מֵעֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ב) "וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת", מְשֹׁל הֶדְיוֹט: עֶבֶד מֶלֶךְ - מֶלֶךְ, הִדָּבֵק לַשַּׁחֲרוּר וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ.

(יט) אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת הַקַּדְמֹנִי: יט וְיָת שַׁלְמָאֵי וְיָת קְנִזָּאֵי וְיָת קַדְמוֹנָאֵי:

רש״י◄ אֶת־הַקֵּינִי • (ב״ר) עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גּוֹיִם. וְהַשְּׁלִשָּׁה: אֱדוֹם וּמוֹאָב וְעַמּוֹן, וְהֵם קֵינִי, קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי - עֲתִידִים לִהְיוֹת יֵרֶשָׁה לֶעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה יא) "אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם".

(כ) וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים: כ וְיָת חִתָּאֵי וְיָת פְּרִזָּאֵי וְיָת גִּבָּרָאֵי:

רש״י◄ וְאֶת־הָרְפָאִים • אֶרֶץ עוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: (דברים ג) "הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים".

(כא) וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: כא וְיָת אֱמוֹרָאֵי וְיָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת יְבוּסָאֵי:

טז (א) וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר: א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרֵיתָא וּשְׁמַהּ הָגָר:

אשל אברהם

שֶׁהָאֲמִירָה עַצְמָהּ הִיא מַעֲשֶׂה כִּלְשׁוֹן הַבְּרֵאשִׁית רַבָּה מד, כב, מִשּׁוּם שֶׁאָמְנָם מִצַּד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּאִילוּ הִיא עֲשׂוּיָה, אֲבָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא קִבְּלוּ אוֹתָהּ עֲדַיִן בְּפוֹעַל, וְזֶה קָרָה רַק בִּשְׁעַת הַכִּיבּוּשׁ. וּבְ"תּוֹרַת מְנַחֵם" כָּתַב לְבָאֵר, שֶׁנְּתִינַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ נְתִינָה רְגִילָה שֶׁל שִׁינּוּי רְשׁוּת, אֶלָּא נְתִינָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הֶעָבְרַת בַּעֲלוּת מוּחְלֶטֶת, שִׁינּוּי מוּחְלָט בְּמַהוּתָהּ שֶׁל הָאָרֶץ, שֶׁמֵּאָז וְאֵילָךְ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשְׁתַּיֵּךְ לְשׁוּם אוּמָּה אַחֶרֶת, וְדָבָר זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת דַּוְקָא בִּנְתִינַת הָאָרֶץ בְּפוֹעַל, דְּהַיְינוּ בְּשָׁעָה שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ.

הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר פְּרָת – לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאֵהוּ "גָּדוֹל" – וּרְאֵה בְּרַשִׁ״י לְעֵיל ב, יד, שֶׁמִּשּׁוּם כָּךְ הוּא "הַחָשׁוּב עַל כּוּלָּם". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁבוּעוֹת מז, ב: "פְּרָת הוּא קָטָן מִשְּׁלִשָּׁה נְהָרוֹת, שֶׁהוּא מָנוּי אֶצְלָם לְבַסּוֹף .. וְכָאן הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ נָהָר גָּדוֹל, בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא נִזְכָּר כָּאן עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חֲשׁוּבָה, נִזְכָּר גַּם הוּא בַּחֲשִׁיבוּת".

אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְאֻחָר בְּאַרְבָּעָה נְהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מֵעֵדֶן – וּבִלְשׁוֹן הַכָּתוּב (לעיל ב, י): "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן .. וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים".

שֶׁנֶּאֱמַר – לְעֵיל ב, יד.

"וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת". מְשֹׁל הֶדְיוֹט: עֶבֶד מֶלֶךְ – מֶלֶךְ – הָעֶבֶד שֶׁל הַמֶּלֶךְ נֶחְשָׁב גַּם הוּא כְּמֶלֶךְ, מִפְּנֵי קִרְבָתוֹ לַמֶּלֶךְ.

הִדָּבֵק לְשַׁחֲרוּר – לְשֹׁר.

וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ – כְּלוֹמַר, שֶׁגַּם אַתָּה תִּהְיֶה חָשׁוּב. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י דְּבָרִים א, ז. וְשָׁם הוֹסִיף בְּמָשָׁל: "קָרֵב לְגֵבֵי דָּהִינָא וְאִידְהַן", וּפֵּירוּשׁוֹ: "אִם נָגַעְתָּ בְּמְשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן, תְּהֵא גַּם מְשׁוּחַ בִּנְגִיעָתוֹ" (רש״י שבועות שם). תורה יט

(יט) **אֶת הַקֵּינִי – עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גּוֹיִם, וְהַשְּׁלִשָּׁה אֱדוֹם וּמוֹאָב וְעַמּוֹן, וְהֵם קֵינִי קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י דְּבָרִים ב, ה: "עֶשֶׂר עֲמָמִים נָתַתִּי לוֹ, שִׁבְעָה לָכֶם, וְקֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי הֵן עַמּוֹן וּמוֹאָב וְשֵׂעִיר, אַחַת מֵהֶן לְעֵשָׂו וְהַב׳ לִבְנֵי לוֹט, בִּשְׂכַר שֶׁהָלַךְ לְמִצְרַיִם וְשָׁתַק עַל מַה שֶּׁהָיוּ אוֹמְרִים עַל אִשְׁתּוֹ אֲחוֹתִי הִיא, עֲשָׂאוֹ כִּבְנוֹ". וּבְרַשִׁ״י חוּלִין ס, ב: "בִּשְׂכַר אַבְרָהָם שֶׁיָּצְאוּ בְּנֵי עֵשָׂו הֵימֶנּוּ, וְלוֹט הָיָה קָרוֹב לְאַבְרָהָם". **עֲתִידִים לִהְיוֹת יֵרֶשָׁה לֶעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר** – יְשַׁעְיָה יא, יד.

"אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם – בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁלְחוּ בָּהֶם יָדָם.

וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם" – בְּנֵי עַמּוֹן יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לְיִשְׂרָאֵל, וִיקַבְּלוּ מִצְוָתָם עֲלֵיהֶם (ע״פ רש״י שם). תורה כ

(כ) **וְאֶת הָרְפָאִים – אֶרֶץ עוֹג** – חֶבֶל הָאַרְגֹּב.

שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ – דְּבָרִים ג, יג.

"הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים" – הִיא אוֹתָהּ שֶׁנָּתַתִּי לְאַבְרָהָם (רש״י שם. וראה גם רש״י חולין ס, ב). וְצָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁבְּכָל סֵפֶר שְׁמוֹת נִזְכָּר בִּמְקוֹם "רְפָאִים" – "חִוִּי", וְכָאן לֹא נִזְכָּר "חִוִּי" וּבִמְקוֹמוֹ נִזְכָּר "רְפָאִים", וְאָכֵן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה מד, כג מִשְׁמַע שֶׁרְפָאִים וְחִוִּי הַיְינוּ הָךְ. וְכֵן כָּתַב הָרַשְׁבַּ״ם בְּבָבָא בַּתְרָא נו, א, שֶׁרְפָאִים הַיְינוּ חִוִּי וְלָכֵן לֹא נִזְכָּר כָּאן. וְכֵן כָּתַב הָרְאֵ״ם בְּדַעַת רַשִׁ״י כָּאן. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת כג, כח, שֶׁהַחִוִּי הָיוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְהָלְאָה, וְאִילּוּ רְפָאִים הָאֲמוּר כָּאן חֲרֵי הִיא אֶרֶץ עוֹג שֶׁהִיא מִמִּזְרָח לַיַּרְדֵּן. וּרְאֵה עוֹד בְּרַשִׁ״י שָׁם שֶׁחִתִּי וּכְנַעֲנִי הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג. וּבְמַתְּנוֹת כְּהוּנָּה לִבְרֵאשִׁית רַבָּה שָׁם כָּתַב בְּטַעַם שֶׁלֹּא הוּזְכַּר כָּאן חִוִּי, מִשּׁוּם שֶׁהוּא נִכְלָל בַּכְּנַעֲנִי, כִּי בֶּן כְּנַעַן הָיָה, וְלָכֵן הִזְכִּיר רְפָאִים בִּמְקוֹמוֹ. וַעֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן בְּכָל זֶה. תורה כא

רש״י◄ **שִׁפְחָה מִצְרִית•** בַּת פַּרְעֹה הָיְתָה. כְּשֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשָׂרָה אָמַר: ׳מוּטָב שֶׁתְּהֵא בִּתִּי שִׁפְחָה בְּבֵית זֶה וְלֹא גְּבִירָה בְּבֵית אַחֵר׳.

(ב) **וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָּא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי:**

ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם הָא כְּעַן מַנְּעַנִי יְיָ מִלְּמֵילַד עוּל כְּעַן לְוַת אַמְתִי מָה אִם אִתְּבְּנֵי מִנַּהּ וְקַבִּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרָי:

רש״י◄ **אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה•** לְמֵד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס. **אִבָּנֶה מִמֶּנָּה•** בִּזְכוּת שֶׁאַכְנִיס צָרָתִי לְתוֹךְ בֵּיתִי. **לְקוֹל שָׂרָי•** (ב״ר) לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ.

(ג) **וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה:**

ג וּדְבָרַת שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם יָת הָגָר מִצְרֵיתָא אַמְתַהּ מִסּוֹף עֲשַׂר שְׁנִין לְמִתַּב אַבְרָם בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וִיהָבַת יָתַהּ לְאַבְרָם בַּעְלַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש״י◄ **וַתִּקַּח שָׂרַי•** לְקָחַתָּהּ בִּדְבָרִים: ׳אַשְׁרַיִךְ שֶׁזָּכִית לִדָּבֵק בְּגוּף קָדוֹשׁ כָּזֶה׳ (ב״ר)• **מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים•** מוֹעֵד הַקָּבוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לְבַעְלָהּ, חַיָּב לִישָּׂא אַחֶרֶת (יבמות סד)• **לְשֶׁבֶת אַבְרָם וְגוֹ׳•** מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ (לעיל יב): ״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״ עַד שֶׁיָּבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

אשל אברהם

(א) **שִׁפְחָה מִצְרִית – בַּת פַּרְעֹה הָיְתָה** – כִּי אִם לֹא כֵּן, מַהוּ שֶׁכּוֹתֵב ״וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית״, וְכִי שִׁפְחָה אַחַת הָיְתָה לָהּ, וַהֲרֵי הָיוּ לָהּ הַרְבֵּה שְׁפָחוֹת מִמִּצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל יב, טז, אֶלָּא הַכַּוָּנָה שֶׁהִיא הָיְתָה הַמְיוּחֶדֶת שֶׁבָּהֶן (באר בשדה).

כְּשֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשָׂרָה – כְּדִלְעֵיל יב, יז.

אָמַר: מוּטָב שֶׁתְּהֵא בִּתִּי שִׁפְחָה בְּבֵית זֶה, וְלֹא גְּבִירָה בְּבֵית אַחֵר – בָּזֶה מְסַלֵּק רַשִׁ״י אֶת הַתְּמִיהָה: אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבַּת פַּרְעֹה תִּהְיֶה שִׁפְחָה לְשָׂרָה. תורה ב

(ב) **אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה – לְמֵד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְעֵיל טו, ב. וּרְאֵה רַשִׁ״י כְּתוּבוֹת קיב, א וּבְסוֹטָה לד, ב שֶׁ״אִבָּנֶה״ הָאָמוּר כָּאן הוּא מִלְּשׁוֹן ״פְּרִי״, כְּלוֹמַר: אֶפָּרֶה מִמֶּנָּה.

אִבָּנֶה מִמֶּנָּה – בִּזְכוּת שֶׁאַכְנִיס צָרָתִי – אָדָם הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת הִיא נִקְרֵאת ״צָרָה״ כְּנֶגֶד הָאִשָּׁה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁכֵּן הֵן נַעֲשׂוֹת אוֹיְבוֹת זוֹ לָזוֹ (ראה רש״י ויקרא יח, יח ובביאור שם).

לְתוֹךְ בֵּיתִי – מְפָרֵשׁ ״מִמֶּנָּה״ – בְּסִבָּתָהּ (רא״ם). כְּלוֹמַר, כְּשֶׁהִ׳ יִרְאֶה אֶת גּוֹדֶל תַּאֲוָתִי לְהַעֲמִיד בָּנִים מֵאַבְרָהָם, עַד שֶׁאֲנִי מוּכָנָה לְשֵׂם כָּךְ לְהַכְנִיס אִשָּׁה אַחֶרֶת כְּנֶגְדִּי לְאַבְרָהָם, אוּלַי בִּזְכוּת זֶה יִשְׁמַע ה׳ בְּקוֹלִי וְגַם לִי יִהְיוּ בָּנִים (ע״פ גר״א). וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן ל, ג.

לְקוֹל שָׂרָי – לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ – מְפָרֵשׁ ״לְקוֹל שָׂרָי״, לַקּוֹל הַבָּא לְשָׂרָי (רא״ם). וְהַהֶכְרֵחַ שֶׁל רַשִׁ״י לְפָרֵשׁ כֵּן, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא מוּבָן מִדּוּעַ שָׁמַע אַבְרָהָם לְקוֹל אִשְׁתּוֹ לִישָׂא שִׁפְחָה מִצְרִית, וַהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחַ לוֹ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן מִשָּׂרָה, וְנֶאֱמַר עַל כָּךְ ״וְהֶאֱמִין בַּה״״, וְאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְהַמְתִּין בְּבִטָּחוֹן גָּמוּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן מִשָּׂרָה, וְלֹא לָקַחַת שִׁפְחָה, וְלָכֵן כּוֹתֵב רַשִׁ״י שֶׁשָּׁמַע ״לְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ שֶׁבָּהּ״, שֶׁהָיְתָה זוֹ הוֹרָאָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְלָכֵן נִשְׁאָה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן כא, יב: ״שְׁמַע בְּקוֹלָהּ – בְּקוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ, לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת״. תורה ג

(ג) **וַתִּקַּח שָׂרַי – לְקָחַתָּהּ בִּדְבָרִים** – כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּקְרָא לְקִיחָה בִּבְנֵי אָדָם אֵינָהּ אֶלָּא בִּדְבָרִים, כְּדִלְעֵיל ב, טו. וְשָׁם נִתְבָּאֵר.

אַשְׁרַיִךְ שֶׁזָּכִית לִדָּבֵק בְּגוּף קָדוֹשׁ כָּזֶה. מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים – מוֹעֵד הַקָּבוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לְבַעְלָהּ חַיָּב לִשָּׂא אַחֶרֶת – יְבָמוֹת סד, א. וְשָׁם לוֹמְדִים זֹאת מִכָּאן, שֶׁאִם לֹא כֵּן לְשֵׁם מָה נִכְתַּב ״מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים״. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כה, כו (גַּבֵּי יִצְחָק וְרִבְקָה): ״וְעֶשֶׂר שָׁנִים צִפָּה וְהִמְתִּין לָהּ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה״.

לְשֶׁבֶת אַבְרָם וְגוֹ׳ – מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ – לְעֵיל יב, ב.

״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״, עַד שֶׁיָּבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ״י שָׁם: ״שָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְכָאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְבָמוֹת שָׁם: ״וְהַאי דְּלָא נְסִיב לֵהּ בְּהַנָּךְ שְׁנֵי קַמָּאֵי עַד שֶׁלֹּא בָּא לְאֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהָיוּ שְׁנִים מְרוּבּוֹת בְּפַדַּן אֲרָם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ, דִּלְמָא מִשּׁוּם עֲוֹן חוּצָה לָאָרֶץ הֵם עֲקוּרִים״. תורה ד

(ד) **וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:**

ד **וְעַל לְוַת הָגָר וְעַדְּיָאַת וַחֲזַת אֲרֵי עַדְּיָאַת וּקְלַת רִבְּנָתַהּ בְּעֵינָהָה:**

רש״י◄ **וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר** • מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר). **וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ** • אָמְרָה: שָׂרַי זוֹ אֵין סִתְרָהּ כְּגִלּוּיָהּ, מַרְאָה עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא צַדֶּקֶת, וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת, שֶׁלֹּא זָכְתָה לְהֵרָיוֹן כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ, וַאֲנִי נִתְעַבַּרְתִּי מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר).

(ה) **וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֵךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ:**

ה **וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם דִּין לִי עֲלָךְ אֲנָא יְהָבִית אַמְתִּי לָךְ וַחֲזַת אֲרֵי עַדְּיָאַת וּקְלֵית בְּעֵינָהָה יְדִין יְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ:**

רש״י◄ **חֲמָסִי עָלֶיךָ** • חָמָס הֶעָשׂוּי לִי, עָלֶיךָ אֲנִי מַטִּילָה הָעֹנֶשׁ, כְּשֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: (לעיל טו) ״מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״, לֹא הִתְפַּלַּלְתָּ אֶלָּא עָלֶיךָ, וְהָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵינוּ, וְהָיִיתִי אֲנִי נִפְקֶדֶת עִמְּךָ. וְעוֹד, דְּבָרֶיךָ אַתָּה חוֹמֵס מִמֶּנִּי, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בִּזְיוֹנִי וְשׁוֹתֵק (ב״ר). **אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי וְגוֹ׳ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ** • כָּל בֵּינְךָ שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, קְרִי בֵּיהּ וּבֵינֵיךָ (ר״ל נוֹכַח לִנְקֵבָה), שֶׁהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הָגָר, וְהִפִּילָה עֻבָּרָהּ, הוּא שֶׁהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר לְהָגָר: ״הִנָּךְ הָרָה״, וַהֲלֹא כְּבָר הָרְתָה, וְהוּא מְבַשֵּׁר לָהּ שֶׁתַּהַר? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִפִּילָה הֵרָיוֹן הָרִאשׁוֹן.

(ו) **וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ:**

ו **וַאֲמַר אַבְרָם לְשָׂרַי הָא אַמְתִּיךְ בִּידִיךְ עֲבִידִי לַהּ כִּדְתַקִּין בְּעֵינָיְכִי וְעַנִיתַהּ שָׂרַי וְעָרְקַת מִקֳּדָמָהּהּ:**

רש״י◄ **וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי** • הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקֹשִׁי (ב״ר).

אשל אברהם

(ד) **וַיָּבֹא אֶל הָגָר וַתַּהַר – מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה** – נִרְאֶה שֶׁלּוֹמֵד כֵּן מִסְּמִיכוּת הַלָּשׁוֹן ״וַיָּבֹא .. וַתַּהַר״. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל אֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (מֵחֲמַת בְּתוּלֶיהָ), יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכָּאן עָזַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁתִּתְעַבֵּר מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה. וּרְאֵה רַשׁ״י לְקַמָּן יט, לו.

וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ – אָמְרָה: שָׂרַי זוֹ אֵין סִתְרָהּ כְּגִלּוּיָהּ – לוֹמֵד כֵּן מִדִּיּוּק הַלָּשׁוֹן ״בְּעֵינֶיהָ״, שֶׁהִיא אֵינֶנָּה כְּפִי שֶׁהִיא נִרְאֵית בָּעֵינַיִם (משכיל לדוד).

מַרְאָה עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא צַדֶּקֶת וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת, שֶׁלֹּא זָכְתָה לְהֵרָיוֹן כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ – שֶׁאִילּוּ הָיְתָה צַדֶּקֶת הָיְתָה זוֹכָה לְהֵרָיוֹן.

וַאֲנִי נִתְעַבַּרְתִּי מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה – וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה״, כְּלוֹמַר שֶׁרָאֲתָה שֶׁהָרְתָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה, וּמִשּׁוּם כָּךְ ״וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ״. תורה ה

(ה) **חֲמָסִי עָלֶיךָ – חָמָס הֶעָשׂוּי לִי** – כְּלוֹמַר, ״חֲמָסִי״ פֵּירוּשׁוֹ, חָמָס שֶׁלִּי, וְכָאן הַכַּוָּנָה חָמָס הֶעָשׂוּי לִי (מֵהָגָר), וְלֹא חָמָס שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה (רא״ם).

״עָלֶיךָ״ אֲנִי מַטִּילָה הָעֹנֶשׁ – עַל הֶחָמָס הֶעָשׂוּי לִי.

כְּשֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ״מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״ – לְעֵיל טו, ב.

לֹא הִתְפַּלַּלְתָּ אֶלָּא עָלֶיךָ – שֶׁאָמַרְתָּ: ״וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״.

וְהָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵינוּ, וְהָיִיתִי אֲנִי נִפְקֶדֶת עִמְּךָ. וְעוֹד – פֵּירוּשׁ נוֹסָף. אַף הַ״גּוּר אַרְיֵה״ כָּתַב שֶׁאֵין זֶה פֵּירוּשׁ נוֹסָף, אֶלָּא טַעֲנָה נוֹסֶפֶת שֶׁל שָׂרַי, וְכָל זֶה נִכְלָל בְּתֵיבַת ״חֲמָסִי״ שֶׁכְּתוּבָה בִּסְתָם, שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת כָּל סוּגֵי חָמָס.

דְּבָרֶיךָ אַתָּה חוֹמֵס מִמֶּנִּי שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בִּזְיוֹנִי וְשׁוֹתֵק – וְזֶהוּ ״חֲמָסִי עָלֶיךָ״, אַתָּה חוֹמֵס מִמֶּנִּי.

בֵּינִי וּבֵינֶיךָ – כָּל ״בֵּינְךָ״ שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, קְרִי בֵּהּ: ״וּבֵינֵיךָ״ – שֶׁהֵיוּ״ד הַשְּׁנִיָּה מוֹרָה שֶׁכְּאִילּוּ הַנּוּ״ן מְנוּקֶדֶת בְּצֵירֶ״ה (וְלֹא כְּכָל ״בֵּינְךָ״ שֶׁמְּנוּקֶדֶת בִּשְׁוָ״א אוֹ בְּסֶגוֹ״ל), וְהוּא לְשׁוֹן נוֹכֵחַ לִנְקֵבָה. כְּלוֹמַר, שֶׁאַף לְהָגָר אָמְרָה כֵּן, וְהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע בְּעִבּוּרָהּ (רא״ם).

״הִנָּךְ הָרָה״ – כְּשֶׁתָּשׁוּבִי תַּהֲרִי (רש״י שם).

וַהֲלֹא כְּבָר הָרְתָה וְהוּא מְבַשֵּׁר לָהּ שֶׁתַּהַר, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִפִּילָה הֵרָיוֹן הָרִאשׁוֹן. – וְאֵין לְפָרֵשׁ שֶׁ״הָרָה״ הָאָמוּר לְקַמָּן שָׁם הוּא שֵׁם דָּבָר, דְּהַיְינוּ שֶׁהִיא מְעוּבֶּרֶת (וּכְפֵירוּשׁ ״הָרָה״ לְקַמָּן לח, כד וּבְרַשׁ״י שָׁם), מִשּׁוּם שֶׁגַּם זֶה אֵין לַמַּלְאָךְ לְהוֹדִיעַ לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא יוֹדַעַת כְּבָר שֶׁהִיא הָרָה, וְהָיָה רַק צָרִיךְ לוֹמַר לָהּ: ״הִנָּךְ יוֹלֶדֶת בֵּן״ (משכיל לדוד). תורה ו

(ו) **וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי – הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקֹשִׁי** – וְלֹא שֶׁהָיְתָה מְיַסֶּרֶת (רא״ם). וּבְדִפּוּס רִאשׁוֹן גּוֹרֵס כָּאן: ״קְרִי בֵּיהּ וּבָנֶיךָ״. וְהַכַּוָּנָה כְּפֵירוּשׁ הַ״יְפֵה תוֹאַר״ (בב״ר מה, ה), שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּכְתַּב ״וּבֵינֶיךָ״, נִיתָּן לִקְרוֹא הֵן ״וּבֵינְךָ״ וְהֵן ״וּבָנֶיךָ״, כְּלוֹמַר, בְּךָ וּבַבֵּן שֶׁלְּךָ, וְזוֹהִי כַּוָּנַת רַשׁ״י: ״שֶׁהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הָגָר וְהִפִּילָה עוּבָּרָהּ״ (ע״פ יוסף הלל).

שֶׁהִכְנִיסָה עַיִן הָרַע בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הָגָר וְהִפִּילָה עֻבָּרָהּ. הוּא שֶׁהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר לְהָגָר – לְקַמָּן פָּסוּק יא.

״הִנָּךְ הָרָה״ – כְּשֶׁתָּשׁוּבִי תַּהֲרִי (רש״י שם).

וַהֲלֹא כְּבָר הָרְתָה וְהוּא מְבַשֵּׁר לָהּ שֶׁתַּהַר, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִפִּילָה הֵרָיוֹן הָרִאשׁוֹן. – וְאֵין לְפָרֵשׁ שֶׁ״הָרָה״ הָאָמוּר לְקַמָּן שָׁם הוּא שֵׁם דָּבָר, דְּהַיְינוּ שֶׁהִיא מְעוּבֶּרֶת (וּכְפֵירוּשׁ ״הָרָה״ לְקַמָּן לח, כד וּבְרַשׁ״י שָׁם), מִשּׁוּם שֶׁגַּם זֶה אֵין לַמַּלְאָךְ לְהוֹדִיעַ לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא יוֹדַעַת כְּבָר שֶׁהִיא הָרָה, וְהָיָה רַק צָרִיךְ לוֹמַר לָהּ: ״הִנָּךְ יוֹלֶדֶת בֵּן״ (משכיל לדוד). תורה ו

(ו) **וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי – הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקֹשִׁי** – וְלֹא שֶׁהָיְתָה מְיַסֶּרֶת

(ז) וַיִּמְצָאֶהָ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃

ז וְאַשְׁכְּחַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ עַל עֵינָא דְּמַיָּא בְּמַדְבְּרָא עַל עֵינָא בְּאָרְחָא דְּחַגְרָא׃

(ח) וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹרַחַת׃

ח וַאֲמַר הָגָר אַמְתָא דְשָׂרַי מְנָן אַתְּ אָתְיָא וּלְאָן אַתְּ אָזְלָא וַאֲמַרַת מִן קֳדָם שָׂרַי רִבְּנְתִּי אֲנָא עָרְקָא (נ״י עָרְקַת)׃

רש״י◄ אֵי־מִזֶּה בָּאת• מֵהֵיכָן בָּאת. יוֹדֵעַ הָיָה, אֶלָּא לִיתֵּן לָהּ פֶּתַח לִיכָּנֵס עִמָּהּ בִּדְבָרִים, וּלְשׁוֹן ״אֵי־מִזֶּה״ אַיֵּה הַמָּקוֹם שֶׁתֹּאמַר עָלָיו: ׳מִזֶּה אֲנִי בָּא׳.

(ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ׃

ט וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ תּוּבִי לְוַת רִבּוֹנְתֵּךְ וְאִשְׁתַּעְבְּדִי תְּחוֹת יְדָהָא׃

רש״י◄ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳ וְגוֹ׳• עַל כָּל אֲמִירָה הָיָה שָׁלוּחַ לָהּ מַלְאָךְ אַחֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר ׳מַלְאָךְ׳ בְּכָל אֲמִירָה וַאֲמִירָה.

(י) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב׃

י וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָיְכִי וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגִי׃

(יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ׃

יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ הָא אַתְּ מְעַדְיָא וְתִלְדִּין בַּר וְתִקְרִין שְׁמֵהּ יִשְׁמָעֵאל אֲרֵי קַבִּיל יְיָ צְלוֹתִיךְ׃

רש״י◄ הִנָּךְ הָרָה• כְּשֶׁתָּשׁוּבִי תַּהֲרִי, כְּמוֹ (שופטים יג) ״הִנָּךְ הָרָה״ דְּאִשֶּׁת מָנוֹחַ. וְיֹלַדְתְּ בֵּן• כְּמוֹ וְיָלַדְתְּ, וְדוֹמֶה לוֹ: (ירמיה כב) ״יֹשַׁבְתְּ בַּלְּבָנוֹן מְקֻנַּנְתְּ בָּאֲרָזִים״. וְקָרָאת שְׁמוֹ• צִוּוּי הוּא, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְזָכָר: ״וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק״.

אשל אברהם

אוֹתָהּ. וְכֵן מוּכָח מִלְּשׁוֹן הַמַּלְאָךְ לְקַמָּן פָּסוּק ט: ״וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ״. תורה ז

(ח) **אֵי מִזֶּה בָּאת – מֵהֵיכָן בָּאת. יוֹדֵעַ הָיָה, אֶלָּא לִתֵּן לָהּ פֶּתַח לִכָּנֵס עִמָּהּ בִּדְבָרִים** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְעֵיל ג, ט.

וּלְשׁוֹן ״אֵי מִזֶּה״ – וְלֹא ״מֵאֵיזֶה״.

אַיֵּה הַמָּקוֹם – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״אֵי״.

שֶׁתֹּאמַר עָלָיו: ״מִזֶּה״ אֲנִי בָּא – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״מִזֶּה בָּאת״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י אִיּוֹב ב, ב: ״אֵי מִזֶּה תָּבוֹא – אַיֵּה מָקוֹם שֶׁתּוּכַל לוֹמַר מִזֶּה אֲנִי בָּא״. תורה ט

(ט) **וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳ וְגוֹ׳ – עַל כָּל אֲמִירָה הָיָה שָׁלוּחַ לָהּ מַלְאָךְ אַחֵר** – רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן יח, יח: ״וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם״. וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם פָּסוּק ב: ״שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּיוֹת״. וְלָכֵן הָרִאשׁוֹן רַק עִיכֵּב אוֹתָהּ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ הָלְאָה, וְהַשֵּׁנִי צִוָּה עָלֶיהָ לָשׁוּב אֶל גְּבִירָתָהּ, וְהַשְּׁלִישִׁי הִבְטִיחַ לָהּ: ״הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ״, וְהָרְבִיעִי הִבְטִיחַ לָהּ שֶׁתִּתְעַבֵּר מִיָּד בְּשׁוּבָהּ וְתֵלֵד אֶת יִשְׁמָעֵאל (משכיל לדוד).

לְכָךְ נֶאֱמַר מַלְאָךְ בְּכָל אֲמִירָה וַאֲמִירָה – וְהִיְינוּ אַרְבָּעָה מַלְאָכִים (רש״י לקמן פסוק יג), שֶׁכֵּן פַּעַם אַחַת כָּתוּב: ״וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ ה׳ .. וַיֹּאמַר״, וְאַחַר כָּךְ כָּתוּב עוֹד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: ״וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י מְעִילָה יז, ב: ״הָגָר נִזְדַּמְּנוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה מַלְאָכִים, דְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּתִיב מַלְאָךְ בַּפָּרָשָׁה״. וְהַכַּוָּנָה שֶׁשָּׁלֹשׁ פְּעָמִים כָּתוּב ״וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳״. תורה י

(יא) **הִנָּךְ הָרָה – כְּשֶׁתָּשׁוּבִי** – אֶל גְּבִירָתֵךְ, כִּדְלְעֵיל פָּסוּק ט.

תַּהֲרִי – כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין ״הָרָה״ הָאָמוּר כָּאן שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ ״אִשָּׁה הָרָה״ (וּכִדְלְקַמָּן לח, ד וּבְרַשִׁ״י שָׁם), אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד, וּכִדְלְעֵיל בְּרַשִׁ״י פָּסוּק ה שֶׁהַפִּילָה עוּבָּרָהּ. וּרְאֵה שָׁם בַּבֵּיאוּר.

כְּמוֹ ״הִנָּךְ הָרָה״ דְּאִשֶּׁת מָנוֹחַ – שׁוֹפְטִים יג, ה. רְאֵה רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה ז, יד: ״הָרָה – לְשׁוֹן עָתִיד הוּא, כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בְּאִשֶּׁת מָנוֹחַ, שֶׁאָמַר לָהּ הַמַּלְאָךְ (שופטים יג, ג): וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן, וּכְתִיב (שם יג, ה): וַיֹּאמֶר לָהּ הִנָּךְ הָרָה וגו׳״.

וְיֹלַדְתְּ בֵּן – כְּמוֹ וְיוֹלֶדֶת – כְּלוֹמַר, הִיא לְשׁוֹן הוֹוֶה, אַף שֶׁהַשְּׁוָאִין מוֹרִים עַל לְשׁוֹן עָבָר, וּכְאִילּוּ הִיא נְקוּדָה בְּסֶגּוֹ״ל (באר רחובות). וּבָזֶה מַבְהִיר לְךָ הַמַּלְאָךְ, שֶׁהַהַבְטָחָה שֶׁהִיא תֵּלֵד הִיא בְּכָזוֹ וַדָּאוּת, שֶׁכְּאִילּוּ הִיא יוֹלֶדֶת כְּבָר עַכְשָׁיו (ע״פ רד״ק).

וְדוֹמֶה לוֹ – כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין לִתְמוֹהַּ עַל הַשְּׁוָאִין שֶׁבְּסוֹף הַתֵּיבָה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר (רא״ם).

״יֹשַׁבְתְּ״ – וְהוּא כְּמוֹ: יוֹשֶׁבֶת (בְּהוֹוֶה).

(יב) וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ
וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן:

יב וְהוּא יְהֵא מָרוּד בְּאֲנָשָׁא הוּא יְהֵא צָרִיךְ לְכֹלָּא וִידָא דִבְנֵי אֲנָשָׁא יְהוֹן צְרִיכִין לֵהּ וְעַל אַפֵּי כָל אַחוֹהִי יִשְׁרֵי:

רש״י◄ **פֶּרֶא אָדָם•** אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת לָצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: (בראשית כא) ״וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רוֹבֶה קַשָּׁת״. **יָדוֹ בַכֹּל•** לִסְטִים. **וְיַד כֹּל בּוֹ•** הַכֹּל שׁוֹנְאִין אוֹתוֹ וּמִתְגָּרִין בּוֹ. **וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן•** שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ גָּדוֹל (ב״ר)•

(יג) וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי
כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי:

יג וְצַלִּיאַת בִּשְׁמָא דַיְיָ דְּמִתְמַלֵּל עִמַּהּ אֲמַרַת אַתְּ הוּא אֱלָהָא דְחָזֵי כֹּלָּא אֲרֵי אֲמַרַת הַבְּרַם הָכָא (נ״י הַאף אֲנָא) שָׁרִיתִי חָזְיָא בָּתַר דְּאִתְגְּלִי לִי:

רש״י◄ **אַתָּה אֵל רָאִי•** נָקוּד חֲטַף קָמָץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר: אֱלוֹהַּ הָרְאִיָּה שֶׁרוֹאֶה בְּעֶלְבּוֹן שֶׁל עֲלוּבִין (סְפָרִים אֲחֵרִים, דָּבָר אַחֵר: ״אַתָּה אֵל רָאִי״, מִשְׁמָע שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל וְאֵין שׁוּם דָּבָר רוֹאֶה אוֹתוֹ)•. **הֲגַם הֲלֹם•** לְשׁוֹן תֵּמַהּ: וְכִי סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאַף הֲלוֹם בַּמִּדְבָּרוֹת רָאִיתִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַחַר רֹאִי אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁשָּׁם הָיִיתִי רְגִילָה לִרְאוֹת מַלְאָכִים? וְתֵדַע שֶׁהָיְתָה רְגִילָה לִרְאוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מָנוֹחַ רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ פַּעַם אַחַת וְאָמַר ״מוֹת נָמוּת״, וְזוֹ רָאָתָה אַרְבָּעָה זֶה אַחַר זֶה וְלֹא חָרְדָה•.

אשל אברהם

כַּלְכָּנוֹן מְקֻנַּנְתְּ כָּאֲרָזִים״ – יִרְמְיָה כב, כג. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״שֶׁשַּׁמְתְּ קִנָּךְ בְּמִגְדְּלוֹת בָּתֵּי אֲרָזִים לִבְנוֹת בָּתֵּי מִדּוֹת״.

וְקָרָאת שְׁמוֹ – צִוּוּי הוּא – וְלֹא סִיפּוּר דְּבָרִים שֶׁכָּךְ הִיא תִּקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּפוֹעַל לֹא הִיא קָרְאָה אֶלָּא אַבְרָהָם (באר בשדה), אֶלָּא הוּא צִיווּי בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ לִנְקֵבָה (רא״ם), אַף שֶׁאֵין שְׁוָ״א תַּחַת הַתָּי״ו (שפ״ח). וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לִישַׁעְיָה ז, יד: ״וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״רוּחַ הַקֹּדֶשׁ תִּשְׁרֶה עָלֶיהָ״, כִּי שָׁם אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶל ״הָעַלְמָה״ לְנוֹכֵחַ. **כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְזָכָר: ״וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק״** – לְקַמָּן יז, יט. שֶׁגַּם הוּא לְשׁוֹן צִיווּי, אֶלָּא שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ לְזָכָר. תורה יב

(יב) **פֶּרֶא אָדָם – אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת** – רְאֵה אִיּוֹב כד, ה: ״הֵן פְּרָאִים בַּמִּדְבָּר״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״הַפְּרָאִים שֶׁהֵם לִימוּדֵי מִדְבָּר״.

לָצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב – לְקַמָּן כא, כ־כא.

״וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רוֹבֶה קַשָּׁת״ – וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם: ״הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יָדוֹ בַכֹּל וגו׳״. וְלֹא הִזְכִּיר צִידַת חַיּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁם נִזְכַּר רַק בְּאוֹפֶן כְּלָלִי, וְלָכֵן הִסְתַּפֵּק בְּצִיּוּן הַדָּבָר הַיּוֹתֵר חָמוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כָּאן הַמַּלְאָךְ מוֹנֶה וּמְפָרֵט אֶת מַעֲשָׂיו.

יָדוֹ בַכֹּל – לִסְטִים – מְלַסְטֵם הַבְּרִיּוֹת. רְאֵה גַּם רַשִׁ״י אִיּוֹב יב, ו.

וְיַד כֹּל בּוֹ – הַכֹּל שׁוֹנְאִין אוֹתוֹ וּמִתְגָּרִין בּוֹ. וְעַל פְּנֵי כָל אֶחָיו יִשְׁכֹּן – שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ גָּדוֹל – וּבִגְלַל רִבּוּיוֹ הוּא יִהְיֶה שׁוֹכֵן עִם כָּל אֶחָיו בְּנֵי קְטוּרָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם שׁוֹכְנִים שָׁם (רא״ם). וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כה, יח: ״עַד שֶׁלֹּא מֵת אַבְרָהָם – יִשְׁכּוֹן, וּמִשֶּׁמֵּת אַבְרָהָם – נָפַל״. תורה יג

(יג) **אַתָּה אֵל רָאִי – נָקוּד חֲטַף קָמָ״ץ מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר** – שֶׁאִילּוּ הָיָה נָקוּד בְּחוֹלָ״ם: ״רוֹאִי״, הָיָה פֵּירוּשׁוֹ: רוֹאֶה אוֹתִי.

אֱלוֹהַּ הָרְאִיָּה, שֶׁרוֹאֶה בְּעֶלְבּוֹן שֶׁל עֲלוּבִין. (סְפָרִים אֲחֵרִים – בִּדְפוּס רִאשׁוֹן אֵינוֹ.

דָּבָר אַחֵר: ״אַתָּה אֵל רָאִי״, מַשְׁמָע שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל, וְאֵין שׁוּם דָּבָר רוֹאֶה אוֹתוֹ). – אֵין זֶה בְּמַשְׁמָעוּת ״אֵל רָאִי״, אֶלָּא כַּוָּנָתָהּ בְּאָמְרָהּ ״אֵל רָאִי״, שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל, וּמִכְּלַל זֶה מוּבָן שֶׁהַשֶּׁבַח הוּא גַּם לְהֵיפֶךְ, שֶׁאֵין הַכֹּל רוֹאִים אוֹתוֹ. אוֹ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבַּחֵלֶק הַשֵּׁנִי דּוֹרֵשׁ ״אֵל רָאִי״, ״אֵל״ בְּפַתָּ״ח (מִלְּשׁוֹן לֹא), ״אַתָּה אֵל רָאִי״, אַתָּה בִּלְתִּי נִרְאֶה.

הֲגַם הֲלֹם – לְשׁוֹן תֵּמַהּ – הָאוֹת הֵ״א שֶׁל ״הֲגַם״ הַנִּקּוּדָה בַּחֲטָ״ף פַּתָּ״ח מוֹרָה עַל לְשׁוֹן תְּמִיהָה (ראה רש״י לעיל ד, ט).

וְכִי סְבוּרָה הָיִיתִי – וְכִי הֶעֱלֵיתִי בְּדַעְתִּי.

שֶׁאַף – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״הֲגַם״.

״הֲלֹם״ – פֹּה (רש״י תהלים עג, י).

בַּמִּדְבָּרוֹת ״רָאִיתִי״ שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, ״אַחֲרֵי רֹאִי״ אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם – אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהוּא ״אֵל רָאִי״, רוֹאֶה בְּעֶלְבּוֹן שֶׁל עֲלוּבִים, וְלָכֵן גַּם בַּמִּדְבָּר שָׁלַח אֵלַי מַלְאָכִים (גר״א).

שֶׁשָּׁם הָיִיתִי רְגִילָה לִרְאוֹת מַלְאָכִים – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן יט, א: ״הָיוּ הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כַּאֲנָשִׁים״.

וְתֵדַע שֶׁהָיְתָה רְגִילָה לִרְאוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מָנוֹחַ רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ פַּעַם אַחַת וְאָמַר – שׁוֹפְטִים יג, כב.

״מוֹת נָמוּת״, וְזוֹ רָאָתָה אַרְבָּעָה – כִּדְלְעֵיל בְּרַשִׁ״י פָּסוּק ט.

זֶה אַחַר זֶה בִּתְכִיפוּת. **וְלֹא חָרְדָה.** – תורה יד

(יד) **עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד׃**

יד **עַל כֵּן קָרָא לִבְאֵרָא בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיְמָא אִתַּחֲזִי עֲלַהּ הָא (הִיא) בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא׃**

רש״י ◄ **בְּאֵר לַחַי רֹאִי•** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיְמָא אִתַּחֲזִי עֲלַהּ׳.

(טו) **וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃**

טו **וִילִידַת הָגָר לְאַבְרָם בָּר וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם בְּרֵהּ דִּילִידַת הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃**

רש״י ◄ **וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם וְגוֹ׳•** אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָהָם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁאָמַר: ״וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל״, שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו וּקְרָאוֹ יִשְׁמָעֵאל.

(טז) **וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃**

טז **וְאַבְרָם בַּר תְּמָנָן וְשִׁתִּ שְׁנִין כַּד יְלִידַת הָגָר יָת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃**

רש״י ◄ **וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְגוֹ׳•** לְשִׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל נִכְתַּב, לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁנִּמּוֹל וְלֹא עִכֵּב.

יז (א) **וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדָּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃**

א **וַהֲוָה אַבְרָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פְּלַח קֳדָמַי וֶהֱוֵי שְׁלִים׃**

רש״י ◄ **אֲנִי־אֵל שַׁדַּי•** אֲנִי הוּא שֶׁיֵּשׁ דַּי בֶּאֱלָהוּתִי לְכָל בְּרִיָּה. לְפִיכָךְ, ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״ וְאֶהְיֶה לְךָ לֶאֱלֹהַּ וּלְפַטְרוֹן. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא בַּמִּקְרָא, פֵּרוּשׁוֹ כָּךְ: דַּי שֶׁלּוֹ, וְהַכֹּל לְפִי הָעִנְיָן. **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי•** כְּתַרְגּוּמוֹ:

אשל אברהם

(יד) **בְּאֵר לַחַי רֹאִי – כְּתַרְגּוּמוֹ: ״בְּאֵרָא דְמַלְאַךְ קַיְמָא אִתַּחֲזִי עֲלַהּ״** – הַבְּאֵר שֶׁהַמַּלְאָךְ הַחַי נִגְלָה עָלָיו. תורה טו

(טו) **וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם וְגוֹ׳ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁאָמַר** – לְעֵיל פָּסוּק יא.

״וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל״, שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו וּקְרָאוֹ יִשְׁמָעֵאל – וְאֵין לוֹמַר שֶׁהָגָר אָמְרָה כֵּן לְאַבְרָהָם, כִּי אָז אַבְרָהָם הָיָה אוֹמֵר לְהָגָר לִקְרוֹא לוֹ יִשְׁמָעֵאל כְּפִי שֶׁנִּצְטַוִּתָה (גר״א). תורה טז

(טז) **וְאַבְרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְגוֹ׳ – לְשִׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל נִכְתַּב, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁהָיָה בֶּן י״ג שָׁנָה כְּשֶׁנִּימּוֹל** – וּכְבָר הִקְשׁוּ מְפָרְשֵׁי רַשִׁ״י, הֲרֵי מְפוֹרָשׁ לְקַמָּן יז, כה שֶׁיִּשְׁמָעֵאל הָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁנִּימּוֹל, וּמַה צָּרִיךְ לְהַשְׁמִיעֵנוּ כָּאן? וְנִדְחֲקוּ לְיַשֵּׁב בְּכַמָּה אוֹפָנִים. אַךְ רוֹב הַמְפָרְשִׁים מִתְרָצִים שֶׁעִיקַּר הַדְּגֻשַׁת רַשִׁ״י אֵינוֹ שֶׁהָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁנִּימּוֹל, אֶלָּא שֶׁ״לֹא עִכֵּב״, שֶׁלּוּלֵא פָּסוּק זֶה הָיָה נִיתָּן לוֹמַר שֶׁאִכֵּן עִכֵּב אֶלָּא שֶׁאַבְרָהָם הִכְרִיחוֹ לָמוּל, אַךְ מִזֶּה שֶׁהַתּוֹרָה כָּפְלָה לְהַשְׁמִיעֵנוּ אֶת גִּילוֹ בִּשְׁעַת הַמִּילָה, אָנוּ לְמֵדִים שֶׁאִכֵּן לֹא עִכֵּב. וּבְ״מַשְׁכִּיל לְדָוִד״ כָּתַב, שֶׁעִיקַּר הַלִּימוּד הוּא מֵהַפָּסוּק שֶׁבְּסוֹף הַפָּרָשָׁה, שֶׁבּוֹ נִתְפָּרֵשׁ שֶׁיִּשְׁמָעֵאל הָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לְכָתְבוֹ, שֶׁהֲרֵי אָנוּ לוֹמְדִים כֵּן מֵהַפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ״י כָּאן, וּמִזֶּה שֶׁהַתּוֹרָה כָּתְבָה בְּפֵירוּשׁ שֶׁם שֶׁהָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, זֶהוּ לִשְׁבְחוֹ שֶׁלֹּא עִכֵּב. וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר עוֹד, שֶׁהַדִּיּוּק הוּא מִזֶּה שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה אַבְרָהָם לָמוּל אֶת יִשְׁמָעֵאל מִיָּד עִם לֵידָתוֹ, אֶלָּא הִמְתִּין לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, שֶׁמִּזֶּה אָנוּ לְמֵדִים שֶׁלֹּא הָיָה חֶשְׁשׁ שֶׁיִּשְׁמָעֵאל יְעַכֵּב מִלָּמוּל אֶת עַצְמוֹ בְּגִיל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, שֶׁאִם הָיָה חֶשְׁשׁ כָּזֶה הָיָה מְצַוֶּה לָמוּלוֹ מִיָּד. וּלְהָעִיר שֶׁבְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד וְכֵן בִּדְפוּס רִאשׁוֹן לֹא גּוֹרְסִים קָטַע זֶה כְּלָל.

וְלֹא עִכֵּב – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן כב, א: ״שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְלֹא מִיחָה״. תורה א

(א) **אֲנִי אֵל שַׁדַּי – ״אֲנִי״ הוּא שֶׁיֵּשׁ דַּי בֶּאֱלֹהוּתִי** – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״אֵל שַׁדַּי״. **לְכָל בְּרִיָּה** – וְאֵינִי צָרִיךְ לְזוּלָתִי (רא״ם). אוֹ שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁהַבְּרִיּוֹת לֹא צְרִיכוֹת לְשׁוּם כֹּחַ אַחֵר בָּעוֹלָם זוּלָתִי, כֵּיוָן שֶׁדַּי לָהֶם בֶּאֱלֹהוּתִי, כֵּיוָן שֶׁאֲנִי בַּעַל הַכּוֹחוֹת כּוּלָּם (באר בשדה).

לְפִיכָךְ ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״ וְאֶהְיֶה לְךָ לֶאֱלֹהַּ וּלְפַטְרוֹן – לְאָב (בִּלְשׁוֹן יָוָנִי). מוֹסִיף בָּזֶה, שֶׁאִם יִתְהַלֵּךְ לְפָנָיו לֹא רַק שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֶאֱלוֹהַּ כְּמוֹ לְכָל בְּרִיָּה, אֶלָּא יִהְיֶה לוֹ גַּם לְאָב בְּאוֹפֶן פְּרָטִי. וְהַ״בְּאֵר בַּשָּׂדֶה״ כָּתַב, שֶׁיֵּשׁ כָּאן מַעֲנֶה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁאֵין לוֹ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁאִם יָמוּל עַצְמוֹ – הַבְּרִיּוֹת יִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִהְיֶה פַּטְרוֹנוֹ, וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְסִיּוּעַ שֶׁל שׁוּם בְּרִיָּה.

׳פְּלַח קֶדְמַי׳, הִדָּבֵק בַּעֲבוֹדָתִי. **וֶהְיֵה תָמִים** • אַף זֶה צִוּוּי אַחַר צִוּוּי, הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל נִסְיוֹנוֹתַי. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ: ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״, בְּמִצְוֹת מִילָה, וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיֶה תָּמִים, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָעָרְלָה בְּךָ, אַתָּה בַּעַל מוּם לְפָנַי. דָּבָר אַחֵר: ״וֶהְיֵה תָמִים״, עַכְשָׁו אַתָּה חָסֵר ה׳ אֵבָרִים: ב׳ עֵינַיִם, ב׳ אָזְנַיִם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה. אוֹסִיף לְךָ אוֹת עַל שִׁמְךָ, וְיִהְיוּ מִנְיַן אוֹתִיּוֹתֶיךָ רמ״ח כְּמִנְיַן אֵיבָרֶיךָ•

(ב) **וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד:**

ב וְאֶתֵּן קַיָּמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וַאַסְגֵּי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא:

רש״י◄ **וְאֶתְּנָה בְרִיתִי** • בְּרִית שֶׁל אַהֲבָה וּבְרִית הָאָרֶץ, לְהוֹרִישָׁהּ לְךָ עַל יְדֵי מִצְוָה זוֹ•

(ג) **וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר:**

ג וּנְפַל אַבְרָם עַל אַפּוֹהִי וּמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ לְמֵימָר:

רש״י◄ **וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו** • מִמּוֹרָא הַשְּׁכִינָה. שֶׁעַד שֶׁלֹּא מָל, לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִצֶּבֶת עָלָיו, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִלְעָם: ״נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם״ (בְּבָרַיְתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְצָאתִי כֵּן)•

(ד) **אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם:**

ד אֲנָא הָא (גְּזַר בנ״י איננו) קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגִּי עַמְמִין:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון ה׳תשד״מ)

שֶׁדַּוְקָא אַחֲרֵי שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָם נַעֲשָׂה לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם. כִּי הִנֵּה עִנְיַן אַב הֲמוֹן גּוֹיִם הוּא שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אָב וּמוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט עֲלֵיהֶם. וְלִפְנֵי הַמִּילָה, מִכֵּיוָן שֶׁהָיְתָה הַמְשָׁכַת הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה וּנְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת גַּם לַגּוֹיִם, לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, לָכֵן לֹא הָיָה

אשל אברהם

וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא בַּמִּקְרָא – בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכָּר ״שַׁדַּי״ בַּמִּקְרָא.

פֵּרוּשׁוֹ כָּךְ: דַּי [יֵשׁ לוֹ], – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן. אַךְ בַּדְּפוּסִים הַנִּפּוֹצִים: ״דַּי שֶׁלּוֹ״.

וְהַכֹּל לְפִי הָעִנְיָן – רְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן כח, ג. לה, יא. מג, יד.

הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי – כְּתַרְגּוּמוֹ: ״פְּלַח קֳדָמַי״ – עֲבוֹד לְפָנַי. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן פְּסוּק יח.

הִדָּבֵק בַּעֲבוֹדָתִי – וְזֶהוּ ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״, שֶׁיִּהְיֶה לְפָנָיו תָּמִיד (רא״ם). וּרְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל ו, ט.

וֶהְיֵה תָמִים – אַף זֶה צִוּוּי אַחַר צִוּוּי – זֶהוּ צִיּוּוּי נוֹסָף, בְּנוֹסָף לְצִיּוּוּי שֶׁל ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״, שֶׁהַוָּי״ו שֶׁל ״וְהָיָה״ מוֹרָה עַל צִיּוּוּי נוֹסָף, וּפֵּירוּשׁוֹ: ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״ ״וְ[גַם] הֱיֵה תָמִים״. וְלֹא שֶׁזּוֹ הַבְטָחָה שֶׁאִם תִּתְהַלֵּךְ לְפָנַי – תִּהְיֶה תָמִים.

הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל נִסְיוֹנוֹתַי – כּוֹלֵל נִסָּיוֹן זֶה שֶׁל הַמִּילָה.

וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ – בְּרֵאשִׁית רַבָּה מו, ד.

״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״ בְּמִצְוַת מִילָה, וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיֶה ״תָּמִים״ – וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה: ״וֶהְיֵה תָמִים״ הוּא תּוֹצָאָה שֶׁל ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״.

שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָעָרְלָה בְּךָ, אַתָּה בַּעַל מוּם ״לְפָנַי״ – וּרְאֵה רַשִׁ״י לְקַמָּן פְּסוּק ג.

דָּבָר אַחֵר – נְדָרִים לב, ב. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ לְפֵירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ שֶׁמְּדוּבָּר עַל מִצְוַת מִילָה.

״וֶהְיֵה תָמִים״, עַכְשָׁו – לִפְנֵי הַמִּילָה, רְאֵה רַשִׁ״י נְדָרִים לב, ב.

אַתָּה חָסֵר ה׳ אֵבָרִים: ב׳ עֵינַיִם, ב׳ אָזְנַיִם – שֶׁאֵבָרִים אֵלּוּ, עֵינַיִם וְאָזְנַיִם, אֵינָם בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל לִשְׁמוֹעַ וְלִרְאוֹת בְּנִיגּוּד לִרְצוֹנוֹ (גר״א).

וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה – גִּיד, שֶׁהֲרֵי לֹא מָל, וּמִמֵּילָא אֵינוֹ שָׁלֵם בָּזֶה.

אוֹסִיף לְךָ – לְאַחַר הַמִּילָה.

אוֹת – הֵי״א.

עַל שִׁמְךָ וְיִהְיוּ מִנְיַן אוֹתִיּוֹתֶיךָ – גִּימַטְרִיָּא שֶׁל אַבְרָהָם.

רמ״ח, כְּמִנְיַן אֵבָרֶיךָ – וְתִהְיֶה שָׁלֵם בִּשְׁלִיטָה עַל רמ״ח אֵבָרֶיךָ (גר״א). וְזוֹ הַבְטָחָה שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה לְ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״. תורה ב

(ב) **וְאֶתְּנָה בְרִיתִי – בְּרִית שֶׁל אַהֲבָה** – לְהַפְרוֹת אוֹתְךָ וְלִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹקִים, כְּדִלְקַמָּן פְּסוּקִים ד־ז.

וּבְרִית הָאָרֶץ – כְּדִלְקַמָּן פְּסוּק ח.

לְהוֹרִישָׁהּ לְךָ עַל יְדֵי מִצְוָה זוֹ – זֶהוּ הֶמְשֵׁךְ לְפֵירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ שֶׁהַפְּסוּק מְדַבֵּר בְּמִצְוַת מִילָה (הרבי). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י בְּרָכוֹת מח, ב: ״צָרִיךְ שֶׁיִּזְכּוֹר בָּהּ בְּרִית – בְּבְרִכַּת הָאָרֶץ, שֶׁעַל יְדֵי בְּרִית נִתְּנָה לְאַבְרָהָם בְּפָרָשַׁת מִילָה, וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְהוֹשֻׁעַ ה, ד: ״אָמַר לָהֶם: סְבוּרִים אַתֶּם לִירֹשׁ אֶת הָאָרֶץ עֲרֵלִים? לֹא כָּךְ נֶאֱמַר לְאַבְרָהָם: וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר וגו׳, וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ״. תורה ג

(ג) **וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו – מִמּוֹרָא הַשְּׁכִינָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא מָל לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמוֹד וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִצֶּבֶת עָלָיו** – כְּשֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו.

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִלְעָם – בַּמִּדְבָּר כד, ד.

״נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם״ – כְּשֶׁהָיָה נִגְלֶה עָלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמוֹד עַל רַגְלָיו וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שֶׁהָיָה עָרֵל וּמְאוּס לִהְיוֹת נִגְלֶה עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו (רש״י שם בשם מדרש אגדה).

בְּבָרַיְתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְצָאתִי כֵּן. – פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק כ״ט. תורה ד

לְאַבְרָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם כָּל כָּךְ. וְדַוְקָא כְּשֶׁנִּמּוֹל אַבְרָם, וְנִפְרְדָה הָעָרְלָה מִן הַבְּרִית שֶׁהוּא בְּחִינַת יְסוֹד, הַיְנוּ שֶׁאֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְקַבְּלִים יוֹתֵר מֵחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, אָז דַּוְקָא נִפְעָל עִנְיָן אַב הֲמוֹן גּוֹיִם, שֶׁאַבְרָהָם הָיָה בִּבְחִינַת אָב וְשׁוֹלֵט וּמוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם.

וְהִנֵּה יֵשׁ עוֹד פֵּרוּשׁ בְּעִנְיַן אַב הֲמוֹן גּוֹיִם שֶׁהוּא אָב לְגֵרִים, וְגַם עִנְיָן זֶה (עִנְיַן הַגֵּרוּת) נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַמִּילָה. וּמְבֹאָר בָּזֶה בְּהַמַּאֲמָר, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל דְּלִפְנֵי הַמִּילָה הָיוּ יוֹרְדִים נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת גַּם לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם כַּנַּ״ל, וּמִטַּעַם זֶה, לֹא הָיָה עִנְיַן הַגֵּרוּת לִפְנֵי מִילַת אַבְרָם, כִּי מִכֵּיוָן שֶׁגַּם בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיוּ נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת, לָכֵן לֹא הָיָה לָהֶם סִבָּה וְרָצוֹן לְהִתְגַּיֵּר כוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אַחֲרֵי מִילַת אַבְרָהָם שֶׁנַּעֲשָׂה יְרִידָה בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הִנֵּה זֶה הָיָה סִבָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם רָצוֹן לְהִתְגַּיֵּר. וּבָזֶה מְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר מַה שֶּׁאֵין מוֹצְאִים הַרְבֵּה גֵּרִים מִיִּשְׁמָעֵאל, כִּי יִשְׁמָעֵאל נוֹלַד לִפְנֵי בְּרִית זוֹ, וְלָכֵן אַף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם כֵּן עִנְיַן נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת כוּ׳, וּכְמַאֲמַר אַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל כוּ׳, בְּכָל זֹאת אֵין מוֹצְאִים הַרְבֵּה גֵּרִים מִיִּשְׁמָעֵאל כִּי יִשְׁמָעֵאל נוֹלַד לִפְנֵי בְּרִית זוֹ. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעֵשָׂו יֵשׁ יוֹתֵר גֵּרִים, מִשּׁוּם שֶׁנּוֹלַד אַחַר הַבְּרִית, וְלָכֵן אַף שֶׁאֵין בּוֹ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת אֲבָל יֵשׁ בּוֹ גֵּרִים, כִּי נוֹלַד אַחַר שֶׁנִּפְרְדָה הָעָרְלָה מִן הַבְּרִית, וּכְמַאֲמַר כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, בְּיִצְחָק וְלֹא כָּל יִצְחָק.

(ה) **וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ:**

ה **וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד יָת שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ אַבְרָהָם אֲרֵי אַב סַגִּי עַמְמִין יְהַבְתָּךְ:**

רש״י◄ **כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם•** לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ, וְרֵי״שׁ שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא הָיָה אָב אֶלָּא לַאֲרָם שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ, וְעַכְשָׁו אָב לְכָל הָעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רֵי״שׁ שֶׁהָיְתָה בּוֹ מִתְּחִלָּה לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁאַף יוּ״ד שֶׁל שָׂרַי נִתְרַעֲמָה עַל הַשְּׁכִינָה, עַד שֶׁהוֹסִיפָהּ לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יב) **״וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ״•**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש״פ לך לך, ח׳ מרחשון ה׳תשד״מ)

בְּאוּר הַהוֹרָאָה הַנִּלְמָדֶת מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ״י הַנַּ״ל - בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת הָאָדָם:

יָדוּעַ וּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁכָּל עִנְיָנֵיהֶם שֶׁל הָ״אָבוֹת״ נִמְשָׁכִים בִּירֻשָּׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּעִנְיָנֵנוּ - הַצִּיווּי עַל עִנְיָן הַמִּילָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַשַּׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּנוֹגֵעַ לְנָשִׁים - ״אִשָּׁה כְּמָאן דְּמְהִילָא דַּמְיָא״. וְעַד כְּדֵי כָּךְ - שֶׁאֲפִלּוּ מִצַּד עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ (עוֹד לִפְנֵי פְּעֻלַּת הַמִּילָה) נֶחְשַׁב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין הַמּוּלִים״, כִּדְאִיתָא בְּמַשְׁנָה (נְדָרִים לא, ב) ״קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָעֲרֵלִים, מֻתָּר בְּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל . . שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לַמּוּלִים, אָסוּר בְּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל כוּ׳״, כִּי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (אֲפִלּוּ מִי שֶׁלֹּא נִמּוֹל בְּפֹעַל מַמָּשׁ מִפְּנֵי אֹנֶס כוּ׳) הֵם בְּעֶצֶם ״מּוּלִים״ (רְאֵה ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳ חֲנֻכָּה שִׁיב, א).

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁאֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְ״אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ״ (כְּפִי שֶׁנִּפְעַל אֵצֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ עַל־יְדֵי עִנְיָן הַמִּילָה), וְתַפְקִידוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי הוּא - לְהָבִיא כֹּחוֹת אֵלּוּ מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי וּמֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

כְּלוֹמַר: לֹא מִבָּעֵי שֶׁיְּהוּדִי נַעֲשָׂה ״אָב״ בִּמְקוֹמוֹ [בְּדַרְגֵּמַת מַעֲלָתוֹ שֶׁל ״אַבְרָם״ - לִפְנֵי הַמִּילָה - ״אָב לְאַרָם, שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ״], הַיְנוּ, שֶׁהוּא פֹּעֵל וּמַשְׁפִּיעַ עַל כָּל אֵלּוּ שֶׁנִּמְצָאִים בִּמְקוֹמוֹ וּבִסְבִיבָתוֹ (וּפְשִׁיטָא שֶׁאֵינוֹ מִתְפָּעֵל כְּלָל מִמַּצָּב הַמָּקוֹם וּמִמַּצָּבָם שֶׁל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם), אֶלָּא יְתֵירָה מִזּוֹ ״אַב הָעוֹלָם״, הַיְנוּ שֶׁהוּא פֹּעֵל וּמַשְׁפִּיעַ בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

וְכָאָמוּר - עִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מִכֵּיוָן שֶׁמְּקַבֵּל זֹאת בִּירֻשָּׁה מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, וַעֲבוֹדָתוֹ הִיא רַק - לְגַלּוֹת זֹאת מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל וּמֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי.

אשל אברהם

(ה) **כִּי אַב הֲמוֹן גּוֹיִם** – **לְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ** – אַבְרָהָם, לְלֹא רֵי״שׁ בְּאֶמְצַע, הוּא רֹאשֵׁי תֵיבוֹת: **אַב הֲמוֹן** (רא״ם).

וְרֵי״שׁ שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא הָיָה אָב אֶלָּא לַאֲרָם שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ – שֶׁמֵּאֶרֶץ אֲרָם הָיָה (רש״י ברכות יג, א).

וְעַכְשָׁו אָב לְכָל הָעוֹלָם, לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ – הַיְינוּ שֶׁ״אָב לַאֲרָם״ נִשְׁאַר מְפוֹרָט בְּנוֹטְרִיקוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אַף שֶׁהוּא בִּכְלַל ״אָב לְכָל הָעוֹלָם״ (הרבי).

שֶׁאַף יוּ״ד שֶׁל שָׂרַי – שֶׁעִנְיָנָהּ: ״שָׂרַי לִי וְלֹא לַאֲחֵרִים״, כִּדְלִקְמָן בְּרַשִׁ״י פָּסוּק טו, הַיְינוּ שֶׁשּׁוֹלֶלֶת אֶת הָאֲחֵרִים, לָכֵן הוּצְרְכָה לָזוּז מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁלֹּא כְּמוֹ הָרֵי״שׁ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁאֵינָהּ שׁוֹלֶלֶת אֶת הֱיוֹתוֹ ״אָב לְכָל הָעוֹלָם״, וּבְכָל זֹאת נִתְרַעֲמָה עַל הַשְּׁכִינָה עַד שֶׁנִּתּוֹסְפָה לִיהוֹשֻׁעַ, לְפִיכָךְ רֵי״שׁ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁאֵינָהּ שׁוֹלֶלֶת אֶת הָעִנְיָן נִשְׁאֲרָה בִּמְקוֹמָהּ (הרבי).

נִתְרַעֲמָה עַל הַשְּׁכִינָה עַד שֶׁהוֹסִיפָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ״. – שָׁם יג, טז. תורה ו

וְעִנְיָן זֶה נִפְעַל עַל־יְדֵי כְּלָלוּת מַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ בְּעִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים אֶת הָעִנְיָן דְ"הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָציץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל" - עִנְיָן שֶׁל פְּרִיחָה וְגִלּוּי, וּבְאֹפֶן דְ"וּמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה" - פֵּרוֹת וּפֵירֵי פֵּרוֹת עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, וּכְפֵרוּשׁ הַחֲסִידוּת - שֶׁעוֹשִׂים "סוֹף" לְעִנְיָן הָ"עוֹלָם", מִלְּשׁוֹן הָעֶלֶם וְהֶסְתֵּר, הַיְנוּ שֶׁמְּבַטְּלִים אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר, וְזוֹכִים תֵּכֶף וּמִיָּד לְהִתְגַּלּוּת הַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ.

(ו) **וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ:**

ו וַאֲפַיֵּשׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאֶתְּנִנָּךְ לְכִנְשִׁין וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְקוּן:

רש"י◄ **וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם** • יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל כְּבָר הָיָה לוֹ, וְלֹא הָיָה מְבַשְּׂרוֹ עָלָיו.

◆ שבת קודש ח׳ מרחשון ◆

(ז) **וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ:**

ז וַאֲקִים יָת קְיָמִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָיךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לִקְיָם עָלָם לְמֶהֱוֵי לָךְ לֵאלָהָא וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ:

רש"י◄ **וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי** • וּמַה הִיא הַבְּרִית? לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים.

(ח) **וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים:**

ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתָךְ יָת כָּל אַרְעָא דִכְנַעַן לַאֲחֻזַת עָלָם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא:

רש"י◄ **לַאֲחֻזַּת עוֹלָם** • וְשָׁם אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲבָל (פר׳ ישראל) הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ.

(ט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם:**

ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתְּ יָת קְיָמִי תִּטַּר אַתְּ וּבְנָיךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְאַתָּה** • וָא"ו זוֹ מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן: ׳אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתָּךְ׳, וְאַתָּה הֱוֵי זָהִיר לְשָׁמְרָהּ, וּמַה הִיא שְׁמִירָתָהּ? "זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ הִמּוֹל לָכֶם וְגוֹ׳".

אשל אברהם

(ו) **וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם – יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם** – כִּי "גּוֹיִם" לְשׁוֹן רַבִּים הוּא.
שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל כְּבָר הָיָה לוֹ, וְלֹא הָיָה מְבַשְּׂרוֹ עָלָיו – פֵּירוּשׁ: בְּאָמְרוֹ "וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם" אֵינוֹ מְבַשְּׂרוֹ עַל יִשְׁמָעֵאל שֶׁיִּהְיֶה לְגוֹי, מִשּׁוּם שֶׁזֶּה נִכְתַּב בְּהֶמְשֵׁךְ לְ"וְהִפְרֵתִי אוֹתְךָ", וְיִשְׁמָעֵאל הֲרֵי כְּבָר נוֹלַד. תורה ז

(ז) **וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי – וּמַה הוּא הַבְּרִית** – שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה לִבְרִית הַמִּילָה, שֶׁהֲרֵי הִיא נִזְכֶּרֶת כְּבָר לְעֵיל פָּסוּק ד, כְּמוֹ שֶׁמַּשְׁמַע מֵרַשִׁ"י פָּסוּק ט (באר בשדה).
"לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים" – וּרְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן כח, כא. תורה ח

(ח) **לַאֲחֻזַּת עוֹלָם – וְשָׁם אֶהְיֶה "לָהֶם לֵאלֹהִים"** – כְּמוֹ שֶׁמְּסַיֵּים הַכָּתוּב: "וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים".
אֲבָל הָדָר בְּחוּצָה לָאָרֶץ – כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ – לְהָגֵן עָלָיו (רש"י ע"ז יז, א). וּרְאֵה רַשִׁ"י וַיִּקְרָא כה, לח: "שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים, וְכָל **הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה** כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה". וּבְטַעַם הַדָּבָר כָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים (ראה דברי דוד, ועוד), שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל "עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ", וְאִילּוּ חוּץ לָאָרֶץ הוּא תַּחַת יַד הַשָּׂרִים. תורה ט

(ט) **וְאַתָּה – וָא"ו זוֹ מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן: "אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתָּךְ"** – פָּסוּק ד. וְהַכַּוָּנָה לִבְרִית מִילָה.
"וְאַתָּה" הֱוֵי זָהִיר לְשָׁמְרָהּ – אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י יְהוֹשֻׁעַ ה, ד, שֶׁזֶּה מִתְקַשֵּׁר לַפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו: "וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ", שֶׁזֶּהוּ רַק אִם "וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר".
וּמַה הִיא שְׁמִירָתָהּ? "זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ וְגוֹ' הִמּוֹל לָכֶם וְגוֹ'" – לְקַמָּן פָּסוּק י. תורה י

(י) **זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר:**

יד״א קְיָמִי דִּי תִטְּרוּן בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין בְּנָיךְ בַּתְרָךְ מִגְּזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא:

רש״י ◂ **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וְגוֹ׳** • אוֹתָם שֶׁל עַכְשָׁו. **וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ** • הָעֲתִידִין לְהִוָּלֵד אַחֲרֶיךָ. **הִמּוֹל** • כְּמוֹ לְהִמּוֹל, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ׳עֲשׂוֹת׳, כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת.

(יא) **וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם:**

יא וְתִגְזְרוּן יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְכוֹן וּתְהֵי (נ״י וּתְהֵא) לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן:

רש״י ◂ **וּנְמַלְתֶּם** • כְּמוֹ וּמַלְתֶּם, וְהַנּוּ״ן בּוֹ יְתֵרָה לִיסוֹד הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים, כְּגוֹן נ׳ שֶׁל נוֹשֵׁךְ וְנ׳ שֶׁל נוֹשֵׁא. וּנְמַלְתֶּם כְּמוֹ וּנְשָׂאתֶם, אֲבָל יִמּוֹל לְשׁוֹן יִפְעַל כְּמוֹ: יֵעָשֶׂה, יֵאָכֵל (ברש״י ישן אינו).

(יב) **וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא:**

יב וּבַר תְּמַנְיָא יוֹמִין יִתְגְּזַר (נ״י יִגְזַר) לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִכֹּל בַּר עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא:

רש״י ◂ **יְלִיד בָּיִת** • שֶׁיְּלָדַתּוּ הַשִּׁפְחָה בַּבַּיִת. **וּמִקְנַת־כֶּסֶף** • שֶׁקְּנָאוֹ מִשֶּׁנּוֹלַד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ג, עמוד 757 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

זְכוּת בְּרִית מִילָה

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר (יז, יב)

אִיתָא בְּמִנָּחוֹת (מג, ב) "בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמֶּרְחָץ כּוּ׳ אָמַר אוֹי לִי שֶׁאֶעֱמֹד עֵרֹם בְּלֹא מִצְוָה, וְכֵיוָן שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּילָה שֶׁבִּבְשָׂרוֹ נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ עִיּוּן בָּזֶה, דְּאָטוּ רַק זְכוּת הַמִּילָה הָיְתָה בִּידֵי דָּוִד, וַהֲרֵי וַדַּאי הָיוּ בְּיָדוֹ גַּם מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, וּלְדֶגְמָא וַדַּאי שֶׁמֹּחוֹ וְלִבּוֹ שֶׁל דָּוִד עֲדַיִן מְשֻׁעְבָּדִים הָיוּ לוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּתוֹצָאָה מֵהַנָּחַת תְּפִלִּין, וּמַדּוּעַ רַק עַל־יְדֵי הַמִּילָה נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ?

אשל אברהם

(י) **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וְגוֹ׳ – אוֹתָם שֶׁל עַכְשָׁו** – כָּל אַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם (באר בשדה). **וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ – הָעֲתִידִין לְהִוָּלֵד "אַחֲרֶיךָ". הִמּוֹל – כְּמוֹ לְהִמּוֹל** – לִהְיוֹת נִמּוֹל, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ לְשׁוֹן ציווּי, שֶׁאִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר "**הִמּוֹלוּ** לָכֶם" (גו״א). אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהַצִּיווּי נֶאֱמַר בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו "וּנְמַלְתֶּם" (רא״ם). אֶלָּא הִיא מִלַּת מָקוֹר, שֶׁעַל הָרוֹב הִיא בָּאָה בְּתוֹסֶפֶת אוֹתִיּוֹת בכל״ם, וְגַם כְּשֶׁתָּבוֹא בְּלִי תֵּיבוֹת הַשִּׁימּוּשׁ שֶׁל בכל״ם, הֲרֵי הִיא כְּאִילּוּ כְּתוּבָה כֵּן (מירא דביא).

כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: "עֲשׂוֹת" – וַיִּקְרָא יח, ל. וְעוֹד.

[בִּמְקוֹם] "לַעֲשׂוֹת". – כֵּן הוּא בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן. אַךְ בַּדִּפּוּסִים הַנִּפּוֹצִים: כְּמוֹ. תורה יא

(יא) **וּנְמַלְתֶּם – כְּמוֹ וּמַלְתֶּם** – כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ לְשׁוֹן נִפְעַל שֶׁתִּהְיוּ נִימּוֹלִים, שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה זֶה לְשׁוֹן ציווּי, כִּי מִן נִפְעַל לֹא יָבֹא לְעוֹלָם ציווּי, אֶלָּא פֵּירוּשׁוֹ: תָּמוּלוֹ, וְהוּא לְשׁוֹן ציווּי (מירא דביא). כִּי אִם הָיְתָה נו״ן שֶׁל נִפְעַל הָיְתָה צְרִיכָה לִינָּקֵד בְּחִירִי״ק – רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת ג, כב.

וְהַנּוּ״ן בּוֹ יְתֵרָה לִיסוֹד הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים – שֶׁהִיא בָּאָה בַּתֵּיבָה לִפְרָקִים, וְלִפְרָקִים נוֹפֶלֶת מִמֶּנָּה (רש״י שם), כְּלוֹמַר, שֶׁבְּהַטְּיוֹת מְסוּיָּמוֹת הִיא נִשְׁמֶטֶת, אַף שֶׁהִיא חֵלֶק מִשֹּׁרֶשׁ הַמִּלָּה. **כְּגוֹן נו״ן שֶׁל "נוֹשֵׁךְ"** – לְקַמָּן מט, יז. **וְנו״ן שֶׁל "נוֹשֵׁא"** – שְׁמוֹת לד, ז. שֶׁגַּם בָּהֶם הַנּוּ״ן הִיא יְסוֹד הַנּוֹפֵל מֵהֶם לִפְרָקִים, רְאֵה שְׁמוֹת ג, כב.

"וּנְמַלְתֶּם", כְּמוֹ "וּנְשָׂאתֶם" – לְקַמָּן מה, יט. וְשָׁם בָּרוּר שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁהֵם יִשְׂאוּ אֶת אֲבִיהֶם, כָּךְ גַּם כָּאן בְּ"וּנְמַלְתֶּם". וּרְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת שָׁם: "וְכָל נו״ן שֶׁהִיא בָּאָה בַּתֵּיבָה לִפְרָקִים וְנוֹפֶלֶת מִמֶּנָּה, כְּשֶׁהִיא מְדֻבֶּרֶת לְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם תִּנָּקֵד בִּשְׁוָ״א בַּחֲטָף, כְּגוֹן וּנְשָׂאתֶם אֶת אֲבִיכֶם, וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד (במדבר לב, כט), וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם".

אֲבָל "יִמּוֹל" – פָּסוּק יב (הָאָמוּר בְּבֶן שְׁמוֹנַת יָמִים).

לְשׁוֹן יִפְעַל – יִהְיֶה נִימּוֹל. בִּדְפוּס רִאשׁוֹן יִתְפַּעֵל.

כְּמוֹ "יֵעָשֶׂה" – לְקַמָּן כט, כו. וְעוֹד.

"יֵאָכֵל" – לְעֵיל ו, כא. וְעוֹד. תורה יב

(יב) **יְלִיד בָּיִת – שֶׁיְּלָדַתּוּ הַשִּׁפְחָה בַּבַּיִת. וּמִקְנַת כֶּסֶף – שֶׁקְּנָאוֹ מִשֶּׁנּוֹלַד.** – בְּבֵית אֲדוֹנֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִי. תורה יג

וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּבְמִצְוֹת אֲחֵרוֹת, זֶה שֶׁזְּכוּת הַמִּצְוָה עוֹמֶדֶת גַּם לְאַחַר עֲשִׂיָּתָן, הוּא רַק כְּתוֹצָאָה מֵעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, וּכְמוֹ בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין, דְּהַלֵּב וְהַמֹּחַ מְשֻׁעְבָּדִים לוֹ יִתְבָּרֵךְ גַּם אַחֲרֵי הַנָּחַת הַתְּפִלִּין, אַךְ קִיּוּם הַמִּצְוָה הִיא רַק בְּעֵת הַנָּחָתָן, וְאֵין הָאָדָם מְקַיֵּם מִצְוֹת תְּפִלִּין לְאַחֲרֵי שֶׁהֵסִירָן מֵעָלָיו. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה גַּם קִיּוּם הַמִּצְוָה נִמְשָׁךְ לְאַחֲרֵי זְמַן.

דְּהִנֵּה מִצְוַת מִילָה הִיא לֹא רַק פְּעֻלַּת הֲסָרַת הָעָרְלָה אֶלָּא גַּם "לִהְיוֹת מָהוּל" (עיין מכתב ה'צפנת פענח' ב'שדי חמד' סוף קונטרס המציצה), דְּכָל רֶגַע מִימֵי חַיֵּי הָאָדָם מְצֻוֶּה הוּא "לִהְיוֹת מָהוּל". וְנִמְצָא, דְּאַף שֶׁפְּעֻלַּת הַמִּילָה הָיְתָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְהוּלַדְתּוֹ, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁכָּל רֶגַע מִימֵי חַיָּיו הֲרֵי הוּא מָהוּל, נִמְצָא שֶׁמְּקַיֵּם הוּא מִצְוַת מִילָה כָּל יְמֵי חַיָּיו.

וְעַל־פִּי־זֶה מִיָּשָׁב מַה שֶּׁנִּתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד רַק בְּמִצְוַת מִילָה, כִּי זֶה שֶׁזְּכוּת מִצְוָה זוֹ עוֹמֶדֶת לָאָדָם כָּל מָשֵׁךְ יְמֵי חַיָּיו הוּא, כִּי גַּם קִיּוּם הַמִּצְוָה הוּא בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע, וְלֹא כְּמִצְוַת תְּפִלִּין וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק י, עַמּוּד 44 וְאֵילָךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה בִּשְׁעַת הַבְּרִית

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר (יז, יב)

כָּתוּב בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ הָרַב' שֶׁ"תְּחִלַּת כְּנִיסַת נֶפֶשׁ זוֹ הַקְּדוֹשָׁה הִיא כּוּ' בְּמִצְוַת מִילָה" (אורח חיים מהדורא תנינא סוף סימן ד (וראה זהר חלק ג צא, ב. סדר היום (בסוף הספר בפירוש משנת בן ה' למקרא). וְעַיֵּן מְנוֹרַת הַמָּאוֹר (להר"י אלנקאוה) חֵלֶק ד פֶּרֶק גִּידוּל בָּנִים, הוּבָא בְּ'רֵאשִׁית חָכְמָה' בְּסוֹפוֹ. 'שׁוּלְחָן עָרוּךְ' יוֹרֶה־דֵעָה סִימָן רסג סְעִיף ה).

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי גַּם קֹדֶם לִידַת הַתִּינוֹק "מְלַמְּדִין אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ" (נדה ל, ב), וְנִמְצֵאת בּוֹ נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה, וְאֵיךְ יַתְאִים זֶה עִם מַה שֶּׁכָּתַב שֶׁתְּחִלַּת כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה הִיא בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מָצִינוּ מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בִּבְרִית מִילָה שֶׁאֵינָהּ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, דְּאַף שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, מִצְוָה מִלְּשׁוֹן "צַוְתָּא וְחִבּוּר" (לקוטי תורה, בחוקותי מה, ג), עִנְיָנָן לְחַבֵּר אֶת הָאָדָם עִם הַקָּבָּ"ה, אֲבָל אֵין חִבּוּר זֶה נִכָּר בְּגוּף הָאָדָם הַמְקַיֵּם הַמִּצְוָה. וּלְדִגְמָא: הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת צְדָקָה, אֵין נִכָּר בַּבָּשָׂר הַגַּשְׁמִי שֶׁל הַיָּד שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁחִלְּקָה צְדָקָה נִשְׁתַּנָּה גּוּף הַיָּד.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה, הֲרֵי עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה נִהְיָה שִׁנּוּי גָּלוּי בִּבְשַׂר הַגּוּף, וְהַקֶּשֶׁר וְהַחִבּוּר לַהַקָּבָּ"ה שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה נִכָּר בִּבְשַׂר הַגּוּף עַצְמוֹ.

וְלָכֵן אַף שֶׁגַּם קֹדֶם הַבְּרִית נִמְצֵאת נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה בָּאָדָם, אַךְ כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדֻשָּׁה, הַיְינוּ, הִתְקַשְּׁרוּתָהּ הַפְּנִימִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה עִם הַגּוּף עַד שֶׁנִּכָּר הַדָּבָר בְּגָלוּי בַּגּוּף, הוּא בְּעֵת בְּרִית הַמִּילָה, כִּי רַק אָז נִכָּר בִּבְשַׂר הַגּוּף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק כה, עַמּוּד 86 וְאֵילָךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

בְּרִית מִילָה – קֶשֶׁר שֶׁנּוֹצָר עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה

וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם (יז, יב)

יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁצִּוְּתָה תּוֹרָה לִמּוֹל תִּינוֹק כְּשֶׁהוּא בֶּן ח' יָמִים, וְאֵין לוֹ דַּעַת כְּלָל, דְּלִכְאוֹרָה הָיָה עָדִיף טְפֵי לְמוּל אוֹתוֹ בִּהְיוֹתוֹ מְבֻגָּר יוֹתֵר, וּמִדַּעְתּוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא מַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ לִבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

עִנְיָנָהּ שֶׁל בְּרִית מִילָה הוּא שֶׁעַל־יָדָהּ נוֹצָר קֶשֶׁר וּ"בְּרִית" בֵּין הָאָדָם לְהַקָּבָּ"ה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יז, יג) "וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם".

קֶשֶׁר זֶה אֵינוֹ בָּא מִצַּד הָאָדָם, כִּי בִּהְיוֹת אָדָם נִבְרָא וּמְגֻבָּל, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לִפְעֹל קֶשֶׁר אֲמִתִּי וְנִצְחִי עִם הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ. אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא זֶה שֶׁמְּקַשֵּׁר עַצְמוֹ עִם כָּל אֶחָד הַנִּכְנָס בִּבְרִית.

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמִּצְוַת מִילָה הִיא לְח' יָמִים, כִּי אִם הַקֶּשֶׁר וְהַבְּרִית הָיָה נוֹצָר עַל־יְדֵי הָאָדָם, אָז הָיוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא בַּר דַּעַת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁהַקֶּשֶׁר נוֹצָר עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה וְלֹא עַל־יְדֵי הָאָדָם, אֵין טַעַם לְחַכּוֹת עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ דַּעַת, אֶלָּא מִיַּד כְּשֶׁאֶפְשָׁר - מַכְנִיסִים אוֹתוֹ לִבְרִית וּמְקַשְּׁרִים אוֹתוֹ עִם הַקָּבָּ"ה בְּקֶשֶׁר נִצְחִי.

(יג) **הִמּוֹל** ׀ **יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם:**

יג **אִתְגַּזְּרָא יִתְגַּזְּרוּן (נ"י מִגְזַר יִגְזַר) יְלִיד בֵּיתָךְ וּזְבִין כַּסְפָּךְ וּתְהֵי קְיָמִי בְּבִשְׂרֵיכוֹן לְקָיָם עָלָם:**

רש"י◄ **הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ •** כָּאן כָּפַל עָלָיו וְלֹא אָמַר לִשְׁמוֹנָה יָמִים, לְלַמֶּדְךָ שֶׁיֵּשׁ 'יְלִיד בַּיִת' נִמּוֹל לְאַחַר (ס"א לאחד) שְׁמֹנָה יָמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף קלח)◆

אשל אברהם

(יג) **הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ – כָּאן כָּפַל עָלָיו** – כָּתַב פָּסוּק נוֹסָף גַּבֵּי יְלִיד בַּיִת (שפ"ח). גַּם אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁהַכַּוָּנָה עַל כֶּפֶל

(יד) וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר:

יד וְעָרֵל דְּכוּרָא דִּי לָא יִגְזַר יָת בְּשַׂר עָרְלָתֵהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּיהּ יָת קְיָמִי אַשְׁנִי:

רש"י◄ **וְעָרֵל זָכָר** • כָּאן לִמֵּד שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נִכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה (ב"ר). **אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל** • מִשֶּׁיַּגִּיעַ לִכְלַל עֲנָשִׁין: "וְנִכְרְתָה", אֲבָל אָבִיו אֵין עָנוּשׁ עָלָיו כָּרֵת, אֲבָל עוֹבֵר בַּ"עֲשֵׂה". **וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ** • הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּמֵת קֹדֶם זְמַנּוֹ (שבת קד).

(טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־
תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ:

טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרַי אִתְּתָךְ לָא תִקְרֵי יָת שְׁמַהּ שָׂרַי אֲרֵי שָׂרָה שְׁמַהּ:

רש"י◄ **לֹא־תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי** • דְּמַשְׁמַע שָׂרַי, לִי וְלֹא לַאֲחֵרִים, כִּי שָׂרָה סְתָם שְׁמָהּ, שֶׁתְּהֵא שָׂרָה עַל כֹּל (ברכות יג).

(טז) וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵן וּבֵרַכְתִּיהָ
וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

טז וַאֲבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן מִנַּהּ לָךְ בַּר וַאֲבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנַּהּ יְהוֹן:

רש"י◄ **וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ** • וּמַה הִיא הַבְּרָכָה? שֶׁחָזְרָה לְנַעֲרוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יח) "הָיְתָה לִי עֶדְנָה". **וּבֵרַכְתִּיהָ** •

אשל אברהם

הַתֵּיבוֹת "הִמּוֹל יִמּוֹל".

וְלֹא אָמַר לִשְׁמוֹנָה יָמִים – כְּמוֹ בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו.

לְלַמֶּדְךָ שֶׁיֵּשׁ יְלִיד בַּיִת נִמּוֹל [לְאֶחָד], – בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁנּוֹלַד. כֵּן הוּא בְּכַמָּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים, וְכֵן גִּירְסַת מְפָרְשֵׁי רַשִׁ"י. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא שַׁבָּת קלה, ב. אָמְנָם בִּדְפוּס רִאשׁוֹן וּבַדְּפוּסִים הַנִּפּוֹצִים הַגִּירְסָא: "לְאַחַר שְׁמוֹנָה יָמִים", וּבַמַּהֲרְשָׁ"א שַׁבָּת שָׁם כָּתַב שֶׁכַּנִּרְאֶה זוֹהִי טָעוּת הַמַּדְפִּיסִים, שֶׁהָיָה כָּתוּב "לְאֶחָד", וְהֶעְתִּיקוּ "לְאַחַר", וְאַחַר כָּךְ הוֹסִיפוּ "שְׁמוֹנָה יָמִים". אָמְנָם הַגִּירְסָא "לְאַחַר שְׁמוֹנָה יָמִים", כֵּן הוּא בִּ"שְׁאִילְתּוֹת דְּרַב אַחַאי" פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ, שְׁאִילְתָּא ט. וּרְאֵה גַּם בְּ"תּוֹרָה שְׁלֵמָה" אוֹת פח, שֶׁמֵּבִיא מְקוֹרוֹת נוֹסָפִים לְגִירְסָא זוֹ. אֶלָּא שֶׁבַּ"שְׁאִילְתּוֹת" שֶׁהוּבָא בְּרַשִׁ"י שַׁבָּת קלה, ב הַגִּירְסָא: "לְאֶחָד".

כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת – קלה, ב. רְאֵה שָׁם מַחֲלוֹקֶת הַתַּנָּאִים בְּבָרַרְיְיתָא, וְכָתַב רַשִׁ"י שָׁם בְּדַעַת הַתַּנָּא קַמָּא: "תְּרֵי קָרְאֵי כְּתִיבֵי בִּילִיד בַּיִת וּמִקְנַת כֶּסֶף, חַד כְּתִיב בֵּיהּ שְׁמוֹנָה, וְחַד לָא כְּתִיב בֵּיהּ שְׁמוֹנָה .. וּמִסְתַּבְּרָא דְּהַאי דִּמְפָרֵשׁ בָּהּ לִשְׁמוֹנָה, הַיְינוּ הֵיכָא דְּדָמֵי לְיִשְׂרָאֵל מְעַלְיָא, שֶׁנּוֹלַד בְּבֵיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁקְנָאוֹ, דְּדוּמְיָא דְּלָכֶם בָּעֵינַן, דִּכְתִיב בְּהַהוּא קְרָא יִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר, וַהֲדַר יְלִיד בַּיִת וּמִקְנַת כֶּסֶף, הִלְכָּךְ .. לְקַח שִׁפְחָה וְנִתְעַבְּרָה אֲצָלוֹ, לָא הֲוֵי עוּבָּר מִקְנַת כֶּסֶף, אֶלָּא יְלִיד בַּיִת שֶׁנִּימּוֹל לִשְׁמוֹנָה, דְּדוּמְיָא דְּלָכֶם הוּא, וּלְקַמֵּיהּ מְפָרֵשׁ יְלִיד בַּיִת שֶׁנִּימּוֹל לְאֶחָד שֶׁלִּיבָּא דְּתַנָּא קַמָּא .. בְּלוֹקֵחַ שִׁפְחָה לְעוּבָּרָהּ .. לָאו דּוּמְיָא דְּלָכֶם הוּא, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ חֵלֶק בְּאִמּוֹ", כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין לוֹ קִנְיָן בְּגוּף הַשִּׁפְחָה. אַךְ יֵשׁ לְהָעִיר שֶׁרַשִׁ"י כָּאן (בְּפֵירוּשׁוֹ לַתּוֹרָה) מַזְכִּיר רַק לְעִנְיַן "יְלִיד בַּיִת", אַף לֹא לְעִנְיַן "מִקְנַת כֶּסֶף", אַף שֶׁבַּגְּמָרָא שָׁם מוּבָא כֵּן גַּם לְגַבֵּי "מִקְנַת כֶּסֶף". וּכְבָר הֵעִיר הַמַּהֲרְשָׁ"א שָׁם, שֶׁדִּבְרֵי רַשִׁ"י בְּפֵירוּשׁוֹ לַתּוֹרָה לֹא עוֹלִים בְּקָנֶה אֶחָד עִם סוּגִיַּת הַגְּמָרָא שָׁם. וּרְאֵה שָׁם מַה שֶׁכָּתַב לְפָרֵשׁ בְּדִבְרֵי רַשִׁ"י. תורה יד

(יד) **וְעָרֵל זָכָר – כָּאן לִמֵּד שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נִכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה** – שֶׁהֲרֵי כְּבָר כָּתַב לְעֵיל: "הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר", וְלָמָּה כּוֹתֵב: "וְעָרֵל זָכָר" (גו"א). אוֹ לָמָּה כּוֹתֵב "זָכָר", וְכִי יֵשׁ עָרֵל נְקֵבָה? (רא"ם).

אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל – מִשֶּׁיַּגִּיעַ לִכְלַל עֲנָשִׁין – וְהוּא בֶּן י"ג שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד (רש"י תמורה ב, ב). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שַׁבָּת קלב, ב: "הַאי קְרָא בְּגָדוֹל כְּתִיב, מִדִּמְחַיֵּיב לֵיהּ כָּרֵת, שֶׁאִם לֹא מָלוֹ אָבִיו – חַיָּב לָמוּל אֶת עַצְמוֹ". וּבְרַשִׁ"י קִידּוּשִׁין כט, א שֶׁ"חִיּוּבוֹ בְּמִילָה מַתְחִיל רַק כְּשֶׁיַּגִּדֵּל".

"וְנִכְרְתָה", אֲבָל אָבִיו אֵין עָנוּשׁ עָלָיו כָּרֵת, אֲבָל עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ – הוֹלֵךְ עֲרִירִי – הַיְינוּ נַמִּי כָּרֵת, שֶׁזֶּרְעוֹ נִכְרָת (רש"י יבמות נה, א). כְּלוֹמַר, הוֹלֵךְ בְּלֹא וָלָד: יֵשׁ לוֹ בָּנִים – קוֹבְרָן, אֵין לוֹ בָּנִים – מֵת בְּלֹא בָּנִים (רש"י ויקרא ב, ב).

וּמֵת קוֹדֶם זְמַנּוֹ – יָמָיו נִכְרָתִין (רש"י שבת כה, ב). תורה טו

(טו) **לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי – דְּמַשְׁמַע: שָׂרַי לִי** – בְּרַשִׁ"י בְּרָכוֹת יג, א: "שָׂרַי לְשׁוֹן יָחִיד מַשְׁמַע, שָׂרָתִי".

וְלֹא לַאֲחֵרִים, כִּי שָׂרָה סְתָם שְׁמָהּ – שֶׁתְּהֵא שָׂרָה עַל כֹּל. – לְשׁוֹן שָׂרָרָה (רש"י לעיל יא, בט). תורה טז

(טז) **וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ – וּמַה הִיא הַבְּרָכָה** – שֶׁהֲרֵי מִזֶּה שֶׁאוֹמֵר אַחַר כָּךְ: "**וְגַם** נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן", מוּבָן שֶׁלֹּא זוֹ הַבְּרָכָה (משכיל לדוד).

שֶׁחָזְרָה לְנַעֲרוּתָהּ – וְזוֹ בְּרָכָה הַקּוֹדֶמֶת לַהַבְטָחָה עַל הַבֵּן (רא"ם).

שֶׁנֶּאֱמַר – לְקַמָּן יח, יב. רְאֵה רַשִׁ"י שָׁם שֶׁמֵּבִיא שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים, וּלְשׁוֹן רַשִׁ"י כָּאן מַתְאִים לְפִי שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים.

בַּהֲנָקַת שָׁדַיִם, כְּשֶׁנִּצְרְכָה לְכָךְ בְּיוֹם מִשְׁתֵּה שֶׁל יִצְחָק, שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק, וְאוֹמְרִים: ׳בְּנֵנוּ הוּא׳. וְהֵבִיאָה כָּל אַחַת בְּנָהּ עִמָּהּ, וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה, וְהִיא הֵנִיקָה אֶת כֻּלָּם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן כא) "הֵנִיקָה בָנִים שָׂרָה", ׳בְּרֵאשִׁית רַבָּה׳ רְמָזוֹ בְּמִקְצָת.

(יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד׃

יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל אַפּוֹהִי וַחֲדֵי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃

רש״י◄ **וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק•** זֶה תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס לְשׁוֹן שִׂמְחָה: ׳וַחֲדִי׳, וְשֶׁל שָׂרָה לְשׁוֹן מְחוֹךְ, לָמַדְתָּ שֶׁאַבְרָהָם הֶאֱמִין וְשָׂמַח, וְשָׂרָה לֹא הֶאֱמִינָה וְלִגְלְגָה, וְזֶהוּ שֶׁהִקְפִּיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שָׂרָה וְלֹא הִקְפִּיד עַל אַבְרָהָם. **הַלְּבֶן•** יֵשׁ תְּמִיהוֹת שֶׁהֵן קַיָּמוֹת, כְּמוֹ: (שמואל א ב) "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי"? (שמואל ב טו) "הָרוֹאֶה אַתָּה"?; אַף זוֹ הִיא קַיֶּמֶת, וְכָךְ אָמַר בְּלִבּוֹ: ׳הֲנַעֲשָׂה חֶסֶד זֶה לְאַחַר מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לִי׳?. **וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה•** הָיְתָה כְּדַאי לֵילֵד. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹלִידִין בְּנֵי ת״ק

אשל אברהם

"[אַחֲרֵי בִלֹּתִי] הָיְתָה לִי עֶדְנָה" – מֵבִיא הוֹכָחָה מִפָּסוּק זֶה, אַף שֶׁשָּׁם זֶהוּ מִדִּבְרֵי שָׂרָה שֶׁאָמְרָה כֵּן בִּצְחוֹק וְלִגְלוּג, מִשּׁוּם שֶׁבִּפְעַל אָכֵן כָּךְ הָיָה, וְעַל כָּךְ אָמַר לָהּ ה׳: "הַיִּפָּלֵא מֵה׳ דָּבָר".

וּבֵרַכְתִּיהָ – בַּהֲנָקַת שָׁדַיִם – מִזֶּה שֶׁאָמַר שׁוּב "וּבֵרַכְתִּיהָ", לְאַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר "וּבֵרַכְתִּי אוֹתָהּ", מוּבָן שֶׁזּוֹ בְּרָכָה אַחֶרֶת, וְאָמַר "בַּהֲנָקַת שָׁדַיִם", כֵּיוָן שֶׁזּוֹ בְּרָכָה הַבָּאָה לְאַחַר נְתִינַת הַבֵּן (רא״ם).

כְּשֶׁנִּצְרְכָה לְכָךְ בְּיוֹם מִשְׁתֵּה שֶׁל יִצְחָק – בְּיוֹם הַבְּרִית מִילָה, כָּךְ מַשְׁמַע מִמַּהֲלַךְ הַפְּסוּקִים לְקַמָּן כא, ד־ז וּבְרַשִׁ״י שָׁם.

שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִים – בְּרַשִׁ״י לְקַמָּן שָׁם: "הַשָּׂרוֹת". וּרְאֵה לְקַמָּן רַשִׁ״י כה, יט לְעִנְיַן טַעֲנַת לֵיצָנֵי הַדּוֹר שֶׁמֵּאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה.

עֲלֵיהֶם שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק – רְאֵה רַשִׁ״י בְּבָא מְצִיעָא פז, א: "אֲסוּפִי – יֶלֶד מִן הַשּׁוּק, וְלֹא נוֹדַע שֶׁל מִי, וְהַמּוֹצְאוֹ אוֹסְפוֹ אֶל הַבַּיִת".

וְאוֹמְרִים: בְּנֵנוּ הוּא, וְהֵבִיאָה כָּל אַחַת בְּנָהּ עִמָּהּ וּמֵנִקְתָּהּ לֹא הֵבִיאָה – כְּדֵי לְנַסּוֹת אֶת שָׂרָה אִם תּוּכַל לַהֲנִיקָם (גו״א).

וְהִיא הֵנִיקָה אֶת כּוּלָּם – כְּלוֹמַר, הַבְּרָכָה הָיְתָה שֶׁתִּהְיֶה מוֹשֶׁכֶת חָלָב כְּמַעְיָן כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְהָנִיק אֶת כּוּלָּם, וְלֹא רַק אֶת בְּנָהּ, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ דָּבָר טִבְעִי שֶׁכָּל יוֹלֶדֶת מֵנִיקָה אֶת בְּנָהּ (ע״פ גו״א).

הוּא שֶׁנֶּאֱמַר – לְקַמָּן כא, ז. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם.

"הֵנִיקָה בָנִים שָׂרָה" – מַהוּ בָּנִים לְשׁוֹן רַבִּים, בְּיוֹם הַמִּשְׁתֶּה הֵבִיאוּ הַשָּׂרוֹת אֶת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵנִיקָה אוֹתָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת: לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפִי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק (רש״י שם).

בְּרֵאשִׁית רַבָּה רְמָזוֹ בְּמִקְצָת. – נג, ט: "הֵנִיקָה בֵּן אֵין כְּתִיב כָּאן, אִמְּנוּ שָׂרָה הָיְתָה צְנוּעָה יוֹתֵר מִדַּאי, אָמַר לָהּ אָבִינוּ אַבְרָהָם: אֵין זוֹ שְׁעַת הַצְּנִיעוּת, אֶלָּא גַּלִּי אֶת דַּדַּיִךְ, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁהִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַעֲשׂוֹת נִסִּים, גִּלְּתָה אֶת דַּדֶּיהָ, וְהָיוּ נוֹבְעוֹת חָלָב כִּשְׁנֵי מַעְיָנוֹת, וְהָיוּ מַטְרוֹנִיּוֹת בָּאוֹת וּמֵנִיקוֹת אֶת בְּנֵיהֶם מִמֶּנָּה". תורה יז

(יז) **וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחָק – זֶה תִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס לְשׁוֹן שִׂמְחָה: "וַחֲדִי", וְשֶׁל שָׂרָה** – לְקַמָּן יח, יב: "וַתִּצְחַק שָׂרָה".

לְשׁוֹן מְחוֹךְ – "וְחַיֵּכַת שָׂרָה", וְצָחֲקָה שָׂרָה.

לָמַדְתָּ שֶׁאַבְרָהָם הֶאֱמִין וְשָׂמַח – וְלָכֵן נִצְטַוָּה לִקְרוֹא לוֹ יִצְחָק עַל שֵׁם הַצְּחוֹק וְהַשִּׂמְחָה, וְאִם הָיָה בָּזֶה עִנְיָן שֶׁל לִגְלוּג, לֹא הָיָה אוֹמֵר לִקְרוֹא לוֹ כֵּן (משכיל לדוד).

וְשָׂרָה לֹא הֶאֱמִינָה וְלִגְלְגָה – כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י שָׁם.

וְזֶהוּ שֶׁהִקְפִּיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שָׂרָה – לְקַמָּן יח, יג.

וְלֹא הִקְפִּיד עַל אַבְרָהָם. הַלְּבֶן – יֵשׁ תְּמִיהוֹת שֶׁהֵן קַיָּמוֹת – וְלֹא שֶׁהֵן בָּאוֹת לְהַכְחִישׁ אֶת הָעִנְיָן (רא״ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה כז, ז. חֲבַקּוּק א, יז.

כְּמוֹ: "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי" – שְׁמוּאֵל א ב, כז. הַיְדֵעְתֶּם כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת וְהַגְּדוּלָּה הַזֹּאת נָתַתִּי לְאַהֲרֹן (רש״י שם).

"הָרוֹאֶה אַתָּה" – מַה הַמָּה עוֹשִׂים" – יְחֶזְקֵאל טו, כז. וְכֵן הוּבָא בְּרַשִׁ״י יְשַׁעְיָה כז, ז. וְיֵשׁ שֶׁצִּיְּינוּ לִשְׁמוּאֵל ב טו, כז: "הֲרוֹאֶה אַתָּה, שׁוּבָה הָעִיר", אֲבָל שָׁם פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: "אִם רוֹאֶה אַתָּה כו׳".

אַף זוֹ הִיא קַיֶּמֶת – וְלֹא שֶׁלֹּא הֶאֱמִין חָלִילָה בְּדִבְרֵי ה׳.

וְכָךְ אָמַר בְּלִבּוֹ: הֲנַעֲשָׂה חֶסֶד זֶה לְאַחַר מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לִי – כְּלוֹמַר, הַאִם רָאוּי אֲנִי לְקַבֵּל כָּזֶה חֶסֶד גָּדוֹל, וּרְאֵה גַּם לְקַמָּן בְּרַשִׁ״י פָּסוּק יח.

וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִים שָׁנָה – הָיְתָה כְּדַאי לֵילֵד – הַאִם הִיא כְּדָאוּיָה שֶׁתֵּלֵד. כְּלוֹמַר, שֶׁגַּם זוֹ תְּמִיהָה קַיֶּמֶת, וְלֹא שֶׁלֹּא הֶאֱמִין בַּדָּבָר, אֶלָּא הַאִם רְאוּיָה הִיא שֶׁיַּעֲשֶׂה ה׳ לָהּ חֶסֶד גָּדוֹל כָּזֶה.

וְאַף עַל פִּי שֶׁדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹלִידִין בְּנֵי ת״ק שָׁנָה – כְּגוֹן נֹחַ – רְאֵה בְּרֵאשִׁית ה, לב.

כִּימֵי אַבְרָהָם נִתְמַעֲטוּ הַשָּׁנִים כְּבָר – רְאֵה רַשִׁ״י דִּבְרֵי הַיָּמִים א א, יט: "שֶׁמִּתְחִלָּה הָיוּ בְּנֵי אָדָם חַיִּים תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וְיוֹתֵר, וְנֶחֱצוּ בִּימֵי אַרְפַּכְשַׁד וְאֵילַךְ לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְיוֹתֵר, וּמִן פֶּלֶג וְאֵילַךְ נֶחֱצוּ לְמָאתַיִם

שָׁנָה, בִּימֵי אַבְרָהָם נִתְמַעֲטוּ הַשָּׁנִים כְּבָר, וּבָא תַּשּׁוּת כֹּחַ בָּעוֹלָם, וְצֵא וּלְמַד מֵעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם שֶׁמִּהֲרוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶן בְּנֵי ס׳ וּבְנֵי ע׳.

(יח) וַיֹּ֥אמֶר אַבְרָהָ֖ם אֶל־הָאֱלֹהִ֑ים לוּ יִשְׁמָעֵ֖אל יִחְיֶ֥ה לְפָנֶֽיךָ׃

יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ לְוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיָּם קֳדָמָךְ׃

רש״י◄ לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה • הַלְוַאי שֶׁיִּחְיֶה יִשְׁמָעֵאל. אֵינִי כְּדַאי לְקַבֵּל מַתַּן שָׂכָר כָּזֶה. יִחְיֶה לְפָנֶיךָ • יִחְיֶה בְּיִרְאָתְךָ, כְּמוֹ: ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״, פְּלַח קֳדָמַי.

(יט) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים אֲבָל֙ שָׂרָ֣ה אִשְׁתְּךָ֔ יֹלֶ֖דֶת לְךָ֙ בֵּ֔ן וְקָרָ֥אתָ אֶת־שְׁמ֖וֹ יִצְחָ֑ק וַהֲקִמֹתִ֨י אֶת־בְּרִיתִ֥י אִתּ֛וֹ לִבְרִ֥ית עוֹלָ֖ם לְזַרְע֥וֹ אַחֲרָֽיו׃

יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא שָׂרָה אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בָּר וְתִקְרֵי יָת שְׁמֵהּ יִצְחָק וַאֲקִים יָת קְיָמִי עִמֵּהּ לִקְיָם עָלָם לִבְנוֹהִי בַתְרוֹהִי׃

רש״י◄ אֲבָל • לְשׁוֹן אֲמִתַּת דְּבָרִים, וְכֵן: (לקמן מב) ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ״, (מלכים ב ד) ״אֲבָל בֵּן אֵין לָהּ״. וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק • עַל שֵׁם הַצְּחוֹק. וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֵׁם הָעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, וְצ׳ שָׁנָה שֶׁל שָׂרָה, וְח׳ יָמִים שֶׁנִּמּוֹל וְק׳ שָׁנָה שֶׁל אַבְרָהָם. (סְפָרִים אֲחֵרִים: ״וְאֶת בְּרִיתִי״ לָמָּה נֶאֱמַר? הֲרֵי כְּבָר כְּתִיב: ״וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ וְגוֹ׳״? אֶלָּא לְפִי שֶׁאוֹמֵר: ״וַהֲקִמֹתִי וְגוֹ׳״, יָכוֹל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה בִּכְלַל הַקִּיּוּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ״ וְלֹא עִם אֲחֵרִים). ״וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק״ לָמָּה נֶאֱמַר? אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ מִבֶּטֶן. דָּבָר אַחֵר: אָמַר רַבִּי אַבָּא: מִכָּאן לָמֵד קַל־וָחֹמֶר

אשל אברהם

מֵאוֹתָן אַרְבַּע מֵאוֹת״.

וּבָא תַּשּׁוּת כֹּחַ לָעוֹלָם, וְצֵא וּלְמַד מֵעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם שֶׁמִּהֲרוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶן בְּנֵי שִׁשִּׁים – לא מָצִינוּ בַּדּוֹרוֹת הָהֵם שֶׁהוֹלִידוּ בְּנֵי שִׁשִּׁים. וּבִדְפוּס רִאשׁוֹן וּבְעוֹד כַּמָּה דְּפוּסִים הַגִּירְסָא: ״בְּנֵי שְׁלֹשִׁים״.

וּבְנֵי שִׁבְעִים – תֶּרַח (לעיל יא, כו). תורה יח

(יח) **לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה – הַלְוַאי** – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״לוּ״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן נ, טו.

שֶׁ״יִּחְיֶה״ יִשְׁמָעֵאל, אֵינִי כְּדַאי לְקַבֵּל מַתַּן שָׂכָר כָּזֶה – וְלֹא שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ בָּזֶה (רא״ם).

יִחְיֶה לְפָנֶיךָ – ״יִחְיֶה״ בְּיִרְאָתֶךָ – וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ ״לְפָנֶיךָ״. וְכָתַב הָרְאֵ״ם, שֶׁאַבְרָהָם בִּיקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁנֵי דְּבָרִים: ״שֶׁיִּחְיֶה״, וְשֶׁיִּחְיֶה ״בְּיִרְאָתֶךָ״, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָנָה לוֹ: ״וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ״, רַק לְעִנְיַן ״שֶׁיִּחְיֶה״. אֲבָל הַ״מַּשְׂכִּיל לְדָוִד״ כָּתַב שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מַעֲנֶה גַּם שֶׁ״יִּחְיֶה בְּיִרְאָתֶךָ״, וּפֵירוּשׁ ״שְׁמַעְתִּיךָ״, כְּבָר שְׁמַעְתִּיךָ קוֹדֶם, שֶׁבִּשַּׂרְתִּיךָ שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה, כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י טו, טו. וְהַ״גּוּר אַרְיֵה״ כָּתַב שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה לֹא בִּיקֵּשׁ אַבְרָהָם שֶׁיִּחְיֶה בְּיִרְאַת ה׳, שֶׁהֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת הָאָדָם וְלֹא בִּרְשׁוּת שָׁמַיִם, אֶלָּא פֵּירוּשׁוֹ שֶׁיִּשְׁמָעֵאל יִחְיֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עוֹבֵד אוֹתְךָ וְיִירָא מִמְּךָ, וְלָכֵן ה׳ הֵשִׁיב לוֹ רַק עַל ״יִחְיֶה״.

כְּמוֹ ״הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי״ – לְעֵיל פָּסוּק א.

״פְּלַח קֳדָמַי״ – כְּתַרְגּוּמוֹ (עֲבוֹד לְפָנַי). וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״הִדָּבֵק בַּעֲבוֹדָתִי״. וְהַלִּימוּד הוּא מִזֶּה שֶׁכָּתוּב ״לְפָנַי״. תורה יט

(יט) **אֲבָל – לְשׁוֹן אֲמִתַּת דְּבָרִים** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י עֵירוּבִין לח, א: ״אֲבָל – אֱמֶת, כְּמוֹ אֲבָל שָׂרָה, וּמְתֻרְגָּם קוּשְׁטָא״. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּרַשִׁ״י כְּתוּבּוֹת יג, ב. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוּאֵל ב טו, ד.

וְכֵן ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ״ – לְקַמָּן מב, כא. כְּתַרְגּוּמוֹ בְּקוּשְׁטָא (רש״י שם). בֶּאֱמֶת (רש״י מעילה ו, ב).

״אֲבָל בֵּן אֵין לָהּ״ – מְלָכִים ב ד, יד.

וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק – עַל שֵׁם הַצְּחוֹק – כְּדִלְעֵיל פָּסוּק יז, וּבְרַשִׁ״י שָׁם שֶׁהוּא לְשׁוֹן שִׂמְחָה. וּרְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל טז, יא שֶׁהוּא צִיווּי.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים – בַּמִּדְבָּר רַבָּה יח, כא.

עַל שֵׁם י׳ נִסְיוֹנוֹת – שֶׁנִּתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּבְרַשִׁ״י אָבוֹת ה, ג מְפָרְטָם: א) בִּקֵּשׁ נִמְרוֹד לְהָרְגוֹ וְנִתְחַבֵּא בַּקַּרְקַע י״ג שָׁנָה. ב) הִשְׁלִיכוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים. ג) הִגְלָהוּ מֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. ד) הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רָעָב בְּיָמָיו. ה) נִלְקְחָה שָׂרָה בְּבֵית פַּרְעֹה. ו) בָּאוּ הַמְּלָכִים וְהִגְלוּ אֶת לוֹט בֶּן אָחִיו. ז) הֶרְאָה לוֹ בְּבֵין הַבְּתָרִים אַרְבַּע מַלְכוּיוֹת שֶׁיִּמְשְׁלוּ בְּבָנָיו. ח) צִוָּהוּ לָמוּל אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בְּנוֹ. ט) אָמַר לוֹ לְגָרֵשׁ אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ עִם אִמּוֹ. י) צִוָּהוּ לִשְׁחוֹט אֶת יִצְחָק בְּנוֹ.

וְצ׳ שָׁנָה שֶׁל שָׂרָה, וְח׳ יָמִים שֶׁנִּמּוֹל, וְק׳ שָׁנָה שֶׁל אַבְרָהָם. (סְפָרִים אֲחֵרִים – יֵשׁ דְּפוּסִים שֶׁלֹּא גּוֹרְסִים דִּבּוּר זֶה וְגַם לֹא הַדִּבּוּר שֶׁאַחֲרֵי זֶה, וְגַם מְפָרְשֵׁי רַשִׁ״י לֹא בֵּיאֲרוּ בָּזֶה. אֲבָל בִּדְפוּס רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי כֵּן גּוֹרְסִים אוֹתָם.

[וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ] – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי. אֲבָל בַּדְּפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: ״וְאֶת בְּרִיתִי״.

לָמָּה נֶאֱמַר? הֲרֵי כְּבָר כְּתִיב – לְעֵיל פָּסוּק ט.

״וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ וְגוֹ׳״, אֶלָּא לְפִי שֶׁאוֹמֵר – לעיל פָּסוּק ז.

״וַהֲקִמֹתִי [אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ]״, יָכוֹל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה בִּכְלַל הַקִּיּוּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ״, וְלֹא עִם אֲחֵרִים. ״וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק״ – לְקַמָּן פָּסוּק כא.

בֶּן הַגְּבִירָה מִבֶּן הָאָמָה, כְּתִיב: ״הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ״ זֶה יִשְׁמָעֵאל, וְקַל וָחֹמֶר ״וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק״. **אֶת־בְּרִיתִי • בְּרִית הַמִּילָה תְּהֵא מְסוּרָה לְזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק.**

(כ) **וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל:**

כ וְעַל יִשְׁמָעֵאל קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ הָא בָּרֵכִית יָתֵהּ וְאַפֵּשׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחְדָּא תְּרֵין עֲשַׂר רַבְרְבַיָּא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי:

רש״י◄ **שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם •** כַּעֲנָנִים יִכְלוּ, כְּמוֹ: (משלי כה) ״נְשִׂיאִים וְרוּחַ״.

(כא) **וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת:**

כא וְיָת קְיָמִי אָקִים עִם יִצְחָק דִּי תְּלִיד לָךְ שָׂרָה לְזִמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרִנְתָּא:

(כב) **וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם:**

כב וְשֵׁיצִי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ מֵעִלָּוֹהִי דְּאַבְרָהָם:

רש״י◄ **מֵעַל אַבְרָהָם •** לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, וְלָמַדְנוּ (ב״ר) שֶׁהַצַּדִּיקִים מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם.

(כג) **וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים:**

כג וּדְבַר אַבְרָהָם יָת יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלָתְהוֹן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ:

רש״י◄ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם •** בּוֹ בְּיוֹם שֶׁנִּצְטַוָּה, בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, לֹא נִתְיָרֵא לֹא מִן הַגּוֹיִם וְלֹא מִן הַלֵּצָנִים, וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹיְבָיו וּבְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: ׳אִלּוּ רְאִינוּהוּ, לֹא הִנַּחְנוּהוּ לָמוּל וּלְקַיֵּם מִצְוָתוֹ שֶׁל מָקוֹם׳. **וַיָּמָל • לָשׁוֹן וַיִּפְעַל.**

אשל אברהם

לְמָה נֶאֱמַר – שֶׁהֲרֵי כְּבָר אָמַר: ״וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ״.

אֶלָּא לִמֵּד שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ מִבֶּטֶן – בְּרֵשׁ״י שַׁבָּת קלג, ב: ״דְּקוּדָם שֶׁנּוֹלַד נִתְקַדֵּשׁ לְמִצְוָה זוֹ, דִּכְתִיב: אָבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וגו׳, וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ, הַיְינוּ מִילָה״.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר רַבִּי אַבָּא – בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה מז, ה.

מִכָּאן לָמֵד כָּל וָחֹמֶר בֶּן הַגְּבִירָה מִבֶּן הָאָמָה, כְּתִיב ״הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ״ – זֶה יִשְׁמָעֵאל, וְקַל וָחֹמֶר ״וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק״). אֶת בְּרִיתִי – בְּרִית הַמִּילָה תְּהֵא מְסוּרָה לְזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק. – לְקַמָּן פָּסוּק כ. תורה כ

(כ) **שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִם – כַּעֲנָנִים יִכְלוּ** – וְדַיֵּיק כֵּן מִזֶּה שֶׁאָמַר ״נְשִׂיאִם״, וְלֹא שְׁבָטִים אוֹ אֲלוּפִים וְשָׂרִים (רא״ם). אֶלָּא רָמַז בָּזֶה שֵׁי״ב נְשִׂיאִים אֵלּוּ יִהְיוּ כַּעֲנָנִים שֶׁאוֹבְדִים וְכָלִים, וְכָאָמוּר (איוב ז, ט): ״כְּלָה עָנָן וַיֵּלֶךְ״, וְנִצְחִיּוּת הַזֶּרַע שֶׁלּוֹ תִּהְיֶה מִיִּצְחָק דַּוְקָא.

כְּמוֹ ״נְשִׂיאִים וְרוּחַ״ – מִשְׁלֵי כה, יד. שֶׁהַשְּׁמַיִם מִתְקַשְּׁרִים בְּעָבִים וְהָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת (רש״י שם). תורה כא

(כב) **מֵעַל אַבְרָהָם – לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה** – כִּי הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: ״וַיַּעַל אֱלֹקִים מֵאֵת אַבְרָהָם״ (רא״ם). וּרְאֵה גַּם רַשֵׁ״י לְקַמָּן יח, ב גַּבֵּי מַלְאָכִים. וּרְאֵה רַשֵׁ״י שָׁם פָּסוּק כב.

וְלָמַדְנוּ – בְּדֶרֶךְ הַדְּרָשׁ, מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: ״מֵעַל אַבְרָהָם״ (רא״ם).

שֶׁהַצַּדִּיקִים – בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה מז, ה ״הָאָבוֹת״. אַךְ לְשׁוֹן רַשֵׁ״י הוּא עַל פִּי מִדְרַשׁ ״לָקַח טוֹב״ וַיִּשְׁלַח לה, יג: ״אַשְׁרֵיהֶם לַצַּדִּיקִים שֶׁשְּׁכִינָה שׁוֹרָה לְמַעְלָה מֵרָאשֵׁיהֶן״.

מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם – שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁהָרוֹכֵב רוֹכֵב עַל הַמֶּרְכָּבָה. תורה כג

(כג) **בְּעֶצֶם הַיּוֹם – בּוֹ בְּיוֹם שֶׁנִּצְטַוָּה** – מִזֶּה שֶׁכָּתוּב: ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹקִים״, וְלֹא מְצִינוּ שֶׁנִּצְטַוָּה לָמוּל בַּיּוֹם דַּוְקָא, וַדַּאי בָּא לוֹמַר שֶׁמָּל תֵּיכָף בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁדִּבֵּר אִתּוֹ (שפ״ח).

בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה – מִזֶּה שֶׁכָּתוּב: ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם״. וּמִשְּׁמַע שֶׁאִילּוּ רָצָה הָיָה יָכוֹל לָמוּל בַּלַּיְלָה, כִּי הָאִיסּוּר שֶׁלֹּא לָמוּל בַּלַּיְלָה הִתְחַדֵּשׁ רַק לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה, מֵהַפָּסוּק (ר״פ תזריע) ״וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ״ (ראה מגילה כ, א). וּרְאֵה גַּם רַשֵׁ״י שְׁמוֹת יב, ו.

לֹא נִתְיָרֵא לֹא מִן הַגּוֹיִם וְלֹא מִן הַלֵּיצָנִים, וְשֶׁלֹּא – זֶהוּ טַעַם נוֹסָף לָמָּה מָל בַּיּוֹם.

יִהְיוּ אוֹיְבָיו וּבְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: אִלּוּ רְאִינוּהוּ לֹא הִנַּחְנוּהוּ לָמוּל וּלְקַיֵּם מִצְוָתוֹ שֶׁל מָקוֹם – וּרְאֵה רַשֵׁ״י דְּבָרִים

(כד) וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמּוֹלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃

כד וְאַבְרָהָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין כַּד גְּזַר בִּשְׂרָא דְעָרְלְתֵהּ׃

רש"י◄ **בְּהִמּוֹלוֹ • בְּהִפָּעֲלוֹ, כְּמוֹ:** (לעיל ב) "בְּהִבָּרְאָם". **בְּהִמּוֹלוֹ •** (נָטַל אַבְרָהָם סַכִּין וְאָחַז בְּעָרְלָתוֹ וְרָצָה לַחְתּוֹךְ, וְהָיָה מִתְיָרֵא, שֶׁהָיָה זָקֵן. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח יָדוֹ וְאָחַז עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית", 'לוֹ' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עִמּוֹ", בְּרֵאשִׁית רַבָּה רַשִׁ"י יָשָׁן).

(כה) וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמּוֹלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃

כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלָת עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד גְּזַר יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלְתֵהּ׃

רש"י◄ **בְּהִמּוֹלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ •** בְּאַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר: "אֵת", לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר אֶלָּא חִתּוּךְ בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נִתְמַעֵךְ עַל יְדֵי תַּשְׁמִישׁ. אֲבָל יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה יֶלֶד, הֵזִקַּק לַחְתּוֹךְ עָרְלָה וְלִפְרֹעַ הַמִּילָה, לָכֵן נֶאֱמַר בּוֹ "אֵת" (בראשית רבה)◆

(כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ׃

כו בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר (נ"י גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ׃

רש"י◄ **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה •** שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם צ"ט שָׁנָה וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים, נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 59)

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם (יז, כו) **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִמּוֹל אַבְרָהָם** (פרקי דרבי אליעזר פכ"ט) וְקָשֶׁה, הֲרֵי מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ אֵינָהּ דּוֹחָה לֹא שַׁבָּת וְלֹא יוֹם טוֹב, וְאַבְרָהָם אָבִינוּ קִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁנִּצְטַוָּה עַל הַמִּילָה, וּבוֹ בַּיּוֹם שֶׁצִּיְּוָהוּ מָל (תוד"ה אֶלָּא - ראש השנה יא, א), הֲרֵי זוֹ מִילָה בִּזְמַנָּהּ.

אשל אברהם

לב, מח, שֶׁלֹּא הֵבִיא דְּרָשׁ זֶה, וְשָׁם יְבוֹאָר.

וַיָּמָל – לְשׁוֹן **וַיִּפְעַל** – מִבִּנְיַן הַקַּל, דְּהַיְינוּ שֶׁמָּל אֲחֵרִים (רא"ם), וְשָׁרְשׁוֹ "מול", עַל מִשְׁקַל: וַיָּקֶם, וַיָּשֶׁב (גו"א). תורה כד

(כד) **בְּהִמּוֹלוֹ** – **בְּהִפָּעֲלוֹ** – לְשׁוֹן נִפְעַל, שֶׁהַדָּגֵשׁ שֶׁבַּמֵּ"ם מַשְׁלִים אֶת הַנּוּ"ן שֶׁל נִפְעַל הַחֲסֵרָה (גו"א). וּפֵּירוּשׁוֹ: בִּהְיוֹתוֹ נִימּוֹל (ראה רש"י לקמן לד, כב).

כְּמוֹ "בְּהִבָּרְאָם" – לְעֵיל ב, ד. בְּעֵת הִבָּרְאָם.

(נָטַל אַבְרָהָם סַכִּין וְאָחַז בְּעָרְלָתוֹ וְרָצָה לַחְתּוֹךְ, וְהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁהָיָה זָקֵן, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? שָׁלַח יָדוֹ וְאָחַז עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר – נְחֶמְיָה ט, ח.

"וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית", "לוֹ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עִמּוֹ" – בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי יָד וּדְפוּסִים לֹא גּוֹרְסִים כָּל הַקָּטַע הַזֶּה.

בְּרֵאשִׁית רַבָּה – מט, ב. תורה כה

(כה) **בְּהִמּוֹלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ** – **בְּאַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר "אֵת", לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר אֶלָּא חִתּוּךְ בָּשָׂר** – וְלֹא פְּרִיעָה.

שֶׁכְּבָר נִתְמַעֵךְ עַל יְדֵי תַּשְׁמִישׁ – וּבְטַעַם שֶׁלֹּא מָל אַבְרָהָם אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי שֶׁנִּצְטַוָּה, כְּמוֹ שֶׁקִּיֵּם שְׁאָר מִצְוֹות, כָּתַב הָרְאַ"ם, מִשּׁוּם שֶׁאַבְרָהָם יָדַע שֶׁה' יְצַוֵּהוּ עַל הַמִּילָה, וְאָז יִהְיֶה מְצוּוֶּה וְעוֹשֶׂה, וְגָדוֹל הַמְצוּוֶּה וְעוֹשֶׂה מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצוּוֶּה וְעוֹשֶׂה. וּבְ"תּוֹרַת מְנַחֵם" כָּתַב, שֶׁאַבְרָהָם הָיָה לוֹ דִּין בֶּן־נֹחַ לְחוּמְרָא, וּבֶן־נֹחַ נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לַחֲבוֹל בְּעַצְמוֹ (ראה לעיל ט, ה וברש"י שם ובביאור), וְלָכֵן לֹא יָכוֹל הָיָה אַבְרָהָם לָמוּל אֶת עַצְמוֹ לְלֹא צִיּוּוּי מִפּוֹרָשׁ מֵה'.

אֲבָל יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה יֶלֶד הֵזִקַּק לַחְתּוֹךְ עָרְלָה וְלִפְרוֹעַ הַמִּילָה – מַשְׁמַע שֶׁאַבְרָהָם נִצְטַוָּה גַּם עַל הַפְּרִיעָה. וּרְאֵה יְבָמוֹת עא, ב, שֶׁלְּדַעַת רַב "לֹא נִיתְּנָה פְּרִיעָה לְאַבְרָהָם". וְכֵן הוּבָא בְּרַשִׁ"י יְהוֹשֻׁעַ ה, ב בְּשֵׁם רַבּוֹתֵינוּ.

לָכֵן נֶאֱמַר בּוֹ "אֵת" – שֶׁהוּא לְשׁוֹן רִיבּוּי (רא"ם). תורה כו

(כו) **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** – **שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה** – מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְעֵיל בְּפָסוּק כד כָּתוּב רַק שֶׁהָיָה בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע, וְלֹא שֶׁמָּלְאוּ לוֹ תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע.

וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים – מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְעֵיל בְּפָסוּק כה כָּתוּב רַק שֶׁהָיָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְלֹא שֶׁמָּלְאוּ לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְאַגַּב כָּךְ אָנוּ לְמֵדִים שֶׁיִּשְׁמָעֵאל נוֹלַד בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם.

"נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ" – כִּי אִם לֹא כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר שׁוּב: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", לְאַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר כֵּן לְעֵיל פָּסוּק כג (רא"ם).

חסלת פרשת לך לך

(כז) וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ׃

כז וְכָל אַנְשֵׁי בֵיתֹהּ יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ״ר גְּזָרוּ) עִמֵּהּ׃ פ פ פ

פפפ קכ״ו פסוקים נמל״ו סימן מכנדב״י סימן.

חסלת פרשת לך לך

הפטרה לפרשת לך־לך לקריאה בציבור ולשמו״ת נדפס בעמ׳ רג

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שלישי עמ׳ א

1 האחים, **אַף** כל הגָּדוֹל מאחיו גְּדוּלָּתוֹ גָּרְמָה לוֹ להקדימו להם.
2 הגמרא מקשה על דין ירושת יבם: **וְאִימָּא** דדוקא **כִּי מְיַיבֵּם בְּכוֹר**
3 **לִישְׁקוֹל** [–יטול] את **הנַחֲלָה** של אחיו המת, אבל **כִּי מְיַיבֵּם פָּשׁוּט**
4 **לֹא לִישְׁקוֹל** את **הנַחֲלָה** שלו. שהרי מקור ירושת יבם הוא ממה
5 שנאמר ׳והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו׳, והתבאר לעיל
6 שהדברים אמורים על בכור האחים ולענין נחלה, ואם כן מנין לנו
7 שגם יבם פשוט יורשו. מתרצת הגמרא: **אָמַר קְרָא** ׳יָקוּם **עַל שֵׁם**
8 **אָחִיו**׳, ומשמע שכל מי שקם תחת אחיו הרי הוא יורשו, **וַהֲרֵי** גם
9 הפשוט שייבם **קָם** תחתיו, ועל כן גם הוא יורשו.
10 שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא** ׳**בְּכוֹר**׳ **דְּכַרְיֵיהּ רַחֲמָנָא** ליבם,

---

המשך ביאור למסכת יבמות ליום חמישי עמ׳ א

1 האחיות: **הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל** היבם **הָאֶחָד באִיסּוּר עֶרְוָה**, כגון
2 שהיתה רחל חמותו או אם חמותו של לוי, ואסורה עליו באיסור
3 כרת, הרי לוי **אָסוּר בָּהּ** ברחל **וּמוּתָּר בְּלאה אֲחוֹתָהּ**, שכן רחל
4 הערוה פטורה ממנו לגמרי בין מיבום ובין מחליצה, וממילא אין
5 אחותה לאה נחשבת לאחות זקוקתו. וְאולם אחיו **הַשֵּׁנִי** יהודה
6 **אָסוּר בִּשְׁתֵּיהֶן**, משום שכל אחת מהן היא אחות זקוקתו. אבל אם
7 היתה רחל אסורה על לוי רק **באִיסּוּר מִצְוָה** – באיסור דרבנן של
8 שניות לעריות, **וְאִיסּוּר קְדוּשָּׁה** – איסור לאו שאין בו כרת [ציור ב],
9 גם היא וגם אחותה **חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת**, שכן מן התורה גם רחל
10 היא זקוקתו, ורק מדרבנן היא אסורה לו ביבום, ועל כן אחותה
11 אסורה עליו משום אחות זקוקתו.
12 המשנה מביאה אופן שבו כל אחד מהאחים מותר באחת האחיות:
13 **הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל** אח **זֶה באִיסּוּר עֶרְוָה** וְהאחות **הַשֵּׁנִיָּה**
14 **אֲסוּרָה עַל** אח **זֶה באִיסּוּר עֶרְוָה**, כגון שהיתה רחל חמותו של לוי
15 ולאה חמותו של יהודה [ציור ג], רחל **הָאֲסוּרָה לָזֶה** [–ללוי] **מוּתֶּרֶת**
16 **לָזֶה** – ליהודה, שהרי לאה אחותה אינה זקוקה ליהודה וממילא
17 רחל אינה אחות זקוקתו, וְכן לאה **הָאֲסוּרָה לָזֶה** [–ליהודה] **מוּתֶּרֶת**
18 **לָזֶה** – ללוי, לפי שאינה אחות זקוקתו, שהרי רחל אחותה היא
19 חמותו ואינה זקוקה לו.
20 מסיימת המשנה: וְהלכה **זוֹ הִיא** פירוש למה **שֶׁאָמְרוּ** במשנה לעיל
21 (כ.), **אֲחוֹתָהּ** של הערוה **כְּשֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ** – כשהיא נשואה לאחי
22 בעלה ונופלת יחד עמה ליבום לפני שאר האחים, **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ**
23 **מִתְיַיבֶּמֶת** ואינה אסורה עליו משום אחות זקוקתו, משום שהערוה
24 אינה זקוקה ליבום.

גמרא

25
26 שנינו במשנה: ארבעה אחים ששנים מהם היו נשואים לשתי
27 אחיות ומתו, הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. מוכיחה הגמרא:
28 **שָׁמַע מִינָּהּ** מדברי משנתנו **שֵׁשׁ זִיקָּה** – שיש חומרא בזיקה
29 להחשיבה כאישות, וכשם שאחותו אשתו אסורה עליו מן התורה,
30 כן אסרו חכמים אף את אחות זקוקתו. **דְּאִי אֵין זִיקָּה** – שאם אין
31 זיקת יבום נחשבת כאישות, **מִכְּדֵי** [–הרי] **הָנֵי** שני אחיות **מִתְרֵי כָּתֵי**
32 **קָאָתְיָין** – משני בתים הן באות, וכל אחת נפלה ליבום מאח אחר,
33 ואם כן **הַאי לְיַיבֵּם חָדָא** – ייבם לוי אחת מהן, **וְהַאי לְיַיבֵּם חָדָא** –
34 ויהודה ייבם את אחותה.
35 דוחה הגמרא: **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** שאין **זִיקָּה**, וְטעם מה ששתי
36 האחיות נאסרות ביבום הוא **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר שֶׁאָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת**
37 **יְבָמִין** – אסור להפקיע את זיקת היבמה ולגרום לה להפטר ממצות
38 חליצה. לפיכך תיקנו חכמים שלא ייבם אף אחת מהן, משום
39 שחששו **דִּלְמָא אַדְּמַיְיבֵּם חַד מָיֵית אִידָךְ** – שמא לאחר שייבם לוי
40 את רחל, ימות אחיו יהודה לפני שיספיק לייבם או לחלוץ ללאה,
41 **וְנִמְצָא קָמְבַטֵּל** מלאה **מִצְוַת יְבָמִין**, שהרי לאחר שייבם לוי את רחל
42 נעשתה עליו לאה ערות אחות אשתו ונפטרה מיבום וחליצה [ציור
43 ד]. על כן תיקנו חכמים שלא ייבם את רחל אלא יחלוץ לה, ובאופן
44 זה אף אם ימות יהודה יחלוץ לוי גם ללאה, שכן אינה אלא אחות
45 חלוצתו שחייבת בחליצה.
46 מקשה הגמרא: **אִי הָכִי**, מדוע דיברה המשנה דווקא בארבעה
47 אחים, הלא **בִּתְלָתָא** אחים ששנים מהם נשואים שתי אחיות ומתו
48 ראובן ושמעון בעלי האחיות, **נַמִּי** יכלה המשנה להשמיענו דין זה,
49 שאסור ללוי ליבם אף אחת מהן משום שבכך הוא עושה את
50 אחותה לערוה ומבטל ממנה מצות יבמין.
51 מתרצת הגמרא: אכן גם בשלשה אחים נוהג דין זה, ומה שנקטה
52 המשנה ׳ארבעה׳ בדרך **לֹא מִיבַּעְיָא קָאַמְרִינַן**. **לֹא מִיבַּעְיָא** [–אין
53 צריך לומר] **בִּתְלָתָא** אחים שמתו שנים מהם שאסור לשלישי
54 לייבם אף אחת מהן, משום **דְּאִם** ייבם את האחת **בְּוַדַּאי בָּטְלָה**
55 **מִצְוַת יְבָמִין** מהאחות השניה לפי שנעשתה ערוה עליו. **אֲבָל**
56 **בְּאַרְבָּעָה** אחים שמתו שנים מהם יש מקום לומר שאין לחשוש
57 לביטול מצות יבמין, משום שאף לאחר שייבם את האחת עדיין
58 יכול אחיו לייבם או לחלוץ לאחותה, **וְלִמִיתָּה** שלו קודם שיספיק
59 לייבם או לחלוץ **לֹא חַיְישִׁינַן**. **קָא מַשְׁמַע לָן** משנתנו, שאף בארבעה
60 אחים אסרו עליו ליבם אחת מהן שמא ימות אחיו ותתבטל מצות
61 יבמין מאחותה.
62 שוב מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם טעם האיסור הוא משום שחששו
63 לביטול מצות יבמים על ידי מיתת אחיו,

קטע ממכתב כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ

ב״ה א׳ ט״ו סיון, תרפ״ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ״ז באתי בבקשה לכללות אנ״ש שי׳ אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי׳ לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ב׳ מרחשון מפרק י עד סוף פרק יז	**יום רביעי - ה׳ מרחשון** מפרק כט עד סוף פרק לד
יום שני - ג׳ מרחשון מפרק יח עד סוף פרק כב	**יום חמישי - ו׳ מרחשון** מפרק לה עד סוף פרק לח
יום שלישי - ד׳ מרחשון מפרק כג עד סוף פרק כח	**יום שישי - ז׳ מרחשון** מפרק לט עד סוף פרק מג
שבת קודש - ח׳ מרחשון פרק כ מפרק מד עד סוף פרק מח	

קטע ממכתב כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ

[תמוז תרס״ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ׳ שנה ונכנס לשנת הכ״א היה אומר פרק כ״א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ב' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 280, ואחר הדברים והאמת... עד עמ' קמא, וכה"ג טובא.

אגרת הקדש

ואחר הדברים והאמת האלה הגלוים וידועים לכל נחזור לענין ראשון בענין הכעס שהוא כעובד ע"ז והיינו במילי דעלמא כי הכל בידי שמים חוץ מי"ש ולכן במילי דשמיא לאפרושי מאיסורא לא שייך האי טעמא דאמרן וכמ"ש ויקצוף משה והיינו משום כי ה' הקרה לפניו מצוה זו לאפרושי מאיסורא כדי לזכותו:

אך זהו כשיש בידו למחות בקצפו וכעסו על חבירו אבל כשאין בידו למחות כגון עו"ג המדבר ומבלבלו בתפלתו א"כ מה זאת עשה ה' לו אין זאת כ"א כדי שיתגבר ויתאמץ יותר בתפלתו בעומק הלב ובכוונה גדולה כ"כ עד שלא ישמע דבורי העו"ג אך שלמדרגה זו צריך התעוררות רבה ועצומה. ועצה היעוצה להתעוררות זו היא מענין זה עצמו כשישים אל לבו ויתבונן ענין ירידת השכינה כביכול ותרד פלאים להתלבש ניצוץ מהארתה אשר היא בבחי' גלות בתוך הקליפות דרך כלל להחיותם ועתה הפעם ניצוץ הארתה מתלבש בבחי' גלות דרך פרט בדבור עו"ג זה המדבר דברים המבלבלים עבודת ה' היא כוונת התפלה וכמש"ל כי זה לעומת זה וכו' ודבור העליון מתלבש בדבור התחתון וכו' וזהו ממש אשר שלט האדם באדם לרע לו דהיינו שעי"ז מתעורר האדם להתפלל יותר בכוונה מעומקא דלבא עד שלא ישמע דיבוריו. ומ"ש המלקט שרתה לא ידע לכוין בעניני העולם, כפי המוסבר לעיל.

אַךְ זֶהוּ – כל זה מדובר, **כְּשֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת** – ולהניא את חברו **בְּקִצְפּוֹ וְכַעֲסוֹ עַל חֲבֵרוֹ;** – אז מותר לו לכעוס בענינים של יהדות ויראת שמים, כפי שהיה הדבר במשה רבנו, **אֲבָל כְּשֶׁאֵין בְּיָדוֹ לִמְחוֹת, כְּגוֹן** – כמו למשל, **נָכְרִי** – גוי, **הַמְדַבֵּר וּמְבַלְבְּלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, אִם כֵּן** – מתעוררת השאלה, **מַה זֹּאת עָשָׂה ה' לוֹ,** – שגוי יפריע לו בתפלתו, **אֵין זֹאת כִּי אִם כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּבֵּר וְיִתְאַמֵּץ יוֹתֵר בִּתְפִלָּתוֹ, בְּעֹמֶק הַלֵּב וּבְכַוָּנָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבּוּרֵי הַנָּכְרִי.** – שכן, הוא יהיה כל כך שקוע בתפלתו, שאין הוא שומע כלל את הנעשה סביבו. **אַךְ שֶׁלְּמַדְרֵגָה זוֹ צָרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת רַבָּה וַעֲצוּמָה. וְעֵצָה הַיְעוּצָה לְהִתְעוֹרְרוּת זוֹ, הִיא מֵ** – ההתבוננות ב־**עִנְיָן זֶה עַצְמוֹ, כְּשֶׁיָּשִׂים אֶל לִבּוֹ וְיִתְבּוֹנֵן עִנְיַן יְרִידַת הַשְּׁכִינָה כִּבְיָכוֹל, "וַתֵּרֵד פְּלָאִים"[42], לְהִתְלַבֵּשׁ נִיצוֹץ מֵהֶאָרָתָהּ** – בתוך הקליפות, **אֲשֶׁר הִיא בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹךְ הַקְּלִפּוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל לְהַחֲיוֹתָם,** – באופן כללי הארה זו היא בגלות בתוך הקליפות, כדי להחיותן, **וְעַתָּה הַפַּעַם נִיצוֹץ הֶאָרָתָהּ מִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת גָּלוּת דֶּרֶךְ פְּרָט בְּדִבּוּר נָכְרִי זֶה, הַמְדַבֵּר דְּבָרִים הַמְבַלְבְּלִים עֲבוֹדַת ה', הִיא כַּוָּנַת הַתְּפִלָּה,** – שברצון הגוי להפריע לתפלה זו, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, כִּי "זֶה לְעֻמַּת זֶה וְכוּ'",** – עשה אלקים, **וְדִבּוּר הָעֶלְיוֹן מִתְלַבֵּשׁ בַּדִּבּוּר הַתַּחְתּוֹן וְכוּ',** – כלומר בחינת הדיבור שלמעלה מתלבשת בדרגה תחתונה בדיבור, ועל ידי השתלשלות היא יורדת עד להחיות את הקליפות, **וְזֶהוּ מַמָּשׁ "אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ"** – כלומר, במקרה זה, שהגוי יש בו, בבחינת גלות, ניצוץ של קדושה, מנצל את הניצוץ להפריע ליהודי בתפלתו, הרי זה ממש כפי שקליפה שולטת בקדושה, וזאת כדי להוסיף חיות בקדושה, להתפלל ביתר כוונה. הרי בשעה שאדם יתבונן בירידה הגדולה והנפלאה של השכינה בגלות, שהיא במיוחד בענין זה עצמו של הגוי המפריע לו בתפלתו – יעורר דבר זה עצמו את האדם להתפלל ביתר כוונה, שתהיה כבר גאולת השכינה, ובלשון רבנו הזקן: **דְּהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** – על ידי ההתבוננות בכל האמור, **מִתְעוֹרֵר הָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל יוֹתֵר בְּכַוָּנָה מֵעָמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **עַד שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבּוּרָיו.** – של הגוי. מכל האמור מוסברים דברי הבעל־שם־טוב ב"צוואת הריב"ש", שהגוי המדבר בשעת תפלתו של יהודי ומפריע לו בכך, הרי השכינה היא בהתלבשות בזה – שכן, לכל דבר בעולם יש ניצוץ של קדושה, והוא במצב של גלות בתוך הגוי, ויתירה מזו – יש בכך מכוון חיובי, להביא את היהודי להתבוננות בגלות השכינה ולתפילה ביתר כוונה. **וּמַה שֶּׁכָּתַב**

---

39. ברכות לג, ב. **40.** שבת מ, ב. **41.** מטות לא, יד. **42.** ע"פ איכה א, ט.

הַמְלַקֵּט – של "צוואת הריב"ש", **"שָׁרְתָה"** – שהשכינה "שרתה" בגוי, **לֹא יָדַע לְכַוֵּן הַלָּשׁוֹן בִּדְקִדּוּק, כִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל הָיָה אוֹמֵר דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּלָשׁוֹן אִידִישׁ וְלֹא בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ,** – במילא מביא התורות בלשון הקודש כתב רק את התוכן ולא את לשונו של הבעל־שם־טוב, והוא טעה בביטוי הנכון של תיאור האופן איך השכינה בגלות בתוך הגוי, **וְרָצָה לוֹמַר "נִתְלַבְּשָׁה",** – לא "שרתה" שמשמעותה ענין של גילוי שכינה, כי אם "נתלבשה", **וְהַיְנוּ בִּבְחִינַת גָּלוּת.** – ולא גילוי. **וְזֶהוּ** – מה שכתוב שם: **"וּכְפָרָט אִם הוּא נָכְרִי כוּ'",** – שלפי הפירוש שהכוונה היא **להשראת** השכינה, מדוע שתהיה השראת השכינה בגוי המדבר ומפריע ליהודי בתפלתו, יותר מאשר ביהודי? – אלא **שֶׁאָז** – בגוי, **הִיא** – השכינה, **בְּחִינַת גָּלוּת בְּיוֹתֵר. וְאֵין לִתְמֹהַּ אִם נִיצוּץ מִן הֶאָרַת שְׁכִינָה נִקְרָא** – ב"צוואת הריב"ש", **בְּשֵׁם "שְׁכִינָה", דְּהָא אַשְׁכְּחָן** – שהרי מוצאים אנו, **שֶׁאֲפִלּוּ מַלְאָךְ נִקְרָא** – לא ניצוץ של השכינה, **נִקְרָא בְּשֵׁם ה' בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא** – בפסוק[43]: "ויאמר אד' אל נא תעבור מעל עבדך", **לְפֵרוּשׁ הָרַמְבַּ"ן,** – שאברהם אמר כך לאחד המלאכים שבאו אליו, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[44]**: "וַתִּקְרָא** – הגר, **שֵׁם ה' הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ וְכוּ'",** – שם כתוב במפורש, בפסוקים שלפני זה, שמדובר אודות מלאך. **וּכְהַאי גַּוְנָא טוּבָא.** – ובדומה לכך בהרבה מקומות.

אגרת הקדש

הלשון בדקדוק כי הבעש"ט ז"ל היה אומר ד"ת בל"א ולא בלה"ק ור"ל נתלבשה והיינו בבחי' גלות וזהו ובפרט אם הוא עו"ג כו'. שאז היא בחי' גלות ביותר ואין לתמוה אם ניצוץ מן הארת שכינה נקרא בשם שכינה דהא אשכחן שאפילו מלאך נברא נקרא בשם ה' בפ' וירא לפי' הרמב"ן וכמ"ש ותקרא שם ה' הדובר אליה וכו' וכה"ג טובא

יום שני ג' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמא, וכמדומה לי שתפיסתם... עד עמ' קמב, אמרי פי:

וְכִמְדֻמֶּה לִי, – כותב רבנו הזקן, **שֶׁתְּפִיסָתָם** – וקושייתם על "צוואת הריב"ש", **אֵינָהּ מִצַּד דִּקְדּוּק הַלָּשׁוֹן,** – "שרתה", **אֶלָּא מֵעִקַּר עִנְיַן הִתְלַבְּשׁוּת הַשְּׁכִינָה בַּקְּלִפּוֹת, שֶׁאֵין לָהֶם אֱמוּנָה כְּמַה שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים**[45]**,** – אודות התלבשות השכינה גם בקליפות. אי אפשר לומר שמה שקשה להם לקבל שיכולה להיות התלבשות השכינה בגוי, תואם למה שהאריז"ל כותב אודות התלבשות השכינה בקליפות, מפני שהאריז"ל דן בקליפות "רוחניות", ואילו כאן מדובר אודות גוי גשמי בעולם הזה – **שֶׁאִם יִרְצוּ לְחַלֵּק בֵּין קְלִפּוֹת הָרוּחֲנִיִּים לְעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים הַגַּשְׁמִיִּים** – חלוקה זו אין לה בסיס, שהרי **אֵין לְךָ גַּשְׁמִי כַּעֲפַר הָאָרֶץ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – כתוב ב"קבלה", **מִתְלַבֶּשֶׁת בּוֹ מַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּ** – עולם **עֲשִׂיָּה וּכְתוֹכָהּ מַלְכוּת דִּיצִירָה כוּ',** – "מלכות דבריאה" ו"מלכות דאצילות", **וְכִנְזְכָּר לְעֵיל. וְאִם** – קשה להם לומר שהשכינה מתלבשת בגוי, **מִשּׁוּם טֻמְאַת נַפְשׁוֹת הַנָּכְרִים, הֲרֵי נַפְשׁוֹתֵיהֶם מִזִּווּג זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא** – ז"א ומלכות, **דִּקְלִפּוֹת הָרוּחֲנִיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּכִתְבֵי הָאַר"י זַ"ל, נִמְצָא** – הרי, **שֶׁהָרוּחֲנִיִּים** – הקליפות הרוחניות, הן **מְקוֹר טֻמְאָתָם.** – ובאשר לקליפות הרוחניות הרי סוברים הם **שיכולה** להיות בהן התלבשות השכינה – מדוע, איפוא, אי אפשר שיהיה כך בנפשות אומות העולם? **אַךְ בֶּאֱמֶת צָרִיךְ בֵּאוּר רָחָב, אֵיךְ הוּא הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ,** – שהשכינה מתלבשת בקליפות, גם בקליפות הרוחניות וגם באומות העולם למטה, **אֲבָל לֹא עָלֵינוּ** – על מגלי תורת החסידות, הבעל־שם־טוב, המגיד ורבנו הזקן, **תְּלוּנָתָם** – וטענותיהם, **כִּי אִם עַל כִּתְבֵי הָאַר"י זַ"ל.** – שם כתוב ענין התלבשות השכינה בקליפות. **וְאַל יַחְשְׁדֵנִי שׁוֹמֵעַ, שֶׁאֲנִי בְּעִנְיַנִי שֶׁהֵבַנְתִּי דִּבְרֵי הָאַר"י זַ"ל לְהַפְשִׁיטָן מִגַּשְׁמִיּוּתָן; כִּי לֹא בָּאתִי רַק לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל וְתַלְמִידָיו עַל פִּי קַבָּלַת הָאַר"י זַ"ל. בְּשֶׁגַּם** – וגם יתירה מזו, שהאמת היא **שֶׁעִנְיָן זֶה** – שהקדוש־ברוך־הוא נמצא בכל מקום ובכל

אגרת הקדש

וכמדומה לי שתפיסתם אינה מצד דקדוק הלשון אלא מעיקר ענין התלבשות השכינה בקליפות שאין להם אמונה במ"ש האריז"ל בס' הגלגולים שאם ירצו לחלק בין קליפות הרוחניים לעו"ג הגשמיים אין לך גשמי כעפר הארץ ואף על פי כן מתלבשת בו מלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דיצירה כו' וכנ"ל. ואם משום טומאת נפשות העו"ג הרי נפשותיהם מזיווג זו"ן דקליפות הרוחניים כמ"ש בכהאריז"ל. נמצא שהרוחניים מקור טומאתם אך באמת צריך ביאור רחב איך הוא התלבשות זו אבל לא עלינו תלונתם כ"א על כהאריז"ל. ואל יחשדני שומע שאני בעיני שהבנתי דברי האריז"ל להפשיטן מגשמיותן כי לא באתי רק לפרש דברי הבעש"ט ז"ל ותלמידיו עפ"י קבלת האריז"ל בשגם

---

43. יח, ג. **44.** שם טז, יג. **45.** שבהערה 36.

מדריגה, גם בדרגות הנמוכות ביותר, אֵינוֹ מֵחָכְמַת הַקַּבָּלָה וּמֵ"הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹקֵינוּ"[46], כִּי אִם מֵ"הַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לְהַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּמִקְרָא מָלֵא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב[47]: "הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא, נְאֻם ה'", שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ. – שהקדוש־ברוך־הוא מלא ונמצא גם בשמים וגם בארץ, גם בענינים הרוחניים וגם בענינים הגשמיים, וְגַם הִיא אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה – מקובלת בִּסְתַּם כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל, וּמְסוּרָה בְּיָדָם מֵאֲבוֹתֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים שֶׁהָלְכוּ בִּתְמִימוּת – באמונה תמימה, עִם ה', בְּלִי לַחֲקֹר בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי – להבין עִנְיַן הָאֱלֹקוּת אֲשֶׁר הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל עַד אֵין קֵץ, לֵידַע – בשכל, אֵיךְ הוּא "מְלֹא כָל הָאָרֶץ". רַק שֶׁחֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ לַחֲקֹר – בשכל, בַּחֲקִירָה זוֹ, – איך אלקות מלא את כל העולם, וְאִי אֶפְשָׁר לְקָרֵב לָהֶם אֶל הַשֵּׂכֶל אֶלָּא דַּוְקָא עַל פִּי הַקְדָּמוֹת לְקוּחוֹת מִכִּתְבֵי הָאֲר"י זַ"ל, מֻפְשָׁטוֹת מִגַּשְׁמִיּוּתָן, וּכְפִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי נִשְׁמָתָם־עֵדֶן. – מהבעל־שם־טוב, מהרב המגיד ותלמידיהם, אַךְ אִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר זֶה הֵיטֵב בְּמִכְתָּב, כִּי אִם מִפֶּה לְאֹזֶן שׁוֹמַעַת, לִיחִידֵי סְגֻלָּה וְלַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא[48], כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[49]: "וּמְבַקְשֵׁי הֲוַי' יָבִינוּ כֹל", וּמִכְּלַל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ כו'[50]. – לאו, שאלה שאינם דורשים את ה' אינם יכולים להבין, שכן להבין ענינים אלה יכולים רק אלה שדורשים את ה', להבין אלקות שנתגלתה בפנימיות התורה בכלל, ובאה בהשגה באופן של "יתפרנסון"[51] בתורת החסידות.

הִנֵּה, אַתֶּם רְאִיתֶם – כותב רבנו הזקן למנגדי תורת החסידות, פֵּרוּשׁ מַאֲמָר אֶחָד מִסְּפָרִים הַיְדוּעִים, – של תורת החסידות, לְדוּגְמָא וּלְאוֹת, כִּי גַּם כָּל הַמַּאֲמָרִים הַתְּמוּהִים – ושמקשים עליהם קושיות, יֵשׁ לָהֶם פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר הֵיטֵב לְיוֹדְעֵי חֵן. – חכמה נסתרה (תורת הקבלה). אַךְ לֹא יְקַוּוּ מַעֲלָתָם – פונה רבנו הזקן אליהם בכבוד, אֵלַי לְבָאֵר לָהֶם הַכֹּל בְּמִכְתָּב, כִּי הִיא מְלָאכָה כְּבֵדָה וּמְרֻבָּה, וְאִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם אֹפֶן, רַק אִם תִּרְצוּ שִׁלְּחוּ מִכֶּם אֶחָד וּמְיֻחָד שֶׁבָּעֵדָה, וּפֶה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ אִם יִרְצֶה ה', וְה' יִהְיֶה עִם פִּי בְּהַטִּיפִי, וְ"יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי":

אגרת הקדש

שענין זה אינו מחכמת הקבלה ומהנסתרות לה' אלקינו כי אם מהנגלות לנו ולבנינו להאמין אמונה שלימה במקרא מלא שדבר הכתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' שאין מקרא יוצא מידי פשוטו וגם היא אמונה פשוטה בסתם כללות ישראל ומסורה בידם מאבותיהם הקדושים שהלכו בתמימות עם ה' בלי לחקור בשכל אנושי ענין האלקות אשר הוא למעלה מהשכל עד אין קץ לידע איך הוא מלא כל הארץ רק שחדשים מקרוב באו לחקור בחקירה זו וא"א לקרב להם אל השכל אלא דוקא עפ"י הקדמות לקוחות מכאריז"ל מופשטות מגשמיותן וכפי ששמעתי מרבותי נ"ע אך א"א לבאר זה היטב במכתב כי אם מפה לאזן שומעת ליחידי סגולה ולשרידים אשר ה' קורא כדכתיב ומבקשי הוי' יבינו כל ומכלל הן אתה שומע כו'.

הנה אתם ראיתם פי' מאמר אחד מספרים הידועים לדוגמא ולאות כי גם כל המאמרים התמוהים יש להם פי' וביאור היטב לי"ח. אך לא יקוו מעלתם אלי לבאר להם הכל במכתב כי היא מלאכה כבידה ומרובה וא"א בשום אופן. רק אם תרצו שלחו מכם אחד ומיוחד שבעדה. ופא"פ אדבר בו אי"ה. וה' יהי' עם פי בהטיפי. ויהיו לרצון אמרי פי:

יום שלישי ד' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמב, כו בר"מ פ' נשא... עד עמ' 284, ע"כ בר"מ:

הרבי מציין, שלמרות שאגרות הקודש (מ"אגרת הקודש") כתב רבנו הזקן בזמנים שונים, ואחרי הסתלקותו, קיבצו וסידרו אותן בניו ב"אגרת הקודש" (כפי המובא בהקדמה), והם סידרו את האגרות שלא לפי סדר כתיבתן (שכן, אגרת הקודש סימן כ' נכתבה לפני ההסתלקות, בשנת תקע"ג, וסימן ז"ך נכתב אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מהורודוק, בשנת תקמ"ט בערך) – בכל זאת, כשיכולים למצוא שייכות בין אגרת אחת לקודמתה, יכול הדבר לשמש טעם מדוע סידרו בני הגאון המחבר את האגרות בסדר כפי שנדפסו. יכולים הרי לומר בדרך אפשר, שגם באגרת הקודש סימן כ"ו נראית שייכות לסימן כ"ה:

כו. לאחר שבאגרת הקודמת – סימן כ"ה – הוסבר ענין התלבשות השכינה בגלות בתוך הקליפות, באה האגרת בסימן כ"ו להסביר, איך שמצד התלבשות השכינה בגלות יש גם בתורה העלם והסתר, מה שה"קליפה" מסתירה על אור התורה, ועבודתו של יהודי היא, שעל ידי יגיעתו בתורה יסיר את ההעלם וההסתר. יש בכך משום הוספה למה שבתורה ישנה העבודה של יהודי לברר את הטוב מהרע ולהפריד את הטוב מן הרע, ההיתר מן האיסור, הכשר מהפסול וכו', כלומר, שגם בתורה ישנה ההתלבשות מה שתורה מלובשת בטוב ורע, ועל היהודי הלומד תורה להפריד ולברר את הטוב מהרע ולהעלות את הטוב.

בכך יתחיל (בתחילת האגרת) להסביר ענין המובא ב"רעיא מהימנא" מהזוהר פרשת נשא, ממנו עלולה להתקבל טעות, שחלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", וחלק פנימיות התורה שתתגלה בעיקר לעתיד לבוא (כשהמשיח יבוא) – היא "עץ החיים"; רבנו הזקן יסביר שקביעה זו

---

46. ע"פ נצבים כט, כח. **47.** ירמי' כג, כד. **48.** יואל ג, ה. **49.** משלי כח, ה. **50.** ראה ספרי עקב יא, יט. **51.** ראה תקו"ז ת"ו.

אגרת הקדש

כו בר"מ

פ' נשא והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע בהאי חבורא דילך דאיהו ספר הזהר מן זהרא דאימא עילאה תשובה באילין לא צריך נסיון ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמים ויתקיים בהון ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר טומאה וטהרה לא ישלטו על ישראל יתיר דהא פרנסה דלהון לא להוי אלא מסטרא דאילנא דחיי דלית תמן לא קשיא מסטרא דרע ולא מחלוקת מרוח הטומאה דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ דלא יתפרנסון ת"ח מע"ה אלא מסטרא דטוב דאכלין טהרה כשר היתר ולא מערב רב דאכלין טומאה פסול אסור כו' ובזמנא דאילנא דטוב ורע שלטא כו' אינון חכמים דדמיין לשבתות ויו"ט לית להון אלא מה דיהבין להון אינון חולין כגוונא דיום השבת דלית ליה אלא מה דמתקנין ליה ביומא דחול ובזמנא דשלטא אילנא דחיי אתכפייא אילנא דטוב ורע ולא יהא לעמי הארץ אלא מה דיהבין להון ת"ח ואתכפיין תחותייהו כאלו לא הוו בעלמא והכי איסור היתר טומאה וטהרה לא אתעבר מע"ה דמסטרייהו לית בין גלותא לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד דאינון לא טעמי מאילנא דחיי וצריך לון מתניתין באיסור והיתר טומאה וטהרה ע"כ בר"מ:

אינגה נבונה, שכן, **כל** התורה נקראת "עץ חיים", אלא כוונת ה"רעיא מהימנא" היא – שנגלה דתורה באה **בהתלבשות** בטוב ורע, מדובר בה אודות איסור והיתר, כשר ופסול וכו', ויהודי בלימודו תורה מפריד את הטוב מהרע ומברר את הטוב מן הרע.

בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת נָשֹׂא[1]**:** – אומר על הפסוק[2]: "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ" – **"כְּהַאי חִבּוּרָא דִּילָךְ דְּאִיהוּ סֵפֶר הַזֹּהַר,** – בחיבורך זה – של הרשב"י שהוא ספר הזהר, **מִן זְהָרָא דְּאִמָּא עִלָּאָה תְּשׁוּבָה,** – מן הזוהר (והאור) של אימא עילאה" (בינה ד"אצילות", שבה היא מדריגת ה)תשובה – תשובה עליונה, שבדרגת "בינה", כמובא ב"אגרת התשובה" סוף פרק ט' מהזהר והתיקונים, **כְּאִלֵּין** – באלה, הלומדים חיבור זה, **לֹא צָרִיךְ נִסָּיוֹן,** – לפני זה כתוב שם ב"רעיא מהימנא": "כגוונא דא יתעביד לנסאה לון לישראל בפורקנא בתרייתא" – שינסו את בני ישראל בגאולה האחרונה, כמו שכתוב[3]: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים", שאלה שהם "מסטרא דטוב" (מצד הטוב) יעמדו בנסיון זה, והאחרים שהם "מסטרא דרע" (מצד הרע) יהיה בהם "והרשיעו רשעים", ועל כך הוא אומר כאן, שה"משכילים", שעליהם אמר לפני זה על הפסוק "והמשכילים יבינו", שאלה הם שעוסקים ב"אילנא דחיי" (בעץ החיים) ש"מסטרא **דבינה**" (שמצד הבינה), הכוונה לפנימיות התורה, אלה אינם זקוקים לנסיון. **וּבְגִין** – ומפני, **דַּעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמִטְעַם מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי,** – לטעום מ"עץ החיים", **דְּאִיהוּ הַאי סֵפֶר הַזֹּהַר** – שהוא ספר הזהר **הזה, יִפְּקוּן בֵּיהּ מִן גָּלוּתָא** – יצאו אתו מן הגלות **בְּרַחֲמִים, וְיִתְקַיֵּם בְּהוֹן:** – ויתקיים בהם הפסוק[4]: **"ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ, וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר",** – הם לא יהיו זקוקים בגאולתם לאומות העולם, שהמלאכים והשרים שלהם נקראים "אל נכר", אלא הקדוש־ברוך־הוא בעצמו יוציא אותם מן הגלות ויוליכם לגאולה; **וְאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע** – עץ הדעת טוב ורע, **דְּאִיהוּ** – שהוא, **אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה - לֹא יִשְׁלְטוּ עַל יִשְׂרָאֵל יָתִיר,** – יותר, **דְּהָא פַּרְנָסָה דִּלְהוֹן לֹא לֶהֱוֵי אֶלָּא מִסִּטְרָא דְּאִילָנָא דְּחַיֵּי,** – שהרי פרנסתם תהיה מהצד של "עץ החיים" בלבד, **דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא מִסִּטְרָא דְּרַע** – שאין שם לא קושיא הבאה מסטרא דרע, – **וְלֹא מַחְלֹקֶת** – הבאה, **מֵרוּחַ הַטֻּמְאָה, דִּכְתִיב:** – כמו שכתוב[5]: **"וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ", דְּלָא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** יתפרנסו **מִמַּעֲמֵי הָאָרֶץ, אֶלָּא מִסִּטְרָא** – מצד **דְּטוֹב דְּאָכְלִין** – שאוכלים דברים שהם **טָהֳרָה כָּשֵׁר הֶתֵּר, וְלֹא מֵעֲרֶב רַב** – כפי שנקראים שם בזוהר, **דְּאָכְלִין** – שאוכלים דברים שהם **טֻמְאָה פָּסוּל אָסוּר כו',** – והוא ממשיך שם בזוהר: **וּבְזִמְנָא דְּאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע שָׁלְטָא כו',** – ובזמן שהעץ של טוב ורע שולט בעולם, **אִינּוּן חֲכָמִים דְּדָמְיָן** – הרי תלמידי החכמים הדומים **לְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים', לֵית לְהוֹן אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן אִינּוּן חֻלִּין,** – אין להם רק מה שנותנין להם אלה שנקראים "חולין", **כְּגַוְנָא דְּיוֹם הַשַּׁבָּת** – כמו יום השבת, **דְּלֵית לֵיהּ אֶלָּא מַה דְּמִתַּקְּנִין לֵיהּ בְּיוֹמָא דְּחֹל,** – שאין לו – אלא רק מה שמכינים עבורו ביום החול, **וּבְזִמְנָא דְּשָׁלְטָא אִילָנָא דְּחַיֵּי** – ובזמן ש"עץ החיים" שולט (כלומר בזמן הגאולה), **אִתְכַּפְיָא אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע,** – נכנע העץ של טוב ורע, **וְלֹא יְהֵא לְעַמֵּי הָאָרֶץ אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים,** – ולא יהיה לעמי הארץ רק מה שיתנו להם תלמידי חכמים. **וְאִתְכַּפְיָין תְּחוֹתֵיהוּ כְּאִלּוּ לָא הֲווּ בְּעָלְמָא,** – ועמי הארץ יהיו נכנעים לתלמידי חכמים, כאילו לא היו קיימים בעולם, **וְהָכִי** – וכך, **אִסּוּר הֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה לֹא אִתְעַבַּר** – לא ילקח **מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, דְּמִסִּטְרֵיהוּ לֵית בֵּין גָּלוּתָא** – שמצדם אין כל הבדל בין הגלות **לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת בִּלְבַד, דְּאִינּוּן לֹא טַעֲמֵי מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי,** – שכן, הם לא יטעמו מ"עץ החיים", **וְצָרִיךְ לוֹן מַתְנִיתִין** – ויהיו זקוקים למשניות ולדינים **בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה". עַד כָּאן בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא:**

---

1. זח"ג קכד, ב. 2. דניאל יב, ג. 3. שם יב, י. 4. האזינו לב, יב. 5. זכרי' יג, ב.

יום רביעי ה' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 284, והנה המובן... עד עמ' קמג, של הלכה בלבד.

אגרת הקדש

והנה המובן מהשקפה ראשונה לכאורה מלשון זה המאמר לחסירי מדע שלימוד איסור והיתר וסדר טהרות הוא מאילנא דטוב ורע מלבד שהוא פלא גדול מחמת עצמו וסותר פשטי הכתובים ומדרשי רבותינו ז"ל שכל התורה הנגלית לנו ולבנינו נקרא עץ חיים למחזיקים בה ולא ספר הזהר לבד ובפרט שהיה גנוז בימיהם וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא וכמ"ש האריז"ל דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים וגם רשב"י אמר בזוה"ק שלא ניתן רשות לגלות רק לו ולחביריו לבדם ואף גם זאת פליאה נשגבה דלפי זה לא היה לימוד איסור והיתר וכ"ש דיני ממונות דוחין מצות תפלה שנתקנה ע"פ סודות הזהר ויחודים עליונים ליודעים כרשב"י וחביריו וזה אינו כדאיתא בגמ' דר"ש בן יוחאי וחביריו וכל מי שתורתו אומנתו אין מפסיקין לתפלה ואפילו כשעוסק בדיני ממונות כרב יהודה דכולהו תנויי בנזיקין הוי ואפ"ה לא הוי מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין כד מהדר תלמודא כדאי' בגמ' ובירושלמי פ"ק דברכות ס"ל לרשב"י דאפי' לק"ש אין מפסיקין

1 וְהִנֵּה, הַמּוּבָן מֵהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה לִכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן זֶה
2 הַמַּאֲמָר לַחֲסֵרֵי[6] מַדָּע, – לאלה שחסרים ידע והבנה, שֶׁלִּמּוּד
3 – בתורה בעניני **אִסּוּר וְהֶתֵּר וְסֵדֶר טְהָרוֹת** – בו נידונים דיני
4 טומאה וטהרה, **הוּא מְאֵילָנָא** – מעץ הדעת **דְּטוֹב וָרָע** -
5 **מִלְּבַד שֶׁהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל**
6 **מֵחֲמַת עַצְמוֹ,** – הענין
7 מצד עצמו הוא פלא
8 גדול, שנאמר שחלק
9 בתורה נקרא "עץ הדעת
10 טוב ורע", שהרי "עץ
11 הדעת טוב ורע" מוסב על
12 קליפת "נוגה" שבה
13 מעורב טוב ורע, **וְסוֹתֵר**
14 **פְּשָׁטֵי הַכְּתוּבִים וּמִדְרְשֵׁי**
15 **רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, שֶׁכָּל**
16 **הַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית לָנוּ**
17 **וּלְבָנֵינוּ** – חלק הנגלה
18 שבתורה, **נִקְרָא "עֵץ**
19 **חַיִּים לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"**[7],
20 **וְלֹא סֵפֶר הַזֹּהַר לְבַד,** –
21 נקרא "עץ חיים", כי אם
22 התורה כולה, גם חלק
23 הנגלה שבתורה, נקרא
24 "עץ חיים", **וּבִפְרָט שֶׁ** –
25 ספר הזוהר **הָיָה גָּנוּז**
26 **בִּימֵיהֶם,** – הוא עדיין לא
27 נתגלה אז, **וְגַם כָּל חָכְמַת**
28 **הַקַּבָּלָה הָיְתָה נִסְתָּרָה**
29 **בִּימֵיהֶם וְנֶעְלָמָה מִכָּל**
30 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּי אִם** – היתה גלויה **לִיחִידֵי סְגֻלָּה,** – בלבד,
31 **וְאַף גַּם זֹאת** – גם ביחידי סגולה אלה, היה לימודם חכמת
32 הקבלה **בְּהַצְנֵעַ לֶכֶת וְלֹא בָּרַבִּים, כִּדְאִיתָא** – כמו שאנו
33 מוצאים **בַּגְּמָרָא**[8], **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל**[9], **דְּדַוְקָא בְּדוֹרוֹת**
34 **אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מֻתָּר וּמְצֻוֶּה לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה,** – חכמת
35 הקבלה ופנימיות התורה, **וְלֹא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים,** – בכל
36 האמור לעיל, כדאי לעיין בהקדמת רבי חיים ויטאל ל"שער
37 ההקדמות", שנדפסה גם בתור הוספה (הוספה א') בקונטרס "עץ
38 החיים" לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, בהוצאת "אוצר
39 החסידים" (קה"ת), וכן – בהקדמת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע
40 לקונטרס "עץ החיים" האמור. **וְגַם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אָמַר**
41 **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[10] **שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לְגַלּוֹת** – חכמת הקבלה, **רַק**
42 **לוֹ וְלַחֲבֵרָיו לְבַדָּם; וְאַף גַּם זֹאת פְּלִיאָה נִשְׂגָּבָה, דִּלְפִי זֶה**
43 – בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא"
44 האמור, שרק ספר הזוהר נקרא "עץ חיים" ואילו חלק הנגלה
45 שבתורה הוא "עץ הדעת
46 טוב ורע", **לֹא הָיָה לִמּוּד**
47 – **דִּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְכָל-**
48 **שֶׁכֵּן** – לימוד **דִּינֵי**
49 **מָמוֹנוֹת**[11], – על סכסוכים
50 כספיים בין אדם לחברו,
51 לא היו **דּוֹחִין מִצְוַת**
52 **תְּפִלָּה, שֶׁנִּתְקְנָה עַל פִּי**
53 **סוֹדוֹת הַזֹּהַר וְיִחוּדִים**
54 **עֶלְיוֹנִים** – היחודים
55 בשמות הקדושים וספירות
56 העליונות, **לְיוֹדְעִים,** –
57 הסודות והיחודים, **כְּרַבִּי**
58 **שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו,**
59 – שלהם נתגלו כל
60 הסודות והיחודים
61 שעליהם מבוסס ענין
62 התפלה; **וְזֶה אֵינוֹ,** –
63 אלא, ענין לימוד דיני
64 איסור והיתר, או אפילו
65 הדינים של דיני ממונות,
66 הרי דוחה ענין התפלה,
67 **כִּדְאִיתָא** – כמובא
68 **בַּגְּמָרָא**[12], **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**
69 **בֶּן יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו וְכָל מִי**
70 **שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ** – המתעסק **רק** בלימוד התורה, **אֵין**
71 **מַפְסִיקִין** – מלימוד תורה, **לִתְפִלָּה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁעוֹסְקִין בְּ** –
72 לימוד **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּרַב יְהוּדָה, דְּכֻלְּהוּ תְּנוּיֵי בִּנְזִיקִין**
73 **הֲוֵי**[13], – כל לימודו היה בסדר נזיקין, **וַאֲפִלּוּ הָכִי לֹא הֲוֵי**
74 **מְצַלֵּי** – לא היה מתפלל, כדי שלא להפסיק מלימודו, **אֶלָּא**
75 **מִתְּלָתִין יוֹמִין לִתְלָתִין יוֹמִין כַּד מְהַדַּר תַּלְמוּדָא,** – אלא
76 משלשים יום לשלשים יום[14] – כשהיה חוזר על לימודו,
77 **כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּגְּמָרָא**[15], **וּבִירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק קַמָּא** – פרק
78 ראשון, **דִּבְרָכוֹת**[16] **סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי,** –
79 סובר **רשב"י, דַּאֲפִלּוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע אֵין מַפְסִיקִין כִּי אִם**
80 **מִמִּקְרָא,** – מתורה שבכתב מפסיקין לקריאת שמע, **וְלֹא**

---

6. כן הוא בדפוסי תניא ישנים, "חסירי מדע", ברי"ש, וכן צ"ל, ולא כמו שנראה מהדפוסים האחרים שנכתב "חסידי מדע", בדל"ת - שעל פיהם תורגם בטעות בתניא אידיש וכן באנגלית. **7.** משלי ג, יח. **8.** חגיגה יא, ב. יג, א. **9.** ראה שער הגלגולים הקדמה ט"ו בסופה. ובכ"מ. **10.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה אד"ר בתחלתה (זח"ג קכז, ב ואילך) ועוד בכ"מ בזהר עד"ז דברי רשב"י". **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אולי י"ל דמבדיל ד"מ - דבהם הפס"ד דעושין כמנהג התגרין, דינא דמלכותא וכו'. ומהני מחילה וכו'". **12.** שבת יא, א. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לשאלת כמה - איך נעשו היחודים שע"י התפלה בכל יום - ראה תו"א לח, ד. סט, א. ובכ"מ". **13.** ברכות כ, א. **14.** ראה לעיל הערה 12. **15.** ר"ה לה, א. **16.** סוף הלכה ב'.

מִמִּשְׁנָה, – תורה שבעל־פה, **דַּעֲדִיפֵי** – המשנה עדיפה **מִמִּקְרָא**[17] **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְלֹא חִלֵּק בֵּין** – לימוד **סֵדֶר זְרָעִים וּמוֹעֵד וְקָדָשִׁים טְהָרוֹת לִ** – לימוד סדר **נְזִיקִין**[18] – שנאמר שבלימוד שאר הסדרים לא יפסיקו ובלימוד סדר נזיקין – יפסיקו, אין רבי שמעון בן יוחאי מחלק כך, אלא לדעתו גם בלימוד סדר נזיקין לא מפסיקין אפילו לקריאת שמע, **(וְ** – אגב, הוא **סוֹתֵר דַּעַת עַצְמוֹ** – כפי שהוא עצמו סובר **בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא בְּכַמָּה מִקְוֹמוֹת**[19], **דְּמִשְׁנָה** – בהשוואה למקרא, **אִיהִי** – היא, **שִׁפְחָה כוּ',** **וְהַמִּקְרָא שֶׁהוּא תּוֹרַת מֹשֶׁה וַדַּאי עֲדִיפָא** – עדיפה, **מְקַבָּלָה, דְּאִיהִי** – הקבלה, היא **"מַטְרוֹנִיתָא"** – מלכה, **בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא שָׁם, וְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא "מַלְכָּא"** – בחינת מלך, שהוא חשוב יותר מאשר ״מטרוניתא״ (מלכה) שהיא משנה; הרי, שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמקרא (תורה שבכתב) חשוב אפילו מקבלה, ובוודאי חשוב ממשנה, ואילו כאן יוצא שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמשנה חשובה ממקרא ואשר ממקרא מפסיקין לקריאת שמע וממשנה לא מפסיקין. ועל ענין ״מלכא״ אומר רבנו הזקן במוסגר (**דְּהַיְנוּ** – בחינת ״מלכא״ היא **"יְסוֹד אַבָּא" הַמְלֻבָּשׁ בְּ"זְעֵיר אַנְפִּין", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל**[20]). **וְגַם פִּלְפּוּל הַקּוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים,** – שבהתאם ל״רעיא מהימנא״ האמור, הם **דְּמִסְטְרָא דְּרַע** – מצד הרע **וְרוּחַ הַטֻּמְאָה,** – הרי שלא רק במשניות ובהלכות עצמן – כי אם גם בפלפולים של הקושיות והתירוצים שבדינים, **אַשְׁכְּחָן בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי דְּעָסַק בֵּיהּ טוּבָא** – מוצאים אנו ברשב״י שעסק בהן רבות **גַּם בִּהְיוֹתוֹ בַּמְּעָרָה,** – למרות ששם לא היה נוגע לפסוק להלכה, ובפרט בדיני ממונות בין אדם לחברו; **וְאַדְּרַבָּה בִּזְכוּת צַעַר** – מהיותו מוחבא ב־**הַמְּעָרָה זָכָה לָזֶה, כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּגְּמָרָא**[21] **דְּאָמַר לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אַכָּל** – על כל **קוּשְׁיָא כ"ד פֵּרוּקֵי,** – תירוצים, **וְ** – רבי שמעון בן יוחאי **אָמַר לוֹ: "אִלּוּ לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ כוּ'"** – אילו לא ראית אותי במצב זה של צער המערה לא הייתי זוכה ליכולת לענות על כל קושיא כל כך הרבה תירוצים; שכן, רק בזכות צער המערה זכה לעליונות זו בלימוד התורה, לפלפולים ולקושיות ולתירוצים, **(וְגַם בֶּאֱמֶת, עַל כָּרְחֵךְ** – מן ההכרח הרי לומר, **שֶׁעִכֵּר עָסְקֵיהֶם בַּמְּעָרָה הָיָה תּוֹרַת הַמִּשְׁנָיוֹת,** ת"ר **סִדְרֵי** – משניות, **שֶׁהָיָה בִּימֵיהֶם**[22] **עַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ,** – שסידר המשניות בששה סדרים אך לפני זה היה אצלם שש מאות סדרים במשניות, **דְּאִלּוּ סֵפֶר הַזֹּהַר וְהַתִּקּוּנִים הָיָה יָכוֹל לִגְמֹר בְּב' וְג' חֳדָשִׁים, כִּי בְּוַדַּאי לֹא אָמַר דָּבָר אֶחָד ב' פְּעָמִים).** – הרי שבודאי היו עסוקים כל הזמן בסדרי המשניות הרבים שהיו לפניהם, **גַּם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[23]**: "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד".** – שד' האמות של הלכה הן במקום בית המקדש, כיצד, איפוא, יכולים לומר, בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה״רעיא מהימנא״ האמור, שהלימוד בהלכות איסור והיתר וכו' הוא ענין של ״עץ הדעת טוב ורע״[24]?

אגרת הקדש

כ"א ממקרא ולא ממשנה דעדיפי ממקרא לרשב"י ולא חילק בין סדר זרעים ומועד וקדשים טהרות לנזיקין (וסותר דעת עצמו בר"מ בכמה מקומות דמשנה איהי שפחה כו' והמקרא שהוא תורת משה ודאי עדיפא מקבלה דאיהי מטרוניתא בר"מ שם ותורה שבכתב הוא מלכא (דהיינו יסוד אבא המלובש בז"א כמ"ש האריז"ל)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים דמסטרא דרע ורוח הטומאה אשכחן ברשב"י דעסק בי' טובא גם בהיותו במערה ואדרבה בזכות צער המערה זכה לזה כדאיתא בגמ' דאמר לר' פנחס בן יאיר אכל קושי' כ"ד פירוקי וא"ל אילו לא ראיתני בכך כו' (וגם באמת ע"כ עיקר עסקיהם במערה הי' תורת המשניות ת"ר סדרי שהיה בימיהם עד רבינו הקדוש דאילו ספר הזהר והתיקונים היה יכול לגמור בב' וג' חדשים כי בודאי לא אמר דבר אחד ב' פעמים) גם אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

---

17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל דהוסיף הטעם - כי גם הטעם חלק מהתמי' כדלקמן. ולהעיר דמשנה - גליא דתורה ומקרא שייך לקבלה (לקו"ת בי' דולא תשבית. אבל ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב)". **18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שבק סדר נשים וכו' (ראה לקוטי לוי"צ לתניא)". **19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע וחיפוש. וראה זח"א כז, ב (הקדמת תקו"ז יד, סע"א ואילך) ובביאור"ז שם (גם דהצ"צ - ח"ב)". **20.** שער המצוות פ' ואתחנן. ובכ"מ. **21.** שבת לג, ב. **22.** חגיגה יד, א. ובפרש"י. **23.** ברכות ח, א. **24.** על מה שרבנו הזקן אומר כאן **ההכרח** שמן ההכרח לומר שעיקר עסקם במערה היה בתורת המשניות, בת"ר סדרים שהיו בימיהם, מפני שאת הזוהר והתיקונים היו יכולים לסיים בשנים או שלשה חדשים - מקשה בספר "דברי תורה" לבעל "מנחת אלעזר" מהדורא ח' סימן ע' (אחרי בקשת מחילה מהדרת גאון קדשו וכו'), שלכאורה אין זה הכרח כלל, שכן, כפי שאומר שם: האם בנגלה לא היו יכולים לסיים כל המשניות במשך כמה חדשים, בשעה שלא היו מפלפלים ומסלסלים בחידושים שבהן? - אלא בגלל פלפולם וסלסולם בקושיות ובתירוצים וכו' זה לוקח זמן רב, ואם כך - אומר הוא - הרי אותו דבר בנסתר דתורה, **ועוד יותר** מאשר בנגלה, שעל ידי ביאור הפרטים והענינים שבספר הזוהר ובתיקונים, זה יכול לארוך זמן רב, שגם י"ג שנה לא יספיקו לכך. ענה **הרבי:** "להשאלה הנ"ל י"ל דאדה"ז האט באווראנט באגה"ק זו **עצמה**. ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י ר' אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) - ורק **ב'** "מהדורות" - פעמים היינו עשר שנים רצופות. ואז הי' שש סדרים, והלימוד - שהי' לאחרי ר' יוחנן - **שלא בערך** לדורו דרשב"י - ראשונים (עירובין נג, א). עאכו"כ כשעסקו ב"שש מאות סדרי שהי' בימיהם", ב"פלפול הקושיות ותירוצים" - **כ"ד**

יום חמישי ו' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמג, ועוד יש להפליא... עד עמ' 286, בהסתר כו':

אגרת הקדש

ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועוד הרבה הלכות חלב ודם ושאר איסורין וגם טומאת המת יהי' צריכין לידע כדכתיב הנער בן מאה שנה ימות וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא

1 **וְעוֹד יֵשׁ לְהַפְלִיא הַפְלֵא וָפֶלֶא,** – על מה ש"חסירי מדע"
2 לומדים פירושו של ה"רעיא מהימנא" האמור, יש להתפלא
3 פליאה **שלישית**, בנוסף לשתי הפליאות האמורות: א) מצד
4 הענין שחלק מן התורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע". ב) מצד זה
5 שבהתאם לכך לא היה
6 הלימוד בדיני איסור
7 והיתר דוחה ענין התפלה
8 שנוסד על פי סודות הזוהר
9 ויחודים עליונים, והרי
10 העובדה היא, שבאלה
11 שתורתם אומנתם, דוחה
12 הלימוד באיסור והיתר
13 מצות התפלה, הרי בנוסף
14 לשתי פליאות אלו, ישנה
15 פליאה שלישית, כפי
16 שיפרט להלן: **אֵיךְ אֶפְשָׁר**
17 **שֶׁלִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא**
18 **יִצְטָרְכוּ לֵידַע הִלְכוֹת**
19 **אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטֻמְאָה וְטָהֳרָה, כִּי אֵיךְ יִשְׁחֲטוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם**
20 **חֻלִּין** – לצריכה הרגילה, **אִם לֹא יֵדְעוּ הִלְכוֹת דְּרָסָה וַחֲלָדָה**[25]
21 **וּשְׁהִיָּה הַפּוֹסְלִים הַשְּׁחִיטָה, וּפְגִימַת הַסַּכִּין,** – הפוסלת את
22 השחיטה, **וְכִי יִוָּלֵד אִישׁ בְּטִבְעוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹחֵט** – השוחט **בְּלִי**
23 **שְׁהִיָּה וּדְרָסָה? וְגַם הַסַּכִּין תִּהְיֶה** – בטבע, **בְּרִיאָה** – בלי פגם
24 **וְעוֹמֶדֶת בְּלִי פְּגִימָה לְעוֹלָם?** – וכיוון שמושלל הדבר שכך
25 יהיה בטבע – מן ההכרח הרי לדעת ההלכות כדי שהשחיטה לא
26 תהיה פסולה, **וְעוֹד הַרְבֵּה הִלְכוֹת** – הקשורות בשחיטת
27 הקרבנות וכו', **חֵלֶב וְדָם וּשְׁאָר אִסּוּרִין, וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת**
28 **הַמֵּת יִהְיוּ**[26] **צְרִיכִין** – הכהנים שיקריבו הקרבנות **לֵידַע,** –
29 לדעת, **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[27]: **"הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה**
30 **יָמוּת"**[28], – הרי על כל פנים יהיה ענין המיתה – וצריכים הרי
31 לדעת דיני טומאת מת, **וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת יוֹלֶדֶת צָרִיךְ**
32 **לֵידַע, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[29]: **"הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו"**[30], –
33 יהיו בין הנגאלים בגאולת משיח, **אִם תֵּלֵד אִשָּׁה בְּכָל יוֹם**
34 **מְבִיאָה אַחַת,** – כלומר, שלא יצטרכו לחכות תשעה חדשים
35 להולדת ילד, אלא באותו יום שתתעבר, באותו יום גם תלד,
36 ולאחר מכן יוולדו לאותה אשה עוד ילדים ביום אחר מאותה
37 ביאה שממנה נולד הילד הראשון, **אַף־עַל־פִּי־כֵן דִּין אִסּוּר**
38 **טֻמְאָתָהּ לֹא יִשְׁתַּנֶּה,** – הרי שיצטרכו לדעת דיני טומאת
39 יולדת גם בזמן המשיח. מה שפירשנו "אם תלד אשה בכל יום",
40 שהכוונה היא שבאותו יום שתתעבר, באותו יום תלד, הוא –

41 כותב הרבי: **"כפי' האריז"ל בלקוטי הש"ס (מילואים לתהלים**
42 **להצ"צ קאפ' כ'. סד"ה גנתא) – דלא כפרש"י בשבת (ל, ב).**
43 **וראה חדא"ג שם"** – בהתאם לפירוש האריז"ל שמפרש מה
44 שהגמרא אומרת בשבת (ל, ב) "עתידה אשה שתלד בכל יום",
45 מפרש האריז"ל שהכוונה
46 היא שזמן העיבור יהיה
47 ביום אחד, במקום שעתה
48 זמן העיבור הוא תשעה
49 חדשים, כפי שהאריז"ל
50 אומר ב"לקוטי הש"ס" (על
51 שבת ל, ב), מובא
52 ב"מילואים" לתהלים
53 לה"צמח צדק" על פרק כ',
54 ובסוף מאמר דיבור
55 המתחיל "גנתא" (ביאורי
56 הזוהר לה"צמח צדק" חלק
57 ב' עמוד תתכז ואילך).
58 ואין זה כפי שמפרש רש"י
59 בשבת הפסוק "הרה ויולדת יחדיו" (ממנו מביאה הגמרא את
60 הראיה), שבאותו יום שתתעבר בילד חדש – באותו יום תלד
61 ילד מעיבור קודם, וכפי שאומר שם "חדושי אגדות מהרש"א"
62 שאי אפשר לומר שההריון והלידה של אותו ילד יהיו ביום
63 אחד, שכן, אז אין ראיה ממה שהראה לתלמיד תרנגולת
64 המולידה ביצים כל יום, שהרי גם בתרנגולת אין ההריון שהיא
65 מתעברת מהזכר ולידת הביצה – באותו יום, אלא בין ההריון
66 ללידת הביצה עוברים עשרים ואחד ימים, כמו שהגמרא אומרת
67 בבכורות "תרנגולת לכ"א יום", מפרש רש"י שאחרי
68 שהתרנגולת מתעברת מהזכר, משתהה הביצה להשלמתה,
69 עשרים ואחד יום. ואילו האריז"ל אינו לומד כך פירוש הגמרא
70 בשבת, אלא שהכוונה היא שההריון והלידה של **אותו** ולד הם
71 ביום **אחד**. אגב, ה"צמח צדק" ב"מילואים" על תהלים (הנזכר
72 לעיל) מביא ממדרש רבה פרשת נח (התחלת פרשה ל"ו), שכך
73 היה לפני המבול, שבאותו יום שאשה התעברה, באותו יום גם
74 ילדה. מה שרבנו הזקן מוסיף כאן, שזה יהיה "מביאה אחת",
75 הכוונה מן (על ידי) ביאה **אחת**. על מה שישנם הרוצים לפרש,
76 שהכוונה היא "מביאה אחת", שהיא מביאה קרבן אחד – כתב
77 הרבי: "?! **עתה ראיתי שגם המעתיק לאנג' פי' כן! ומה זה שייך**
78 **לנדו"ד? (ובפרט שזה דין גם עתה). ולדעתי הפי' "מן (ע"י)**
79 **ביאה אחת" (ובזה גם מתורצת קושית החרא"ג)".** – הרבי כותב
80 אי אפשר ללמוד כך, שכן: איזו שייכות יש לכך לענינינו כאן?

פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684], משא"כ ב"ס' הזהר והתיקונים", כי פלפול... דמסטרא הרע" ולית תמן ב"ס' הזהר והתיקונים" (כדלעיל). אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה שעי"ז **זכה לזה כו'". 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולא הזכיר הגרמה ועיקור". **26.** כצ"ל, "יהיו", בוי"ו, כפי שציין כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **27.** ישעי' סה, כ. **28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז מיתה". **29.** ירמי' לא, ז. **30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז לידה".

ובמיוחד שזה דין **גם כיום** (ולאו דוקא בזמן המשיח). אלא, לומד הרבי, שהכוונה היא "מביאה אחת" – מן ביאה **אחת** תלד ילד **אחד** ביום אחד, וילד **שני** ביום שני וכו'. והרבי מציין מהגמרא בנדה (כז, א) שמביאה אחת היתה לידה של שני ילדים כשבין לידה אחת לשניה עברו כמה וכמה ימים, כפי שהגמרא מביאה שם מקרה של שלשה חדשים שעברו בין הלידה של ילד אחד ללידה של הילד השני, למרות ששתי הלידות היו מביאה אחת. במה שרבנו הזקן מוסיף שזה יהיה מן ביאה **אחת** (אומר הרבי) תוקטן או תתורץ התמיה שהרי אין זה יכול להיות **בכל** יום, שכן אחרי לידה **אחת** באים הרי ימים רבים של **איסור** ביאה, הרי בין־כך אין שום לידה בכל הימים האלה שהם שבעה או ארבע עשרה פעמים יותר מאשר הימים שבהם ביאה מותרת, אך כשאומרים שזה יהיה מביאה **אחת** הרי מהביאה שהיתה בזמן ההיתר היו לאחר מכן כמה וכמה לידות בכמה וכמה ימים, וכפי שאכן כך הדבר בתרנגולת (מה שהגמרא מביאה דוגמה מתרנגולת), שלמרות שאחרי שנתעברה אין התרנגולת מקבלת זכר (בהתאם לרש"י בבכורות ח, ב בדיבור המתחיל "והא") אף־על־פי כן היא מולידה כמה וכמה ביצים בכמה וכמה ימים מן הביאה האחת של הזכר. **וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּדָבָר הַפָּשׁוּט וּמְפֹרָסָם הָפְכוֹ בְּכָל הַשַּׁ"ם וּמִדְרָשִׁים,** – שבכל הש"ס והמדרשים מפורסם, שבזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, להיפך מהמסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, **דְּפָרִיךְ**[31] – שמקשים **"הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא"?** – לשם מה צריכים לומר **עכשיו** הלכה שתהיה נוגעת רק כשמשיח יבוא? – הרי שעל כל פנים בזמן המשיח **יצטרכו** לדעת הלכה זו, **וְאֵלִיָּהוּ בָּא לִפְשֹׁט כָּל הַסְּפֵקוֹת**[32]**, וּפָרְשָׁה זוֹ עָתִיד אֵלִיָּהוּ לְדָרְשָׁהּ כוּ'**[33]**. וְעוֹד אֵינוֹ מוּבָן,** – ב"רעיא מהימנא" האמור: **מַה שֶּׁכָּתוּב: "דְּלָא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו, **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵעֲמֵי הָאָרֶץ כוּ'** – שלכן "עץ הדעת טוב ורע" שהוא איסור והיתר וכו' לא ישלוט בבני ישראל, מפני שתלמידי חכמים לא יתפרנסו מעמי הארץ, **וְלָא "מֵעֲרֵב רַב" דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פָּסוּל טָמֵא וְאָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם,** [34]**דְּהָא גַּם בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי לֹא הָיוּ** – תלמידי חכמים, **מִתְפַּרְנְסִין מֵעֲמֵי הָאָרֶץ דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פָּסוּל אָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם שֶׁהֵרֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָיוּ**[34]**] לָהֶם שָׂדוֹת וּכְרָמִים כְּעֲמֵי הָאָרֶץ,** – ולא היו צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, **וַאֲפִלּוּ הָכִי** – ואף־על־פי כן, **הָיוּ עוֹסְקִין בְּלִמּוּד אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטֻמְאָה וְטָהֳרָה כָּל הַזּוּגוֹת** – של התנאים, **שֶׁהָיוּ בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי**[35]**, וְהֶעֱמִידוּ תַּלְמִידִים** – בדינים **אלה** ובחלק **זה** של נגלה דתורה, **לַאֲלָפִים וּרְבָבוֹת**[36]**, וְלִמּוּד** – חלק **הַנִּסְתָּר** – שבתורה, היה **בְּהֶסְתֵּר כוּ'**: – הרי שהעובדה שאין תלמידי חכמים צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, אינה מהווה סיבה שבגללה לא צריכים חלילה ללימוד של דיני איסור והיתר, טומאה וטהרה.

אגרת הקדש

ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ס ומדרשים דפריך הלכתא למשיחא ואליהו בא לפשוט כל הספיקות ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו': ועוד אינו מובן מ"ש דלא יתפרנסון ת"ח מעמי הארץ כו' ולא מערב רב דאכלין פסול טמא ואסור ח"ו שהרי ת"ח שבזמן בית שני לא היו מתפרנסין מע"ה דאכלין פסול אסור ח"ו שהיה להם שדות וכרמים כע"ה ואפ"ה היו עוסקין בלימוד איסור והיתר וטומאה וטהרה כל הזוגות שהיו בימי בית שני והעמידו תלמידים לאלפים ורבבות ולימוד הנסתר בהסתר כו':

יום שישי ז' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 286, אך באמת כשתדקדק... עד עמ' קמד, הכל אחד:

אַךְ בֶּאֱמֶת, כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן רַעְיָא מְהֵימְנָא דִּלְעֵיל, – רבנו הזקן מסביר להלן, שמדקדוק לשון ה"רעיא מהימנא" מובן, שלא **הדינים ולימוד התורה** של איסור והיתר וכו' נקראים חלילה "עץ הדעת טוב ורע", אלא **הדברים** של איסור והיתר המקבלים חיותם מן ועל־ידי קליפת נוגה, שהיא, קליפת נוגה, היא "עץ הדעת טוב ורע", מעורב בה טוב ורע, כפי שיסביר להלן, לשון ה"רעיא מהימנא" הוא: **"וְאִילָנָא דְּטוֹב וָדָע דְּאִיהוּ אִסּוּר וְהֶתֵּר כוּ'"**, – והעץ של טוב ורע **שהוא** איסור והיתר וכו', **וְלֹא אָמַר "תּוֹרַת אִסּוּר וְהֶתֵּר"** – הלימוד של עניני איסור והיתר, **אוֹ "הֲלָכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר",** – שהן, הלימוד או ההלכות של איסור והיתר הם חלילה "עץ הדעת

אגרת הקדש

אך באמת כשתדקדק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו' ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה אלא ר"ל דגוף

---

31. סנהדרין נא, ב. **32.** ראה עדיות פ"ח מ"ז ובמפרשים שם. **33.** מנחות מה, א. **34.** הבא להלן בחצ"ר ליתא בתניא שלפנינו, וניתוסף כאן ע"פ הגהת הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **35.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חגיגה פ"ב מ"ב". **36.** רמב"ם בהקדמת ספר היד.

אגרת הקדש

דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע שהוא קליפת נוגה כמ"ש בע"ח. וזהו לשון אסור שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה כדבר המותר דהיינו שאינו קשור ואסור בקליפה ויוכל לעלות ע"י האדם האוכלו בכוונה לה' וגם בסתם כל אדם העובד ה' שבכח האכילה ההיא לומד ומתפלל לה' ונמצא שנעשה אותיות התורה והתפלה העולה לה' מכח הנברר מהמאכל ההוא וזהו בחול אבל בשבת שיש עליה לקליפת נוגה בעצמה עם החיצוניות שבכל העולמות לכן מצוה לאכול כל תענוגים בשבת ולהרבות בבשר ויין אף שבחול נקרא זולל וסובא. משא"כ בדבר איסור שאינו יכול לעלות לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומד בכח ההוא אם לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רז"ל ונעשה היתר [גמור]. אבל הלימוד בתורה אף הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה שהם המשניות ובריתות שבגמרא ופוסקים המבארים ומבררים דבריהם להלכה למעשה הן הן גופי תורה שבע"פ שהיא ספי' מלכות דאצילות כדאי' בזוה"ק במקומות אין מספר ובריש תיקונים מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה ובאצי' איהו וגרמוהי חד בהון דהיינו שאור א"ס ב"ה מתייחד באצילות בתכלית היחוד שהוא ורצונו וחכמתו המלובשים בדבורו שנקרא מלכות הכל אחד:

1 טוב ורע" – **אֶלָּא** ה"רעיא מהימנא" אומר "איסור והיתר",
2 **רוֹצֶה־לוֹמַר דְּגוּף דָּבָר הָאָסוּר וְדָבָר הַמֻּתָּר** – עצם הדבר
3 אודותו מדובר בדינים אלה, **שדבר** זה אסור **ודבר** זה מותר,
4 **הוּא מֵאִילָנָא דְּטוֹב וָרָע,** – מ"עץ הדעת טוב ורע", **שֶׁהוּא**
5 **קְלִפַּת נֹגַהּ,** – בה מעורב
6 טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**
7 **בְּעֵץ חַיִּים**[37]**. וְזֶהוּ לְשׁוֹן**
8 **"אָסוּר",** – מלשון קשור,
9 **שֶׁהַקְּלִפָּה שׁוֹרָה עָלָיו**
10 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת**
11 **לְמַעְלָה** – בקדושה,
12 **כְּדָבָר הַמֻּתָּר,** – מלשון
13 התרה, **דְּהַיְנוּ** – המלה
14 "מותר" משמעותה **שֶׁאֵינוֹ**
15 **קָשׁוּר וְאָסוּר בִּקְלִפָּה,** –
16 שלא יוכל לעלות
17 למעלה, **וְיוּכַל לַעֲלוֹת**
18 **עַל־יְדֵי הָאָדָם הָאוֹכְלוֹ**
19 – את הדבר המותר,
20 **בְּכַוָּנָה לַה',** – שאוכל
21 דבר זה כדי שיהיה לו כוח
22 לעבוד את ה', **וְגַם בִּסְתָּם**
23 – כשהוא אוכל אותו
24 סתם מבלי שתהיה לו,
25 בשעת מעשה, כוונה כדי
26 לעבוד את ה', **כָּל אָדָם**
27 **הָעוֹבֵד ה' שֶׁבְּכֹחַ**
28 **הָאֲכִילָה הַהִיא לוֹמֵד**
29 **וּמִתְפַּלֵּל לַה', וְנִמְצָא**
30 **שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה**
31 **וְהַתְּפִלָּה הָעוֹלָה לַה' מִכֹּחַ הַנִּבְרָר מֵהַמַּאֲכָל הַהוּא,** –
32 שאכל, החיות שבמאכל היא מקליפת "נוגה", והיא עולה לה',
33 **וְזֶהוּ בְּחֹל,** – שאז מן ההכרח להזדקק לתורה ותפילה כדי
34 שהחיות שבאותו מאכל תעלה לה', **אֲבָל בְּשַׁבָּת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ**
35 **לִקְלִפַּת נֹגַהּ בְּעַצְמָהּ עִם הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת,** –
36 שהיא אז בעליה, שכן שבת היא עליית העולמות[38], **לָכֵן מִצְוָה**
37 **לֶאֱכֹל כָּל תַּעֲנוּגִים בְּשַׁבָּת** – **האכילה עצמה** בשבת היא
38 מצוה, לא רק מה שבכוח האכילה ההיא הוא לומד ומתפלל,
39 **וּלְהַרְבּוֹת בְּ** – אכילת **בָּשָׂר וְ** – בשתיית **יַיִן, אַף שֶׁבְּחֹל** –
40 כשהוא מחפש לאכול בשר ולשתות יין, **נִקְרָא "זוֹלֵל וְסוֹבֵא",**
41 – ואילו בשבת, כשהוא אוכל לשם עונג שבת, זו מצוה. על כל
42 פנים, כל האמור הוא בדבר של "היתר" שאינו קשור בקליפה
43 ויש בו היכולת לעלות, וכפי שמוסבר בפרק ז' שבחלק הראשון
44 של ספר ה"תניא". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדָבָר אָסוּר** – שאסור
45 לאכול אותו, **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת** – לקדושה, **לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא**
46 **בְּחֹל גַּם כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וְלוֹמֵד כֹּחַ הַהוּא,** – כלומר, דבר איסור
47 אינו יכול לעלות לקדושה, כי הוא אסור וקשור לקליפה, **אִם לֹא**
48 **שֶׁאָכַל לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ** – להצלת נפשו, **שֶׁהִתִּירוּ רַז"ל וְנַעֲשָׂה הֶתֵּר**
49 **[גָּמוּר]**[39]**. אֲבָל הַלִּמּוּד בַּתּוֹרָה, אַף הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה**
50 **וְטָהֳרָה,** – לא **הדברים** עצמם שהם אסור וטמא מותר וטהור,
51 אודותם דנות ההלכות,
52 שהם "עץ החיים טוב ורע",
53 כי אם הלכות התורה
54 שלומדים אודות דברים
55 אלה, **שֶׁהֵם הַמִּשְׁנָיּוֹת**
56 **וּבְרַיְתּוֹת שֶׁבְּגְמָרָא**
57 **וּפוֹסְקִים,** – הפוסקים
58 הלכה למעשה, **הַמְבָאֲרִים**
59 **וּמְבָרְרִים דִּבְרֵיהֶם** – דברי
60 המשנה והברייתות,
61 **לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הֵן הֵן**
62 **גּוּפֵי** – עיקר **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־**
63 **פֶּה, שֶׁהִיא** – תורה שבעל
64 פה, היא **סְפִירַת מַלְכוּת**
65 **דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא** –
66 כמובא **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**
67 **בְּמְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר,**
68 **וּבְרֵישׁ תִּקּוּנִים:** – בתחילת
69 "תיקוני זוהר"[40] כתוב:
70 **"מַלְכוּת** – היא בחינת **פֶּה,**
71 **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן**
72 **לָהּ",** – אנו קוראים לה,
73 **וּבַאֲצִילוּת אִיהוּ** – הוא,
74 אור אין סוף, **וּגְרַמּוֹהִי** –
75 הכלים והמדות שלו
76 (הנקראים "גרמוהי"), **חַד**
77 **בְּהוֹן**[41]**,** – הם דבר אחד בהם, **דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**
78 **מִתְיַחֵד בַּאֲצִילוּת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ**
79 **הַמְלֻבָּשִׁים בְּדִבּוּרוֹ שֶׁנִּקְרָא "מַלְכוּת"** - **הַכֹּל אֶחָד:** – דבר אחד,
80 הרי ששם לא שייך לומר הענין של "עץ הדעת טוב ורע"; אלא זה
81 תכלית היחוד של אלקות, כך ההלכות של תורה שבעל־פה
82 מהמשניות, הברייתות והפוסקים שהן בחינת "מלכות דאצילות", הן
83 באופן היחוד של "מלכות דאצילות", ולא שייך לומר חס־ושלום
84 עליהם הענין של "עץ הדעת טוב ורע". אלא, כפי שיסביר להלן, כך
85 הדבר מצד עצם הענין של "מלכות דאצילות" כפי שהיא
86 ב"אצילות", ומצד **עצם** הענין של הלכות התורה שהן בבחינת
87 "מלכות דאצילות", אך כפי שזה בא לאחר מכן בהתלבשות, הרי
88 שלא רק ההלכות של תורה באו בהתלבשות בעולמות, בהם יכול
89 להיות עליהן העלם והסתר, כי אם גם "מלכות דאצילות" כפי שהיא
90 באה בהתלבשות – גם היא נקראת "עץ הדעת טוב ורע", מצד
91 ההתלבשות בקליפת "נוגה" הכלולה מטוב ורע, וזאת – כדי לברר
92 בירורים (לברר את הטוב מן הרע).

---

37. שער מ"ט פרק ב'. **38.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר לכהנ"ל מלשון אדנ"ע בעצמו (תו"א פ' ח"ש) ובביאור הצ"צ לשם (נדפס בתו"א קה"ת בהוספה)". **39.** ראה הוספה (הודפס בספר "שיעורים בספר התניא"). **40.** יז, א (בהקדמה - פתח אליהו"). **41.** ראה לעיל ריש ס"כ.

שבת קודש ח' מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמד, ומ"ש האריז"ל... עד עמ' 288, מסטרא דרע.

וּמַה שֶּׁכָּתַב הָאָר"י זַ"ל שֶׁהַמִּשְׁנִיּוֹת הֵן בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, – ואילו אנו אומרים כאן מהזוהר שהמשניות הן ב"מלכות **דאצילות"? רוֹצֶה־לוֹמַר לְבוּשׁ מַלְכוּת דִּיצִירָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בָּהּ מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – כפי ש"מלכות דאצילות" באה בהתלבשות ב"מלכות דיצירה" – שם הוא ענין המשניות שבעולם ה"יצירה", **וּמַלְכוּת דִּיצִירָה נִקְרָא "שִׁפְחָה"** – המשמשת וטפלה לאלה המלובשים בה, שזה **לְגַבֵּי מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,**– דבר זה מתרץ מה שרבנו הזקן הביא לעיל מהירושלמי, פרק ראשון של מסכת ברכות, שרבי שמעון בן יוחאי סובר, שגם לקריאת שמע לא מפסיקים כי אם ממקרא ולא ממשנה שהיא למעלה ממקרא, והרי סתירה לכך ממה שרבי שמעון בן יוחאי עצמו אומר ב"רעיא מהימנא" שמשנה היא שפחה, ומקרא – מלכא? אלא, כפי הנאמר כאן, אין בכך שום סתירה, שכן מה שהוא אומר שמשנה היא שפחה – הרי זה כפי שהיא באה **בהתלבשות** ב"מלכות דיצירה", אך כפי שמשנה היא בעצם – היא ב"מלכות דאצילות", וכך גם במקרא ישנו הבדל בין כפי שהוא בעצם לבין כפי שהוא בא בהתלבשות, ובלשון רבנו הזקן: **וּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה נִקְרָא "אָמָה".** – שלמעלה מ"שפחה", **וְתֵדַע,** – ראיה שקיים הבדל בין כפי שזה בעצם לבין כפי שזה בא בהתלבשות, **מַה שֶּׁכָּתַב הָאָר"י זַ"ל דְּמִקְרָא דְּהֵינוּ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא בַּעֲשִׂיָּה, וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּזֹּהַר וּבִכְתָבֵי הָאָרִיז"ל מְקוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, שֶׁהִיא** – ספירת **תִּפְאֶרֶת, שֶׁהוּא "זְעֵיר אַנְפִּין"** – מדות, **דַּאֲצִילוּת?** – הרי שהוא גם למעלה מ"מלכות דאצילות", כיצד, איפוא, אומרים שהוא ב"עשיה"? **אֶלָּא** – כשאומרים שמקרא הוא ב"עשיה", הכוונה היא **שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּעֲשִׂיָּה. וְכֵן הוּא בְּהֲדִיָא** – במפורש, **בְּסֵפֶר הַכַּוָּנוֹת, שֶׁמִּקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד וְקַבָּלָה כֻּלָּם בַּאֲצִילוּת, אֶלָּא שֶׁמִּקְרָא מִתְלַבֵּשׁ עַד עֲשִׂיָּה,** – שכן, במקרא – תורה שבכתב – העיקר הוא ענין האותיות, ואותיות הן הרי ענין של "עשי", נכתבות בדיו על הקלף, **וּמִשְׁנָה** – מתלבשת, **עַד הַיְצִירָה,** – שכן, משנה היא הענין של הלכות – כשר ופסול וכו' – שבאות מחסד וגבורה, הרי זו התלבשות ב"יצירה", שעולם היצירה הוא עולם המדות, "שית ספירין מקננין ביצירה", **וְתַלְמוּד** – מתלבש, **בִּבְרִיאָה.** – שכן, "תלמוד" הוא טעמי ההלכות – הרי זו התלבשות ב"בריאה" שעולם ה"בריאה" הוא עולם ההשגה בו מאירה "בינה", "אימא עילאה מקננא בכורסיא" – בעולם הבריאה[42].

אגרת הקדש

ומ"ש האריז"ל שהמשניות הן במלכות דיצירה ר"ל לבוש מלכות דיצירה שנתלבשה בה מלכות דאצילות ומלכות דיצירה נקרא שפחה לגבי מלכות דאצילות ומלכות דבריאה נקרא אמה ותדע ממ"ש האריז"ל דמקרא דהיינו תושב"כ הוא בעשי' והרי מפורש בזהר ובכתבי האריז"ל מקומות אין מספר שהיא תפארת שהוא ז"א דאצילות אלא שמתלבשת בעשי' וכן הוא בהדיא בספר הכוונות שמקרא ומשנה ותלמוד וקבלה כולם באצילות אלא שמקרא מתלבש עד עשיה ומשנה עד היצירה ותלמוד בבריאה. והנה כשהמלכות דאצי' מתלבשת בקליפת נוגה כדי לברר הניצוצות שנפלו בחטא אדה"ר וגם הרפ"ח ניצוצין שנפלו בשבירת הכלים אזי גם המלכות דאצי' נקרא בשם עץ הדעת טוב ורע לגבי ז"א דאצילות שאינו יורד שם ונקרא עץ חיים והנה התלבשות המלכות בקליפת נוגה הוא סוד גלות השכינה אשר שלט האדם באדם כו' וז"ש ברע"מ ובזמנא דאילנא דטו"ר **טוֹב וָרָע" לְגַבֵּי** – ובהשוואה ל־"זְעֵיר אַנְפִּין" **דַּאֲצִילוּת, שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵד שָׁם, וְ** – "ז"א" **נִקְרָא "עֵץ חַיִּים". וְהִנֵּה, הִתְלַבְּשׁוּת הַמַּלְכוּת בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ הוּא סוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה - "אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם** – של קליפה, **בְּאָדָם** – של קדושה, **כו'".** – כמובא לעיל, באגרת הקודש סימן כ"ה מ"ספר הגלגולים" על שליטת הקליפה בזמן הגלות, שזה "לרע לו", להעלאת ניצוצי הקדושה מאדם בליעל של קליפה. להלן, יתרץ רבנו הזקן מה שהקשה על דברי ה"רעיא מהימנא" שבפרשת נשא, שבזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט, מתפרנסים תלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים, רק ממה שעמי הארץ נותנים להם ואשר לכן הם מתעסקים בדיני איסור והיתר וכו', ועל כך שאל ממה שתלמידי חכמים, בזמן בית שני, היה להם שדות וכרמים משלהם כמו שהיה לעמי הארץ, ואף־על־פי כן היה עיקר התעסקותם בדיני איסור והיתר וכו'? יסביר רבנו הזקן, שהכוונה היא, שבזמן שליטת "עץ הדעת טוב ורע", בזמן הגלות, כשהשכינה משפיעה לחיצונים, שהם בקליפת "נוגה", ומהתמצית בלבד מתפרנסים תלמידי חכמים, ואז עסקם של תלמידי חכמים הוא בדיני איסור והיתר, טומאה וטהרה, כדי לברר את הבירורים, לברר את המותר והטהור מהאסור להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק תורה באה בהתלבשות עד שמצד ההתלבשות שייך גם עליה לומר "עץ הדעת טוב ורע": **וְהִנֵּה, כְּשֶׁהַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מִתְלַבֶּשֶׁת בְּקְלִפַּת נוֹגַהּ, כְּדֵי לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּחֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְגַם** – לברר **הָרִפ"ח** – 288 **נִיצוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים** – בקבלה ובחסידות מוסבר בפרוטרוט ענין שבירת הכלים ונפילת הניצוצות מצד ענין השבירה, **אֲזַי גַּם הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת נִקְרָא בְּשֵׁם "עֵץ הַדַּעַת**

---

42. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תניא ח"א פ"מ בהגה".

והטמא, דבר שבא על ידי הפלפול והעיון בהלכות אלו. וכפי שיסביר להלן, זה גם מסיר את ההעלם וההסתר, שיהיה פסק הלכה ברור ובהיר. ובלשון רבנו הזקן: **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא:** – מפרשת נשא, כאמור לעיל, "**וּבְזִמְנָא דְּאִילְנָא דְּטוֹב וָרָע שָׁלְטָא כּוֹ' אִינּוּן כּוֹ'**", – ובזמן ש"עץ הדעת טוב ורע" שולט כו', יש לתלמידי חכמים, המשולים לשבתות ולימים טובים, רק ממה שעמי הארץ נותנים לחם, **דְּהַיְנוּ בִּזְמַן גָּלוּת הַשְּׁכִינָה שֶׁ**– השכינה, **מַשְׁפַּעַת לַחִיצוֹנִים שֶׁהֵם בְּקִלְפַּת נֹגַהּ, שֶׁהָעֵרֶב רַב יוֹנְקִים מִשָּׁם, וּמִתַּמְצִיתָן נִזּוֹנִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בַּגָּלוּת, וְאָז** – בזמן של גלות השכינה, **עִיקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם וְעִיקַּר עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא לְבָרֵר הַנִּיצוֹצוֹת כַּנּוֹדַע מֵהָאֲרִיז"ל, לָכֵן עִיקַּר עִנְיַן הַלִּמּוּד הוּא בְּעִיּוּן וּפִלְפּוּל הֲלָכָה, בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה, לְבָרֵר הַמֻּתָּר וְהַטָּהוֹר מֵהָאָסוּר וְהַטָּמֵא,** – שמבררים ומבהירים זאת **עַל יְדֵי עִיּוּן וּפִלְפּוּל הֲלָכָה בְּחָכְמָה בִּינָה וְדַעַת,** – בשלשת כוחות השכל המבהירים את ההלכה, **כַּנּוֹדַע דְּ"אוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת"[43], וּבְחָכְמָה דַּיְקָא אִתְבְּרִירוּ[44],** – כידוע, שתורה באה מחכמה, ועל ידי חכמה דוקא מתבררים הניצוצות, וכשם שבירור ההלכה, שתהיה הלכה ברורה ובהירה, בא על ידי חכמה ושכל, כך גם בירור **הניצוצות** הוא על ידי ענין החכמה, **וְהַיְנוּ** – מה שאומרים שב"חכמה אתברירו", שבירור הניצוצות הוא על ידי חכמה, הכוונה ל**־חָכְמָה עִלָּאָה** – עליונה, **דַּאֲצִילוּת, הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, סוֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה (כְּסוֹד "אַבָּא יְסַד בְּרַתָּא"), הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּמַלְכוּת דְּיְצִירָה, (וְסוֹד) [סוֹד] הַמִּשְׁנָיוֹת וּבְרַיְתוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בְּקִלְפַּת נֹגַהּ** – בדברים שהם אסור ומותר, טמא וטהור, **שֶׁכְּנֶגֶד עוֹלָם הַיְצִירָה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל** – ענין "עץ הדעת טוב ורע", **בְּחִינַת הַדַּעַת [נָסָח אַחֵר: הָרַע] שֶׁכְּנֶגֶדָּהּ** – שבעולם ה"יצירה", קליפת "נוגה" היא מחצה על מחצה, מחצית טוב ומחצית רע, [נָסָח אַחֵר: **וְהַבְּרִיּוֹת, הַמְלֻבָּשׁוֹת בְּקִלְפַּת נֹגַהּ שֶׁכְּנֶגֶד עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל בְּחִינַת הָרַע שֶׁכְּנֶגֶדָּהּ**], – שבעולם ה"עשיה", קליפת "נוגה" היא **רובה** רע ומיעוטה טוב, **כְּנוֹדַע** – כידוע, **מֵהָאֲרִיז"ל. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין עִנְיַן פְּלֵא גָּדוֹל מִזֶּה מְאֹד, מַה נַּעֲשָׂה בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל יְדֵי עִיּוּן וּבֵרוּר הֲלָכָה פְּסוּקָה מִן הַגְּמָרָא וּפוֹסְקִים[45] רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, מַה שֶּׁהָיָה בְּהֶעְלֵם דָּבָר קֹדֶם הָעִיּוּן הַלָּז,** – לפני שהתעמק בלימוד הגמרא, היתה ההלכה הפסוקה מוסתרת ולא ידועה, **כִּי עַל יְדֵי זֶה** – על ידי התעמקותו בזה ובירורו את ההלכה, **מַעֲלֶה הֲלָכָה זוֹ מֵהַקְּלִפּוֹת שֶׁהָיוּ מַעֲלִימִים וּמְכַסִּים אוֹתָהּ,** – את ההלכה, **שֶׁלֹּא הָיְתָה יְדוּעָה כְּלָל, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה מוּבָנֶת הֵיטֵב בְּטַעֲמָהּ[46],** – לא הבינו היטב טעם ההלכה – ועל ידי עיונו ובירורו מבינים כעת את הטעם, **שֶׁהַטַּעַם[47] הוּא סוֹד הַסְּפִירָה חָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנָּפְלוּ מִמֶּנָּה נִיצוֹצִין בַּקְּלִפּוֹת בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְהֵם** – הניצוצות של חכמה – הטעם, **שָׁם בִּבְחִינַת גָּלוּת, שֶׁהַקְּלִפּוֹת שׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם וּמַעֲלִימִים חָכְמַת הַתּוֹרָה מֵעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים.** – מהנבראים שבעולמות העליונים כמו נשמות ומלאכים, ומבני האדם כאן למטה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא,** – מפרשת נשא, כנזכר לעיל בתחילת האגרת, **שֶׁהַקּוּשְׁיָא** – המקשה להבנת ענין בתורה, **הִיא מִסִּטְרָא דְּרַע.** – מצד הרע, מקליפות שהן רע והן מסתירות על החכמה של התורה.

אגרת הקדש

שלטא כו' אינון כו' דהיינו בזמן גלות השכינה שמשפעת לחיצונים שהם בקליפת נוגה שהערב רב יונקים משם ומתמציתן ניזונין תלמידי חכמים בגלות ואז עיקר עבודת האדם ועיקר עסק התורה והמצות הוא לברר הניצוצות כנודע מהאריז"ל לכן עיקר ענין הלימוד הוא בעיון ופלפול הלכה באיסור והיתר טומאה וטהרה לברר המותר והטהור מהאסור והטמא ע"י עיון ופלפול הלכה בחכמה בינה ודעת כנודע דאוריי' מחכמה נפקת ובחכמה דייקא אתברירו והיינו חכמה עילאה דאצילות המלובשת במלכות דאצי' סוד תורה שבע"פ (בסוד אבא יסד ברתא) המלובשת במלכות דיצירה (וסוד) [סוד] המשניות וברייתות המלובשות בקליפת נוגה שכנגד עולם היצירה ששם מתחיל בחי' הדעת [נ"א הרע] שבנוגה [נ"א והברייתות המלובשות בק"נ שכנגד עולם העשיה ששם מתחיל בחי' הרע שבנוגה] כנודע מהאריז"ל. והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד מה נעשה בשמים ממעל ע"י עיון ובירור הלכה פסוקה מן הגמרא ופוסקים ראשונים ואחרונים מה שהיה בהעלם דבר קודם העיון הלז כי ע"י זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא היתה מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי' בקליפות בשבה"כ והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וז"ש בר"מ שהקושי' היא מסטרא דרע.

---

43. זח"ב פה, א. ועוד. **44.** זח"ב רנד, ב. **45.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובכ"ז שייך בירור הטעם - כדלקמן". **46.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אף שהייתה ידועה - בכמה הלכות בגמרא ובפרט בפוסקים". **47.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור גודל הגלות (והגאולה), אף שההלכה עצמה ידועה - אינה בגלות".

יום ראשון

יום ראשון | ב חשון | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: י״-יז.
תניא: ואחר . . . קמא טובא.

משיחת אאמו״ר מוצש״ק לך לך תרנ״א: אין די ערשטע יאָהרען פון זיינע נשיאות האָט דער אלטער רבי געזאָגט ברבים ״מען בעדארף לעבן מיט דער צייט״. דורך זיין ברודער מהרי״ל האָבען זקני החסידים אויסגעפונען, אז דער רבי מיינט אז מ׳דארף לעבען מיט דער פרשת השבוע און פרשת היום פון דער סדרה פון דער וואָך. ניט נאָר לערנען די פרשת השבוע יעדען טאָג, נאָר לעבען מיט איר.

מִשִּׂיחַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] מוֹצָאֵי שַׁבַּת קֹדֶשׁ לֶךְ לְךָ תרנ״א: בִּשְׁנוֹת נְשִׂיאוּתוֹ הָרִאשׁוֹנוֹת אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בָּרַבִּים ״יֵשׁ לִחְיוֹת עִם הַזְּמַן״. בְּאֶמְצָעוּת אָחִיו מַהֲרִי״ל [=מוֹרֵנוּ הָרַב יְהוּדָה לֵייב] בֵּרְרוּ זְקֵנֵי הַחֲסִידִים, שֶׁכַּוָּנַת הָרַבִּי הִיא שֶׁיֵּשׁ ׳לִחְיוֹת׳ עִם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ וּפָרָשַׁת הַיּוֹם מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. לֹא רַק לִלְמֹד אֶת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ כָּל יוֹם, אֶלָּא ׳לִחְיוֹת׳ עִמָּהּ.

יום שני

יום שני | ג חשון | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, שני עם פירש״י.
תהלים: יח-כב.
תניא: וכמדומה . . . קמב אמרי פי.

(המשך שיחת הנ״ל): בראשית איז א פרייליכע סדרה, אפילו דער סוף איז ניט גאָר אזוי געשמאַק. נח איז דער מבול, אָבער א פרייליכער סוף וואָך – געבאָרען געוואָרען אברהם אבינו. די אמת פרייליכע וואָך איז פרשת לך לך, אלע טעג פון דער וואָך לעבט מען מיט אברהם אבינו, דער ערשטער וועלכער האָט זיך מוסר נפש געווען אויף מפרסם זיין ג–טליכקייט אויף דער וועלט, און זיין מסירת נפש האָט אברהם אבינו איבערגעגעבען בירושה צו אלע אידען.

(הֶמְשֵׁךְ שִׂיחָה הַנַּ״ל) : בְּרֵאשִׁית הִיא פָּרָשָׁה שְׂמֵחָה, לַמְרוֹת שֶׁהַסּוֹף אֵינוֹ כָּל כָּךְ נָעִים; נֹחַ הוּא הַמַּבּוּל, אַךְ סוֹף שָׁבוּעַ שָׂמֵחַ – אַבְרָהָם אָבִינוּ נוֹלַד; הַשָּׁבוּעַ הַשָּׂמֵחַ בֶּאֱמֶת הוּא פָּרָשַׁת ״לֶךְ לְךָ״. כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ ׳חַיִּים׳ עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ, הָרִאשׁוֹן שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל פִּרְסוּם אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם. וְאֶת מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ הוֹרִישׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ בִּירוּשָׁה לְכָל הַיְּהוּדִים.

יום שלישי

יום שלישי | ד חשון | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, שלישי עם פירש״י.
תהלים: כג-כח.
תניא: כו. בר״מ . . . 284 ע״כ בר״מ.

לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם נוֹגֵעַ בִּנְפָשׁוֹת מַמָּשׁ. לֹא לְבַד בְּנֶפֶשׁ הַלּוֹמֵד, כִּי אִם גַּם בְּנַפְשׁוֹת בְּנֵי בֵיתוֹ, שֶׁאָז אֲוִיר הַבַּיִת הוּא אֲוִיר תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם.

יום רביעי

יום רביעי — ה חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, רביעי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והנה המובן . . . קמג בלבד.

יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים הַמִּתְנוֹצְצִים בִּשְׁמֵי רָקִיעַ, אֲשֶׁר לְאוֹרָם לֹא יִתְעֶה גַּם הַהוֹלֵךְ בְּמַחֲשַׁכֵּי הַלַּיְלָה.

כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה, יֵשׁ בּוֹ דֵּי כֹּחַ מוּסָרִי וְרוּחָנִי, לְהַשְׁפִּיעַ לְהַעֲמִיד גַּם אֶת מַכִּירָיו וּמְיַדְּעָיו בְּקֶרֶן אוֹרָה.

יום חמישי

יום חמישי — ו חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, חמישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: ועוד יש . . . 286 בהסתר כו׳.

כשרצה רבינו הזקן לברך את ר׳ יקותיאל ליעפלער בעשירות, אמר שאינו חפץ בזה, שלא תטרידו העשירות מלימוד החסידות והתעסקות בעבודה. וכשרצה לברכו באריכות ימים אמר: אבער ניט מיט פויערשע יאָהרען, וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין ג–טליכקייט און מען הערט ניט קיין ג–טליכקייט.

כְּשֶׁרָצָה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לְבָרֵךְ אֶת ר׳ יְקוּתִיאֵל לִיעֶפְּלְעֶר בַּעֲשִׁירוּת, אָמַר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בָּזֶה, שֶׁלֹּא תַּטְרִידוּ הָעֲשִׁירוּת מִלִּמּוּד הַחֲסִידוּת וְהִתְעַסְּקוּת בָּעֲבוֹדָה. וּכְשֶׁרָצָה לְבָרְכוֹ בַּאֲרִיכוּת יָמִים אָמַר: אַךְ לֹא בְּחַיֵּי אִכָּר שֶׁ״עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ״, לֹא רוֹאִים אֱלֹקוּת וְלֹא שׁוֹמְעִים אֱלֹקוּת.

יום שישי

יום שישי — ז חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, ששי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: אך . . . קמד הכל אחד.

הַסֵּדֶר לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה הוּא: הֲסָרַת עָרְלַת הַגּוּף, הַלָּשׁוֹן, הַלֵּב – מַעֲשֶׂה דִּבּוּר מַחֲשָׁבָה, אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהָיָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָרֵי בִּתְחִלָּה הִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ – מַחֲשָׁבָה, אַחַר כָּךְ פִּרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ, – דִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ מִילָה – מַעֲשֶׂה.

שבת קודש

שבת קודש — ח חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: לך לך, שביעי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח.
תניא: ומ״ש . . . 288 מסטרא דרע.

מִצְוָה לְשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר, וְהָעוֹשֶׂה מִצְוָה מִתְחַבֵּר עִם הָעַצְמוּת בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא הַמְצַוֶּה אֶת הַצִּוּוּי הַהוּא. וְזֶהוּ שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, דְּזֶה מַה שֶּׁנִּתְחַבֵּר עִם עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף מְצַוֶּה הַצִּוּוּי, זֶהוּ שְׂכָרוֹ. וְיוּבָן בְּמָשָׁל גַּשְׁמִי: אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר יֵשׁ לוֹ בִּטּוּל פְּנִימִי אֶל הַחָכְמָה וּמַעֲלַת חָכָם, בְּבִטּוּל דְּהֶעְדֵּר תְּפִיסַת מָקוֹם לְגַמְרֵי. וְכֵן גַּם בְּהֶרְגֵּשׁ הֶחָכָם הָרֵי אִישׁ הַפָּשׁוּט אֵינוֹ נִכְנָס אֶצְלוֹ בְּגֶדֶר אֱנוֹשִׁי כְּלָל – וְאֵין זֶה דְּמְבַטְּלוֹ וְדוֹחֶה אוֹתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, דְּזֶהוּ מִדָּה רָעָה – וְנֶחְשָׁב בְּעֵינָיו שֶׁאֵין לוֹ קֶשֶׁר

שֶׁל יַחַס עִמּוֹ כְּלָל. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֶחָכָם יְצַוֶּה לָאִישׁ הַפָּשׁוּט לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר בִּשְׁבִילוֹ, הִנֵּה בְּצִוּוּי זֶה נוֹלָד מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַפָּשׁוּט, הֵן לְעַצְמוֹ שֶׁמַּרְגִּישׁ מְצִיאוּתוֹ אֲשֶׁר הוּא יָכוֹל לְקַיֵּם מִצְוַת הֶחָכָם וְלוֹ צִוָּה הֶחָכָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר, וְהֵן בְּעֵינֵי הֶחָכָם נֶחְשָׁב לִמְצִיאוּת אֲשֶׁר אֵלָיו יְדַבֵּר וִיצַוֶּה, וּלְבַד זֹאת הֲרֵי צִוּוּי זֶה מְאַחֵד הֶחָכָם הָרָם וְנַעֲלֶה עִם הָאִישׁ הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר. וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן.

וּמוּבָן גַּם כֵּן אֲשֶׁר בְּיַחַס לְהַנַּ״ל, אֵין הֶבְדֵּל כְּלָל בַּמֶּה יִהְיֶה הַצִּוּוּי, אִם דָּבָר גָּדוֹל וְנַעֲלֶה אוֹ קָטָן וּפָשׁוּט.

המשך ביאור למסכת יבמות לשבת קודש עמ׳ ב

ואחר כך ייבם יהודה את לאה אשת שמעון, ומתו גם לוי ויהודה בלי בנים, ונפלו נשיהם ליבום לפני יששכר וזבולון [ציור ב]. שלשיטת רבי שמעון רחל האסורה ליששכר משום שהיתה אשת ראובן שלא היה בעולמו של יששכר, מותרת לזבולון שנולד אחרי שנתייבמה ללוי, ואינה אחות זקוקתו מכיון שלאה אחותה אינה זקוקה לו. ואילו לאה האסורה לזבולון משום שהיתה אשת שמעון שלא היה בעולמו של זבולון, מותרת ליששכר שהיה בעולמו של שמעון, ואינה אחות זקוקתו מכיון שרחל אחותה אינה זקוקה לו. אבל אַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן לֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ אפשרות זו, שכן לשיטתם גם ביבם ולבסוף נולד ישנו איסור אשת אחיו שלא היה בעולמו, ואם כן רחל אשת ראובן אסורה גם לזבולון כיון שלא היה בעולמו של ראובן המת, ולא מועיל מה שמצאה בהיתר. על כן אין להעמיד את המשנה בערות אשת אח שלא היה בעולמו, משום שבִּפְלוּגְתָּא לֹא קָמַיְירֵי.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בביאור דברי רב ורבי חייא: וְרַב סַפְרָא מְתַרְגֵּם את דברי רב ורבי חייא, שדין האחיות האמור במשנתנו מדבר אַף בערות אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ, ומשום דמַשְׁכַּחַת לָהּ דין זה בְּשִׁיתָּא [–בששה] אַחִי, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן כמבואר לעיל. וְסִימָנֶיךָ – סימן האופן שדיברה בו המשנה הוא, מֵת נוֹלַד וְיִיבֵּם מֵת נוֹלַד וְיִיבֵּם. שרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן היו נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נשים שהן אֲחָיוֹת, ולֵוִי וִיהוּדָה אחיהם היו נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נשים נָכְרִיּוֹת [–שאינן אחיות], ומֵת רְאוּבֵן ולאחר מכן נוֹלַד אחיו יִשָּׂשכָר, וְאחר כך יִיבֵּם לֵוִי את אשת ראובן, ואחר כך מֵת שִׁמְעוֹן, ולאחר מכן נוֹלַד זְבוּלֻן, וְאחר כך יִיבֵּם יְהוּדָה את אשת שמעון, ומֵתוּ לֵוִי וִיהוּדָה בְּלֹא בָּנִים, וְנָפְלוּ לְהוּ נשותיהן ליבום קַמֵּי יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן. שבאופן זה הָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת לָזֶה וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת לָזֶה, וַאֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ או חולצת או מתייבמת, כמבואר לעיל.

מקשה הגמרא על רב ספרא: לָמָּה לִּי לומר שמדובר בששה אחים וְיִיבֵּם יְהוּדָה את לאה אשת שמעון לאחר לידת זבולון, הרי גם בחמישה אחים וּבְלֹא שְׁיִיבֵּם יְהוּדָה את לאה נַמֵּי מַשְׁכַּחַת לָהּ שתהיה האסורה לזה מותרת לזה. שהרי יששכר אסור ברחל אשת לוי משום שהיתה קודם לכן אשת ראובן שלא היה בעולמו, ומותר בלאה אשת שמעון משום שהיה בעולמו, ואילו זבולון אסור בלאה אשת שמעון משום שלא היה בעולמו, ומותר ברחל אשת לוי משום שנולד לאחר שייבמה לוי.

מתרצת הגמרא: רב ספרא נקט אופן של ששה אחים מִשּׁוּם שרצה להעמיד את הכלל של ׳האסורה לזה מותרת לזה׳ גם בצָרָה. וכגון שהיו שרה ורבקה אחיות, ונשא לוי את שרה ויהודה נשא את רבקה, ולאחר שמת ראובן נולד יששכר, ויבם לוי את רחל אשת ראובן, ואחר כך מת שמעון ונולד זבולון, וייבם יהודה את לאה אשת שמעון, ומתו לוי ויהודה בלא בנים ונפלו שרה ורבקה לפני יששכר וזבולון [ציור ד], שרה אשת לוי אסורה ליששכר משום שהיא צרת רחל האסורה עליו באיסור אשת אח שלא היה בעולמו ומותרת לזבולון שנולד לאחר שהתייבמה רחל ללוי, ואילו אחותה רבקה אסורה לזבולון משום שהיא צרת לאה האסורה עליו ומותרת ליששכר שנולד בחיי שמעון.

מקשה הגמרא: הָא תִּינַח צָרָה – אמנם ניתן להעמיד את דין האחיות האמור במשנתנו בצרת אשת אח שלא היה בעולמו, אבל בצָרָה דְּצָרָה של אשת אח שלא היה בעולמו, שגם היא הוזכרה במשנה שבתחילת המסכת בכלל העריות האסורות ליבום, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – איך ניתן להעמיד בה את הדין האמור.

מתרצת הגמרא: דין זה מתקיים אף בצרת צרה, וּכְגוֹן דַּהֲדַר וְיַבְּמִינְהוּ נַמֵּי [–שאחר כך ייבמו גם] גָּד וְאָשֵׁר את הנשים האחרות של לוי ויהודה, והיו לגד ואשר נשים נוספות שהיו אחיות, ומתו גד ואשר, ונפלו נשותיהם ליבום לפני יששכר וזבולון. נמצא שהנשים האחרות של גד ואשר הן צרות צרותיהן של נשות ראובן ושמעון [ציור ה]. על כן אשתו של גד שיבם את אשת יהודה אסורה לזבולון משום צרת דצרת אשת אחיו שמעון שלא היה בעולמו, וכן אשתו של אשר אסורה ליששכר משום צרת דצרת אשת אחיו ראובן שלא היה בעולמו.

משנה

שְׁלֹשָׁה אַחִין שהיו שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אוֹ שהיו שנים מהם נשואים לאִשָּׁה וּבִתָּהּ, אוֹ שהיו נשואים לאִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ, אוֹ שהיו נשואים לאִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ, ומתו האחים הנשואים בלא בנים, הֲרֵי נשותיהן אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת לאח השלישי, משום ששתיהן זקוקות לו, ונמצא שכל אחת מהן אסורה עליו משום שהיא קרובת זקוקתו. ומכל מקום הן חייבות בחליצה משום שאינן כערוה גמורה הנפטרת גם מחליצה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אותן לגמרי בין מחליצה ובין מיבום, וטעמו יבואר בגמרא.

ואם הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עָלָיו – על האח השלישי באִיסּוּר עֶרְוָה, הרי הוא אָסוּר בָּהּ [–בערוה] וּמוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, שכן מאחר שהערוה אינה זקוקה לו אין זו אחות זקוקתו. אבל אם היתה אחת מהן אסורה עליו באִיסּוּר מִצְוָה [–איסור דרבנן] של שניות לעריות, אוֹ באִיסּוּר קְדוּשָּׁה [–איסור לאוין ועשין], גם היא וגם אחותה חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת, שכן מאחר שגם הן חייבות בחליצה נמצא שקרובותיהן הן קרובות זקוקתו.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שמפרשת את טעמו של רבי שמעון במשנתנו: תַּנְיָא, נפלו לפניו ליבום שתי אחיות, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בִּשְׁתֵּיהֶן מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּיבּוּם, משום שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יח) ׳וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר׳, ודורש רבי שמעון, שבְּשָׁעָה שֶׁנַּעֲשׂוּ האחיות צָרוֹת זוֹ לָזוֹ בזיקה על ידי שנופלות שתיהן ליבום לפני יבם אחד, לֹא יְהֵא לְךָ לִיקּוּחִין אֲפִילּוּ בְּאַחַת מֵהֶן, ומאחר שפטרה אותן התורה מיבום, הרי הן חוזרות להיאסר ככל אשת אח שלא במקום מצות יבום.

שנינו במשנה: הָיְתָה אַחַת מֵהֶן כו׳ אסורה עליו באיסור ערוה, אסור בה ומותר באחותה. מקשה הגמרא: הָא תּוּ לָמָּה לִי, הרי כבר שנינו דין זה במשנה הקודמת, והַיְינוּ הַךְ הוא. מתרצת הגמרא: לְרַבִּי שִׁמְעוֹן אִיצְטְרִיךְ לשנות דין זה, משום דסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת לֹא חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת מן התורה, יש לִגְזוֹר גם באחות ערוה שלא תתייבם, מִשּׁוּם שאם נתירנה, יבואו ליבם בִּשְׁתֵּי אֲחָיוֹת דְּעָלְמָא שנפלו ליבום גם כשאף אחת מהן אינה ערוה על היבם. קָמַשְׁמַע לָן משנתנו, שגם לרבי שמעון מותר ליבם אחות ערוה.

שנינו במשנה: היתה אחת מהן אסורה על היבם באִיסּוּר מִצְוָה כו׳ או איסור קדושה, שתיהן חולצות ולא מתייבמות.

שליח שלא הצליח

יום ראשון ב' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות שכירות פרק ט, הלכה ח: הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְהָבִיא לוֹ שְׁלִיחוּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא שָׁם מַה יָּבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם. שְׂכָרוֹ לְהָבִיא קָנִים לְבֶרֶם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא וְלֹא הֵבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם.

שנינו (ב"ק קטו, א): "זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש", וכד הדבש נסדק ויש חשש שמא הדבש ילך לאיבוד, וכיון שבאותם ימים הדבש היה יקר מהיין, שפך בעל החבית את היין כדי להעביר את הדבש לתוכה ולהצילו. ואמרו במשנה: אם אמר בעל החבית "אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי", בעל הדבש חייב לתת לו שכר עבודה של מילוי הדבש, דמי שכירות על השימוש בחבית וגם את דמי היין שנשפך, אך אם לא סוכם כך במפורש אינו משלם על היין שנשפך אלא רק על העבודה והשכירות.

ובגמרא (שם קטז, א) שאל רב את רבי: אם בסופו של דבר בעל החבית לא הצליח במלאכתו וגם הדבש אבד, האם גם אז חייב בעל הדבש לפצות את בעל היין שלמעשה הפסיד את כספו, או כיוון שלא הציל את הדבש אינו זכאי לפיצוי?

ענה לו רבי: "וזו שאלה? אין לו אלא שכרו". כלומר, ברור שמקבל רק שכר העבודה ולא את הפיצוי. חזר רב ושאל את רבי: הלוא שנינו "השוכר את הפועל להביא כרוב ודרומסקנין לחולה, והלך [השליח] ומצאו [את החולה] שמת או שהבריא – נותן לו שכרו משלם!". הרי שאף על פי שהשליח לא הועיל חייב לשלם לו! ענה לו רבי: שם, השליח עשה שליחותו שהרי נשלח להביא את הדברים וכך עשה, אך כאן לא ביצע את השליחות להציל את הדברים.

שואל ה'לחם משנה': מה ההבדל בין דברי הרמב"ם כאן (שמקורם ברישא של הברייתא שציטט רב לרבי) "השוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא שם מה יביא – נותן לו שכרו", לדין של "ירד להציל ולא הציל", בו אין לו אלא שכרו ואינו מקבל תמורת מה שהפסיד, והרי בשני המקרים השליח הלך לבצע משימה, ומסיבה צדדית (שאינה קשורה באיכות ביצוע השליחות) לא הצליח למלאה?

ומבאר ה'מחנה אפרים' (שכירות סי' ח): יש 'שכר טירחה' ויש 'שכר הצלחה'. אם ידוע לנו שהשליחות טעונה טרחה והשליח אכן טרח – יש להעניק לו שכר טרחה, בלי תלות במידת ההצלחה. ואכן בשני המקרים, עליו לקבל את שכר הטרחה. אולם ב'ירד להציל' פשוט שהסיכום מראש על השכר הנוסף מותנה בהצלחת השליחות. ולכן, במקרה של כישלון, השליח יישא בתוצאות.

האומן - שומר שכר

יום שני ג' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות שכירות פרק י, הלכה ג: כָּל הָאֻמָּנִין - שׁוֹמְרֵי שָׂכָר הֵן.

האומנים העושים מלאכה בכלים של בעל הבית, דינם כשומרי שכר על הכלים, וחייבים עליהם אם נגנבו או נאבדו. ואף שאין האומן נוטל שכר על השמירה, יש לו הנאה בכך שהכלי מופקד אצלו ומשמש כעירבון על שכרו ולא יצטרך לצאת ולבא כדי לגבות את שכרו (בבא מציעא פ, ב).

והב"ח (חו"מ ריש סי' שו) דייק מלשון רש"י (ד"ה כל האומנין) שרק כאשר האומן עשה את מלאכתו בביתו הרי הוא שומר שכר על כלי בעל הבית, אבל אם עושה את המלאכה בבית בעל הבית אינו שומר כלל, ואפילו לא כשומר חינם, שהרי אין האומן רשאי להביא את הכלי לביתו ולתקנו שם, ולא נסתלקו הבעלים משמירתם.

וה'משנה למלך' תמה עליו:

דברי הב"ח מבוססים על הנאמר בגמרא שהאומן נחשב כשומר שכר מפני ההנאה שיש לו בתפיסת הכלי כעירבון לתשלום שכרו, וזה שייך רק כאשר האומן קיבל את המלאכה בביתו והכלי בידו, אך טעם זה נאמר רק אליבא דרבי מאיר, ואילו לשיטת רבי יהודה (שהלכה כמותו) האומן הוא כשומר שכר מפני ההנאה שיש לו מכך שבעל הכלי נתן לו את המלאכה ומשלם לו שכר.

ולפי טעם זה אין כל 'נפקא מינה' היכן עושה האומן את מלאכתו, וגם בעשיית המלאכה בבית הבעלים הרי הוא שומר שכר.

וזו גם דעת הש"ך (חו"מ שם סק"א) שכתב: "אפילו עושה המלאכה אצל הבעל הבית הוי שומר שכר מטעם שזהו שכרו שמשתכר במה שנותן לו מלאה ליטול שכרו". וכתב ה'מחנה אפרים' (הל' שומרים סי' מא) שלפי טעם זה גם כאשר הקדים בעל הבית ושילם לו שכרו לפני עשיית המלאכה דינו כשומר שכר כיון שמשתכר מהעבודה שעושה (כי לפי הטעם שההנאה היא בכך שמחזיק את הכלי כעירבון לתשלום שכרו, כאשר השכר שולם אין לו כל צורך בכך).

וגם בספר 'גליא מסכת' (סי' יג. הובא בפתחי תשובה חו"מ שם) פסק באחד "שנתן מעות לבעל עגלה שיקנה עבורו מלח בפינסק, ונגנבו בדרך" - ש'בעל עגלה' השתעבד כשומר שכר בזה שבעל הסחורה משלם לו עבור הובלת המלח ו"אפילו קיבל תשלומין מקודם הוה שומר שכר".

חיובי השומר - כמזיק או כחברת ביטוח?

יום שלישי ד' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות שאלה ופקדון פרק ב, הלכה ח: שָׁאַל מִן הַשֻּׁתָּפִין וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן... הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הִיא שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים אִם אֵינָהּ. לְפִיכָךְ: אִם מֵתָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם... פָּשַׁע בָּהּ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם.

בתחילת הפרק כתב הרמב"ם: "השואל בבעלים, אפילו נגנב או אבד בפשיעה, פטור". הרי שהפטור של 'בעליו עמו' קיים אפילו בפשיעה. ואף על פי כן, בהלכה זו, לגבי מקרים שבהם יש ספק בדין 'בעליו עמו' מחלק הרמב"ם: אם הנזק אירע שלא מחמת פשיעת השומר - פטור מספק, אך אם אירע בפשיעתו חייב.

ויש להבין: מאחר והפטור של בעליו עמו קיים גם בפשיעה, מדוע בספק מחמירים יותר מאשר באונס?

והביאור:

כאשר יש סיבה ברורה לחייב, ויש ספק האם קיימת סיבה הפוטרת, אומרים 'אין ספק מוציא מידי ודאי' ומחייבים, אך כאשר הספק הוא האם מלכתחילה יש סיבת חיוב, אין מחייבים מספק.

וזה החילוק בין פשיעה בבעלים לאונס בבעלים:

כאשר הנזק אירע מחמת פשיעתו של השומר, החיוב הוא משום שהתרשל ולא שמר כראוי, אלא שאם בעליו עמו פטור, ולכן בספק האם הפטור של 'בעליו עמו' קיים, הרי יש סיבה וודאית לחיוב (הנזק), וספק אם יש סיבה לפוטרו וממילא חייב. אך כאשר הנזק אירע באונס, החיוב הוא משום שהשומר מקבל עליו אחריות על כל נזק שיקרה (בדוגמת חברת ביטוח המתחייבת לפצות את הלקוח על נזק למרות שאיננה אשמה בו), ומובן שהאחריות כפופה לתנאים שנקבעו מראש, וכאן קבעה התורה שאם בעליו עמו, לא תחול עליו האחריות. ולכן ספק בדין 'בעליו עמו' נידון כספק על עצם החיוב – האם היתה התחייבות על אופן זה או לא, ומספק אינו צריך לשלם.

(קובץ שיעורים ב"ב סי' תרנח)

'טובת הנאה' - ממון?

יום רביעי ה' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות שאלה ופקדון פרק ה, הלכה א: מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ מָעוֹת שֶׁל עֲנִיִּים אוֹ שֶׁל פְּרִיּוֹן שְׁבוּיִים, וּפָשַׁע בָּהֶם וְנִגְנְבוּ - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: לִשְׁמֹר - וְלֹא לְחַלֵּק לָעֲנִיִּים, וַהֲרֵי הוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִים.

מהפסוק (שמות כב, ו) "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור..." למדים שחיוב השומר על כספי הפיקדון הוא רק אם נמסרו לו כדי 'לשמור' ולא כאשר נמסר לו כדי לחלקם לעניים (ב"ק צג, א). ופירש רש"י (שם ד"ה לשמור) כי כיון שבעל הפיקדון אמר לשומר לחלק את כספי הפיקדון, פסקה ממנו הבעלות על הכסף ואינו יכול לתבוע את השומר אם פשע בהם ונגנבו. וגם העניים אינם יכולים לתבוע כי יכול לומר לכל אחד מהם "איני חייב לתת לך אלא יכול אני לתתו לעני אחר", ולכן זהו "ממון שאין לו תובעים".

ולפי זה, אם הבעלים הפקידו כספי צדקה לשמירה ולא לחלוקה יכולים הם לתבוע את השומר אם פשע בהם, אך מלשון הרמב"ם משמע שאינו מחלק בין פיקדון לשמירה לפיקדון לחלוקה לעניים, ואף אם הפקיד לשמירה פטור השומר אם פשע בשמירתו, כי זהו "ממון שאין לו תובעים". וצריך להבין מדוע, והרי הבעלים נתנו לשומר את הכסף כפיקדון לשמירה?

והביאור:

לדעת רש"י – אם הבעלים נתנו את כספי הפיקדון לשומר רק לשמירה, יכולים הם לתבעם מן השומר אם פשע בהם ונגנבו, כיוון שיש לו 'טובת הנאה' מכסף זה, כמבואר בגמרא (ערכין ו, א) שכספי צדקה קודם שהגיעו לידי עניים יכולים הבעלים להשתמש בו לעצמם כהלוואה ו"טובת הנאה – ממון", וממון זה יש לו תובעים ומשלם השומר אם פשע.

אבל לדעת הרמב"ם - 'טובת הנאה' אינה ממון (ראה הל' גניבה פ"ב ה, ה), וגם אם הבעלים הפקידו את הכסף המיועד לעניים לשמירה אין הם יכולים לתבוע את כספי הפיקדון מן השומר שפשע, כי אף שיש לו בהם טובת הנאה, הרי אינו ממון ואין לו כל זכות תביעה.

(מחנה אפרים הל' שומרים סי' טז)

מכירת חמץ של אדם אחר

יום חמישי ו' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות שאלה ופקדון פרק ז, הלכה ג: הַמַּפְקִיד חָמֵץ אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְהִגִּיעַ הַפֶּסַח – הֲרֵי זֶה לֹא יַנַּע בּוֹ עַד שָׁעָה חֲמִישִׁית מִיּוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר; מִכָּאן וְאֵילָךְ יוֹצֵא וּמוֹכְרוֹ בַּשּׁוּק לְשַׁעָתוֹ, מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים.

מכירת החמץ נעשית לטובתו של המפקיד, כי אם לא יימכר קודם זמן האיסור ויישאר בבעלותו, הרי מלבד זאת שיעבור על איסור תורה של 'בל יראה ובל ימצא', יגרם לו נזק ממוני, כי החמץ ייאסר בהנאה כדין חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח.

וכתב ה'מגן אברהם' (סי' תמג סק"ה) שאם השומר התרשל ולא מכר את החמץ, חייב לשלם את שוויו, כי מאחר והיה עליו למכור ולא מכר, פשע בשמירתו.

אך ה'חק יעקב' (שם סק"ז) ואדמו"ר הזקן (שם ס"ח וקו"א סק"ב) חולקים על כך, שהרי בלשון הרמב"ם (שהוא לשון הגמרא) מבואר שחיוב המכירה הוא מדין השבת אבדה, היינו שאין זה מחיובי השמירה אלא מצד השבת אבדה הכוללת מניעת

נזק מיהודי בכל צורה שהיא, והנמנע מלקיים מצות השבת אבדה, אף שביטל מצות עשה, אינו מתחייב לשלם לבעלים.

ולמה אין השומר חייב למכור את החמץ מצד דיני השמירה?

מבאר אדמו"ר הזקן: "לפי שלא קיבל עליו אלא לשמור את החמץ שיהיה שמור לבעליו . . אבל לא קיבל עליו למכרו בערב פסח שאין זו בכלל שמירה שהרי במכירה זו מוציאו מרשות בעליו".

ויש המיישבים את דברי ה'מגן אברהם': לדעתו, חובת השמירה כוללת את כל הנדרש לעשות כדי למנוע נזק מהפיקדון כולל מכירתו, ומה שאמרו 'מפני שהוא כמשיב אבדה' אינו טעם מדוע חייב למכור אלא שיכול למכור, כי לכאורה איך יוכל למכור חפץ של חברו ללא ידיעתו, אלא שכדי למנוע ממנו נזק רשאי למכור את ממונו, ומאחר ויכול לעשות כן, חייב לעשות זאת מכוח חיובי השמירה (ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קה. חזון יחזקאל פסחים יג, א).

השבת העבוט - מצוה שמתן שכרה בצידה

יום שישי ז' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות מלוה ולוה פרק ג, הלכה ה: אִם אִישׁ עָנִי הוּא וּמִשְׁכְּנוֹ דָּבָר שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ - חֲרֵי זֶה מְצֻוֶּה לְהַחֲזִיר לוֹ הָעֲבוֹט בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ... שֶׁנֶּאֱמַר: הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט.

וכתב הרמ"א (חו"מ סי' צז סט"ז, משו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' פח): מצות השבת העבוט היא מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצידה, שנאמר 'ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך', "ולכן אין בית דין של מטה מחוייבין לכוף עליה", כדין מצות עשה שמתן שכרה בצידה (כמבואר בחולין קי, ב).

והנה, נאמר בגמרא (בבא בתרא ח, ב) שכופים עשיר לתת צדקה. והקשו התוספות (שם ד"ה אכפיה): הרי אין כופים על מצוה שמתן שכרה בצידה, ומצות צדקה שכרה מפורש כנאמר (דברים טו) "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך"? ותירצו: מלבד מצות עשה שבצדקה יש בה גם מצות לא תעשה ('לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידיך'), והכפייה היא מצד הלאו.

ולפי זה כתב ה'קצות החושן'(חו"מ שם סק"ט) שלדעת התוספות גם על מצות השבת העבוט כופים, שהרי מלבד ה'עשה' יש בה גם 'לאו' כמו שכתב הרמב"ם כאן "עבר ולא השיב... עובר בלא תעשה". אבל הרשב"א (מקור הדין שהביא הרמ"א) סובר שגם בצדקה וגם בהשבת העבוט אין כופים. ומסיק ה'קצות' שכיון שנפסקה הלכה שכופים על הצדקה (יו"ד סי' רמ"ח ס"א), כופים גם על השבת העבוט.

וה'משנה למלך'(הל' עבדים פ"ג הי"ג) סובר שאף אם בצדקה כופים משום ה'לאו' שבה (כדברי התוספות) - בהשבת העבוט אין כופים כי ה'לאו' בהשבת העבוט ניתק ל'עשה' (לעיל ה"ד).

וה'חתם סופר' (שו"ת, חו"מ סי' קעז) מבאר:

בצדקה כופים משום ה'לאו' שבה גם כדי למנוע מחסורם של עניים וכדי שיהיה להם ממה לחיות, מה שאין כן השבת העבוט לבעליו העני, אף שזקוק הוא לו - לא על המלוה לספק צרכיו כי אם על הציבור, ועליו המצוה רק להשיב העבוט, וזו מצוה שמתן שכרה בצידה ואין כופים אותה.

האם הלוה יכול לכבד את המלוה ב'גלילה'?

שבת קודש ח' מרחשון ה'תשע"ה

הלכות מלוה ולוה פרק ו, הלכה ב: הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ - לֹא יִמְשֹׁךְ אֶת עַבְדּוֹ כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶבֶד יוֹשֵׁב וּבָטֵל. וְלֹא יָדוּר בְּחֲצֵרוֹ חִנָּם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הֶחָצֵר עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר, וְאֵין דֶּרֶךְ בַּעַל הֶחָצֵר לְהַשְׂכִּיר.

כאשר המלווה דר בחצר הלווה במקרה כזה, אין כאן ריבית של ממון – שכן "אין החצר עשויה לשכר, ואין דרך בעל החצר להשכיר" והשימוש בעבדו באופן כזה לא כרוך בהפסד ממון שהרי "העבד יושב בטל" ומכל מקום אסור למלווה ליהנות מהלווה גם באופנים אלו, כי הדבר "מחזי כרבית" (ב"מ סה, א).

ודין זה הוא דווקא בכגון אלו – לדור בחצירו ולהשתמש בעבדו – "שהן דברים של פרהסיא" (ש"ך יו"ד סי' קסו סק"א) אבל בדברים שאין בהם פרסום, מותר למלווה ליהנות מחפצי הלווה אם היה רגיל לעשות כן קודם הלוואה "כגון להשאילו סוס.. שמותר להשאילו אם היה רגיל להשאילו קודם לכן" (שו"ע אדה"ז, הל' רבית סי"א).

ולפי זה כתבו כמה פוסקים (הובאו בש"ך שם) שגם בדברים של פרהסיא "היכא דידוע שקודם ההלואה היו אוהבים זה את זה כל-כך שהיו משאילים חצר זה לזה אם היו צריכים – מותר להשאיל גם לאחר הלואה, ואינו אסור רק בסתם בני אדם". אך הרש"ל (הובא בש"ך שם) אסר זאת וכן פסק אדמו"ר הזקן: "ואפילו הם אוהבים זה לזה מעולם, בענין שהיה משאילו בית אם היה צריך לו לפני ההלואה – אסורים אחר ההלואה מפני שהוא דבר של פרהסיא ונראה לכל, ואין הכל יודעים שהיו אוהבים כן זה לזה מקודם ונראה להם כרבית" (שו"ע שם).

והוא הדין בשאר דברים שבפרהסיא: "וכן לכבדו במצוה בבית הכנסת, כגון לקרותו לספר תורה או ליתן לו מצות גלילה וכל כיוצא באלו, אע"פ שהיה מכבדו באלו בלא ההלואה - אסור מפני שהוא דבר של פרהסיא" (שם).

ומאחר שטעם האיסור הוא, כאמור, מפני שדברים אלו נעשים לעיני כל "ואין הכל יודעים שהיו אוהבים כן זה לזה מקודם", הרי אם "ידוע לכל שאינו עושה כן בשביל שהלוהו, כגון שהיה רגיל לכבדו קודם לכן, וכן בבית אם דר בו לפני ההלואה בחנם מדעת בעל הבית – מותר גם אחר ההלואה" (שם).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ב'־ח' מרחשון ה'תשע"ה

יום ראשון ב' מרחשון ה'תשע"ה

הִלְכוֹת שְׂכִירוּת

פֶּרֶק ז

א. כְּשֵׁם שֶׁמַּתְנֶה אָדָם כָּל תְּנַאי שֶׁיִּרְצֶה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר - כָּךְ מַתְנֶה בִּשְׂכִירוּת, שֶׁהַשְּׂכִירוּת מְכִירָה לִזְמַן קָצוּב הִיא. וְכֹל שֶׁמִּמְכָּרוֹ בִּנְכָסָיו מִמְכָּר, שְׂכִירוּתוֹ שְׂכִירָה; וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ לִמְכֹּר, כָּךְ אֵין לוֹ לִשְׂכֹּר - אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת בְּלִבַּד בְּאוֹתָהּ הַקַּרְקַע, הֲרֵי זֶה שׂוֹכֵר וְאֵינוֹ מוֹכֵר.

ב. הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ לְשָׁנָה, וְנִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה - נִתְעַבְּרָה לַשּׂוֹכֵר [הרויח חודש חינם]; הִשְׂכִּיר לָחֳדָשִׁים, נִתְעַבְּרָה לַמַּשְׂכִּיר [הרויח שכר חודש נוסף]. הִזְכִּיר לוֹ חֳדָשִׁים וְשָׁנָה - בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'דִּינָר לְחֹדֶשׁ, שְׁנַיִם עָשָׂר דִּינָר לְשָׁנָה', בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'שְׁנַיִם עָשָׂר דִּינָר בְּשָׁנָה, דִּינָר בְּכָל חֹדֶשׁ' - הֲרֵי חֹדֶשׁ הָעִבּוּר לַמַּשְׂכִּיר; שֶׁהַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ, וְאֵין מוֹצִיאִין דָּבָר מִיַּד בַּעַל הַקַּרְקַע אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה. וְכֵן בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאָמַר: 'לִזְמַן זֶה הִשְׂכַּרְתִּיךָ', וְהַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר: 'לֹא שָׂכַרְתִּי אֶלָּא סְתָם [ללא ציון זמן] אוֹ לִזְמַן אָרֹךְ' - עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא - בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע הֶסֵּת [מדרבנן], וּמוֹצִיאוֹ מִן הַבַּיִת.

ג. הַשּׂוֹכֵר שֶׁאָמַר: 'נָתַתִּי שְׂכַר הַבַּיִת שֶׁנִּתְחַיַּבְתִּי בּוֹ', וְהַמַּשְׂכִּיר אוֹמֵר: 'עֲדַיִן לֹא נָטַלְתִּי', בֵּין שֶׁהָיְתָה הַשְּׂכִירוּת בִּשְׁטָר, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּלֹא עֵדִים - אִם תְּבָעוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִתֵּן וְיַחֲרִים [יטיל חרם סתם] עַל מִי שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ, אוֹ יִטְעַן עָלָיו בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן תְּחִלָּה טַעֲנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְיַשְׁבִּיעֵהוּ הֶסֵּת. תְּבָעוֹ הַמַּשְׂכִּיר לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - עַל הַמַּשְׂכִּיר לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשְׁבַּע הַשּׂוֹכֵר הֶסֵּת שֶׁכָּבָר נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ וְיִפָּטֵר. וְכֵן אִם שָׂכַר מִמֶּנּוּ, וּפֵרֵשׁ שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַשָּׂכָר שָׁנָה שָׁנָה, וּתְבָעוֹ בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה - עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; תְּבָעוֹ לְאַחַר הַשָּׁנָה, אֲפִלּוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל - עַל הַמַּשְׂכִּיר לְהָבִיא רְאָיָה.

ד. הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְאֵין בּוֹ זְמַן [תחילת השכירות] - הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר: 'עֲדַיִן לֹא עָבַר מִזְּמַן הַשְּׁטָר אֶלָּא שָׁנָה', וְהַמַּשְׂכִּיר אוֹמֵר: 'כְּבָר שָׁלְמוּ שְׁנֵי הַשְּׂכִירוּת, וְשָׁכַנְתָּ עֶשֶׂר שָׁנִים' - עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשְׁבַּע הַמַּשְׂכִּיר הֶסֵּת, וְיוֹצִיאוֹ.

ה. הַשּׂוֹכֵר פַּרְדֵּס, אוֹ שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹן לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְיָבֵשׁ הַפַּרְדֵּס בְּתוֹךְ הַזְּמַן - יִמְכְּרוּ עֵצָיו וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְיֹאכַל פֵּרוֹתָיו עַד סוֹף זְמַן שְׂכִירוּתוֹ אוֹ זְמַן הַמַּשְׁכּוֹן. וְגוּף הָאֵילָנוֹת שֶׁיָּבְשׁוּ אוֹ נִקְצְצוּ - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בָּהֶן מִשּׁוּם רִבִּית, הַמַּלְוֶה וְהַלּוֶה.

ו. שְׁטַר שְׂכִירוּת אוֹ שְׁטַר מַשְׁכּוֹן שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'שָׁנִים' סְתָם [ללא מספר], בַּעַל הַפֵּרוֹת אוֹמֵר 'שָׁלֹשׁ', וּבַעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר 'שְׁתַּיִם', וְקָדַם זֶה הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמַּלְוֶה וְאָכַל הַפֵּרוֹת - הֲרֵי הַפֵּרוֹת בְּחֶזְקַת אוֹכְלֵיהֶן, עַד שֶׁיָּבִיא בַּעַל הַקַּרְקַע רְאָיָה. אֲכָלָהּ הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְמַשְׁכֵּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכָבַשׁ [הטמין ונעלם] הַשֹּׁטֵר וְאָמַר: 'לְחָמֵשׁ שָׁנִים יֵשׁ לִי פֵּרוֹת', וּבַעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר: 'שָׁלֹשׁ' - אָמְרוּ לוֹ: 'הָבֵא שִׁטָּרְךָ', וְאָמַר: 'אָבַד' - הַשּׂוֹכֵר נֶאֱמָן; שֶׁאֵלוּ רָצָה, אָמַר: 'לִקּוּחָה הִיא בְּיָדִי', שֶׁהֲרֵי אֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים.

ז. מִי שֶׁהִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לְבֵית חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, אוֹ שֶׁהִטְעָהוּ עַד שֶׁהִכְנִיס פֵּרוֹתָיו, וְהִנִּיחָם וְהָלַךְ לוֹ - יֵשׁ לְבַעַל הַבַּיִת לִמְכֹּר מֵאוֹתָם הַפֵּרוֹת, כְּדֵי לִתֵּן שְׂכַר הַפּוֹעֲלִים שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתָן וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָן בַּשּׁוּק. וּמִדַּת חֲסִידוּת הִיא, שֶׁיּוֹדִיעַ בֵּית דִּין, וְיִשְׂכְּרוּ מִמִּקְצָת דְּמֵיהֶן מָקוֹם [לשומרם], מִשּׁוּם הֵשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן.

ח. הַשּׂוֹכֵר רַחַיִם מֵחֲבֵרוֹ, שֶׁיִּטְחַן לוֹ עֶשְׂרִים סְאָה בְּכָל חֹדֶשׁ בִּשְׂכָרוֹ [תמורת הריחיים], וְהֶעֱשִׁיר בַּעַל הָרַחַיִם, וַהֲרֵי אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְחֹן שָׁם - אִם יֵשׁ לַשּׂוֹכֵר חִטִּים שֶׁצָּרִיךְ לִטְחֹן אוֹתָם לְעַצְמוֹ אוֹ לַאֲחֵרִים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן דְּמֵי טְחִינַת עֶשְׂרִים סְאָה; שֶׁזֹּאת מִדַּת סְדוֹם הִיא. וְאִם אֵין לוֹ, יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: 'אֵין לִי דָּמִים, וַהֲרֵינִי טוֹחֵן לְךָ כְּמוֹ שֶׁשָּׂכַרְתִּי; וְאִם אֵין אַתָּה צָרִיךְ, מְכֹר לַאֲחֵרִים' [טחינת ביתך]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

פֶּרֶק ח

א. אֶחָד הַשּׂוֹכֵר מֵחֲבֵרוֹ שָׂדֶה לְזָרְעָהּ, אוֹ כֶּרֶם לֶאֱכֹל פֵּרוֹתָיו בְּדָמִים, אוֹ שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּפֵרוֹת קְצוּבִין, כְּגוֹן שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ שָׂדֶה זוֹ בְּעֶשְׂרִים כּוֹר בְּשָׁנָה, וְכֶרֶם זֶה בְּעֶשְׂרִים כַּדֵּי יַיִן בְּכָל שָׁנָה - שְׁנֵיהֶם דִּין אֶחָד יֵשׁ לָהֶן. וְהַשּׂוֹכֵר בְּפֵרוֹת, הוּא הַנִּקְרָא 'חוֹכֵר'.

ב. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה אוֹ פַּרְדֵּס כְּדֵי לַעֲבֹד אוֹתוֹ וּלְהוֹצִיא עָלָיו יְצִיאוֹת [הוצאות], וְיִתֵּן לְבַעַל הַקַّרְקַע שְׁלִישׁ הַתְּבוּאָה אוֹ רְבִיעַ אוֹ מַה שֶׁיִּתְּנוּ בֵּינֵיהֶן - זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מְקַבֵּל'. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לִסְיַג [לשמירה] לָאָרֶץ, בַּעַל הַקַּרְקַע חַיָּב בּוֹ; וְדָבָר שֶׁהוּא לִשְׁמִירָה יְתֵרָה, הַחוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל חַיָּב בּוֹ. הַקַּרְדֹּם שֶׁחוֹפְרִין בּוֹ הָאָרֶץ, וְהַכֵּלִים שֶׁנּוֹשְׁאִין בָּהֶן הֶעָפָר, וְהַדְּלִי וְהַכַּד וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁדּוֹלִין בָּהֶן הַמַּיִם - עַל בַּעַל הַקַּרְקַע; וַחֲפִירַת הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמְּקַבְּצִין בָּהֶן הַמַּיִם, עַל הַחוֹכֵר אוֹ עַל הַמְקַבֵּל.

ג. הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מוּעָטוֹת, לֹא יִזְרָעֶנָּה פִּשְׁתָּן [מזיק לקרקע]. שְׂכָרָהּ אוֹ קִבְּלָהּ שֶׁבַע שָׁנִים - זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה פִּשְׁתָּן, וְאֵין הַשְּׁבִיעִית [השמיטה] מִן הַמִּנְיָן; שְׂכָרָהּ אוֹ קִבְּלָהּ שָׁבוּעַ אֶחָד, שְׁבִיעִית מִן הַמִּנְיָן.

ד. הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְהִיא בֵּית הַשַּׁלְהִין [יבשה] אוֹ בֵּית הָאִילָן, וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן שֶׁל בֵּית הַשַּׁלְהִין, וְלֹא פָּסַק הַנָּהָר הַגָּדוֹל, אֶלָּא אֶפְשָׁר לְהָבִיא מִמֶּנּוּ בְּדֶלִי, אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן שֶׁל בֵּית הָאִילָנוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ. וְאִם מַכַּת מְדִינָה הִיא, כְּגוֹן שֶׁיָּבֵשׁ הַנָּהָר - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ. הָיָה עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְאָמַר לוֹ: 'בֵּית הַשַּׁלְהִין הַזֶּה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ', 'בֵּית הָאִילָן הַזֶּה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ' - יָבֵשׁ הַמַּעְיָן אוֹ נִקְצַץ הָאִילָן, מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּתוֹכָהּ, וְלֹא אָמַר לוֹ 'הַזֶּה', אֶלָּא כְּמִי שֶׁאוֹמֵר לוֹ 'כְּמוֹת שֶׁהִיא עַתָּה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ'. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה עוֹמֵד בְּתוֹכָהּ וְאָמַר לוֹ: 'בֵּית הַשַּׁלְהִין אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ', אוֹ 'בֵּית הָאִילָן', וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן אוֹ נִקְצַץ הָאִילָן - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ.

ה. הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׁתַּדְּפָה [נצטמקו פירותיה] - אִם אֵרַע דָּבָר זֶה לְרֹב הַשָּׂדוֹת שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר, מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ, הַכֹּל לְפִי הַהֶפְסֵד שֶׁאֵרְעוֹ. וְאִם לֹא פָּשְׁטָה הַמַּכָּה בְּרֹב הַשָּׂדוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּדְּפוּ כָּל הַשָּׂדוֹת שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע. נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל הַשָּׂדוֹת שֶׁל שׂוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל - אַף עַל פִּי שֶׁפָּשְׁטָה הַמַּכָּה בְּרֹב הַשָּׂדוֹת, אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ; שֶׁאֵין זֶה הַהֶפְסֵד תָּלוּי אֶלָּא בַּשּׂוֹכֵר, שֶׁהֲרֵי כָּל שְׂדוֹתָיו נִשְׁתַּדְּפוּ. הִתְנָה עָלָיו בַּעַל הַקַּרְקַע שֶׁיִּזְרָעֶנָּה חִטִּים, וּזְרָעָהּ שְׂעוֹרִים, אוֹ שֶׁלֹּא זְרָעָהּ כְּלָל, אוֹ שֶׁזְּרָעָהּ וְלֹא צָמְחָה - אַף עַל פִּי שֶׁבָּא חָגָב אוֹ שִׁדָּפוֹן וְהֵכָּת רֹב הַמְּדִינָה, אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוּרוֹ. וְעַד מָתַי חַיָּב לְהַשְׁגִּיחַ בָּהּ וְלִזְרֹעַ פַּעַם אַחֶרֶת, אִם לֹא צָמְחָה? כָּל זְמַן שֶׁרָאוּי לִזְרִיעָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם.

ו. הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ - מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִקְצֹר - יִקְצֹר, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲקֹר [עם השורש]; מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲקֹר - יַעֲקֹר, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְצֹר. וּשְׁנֵיהֶם מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַחְרֹשׁ אַחֲרָיו [אחר הקצירה], יַחְרֹשׁ. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַשְׁכִּיר אִילָנוֹת עַל גַּב [אגב] הַקַּרְקַע - מַשְׁכִּירִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְׁכִּיר סְתָם בְּפָחוֹת מִן הַיָּדוּעַ; וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּיר אִילָנוֹת - אֵין לוֹ אִילָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּיָתֵר עַל הַיָּדוּעַ. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

ז. הַחוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בַּעֲשֶׂרֶת כּוֹרִין חִטִּים - לָקַח [הוכחשה], נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ. הָיוּ חִטָּיו יָפוֹת - לֹא יֹאמַר לוֹ: 'הֲרֵינִי לוֹקֵחַ לְךָ מִן הַשּׁוּק', אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ. חָכַר מִמֶּנּוּ כֶּרֶם בַּעֲשָׂרָה סְלֵי עֲנָבִים - אַף עַל פִּי שֶׁהִקְרִיסוּ [החמיצו] אַחַר שֶׁנִּבְצְרוּ, וְכֵן עֲמָרִים שֶׁלָּקוּ אַחַר שֶׁנִּקְצְרוּ - נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָן; אֲבָל אִם חָכְרוֹ בַּעֲשָׂרָה כַּדֵּי יַיִן, וְהֶחְמִיץ - חַיָּב לִתֵּן לוֹ יַיִן טוֹב. חָכְרָהּ מִמֶּנּוּ בְּמֵאָה עֲמָרִים שֶׁל אַסְפַּסְתָּא וּזְרָעָהּ מִין אַחֵר, וְאַחַר כָּךְ חֲרָשָׁהּ וּזְרָעָהּ אַסְפַּסְתָּא וְלָקְתָה, אוֹ שֶׁזְּרָעָהּ בַּתְּחִלָּה אַסְפַּסְתָּא, וַחֲרָשָׁהּ וְאַחַר כָּךְ זְרָעָהּ פַּעַם אַחֶרֶת וְלָקְתָה - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ אַסְפַּסְתָּא טוֹבָה; שֶׁהֲרֵי שִׁנָּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ח. הַחוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ [לנקותה מעשבים הפוגעים באיכות הקרקע], וְאָמַר לוֹ: 'מַה הֶפְסֵד יֵשׁ לְךָ, הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ חֲכוּרְךָ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ: 'לְמָחָר אַתָּה יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וְהִיא מַעֲלָה לְפָנַי עֲשָׂבִים'. וַאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ: 'בְּאַחֲרוֹנָה [אחר הקצירה] אֲנִי חוֹרֵשׁ אוֹתָהּ', אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

ט. הַחוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים - לֹא יִזְרָעֶנָּה חִטִּים, מִפְּנֵי שֶׁהַחִטִּין מַכְחִישׁוֹת אֶת הַקַּרְקַע יָתֵר מִן הַשְּׂעוֹרִים. שֶׁכָּרָהּ לְזָרְעָהּ חִטִּים, יִזְרָעֶנָּה שְׂעוֹרִים. קִטְנִית, לֹא יִזְרָעֶנָּה תְּבוּאָה; תְּבוּאָה, יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית. וּבְבָבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - לֹא יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית, מִפְּנֵי שֶׁהַקִּטְנִית שָׁם מַכְחֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ.

י. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מוּעָטוֹת - אֵין לַמְקַבֵּל כְּלוּם בְּקוֹרַת [גזע עץ] הַשִּׁקְמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, וְלֹא בְּשֶׁבַח [רוח] הָאִילָנוֹת שֶׁיָּצְאוּ בַּשָּׂדֶה מֵאֲלֵיהֶן. אֲבָל מְחַשְּׁבִין לוֹ מָקוֹם הָאִילָנוֹת, כְּאִלּוּ הָיָה בָּהֶן אוֹתוֹ זֶרַע שֶׁזָּרַע בְּכָל הַשָּׂדֶה; וְהוּא שֶׁיִּצְמְחוּ הָאִילָנוֹת מֵאֲלֵיהֶן בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי לִזְרִיעָה; אֲבָל אִם יָצְאוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִזְרִיעָה, אֵין מְחַשְּׁבִין לוֹ כְּלוּם. וְאִם קִבְּלָהּ שֶׁבַע שָׁנִים אוֹ יָתֵר, יֵשׁ לוֹ בְּקוֹרַת הַשִּׁקְמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִסְתַּלֵּק מִן הַשָּׂדֶה, וְהָיוּ שָׁם זְרָעִים שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְהִמָּכֵר [לא הבשילו], אוֹ שֶׁגָּמְרוּ, וְלֹא הִגִּיעַ יוֹם הַשּׁוּק לִמְכָרָם - שָׁמִין אוֹתָם, וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַקַּרְקַע. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלֵק הַמְקַבֵּל עִם בַּעַל הַקַّרְקַע בַּתְּבוּאָה, כָּךְ חוֹלְקִין בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ; כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּיַּיִן, כָּךְ חוֹלְקִין בַּזְּמוֹרוֹת. אֲבָל הַקָּנִים הַמַּעֲמִידִין תַּחַת הַגְּפָנִים - אִם קָנוּ אוֹתָן בְּשֵׁתָּפוּת, הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְקִין בָּהֶן; וְאִם הֵן מִשֶּׁל אֶחָד מֵהֶן - זֶה שֶׁקָּנָה אוֹתָן, הֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יא. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ [באריסות] לִטַּע [אילנות], מְקַבֵּל עָלָיו בַּעַל הַשָּׂדֶה עֲשָׂרָה בּוּרָאוֹת [אילנות עקרות] לְמֵאָה. יָתֵר עַל כֵּן, מְגַלְגְּלִין עָלָיו [על האריס] אֶת הַכֹּל.

יב. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְלֹא עָשָׂת [יבול כצפוי] - אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שֶׁתּוֹצִיא סָאתַיִם יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה [ההשקעה], חַיָּב הַמְקַבֵּל לְהִטַּפֵּל בָּהּ; שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לְבַעַל הַקַּרְקַע: 'אָנָא אֲקוּם וְאָנִיר [אחרוש] וְאֶזְרַע וְאֶקְצֹר וַאֲעַמֵּר וְאָדוּשׁ וְאֶזְרֶה וְאַעֲמִיד כְּרִי לְפָנֶיךָ, וְתִטֹּל אַתָּה חֶצְיוֹ', אוֹ מַה שֶׁיַּתְנוּ בּוֹ, 'וַאֲנִי הַשְּׁאָר, בִּשְׂכַר עֲמָלִי וּבְמַה שֶׁהוֹצֵאתִי'.

יג. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ הוֹבִירָהּ [הניחה שדה בור] - שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְנוֹתֵן לוֹ חֶלְקוֹ שֶׁהָיָה מַגִּיעַ לוֹ; שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לְבַעַל הַקַּרְקַע: 'אִם אוֹבִיר וְלֹא אֶעֱבֹד [לא אעשה הראוי לה, אזי], אֲשַׁלֵּם בְּמִיטָבָהּ' [לפי שיא ומיטב הפוטנציאל שלה]. וְהוּא הַדִּין, אִם הוֹבִיר מִקְצָתָהּ. וּמִפְּנֵי מָה נִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פָּסַק עַל עַצְמוֹ דָּבָר [סכום] קָצוּב כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר 'הֲרֵי הִיא אַסְמַכְתָּא' [שסמכה דעתו שלא יגיע לידי תשלום], אֶלָּא הִתְנָה שֶׁיְּשַׁלֵּם בְּמִיטָבָהּ; וּלְפִיכָךְ גָּמַר וְשִׁעְבֵּד עַצְמוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: 'אִם אוֹבִיר וְלֹא אֶעֱבֹד, אֶתֵּן לְךָ מֵאָה דִּינָרִין' -

חֲרֵי זוֹ אַסְמַכְתָּא, וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת בִּלְבַד.

יד. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה לִזְרָעָהּ שֵׁמְשִׁמִּין וּזְרָעָהּ חִטִּים, וְעָשָׂת חִטִּים שֶׁשָּׁוִין כַּמָּה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֵּׁמְשִׁמִּין - אֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת [כעס]. עָשָׂת פָּחוֹת מִשָּׁוֶה מַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֵּׁמְשִׁמִּין, מְשַׁלֵּם לוֹ הַמְקַבֵּל כְּפִי מַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֵּׁמְשִׁמִּין; עָשָׂת חִטִּים יָתֵר מִמַּה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֵּׁמְשִׁמִּין - חוֹלְקִין לְפִי מַה שֶּׁהִתְנוּ בֵּינֵיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁתַּכֵּר בַּעַל הַקַּרְקַע.

פֶּרֶק ט

א. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים, וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים [מוקדם] וּלְהַעֲרִיב [מאוחר] - מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְלֹא לְהַעֲרִיב, אֵינוֹ יָכוֹל לְכוֹפָן. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן, יָזוּן; לְסַפֵּק בִּתְמָרִים אוֹ בִּגְרוֹגָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לַפּוֹעֲלִין, מְסַפֵּק. הַכֹּל כְּמִנְהָג הַמְּדִינָה.

ב. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, וְאָמַר לוֹ [שכרך יהיה]: 'כְּאֶחָד וְכִשְׁנַיִם מִבְּנֵי הָעִיר' - רוֹאִין פָּחוּת שֶׁבַּשְּׂכִירוּת וְיָתֵר שֶׁבַּשְּׂכִירוּת, וּמְשַׁמְּנִין [מחלקים] בֵּינֵיהֶן.

ג. אָמַר לִשְׁלוּחוֹ: 'צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים בִּשְׁלִשָּׁה', וְהָלַךְ וּשְׂכָרָם בְּאַרְבָּעָה - אִם אָמַר לָהֶם הַשָּׁלִיחַ: 'שְׂכַרְכֶם עָלַי' - נוֹתֵן לָהֶם אַרְבָּעָה; הוּא נוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת שְׁלִשָּׁה, וּמַפְסִיד אֶחָד מִבֵּיתוֹ. אָמַר לָהֶם: 'שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת', נוֹתֵן לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת כְּהִלְכַת הַמְּדִינָה. הָיָה בַּמְּדִינָה מִי שֶׁנִּשְׂכָּר בִּשְׁלִשָּׁה, וּמִי שֶׁנִּשְׂכָּר בְּאַרְבָּעָה - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָּׁה, וְיֵשׁ לָהֶן תַּרְעֹמֶת עַל הַשָּׁלִיחַ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין מְלַאכְתָּן נִכֶּרֶת. אֲבָל הָיְתָה מְלַאכְתָּן נִכֶּרֶת, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה אַרְבָּעָה - נוֹתֵן לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת אַרְבָּעָה; שֶׁאִלּוּ לֹא אָמַר לָהֶם שְׁלוּחוֹ 'אַרְבָּעָה', לֹא טָרְחוּ וְעָשׂוּ שָׁוֶה אַרְבָּעָה. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: 'שְׂכֹר לִי בְּאַרְבָּעָה אַרְבָּעָה', וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְשָׂכַר בִּשְׁלִשָּׁה שְׁלִשָּׁה - אַף עַל פִּי שֶׁהַרֵי מְלַאכְתָּן שָׁוָה אַרְבָּעָה - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָּׁה, שֶׁהַרֵי קִבְּלוּ עַל עַצְמָן; וְיֵשׁ לָהֶן תַּרְעֹמֶת עַל הַשָּׁלִיחַ. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת בִּשְׁלִשָּׁה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָהֶן בְּאַרְבָּעָה, וְאָמְרוּ לוֹ: 'כְּמַה שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת' - אֵין דַּעְתָּם אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן בַּעַל הַבַּיִת יָתֵר עַל אַרְבָּעָה. לְפִיכָךְ, שָׁמִין מַה שֶּׁעָשׂוּ - אִם שָׁוָה אַרְבָּעָה, נוֹטְלִין אַרְבָּעָה מִבַּעַל הַבַּיִת; וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ [שווי המלאכה] אוֹ אֵינוֹ שָׁוֶה, אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָּׁה. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת בְּאַרְבָּעָה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָהֶן בִּשְׁלִשָּׁה, וְאָמְרוּ לוֹ: 'כְּמַה שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת' - אַף עַל פִּי שֶׁמְּלַאכְתָּם שָׁוָה אַרְבָּעָה, אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָּׁה; שֶׁהַרֵי שָׁמְעוּ שְׁלִשָּׁה, וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם.

ד. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים, וְהִטְעוּ אֶת בַּעַל הַבַּיִת [חזרו בהם], אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הִטְעָה אוֹתָם - אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה אֶלָּא תַּרְעֹמֶת [כעס]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָלְכוּ [למקום העבודה]. אֲבָל הָלְכוּ הַחַמָּרִין וְלֹא מָצְאוּ תְּבוּאָה, פּוֹעֲלִים וּמָצְאוּ שָׂדֶה כְּשֶׁהִיא לַחָה [רטובה], אוֹ שֶׁשְּׂכָרָן לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה וּמְצָאוּהָ שֶׁנִּתְמַלֵּאת מַיִם - אִם בִּקֵּר בַּעַל הַבַּיִת מְלַאכְתּוֹ מִבָּעֶרֶב, וּמְצָאָהּ צְרִיכָה פּוֹעֲלִים - אֵין לַפּוֹעֲלִים כְּלוּם; מַה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת? וְאִם לֹא בִּקֵּר, נוֹתֵן לָהֶם שְׂכָרָם כְּפוֹעֵל בָּטֵל; שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַבָּא טָעוּן לַבָּא רֵיקָן, וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה לְבָטֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה. אֲבָל אִם הִתְחִיל הַפּוֹעֵל בַּמְּלָאכָה, וְחָזַר בּוֹ אֲפִלּוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם - חוֹזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים. וְכֵיצַד דִּין הַפּוֹעֵל שֶׁחָזַר בּוֹ אַחַר שֶׁהִתְחִיל? שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה, וְנוֹטֵל. וְאִם קִבְּלָן הוּא, שָׁמִין לוֹ [ומורידין משכרו שווי של] מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת; בֵּין שֶׁהוֹזִילוּ בְּעֵת שֶׁשְּׂכָרָם, בֵּין לֹא הוֹזִילוּ, בֵּין שֶׁהוּזְלָה הַמְּלָאכָה אַחַר כֵּן, בֵּין לֹא הוּזְלָה - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת. כֵּיצַד? קִבֵּל מִמֶּנּוּ קָמָה לִקְצֹר בִּשְׁתֵּי סְלָעִים [ח' דינרים], קָצַר חֶצְיָהּ וְהִנִּיחַ חֶצְיָהּ, בָּגַד לֶאֱרֹג בִּשְׁתֵּי סְלָעִים, אָרַג חֶצְיוֹ וְהִנִּיחַ חֶצְיוֹ - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת. אִם הָיָה שָׁוֶה שִׁשָּׁה דִּינָרִין - נוֹתֵן לוֹ שֶׁקֶל [ב' דינרים], אוֹ יִגְמֹר אֶת מְלַאכְתּוֹ. וְאִם הָיָה הַנִּשְׁאָר יָפֶה שְׁנֵי דִּינָרִין - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא סֶלַע, שֶׁהַרֵי לֹא עָשׂוּ אֶלָּא חֲצִי מְלָאכָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אָבוּד. אֲבָל בְּדָבָר הָאָבוּד - כְּגוֹן פִּשְׁתָּנוֹ לַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׂרָה [מקום ששורין בו], אוֹ שֶׁשָּׂכַר חֲמוֹר לְהָבִיא חֲלִילִין לְמֵת אוֹ לְכַלָּה וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אֶחָד פּוֹעֵל וְאֶחָד קַבְּלָן, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נֶאֱנַס, כְּגוֹן שֶׁחָלָה, אוֹ שָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת. וְאִם לֹא נֶאֱנַס, וְחָזַר בּוֹ - שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן [על חשבונם] אוֹ מַטְעָן. כֵּיצַד מַטְעָן? אוֹמֵר לָהֶן: 'סֶלַע קָצַצְתִּי לָכֶם, בּוֹאוּ וּטְלוּ שְׁתַּיִם', עַד שֶׁיִּגְמְרוּ מְלַאכְתָּם; וְלֹא יִתֵּן לָהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁפָּסַק תְּחִלָּה. וַאֲפִלּוּ נָתַן לָהֶם הַשְּׁתַּיִם, מַחֲזִיר [מוציא] מֵהֶם הַתּוֹסֶפֶת. כֵּיצַד שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶם? שׁוֹכֵר פּוֹעֲלִים אֲחֵרִים, וְגוֹמְרִים מְלַאכְתָּם שֶׁלֹּא תֹּאבַד; וְכֹל שֶׁיּוֹסִיף לְאֵלּוּ הַפּוֹעֲלִים הָאֲחֵרִים עַל מַה שֶּׁפָּסַק לָרִאשׁוֹנִים, נוֹטֵל מִן הָרִאשׁוֹנִים. וְעַד כַּמָּה? עַד כְּדֵי שְׂכָרָם שֶׁל רִאשׁוֹנִים. וְאִם הָיָה לָהֶם מָמוֹן תַּחַת יָדוֹ - יִשְׂכֹּר לְהַשְׁלִים הַמְּלָאכָה עַד אַרְבָּעִים חֲמִשִּׁים זוּז בְּכָל יוֹם לְכָל פּוֹעֵל, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכַר הַפּוֹעֵל שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁאֵין שָׁם פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר בִּשְׂכָרָם [בשווי שלהם] לְהַשְׁלִים הַמְּלָאכָה. אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר בִּשְׂכָרָם, וְאָמְרוּ לוֹ: 'צֵא וּשְׂכֹר מֵאֵלּוּ, וְהַשְׁלֵם מְלַאכְתְּךָ וְלֹא תֹּאבַד' - בֵּין שׁוֹכֵר בֵּין קַבְּלָן - אֵין לוֹ עֲלֵיהֶם אֶלָּא תַּרְעֹמֶת; וְשָׁמִין לַשּׂוֹכֵר מַה שֶּׁעָשָׂה, וְלַקַּבְּלָן מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת.

ה. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, וְנֶאֱחַז לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ - לֹא יֹאמַר לוֹ: 'חֲרֵינִי לְפָנֶיךָ' [מזלך גרם, ושלם לי], אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר מַה שֶּׁעָשָׂה.

ו. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה מִזֶּה הַנָּהָר, וּפָסַק הַנָּהָר בַּחֲצִי הַיּוֹם - אִם אֵין דַּרְכּוֹ לְהִפָּסֵק, אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׂכַר מַה שֶּׁעָשׂוּ; וְכֵן אִם דַּרְכּוֹ שֶׁיִּפְסִיקוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הָעִיר, וְהִפְסִיקוּהוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם - אֵין לָהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁעָשׂוּ; שֶׁהַרֵי

יָדְעוּ הַפּוֹעֲלִים דַּרְכּוֹ שֶׁל נָהָר זֶה. וְאִם דַּרְכּוֹ לְהִפָּסֵק מֵאֵלָיו - נוֹתֵן לָהֶם שְׂכַר כָּל הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהוֹדִיעָם. שְׂכָרָם לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה, וּבָא הַמָּטָר וְהִשְׁקָהּ - אֵין לָהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁעָשׂוּ; בָּא הַנָּהָר וְהִשְׁקָהּ - נוֹתֵן לָהֶן כָּל שְׂכָרָן; מִן הַשָּׁמַיִם נִסְתַּיְּעוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּפוֹעֵל. אֲבָל מִי שֶׁפָּסַק עִם אֲרִיסוֹ שֶׁאִם יַשְׁקֶה שָׂדֶה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים, יִטֹּל חֲצִי הַפֵּרוֹת, וְכָל הָאֲרִיסִין שֶׁהֵם מַשְׁקִין שְׁנֵי פְּעָמִים, אֵינָם נוֹטְלִין אֶלָּא רְבִיעַ הַפֵּרוֹת, וּבָא הַמָּטָר, וְלֹא הֵצְרַךְ לִדְלוֹת וּלְהַשְׁקוֹת - נוֹטֵל חֲצִי הַפֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁפָּסַק עִמּוֹ; שֶׁהָאֲרִיס כְּשֻׁתָּף, וְאֵינוֹ כְּפוֹעֵל.

ז. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם, וְשָׁלְמָה [נשלמה] הַמְּלָאכָה בַּחֲצִי הַיּוֹם - אִם יֵשׁ לוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת כְּמוֹתָהּ אוֹ קַלָּה מִמֶּנָּה, עוֹשֶׂה שְׁאָר הַיּוֹם; וְאִם אֵין לוֹ מַה יַּעֲשֶׂה, נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל. וְאִם הָיָה מִן הַכּוֹפְרִים עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁדַּרְכּוֹ לִטְרֹחַ הַרְבֵּה, וְאִם לֹא יִתְעַשֵּׁק בִּמְלָאכָה יֶחֱלֶה - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן לוֹ כָּל שְׂכָרוֹ.

ח. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְהָבִיא [לבצע] שְׁלִיחוּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא שָׁם מַה יָּבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם. שְׂכָרוֹ לְהָבִיא קָנִים לְכֶרֶם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא וְלֹא הֵבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שָׁלֵם. שְׂכָרוֹ לְהָבִיא פֵּרוֹת לְחוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת אוֹ שֶׁהִבְרִיא - לֹא יֹאמַר לוֹ: 'טֹל מַה שֶּׁהֵבֵאתָ בִּשְׂכָרְךָ', אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ כָּל שְׂכָרוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ט. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּשֶׁלּוֹ, וְהֶרְאָהוּ בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ [העבידו בשדה חבירו] - נוֹתֵן כָּל שְׂכָרוֹ, וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ מֵחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁנֶּהֱנָה בְּזוֹ הַמְּלָאכָה.

י. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאָמַר לוֹ: 'טֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בִּשְׂכָרְךָ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְאִם מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו [קש ותבן כמשכורת] אָמַר לוֹ: 'הֵילָךְ שְׂכָרְךָ, וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

יא. מְצִיאַת הַפּוֹעֵל לְעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ: 'עֲשֵׂה עִמִּי מְלָאכָה הַיּוֹם'; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר לוֹ: 'עֲדֹר עִמִּי הַיּוֹם', 'נַכֵּשׁ עִמִּי הַיּוֹם'. אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ לְלַקֵּט מְצִיאוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָסַר [התמעט] הַנָּהָר וּשְׂכָרוֹ לְלַקֵּט הַדָּגִים הַנִּמְצָאִין בָּאֲגַם - הֲרֵי מְצִיאָתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת, וַאֲפִלּוּ מָצָא כִּיס מָלֵא דִּינָרִין.

יום שני ג' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק י

א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן - בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ מָעוֹת בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ פֵּרוֹת, בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ אַחַר שֶׁהִלְוָהוּ - הֲרֵי זֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר. לְפִיכָךְ, אִם אָבַד הַמַّשְׁכּוֹן, אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּדָמָיו; וְאִם נֶאֱנַס הַמַّשְׁכּוֹן, כְּגוֹן שֶׁנִּלְקַח בְּלִסְטִיס מְזֻיָּן וְכִיּוֹצֵא בּוֹ מִשְׁאָר אֲנָסִין - יִשָּׁבַע שֶׁנֶּאֱנַס, וִישַׁלֵּם בַּעַל הַמַّשְׁכּוֹן אֶת חוֹבוֹ עַד פְּרוּטָה אַחֲרוֹנָה.

ב. כָּל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לְךָ', הֲרֵי זֶה שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים [עם הבעלים, ופטור מהכל]. אָמַר לוֹ: 'שְׁמֹר לִי הַיּוֹם וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר', 'הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וְאַשְׁאִילְךָ לְמָחָר', 'שְׁמֹר לִי הַיּוֹם וְאַשְׁאִילְךָ לְמָחָר', 'הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר' - כֻּלָּן נַעֲשׂוּ שׁוֹמְרֵי שָׂכָר זֶה לָזֶה.

ג. כָּל הָאֻמָּנִין שׁוֹמְרֵי שָׂכָר. וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ: 'טֹל אֶת שֶׁלְּךָ' [חפצך] וְהָבֵא מָעוֹת', אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: 'גְּמַרְתִּיו', וְלֹא לָקְחוּ הַבְּעָלִים אֶת הַכְּלִי - הֲרֵי הָאֻמָּן שׁוֹמֵר חִנָּם; אֲבָל אִם אָמַר הָאֻמָּן: 'הָבֵא מָעוֹת, וּטֹל אֶת שֶׁלְּךָ' - עֲדַיִן הוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר כְּשֶׁהָיָה.

ד. נָתַן לָאֻמָּנִין לְתַקֵּן, וְקִלְקְלוּ - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם. כֵּיצַד? נָתַן לְחָרָשׁ שָׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל לְקַבֵּעַ בָּהֶן מַסְמֵר, וְשִׁבְּרָן, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ עֵצִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן שָׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְעָשָׂה מֵהֶן שָׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל וְנִשְׁבְּרוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי שָׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל; שֶׁאֵין הָאֻמָּן קוֹנֶה שֶׁבַח הַכְּלִי. נָתַן צֶמֶר לְצַבָּע, וְהִקְדִּיחַתּוּ [שרפתו] יוֹרָה - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ. צְבָעוֹ כָּעוּר, אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ לְצָבְעוֹ אָדֹם וּצְבָעוֹ שָׁחֹר, שָׁחֹר וּצְבָעוֹ אָדֹם, נָתַן עֵצִים לְחָרָשׁ לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כִּסֵּא נָאֶה, וְעָשָׂה כִּסֵּא רַע אוֹ סַפְסָל - אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה, נוֹתֵן לוֹ בַּעַל הַכְּלִי אֶת הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח בִּלְבַד. אָמַר בַּעַל הַכְּלִי: 'אֵינִי רוֹצֶה בְּתַקָּנָה זוֹ, אֶלָּא תֵּן לִי דְּמֵי הַצֶּמֶר אוֹ דְּמֵי הָעֵצִים' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכֵן אִם אָמַר הָאֻמָּן: 'הֵא לְךָ דְּמֵי צַמְרְךָ אוֹ דְּמֵי עֵצְךָ, וָלֵךְ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁאֵין הָאֻמָּן קוֹנֶה בְּשֶׁבַח [ברווח] הַכְּלִי שֶׁעָשָׂה.

ה. הַמּוֹלִיךְ חִטִּין לְטָחוֹן [לטוחן], וְלֹא לְתָתָן [לא השרה במים לצורך ריכוך והסרת סובין] וַעֲשָׂאָן סֵבִין אוֹ מֻרְסָן [קמח עם קליפות], נָתַן קֶמַח לְנַחְתּוֹם, וַעֲשָׂאוֹ פַּת נִפּוּלִין [מתפורר], בְּהֵמָה לְטַבָּח, וְנִבְלָהּ - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם דָּמִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹשְׂאֵי שָׂכָר. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה טַבָּח מֻמְחֶה, וְשָׁחַט בְּחִנָּם - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; וְאִם אֵינוֹ מֻמְחֶה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּחִנָּם, חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן הַמַּרְאֶה דִּינָר לְשֵׁלְחָנִי, וְאָמַר לוֹ 'יָפֶה', וְנִמְצָא רַע - אִם בְּשָׂכָר רָאָהוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּקִי וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד. וְאִם בְּחִנָּם רָאָהוּ, פָּטוּר; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד; וְאִם אֵינוֹ בָּקִי - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּחִנָּם. וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לַשֵּׁלְחָנִי: 'עָלֶיךָ אֲנִי סוֹמֵךְ', אוֹ שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל רְאִיָּתוֹ, וְלֹא יַרְאֶה לַאֲחֵרִים. טַבָּח שֶׁעָשָׂה בְּחִנָּם וְנִבֵּל, וְכֵן שֵׁלְחָנִי שֶׁאָמַר 'יָפֶה' וְנִמְצָא רַע, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - עֲלֵיהֶם לְהָבִיא רְאָיָה, שֶׁהֵם מֻמְחִין; וְאִם לֹא הֵבִיאוּ רְאָיָה, מְשַׁלְּמִין.

ו. מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁיִּהְיֶה הַנּוֹטֵעַ אִילָנוֹת נוֹטֵל חֲצִי הַשֶּׁבַח, וּבַעַל הַקַּרְקַע חֲצִי, וְנָטַע וְהִשְׁבִּיחַ, וְנָטַע וְהִפְסִיד [חלק השביח וחלק לא] - מְחַשְּׁבִין לוֹ חֲצִי הַשֶּׁבַח שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וּמְנַכִּין מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁהִפְסִיד, וְנוֹטֵל הַשְּׁאָר. וַאֲפִלּוּ הִתְנָה עַל עַצְמוֹ, שֶׁאִם הִפְסִיד לֹא יִטֹּל כְּלוּם - הֲרֵי זוֹ אַסְמַכְתָּא [לא גמר זאת בליבו], וְאֵין מְנַכִּין לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁהִפְסִיד. הָיָה

מִנְהָגָם שֶׁיִּטֹּל הַנּוֹטֵעַ מֶחֱצָה, וּבַעַל הַקַּרְקַע מֶחֱצָה, וְכֵן אִם הָיָה מִנְהָגָם שֶׁיִּטֹּל הָאָרִיס [העובד תמורת יבול] שְׁלִישׁ - אִם נָטַע הַנּוֹטֵעַ וְהִשְׁבִּיחַ וְרָצָה לְהִסְתַּלֵּק, שֶׁנִּמְצָא בַּעַל הַקַּרְקַע צָרִיךְ לְהוֹרִיד לָהּ אָרִיס - חֲרֵי בַּעַל הַקַّרְקַע מוֹרִיד אָרִיס, וְיִטֹּל בַּעַל הַקַּרְקַע חֲצִיוֹ, וְלֹא יַפְסִיד מֵחֶלְקוֹ כְּלוּם; וְיִטֹּל הָאָרִיס שְׁלִישׁ; וְהַשְׁתּוּת הַנִּשְׁאָר יִהְיֶה לַנּוֹטֵעַ, שֶׁהֲרֵי סִלֵּק עַצְמוֹ בִּרְצוֹנוֹ.

ז. הַנּוֹטֵעַ אִילָנוֹת לִבְנֵי הַמְּדִינָה שֶׁהִפְסִיד [לא גדלו], וְכֵן טַבָּח שֶׁל בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּבֵּל הַבְּהֵמוֹת, וְהַמַּקִּיז דָּם שֶׁחָבַל, וְהַסּוֹפֵר שֶׁטָּעָה בַּשְּׁטָרוֹת, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁפָּשַׁע בַּתִּינוֹקוֹת וְלֹא לִמֵּד, אוֹ לִמֵּד בְּטָעוּת, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָאֻמָּנִין שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּחֲזוֹר הַהֶפְסֵד שֶׁהִפְסִידוּ - מְסַלְּקִין אוֹתָן בְּלֹא הַתְרָאָה; מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמֻתְרִין וְעוֹמְדִין, עַד שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ בִּמְלַאכְתָּן, הוֹאִיל וְהֶעֱמִידוּ אוֹתָן הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶן.

פֶּרֶק יא

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן שְׂכַר הַשָּׂכִיר בִּזְמַנּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ" וְגוֹ'. וְאִם אֵחֲרוֹ לְאַחַר זְמַנּוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֶחָד שְׂכַר הָאָדָם, וְאֶחָד שְׂכַר הַבְּהֵמָה, וְאֶחָד שְׂכַר הַכֵּלִים - חַיָּב לִתֵּן בִּזְמַנּוֹ; וְאִם אֵחַר לְאַחַר זְמַנּוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְגֵר תּוֹשָׁב [גוי שקיבל ז' מצוות], יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ"; וְאִם אֵחַר, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

ב. כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר - כְּאִלּוּ נָטַל אֶת נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ". וְעוֹבֵר בְּאַרְבַּע אַזְהָרוֹת, וַעֲשֵׂה: מִשּׁוּם בַּל תַּעֲשֹׁק, וּמִשּׁוּם בַּל תִּגְזֹל, וּמִשּׁוּם "לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר", וּמִשּׁוּם "לֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ", וּמִשּׁוּם "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ". אֵיזֶה הוּא זְמַנּוֹ? שְׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר". וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ". שְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. שְׂכִיר שַׁבָּת [שבעה ימים], שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שָׁנָה, שְׂכִיר שָׁבוּעַ - יָצָא בַּיּוֹם, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם; יָצָא בַּלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

ג. נָתַן טַלִּיתוֹ לְאֻמָּן, גְּמָרָהּ וְהוֹדִיעוֹ - אֲפִלּוּ אִחֲרוֹ עֲשָׂרָה יָמִים - כָּל זְמַן שֶׁהַכְּלִי בְּיַד הָאֻמָּן, אֵינוֹ עוֹבֵר. נְתָנָהּ לוֹ בְּחֲצִי הַיּוֹם - כֵּיוָן שֶׁשָּׁקְעָה עָלָיו חַמָּה, עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תָּלִין; שֶׁהַקַּבָּלָנוּת כִּשְׂכִירוּת הִיא, וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ בִּזְמַנּוֹ.

ד. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: "צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים" - אִם אָמַר לָהֶם: "שְׂכָרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת", שְׁנֵיהֶם אֵינָן עוֹבְרִין מִשּׁוּם בַּל תָּלִין; זֶה [בעל הבית] לְפִי שֶׁלֹּא שְׂכָרָן, וְזֶה [השליח] לְפִי שֶׁאֵין פְּעֻלָּתָן אֶצְלוֹ. וְאִם לֹא אָמַר לָהֶם "שְׂכָרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת", חֲרֵי הַשָּׁלִיחַ עוֹבֵר. אֵין הַשּׁוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר, וְלֹא נָתַן לוֹ; אֲבָל אִם לֹא תְבָעוֹ, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ מַה יִּתֵּן לוֹ, אוֹ שֶׁהִמְחָהוּ אֵצֶל אַחֵר [נתן לאחר לשלם לו] וְקִבֵּל - חֲרֵי פָּטוּר.

ה. הַמַּשְׁהֶה שְׂכַר שָׂכִיר עַד אַחַר זְמַנּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁכִּבֵּר עָבַר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, חֲרֵי זֶה חַיָּב לִתֵּן מִיָּד. וְכָל עֵת שֶׁיִּשְׁהֶה - עוֹבֵר עַל לָאו שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ, לֵךְ וָשׁוּב".

ו. כָּל שָׂכִיר שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ, וְאָמַר בַּעַל הַבַּיִת: 'נָתַתִּי שְׂכָרְךָ', וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר: 'לֹא נָטַלְתִּי כְּלוּם' - תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשְׁבַּע הַשָּׂכִיר בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש], וְיִטֹּל כְּדִין כָּל נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; מִפְּנֵי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו [ושכח], וְזֶה הַשָּׂכִיר נוֹשֵׂא נַפְשׁוֹ לָזֶה. אֲפִלּוּ הָיָה הַשּׂוֹכֵר קָטָן, חֲרֵי הַשָּׂכִיר נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וְלֹא שְׂכַרְתִּיךָ', נֶאֱמָן לוֹמַר 'שְׂכַרְתִּיךָ וְנָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ'; וְיִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת [דרבנן] שֶׁנָּתַן, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת כִּשְׁאָר כָּל הַטְּעָנוֹת. הָיָה לוֹ עֵד אֶחָד שֶׁשְּׂכָרוֹ, אֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם. וְכֵן אִם תְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת. הֵבִיא רְאָיָה [עדים] שֶׁתְּבָעוֹ כָּל זְמַנּוֹ [ולא פרעו] - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, וְנוֹטֵל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל תְּבִיעָה. כֵּיצַד? הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי עַד הָעֶרֶב - זְמַנּוֹ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי, וּבְיוֹם שְׁלִישִׁי אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. וְאִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תּוֹבֵעַ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם שְׁלִישִׁי; אֲבָל מִלֵּיל רְבִיעִי וָהָלְאָה, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְכֵן אִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תּוֹבֵעַ וְהוֹלֵךְ עַד יוֹם חֲמִישִׁי - חֲרֵי נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם חֲמִישִׁי.

ז. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: 'שְׁתַּיִם קָצַצְתִּי לְךָ', וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר: 'לֹא קָצַצְתָּ לִי אֶלָּא שָׁלֹשׁ' - לֹא תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשְׁבַּע הַשָּׂכִיר כָּאן, אֶלָּא הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - אַף עַל פִּי שֶׁכִּבֵּר נָתַן לוֹ הַשְּׁתַּיִם, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ 'הֵילַךְ' - חֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ; וְדָבָר זֶה [השבועה הזו] תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הַשָּׂכִיר בְּפַחֵי נֶפֶשׁ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים, וְלֹא יָדְעוּ כַּמָּה פָּסַק לוֹ, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ. אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ - יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת שֶׁלֹּא קָצַץ לוֹ אֶלָּא מַה שֶׁכִּבֵּר נָתַן לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ אֶצְלוֹ אֶלָּא זֶה שֶׁאָמַר לוֹ 'הֵילַךְ', כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת.

ח. הַנּוֹתֵן טַלִּיתוֹ לְאֻמָּן, אֻמָּן אוֹמֵר: 'שְׁתַּיִם קָצַצְתָּ לִי', וְהוּא אוֹמֵר: 'אַחַת' - כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד הָאֻמָּן - אִם יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ, חֲרֵי הָאֻמָּן נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל; וְיָכוֹל לִטְעֹן בִּשְׂכָרוֹ, עַד כְּדֵי דְּמֵיהָ. וְאִם יָצְאַת טַלִּית מִתַּחַת יָדוֹ, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ חֲזָקָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע בַּעַל הַטַּלִּית הֶסֵּת, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת, שֶׁאֵין זֶה כְּדִין הַשָּׂכִיר.

ט. שָׂכִיר שֶׁבָּא לְהִשָּׁבַע - אֵין מַחְמִירִין עָלָיו, וְאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו בִּשְׁבוּעָה [תביעות נוספות] כְּלָל; אֶלָּא נִשְׁבָּע שֶׁלֹּא נָטַל, וְיִטֹּל. וּלְכָל הַנִּשְׁבָּעִין אֵין מְקַלְּלִין, חוּץ מִן הַשָּׂכִיר שֶׁמְּקַלְּלִין עָלָיו; וּפוֹתְחִין לוֹ תְּחִלָּה, וְאוֹמְרִים לוֹ: 'אַל תְּצַעֵר עַצְמְךָ, הִשָּׁבַע וְטֹל'. אֲפִלּוּ הָיָה שְׂכִרוֹ פְּרוּטָה אַחַת, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר 'נְתַתִּיהָ' - לֹא יִטֹּל אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל, אֲפִלּוּ לֹא יִטְעֹן אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת - לֹא יִטֹּל אוֹתָהּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה.

פֶּרֶק יב

א. הַפּוֹעֲלִים שֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, וַעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ [למעשר], בֵּין בְּתָלוּשׁ בֵּין בִּמְחֻבָּר, וְיִהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶן הֵן גְּמִירַת הַמְּלָאכָה - חֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת מְצַוֶּה שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתָן לֶאֱכֹל מִמַּה שֶׁהֵן עוֹשִׂין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְכוּ' כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשָׂכִיר; [והראיה:] וְכִי אִלּוּ לֹא שְׂכָרוֹ, מִי הִתִּיר לוֹ שֶׁיָּבוֹא בְּכֶרֶם רֵעֵהוּ אוֹ בַּקָּמָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ? אֶלָּא כָּךְ הוּא אוֹמֵר: כִּי תָבֹא בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים לַעֲבוֹדָה, תֹּאכַל.

ב. מַה בֵּין הָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ, לָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר? שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ, אוֹכֵל בְּדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה, וְהָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר כְּגוֹן בּוֹצֵר וְקוֹצֵר, אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא כְּשֶׁיִּגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ; כְּגוֹן שֶׁיִּבְצֹר וְיִתֵּן בַּסַּל עַד שֶׁיְּמַלְּאֶנּוּ, וְיַנִּיחֶנּוּ [ירוקן] הַסַּל לְמָקוֹם אַחֵר, וְיַחֲזֹר וְיִבְצֹר וִימַלְּאֶנּוּ - אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא אַחַר שֶׁיְּמַלֵּא הַסַּל. אֲבָל מִפְּנֵי הַשֵּׁב אֲבֵדָה [זמן] לַבְּעָלִים, אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ הַפּוֹעֲלִין אוֹכְלִין בַּהֲלִיכָתָן מֵאֶמֶן [שורה] לְאֶמֶן וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגַּת - כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטְּלוּ מִמְּלַאכְתָּן וְיֵשְׁבוּ לֶאֱכֹל, אֶלָּא אוֹכְלִין בְּתוֹךְ הַמְּלָאכָה כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין בְּטֵלִין.

ג. הַמְבַטֵּל מִמְּלַאכְתּוֹ וְאָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה - חֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָרַמְשָׁ לֹא תָנִיף" וְגוֹ'. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּקְצִירָה, לֹא יָנִיף חָרְמֵשׁ לַאֲכִילָתוֹ; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן פּוֹעֵל שֶׁהוֹלִיךְ בְּיָדוֹ מִמַּה שֶׁעָשָׂה, אוֹ שֶׁלָּקַח יָתֵר עַל אֲכִילָתוֹ וְנוֹתֵן לַאֲחֵרִים - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן". וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ - שֶׁאִם אָכַל אוֹ הוֹלִיךְ, חַיָּב לְשַׁלֵּם.

ד. הַחוֹלֵב וְהַמְחַבֵּץ [חמאה] וְהַמְגַבֵּן [גבינה] אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע. הַמְנַכֵּשׁ בִּבְצָלִים וּבְשׁוּמִין - אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹלֵשׁ קְטַנִּים מִבֵּין הַגְּדוֹלִים, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲשֵׂיהֶן גְּמַר מְלָאכָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שׁוֹמְרֵי גְּנוֹת וּפַרְדֵּסִים, וְכָל דָּבָר הַמְחֻבָּר כַּמִּקְשָׁאוֹת [שדה קישואין] וְהַמִּדְלָעוֹת - שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין כְּלָל.

ה. הַבּוֹדֵל [מפריד] בִּתְמָרִים וּבְגַרְגְּרוֹת אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר. הָעוֹשֶׂה בְּחִטִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אַחַר שֶׁעָשַׂר, כְּגוֹן שֶׁשְּׁכָרָן לָבוֹר [לברור] צְרוֹרוֹת אוֹ לְנַפֵּחַ [לנפות] אוֹתָן אוֹ לִטְחֹן - חֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְחַלָּה. אֲבָל הַלָּשׁ וְהַמְקַטֵּף [עורך] וְהָאוֹפֶה אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְחַלָּה, וְאֵין הַפּוֹעֵל אוֹכֵל אֶלָּא מִדָּבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה.

ו. נִתְפָּרְסוּ [נתפרדו] עִגּוּלָיו [של דבילה], וְנִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו, וְנִתְחַתְּכוּ דְּלוּעָיו, וּשְׂכָרָן לַעֲשׂוֹת בָּהֶן - חֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ; שֶׁחֲרֵי נִגְמְרוּ מְלַאכְתָּן וְנִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר, וַחֲרֵי הֵן טֶבֶל. וְאִם לֹא הוֹדִיעָן [מלכתחילה], מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן. אֵין הַפּוֹעֲלִים אוֹכְלִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכֶרֶם רֵעֶךָ".

ז. שָׂכַר אֶת הַפּוֹעֲלִין לַעֲשׂוֹת בְּנָטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ, חֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ; וְאִם לֹא הוֹדִיעָן, פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן.

ח. הַקּוֹצֵר וְהַדָּשׁ וְהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמּוֹסֵק וְהַבּוֹצֵר וְהַדּוֹרֵךְ וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ, חֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה.

ט. שׁוֹמְרֵי גִּתּוֹת וַעֲרֵמוֹת וְכָל דָּבָר הַתָּלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר - אוֹכְלִין מֵהִלְכַת מְדִינָה [מכח המנהג]; שֶׁהַשּׁוֹמֵר אֵינוֹ כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה. אֲבָל אִם עָשָׂה בְּאֵבֶר מֵאֲבָרָיו, בֵּין בְּיָדָיו בֵּין בְּרַגְלָיו, אֲפִלּוּ בִּכְתֵפוֹ - חֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה.

י. הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים, לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים; בַּעֲנָבִים, לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכֶרֶם, וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים". וְהָעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זוֹ, אֵינוֹ אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֶרֶת. וְלֹא יֹאכַל עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר; וְאַל יֹאכַל בְּפַת, וְלֹא בְּמֶלַח. וְאִם קָצַץ [פירש וקצב] עִם בַּעַל הַבַּיִת עַל שִׁעוּר מַה שֶׁיֹּאכַל - אוֹכֵל אוֹתוֹ בֵּין בְּמֶלַח, בֵּין בְּפַת, בֵּין בְּכָל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה. אָסוּר לְפוֹעֵל לָמֹץ [למצוץ ולזרוק השאר] בָּעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ". וְלֹא יִהְיוּ בָּנָיו אוֹ אִשְׁתּוֹ מְהַבְהֲבִין לוֹ הַשַּׁבֶּלִין בָּאוּר [למתקן], וְאוֹכֵל - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ", עֲנָבִים כְּמוֹת שֶׁהֵן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

יא. אָסוּר לְפוֹעֵל לֶאֱכֹל מַה שֶׁהוּא אוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה [מרובה], שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ". וּמֵתֶר לוֹ לִמְנֹעַ עַצְמוֹ [מלאכול] עַד מָקוֹם הַיָּפוֹת, וְאוֹכֵל. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱכֹל קִשּׁוּת [קישואין] אֲפִלּוּ בְּדִינָר, וְכוֹתָבוֹת [תמרים] אֲפִלּוּ בְּדִינָר - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁדְּרוּ בְּמָעָה כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ"; אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה רַעֲבָתָן, וְיִהְיֶה סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו [ימנעו מלשוכרו]. הָיָה מִשְׁמֵר אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ עֲרֵמוֹת, לֹא יְמַלֵּא כְּרִסוֹ מֵאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא אוֹכֵל מִכָּל אַחַת וְאַחַת לְפִי חֶשְׁבּוֹן [- בשווה].

יב. הַפּוֹעֲלִים שֶׁלֹּא הָלְכוּ [דרכו] שְׁתֵּי וָעֵרֶב בַּגַּת - אוֹכְלִין עֲנָבִים, וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן; שֶׁעֲדַיִן אֵינָן עוֹשִׂין אֶלָּא בַּעֲנָבִים בִּלְבַד. וּמִשֶּׁיִּדְרְכוּ בַּגַּת, וְיֵהָלְכוּ בָּהּ שְׁתֵּי וָעֵרֶב - יֵשׁ לָהֶן לֶאֱכֹל מִן הָעֲנָבִים, וְלִשְׁתּוֹת מִן הַתִּירוֹשׁ, שֶׁחֲרֵי הֵן עוֹשִׂין בַּעֲנָבִים וּבְיַיִן.

יג. פּוֹעֵל שֶׁאָמַר: 'תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי מַה שֶׁאֲנִי אוֹכֵל' [במקומי], אוֹ שֶׁאָמַר: 'חֲרִינִי נוֹתֵן מְעַט מִזֶּה שֶׁנָּטַלְתִּי לֶאֱכֹל [לעצמי] לְאִשְׁתִּי וּבָנַי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁלֹּא זָכְתָה תּוֹרָה אֶלָּא לַפּוֹעֵל עַצְמוֹ. אֲפִלּוּ נָזִיר שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בַּעֲנָבִים, וְאָמַר: 'תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

יד. פּוֹעֵל שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וַעֲבָדָיו, וְהִתְנָה עִם בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ מִמַּה שֶּׁהֵן עוֹשִׂין לֹא הוּא וְלֹא הֵם - הֲרֵי אֵלּוּ אֵינָן אוֹכְלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלִים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת, וַהֲרֵי מָחֲלוּ. וְאִם הָיוּ קְטַנִּים, אֵינוֹ יָכוֹל לִפְסֹק עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ, שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲבִיהֶן אוֹ מִשֶּׁל אֲדוֹנֵיהֶן, אֶלָּא מִשֶּׁל שָׁמַיִם.

יום שלישי ד' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק יג

א. הַבְּהֵמָה אוֹכֶלֶת כָּל זְמַן שֶׁהִיא עוֹשָׂה בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע, בֵּין בִּמְחֻבָּר בֵּין בְּתָלוּשׁ; וְאוֹכֶלֶת מִמַּשֹּׂאוֹ שֶׁעַל גַּבָּהּ, עַד שֶׁתִּהְיֶה פּוֹרֶקֶת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטֹּל בִּידוֹ וְיַאֲכִילֶנָּה.

ב. כָּל הַמּוֹנֵעַ הַבְּהֵמָה מִלֶּאֱכֹל בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּהּ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ"; אֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד כָּל מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין. וְאֶחָד הַדָּשׁ, וְאֶחָד שְׁאָר כָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁל גִּדּוּלֵי קַרְקַע; וְלֹא נֶאֱמַר "שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" אֶלָּא בַּהוֹוֶה [במצוי]. וְהַחוֹסֵם אֶת הַפּוֹעֵל, פָּטוּר. אֶחָד הַחוֹסֵם אוֹתָהּ בִּשְׁעַת מְלָאכָה, וְאֶחָד הַחוֹסֵם אוֹתָהּ מִקֹּדֶם וְעָשָׂה בָּהּ מְלָאכָה וְהִיא חֲסוּמָה; אֲפִלּוּ חָסְמָהּ בְּקוֹל [בגערה], לוֹקֶה. שָׁכַר בְּהֵמָה, וַחֲסָמָהּ וְדָשׁ בָּהּ - לוֹקֶה; וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים אַרְבַּעַת קַבִּין לְפָרָה, וּשְׁלֹשֶׁת קַבִּין לַחֲמוֹר: שֶׁמִּשְׁעַת מְשִׁיכָה, נִתְחַיֵּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ; וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת, עַד שֶׁיְּדוּשׁ בָּהּ חֲסוּמָה.

ג. יִשְׂרָאֵל הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל גּוֹי [וחסם], עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם; וְגוֹי הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם. אָמַר לְגוֹי: 'חֲסֹם פָּרָתִי, וְדוּשׁ בָּהּ'; יָשַׁב לוֹ קוֹץ בְּפִיהָ, וְדָשׁ בָּהּ וַהֲרֵי אֵינָהּ אוֹכֶלֶת; הִרְבִּיץ לָהּ אֲרִי מִבַּחוּץ, אוֹ שֶׁהִרְבִּיץ בְּנָהּ מִבַּחוּץ; הָיְתָה צְמֵאָה, וְאֵינוֹ מַשְׁקֶהָ; פָּרַס עוֹר עַל גַּבֵּי הַדִּישׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל - כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה. הָיָה הַדָּבָר שֶׁהִיא עוֹשָׂה בּוֹ רַע לִבְנֵי מֵעַיִם וּמַזִּיקָהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה חוֹלָה וְאִם תֹּאכַל תַּתְרִיז [תשלשל] - מֻתָּר לְמָנְעָהּ; שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הֲנָיָתָהּ, וַהֲרֵי אֵינָהּ נֶהֱנֵית.

ד. פָּרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה הַכֹּהֵן דָּשׁ בָּהּ בִּתְרוּמָה, וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דַּאי, וְכֵן פָּרוֹת הַדָּשׁוֹת בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וּפָרוֹת הַמְהַלְּכוֹת עַל גַּבֵּי תְּבוּאָה לְפִי שֶׁיָּרַט [התעקם] לָהֶן הַדֶּרֶךְ - אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם. אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אִם הָיוּ דָּשׁוֹת בִּתְרוּמוֹת וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מֵבִיא מְעַט מֵאוֹתוֹ הַמִּין וְתוֹלֶה לָהֶן בְּקַלְסְטָרִין [שק] שֶׁבְּפִיהֶן.

ה. הַדָּשׁ בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי [ספק מעשר], וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, וּבְגִדּוּלֵי תְּרוּמָה - עוֹבֵר מִשּׁוּם "בַּל תַּחְסֹם".

ו. רַשָּׁאי בַּעַל הַבַּיִת לְהַרְעִיב פָּרָתוֹ וּלְסַגְּפָהּ, כְּדֵי שֶׁתֹּאכַל הַרְבֵּה בְּעֵת שֶׁדָּשָׁה. וְרַשָּׁאי הַשּׂוֹכֵר לְהַאֲכִילָהּ פְּקִיעֵי עָמִיר [אגודות קש], כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל הַרְבֵּה מִן הַדַּיִשׁ. כֵּיוָן שֶׁיּוֹצֵא בּוֹ, רַשָּׁאי בַּעַל הַבַּיִת לְהַשְׁקוֹת פּוֹעֲלִים יַיִן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה. וְרַשָּׁאִין פּוֹעֲלִין לִטְבֹּל אֶת פִּתָּן בְּצִיר, כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה. אֲבָל אֵין הַפּוֹעֵל רַשָּׁאי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בַּלַּיְלָה, וּלְהַשְׁכִּיר עַצְמוֹ בַּיּוֹם, אוֹ לָדוּשׁ בְּפָרָתוֹ עַרְבִית, וּלְהַשְׁכִּירָהּ שַׁחֲרִית; וְלֹא יִהְיֶה מַרְעִיב וּמְסַגֵּף עַצְמוֹ, וּמַאֲכִיל מְזוֹנוֹתָיו [שלו] לְבָנָיו, מִפְּנֵי גֶּזֶל מְלַאכְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי יִכָּשֵׁל כֹּחוֹ וְתֶחֱלַשׁ דַּעְתּוֹ וְלֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּכֹחַ.

ז. כְּדֶרֶךְ שֶׁמֻּזְהָר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יִגְזֹל שְׂכַר עָנִי וְלֹא יְעַכְּבֶנּוּ - כָּךְ הֶעָנִי מֻזְהָר שֶׁלֹּא יִגְזֹל מְלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת, וִיבַטֵּל מְעַט בְּכָאן וּמְעַט בְּכָאן, וּמוֹצִיא כָּל הַיּוֹם בְּמִרְמָה, אֶלָּא חַיָּב לְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בִּזְמַן מְלָאכָה. הֲרֵי הִקְפִּידוּ חֲכָמִים עַל בְּרָכָה רְבִיעִית שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ אוֹתָהּ. וְכֵן חַיָּב לַעֲבֹד בְּכָל כֹּחוֹ, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב הַצַּדִּיק אָמַר: "כִּי בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן". לְפִיכָךְ נָטַל שְׂכַר זֹאת אַף בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד". בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיְּעַן

הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: (א) דִּין הַשּׁוֹאֵל; (ב) דִּין שׁוֹמֵר חִנָּם. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי אוֹ בְּהֵמָה, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא בָּהֶן מִשְׁאָר מִטַּלְטְלִין מֵחֲבֵרוֹ, וְאָבַד אוֹ נִגְנַב - אֲפִלּוּ נֶאֱנַס אֹנֶס גָּדוֹל, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבָּה אוֹ נִשְׁבְּרָה הַבְּהֵמָה אוֹ מֵתָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ, וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת - בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנֶּאֱנַס שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה. אֲבָל אִם שָׁאַל בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לַחֲרֹשׁ בָּהּ, וּמֵתָה כְּשֶׁהִיא חוֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. אֲבָל אִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחֲרֹשׁ בָּהּ, אוֹ אַחַר שֶׁחָרַשׁ בָּהּ, אוֹ שֶׁרָכַב עָלֶיהָ אוֹ דָּשׁ בָּהּ, וּמֵתָה כְּשֶׁהִיא דָּשָׁה אוֹ בִּשְׁעַת רְכִיבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן כֹּל כֵּיוָצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַשּׁוֹאֵל בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לֵילֵךְ בָּהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וּמֵתָה תַּחְתָּיו בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ, אוֹ שֶׁשָּׁאַל דְּלִי לְמַלֹּאת בּוֹ, וְנִקְרַע בַּבּוֹר בִּשְׁעַת מִלּוּי, אוֹ שֶׁשָּׁאַל קַרְדֹּם לְפַצֵּל בּוֹ עֵצִים, וְנִשְׁבַּר בְּעֵת שֶׁפִּצֵּל בּוֹ מֵחֲמַת הַבִּקּוּעַ, וְכֹל כֵּיוָצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁלֹּא שָׁאַל אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה זוֹ, וַהֲרֵי לֹא שִׁנָּה.

ב. הַשּׁוֹאֵל בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ וּמֵתָה, וְטָעַן הַשּׁוֹאֵל שֶׁבִּשְׁעַת מְלָאכָה מֵתָה - אִם הָיָה הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁאָלָהּ לֵילֵךְ בּוֹ מָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִין שָׁם - יָבִיא רְאָיָה שֶׁמֵּתָה אוֹ נֶאֱנְסָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה וְשֶׁלֹּא שִׁנָּה בָּהּ, וְיִפָּטֵר; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, מְשַׁלֵּם. שְׁאָלָהּ מִמְּנוּ לְמַלֹּאת בָּהּ בְּתוֹךְ חָרְבָּתוֹ, שֶׁאֵין הָעֲדָרִים מְצוּיִין שָׁם, אוֹ שֶׁשָּׁאַל מִמְּנוּ דְּלִי לְמַלֹּאת בּוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְנִקְרַע בַּבּוֹר - אִם הֵבִיא רְאָיָה, יִפָּטֵר אַף

מִשְׁבוּעָה; וְאִם לָאו - יִשָּׁבַע הַשּׁוֹאֵל שֶׁמִּתָּה בִּשְׁעַת מְלָאכָה, וְיִפָּטֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ וְנִשְׁבַּר, שָׁמִין לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁמִין לְנִזָּקִין: אוֹמְדִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה שָׁלֵם, וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה עַתָּה; וּמַחְזִיר לוֹ הַכְּלִי אוֹ הַבְּהֵמָה הַשְּׁבוּרִים, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת. וְכֵן אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה - מַחְזִיר הַנְּבֵלָה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת.

ד. הַשּׁוֹאֵל בְּהֵמָה - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ מִשָּׁעָה שֶׁמִּשְׁכָּהּ, עַד סוֹף יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ. וְאִם כָּחַשׁ בְּשָׂרָהּ, חַיָּב לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁפָּחֲתָה בְּדָמֶיהָ; כָּחַשׁ בְּשָׂרָהּ מִחֲמַת מְלָאכָה - פָּטוּר, וּיִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין שֶׁמֵּחֲמַת מְלָאכָה כָּחַשׁ.

ה. הַשּׁוֹאֵל מֵחֲבֵרוֹ כְּלִי אוֹ בְּהֵמָה סְתָם - הֲרֵי הַמַּשְׁאִיל מַחְזִירוֹ [נוטלו בחזרה] בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. שְׁאָלוֹ לִזְמַן קָצוּב - כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ וְזָכָה, אֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהַחְזִירוֹ מִתַּחַת יָדוֹ עַד סוֹף זְמַן הַשְּׁאֵלָה; וַאֲפִלּוּ מֵת הַשּׁוֹאֵל - הֲרֵי הַיּוֹרְשִׁין מִשְׁתַּמְּשִׁין בַּשְּׁאֵלָה עַד סוֹף הַזְּמַן. דִּין הוּא - הַלּוֹקֵחַ, קוֹנֶה הַגּוּף קִנְיַן עוֹלָם בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן; וּמְקַבֵּל מַתָּנָה, קָנָה הַגּוּף קִנְיַן עוֹלָם וְלֹא נָתַן כְּלוּם; וְהַשּׁוֹכֵר, קָנָה הַגּוּף [הדבר המושכר] לְפֵרוֹתָיו עַד זְמַן קָצוּב בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן; וְהַשּׁוֹאֵל, קָנָה הַגּוּף לְפֵרוֹתָיו וְלֹא נָתַן כְּלוּם. כְּשֵׁם שֶׁהַנּוֹתֵן כְּמוֹכֵר, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר לְעוֹלָם - כָּךְ הַמַּשְׁאִיל כַּמַּשְׁכִּיר, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְעוֹלָם לַחֲזוֹר בְּתוֹךְ הַזְּמַן. הִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶם פָּרָה שְׁאוּלָה וּמֵתָה, אֵינָן חַיָּבִין בָּאֲנָסֶיהָ. דְּמוּ שֶׁהִיא שֶׁל אֲבִיהֶם, וּטְבָחוּהָ וַאֲכָלוּהָ - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי בָּשָׂר בְּזוֹל [פחות שליש]. וְאִם הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם נְכָסִים, וּמֵתָה אוֹ שֶׁטְּבָחוּהָ - מְשַׁלְּמִין אֶת דָּמֶיהָ מִנְּכָסָיו.

ו. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית - אֵין הַמַּשְׁאִיל יָכוֹל לְהַחְזִירוֹ מִתַּחַת יָדוֹ, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ אוֹתָהּ מְלָאכָה. וְכֵן אִם שָׁאַל מִמֶּנּוּ בְּהֵמָה לֵילֵךְ בָּהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ מִיַּד הַשּׁוֹאֵל, עַד שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ לְשָׁם וְיַחֲזֹר.

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֹּם לַעֲדֹר בּוֹ הַפַּרְדֵּס הַזֶּה' - עוֹדֵר בּוֹ אוֹתוֹ הַפַּרְדֵּס בִּלְבַד, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲדֹר בּוֹ פַּרְדֵּס אַחֵר. אָמַר לוֹ 'פַּרְדֵּס' סְתָם - עוֹדֵר בּוֹ פַּרְדֵּס אֶחָד, אֵיזֶה שֶׁיִּרְצֶה. שְׁאָלוֹ לַעֲדֹר בּוֹ פַּרְדֵּסִים שֶׁלּוֹ, עוֹדֵר בּוֹ כָּל הַפַּרְדֵּסִים שֶׁלּוֹ; וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַת כָּל הַבַּרְזֶל בַּעֲדִירָה, מַחְזִיר לוֹ [אפילו] הַנִּצָּב [קת] שֶׁל עֵץ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ח. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְאָמַר לוֹ: 'הַשְׁאִילֵנִי דָּבָר פְּלוֹנִי בְּטוֹבָתְךָ', כְּלוֹמַר: 'אֵין אַתָּה מַשְׁאִילֵנִי דָּבָר זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּשְׁאִילִין, אֶלָּא כְּפִי טוֹבַת לִבְּךָ וּנְדִיבוּתְךָ, שֶׁאֵין אַתָּה מַקְפִּיד עַל הַזְּמַן, אִם אָרַךְ' - אִם קָנוּ מִיַּד הַמַּשְׁאִיל עַל דָּבָר זֶה - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁיְּבַטֵּל הַכְּלִי מִלַּעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ; וַיַּחְזִיר לוֹ שְׁכָרָיו. וְאֵין הַשּׁוֹאֵל רַשַּׁאי לַחֲזֹר וּלְתַקֵּן הַכְּלִי, אוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ [לבנותו] פַּעַם אַחֶרֶת.

ט. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'הַשְׁאִילֵנִי שֹׂקֶת [כיור וכדומה] זוֹ שֶׁל מַיִם', וְנֶהֱרְסָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִבְנוֹתָהּ; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אָמַר לוֹ: 'הַשְׁאִילֵנִי שֹׂקֶת' סְתָם, וְהִשְׁאִילוֹ שֹׂקֶת וְנֶהֱרְסָה - יֵשׁ לוֹ [יכול] לִבְנוֹתָהּ. אָמַר לוֹ: 'הַשְׁאִילֵנִי מְקוֹם [לבנות בו] שֹׂקֶת' - אִם קָנוּ מִיַּד הַמַּשְׁאִיל, הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל בּוֹנֶה וְהוֹלֵךְ בְּקַרְקַע הַמַּשְׁאִיל, עַד שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֹׂקֶת שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַשְׁקוֹת מִמֶּנָּה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ אַרְצוֹ כְּמוֹ שֶׁהִתְנָה עִם הַמַּשְׁאִיל.

י. הַשּׁוֹאֵל פּוּנְדָּק [אכסניה] מֵחֲבֵרוֹ לְלִינָה, אֵין פָּחוֹת מִיּוֹם אֶחָד; לִשְׁבִיתָה, אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנֵי יָמִים; לְנִשּׂוּאִין, אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. שָׁאַל חָלוּק מֵחֲבֵרוֹ לֵילֵךְ בּוֹ לְבֵית הָאֵבֶל, כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ וְיַחֲזֹר; שְׁאָלוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם; שְׁאָלוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מִשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ, אֵין פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה יָמִים.

פֶּרֶק ב

א. הַשּׁוֹאֵל [חפץ] בַּבְּעָלִים [ומשתמש גם בבעליו] - אֲפִלּוּ נִגְנַב אוֹ אָבַד בִּפְשִׁיעָה - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ, לֹא יְשַׁלֵּם"; וּבִלְבַד שֶׁיִּשְׁאַל הַבְּעָלִים תְּחִלָּה, אוֹ עִם הַחֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאֶחָד הַשּׁוֹאֵל אֶת הַבְּעָלִים, אוֹ שֶׁשְּׁכָרָן; וְאֶחָד הַשּׁוֹאֵל אֶת הַבְּעָלִים לְאוֹתָהּ הַמְּלָאכָה, אוֹ שֶׁשְּׁאָלָן וּשְׁכָרָן לִמְלָאכָה אַחֶרֶת אוֹ לְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם. אֲפִלּוּ אָמַר לַחֲבֵרוֹ 'הַשְׁקֵנִי מַיִם', וְשָׁאַל מִמֶּנּוּ בְּהֶמְתּוֹ, וְהִשְׁקָהוּ, וְנָתַן לוֹ אֶת הַבְּהֵמָה - הֲרֵי זוֹ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, וּפָטוּר; מָשַׁךְ הַבְּהֵמָה בַּתְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הִשְׁקָהוּ - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ב. הִשְׁאִיל בְּהֶמְתּוֹ אוֹ הִשְׁכִּירָהּ לְמַשֹּׂאוֹי, וְיָצָא עִמָּהּ לִסְעֹד [לעזור] הַשּׁוֹאֵל אוֹ הַשּׂוֹכֵר וְלִטְעֹן עִמּוֹ בַּמַּשֹּׂאוֹי - הֲרֵי זוֹ שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים; וְאִם יָצָא לְבַקֵּר הַמַּשֹּׂאוֹי בִּלְבַד, וְלִרְאוֹת שֶׁלֹּא יִטְעֲנוּ עָלֶיהָ יָתֵר מִן הָרָאוּי - אֵינָהּ שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים.

ג. מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְהַנּוֹטֵעַ לִבְנֵי הַמְּדִינָה, וְהַמַּקִּיז לָהֶם אֶת הַדָּם, וְהַסּוֹפֵר שֶׁלָּהֶם - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בַּיּוֹם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בּוֹ לַעֲסֹק בִּמְלַאכְתָּן - אִם הִשְׁאִיל אוֹ הִשְׁכִּיר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּמְלַאכְתָּן, הֲרֵי זוֹ שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים, וַאֲפִלּוּ פָּשַׁע בּוֹ הַשּׂוֹמֵר, פָּטוּר. אֲבָל הוּא שֶׁשָּׁאַל אוֹ שָׂכַר מֵהֶן - חַיָּב, שֶׁאֵינָן שְׁאוּלִין לוֹ.

ד. הָרַב שֶׁהוּא מַקְרֵא בִּרְצוֹנוֹ לַתַּלְמִידִים בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וְאֵיזוֹ מַסֶּכְתָּא שֶׁיִּרְצֶה, וְהָיוּ קְבוּעִים [חייבים] לָבוֹא תָּמִיד, וְנִשְׁמָט לָהֶם [מותר לו לעבור] מִמַּסֶּכְתָּא לְמַסֶּכְתָּא - הֲרֵי הֵן שְׁאוּלִין אֶצְלוֹ, וְאֵין הוּא שָׁאוּל לָהֶן. וּבְיוֹם הַפֶּרֶק [כינוס לפני החג], שֶׁהַכֹּל בָּאִין לִשְׁמֹעַ עִנְיַן אוֹתוֹ מוֹעֵד - הֲרֵי הוּא שָׁאוּל לָהֶם, וְהֵן אֵינָן שְׁאוּלִין לוֹ.

ה. הָאוֹמֵר לְשָׁלוּחוֹ: 'צֵא וְהִשָּׁאֵל עִם פָּרָתִי' - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ" - הַבְּעָלִים עַצְמָם, לֹא שְׁלוּחָן. אָמַר לַעֲבָדוֹ הַכְּנַעֲנִי: 'צֵא וְהִשָּׁאֵל עִם פָּרָתִי' - הֲרֵי זוֹ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, שֶׁיַּד הָעֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ; נִשְׁאַל הָעֶבֶד עִמָּהּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת רַבּוֹ, אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים.

מתוך מהדורת חזק

ו. הַשּׁוֹאֵל מִן הָאִשָּׁה, וְנִשְׁאַל לוֹ בַּעֲלָהּ - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים; שֶׁקְּנָיַן הַפֵּרוֹת [שיש לבעל בנכסי אשתו], אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף; וְאֵין לַבַּעַל אֶלָּא הַפֵּרוֹת.

ז. הַשּׁוֹאֵל מֵאִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁתָּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ זֶה מִזֶּה - הֲרֵי זוֹ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים. וְאִם אָמַר הַשֻּׁתָּף לַחֲבֵרוֹ: 'הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וְאַשְׁאִילְךָ לְמָחָר' - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים.

ח. שָׁאַל מִן הַשֻּׁתָּפִין, וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ, וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הִיא שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, אוֹ אֵינָהּ. לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם; וְאִם תָּפְשׁוּ הַבְּעָלִים, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם. פָּשַׁע בָּהּ הַשּׁוֹמֵר, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם.

ט. הַשּׁוֹאֵל אֶת הַבְּהֵמָה בַּבְּעָלִים לִרְבָעָהּ, אוֹ לְהַרְאוֹת בָּהּ [עשיר], אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהּ פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, אוֹ שֶׁשָּׁאַל שְׁתֵּי פָּרוֹת לַעֲשׂוֹת בָּהֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי כָּל אֵלּוּ סְפֵק שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים.

י. שְׁאָלָהּ בַּבְּעָלִים, וּשְׁכָרָהּ [לפני שהחזירה] שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים - פָּטוּר, שֶׁהַשְּׂכִירוּת תְּלוּיָה בַּשְּׁאֵלָה. אֲבָל אִם שְׁכָרָהּ בַּבְּעָלִים וְחָזַר וּשְׁאָלָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, אוֹ שֶׁשְּׁאָלָהּ בַּבְּעָלִים וְחָזַר וּשְׁכָרָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, אוֹ שֶׁשְּׁכָרָהּ בַּבְּעָלִים וְחָזַר וּשְׁאָלָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים וְחָזַר וּשְׁכָרָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים - כָּל אֵלּוּ סְפֵק שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים.

יא. אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה, וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת - הֲרֵי הַבַּעַל כְּלוֹקֵחַ מִמֶּנָּה, וְאֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵר שָׂכָר וְלֹא שׁוֹאֵל. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה בְּהֵמָה וּמֵתָה - הַבַּעַל פָּטוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כָּל יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ, אֲפִלּוּ פָּשַׁע בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלוֹקֵחַ. וְהָאִשָּׁה חַיֶּבֶת לְשַׁלֵּם, כְּשֶׁיִּהְיֶה לָהּ לְשַׁלֵּם. וְאִם הוֹדִיעָה אֶת בַּעֲלָהּ שֶׁהִיא שְׁאוּלָה, הֲרֵי זֶה נִכְנָס תַּחְתֶּיהָ. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים - כָּךְ אִם הָיָה שׂוֹכֵר אוֹ נוֹשֵׂא שָׂכָר, הֲרֵי הִיא שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים וּפָטוּר. וְכָל שֶׁאֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, כָּךְ אֵינָהּ שְׁכִירָה בַּבְּעָלִים. וְכֹל שֶׁהוּא סָפֵק בִּשְׁאֵלָה, כָּךְ הוּא סָפֵק בִּשְׂכִירוּת.

יום רביעי ה' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק ג

א. הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה מֵחֲבֵרוֹ, וּשְׁלָחָהּ לוֹ הַמַּשְׁאִיל בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ, אֲפִלּוּ שְׁלָחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל, וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּת הַשּׁוֹאֵל - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאִם אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: 'שַׁלְּחָהּ לִי בְּיַד בְּנִי', 'בְּיַד עַבְדִּי', 'בְּיַד שְׁלוּחִי', אוֹ 'בְּיַד בִּנְךָ', אוֹ 'בְּיַד עַבְדְּךָ הָעִבְרִי' אוֹ 'בְּיַד שְׁלוּחֲךָ', אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל: 'הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ לְךָ בְּיַד בִּנְךָ', 'בְּיַד עַבְדְּךָ', 'בְּיַד שְׁלוּחֲךָ', 'בְּיַד בְּנִי', 'בְּיַד עַבְדִּי הָעִבְרִי', 'בְּיַד שְׁלוּחִי', וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: 'שְׁלַח', וּשְׁלָחָהּ וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב. שְׁלָחָהּ לוֹ הַמַּשְׁאִיל בְּיַד עַבְדּוֹ הַכְּנַעֲנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: 'שְׁלַח', וּמֵתָה - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁיָּדוֹ כְּיַד רַבּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא יָצְאַת מֵרְשׁוּת הַמַּשְׁאִיל.

ב. אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: 'הַכִּישָׁהּ בְּמַקֵּל, וְהִיא תָּבוֹא אֵלַי מֵאֵלֶיהָ', וְעָשָׂה הַמַּשְׁאִיל כֵּן - אֵין הַשּׁוֹאֵל חַיָּב בָּהּ, עַד שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ; אֲבָל מֵתָה בַּדֶּרֶךְ, פָּטוּר. וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחְזִירָהּ הַשּׁוֹאֵל לַבְּעָלִים - אִם שְׁלָחָהּ בְּיַד אַחֵר, וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁתַּגִּיעַ לִרְשׁוּת הַמַּשְׁאִיל - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁעַדַיִן הִיא בְּאַחֲרָיוּת הַשּׁוֹאֵל. וְאִם שְׁלָחָהּ מִדַּעַת הַמַּשְׁאִיל עַל יְדֵי אַחֵר, וּמֵתָה - פָּטוּר. שְׁלָחָהּ בְּיַד עַבְדּוֹ הַכְּנַעֲנִי - אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל: 'שְׁלַח' - אִם מֵתָה בַּדֶּרֶךְ, חַיָּב; שֶׁיַּד הָעֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא יָצְאַת מִיַּד הַשּׁוֹאֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֶחְזִירָהּ בְּתוֹךְ יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ. אֲבָל אִם הֶחְזִירָהּ בְּיַד אַחֵר אַחַר יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, אִם מֵתָה בַּדֶּרֶךְ; שֶׁהַשְּׁאֵלָה אַחַר יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ יָצְאַת מִדִּין שְׁאֵלָה, וַהֲרֵי הוּא כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר עָלֶיהָ; וּלְפִיכָךְ, אִם מֵתָה אוֹ נִשְׁבֶּת אַחַר יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ, פָּטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הַשּׁוֹאֵל פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ - שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי הַיּוֹם, שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר, שָׁאַל אַחַת וְשָׂכַר אַחַת, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן, הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר: 'שְׁאוּלָה מֵתָה', 'בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה', 'בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה', וְהַשּׁוֹאֵל אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ'; אוֹ שֶׁאָמַר הַשּׁוֹמֵר: 'שְׂכוּרָה מֵתָה', 'בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׂכוּרָה מֵתָה', 'בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׂכוּרָה מֵתָה', וְהַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ'; אוֹ שֶׁאָמַר זֶה 'אֵינִי יוֹדֵעַ', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ, עָלָיו הָרְאָיָה. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה - יִשָּׁבַע הַשּׁוֹמֵר שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְיִפְטָר. זֶה אוֹמֵר 'שְׂכוּרָה מֵתָה', וְזֶה אוֹמֵר 'שְׁאוּלָה מֵתָה' - יִשָּׁבַע הַשּׁוֹמֵר עַל הַשְּׂכוּרָה שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ כְּמוֹ שֶׁטָּעַן, וִיגַלְגֵּל עָלָיו [יכלול בשבועה] שֶׁהַשְּׂכוּרָה הִיא שֶׁמֵּתָה.

ד. הִשְׁאִילוֹ שְׁתֵּי פָּרוֹת, חֲצִי הַיּוֹם בִּשְׁאֵלָה וַחֲצִי הַיּוֹם בִּשְׂכִירוּת, הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר: 'בִּזְמַן הַשְּׁאֵלָה מֵתוּ שְׁתֵּיהֶן', וְהַלָּה אוֹמֵר: 'אַחַת מֵתָה בִּזְמַן שְׁאֵלָתָהּ, וְהָאַחֶרֶת אֵינִי יוֹדֵעַ' - מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, יְשַׁלֵּם הַשְּׁתַּיִם. וְכֵן אִם מָסַר לוֹ שָׁלֹשׁ פָּרוֹת, שְׁתַּיִם שְׁאוּלוֹת וְאַחַת שְׂכוּרָה, הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר: 'הַשְּׁתַּיִם הַשְּׁאוּלוֹת הֵן שֶׁמֵּתוּ', וְהַשּׁוֹאֵל אוֹמֵר: 'הָאַחַת הַשְּׁאוּלָה מֵתָה וַדַּאי, אֲבָל הַשְּׁנַיָּה שֶׁמֵּתָה אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הִיא הַשְּׁאוּלָה הָאַחֶרֶת אוֹ הַשְּׂכוּרָה' - מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - יְשַׁלֵּם הַשְּׁתַּיִם. בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן יִתְבָּאֵר דִּין זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִכָּל הַטּוֹעֲנִין שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהִשָּׁבַע, וְכֵיצַד מְשַׁלְּמִין, וּמֵאֵיזֶה טַעַם הֵן מְשַׁלְּמִין.

פֶּרֶק ד

א. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּחִנָּם, וְנִגְנַב אוֹ אָבַד - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, וְנִפְטָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ . . וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים, אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ". וּמְגַלְגְּלִין [כוללים] עָלָיו בְּתוֹךְ הַשְּׁבוּעָה, שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ, אֶלָּא שֶׁמַּר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין, וְשֶׁלֹּא שָׁלַח בּוֹ יָד, וְאַחַר כָּךְ נִגְנַב; שֶׁאִם נִגְנַב אַחַר שֶׁשָּׁלַח יָדוֹ בַּפִּקָּדוֹן, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ.

ב. הוֹאִיל וּפָטַר הַכָּתוּב אֶת שׁוֹמֵר חִנָּם מִן הַגְּנֵבָה, קַל וָחֹמֶר מִן הָאֲנָסִין הַגְּדוֹלִים, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וּשְׁבוּיָה וּמִתָּה; וְהוּא, שֶׁלֹּא שָׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן; אֲבָל שָׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן, נִתְחַיֵּב בָּאֲנָסָיו. כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים? הַכֹּל לְפִי הַפִּקָּדוֹן: יֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדַּרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּבֵית הַשַּׁעַר [מחסן גדול. מקום שלא נועד למגורים], כְּגוֹן הַקּוֹרוֹת וְהָאֲבָנִים; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדַּרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בֶּחָצֵר, כְּגוֹן חֲבִילוֹת שֶׁל פִּשְׁתָּן הַגְּדוֹלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדַّרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בַּבַּיִת, כְּגוֹן שִׂמְלָה וְטַלִּית וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן שֶׁדַّרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּתֵבָה אוֹ בְּמִגְדָּל וְנוֹעֵל עָלָיו, כְּגוֹן בִּגְדֵי מֶשִׁי וּכְלֵי זָהָב וּכְלֵי כֶסֶף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

ג. הַשּׁוֹמֵר שֶׁהִנִּיחַ הַפִּקָּדוֹן בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ, וְנִגְנַב מִשָּׁם אוֹ אָבַד - אֲפִלּוּ גֶּאֱנַס שָׁם, כְּגוֹן שֶׁנָּפְלָה דְּלֶקָה וְנִשְׂרַף כָּל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ הַפִּקָּדוֹן עִם שֶׁלּוֹ - אִם רָאוּי לִשְׁמִירָה, פָּטוּר; וְאִם אֵין הַמָּקוֹם רָאוּי לִשְׁמִירָה, חַיָּב; בְּשֶׁלּוֹ הוּא רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל אֲחֵרִים.

ד. הַכְּסָפִים וְהַדִּינָרִין - אֵין לָהֶן שְׁמִירָה, אֶלָּא שֶׁיִּטְמְנֵם בַּקַּרְקַע וְיִתֵּן עֲלֵיהֶם טֶפַח עָפָר, אוֹ יִטְמְנֵם בַּכֹּתֶל בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַקַּרְקַע, אוֹ בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לִשְׁמֵי קוֹרָה; אֲבָל לֹא בְּאֶמְצַע הַכֹּתֶל, שֶׁמָּא יַחְפְּרוּ שָׁם הַגַּנָּבִים, וְיִגְנְבוּ. אֲפִלּוּ נָעַל עֲלֵיהֶם כָּרָאוּי בְּתֵבָה, אוֹ הֶחְבִּיא אוֹתָם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אָדָם מַכִּירוֹ וְלֹא מַרְגִּישׁ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם. הוֹרוּ מִקְצָת הַמְּבִינִים, שֶׁהוּא הַדִּין לְכָל דָּבָר שֶׁמַּשָּׁאוֹ קַל וְאֵין הַקַּרְקַע מְאַבֶּדֶת אוֹתוֹ [מקלקלת] בִּמְהֵרָה, כְּגוֹן לְשׁוֹנוֹת שֶׁל כֶּסֶף, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְשׁוֹנוֹת הַזָּהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת - שֶׁאֵין לָהֶן שְׁמִירָה אֶלָּא בַּקַּרְקַע; וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה.

ה. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ כְּסָפִים עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - אֵינוֹ חַיָּב לִטְרֹחַ וְלִקְבֹּר אוֹתָן, עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְאִם נִתְאַחֵר [זמן מה] לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת כְּדֵי לְקָבְרָן, וְלֹא קְבָרָן, וְנִגְנְבוּ אוֹ גֶּאֱנְסוּ - חַיָּב; וְאִם תַּלְמִיד חֲכָמִים הוּא (המפקיד) - אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּשְׁהֶה כְּדֵי לְקָבְרָן אַחַר שֶׁיַּבְדִּיל [המפקיד, שמא יצטרך לכספו לקנות יין להבדלה].

ו. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ כְּסָפִים בַּדֶּרֶךְ לְהוֹלִיכָם לְבֵיתוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח עִמּוֹ מָעוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ צְרוּרִים וּמֻנָּחִים בְּיָדוֹ, אוֹ קְשׁוּרִים כָּרָאוּי עַל בִּטְנוֹ מִכְּנֶגֶד פָּנָיו, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ, וְיִקְבְּרֵם כָּרָאוּי. וְאִם לֹא קְשָׁרָם כַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת - אֲפִלּוּ גֶּאֱנְסוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי תְּחִלָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְהִנִּיחָן בִּמְחִיצָה שֶׁל קָנִים, וַהֲרֵי הֵם טְמוּנִים בְּעֲבִי הַמְּחִיצָה, וְנִגְנְבוּ מִשָּׁם. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אַף עַל פִּי שֶׁזּוֹ שְׁמִירָה מְעֻלָּה לְעִנְיַן גְּנֵבָה, אֵינָהּ שְׁמִירָה כָּרָאוּי לְעִנְיַן הָאֵשׁ; וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא טְמָנָם בַּקַּרְקַע אוֹ בְּכֹתֶל בִּנְיָן, פּוֹשֵׁעַ הוּא, וְכָל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס, חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ז. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בֵּין כֵּלִים בֵּין מָעוֹת, וְאָמַר לוֹ: 'תֵּן לִי פִּקְדוֹנִי', וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ הֵיאַךְ הִנַּחְתִּי פִּקָּדוֹן זֶה', אוֹ 'בְּאֵיזֶה מָקוֹם קָבַרְתִּי הַכְּסָפִים, הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֲבַקֵּשׁ וְאֶמְצָא, וְאַחֲזִיר לְךָ' - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם מִיָּד.

ח. כָּל הַמַּפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין כֵּלִים בֵּין מָעוֹת - עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הַגְּדוֹלִים [שיוכלו לשמור] הוּא מַפְקִיד. אֲבָל אִם מִסָּרָם לְבָנָיו וּלְבִנּוֹתָיו הַקְּטַנִּים, אוֹ לַעֲבָדָיו בֵּין קְטַנִּים וּבֵין גְּדוֹלִים, אוֹ לְאֶחָד מִקְּרוֹבָיו שֶׁאֵינָן שְׁרוּיִין עִמּוֹ בַּבַּיִת וְסוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָסַר לְאַחֵר - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם, אֶלָּא אִם כֵּן הֵבִיא הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי רְאָיָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, נְתָנָן הַשּׁוֹמֵר לְאִמּוֹ, הֶחְבִּיאָה אוֹתָן וְלֹא טָמְנָה אוֹתָן, וְנִגְנְבוּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין הַשּׁוֹמֵר חַיָּב לְשַׁלֵּם מִפְּנֵי שֶׁנְּתָנָן לְאִמּוֹ, שֶׁכָּל הַמַּפְקִיד, עַל דַּעַת בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הוּא מַפְקִיד; וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לָהּ 'פִּקָּדוֹן הֵם', יֵשׁ לוֹ לִטְעֹן: 'כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהִיא נִזְהֶרֶת אִם הֵן שֶׁלִּי'. וְכֵן אֵין אִמּוֹ חַיֶּבֶת לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהּ שֶׁהֵן פִּקָּדוֹן. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר שֶׁאוֹתָן הַמָּעוֹת עַצְמָן הֵן שֶׁנָּתַן לְאִמּוֹ, וְתִשָּׁבַע הָאֵם שֶׁהֶחְבִּיאָה אוֹתָן וְנִגְנְבוּ, וְיִפָּטְרוּ שְׁנֵיהֶם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ט. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהַשּׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר הַפִּקָּדוֹן לְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ, וְהוֹדִיעָם שֶׁהוּא פִּקָּדוֹן, וְלֹא שָׁמְרוּ כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין - שֶׁהֵן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם לְבַעַל הַפִּקָּדוֹן, וּבַעַל הַבַּיִת פָּטוּר; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיד, עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הוּא מַפְקִיד. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד כְּשׁוּת [מין צמח] אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְהָיָה לַשּׁוֹמֵר כְּשׁוּת אַחֶרֶת, וְאָמַר לְשַׁמָּשׁוֹ: 'מִזֶּה הַכְּשׁוּת תַּשְׁלִיךְ לַשֵּׁכָר', וְהָלַךְ הַשַּׁמָּשׁ וְהִשְׁלִיךְ מִכְּשׁוּת שֶׁל פִּקָּדוֹן. אָמְרוּ חֲכָמִים: הַשַּׁמָּשׁ פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר 'מִזֶּה הַשְׁלֵךְ וּמִזֶּה אַל תַּשְׁלֵךְ', וְדֻמָּה שֶׁהוּא מַרְאֶה מָקוֹם לוֹ [מקום הכשות] וְאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה. וְכֵן בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אָמַר לוֹ 'מִזֶּה הַשְׁלֵךְ'. וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי מַה שֶׁנֶּהֱנָה בִּלְבַד; לְפִיכָךְ, אִם נַעֲשָׂה הַשֵּׁכָר חֹמֶץ, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, חַיָּב הַשּׁוֹמֵר שְׁבוּעָה שֶׁכָּךְ אֵרַע לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

פֶּרֶק ה

א. מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ מָעוֹת שֶׁל עֲנִיִּים אוֹ שֶׁל פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, וּפָשַׁע בָּהֶם וְנִגְנְבוּ - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹר", לֹא לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים; וַהֲרֵי הוּא מְמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִים. אֲפִלּוּ בָּאוּ עָלָיו גַּנָּבִים, וְקָדַם וְהִצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן הַשְּׁבוּיִים - פָּטוּר; אֵין לְךָ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים גָּדוֹל מִזֶּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין זֶה הַמָּמוֹן הַמֻּפְקָד אֶצְלוֹ לַעֲנִיֵּי מָקוֹם זֶה, אוֹ לִשְׁבוּיִים אֵלּוּ. אֲבָל אִם הָיָה לַעֲנִיִּים אֵלּוּ וְלִשְׁבוּיִים אֵלּוּ, וַהֲרֵי הוּא קָצוּץ [מיועד] לָהֶם - הֲרֵי זֶה מְמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִין; וִישַׁלֵּם אִם פָּשַׁע, אוֹ יִשְׁבַּע אִם לֹא פָּשַׁע, כְּדֶרֶךְ כָּל הַשּׁוֹמְרִים.

ב. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ מָמוֹן אוֹ כֵּלִים חֲשׁוּבִין, וּבָאוּ עָלָיו

גַּנָּבִים, וְקָדַם וְנָתַן לָהֶם הַפִּקָּדוֹן לְהַצִּיל עַצְמוֹ - אִם הָיָה אָמוּד [מוערך] שֶׁהוּא בַּעַל מָמוֹן - חַיָּב; שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁבִּגְלָלוֹ בָּאוּ הַגַּנָּבִים, וְנִמְצָא זֶה הִצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ. וְאִם אֵינוֹ אָמוּד - חֲזָקָתוֹ שֶׁלֹּא בָּאוּ אֶלָּא לְשֶׁמַע הַפִּקָּדוֹן, וּפָטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ כֵּלִים אוֹ פֵּרוֹת, וּבָאוּ גַּנָּבִים וּגְנָבוּם בְּפָנָיו, וְאִלּוּ הָיָה צוֹרֵחַ, הָיוּ בְּנֵי אָדָם בָּאִין וּמַצִּילִין אוֹתָן - הוֹאִיל וְלֹא צָוַח - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל אֶחָד, זֶה מֵאָה וְזֶה מָאתַיִם, וְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם אוֹמֵר: 'אֲנִי הוּא שֶׁהִפְקַדְתִּי הַמָּאתַיִם', וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - יִשָּׁבַע כָּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁהִפְקִיד מָאתַיִם כְּדִין כָּל נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְיִתֵּן מָאתַיִם לָזֶה וּמָאתַיִם לָזֶה; וְיַפְסִיד מֵאָה מִבֵּיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב שֵׁם כָּל אֶחָד עַל כִּיס שֶׁלּוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הֵבִיאוּ לוֹ הַשְּׁנַיִם כְּאֶחָד, הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּכֶרֶךְ אֶחָד, וּבָאוּ וְתָבְעוּ, וְכָל אֶחָד אוֹמֵר: 'הַמָּאתַיִם שֶׁלִּי' - נוֹתֵן מֵאָה לָזֶה וּמֵאָה לָזֶה, וְהַשְּׁאָר יִהְיֶה מֻנָּח אֶצְלוֹ עַד לְעוֹלָם, אוֹ עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לָהֶם: 'כֵּיוָן שֶׁרָאִיתִי שֶׁאֵין אַתֶּם מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה, וְהֵבֵאתֶם בְּכֶרֶךְ אֶחָד, לֹא הִטְרַחְתִּי עַצְמִי לֵידַע וְלִזְכֹּר תָּמִיד, מִי בַּעַל הַמֵּאָה וּמִי בַּעַל הַמָּאתַיִם'. וְכֵן אִם הִפְקִידוּ אֶצְלוֹ שְׁנֵי כֵּלִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמֵר: 'אֲנִי הוּא בַּעַל הַגָّדוֹל', וְהוּא אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - יִשָּׁבְעוּ שְׁנֵיהֶם; וְיִתֵּן הַגָّדוֹל לְאֶחָד מֵהֶם, וּדְמֵי הַגָّדוֹל לַשֵּׁנִי, וְיִשָּׁאֵר לוֹ הַקָּטָן. וְאִם הֵבִיאוּם בְּכֶרֶךְ אֶחָד - נוֹתֵן הַקָּטָן לְאֶחָד מֵהֶן, וּמִתּוֹךְ דְּמֵי הַגָّדוֹל נוֹתֵן דְּמֵי הַקָּטָן לַשֵּׁנִי, וְהַשְּׁאָר יִהְיֶה מֻנָּח אֶצְלוֹ, עַד שֶׁיּוֹדֶה לַחֲבֵרוֹ אוֹ עַד לְעוֹלָם. וְכֵן מִי שֶׁתִּבְעוּהוּ שְׁנַיִם, זֶה אוֹמֵר: 'אֲנִי הוּא בַּעַל הַפִּקָּדוֹן', וְזֶה אוֹמֵר: 'אֲנִי הוּא', וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'אֶחָד מִכֶּם הוּא, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא' - יְשַׁלֵּם לִשְׁנֵיהֶם. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת אֵצֶל רוֹעֶה, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁל מִי הָיְתָה - יְשַׁלֵּם לִשְׁנֵיהֶם. וְאִם הִפְקִידוּ בְּעֶדְרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - מַנִּיחַ הַבְּהֵמָה בֵּינֵיהֶם, וּמִסְתַּלֵּק; וְתִהְיֶה מֻנַּחַת, עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּרְצוּ לַחֲלֹק אוֹתָהּ.

ה. הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יְעָרְבֵם עִם פֵּרוֹתָיו. עָבַר וְעֵרְבָן - יְחַשֵּׁב כַּמָּה הָיוּ פֵּרוֹתָיו, וְכַמָּה הָיָה הַפִּקָּדוֹן, וְיִרְאֶה כַּמָּה חָסַר [נחסר] הַכֹּל, וִיחַשֵּׁב חֶסְרוֹן הַפִּקָּדוֹן, וְיִתֵּן לוֹ אַחַר שֶׁיִּשָּׁבַע [שלא פשע]. נִסְתַּפֵּק [ניזון] מֵהֶן, וְלֹא יָדַע כַּמָּה נִסְתַּפֵּק - יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת לְחִטִּים וּלְאֹרֶז קָלוּף, אַרְבָּעָה קַבִּין וּמֶחֱצָה לְכָל כּוֹר; לִשְׁעוֹרִים וּלְדֹחַן, תִּשְׁעַת קַבִּין לְכָל כּוֹר; לְכַסְּמִין וּלְזֶרַע פִּשְׁתָּן בְּגִבְעוֹלָיו וּלְאֹרֶז שֶׁאֵינוֹ קָלוּף, שָׁלֹשׁ סְאִין לְכָל כּוֹר. וְכַמִּדָּה הַזֹּאת, לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמָּדַד לוֹ בִּימוֹת הַגֹּרֶן, וְהֶחְזִיר לוֹ בִּימוֹת הַגֹּרֶן. אֲבָל מָדַד בִּימוֹת הַגֹּרֶן, וְהֶחְזִיר לוֹ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹתִירוֹת [מתנפחות]. וְכֵן מוֹצִיא לוֹ שְׁתוּת, לְיַיִן; וּשְׁלִשֶׁת לַגִּין שֶׁמֵּן לְמֵאָה לוג, מֵהֶן לוג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים וְלוג וּמֶחֱצָה בֵּלַע. אִם הָיָה שֶׁמֵּן מְזֻקָּק, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ שְׁמָרִים; וְאִם הָיוּ הַקַּנְקַנִּים יְשָׁנִים, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ בֵּלַע.

ו. הִפְקִיד אֲצָלוֹ פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן מְדוּדִין, וְעֵרְבָן עִם פֵּרוֹתָיו וְלֹא מְדָדָן - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אוֹמֵר: 'כָּךְ וְכָךְ הָיוּ', וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - יִשָּׁלֵם בְּלֹא שְׁבוּעָה; שֶׁהֲרֵי חַיֵּב עַצְמוֹ בְּתַשְׁלוּמִין, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּמָּה הוּא חַיָּב, וְנִמְצָא מְחַיֵּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע. וְכָזֶה הוֹרוּ רַבּוֹתַי, רַבִּי יוֹסֵף הַלֵּוִי וְרַבּוֹ. וְכֵן כָּל שׁוֹמֵר שֶׁנִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, וְאָמַר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה דָּמִים אֲנִי חַיָּב לְשַׁלֵּם', וְהַבְּעָלִים אוֹמְרִין: 'אָנוּ יוֹדְעִין, וְכָךְ וְכָךְ הָיָה שָׁוֶה' - יִטְּלוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה; וְהוּא שֶׁיִּטְעָנוּ דָּבָר שֶׁהֵם אֲמוּדִין בּוֹ [משוער שיש להם]; וְיֵשׁ לַשּׁוֹמֵר לְהַחְרִים [להטיל חרם סתם] עַל מִי שֶׁלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ יָתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא? הַגַּע עַצְמְךָ, שֶׁהִפְקִיד אֲצָלוֹ כִּיס זְהוּבִים, וּפָשַׁע בּוֹ, הַבְּעָלִים אוֹמְרִין: 'מָאתַיִם דִּינָר הָיוּ בּוֹ', וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'יַדַּאי שֶׁהָיוּ בּוֹ דִּינָרִין, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה הָיוּ', וְנִמְצָא זֶה כְּטוֹעֵן מָאתַיִם, וְהוֹדָה לוֹ בִּמְקָצָת, וְאָמַר: 'הַשְּׁאָר אֵינִי יוֹדֵעַ', שֶׁהוּא מְחַיֵּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, וּמְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ז. מֵת אָבִיו, וְהִנִּיחַ לוֹ שַׂק צָרוּר, וְהִפְקִידוֹ אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וּפָשַׁע בּוֹ - הַמַּפְקִיד אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הָיָה בּוֹ, שֶׁמָּא מַרְגָּלִיּוֹת הָיוּ בּוֹ', וְכֵן הַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה אֲנִי חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁמָּא זְכוּכִית הָיָה מָלֵא' - שׁוּרַת הַדִּין בֵּינֵיהֶן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בְּטַעֲנָה זוֹ, שֶׁיִּשָּׁבַע הַשּׁוֹמֵר בְּתַקָּנַת חֲכָמִים שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְיִכְלֹל בִּשְׁבוּעָתוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהָיָה בּוֹ יָתֵר עַל שָׁוֶה כָּךְ וְכָךְ, וִישַׁלֵּם מַה שֶּׁהוֹדָה בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד שַׂק צָרוּר אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וּפָשַׁע בּוֹ - הַמַּפְקִיד אוֹמֵר: 'חָלֵי [תכשיט] זָהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הָיוּ בּוֹ', וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁמָּא סִיגִים הָיָה בּוֹ אוֹ חוֹל', וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִשָּׁבַע בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וְיִטֹּל; וְהוּא שֶׁיִּטְעֹן דָּבָר שֶׁהוּא אָמוּד בּוֹ, אוֹ שֶׁהוּא אָמוּד לְהַפְקִידוֹ אֶצְלוֹ. וְלָמָּה נִשְׁבָּע כָּאן בַּעַל הַפִּקָּדוֹן? לְפִי שֶׁאֵין הַשּׁוֹמֵר מְחַיֵּב שְׁבוּעָה - שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה וְאָמַר: 'בְּרִיא לִי שֶׁהָיָה מָלֵא סִיגִים', וְהַמַּפְקִיד אוֹמֵר: 'מַרְגָּלִיּוֹת הָיוּ', הַשּׁוֹמֵר נִשְׁבָּע הֵסֵת [דרבנן] וְנִפְטָר, כְּמוֹ שֶׁטָּעָנוּ חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׁעוֹרִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וּבְהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן יִתְבָּאֵר עִקְּרֵי הַדְּבָרִים.

יום חמישי ו' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק ו

א. שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁאָמַר: 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם, וְאֵינִי נִשְׁבָּע' - אִם הָיָה הַפִּקָּדוֹן דָּבָר שֶׁכָּל מִינוֹ שָׁוֶה וּמְצוּי בַּשּׁוּק לִקְנוֹת כְּמוֹתוֹ, כְּגוֹן פֵּרוֹת, אוֹ יְרִיעוֹת שֶׁל צֶמֶר אוֹ פִּשְׁתָּן הַשָּׁווֹת בְּכָל עִנְיָנָם, אוֹ קוֹרוֹת הַמְּצוּיוֹת, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם, וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע. אֲבָל אִם הָיָה פִּקָּדוֹן בְּהֵמָה, אוֹ בֶּגֶד

מְצָיָר, אוֹ כְּלִי מְתֻקָּן, אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹצֵא לִקְנוֹת כְּמוֹתוֹ בְּשָׁוֶה - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בּוֹ, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים שְׁבוּעָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש] שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ מְשַׁלֵּם. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַשּׁוֹמְרִין, כְּגוֹן הַשּׁוֹאֵל שֶׁאָמַר 'מֵתָה' אוֹ 'נִגְנְבָה', וְשׁוֹמֵר שָׂכָר אוֹ הַשּׁוֹכֵר שֶׁאָמְרוּ 'נִגְנְבָה' אוֹ 'אָבְדָה' - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, מַשְׁבִּיעִין אוֹתָן שְׁבוּעָה שֶׁאֵינָהּ בִּרְשׁוּתָן, וְאַחַר כָּךְ מְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַבְּהֵמָה אוֹ הַחֵפֶץ; שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין לוֹ, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ. וְאִם אָמְרוּ הַבְּעָלִים: 'יָתֵר עַל זֶה הָיָה שָׁוֶה' - כּוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא כָּךְ וְכָךְ. נִמְצָא כָּל שׁוֹמֵר שֶׁנִּשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין, כּוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים - שֶׁשָּׁמַר כִּדְרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין, וְשֶׁאֵרְעוֹ כָּךְ וְכָךְ וַהֲרֵי אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְשֶׁלֹּא שָׁלַח בּוֹ יָד [השתמש בו] קֹדֶם שֶׁאֵרְעוֹ הַמְאֹרָע הִפּוֹטֵר אוֹתוֹ. וְאִם רָצָה לְשַׁלֵּם - נִשְׁבָּע שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְכוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ שֶׁכָּךְ וְכָךְ הָיָה שָׁוֶה.

ב. יֵשׁ לַשּׁוֹמֵר לְהַתְנוֹת, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין, אֶלָּא 'מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁתַּפְקִיד אֶצְלִי, בְּזָוִית בֵּיתִי אֲנִי מַנִּיחַ אוֹתָן', וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. טָעַן הַשּׁוֹמֵר שֶׁתְּנַאי הָיָה בֵּינֵינוּ, וּבַעַל הַפִּקָּדוֹן אוֹמֵר: 'לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי' - אַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ בְּעֵדִים - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'שָׁמַרְתִּי כִּדְרֶךְ כָּל הַשּׁוֹמְרִין וְנֶאֱנַסְתִּי', נֶאֱמָן לוֹמַר שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן תְּנַאי. לְפִיכָךְ, יִשָּׁבַע שֶׁלֹּא שָׁלַח בּוֹ יָד, וְשֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְשֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם תְּנַאי.

ג. שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁהֵבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה, וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא שָׁלַח בּוֹ יָד קֹדֶם שֶׁאָבַד. וּבַעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁהֵבִיא רְאָיָה שֶׁפָּשַׁע הַשּׁוֹמֵר, מְשַׁלֵּם; וְאִם טָעַן וְאָמַר: 'תְּנַאי הָיָה בֵּינֵינוּ' - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ עֵדִים שֶׁפָּשַׁע.

ד. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ בְּקָנֵינוּ הִפְקִידוֹ אֶצְלוֹ - אֵין הַשּׁוֹמֵר יָכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר 'חָזַרְתִּי וּלְקַחְתִּיו מִמֶּנּוּ', אוֹ 'נְתָנוֹ לִי בְּמַתָּנָה'. לְפִיכָךְ, אִם מֵת הַשּׁוֹמֵר, מוֹצִיאִין הַפִּקָּדוֹן עַצְמוֹ מִן הַיְתוֹמִים עַצְמָן בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא מִי שֶׁבָּא וְאָמַר: 'כָּךְ וְכָךְ הִפְקַדְתִּי אֵצֶל אֲבִיכֶם', וְנָתַן סִימָנִין מֻבְהָקִין, וְנִמְצָא הַפִּקָּדוֹן כְּמוֹ שֶׁאָמַר, וְהָיָה הַדַּיָּן יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא הָיָה הַמֵּת אָמוּד [מוערך] שֶׁזֶּה הַפִּקָּדוֹן שֶׁלּוֹ - יֵשׁ לַדַּיָּן הַזֶּה לִתֵּן הַפִּקָּדוֹן לָזֶה שֶׁנָּתַן הַסִּימָנִין; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַמַּפְקִיד רָגִיל לְהִכָּנֵס לְזֶה שֶׁמֵּת; אֲבָל אִם הָיָה רָגִיל אֶצְלוֹ - שֶׁמָּא שֶׁל אַחֵר הוּא, וְהִכִּיר הַסִּימָנִין שֶׁלּוֹ. בָּאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ לַדַּיָּן שֶׁאֵין זֶה אָמוּד, אֵין מוֹצִיאִין מִן הַיְתוֹמִים בְּעֵדוּתָן; שֶׁאֵין זֶה רְאָיָה בְּרוּרָה, וְאֶמְדַּן דַּעְתָּן אֵינוֹ אֹמֶד דַּעְתּוֹ, וְאֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁדַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד שֶׁמְּשִׁמִּין אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים, וּבָא לִתְבְּעוֹ, וְאָמַר לוֹ: 'הֶחְזַרְתִּים לְךָ', אָמַר לוֹ הַמַּפְקִיד: 'וַהֲלֹא כָּךְ וְכָךְ הִיא מִדָּתָם, וַהֲרֵי הֵן מֻנָּחִין אֶצְלְךָ בְּחִבִּית', אָמַר לוֹ: 'שֶׁלְּךָ הֶחְזַרְתִּי לְךָ, וְאֵלּוּ אֲחֵרִים הֵן'. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, שֶׁמָּא אֵלּוּ שֶׁמְּשִׁמִּין שֶׁל שׁוֹמֵר הֵם; אֶלָּא יִשָּׁבַע הַשּׁוֹמֵר בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש] שֶׁהֶחְזִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ה. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁתָּבַע פִּקְדוֹנוֹ, וְנָתַן לוֹ הַשּׁוֹמֵר, וְאָמַר הַמַּפְקִיד: 'אֵין זֶה פִּקְדוֹנִי אֶלָּא אַחֵר הוּא', אוֹ 'שָׁלֵם הָיָה וְאַתָּה שִׁבַּרְתּוֹ', אוֹ 'חָדָשׁ הָיָה וְאַתָּה נִשְׁתַּמַּשְׁתָּ בּוֹ', 'מֵאָה סְאִין הִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ, וְאֵין אֵלּוּ אֶלָּא חֲמִשִּׁים', וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: 'זֶה הוּא שֶׁהִפְקַדְתָּ אֶצְלִי בְּעַצְמוֹ, וּמַה שֶּׁנָּתַתָּ אַתָּה נוֹטֵל' - חֲרֵי הַשּׁוֹמֵר נִשְׁבָּע הֵסֵּת, כִּשְׁאָר כָּל הַנִּשְׁבָּעִין; שֶׁאֵין כָּל שׁוֹמֵר נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹדֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁל פִּקָּדוֹן כְּמוֹ שֶׁהַמַּפְקִיד אוֹמֵר, וְטוֹעֵן שֶׁנִּגְנַב אוֹ מֵת אוֹ נִשְׁבָּה; כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, טוֹעֵן לִפְטֹר עַצְמוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין. אֲבָל אִם אָמַר: 'זֶה הוּא שֶׁהִשְׁאַלְתַּנִי', אוֹ 'שֶׁהִשְׂכַּרְתָּ לִי', אוֹ 'שֶׁנָּטַלְתִּי שָׂכָר עַל שְׁמִירָתוֹ', וְהַבְּעָלִים אוֹמְרִים: 'אֵינוֹ זֶה אֶלָּא אַחֵר', אוֹ 'נִשְׁתַּנָּה מִכְּמוֹת שֶׁהָיָה' - הַשּׁוֹכֵר נִשְׁבָּע הֵסֵּת [דרבנן]; אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת. כֵּיצַד? 'מֵאָה סְאָה הִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ', וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: 'לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים' - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת, לֹא מִשּׁוּם שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין. 'מֵאָה כּוֹר שֶׁל חִטִּים הִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ', 'לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי אֶלָּא מֵאָה כּוֹר שֶׁל שְׂעוֹרִים' - נִשְׁבָּע הֵסֵּת כִּשְׁאָר כָּל הַנִּשְׁבָּעִין בְּטַעֲנָה כָּזוֹ.

פֶּרֶק ז

א. הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ - חֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן חוֹסְרִין וּמִתְמַעֲטִין וְהוֹלְכִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָסְרוּ חִסָּרוֹן הָרָאוּי לָהֶן [הרגיל] בְּכָל שָׁנָה. אֲבָל אִם חָסְרוּ יוֹתֵר מִכְּדֵי חִסָּרוֹנָן - מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֵשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים. וּכְשֶׁהוּא מוֹכְרָן, יִמְכֹּר לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי [בשווי] תְּרוּמָה; שֶׁמָּא עָשׂוּ אוֹתָן הַבְּעָלִים תְּרוּמָה אוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת.

ב. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ, יַיִן וְהֶחְמִיץ, דְּבַשׁ וְנִפְסַד - עוֹשֶׂה תַּקָּנָה לְבַעַל הַפִּקָּדוֹן, וּמוֹכְרָן לוֹ בְּבֵית דִּין; אַף עַל פִּי שֶׁעָמְדוּ בְּהֶפְסֵדָן, וְאֵין הַהֶפְסֵד פּוֹשֶׂה [מתרבה] בָּהֶן - חֲרֵי הַקַּנְקַנִּים וְהַכֵּלִים מוֹסִיפִין הֶפְסֵד.

ג. הַמַּפְקִיד חָמֵץ אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְהִגִּיעַ הַפֶּסַח - חֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ, עַד שָׁעָה חֲמִישִׁית מִיּוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר; יוֹצֵא וּמוֹכְרוֹ בַּשּׁוּק לִשְׁעָתוֹ [באותה שעה], מִשּׁוּם הֵשֵׁב אֲבֵדָה. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַפִּקְדּוֹנוֹת, שֶׁלֹּא יִגַּע בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁיּוּזְלוּ בִּזְמַן פְּלוֹנִי, אוֹ יֶאֱנַס אוֹתָם הַמֶּלֶךְ; שֶׁמָּא יָבוֹאוּ בַּעֲלֵיהֶן מִקֹּדֶם, וְיִטְּלוּ מִמּוֹנָם.

ד. הַמַּפְקִיד סֵפֶר תּוֹרָה אֵצֶל חֲבֵרוֹ, גּוֹלְלוֹ אֶחָד לִשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם כְּשֶׁהוּא גּוֹלְלוֹ, פּוֹתְחוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ - מֻתָּר; אֲבָל לֹא יִפְתַּח בִּגְלָל [לצורך] עַצְמוֹ, וְיִקְרָא. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַסְּפָרִים. וְאִם פָּתַח וְקָרָא בִּגְלַל עַצְמוֹ - חֲרֵי שָׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן, וְנִתְחַיֵּב בָּאֲנָסִין. הִפְקִיד אֶצְלוֹ כְּסוּת שֶׁל צֶמֶר

- מְנַעֲרָה אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ בַּאֲבֵדָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה; שֶׁזּוֹ חוֹבָה עָלָיו מִשּׁוּם הֵשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּפִקָּדוֹן שֶׁהָלְכוּ בְּעָלָיו לִמְדִינַת הַיָּם; אֲבָל אִם הָיוּ עִמּוֹ בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָבֵד.

ה. כָּל הַמּוֹכֵר פִּקָּדוֹן עַל פִּי בֵּית דִּין, הֲרֵי זֶה מוֹכֵר לַאֲחֵרִים; וְאֵינוֹ מוֹכֵר לְעַצְמוֹ, מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד [שיוריד ממחירו]. וְהַדָּמִים יִהְיוּ מֻנָּחִים אֶצְלוֹ, וְיֵשׁ לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; לְפִיכָךְ, הֲרֵי הוּא עֲלֵיהֶן שׁוֹמֵר שָׂכָר, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן.

ו. הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל הַשַּׁלְחָנִי [חלפן] אוֹ הַחֲנָוָנִי - אִם הָיוּ צְרוּרִין וַחֲתוּמִין, אוֹ קְשׁוּרִין קֶשֶׁר מְשֻׁנֶּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; לְפִיכָךְ, אִם נִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. וְאִם אֵינָן חֲתוּמִין, וְלֹא קְשׁוּרִין קֶשֶׁר מְשֻׁנֶּה - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן צְרוּרִין, יֵשׁ לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; לְפִיכָךְ, הוּא נַעֲשֶׂה עֲלֵיהֶם שׁוֹמֵר שָׂכָר, וְאִם נִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. נֶאֱנְסוּ, כְּגוֹן שֶׁאָבְדוּ בְּלִסְטִיס מְזַיֵּן - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; אֲבָל אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן - נִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן כְּכָל מִלְוָה שֶׁבָּעוֹלָם, עַד שֶׁיַּחְזִירֵן לַבְּעָלִים.

ח. הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין צְרוּרִין בֵּין מֻתָּרִין [מפוזרין] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; לְפִיכָךְ, אִם אָבְדוּ אוֹ נִגְנְבוּ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן - וְהוּא, שֶׁיִּטְמְנֵם בַּקַּרְקַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ט. הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ, בֵּין שֶׁיִּחְדוּ [קבעו] לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם בֵּין שֶׁלֹּא יִחְדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, וְטִלְטְלָהּ לְצָרְכּוֹ וְנִשְׁבְּרָה, בֵּין מִתּוֹךְ יָדוֹ נִשְׁבְּרָה בֵּין אַחַר שֶׁהֶחֱזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ שֶׁיִּחְדוּ לָהּ נִשְׁבְּרָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם; טִלְטְלָהּ לְצָרְכָּהּ, בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּרָה מִתּוֹךְ יָדוֹ בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּרָה מִשֶּׁהִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

י. אֵין מְקַבְּלִין פִּקְדּוֹנוֹת לֹא מִן הַנָּשִׁים, וְלֹא מִן הָעֲבָדִים, וְלֹא מִן הַתִּינוֹקוֹת. קִבֵּל מִן הָאִשָּׁה; מֵתָה, יַחֲזִיר לְבַעְלָהּ. קִבֵּל מִן הָעֶבֶד, יַחֲזִיר לָעֶבֶד; מֵת, יַחֲזִיר לְרַבּוֹ. קִבֵּל מִן הַקָּטָן - יִקְנֶה לוֹ בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, אוֹ דֶּקֶל שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו. וְכֵלָן שֶׁאָמְרוּ בְּעֵת מִיתָתָן: 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵם' - אִם נֶאֱמָנִין לוֹ, יַעֲשֶׂה כְּפִרוּשָׁן; וְאִם לָאו, יַחֲזִיר לְיוֹרְשֵׁיהֶן.

יא. הַפִּקָּדוֹן וְהָאֲבֵדָה, לֹא נִתְּנוּ לִתָּבַע אֶלָּא בִּמְקוֹמָן. כֵּיצַד? הִפְקִיד אֶצְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ בְּנֹב; וְאִם הֶחְזִיר לוֹ פִּקְדּוֹנוֹ בְּנֹב, מְקַבְּלוֹ מִמֶּנּוּ [חייב]. הִפְקִיד אֶצְלוֹ בַּיְּשׁוּב, וְהֵבִיא פִּקְדּוֹנוֹ בַּמִּדְבָּר - אֵינוֹ מְקַבְּלוֹ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: 'הֲרֵי הוּא בְּאַחֲרָיוּתְךָ, עַד שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ לִי בַּיְּשׁוּב, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ בַּיְּשׁוּב'.

יב. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְהָלַךְ בַּעַל הַפִּקָּדוֹן לִמְדִינַת הַיָּם, וַהֲרֵי הַשּׁוֹמֵר רוֹצֶה לְפָרֵשׁ, אוֹ לָצֵאת בְּשַׁיָּרָה - יֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הַשּׁוֹמֵר וְהֵבִיא הַפִּקָּדוֹן לְבֵית דִּין, נִפְטַר מֵאַחֲרָיוּת שְׁמִירָתוֹ. וּדְבָרִים שֶׁל טַעַם הֵן; שֶׁאֵין אוֹסְרִין [כובלים] זֶה בִּמְדִינָה זוֹ, מִפְּנֵי פִּקָּדוֹן שֶׁל זֶה שֶׁבָּרַח, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹלִיכוֹ עִמּוֹ, שֶׁמָּא יֵאָרְעוֹ אֹנֶס, וְיִהְיֶה חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וּבֵית דִּין מַפְקִידִין אוֹתוֹ בְּיַד נֶאֱמָן אֶצְלָם, מִשּׁוּם הֵשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים.

פֶּרֶק ח

א. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵּלִים, וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, וְאָמַר: 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם', וְלֹא רָצָה לְהַשְׁבַּע, וְנִמְצָא הַגַּנָּב - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; טָבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לְמִי מְשַׁלֵּם? לְמִי שֶׁהָיָה הַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, שֶׁהֲרֵי אָמַר 'אֲשַׁלֵּם'. חָזְרָה הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ - חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ, הִיא וְגִזּוֹתֶיהָ וּוְלָדוֹתֶיהָ; שֶׁאֵין זֶה הַשּׁוֹמֵר קוֹנֶה שֶׁבַח הַבָּא מִגּוּפָהּ, אֶלָּא שֶׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו [כגון כפל]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין הַגַּנָּב מַחְזִיר גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת, אֶלָּא לִפְנֵי יֵאוּשׁ. נִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר וְלֹא רָצָה לְשַׁלֵּם, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַגַּנָּב - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; טָבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לְמִי מְשַׁלֵּם? לְבַעַל הַפִּקָּדוֹן. וְכֵן הַשּׁוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ, וְנִגְנְבָה, וְאָמַר 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם וְאֵינִי נִשְׁבָּע', וְאַחַר כָּךְ הַכַּר הַגַּנָּב - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַשּׁוֹכֵר; שֶׁאִלּוּ רָצָה הַשּׁוֹכֵר, הָיָה נִשְׁבָּע שֶׁנִּגְנְבָה בְּאֹנֶס, וְנִפְטָר.

ב. שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁאָמַר 'פָּשַׁעְתִּי' - זָכָה בַּכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי חַיָּב עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם, וְאִלּוּ רָצָה - אָמַר 'גְּנֻבָה' אוֹ 'אֲבֵדָה', וְהָיָה פָּטוּר. וְכֵן נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר שֶׁאָמַר 'נִגְנְבָה' - קָנָה הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ בְּתַשְׁלוּמִין, וְאִלּוּ רָצָה - אָמַר 'מֵתָה', וְהָיָה נִפְטָר. אֲבָל הַשּׁוֹאֵל - אֵינוֹ קוֹנֶה הַכֶּפֶל, עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם מֵעַצְמוֹ. קָדַם וְשִׁלֵּם מֵעַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר הַגַّנָּב - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַשּׁוֹאֵל.

ג. כָּל הַקּוֹנֶה הַכֶּפֶל, קוֹנֶה הַשֶּׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו. כֵּיצַד? הִפְקִיד אַרְבַּע סְאִין אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וַהֲרֵי הֵן שָׁוִין סֶלַע, וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, וְאָמַר: 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם סֶלַע, וְאֵינִי נִשְׁבָּע', וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ, וַהֲרֵי הֵן שָׁוִין אַרְבַּע סְלָעִים - הֲרֵי הֵן שֶׁל שׁוֹמֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא סֶלַע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִטְרִיחָן לַבְּעָלִים בַּדִּין. אֲבָל אִם הוֹדָה שֶׁפָּשַׁע, וְחִיְּבוּהוּ בֵּית דִּין לִתֵּן, וְלֹא נָתַן בִּרְצוֹנוֹ, עַד שֶׁכָּפוּהוּ בֵּית דִּין עַל כָּרְחוֹ וְנָטְלוּ מִמֶּנּוּ, וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר הַגַּנָּב, אוֹ נִמְצָא הַפִּקָּדוֹן - יַחֲזֹר לַבְּעָלִים כְּמוֹת שֶׁהוּא, וּמַחְזִירִין לַשּׁוֹמֵר הַדָּמִים שֶׁלָּקְחוּ מִמֶּנּוּ. וְאִם כֵּלִים אוֹ קַרְקַע גָּבוּ בֵּית דִּין מִמֶּנּוּ בְּשׁוּמָה [בהערכה], מַחְזִיר לַשּׁוֹמֵר כֵּלָיו אוֹ שָׂדֵהוּ.

ד. תְּבָעוּהוּ בְּעָלִים לַשּׁוֹמֵר, וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ שִׁלֵּם, וְהֵכַּר הַגַּנָּב - הוֹאִיל וְשִׁלֵּם בִּרְצוֹנוֹ, זָכָה בַּכֶּפֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהִטְרִיחָן בַּתְּחִלָּה לַדִּין, עַד שֶׁנִּשְׁבַּע. אָמַר הַשּׁוֹמֵר בַּתְּחִלָּה 'אֵינִי מְשַׁלֵּם', וְחָזַר וְאָמַר 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם' - זָכָה בַּכֶּפֶל.

ה. אָמַר: 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם', וְחָזַר וְאָמַר: 'אֵינִי מְשַׁלֵּם', אוֹ שֶׁאָמַר: 'הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם' וּמֵת, וְאָמְרוּ הַבָּנִים: 'אֵין אָנוּ מְשַׁלְּמִין', אוֹ שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לִתְבֹּעַ אֶת הַשּׁוֹמֵר עַד שֶׁמֵּת,

1 וְתָבַע אֶת הַבָּנִים וְשִׁלְּמוּ בְּנֵי הַשּׁוֹמֵר, אוֹ שֶׁשִּׁלְּמוּ הַבָּנִים
2 לַבָּנִים, אוֹ שֶׁשִּׁלֵּם הַשּׁוֹמֵר מֶחֱצָה; שָׁאַל שְׁתֵּי פָּרוֹת וְשִׁלֵּם
3 אַחַת מֵהֶן, שָׁאַל מֵהַשֻּׁתָּפִין וְשִׁלֵּם לְאֶחָד מֵהֶם, שָׁאֲלוּ
4 הַשֻּׁתָּפִין וְשִׁלֵּם אֶחָד מֵהֶן, שָׁאַל מִן הָאִשָּׁה וְשִׁלֵּם לְבַעֲלָהּ,
5 אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה וְשִׁלֵּם בַּעֲלָהּ - כָּל אֵלּוּ סָפֵק, וַהֲרֵי הַכֶּפֶל
6 מֻטָּל בְּסָפֵק, וְאֵינוֹ תַּחַת יַד אֶחָד מֵהֶן; לְפִיכָךְ, חוֹלְקִין הַכֶּפֶל
7 אוֹ הַשֶּׁבַח בֵּין בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וּבֵין הַשּׁוֹמֵר, וְאִם קָדַם אֶחָד
8 מֵהֶן וְתָפַשׂ הַכֹּל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ.
9 **ו.** נִגְנַב הַפִּקָּדוֹן בְּאֹנֶס, וְאַחַר כָּךְ הֻכַּר הַגַּנָּב - אֶחָד שׁוֹמֵר
10 חִנָּם וְאֶחָד שׁוֹמֵר שָׂכָר - עוֹשֶׂה דִּין [טורח בדין] עִם הַגַּנָּב,
11 וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע. קָדַם וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ הֻכַּר הַגַּנָּב - אִם שׁוֹמֵר
12 חִנָּם הוּא - רָצָה, עוֹמֵד בִּשְׁבוּעָתוֹ [והולך לו], רָצָה, עוֹשֶׂה
13 דִּין עִם הַגַּנָּב; וְאִם שׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא, עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין. נִגְנַב
14 הַפִּקָּדוֹן בְּאֹנֶס, וְהֶחְזִירוֹ הַגַּנָּב לְבֵית הַשּׁוֹמֵר, וַהֲרֵי הִיא
15 בְּהֵמָה, וּמֵתָה שָׁם בִּפְשִׁיעָה - יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִם כָּלְתָה
16 [הסתיים חיוב] שְׁמִירָתוֹ וְנִפְטַר, אוֹ עֲדַיִן לֹא כָּלְתָה
17 שְׁמִירָתוֹ. לְפִיכָךְ, הַשּׁוֹמֵר פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; וְאִם תָּפְשׂוּ
18 הַבְּעָלִים, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם.
19 בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיַּעַן

20 **יום שישי ז' מרחשון ה'תשע"ה**

21 הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה

22 יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - אַרְבַּע מִצְוֹות עֲשֵׂה,
23 וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹות לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פָּרָטָן: (א) לְהַלְווֹת
24 לְעָנִי וָמָךְ; (ב) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ אוֹתוֹ; (ג) לִנְגֹּשׁ אֶת הַנָּכְרִי;
25 (ד) שֶׁלֹּא יְמַשְׁכֵּן בַּעַל חוֹב בִּזְרוֹעַ; (ה) לְהַחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן
26 לִבְעָלָיו בִּזְמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; (ו) שֶׁלֹּא יְאַחֵר הַמַּשְׁכּוֹן
27 מִבְּעָלָיו הֶעָנִי בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; (ז) שֶׁלֹּא יַחֲבֹל אַלְמָנָה;
28 (ח) שֶׁלֹּא יַחֲבֹל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ; (ט) שֶׁלֹּא
29 יִתֵּן הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית; (י) שֶׁלֹּא יִלְוֶה הַלּוֶה בְּרִבִּית;
30 (יא) שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק אָדָם בֵּין מַלְוֶה וְלוֶה בְּרִבִּית, לֹא יָעִיד
31 בֵּינֵיהֶן, וְלֹא יִכְתֹּב שְׁטָר, וְלֹא יַעֲרֹב; (יב) לִלְווֹת מִן הַנָּכְרִי
32 וּלְהַלְווֹתוֹ בְּרִבִּית. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

33 ## פֶּרֶק א

34 **א.** מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַלְווֹת לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם כֶּסֶף
35 תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ". יָכוֹל רְשׁוּת? תַּלְמוּד
36 לוֹמַר: "הַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ" וְגוֹ'. וּמִצְוָה זוֹ גְּדוֹלָה מִן הַצְּדָקָה
37 עַל הֶעָנִי הַשּׁוֹאֵל [המבקש] - שֶׁזֶּה כְּבָר נִצְרַךְ לִשְׁאֹל, וְזֶה
38 עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְמִדָּה זוֹ. וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל מִי שֶׁיִּמָּנַע
39 מִלְּהַלְווֹת לָעָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן" וְגוֹ'.
40 **ב.** כָּל הַנּוֹגֵשׁ אֶת הֶעָנִי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ מַה יַּחֲזִיר לוֹ
41 - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה".
42 וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִנְגֹּשׁ אֶת הַנָּכְרִי, וּלְהָצֵר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת
43 הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

44 **ג.** אָסוּר לְאָדָם לְהֵרָאוֹת לְבַעַל חוֹבוֹ בִּזְמַן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁאֵין
45 לוֹ, אֲפִלּוּ לַעֲבֹר לְפָנָיו - שֶׁלֹּא יַפְחִידוּ אוֹ יַכְלִימוּ, אַף עַל
46 פִּי שֶׁאֵינוֹ תּוֹבְעוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם תְּבָעוֹ. וּכְשֵׁם
47 שֶׁאָסוּר לָזֶה לִתְבֹּעַ, כָּךְ אָסוּר לַלּוֶה לִכְבֹּשׁ מָמוֹן חֲבֵרוֹ
48 שֶׁבְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: 'לֵךְ וָשׁוּב' - וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר:
49 "אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב". וְכֵן אָסוּר לַלּוֶה לִקַּח
50 הַהַלְוָאָה וּלְהוֹצִיאָהּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ וּלְאַבְּדָהּ, עַד שֶׁלֹּא יִמְצָא
51 בַּעַל חוֹב מֵאַיִן יִגְבֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְוֶה עָשִׁיר גָּדוֹל.
52 וְעוֹשֶׂה זֶה - רָשָׁע הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לוֶה רָשָׁע, וְלֹא יְשַׁלֵּם".
53 וְצוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כִּשְׁלָךְ".
54 **ד.** כְּשֶׁיִּתְבַּע הַמַּלְוֶה הַלְוָאָתוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָשִׁיר,
55 וְהַלּוֶה דָּחוּק וְטָרוּד בְּמִזּוֹנוֹת - אֵין מְרַחֲמִין בַּדִּין, אֶלָּא
56 גּוֹבִין לוֹ חוֹבוֹ עַד פְּרוּטָה אַחֲרוֹנָה מִכָּל הַמַּטַּלְטְלִין
57 שֶׁיִּמְצְאוּ לוֹ. וְאִם לֹא הִסְפִּיקוּ הַמַּטַּלְטְלִין - גּוֹבִין מִן
58 הַקַּרְקַע, אַחַר שֶׁמַּחְרִימִין [מטילין חרם סתם] עַל מִי שֶׁיֵּשׁ
59 לוֹ מַטַּלְטְלִין אוֹ מִי שֶׁיֵּדַע [שיש] לוֹ מִטַּלְטְלִין, וְלֹא יְבִיאֵם
60 לְבֵית דִּין. וְגוֹבִין מִכָּל קַרְקַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא
61 מְשֻׁעְבֶּדֶת לִכְתֻבַּת אִשְׁתּוֹ, אוֹ לְבַעַל חוֹב שֶׁקָּדַם - גּוֹבִין
62 לָזֶה; וְאִם יָבוֹא הָרִאשׁוֹן לִטְרֹף, יִטְרֹף. טָעַן הַלּוֶה,
63 'שֶׁמַּטַּלְטְלִין אֵלּוּ שֶׁבְּיָדֵי אֵינָן שֶׁלִּי, אֶלָּא פִּקָּדוֹן הֵן בְּיָדִי',
64 אוֹ שְׁכוּרִין, אוֹ שְׁאוּלִין - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; אֶלָּא אוֹ יָבִיא
65 רְאָיָה, אוֹ יִגְבֶּה מֵהֶן בַּעַל חוֹבוֹ.
66 **ה.** אֵין בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה לֹא מִכְּסוּת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שֶׁל לוֶה,
67 וְלֹא מִבְּגָדִים צְבוּעִין שֶׁצְּבָעָן לִשְׁמָן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא
68 לָבְשׁוּ אוֹתָן, וְלֹא מִסַּנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן; אֶלָּא
69 הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהֶן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּכְלֵי הַחֹל. אֲבָל
70 בִּגְדֵי הַשַּׁבָּת וְהַמּוֹעֵד, גּוֹבֶה אוֹתָן בַּעַל חוֹב; וְאֵין צָרִיךְ
71 לוֹמַר אִם הָיוּ בָּהֶם טַבָּעוֹת וַחֲלִי [תכשיטי] זָהָב אוֹ כֶּסֶף -
72 שֶׁהַכֹּל לְבַעַל חוֹבוֹ.
73 **ו.** הָיָה לוֹ מִטַּלְטְלִין אוֹ קַרְקַע, וַהֲרֵי עָלָיו שִׁטְרֵי חוֹבוֹת
74 לְגוֹיִים, וְאָמַר: 'הֲרֵי כָּל נְכָסַי מְשֻׁעְבָּדִין לְגוֹיִים, וְאִם יִטְלוּ
75 אוֹתָן הַיִּשְׂרְאֵלִים בְּחוֹבָן, יַאסְרוּ אוֹתִי הַגּוֹיִים בְּחוֹבָן,
76 וְאֶהְיֶה בַּשְּׁבִיָּה' - הוֹרוּ רַבּוֹתַי שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְיִגְבּוּ
77 הַיִּשְׂרְאֵלִים; וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הַגּוֹיִים וְיַאסְרוּהוּ, הֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל
78 מְצֻוִּין לִפְדּוֹתוֹ.
79 **ז.** מְסַדְּרִין לְבַעַל חוֹב [דברים חיוניים], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין
80 בַּעֲרָכִין. כֵּיצַד? אוֹמְרִין לַלּוֶה: 'הָבֵא כָּל מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ
81 לְךָ, וְלֹא תַּנִּיחַ אֲפִלּוּ מַחַט אַחַת'. וְנוֹתְנִין לוֹ מִן הַכֹּל מְזוֹן
82 שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִכְּסוּת הָרְאוּיָה לוֹ;
83 וְלֹא שֶׁיְּלַבֵּשׁ בִּגְדֵי מֶשִׁי אוֹ מִצְנֶפֶת זְהוּבָה, אֶלָּא מַעֲבִירִין
84 אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, וְנוֹתְנִין לוֹ כְּסוּת הָרְאוּיָה לוֹ לִשְׁנַיִם עָשָׂר
85 חֹדֶשׁ; וּמִטָּה לִישֵׁב עָלֶיהָ, וּמִטָּה וּמַצָּע הָרְאוּיִין לוֹ לִישֹׁן
86 עֲלֵיהֶן; וְאִם הָיָה עָנִי, מִטָּה וּמַפָּץ לִישֹׁן עָלָיו. וְאֵין נוֹתְנִין
87 כֵּלִים כָּאֵלּוּ לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָם.
88 וְנוֹתְנִין לוֹ סַנְדָּלָיו וּתְפִלָּיו [תפילין]. הָיָה אֵמָּן - נוֹתְנִין לוֹ
89 שְׁנֵי כְּלֵי אֻמָּנוּת מִכָּל מִין וָמִין; כְּגוֹן שֶׁהָיָה חָרָשׁ - נוֹתְנִין
90 לוֹ שְׁנֵי מַצָּצְדִין [כלי שיוף] וּשְׁתֵּי מְגֵרוֹת [מסורים]. הָיָה

לוֹ מִין אֶחָד מְרֻבֶּה וּמִין אֶחָד מוּעָט - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנַיִם מִן הַמְּרֻבֶּה, וְכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט; וְאֵין לוֹקְחִין [קונים] לוֹ כֵּלִים מִדְּמֵי הַמְּרֻבֶּה. הָיָה אִכָּר אוֹ חַמָּר, אֵין נוֹתְנִין לוֹ לֹא צְמִדוֹ [צמד בקר] וְלֹא חֲמוֹרוֹ, וְכֵן אִם הָיָה סַפָּן, אֵין נוֹתְנִין לוֹ סְפִינָתוֹ; אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ מְזוֹנוֹת אֶלָּא מֵאֵלּוּ. אֵין אֵלּוּ כֵּלִים, אֶלָּא נְכָסִים; וְיִמָּכְרוּ עִם שְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין בְּבֵית דִּין, וְיִנָּתְנוּ לְבַעַל חוֹבוֹ.

ח. מַלְוֶה שֶׁבָּא לְהִפָּרַע שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַלֶּוֶה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַלֶּוֶה בְּמְדִינָה רְחוֹקָה, וְתָפְשָׂה הָאִשָּׁה מִטַּלְטְלִין מִנְּכְסֵי הַבַּעַל כְּדֵי שֶׁתִּזּוֹן מֵהֶן - מוֹצִיאִין אוֹתָן מִיָּדָהּ, וְנוֹתְנִין לְבַעַל חוֹב; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה בַּעֲלָהּ עוֹמֵד - לֹא הָיָה יָכוֹל לָזוּז אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, עַד שֶׁיִּפְרַע כָּל חוֹבוֹ.

פֶּרֶק ב

א. דִּין תּוֹרָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּתְבַּע הַמַּלְוֶה אֶת חוֹבוֹ - אִם נִמְצְאוּ לַלֶּוֶה נְכָסִים - מְסַדְּרִין לוֹ [דברים חיוניים], וְנוֹתְנִין לְבַעַל חוֹב אֶת הַשְּׁאָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם לֹא נִמְצָא לַלֶּוֶה כְּלוּם, אוֹ נִמְצָא לוֹ דְּבָרִים שֶׁמְּסַדְּרִין לוֹ בִּלְבַד - יֵלֵךְ הַלֶּוֶה לְדַרְכּוֹ. וְאֵין אוֹסְרִין אוֹתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִין לוֹ: 'הָבֵא רְאָיָה שֶׁאַתָּה עָנִי', וְלֹא מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּנִין הַגּוֹיִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה"; אֶלָּא אוֹמְרִין לַמַּלְוֶה: 'אִם אַתָּה יוֹדֵעַ נְכָסִים לָזֶה הַמְחֻיָּב לְךָ, לֵךְ וּתְפֹשׂ אוֹתָן'.

ב. טָעַן [המלווה] שֶׁיֵּשׁ לוֹ [ללווה] וְהֶחְבִּיא אוֹתָן, וַהֲרֵי הֵן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - אֵין מִן הַדִּין שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ, לֹא הוּא וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית דִּין; שֶׁהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחוּץ תַּעֲמֹד". אֲבָל מַחְרִימִין [מטילים חרם סתמי] עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְלֹא יִתֵּן לְבַעַל חוֹבוֹ. כְּשֶׁרָאוּ הַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁעָמְדוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד, שֶׁרַבּוּ הָרַמָּאִים וְנִנְעֲלָה דֶּלֶת בִּפְנֵי לוִין [שפחדו להלוות], הִתְקִינוּ שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אֶת הַלֶּוֶה שְׁבוּעָה חֲמוּרָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש], שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם יָתֵר עַל דְּבָרִים שֶׁמְּסַדְּרִין לוֹ, וְשֶׁלֹּא הֶחְבִּיא בְּיַד אֲחֵרִים, וְלֹא נָתַן מַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחְזִיר. וְכוֹלֵל בִּשְׁבוּעָה זוֹ, שֶׁכָּל שֶׁיָּרִוּיחַ, וְכָל שֶׁיָּבוֹא לְיָדוֹ אוֹ לְרִשׁוּתוֹ מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ - לֹא יַאֲכִיל מִמֶּנּוּ כְּלוּם, לֹא לְאִשְׁתּוֹ וְלֹא לְבָנָיו, וְלֹא יַלְבִּישׁ אוֹתָם, וְלֹא יִטַּפֵּל בָּהֶם, וְלֹא יִתֵּן מַתָּנָה לְאָדָם בָּעוֹלָם, אֶלָּא יוֹצִיא מִכָּל אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, מָזוֹן הָרָאוּי לוֹ וּכְסוּת הָרָאוּי לוֹ - לֹא אֲכִילַת הַזּוֹלְלִים וְהַסּוֹבְאִין אוֹ בְּנֵי מְלָכִים, וְלֹא מַלְבּוּשֵׁי הַפַּחוֹת וְהַסְּגָנִים [שרי מלוכה], אֶלָּא כְּדַרְכּוֹ. וְכָל הַיָּתֵר עַל צָרְכּוֹ - יִתֵּן לְבַעַל חוֹבוֹ רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, עַד שֶׁיְּגַבֶּנּוּ כָּל חוֹבוֹ. וּמַחְרִימִין תְּחִלָּה עַל מִי שֶׁיֵּדַע לְפִלּוּנִי נְכָסִים גְּלוּיִין אוֹ טְמוּנִין וְלֹא יוֹדִיעַ לְבֵית הַדִּין. גַּם אַחַר הַתַּקָּנָה הַזֹּאת, אֵין בַּעַל חוֹב יָכוֹל לְהִכָּנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל לֶוֶה, לֹא הוּא וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית דִּין; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לַעֲקֹר גּוּף הַתּוֹרָה. אֶלָּא הַלֶּוֶה עַצְמוֹ יוֹצִיא כֵּלָיו, אוֹ יֹאמַר: 'כָּךְ וְכָךְ הוּא שֶׁיֵּשׁ לִי'; מַנִּיחִין הָרָאוּי [הדרוש] לוֹ, וְיוֹצִיא הַשְּׁאָר, וְיִשְׁבַּע בְּתַקָּנָה זוֹ. וְכָזֶה דָּנִין יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹתָם. נִרְאָה לוֹ [אצלו] מָמוֹן אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעָה זוֹ, וְאָמַר: 'שֶׁל אֲחֵרִים הוּא', אוֹ 'עֵסֶק הוּא בְּיָדִי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה; וְכֵן הוֹרוּ רַבּוֹתַי.

ג. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעָה זוֹ, שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם וְכָל מַה שֶׁיַּרְוִיחַ יִתֵּן לְבַעַל חוֹבוֹ - אֵין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת בָּא וּמַשְׁבִּיעוֹ; שֶׁשְּׁבוּעָה אַחַת כּוֹלֶלֶת כָּל בַּעֲלֵי הַחוֹבוֹת. וְתַקָּנַת אַחֲרוֹנִים הִיא, וְאֵין מְדַקְדְּקִין בָּהּ לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל.

ד. מִי שֶׁהֶחְזַק שֶׁהוּא עָנִי וְכָשֵׁר וְהוֹלֵךְ בְּתֹם, וְהַדָּבָר גָּלוּי וְיָדוּעַ לַדַּיָּן וּלְרֹב הָעָם, וּבָא בַּעַל חוֹבוֹ לְהַשְׁבִּיעוֹ בְּתַקָּנָה זוֹ, וְהֶחְזַק הַתּוֹבֵעַ שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בַּעֲנִיּוּת זֶה [ודאי לו שעני הוא], אֶלָּא רוֹצֶה לְצַעֲרוֹ בִּשְׁבוּעָה זוֹ וּלְהָצֵר לוֹ וּלְבַיְּשׁוֹ בָּרַבִּים כְּדֵי לְהִנָּקֵם מִמֶּנּוּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ וְיִלְוֶה מִן הַגּוֹיִים בְּרִבִּית אוֹ יִקַּח נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ וְיִתֵּן לָזֶה, עַד שֶׁיְּנַצֵּל מִשְּׁבוּעָה זוֹ - יֵרָאֶה לִי שֶׁאָסוּר לְדַיָּן יְרֵא שָׁמַיִם לְהַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה זוֹ; וְאִם הִשְׁבִּיעוֹ - בִּטֵּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל תּוֹרָה, "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא רָאוּי לַדַּיָּן לִגְעֹר בַּתּוֹבֵעַ וּלְטָרְדוֹ [לגרשו], מִפְּנֵי שֶׁהוּא עִוֵּר וְהוֹלֵךְ בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ גְּאוֹנִים תַּקָּנָה זוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי הָרַמָּאִין; וַהֲרֵי נֶאֱמַר: "עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ" - עַד שֶׁתִּדְרֹשׁ אֶת אָחִיךָ אִם רַמַּאי הוּא, אוֹ אֵינוֹ רַמַּאי. וּמֵאַחַר שֶׁהֶחְזַק זֶה שֶׁהוּא עָנִי, וְשֶׁאֵינוֹ רַמַּאי - אָסוּר לְהַשְׁבִּיעוֹ. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁמִּי שֶׁהֶחְזַק רַמַּאי וּדְרָכָיו מְקֻלְקָלִין בְּמַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ, וַהֲרֵי הוּא אָמוּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן, וְטָעַן שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא רָץ לְהִשָּׁבַע בְּתַקָּנָה זוֹ - שֶׁאֵין רָאוּי לְהַשְׁבִּיעוֹ; אֶלָּא אִם יֵשׁ כֹּחַ בַּדַּיָּן לְעַשּׂוֹתוֹ [לכופו] עַד שֶׁיִּפְרַע בַּעַל חוֹבוֹ, אוֹ לְנַדּוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן - יְעַשֶּׂה, מֵאַחַר שֶׁהוּא אָמוּד: שֶׁפְּרִיעַת בַּעַל חוֹב מִצְוָה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַדַּיָּן מִדְּבָרִים אֵלּוּ, וְכַנָּתוֹ לִרְדֹּף הַצֶּדֶק בִּלְבַד שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָרְדְּפוֹ וְלֹא לַעֲבֹר [להטות] הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין - הֲרֵי זֶה מֵרְשָׁה לַעֲשׂוֹת וּמְקַבֵּל שָׂכָר; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם.

ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁבוּעָה זוֹ מִפְּנֵי שְׁטַר חוֹב שֶׁעָלָיו, וְהוֹדָה לַאֲחֵרִים בְּחוֹבוֹת אֲחֵרִים, וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ יָתֵר עַל הָרָאוּי לוֹ [- למחיתו] - לֹא יִטֹּל הַיָּתֵר [הכסף העודף על צרכיו] אֶלָּא בַּעֲלֵי הַשְּׁטָרוֹת בִּלְבַד, שֶׁמָּא קְנוּנְיָא [תחבולה] עָשָׂה בְּהוֹדָאָתוֹ עַל נְכָסָיו שֶׁל זֶה.

ו. רְאוּבֵן שֶׁהָיָה חַיָּב לְשִׁמְעוֹן מֵאָה, וְלֵוִי חַיָּב לִרְאוּבֵן מֵאָה - מוֹצִיאִין מִלֵּוִי, וְנוֹתְנִין לְשִׁמְעוֹן. לְפִיכָךְ, אִם אֵין לִרְאוּבֵן נְכָסִים, וְהָיָה לוֹ שְׁטָרֵי חוֹב עַל לֵוִי, וְאָמַר לֵוִי: 'שְׁטַר אֲמָנָה [עדיין לא הלווהו] הוּא', 'פְּרוּעַ הוּא', וְהוֹדָה לוֹ רְאוּבֵן - אֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הוֹדָאָתוֹ; שֶׁמָּא קְנוּנְיָא [תחבולה] הֵן עוֹשִׂין לְאַבֵּד זְכוּתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן; אֶלָּא יִשָּׁבַע שִׁמְעוֹן וְיִטֹּל מִלֵּוִי, כְּדִין כָּל טוֹרֵף [גובה ממשועבדים], שֶׁאֵינוֹ נִפְרָע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שְׁטַר חוֹב, וְהוֹדָה לְאַחֵר מֵעַצְמוֹ בְּחוֹב אַחֵר - אִם אֵין לוֹ נְכָסִים כְּדֵי שֶׁיִּגְבּוּ שְׁנֵיהֶם, גּוֹבֶה בַּעַל הַשְּׁטָר בִּלְבַד; שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל שְׁטָרוֹ שֶׁל זֶה.

ז. אָסוּר לְאָדָם לְהַלְווֹת מְעוֹתָיו בְּלֹא עֵדִים, וַאֲפִלּוּ לְתַלְמִיד

חֲכָמִים, אֶלָּא אִם כֵּן הִלְוָהוּ עַל הַמַּשְׁכּוֹן; וְהַמַּלְוֶה בִּשְׁטָר, מְשֻׁבָּח יָתֵר. וְכָל הַמַּלְוֶה בְּלֹא עֵדִים - עוֹבֵר מִשּׁוּם "וּלְפָנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", וְגוֹרֵם קְלָלָה לְעַצְמוֹ.

ח. הָרַב שֶׁלָּוָה מֵעַבְדּוֹ וְאַחַר כָּךְ שִׁחְרְרוֹ, אוֹ לָוָה מֵאִשְׁתּוֹ וְאַחַר כָּךְ גֵּרְשָׁהּ - אֵין לָהֶם עָלָיו כְּלוּם; שֶׁכָּל מַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד, קָנָה רַבּוֹ; וְכָל הַמָּעוֹת שֶׁבְּיַד הָאִשָּׁה, בְּחֶזְקַת בַּעֲלָהּ - אֶלָּא אִם כֵּן הֵבִיאָה רְאָיָה שֶׁהֵן מִנְּדוּנְיָתָהּ [שהביאה לחתונתה].

פֶּרֶק ג

א. אַלְמָנָה - בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, לֹא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה וְלֹא שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, וְלֹא עַל פִּי בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה". וְאִם חָבַל, מַחֲזִירִין מִמֶּנּוּ בְּעַל כָּרְחוֹ. וְאִם תּוֹדֶה לוֹ, תְּשַׁלֵּם; וְאִם תִּכְפֹּר, תִּשָּׁבַע. אָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר - לוֹקֶה.

ב. וְכֵן הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ - בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ עַל הַמַּשְׁכּוֹן בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ אַחַר הַלְוָאָה, בְּיָדוֹ אוֹ עַל פִּי בֵּית דִּין - לֹא יַחֲבֹל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּגוֹן הָרֵחַיִם, וְהָעֲרֻבוֹת [קערות] שֶׁל עֵץ, וְיוֹרוֹת שֶׁמְּבַשְּׁלִין בָּהֶן, וְסַכִּינִין שֶׁל שְׁחִיטָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל". וְאִם חָבַל, מַחֲזִיר בְּעַל כָּרְחוֹ; וְאִם אָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר - לוֹקֶה.

ג. חָבַל כֵּלִים הַרְבֵּה שֶׁל אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁחָבַל עֲרֻבָה וְיוֹרָה וְסַכִּין - חַיָּב עַל כָּל כְּלִי וּכְלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ; אֲפִלּוּ שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁהֵן עוֹשִׂין מְלָאכָה אַחַת - חַיָּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, וְלוֹקֶה שְׁתַּיִם עַל שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב" - לְחַיֵּב עַל הָרֶכֶב בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הָרֵחַיִם בִּפְנֵי עַצְמוֹ. כְּשֵׁם שֶׁהָרֶכֶב וְהָרֵחַיִם מְיֻחָדִין, שְׁנֵי כֵּלִים וּמְשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת, וְחַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ - כָּךְ כָּל שְׁנֵי כֵּלִים, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת, חַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן אִם חָבַל צֶמֶד בָּקָר הַחוֹרֵשׁ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם.

ד. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר - לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵית דִּין. וַאֲפִלּוּ שְׁלוּחַ בֵּית דִּין שֶׁבָּא לְמַשְׁכֵּן - לֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ וִימַשְׁכְּנֶנּוּ, אֶלָּא עוֹמֵד בַּחוּץ, וְהַלְוֶה נִכְנָס לְבֵיתוֹ, וּמוֹצִיא לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחוּץ תַּעֲמֹד". אִם כֵּן, מַה בֵּין בַּעַל חוֹב לִשְׁלוּחַ בֵּית דִּין? שֶׁשְּׁלוּחַ בֵּית דִּין - יֵשׁ לוֹ לִקַּח הַמַּשְׁכּוֹן מִיַּד הַלְוֶה בִּזְרוֹעַ, וְנוֹתְנוֹ לַמַּלְוֶה; וּבַעַל חוֹב - אֵין לוֹ לִקַּח הַמַּשְׁכּוֹן, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַלְוֶה מַדְּעָתוֹ. עָבַר בַּעַל חוֹב, וְנִכְנַס לְבֵית הַלְוֶה וּמִשְׁכְּנוֹ, אוֹ שֶׁחָטַף הַמַּשְׁכּוֹן מִיָּדוֹ בִּזְרוֹעַ [בכח] - אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט". וְאִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּגוֹן שֶׁאָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ נִשְׂרַף - לוֹקֶה. וּמִחַשֵּׁב דְּמֵי הַמַּשְׁכּוֹן [מנכהו מהחוב], וְתוֹבֵעַ הַשְּׁאָר בַּדִּין.

ה. אֶחָד הַמְמַשְׁכֵּן אֶת חֲבֵרוֹ בְּבֵית דִּין, אוֹ שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ בְּיָדוֹ בִּזְרוֹעַ, אוֹ מִדַּעַת הַלְוֶה - אִם אִישׁ עָנִי הוּא, וּמִשְׁכְּנוֹ דָּבָר שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ - הֲרֵי זֶה מִצְוָה לְהַחְזִיר לוֹ הָעֲבוֹט בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; מַחְזִיר לוֹ אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה כְּדֵי לִישֹׁן עָלָיו, וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלַאכְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט". עָבַר וְלֹא הֵשִׁיב לוֹ כְּלֵי הַיּוֹם בַּיּוֹם וּכְלֵי הַלַּיְלָה בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ" - לֹא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ אֶצְלְךָ, זוֹ כְּסוּת לַיְלָה; וּבְכֵלִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בָּהֶן מְלַאכְתּוֹ בַּיּוֹם, אוֹ לוֹבְשָׁן - הוּא אוֹמֵר: "עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ", מְלַמֵּד שֶׁמַּחְזִירוֹ כָּל הַיּוֹם. אִם כֵּן הוּא, שֶׁמַּחְזִיר לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ, וְלוֹקֵחַ אוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ - מַה יּוֹעִיל הַמַּשְׁכּוֹן? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט [יתבטל] הַחוֹב בַּשְּׁבִיעִית, וְלֹא יֵעָשֶׂה [החוב] מְטַלְטְלִין אֵצֶל בָּנָיו [ואין גובין מטלטלין מיתומים], אֶלָּא יִפְּרַע מִן הַמַּשְׁכּוֹן אַחַר שֶׁמֵּת הַלְוֶה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמְמַשְׁכֵּן אֶת הֶעָנִי דָּבָר שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ וְלֹא הֶחְזִירוֹ לוֹ בִּזְמַנּוֹ - עוֹבֵר מִשּׁוּם שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת: מִשּׁוּם "לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ", וּמִשּׁוּם "הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט", וּמִשּׁוּם "לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ. אֲבָל אִם מִשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ כְּלָל, וְאֵינוֹ עוֹבֵר בְּשֵׁם [בלאו] מִן הַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ.

ו. שְׁלוּחַ בֵּית דִּין שֶׁבָּא לְמַשְׁכֵּן - לֹא יְמַשְׁכֵּן דְּבָרִים שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְאָדָם לִתֵּן אוֹתָן מַשְׁכּוֹן, כְּגוֹן בֶּגֶד שֶׁעָלָיו, וּכְלֵי שֶׁאוֹכֵל בּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ; וּמַנִּיחַ מִטָּה וּמַצָּע לְעָשִׁיר, וּמִטָּה וּמַפָּץ [מצע זול] לְעָנִי. וְכָל הַנִּמְצָא בְּיָדוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ, יֵשׁ לוֹ לְמַשְׁכְּנוֹ; וְיַחְזִיר לוֹ כְּלֵי הַיּוֹם בַּיּוֹם, וּכְלֵי הַלַּיְלָה בַּלַּיְלָה. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כֵּלִים - נוֹטֵל אֶחָד, וּמַחְזִיר אֶחָד. עַד מָתַי הוּא חַיָּב לְהַחְזִיר וְלִקַּח? עַד לְעוֹלָם. וְאִם הָיָה הַמַּשְׁכּוֹן מִדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם, וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לַלְוֶה - הֲרֵי זֶה מַנִּיחָן אֶצְלוֹ, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם; וּמִשְּׁלֹשִׁים יוֹם וּלְהַלָּן, מוֹכֵר הַמַּשְׁכּוֹן בְּבֵית דִּין. מֵת הַלְוֶה, אֵינוֹ מַחְזִיר לְבָנָיו; מֵת הַלְוֶה אַחַר שֶׁהֵשִׁיב לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן - שׁוּמְטוֹ [לוקח] הַמַּלְוֶה מֵעַל בָּנָיו, וְאֵינוֹ מַחְזִיר.

ז. [את] הֶעָרֵב - מֵתָּר לְמַשְׁכְּנוֹ בִּזְרוֹעַ, וּלְהַכְנֵס לְבֵיתוֹ, וְלִטֹּל הַמַּשְׁכּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִקַּח בִּגְדוֹ, כִּי עָרַב זָר". וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׂכָר אֵצֶל חֲבֵרוֹ - בֵּין שָׂכָר מְלַאכְתּוֹ, בֵּין שָׂכָר בְּהֶמְתּוֹ וְכֵלָיו, בֵּין שָׂכָר בֵּיתוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְמַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא עַל פִּי בֵּית דִּין, וְנִכְנָס לְבֵיתוֹ וְנוֹטֵל הַמַּשְׁכּוֹן בִּשְׂכָרוֹ. וְאִם זָקֵף [החשיב] הַשָּׂכָר עָלָיו בִּמְלוָה - אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה" וְגוֹ'.

ח. מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל עָנִי - אִם הָיָה שְׁכָרוֹ [דמי השימוש בו] יָתֵר עַל פְּחָתוֹ [מרוב שימוש], כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַסָּר גָּדוֹל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהַשְׁכִּירוֹ, וּמְנַכֶּה שְׁכָרוֹ מֵחוֹבוֹ תָּמִיד, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה, וְאֵין צָרִיךְ רְשׁוּת בְּעָלִים.

יום ש"ק ח' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק ד

א. נֶשֶׁךְ וּמַרְבִּית - אֶחָד הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ, וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "נֶשֶׁךְ כֶּסֶף, נֶשֶׁךְ אֹכֶל, נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'נֶשֶׁךְ'? מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׁךְ, שֶׁמְּצַעֵר אֶת חֲבֵרוֹ וְאוֹכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְלָמָּה חִלְּקָן הַכָּתוּב? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין.

ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַנּוֹתֵן לְהַלְווֹת, כָּךְ אָסוּר לַלּוֹקֵחַ לִלְווֹת בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַלָّוֶה, כְּלוֹמַר: לֹא תִּנָּשֵׁךְ לְאָחִיךָ. וְכֵן אָסוּר לְהִתְעַסֵּק [להיות לעזר] בֵּין לָוֶה וּמַלְוֶה בְּרִבִּית. וְכָל מִי שֶׁהָיָה עָרֵב, אוֹ סוֹפֵר, אוֹ עֵד בֵּינֵיהֶן - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ", זוֹ אַזְהָרָה אַף לָעֵדִים וְלָעָרֵב וְלַסּוֹפֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית עוֹבֵר עַל שִׁשָּׁה לָאוִין - "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה", "אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ", "וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ", "אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית", "לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ", "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל". וְהַלָּוֶה עוֹבֵר בִּשְׁנַיִם - "לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ", "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל". עָרֵב, וְעֵדִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין עוֹבְרִין אֶלָּא מִשּׁוּם "לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ". וְכָל מִי שֶׁהָיָה סַרְסוּר [מתווך] בֵּין שְׁנֵיהֶם, אוֹ שֶׁסִּיַּע אֶחָד מֵהֶן, אוֹ הוֹרָהוּ [הורה לו] - עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל".

ג. אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְוֶה וְהַלָּוֶה עוֹבְרִין עַל כָּל אֵלּוּ הַלָּאוִין, אֵינָן לוֹקִין, מִפְּנֵי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן; שֶׁכָּל הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית - אִם הָיְתָה רִבִּית קְצוּצָה [קצובה משעת הלוואה], שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זוֹ יוֹצְאָה [מידי המלווה] בַּדַּיָּנִין [- בבי"ד], וּמוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִן הַמַּלְוֶה, וּמַחְזִירִין לַלָּוֶה; וְאִם מֵת הַמַּלְוֶה, אֵין מוֹצִיאִין מִיַּד הַבָּנִים.

ד. הִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן מָעוֹת שֶׁל רִבִּית - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יוֹדְעִין שֶׁהֵן שֶׁל רִבִּית, אֵינָן חַיָּבִין לְהַחְזִיר. הִנִּיחַ לָהֶן פָּרָה וְטַלִּית שֶׁל רִבִּית, וְכָל דָּבָר הַמִּסְּיָם - חַיָּבִין לְהַחְזִיר, מִפְּנֵי כְּבוֹד אֲבִיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְלֹא הִסְפִּיק לְהַחְזִיר עַד שֶׁמֵּת. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדוֹ, וַאֲפִלּוּ דָּבָר הַמִּסְּיָם אֵין מַחֲזִירִין.

ה. הַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי בְּרִבִּית שֶׁהֶחְזִירוּ - אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן, כְּדֵי לִפְתֹּחַ לָהֶן דֶּרֶךְ לִתְשׁוּבָה; וְכָל הַמְקַבֵּל מֵהֶן, אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְאִם הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת, וְהָרִבִּית דָּבָר [חפץ] מְסֻיָּם, וַהֲרֵי הוּא [קיים] בְּעַצְמוֹ - מְקַבְּלִין מֵהֶן.

ו. שְׁטָר שֶׁכָּתוּב בּוֹ רִבִּית, בֵּין קְצוּצָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם [מדרבנן] - גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה אֶת הָרִבִּית. קָדַם וְגָבָה הַכֹּל, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרִבִּית הַקְּצוּצָה; אֲבָל אֲבַק רִבִּית, שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם - אֵינוֹ גּוֹבֶה [בית דין] מִן הַלָּוֶה לַמַּלְוֶה, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ מִן הַמַּלְוֶה לַלָּוֶה.

ז. כָּל הַכּוֹתֵב שְׁטַר רִבִּית, הֲרֵי זֶה כְּכוֹתֵב וּמֵעִיד עָלָיו [על־עצמו] עֵדִים שֶׁכָּפַר בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן כָּל הַלָּוֶה וּמַלְוֶה בְּרִבִּית בֵּינָן לְבֵין עַצְמָן - שְׁנֵיהֶם כְּכוֹפְרִין בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָפְרוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ . . אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם".

ח. אָסוּר לְאָדָם לִלְווֹת מִבָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ בְּרִבִּית; אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד, וּמַתָּנָה הוּא שֶׁנּוֹתֵן לָהֶן - הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁמָּא יַרְגִּילֵן בְּדָבָר זֶה.

ט. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהִלְוּוּ זֶה אֶת זֶה, וְנָתַן לוֹ יָתֵר עַל מַה שֶּׁלָּוָה מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ אֶלָּא מַתָּנָה, שֶׁהֲרֵי הֵן יוֹדְעִין חֹמֶר אִסּוּר הָרִבִּית.

י. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וּמָצָא הַלָּוֶה יָתֵר, אוֹ שֶׁהֶחְזִיר לוֹ חוֹבוֹ וּמָצָא יָתֵר - אִם בִּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה [יכולה לטעות] - חַיָּב לְהַחְזִיר; וְאִם לָאו - מַתָּנָה הוּא שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ גְּזֵלָה הָיְתָה לוֹ בְּיָדוֹ וְהִבְלִיעַ [הכניס] לוֹ בַּחֶשְׁבּוֹן [את שוויה], אוֹ אַחֵר צִוָּהוּ לְהַבְלִיעַ לוֹ. בְּכַמָּה הַדַּעַת נוֹטָה? בְּאַחַת וּבְשִׁתַּיִם אוֹ בַּחֲמִשָּׁה אוֹ בַּעֲשָׂרָה, שֶׁמָּא חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה מָנָה, אוֹ עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה מָנָה בָּהֶם [והוסיף בטעות]. וְכֵן אִם מָצָא יָתֵר מִנֵּין הַחֲמִישִׁיּוֹת אוֹ מִנֵּין הָעֲשָׂרוֹת אֶחָד אֶחָד - חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ, שֶׁמָּא הָאֲחָדִים שֶׁהָיָה מוֹנֶה בָּהֶם [על ידם] הַחֲמִישִׁיּוֹת אוֹ הָעֲשָׂרוֹת נִתְעָרְבוּ עִמָּהֶן.

יא. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּטְבֵּעַ [שיחזיר מטבע מסויים], וְכֵן הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, וּפֵרֵשׁ מִשְׁקָלוֹ, וְהוֹסִיפוּ [המדינה] עַל מִשְׁקָלוֹ - אִם הוּזְלוּ הַפֵּרוֹת מֵחֲמַת הַתּוֹסֶפֶת [שנוספה למטבע] - מְנַכֶּה לוֹ שִׁעוּר הַתּוֹסֶפֶת, וַאֲפִלּוּ הוֹסִיפוּ עָלָיו כָּל שֶׁהוּא; וְאִם לֹא הוּזְלוּ מֵחֲמַת הַתּוֹסֶפֶת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ מִמַּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהוֹסִיפוּ עָלָיו עַד חֲמִישִׁיתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אַרְבָּעָה וְעָשׂוּהוּ חֲמִשָּׁה. אֲבָל אִם הוֹסִיפוּ עָלָיו יָתֵר עַל חֲמִישִׁיתוֹ - מְנַכֶּה לוֹ כָּל הַתּוֹסֶפֶת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּזְלוּ הַפֵּרוֹת. וְהוּא הַדִּין לְמַלְוֶה עַל הַמַّטְבֵּעַ וּפִחֲתוּ מִמֶּנּוּ.

יב. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּטְבֵּעַ, וְנִפְסַל [יצא מהשוק] - אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְיֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ לְאוֹתָהּ הַמְּדִינָה - נוֹתֵן לוֹ מִמַּטְבֵּעַ שֶׁהִלְוָהוּ, וְאוֹמֵר לוֹ: 'לֵךְ וְהוֹצִיאוֹ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי'; וְאִם אֵין לוֹ דֶּרֶךְ לְשָׁם, נוֹתֵן לוֹ מִמַּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וְכֵן בִּכְתֻבָּה [של אשה].

יג. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁלֹּוֶה שֶׁמָּחַל לַמַּלְוֶה בְּרִבִּית שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁעָתִיד לִקַּח מִמֶּנּוּ - אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ שֶׁמָּחַל אוֹ נָתַן מַתָּנָה, אֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם; שֶׁכָּל רִבִּית שֶׁבָּעוֹלָם מְחִילָה הִיא, אֲבָל הַתּוֹרָה לֹא מָחֲלָה, וְאָסְרָה

מִחִילָה זוֹ. וּלְפִיכָךְ אֵין הַמְּחִילָה מוֹעֶלֶת בְּרִבִּית, אֲפִלּוּ בְּרִבִּית שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. יְרֵאָה לִי, שֶׁאֵין הוֹרָאָה זוֹ נְכוֹנָה; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁאוֹמְרִים לַמַּלְוֶה "הַחְזֵר לוֹ", וְיָדַע הַמַּלְוֶה שֶׁדְּבַר אִסּוּר עָשָׂה, וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ [יכול הלווה] לִטֹּל מִמֶּנּוּ - אִם רָצָה לִמְחֹל, מוֹחֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹחֵל הַגָּזֵל. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי בְּרִבִּית שֶׁהֶחֱזִירוּ - אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן, מִכְּלָל שֶׁהַמְּחִילָה מוֹעֶלֶת לָהֶן.

יד. נִכְסֵי יְתוֹמִים - מֵתָּר לִתֵּן אוֹתָן [שיעשה בהם מסחר] לְאָדָם נֶאֱמָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְכָסִים טוֹבִים [רווחיים], קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד [כדלהלן]. כֵּיצַד? אוֹמְרִין לוֹ: "תִּהְיֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶן - אִם הָיָה שָׁם רֶוַח, תֵּן לָהֶם חֶלְקָם מִן הָרֶוַח, וְאִם יֵשׁ שָׁם הֶפְסֵד, תַּפְסִיד לְבַדְּךָ"; שֶׁזֶּה כַּאֲבַק רִבִּית הוּא, וְכָל אֲבַק רִבִּית אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וּבְנִכְסֵי יְתוֹמִים לֹא גָּזְרוּ.

פֶּרֶק ה

א. הַגּוֹי וְגֵר תּוֹשָׁב [גוי שקיבל ז' מצוות], לוִין מֵהֶן וּמַלְוִין אוֹתָן בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ" - נֶשֶׁךְ "לְאָחִיךָ" אָסוּר, וְלִשְׁאָר הָעוֹלָם מֻתָּר. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשִּׁיךְ לַגּוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא דִּין תּוֹרָה.

ב. אָסְרוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיֶה יִשְׂרָאֵלִי מַלְוֶה אֶת הַגּוֹי בְּרִבִּית קְצוּצָה [קצובה משעת הלוואה], אֶלָּא בִּכְדֵי חַיָּיו [פרנסתו]. גָּזְרוּ שֶׁמָּא יִלְמֹד מִמַּעֲשָׂיו, בְּרֹב יְשִׁיבָתוֹ עִמּוֹ; לְפִיכָךְ, מֻתָּר לִלְווֹת מִן הַגּוֹי בְּרִבִּית, שֶׁהֲרֵי הוּא בּוֹרֵחַ מִלְּפָנָיו, וְאֵינוֹ רָגִיל אֶצְלוֹ. וְתַלְמִיד חֲכָמִים, שֶׁאֵינוֹ בָּא לִלְמֹד מִמַّעֲשָׂיו, מֻתָּר לְהַלְווֹת לְגוֹי בְּרִבִּית, אֲפִלּוּ לְהַרְוִיחַ. וְכָל אֲבַק רִבִּית עִם הַגּוֹיִם, מֻתֶּרֶת לַכֹּל.

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִן הַגּוֹי בְּרִבִּית, וּבִקֵּשׁ לְהַחְזִירָם לוֹ - מְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר, וְאָמַר לוֹ: "תְּנֵם לִי, וַאֲנִי אַעֲלֶה לְךָ [במקומו] כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה לוֹ" - הֲרֵי זוֹ רִבִּית קְצוּצָה, אֲפִלּוּ הֶעֱמִידוּ אֵצֶל הַגּוֹי [והגוי הסכים]; עַד שֶׁיִּטֹּל הַגּוֹי מְעוֹתָיו, וְיַחֲזֹר וְיִתְּנֵם בְּיַד הַיִּשְׂרָאֵלִי הָאַחֵר.

ד. גּוֹי שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וּבִקֵּשׁ לְהַחְזִירָם לוֹ - מְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר, וְאָמַר לוֹ: "תְּנֵם לִי, וַאֲנִי אַעֲלֶה לְךָ [במקומך] כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה לְיִשְׂרָאֵל" - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם הֶעֱמִידוֹ [הביא את הגוי] אֵצֶל יִשְׂרָאֵל [והסכים היהודי שיחליפו] - אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַגּוֹי הַמָּעוֹת בְּיָדוֹ - הוֹאִיל וּמִדַּעַת יִשְׂרָאֵל נָתַן, הֲרֵי זוֹ רִבִּית קְצוּצָה.

ה. אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתְלוֹת [להפקיד] מְעוֹתָיו בְּיַד גּוֹיִים, כְּדֵי לַהֲלְווֹת אוֹתָן לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית. וְגוֹי שֶׁהִלְוָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר לִהְיוֹת לוֹ עָרֵב; שֶׁכֵּיוָן שֶׁדִּינֵיהֶם שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת הֶעָרֵב תְּחִלָּה [לפני הלווה], נִמְצָא הֶעָרֵב תּוֹבֵעַ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית שֶׁהֶעָרֵב חַיָּב בָּהּ לַגּוֹי; לְפִיכָךְ, אִם קִבֵּל עָלָיו הַגּוֹי שֶׁלֹּא יִתְבַּע אֶת הֶעָרֵב תְּחִלָּה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ו. יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִן הַגּוֹי בְּרִבִּית, וּזְקָקָן [גילם את הריבית לתוך ההלוואה] עָלָיו בְּמִלְוָה, וְנִתְגַּיֵּר - אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר זְקָקָן עָלָיו בְּמִלְוָה - גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן וְאֶת הָרִבִּית; וְאִם מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר זְקָקָן - גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה הָרִבִּית. אֲבָל גּוֹי שֶׁלָּוָה מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וְזָקַף עָלָיו אֶת הָרִבִּית בְּמִלְוָה - אַף עַל פִּי שֶׁזְּקָקָן עָלָיו אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן וְאֶת הָרִבִּית, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: "בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו נִתְגַּיֵּר זֶה"; וְגוֹבֶה הַיִּשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, כָּל מְעוֹת הָרִבִּית שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶן כְּשֶׁהָיָה גּוֹי.

ז. מִצְוָה לְהַקְדִּים הַלְוָאַת יִשְׂרָאֵל בְּחִנָּם, לְהַלְוָאַת הַגּוֹי בְּרִבִּית.

ח. וְאָסוּר לְאָדָם לִתֵּן מְעוֹתָיו [לאחר שיעשה עמם עסקים] קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד [שיטול חלק רק ברווחים], שֶׁזֶּה אֲבַק רִבִּית הוּא; וְהָעוֹשֶׂה כֵּן - רָשָׁע. וְאִם נָתַן, חוֹלְקִין בַּשָּׂכָר וּבַהֶפְסֵד כְּדִין הָעֵסֶק. וְהַנּוֹתֵן מְעוֹתָיו קָרוֹב לְהֶפְסֵד [יחלוק עמו בהפסדים] וְרָחוֹק לְשָׂכָר [ירויח פחות משליש], הֲרֵי זֶה חָסִיד.

ט. אֵין מוֹשִׁיבִין חֲנֻנְיֵי לְמַחֲצִית שָׂכָר [רווח], וְלֹא יִתֵּן לוֹ מָעוֹת לִקַּח בָּהֶן פֵּרוֹת לְמַחֲצִית שָׂכָר, וְלֹא בֵּיצִים לְהוֹשִׁיבָן תַּחַת הַתַּרְנְגוֹלִין שֶׁלּוֹ לְמַחֲצִית שָׂכָר, וְאֵין שָׁמִין [שווי] עֲגָלִים וּסְיָחִין לְפַטְּמָן לְמַחֲצִית שָׂכָר - אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לוֹ שְׂכַר עֲמָלוֹ וּמְזוֹנוֹ [שיוציא עליהם], אוֹ יִהְיֶה רֶוַח הַמִּתְעַסֵּק יוֹתֵר עַל הֶפְסֵדוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּעִנְיַן הַשֻּׁתָּפוּת.

י. הַמִּשְׁתַּתֵּף עִם חֲבֵרוֹ בְּמָעוֹת, אוֹ בְּקַרְקַע, אוֹ הַנּוֹתֵן לוֹ עֵסֶק [כסף והשני מתעסק בו] - לֹא יְצָרֵף הַשָּׂכָר [הרווח] עִם הַקֶּרֶן; שֶׁמָּא לֹא יִהְיֶה שָׁם שָׂכָר, וְנִמְצְאוּ בָּאִין לִידֵי רִבִּית. וְכֵן לֹא יִתֵּן לוֹ מָעוֹת בְּתוֹרַת עֵסֶק אוֹ שֻׁתָּפוּת, וְיִכְתֹּב אוֹתָן מִלְּוָה; שֶׁמָּא יָמוּת, וְנִמְצָא הַשְּׁטָר בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ, וְגוֹבֶה בּוֹ אֶת הָרִבִּית.

יא. אָסוּר לְהַקְדִּים אֶת הָרִבִּית, אוֹ לְאַחֵר אוֹתָהּ. כֵּיצַד? נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת מִמֶּנּוּ, וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ לוֹ סִבְלוֹנוֹת [מתנות] בִּשְׁבִיל שֶׁיַּלְוֵהוּ - זוֹ הִיא רִבִּית מֻקְדֶּמֶת; לָוָה מִמֶּנּוּ וְהֶחְזִיר לוֹ מְעוֹתָיו, וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ לוֹ סִבְלוֹנוֹת בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלִין אֶצְלוֹ - זוֹ הִיא רִבִּית מְאֻחֶרֶת. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה כֵּן, הֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית.

יב. מִי שֶׁלָּוָה מֵחֲבֵרוֹ, וְלֹא הָיָה רָגִיל מִקֹּדֶם לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם - אָסוּר לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיְּקַלְּסוֹ בִּדְבָרִים, אוֹ יַשְׁכִּים לִפְתְּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר", אֲפִלּוּ דְּבָרִים אֲסוּרִים. וְכֵן אָסוּר לוֹ לְלַמֵּד אֶת הַמַּלְוֶה מִקְרָא אוֹ תַּלְמוּד, כָּל זְמַן שֶׁמְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ, אִם לֹא הָיָה רָגִיל בָּזֶה מִקֹּדֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר".

יג. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ - לֹא יֹאמַר לוֹ: "דַּע אִם בָּא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי", כְּלוֹמַר: "שֶׁתְּכַבְּדוֹ וְתַאֲכִילוֹ וְתַשְׁקֵהוּ כָּרָאוּי"; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יד. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן כְּמוֹ רִבִּית, וּמֻתָּרִין. כֵּיצַד? לוֹקֵחַ אָדָם שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמַלְוָתוֹ [שטר חוב] שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּפָחוֹת [משווין], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וּמֻתָּר לְאָדָם לִתֵּן לַחֲבֵרוֹ דִּינָר, כְּדֵי שֶׁיַּלְוֶה לְפְלוֹנִי מֵאָה דִּינָרִין; שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא רִבִּית

הַבָּאָה מִן הַלְּוָה לַמַּלְוֶה. וְכֵן אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: 'הֵא לְךָ דִּינָר זֶה, וֶאֱמֹר לִפְלוֹנִי שֶׁיַּלְוֵנִי'; שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ אֶלָּא שְׁכַר אֲמִירָה.

טו. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן מֻתָּרִין, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתָן מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית. כֵּיצַד? אָמַר לוֹ: 'הַלְוֵנִי מָנֶה', אָמַר לוֹ: 'מָנֶה אֵין לִי, חִטִּים בְּמָנֶה יֵשׁ לִי', וְנָתַן לוֹ חִטִּים בְּמָנֶה, וְחָזַר וּלְקָחָן מִמֶּנּוּ בְּתִשְׁעִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, אֲבָל אֲסָרוּהוּ מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית; שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ תִּשְׁעִים, וְלוֹקֵחַ מָנֶה. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה כָּזֶה - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא מִמֶּנּוּ הַמֵּאָה בַּדִּין, שֶׁאֲפִלּוּ אֲבַק רִבִּית אֵין כָּאן. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה שְׂדֵה חֲבֵרוֹ מְמֻשְׁכֶּנֶת בְּיָדוֹ - לֹא יַחֲזֹר וְיַשְׁכִּיר אוֹתָהּ לְבַעַל הַשָּׂדֶה, מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית; שֶׁהֲרֵי זֶה עוֹמֵד בְּשָׂדֵהוּ כְּשֶׁהָיָה, וְנוֹתֵן לָזֶה שָׂכָר בְּכָל חֹדֶשׁ בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהִלְוָהוּ.

טז. אָסוּר לְהַשְׁכִּיר [להלוות בלשון שכירות] אֶת הַדִּינָרִין, שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה לְמַשְׁכִּיר אֶת הַכְּלִי; שֶׁהַכְּלִי חוֹזֵר בְּעַצְמוֹ, וְזֶה מוֹצִיא אֵלּוּ וּמֵבִיא דִּינָרִין אֲחֵרוֹת, וְנִמְצָא זֶה אֲבַק רִבִּית.

יז. מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ דִּינָיו, שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּתֵּן הַמֶּכֶס הַקָּצוּב עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ עַל יְדֵי [בעבוד] זֶה שֶׁלֹּא נָתַן, יִשְׁתַּעְבֵּד בּוֹ, וְנָתַן עַל יָדוֹ דִּינָר - אַף עַל פִּי שֶׁמִּשַׁעְבֵּד בּוֹ יֶתֶר מִדִּינָר, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

פֶּרֶק ו

א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ סֶלַע [- ד' דינרים] בַּחֲמִשָּׁה דִּינָרִים [- תמורת ה'], אוֹ סָאתַיִם חִטִּים בְּשָׁלֹשׁ, אוֹ סֶלַע בְּסֶלַע וּסְאָה, אוֹ שָׁלֹשׁ סְאִין בְּשָׁלֹשׁ סְאִין וְדִינָר - כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל הַלְוָאָה בְּתוֹסֶפֶת כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי זוֹ רִבִּית שֶׁל תּוֹרָה, וְיוֹצְאָה [- מידי המלווה] בַּדַּיָּנִין [- בבי"ד]. וְכֵן הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁיָּדוּר בַּחֲצֵרוֹ חִנָּם עַד שֶׁיַּחְזִיר לוֹ הַלְוָאָתוֹ, אוֹ שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּפָחוֹת וְקָצַב הַדָּבָר שֶׁפּוֹחֵת לוֹ מִן הַשָּׂכָר עַד שֶׁיַּחְזִיר לוֹ הַלְוָאָתוֹ, אוֹ שֶׁמִּשְׁכֵּן בְּיָדוֹ מָקוֹם שֶׁפֵּרוֹתָיו מְצוּיִין בְּעֵת הַלְוָאָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמִּשְׁכֵּן חֲצֵרוֹ עַל מְנָת שֶׁיָּדוּר בּוֹ חִנָּם - הֲרֵי זוֹ רִבִּית שֶׁל תּוֹרָה, וְיוֹצְאָה בַּדַּיָּנִין. וְכֵן הַמּוֹכֵר שָׂדֶה אוֹ חָצֵר בְּאַסְמַכְתָּא [בהקניה שאיננה מוחלטת, עם תנאים והסתייגויות לא מוחלטים] - הוֹאִיל וְלֹא קָנָה הַגּוּף - הֲרֵי כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל רִבִּית, וּמַחְזִיר אוֹתָן. וְהוּא הַדִּין לְכָל מִי שֶׁלֹּא קָנָה קִנְיָן גָּמוּר מִתְּחִלָּה, שֶׁהוּא מַחְזִיר אֶת הַפֵּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאִם אָכַל הַפֵּרוֹת, הֲרֵי זוֹ רִבִּית שֶׁל תּוֹרָה. וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם רִבִּית, חוּץ מֵאֵלּוּ - הֲרֵי הוּא אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא לְרִבִּית שֶׁל תּוֹרָה; וְהוּא הַנִּקְרָא 'אֲבַק רִבִּית', וְאֵינוֹ יוֹצֵא בַּדַּיָּנִין.

ב. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ - לֹא יִמְשֹׁךְ עַבְדּוֹ [של לווה] כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבֵד יוֹשֵׁב וּבָטֵל. וְלֹא יָדוּר בַּחֲצֵרוֹ בְּחִנָּם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הֶחָצֵר עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר [להשכירה], וְאֵין דֶּרֶךְ בַּעַל הֶחָצֵר לְהַשְׁכִּירָן. וְאִם דָּר, צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר; וְאִם לֹא הֶעֱלָה לוֹ - הֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית, לְפִי שֶׁלֹּא הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁיַּלְוֵהוּ וְיָדוּר בַּחֲצֵרוֹ. לְפִיכָךְ, אִם עַדַיִן לֹא הֶחְזִיר לוֹ חוֹבוֹ, וּבָא לְנַכּוֹת שְׂכַר הֶחָצֵר שֶׁדָּר בָּהּ מִן הַחוֹב - אִם הָיָה הַשָּׂכָר כְּנֶגֶד הַחוֹב - אֵינוֹ מְנַכֶּה הַכֹּל, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין; שֶׁאִם תְּסַלֵּק אוֹתוֹ בְּלֹא כְּלוּם, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁהוֹצִיא אוֹתוֹ בַּדַּיָּנִין, וַאֲבַק רִבִּית אֵינָהּ יוֹצְאָה בַּדַּיָּנִין.

ג. הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁהַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וּלְאַחַר זְמַן תָּבַע חוֹבוֹ, וְאָמַר לוֹ הַלְוֶה: 'דּוּר בַּחֲצָרַי עַד שֶׁאַחְזִיר לְךָ חוֹבְךָ' - הֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית, לְפִי שֶׁלֹּא קָצַץ בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ".

ד. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַשָּׂדֶה, וְאָמַר לוֹ: 'אִם לֹא תַּחְזִיר לִי מִכָּאן עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי' - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אַסְמַכְתָּא [ואין גמירות דעת להקנותו]; לְפִיכָךְ מְנַכֶּה כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא רִבִּית שֶׁל תּוֹרָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: 'אִם לֹא אַחְזִיר לְךָ עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, קְנֵה אוֹתָהּ מֵעַכְשָׁו', וְהֵבִיא לוֹ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ - אֵין לוֹ פֵּרוֹת; לֹא הֵבִיא לוֹ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ, הֲרֵי כָּל הַפֵּרוֹת לַלּוֹקֵחַ.

ה. הַמּוֹכֵר בַּיִת אוֹ שָׂדֶה, וְאָמַר הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ: 'לְכְשֶׁיִּהְיוּ לִי מָעוֹת תַּחְזִיר לִי קַרְקָעִי' - לֹא קָנָה; וְכָל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל - רִבִּית קְצוּצָה, וּמוֹצִיאִין אוֹתָהּ. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַלּוֹקֵחַ מִדַּעְתּוֹ: 'כְּשֶׁיִּהְיוּ לְךָ מָעוֹת אֲנִי אַחְזִיר לְךָ קַרְקַעִי' - זֶה מֻתָּר; וְהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּרוֹת, עַד שֶׁיַּחְזִיר לוֹ מְעוֹתָיו.

ו. מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה, וְנָתַן לוֹ מִקְצָת הַדָּמִים - אִם אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: 'קְנֵה כְּשִׁעוּר מְעוֹתֶיךָ' - כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם אוֹכֵל פֵּרוֹת כְּשִׁעוּר מְעוֹתָיו. אָמַר הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ: 'לְכְשֶׁתָּבִיא שְׁאָר הַמָּעוֹת, תִּקְנֶה מֵעַכְשָׁו' - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל הַפֵּרוֹת מִיָּד: הַמּוֹכֵר אָסוּר - שֶׁמָּא יָבִיא הַלּוֹקֵחַ שְׁאָר הַמָּעוֹת, וְנִמְצֵאת הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ, וְנִמְצָא הַמּוֹכֵר אוֹכֵל הַפֵּרוֹת בִּשְׁבִיל הַמָּעוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לוֹ אֵצֶל הַלּוֹקֵחַ. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ אָסוּר - שֶׁמָּא לֹא יָבִיא, וְנִמְצָא שֶׁאָכַל בִּשְׁבִיל מִקְצָת הַמָּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵצֶל הַמּוֹכֵר. לְפִיכָךְ מַנִּיחִין אֶת הַפֵּרוֹת עַל יְדֵי שָׁלִישׁ [אדם שלישי], עַד שֶׁיִּנָּתְנוּ לְאֶחָד מֵהֶן. אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: 'לְכְשֶׁתָּבִיא שְׁאָר הַמָּעוֹת, תִּקְנֶה' - הֲרֵי הַמּוֹכֵר אוֹכֵל פֵּרוֹת עַד שֶׁיָּבִיא הַלּוֹקֵחַ; וְאִם אָכַל הַלּוֹקֵחַ, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: 'קְנֵה מֵעַכְשָׁו, וּשְׁאָר הַמָּעוֹת הֲרֵי הֵן חוֹב אֶצְלְךָ' - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל הַפֵּרוֹת; וְאִם אָכַל הַמּוֹכֵר, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ כָּל מַה שֶׁאָכַל.

ז. הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁהַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וּמִשְׁכֵּן לוֹ שָׂדֵהוּ עַל מְנָת שֶׁיֹּאכַל כָּל פֵּרוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הַמַּשְׁכּוֹנָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ כְּלוּם - הֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית, וְאֵינָהּ יוֹצְאָה [מידי המלווה] בַּדַּיָּנִין [בבי"ד]; שֶׁאֵין הַמִּמַּשְׁכֵּן אֶת הַשָּׂדֶה דּוֹמֶה לְמִמַּשְׁכֵּן חֲצֵרוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין בַּשָּׂדֶה פֵּרוֹת מְצוּיִין בְּעֵת הַהַלְוָאָה, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּרְוִיחַ וְיִהְיוּ שָׁם פֵּרוֹת, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּפְסִיד בִּזְרִיעָתָהּ וַעֲבוֹדָתָהּ; וּלְפִיכָךְ הִיא אֲבַק רִבִּית. וְכֵן אֵין הַמַּשְׁכּוֹנָה דּוֹמָה לְמִי שֶׁמָּכַר בְּאַסְמַכְתָּא - שֶׁהַמּוֹכֵר בְּאַסְמַכְתָּא לֹא גָּמַר וְהִקְנָהוּ, וְהַמִּמַּשְׁכֵּן גָּמַר וְהִקְנָהוּ גּוּף זֶה לְפֵרוֹתָיו. וְכָזֶה יֵרָאֶה מִן הַתַּלְמוּד, שֶׁהַמַּשְׁכּוֹנָה אֲבַק רִבִּית, וְאֵין לְךָ לְהַעֲמִידָהּ אֶלָּא בִּמְמַשְׁכֵּן שָׂדֵהוּ, כְּמוֹ שֶׁהוֹרוּ

רַבּוֹתַי. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁשָּׁלֹשׁ מַשְׁכּוֹנוֹת הֵן: מַשְׁכּוֹנָה שֶׁהִיא רִבִּית קְצוּצָה, וּמַשְׁכּוֹנָה שֶׁהִיא אֲבַק רִבִּית, וּמַשְׁכּוֹנָה הַמַּחֶתֶּרֶת. כֵּיצַד? מִשְׁכֵּן לוֹ מָקוֹם שֶׁפֵּרוֹתָיו מְצוּיִין תָּדִיר, כְּגוֹן חָצֵר אוֹ מֶרְחָץ אוֹ חֲנוּת, וְאָכַל פֵּרוֹתֵיהֶן - הֲרֵי זוֹ רִבִּית קְצוּצָה. מִשְׁכֵּן לוֹ שָׂדֶה וְכִיּוֹצֵא בָהּ, וּבָאוּ שָׁם פֵּרוֹת וַאֲכָלָן - הֲרֵי זוֹ אֲבַק רִבִּית; וְכֵן אִם מִשְׁכֵּן חֲצֵרוֹ וְכִיּוֹצֵא בָהּ בְּנִכּוּי, הֲרֵי זוֹ אֲבַק רִבִּית. מִשְׁכֵּן שָׂדֵהוּ בְּנִכּוּי, הֲרֵי זֶה מַחֶתֶּרֶת. כֵּיצַד הוּא הַנִּכּוּי? כְּגוֹן שֶׁהִלְוָהוּ מֵאָה דִּינָרִין, וּמִשְׁכֵּן לוֹ בָּהֶן חֲצֵרוֹ אוֹ שָׂדֵהוּ, וְאָמַר לוֹ הַמַּלְוֶה: 'הַרְיְנִי מְנַכֶּה לְךָ מָעָה כֶּסֶף בְּכָל שָׁנָה בִּשְׂכַר קַרְקָעֲךָ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ שְׁלִי' - בְּחָצֵר וְכִיּוֹצֵא בָהּ, אָסוּר; וּבְשָׂדֶה וְכִיּוֹצֵא בָהּ, מֻתָּר.

ח. הוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים, שֶׁכָּל מַשְׁכּוֹנָה שֶׁאֵין בָּהּ נִכּוּי כְּלָל, הֲרֵי זוֹ רִבִּית קְצוּצָה בֵּין בְּחָצֵר בֵּין בְּשָׂדֶה; וְלֹא יָרְדוּ לְעֹמֶק הַדָּבָר, לְהַפְרִישׁ בֵּין שָׂדֶה לְחָצֵר, וּלְפִיכָךְ נִתְקַשּׁוּ לָהֶם דִּבְרֵי חֲכָמִי תַלְמוּד. וְכֵן הוֹרוּ, שֶׁכָּל מַשְׁכּוֹנָה, אֲפִלּוּ בְּנִכּוּי - אֲסוּרָה, בֵּין בְּחָצֵר בֵּין בְּשָׂדֶה; וְאֵין לָהֶם מַשְׁכּוֹנָה מַחֶתֶּרֶת אֶלָּא בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת: כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִלְוָהוּ מֵאָה דִּינָרִין, וּמִשְׁכֵּן לוֹ בָּהֶן בַּיִת אוֹ שָׂדֶה, וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁאַחַר עֶשֶׂר שָׁנִים תַּחְזֹר קַרְקַע זוֹ לִבְעָלֶיהָ חִנָּם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לָאֱכֹל פֵּרוֹתֶיהָ כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים, אֲפִלּוּ הָיָה שְׂכָרָהּ שָׁוֶה אֶלֶף דִּינָר בְּכָל שָׁנָה, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא כְּמִי שֶׁשָּׂכַר בְּפָחוֹת. וְכֵן אִם הִתְנָה בַּעַל הַשָּׂדֶה עִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁיָּבִיא לוֹ מָעוֹת יְחַשֵּׁב לוֹ עֶשֶׂר בְּכָל שָׁנָה [תמורת כל שנה] וִיסַלְּקוֹ מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְכֵן אִם הִתְנָה הַלּוֶה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה מְחַשֵּׁב לוֹ מַה שֶּׁדָּר בּוֹ, וַיַּחְזִיר לוֹ שְׁאָר הַדְּמִים וְיִסְתַּלֵּק - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא כִּשְׂכִירוּת, וְכָל תְּנַאי שֶׁבִּשְׂכִירוּת קַיָּם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּמֻתָּר.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ב'־ח' מרחשון ה'תשע"ה

יום ראשון ב' מרחשון ה'תשע"ה

הִלְכוֹת עֵדוּת

פֶּרֶק ו

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁקִּיּוּם שְׁטָרוֹת [אימות חתימות העדים בבי"ד] מִדִּבְרֵיהֶם [מדרבנן], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹיִן. אַף עַל פִּי כֵן, אֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה, אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן הֶדְיוֹטוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דִּין. וּלְפִיכָךְ אֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ב. בְּאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה דְּרָכִים יִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר בְּבֵית דִּין: הַדֶּרֶךְ הָאַחַת, שֶׁיִּהְיוּ הַדַּיָּנִים מַכִּירִין כְּתַב יְדֵי הָעֵדִים, שֶׁזּוֹ עֵדוּת פְּלוֹנִי וְזוֹ עֵדוּת פְּלוֹנִי. הַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה, שֶׁיַּחְתְּמוּ הָעֵדִים בִּפְנֵיהֶם. הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים הַחוֹתְמִים לִפְנֵיהֶם, וְיֹאמַר כָּל אֶחָד וְאֶחָד: 'זֶה כְּתַב יָדִי, וַאֲנִי עֵד בְּדָבָר זֶה'. הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִית, שֶׁאִם מֵתוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר אוֹ שֶׁהָיוּ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְיָבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ עַל כְּתַב יָדָן שֶׁהוּא זֶה. הַדֶּרֶךְ הַחֲמִישִׁית, שֶׁיִּהְיֶה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא בִּשְׁטָרוֹת אֲחֵרִים, וְעוֹרְכִין [- מדמים] בֵּית דִּין זֶה הַכְּתָב לְאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁבַּשְּׁטָרוֹת הָאֲחֵרוֹת וְיִהְיֶה דּוֹמֶה זֶה לָזֶה, וְיֵרָאֶה לָהֶם בְּיַחַד [לג' הדיינים], שֶׁכְּתַב יְדֵי אֵלּוּ הוּא כְּתַב יְדֵי אֵלּוּ.

ג. אֵין מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר מִשְּׁטָרוֹת אֲחֵרוֹת, אֶלָּא מִשְּׁתֵּי שְׁטָרוֹת שֶׁל [מכירת -] שְׁתֵּי שָׂדוֹת, שֶׁאֲכָלוּם בַּעֲלֵיהֶן [- החזיקו הלקוחות] שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֲכִילָה נְכוֹנָה גְּלוּיָה בְּלֹא שׁוּם יִרְאָה וְלֹא פַּחַד מִתְּבִיעָה בָּעוֹלָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכְלִין כָּל בַּעֲלֵי שָׂדוֹת שְׁדוֹתֵיהֶם; אוֹ מִשְּׁנֵי שִׁטְרֵי כְתֻבּוֹת. וְהוּא, שֶׁיֵּצְאוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת מִתַּחַת יְדֵי אַחֵר - לֹא מִתַּחַת יְדֵי זֶה שֶׁרוֹצֶה לְקַיֵּם שִׁטְרוֹ, שֶׁמָּא הוּא זִיּוּף הַכֹּל. וְכֵן מְקַיְּמִין הַשִּׁטָּר מִשִּׁטָּר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר [על אמיתותו], וְהֶחְזַק בְּבֵית דִּין - מְקַיְּמִין מִמֶּנּוּ לְבַדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִין מִשִּׁטְרֵי שְׁתֵּי שָׂדוֹת אוֹ שְׁתֵּי כְתֻבּוֹת.

ד. בֵּית דִּין שֶׁכָּתְבוּ: 'בְּמוֹשַׁב שְׁלֹשָׁה הָיִינוּ, וְנִתְקַיֵּם שְׁטָר זֶה בְּפָנֵינוּ' - הֲרֵי זֶה מְקַיָּם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מֵחֲמֵשׁ הַדְּרָכִים נִתְקַיֵּם; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לְבֵית דִּין שֶׁמָּא יִטְעוּ. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל בָּתֵּי דִינִין שֶׁרָאִינוּ וְשָׁמַעְנוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְקַיֵּם בָּהּ בִּפְנֵיהֶם.

ה. וּלְעוֹלָם אֵין בֵּית דִּין בּוֹדְקִין אַחַר בֵּית דִּין אַחֵר, אֶלָּא מַחְזִיקִין אוֹתָן שֶׁהֵן בְּקִיָּין וְלֹא יִטְעוּ; אֲבָל בּוֹדְקִין אַחַר הָעֵדִים.

ו. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - צָרִיךְ לִכְתֹּב: 'בְּמוֹשַׁב שְׁלֹשָׁה הָיִינוּ, וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ'; שֶׁמָּא יִרְאֶה הָרוֹאֶה, וְיֹאמַר: 'בִּשְׁנַיִם קִיְּמוּהוּ'. אֲפִלּוּ הָיָה כָּתוּב בּוֹ: 'בְּבֵית דִּין', יֹאמַר הָרוֹאֶה: 'שֶׁמָּא דִּמּוּ שֶׁשְּׁנֵיהֶם בֵּית דִּין הֵן'. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מַשְׁמַע שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה, אֵינוֹ צָרִיךְ.

ז. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְעִרְעֲרוּ עַל אֶחָד מֵהֶן שֶׁהוּא גַּזְלָן וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְהֵעִידוּ שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה - אִם עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ הֵעִידוּ שֶׁחָזַר - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶם, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשָׁה הָיוּ. וְאִם אַחַר שֶׁחָתְמוּ הַשְּׁנַיִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה - אֵינוֹ חוֹתֵם עִמָּהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ בְּעֵת חֲתִימַת הַשְּׁנַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעִרְעֲרוּ עָלָיו בַּעֲבֵרָה. אֲבָל עִרְעֲרוּ עָלָיו בִּפְגַם מִשְׁפָּחָה, כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ: 'אִמּוֹ לֹא

נִשְׁתַּחְרְרָה [משיפחותה], וְעֶבֶד הוּא׳, אוֹ ׳לֹא נִתְגַּיְּרָה אִמּוֹ, וְגוֹי הוּא׳, וְנוֹדַע אַחַר שֶׁחָתְמוּ הַשְּׁנַיִם שֶׁאֵין בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ פְּגָם, וְשֶׁהוּא כָּשֵׁר - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶן; שֶׁזֶּה גִּלּוּי דָּבָר שֶׁהָיָה מִקֹּדֶם.

ח. מֻתָּר לִכְתֹּב הַקִּיּוּם בַּשְּׁטָר, קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר; שֶׁאֵין הַכְּתִיבָה עִקָּר, אֶלָּא הַחֲתִימָה. וְאֵין הַדַּיָּנִים צְרִיכִין לִקְרוֹת הַשְּׁטָר שֶׁמְּקַיְּמִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מְקַיְּמִין אוֹתוֹ מֵעֵדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדְעוּ מַה כָּתוּב בּוֹ.

יום שני ג׳ מרחשון ה׳תשע״ה

פֶּרֶק ז

א. מֵעִיד הַקָּרוֹב עַל כְּתַב יְדֵי קְרוֹבוֹ. כֵּיצַד? שְׁטָר שֶׁעֵדָיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וּמֵתוּ, אוֹ שֶׁהָלְכוּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָא בְּנוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְאָמַר: ׳זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי׳, וּבָא בְּנוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן וְאָמַר: ׳זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי׳ - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין כְּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁאֵינָם קְרוֹבִים, וְאִם נִצְטָרֵף עִמָּהֶם שְׁלִישִׁי וְהֵעִיד עַל כְּתַב יְדֵי שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר [- על כל חתימה צריך ב׳ עדים].

ב. וְאֵלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָנִים הַגְּדוֹלִים לְהָעִיד בְּגָדְלָן, מַה שֶּׁרָאוּ בְּקָטְנָן. נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל: ׳זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אַבָּא, וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רַבִּי, וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָחִי, שֶׁהָיִיתִי מַכִּיר בִּכְתַב יָדָם כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן׳; וְהוּא שֶׁיִּצְטָרֵף עִמּוֹ אַחֵר שֶׁמַּכִּיר כְּתַב יָדָם כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל.

ג. שְׁטָר שֶׁעֵדָיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שְׁנֵיהֶן שֶׁזֶּה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן - נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר. אֲבָל אִם הֵעִיד זֶה עַל כְּתַב יְדֵי רְאוּבֵן, וְהַשֵּׁנִי הֵעִיד עַל כְּתַב יְדֵי שִׁמְעוֹן - לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים עַל כָּל כְּתַב יָד אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם; וְאִם יֵשׁ שְׁלִישִׁי מֵעִיד עַל כְּתַב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן כְּאֶחָד, נִתְקַיֵּם.

ד. אָמַר הָרִאשׁוֹן: ׳זֶה כְּתַב יָדִי׳, וְהֵעִיד הוּא וְאַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַשֵּׁנִי - לֹא נִתְקַיֵּם; לְפִי שֶׁנִּמְצָא שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַמָּמוֹן שֶׁבַּשְּׁטָר תָּלוּי בְּעֵדוּת הָאֶחָד. וְכֵן אִם הֵעִיד אָחִיו אוֹ בְּנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן עִם אַחֵר, עַל כְּתַב יְדֵי הַשֵּׁנִי - לֹא נִתְקַיֵּם; שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַמָּמוֹן תָּלוּי בְּעֵדוּת הַקְּרוֹבִים.

ה. שְׁנַיִם הַחוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶם - צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל מֵת. וְאִם לֹא נִמְצָא אֶלָּא עֵד אֶחָד, עִם זֶה הָעֵד הַחַי - כּוֹתֵב חֲתִימַת יָדוֹ בִּפְנֵי עֵדִים אֲפִלּוּ עַל הַחֶרֶשׁ, וּמַשְׁלִיכוֹ בְּבֵית דִּין, עַד שֶׁיֵּחָזֵק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין [בהשוואת החתימות], וְלֹא יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה כְּתַב יָדוֹ; וְיָעִיד הוּא וְהָאַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַמֵּת, וְיִתְקַיֵּם כְּתַב יָדוֹ שֶׁלֹּא מִפִּיו.

ו. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, שְׁנַיִם מֵהֶם מַכִּירִין חֲתִימוֹת יְדֵי עֵדִים וְאֶחָד אֵינוֹ מַכִּיר - עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ, מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם; שֶׁהָעֵדִים נַעֲשִׂים דַּיָּנִים בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶן [מדרבנן], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל אַחַר שֶׁחָתְמוּ - אֵין מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם; שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁחָתְמוּ, לֹא הָיוּ הַמַּכִּירִין אֶלָּא שְׁנַיִם, וְאֵין מְקַיְּמִין בִּשְׁנַיִם אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן מַכִּירִין, אוֹ יָעִידוּ הָעֵדִים עַל הַכְּתָב בִּפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

ז. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ חָתוּמִין עַל הַשְּׁטָר, וּמֵתוּ, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: ׳כְּתַב יָדָם הוּא זֶה, אֲבָל אֲנוּסִים הָיוּ׳, ׳קְטַנִּים הָיוּ׳, ׳פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיוּ׳ - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים אֲחֵרִים שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָם, אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָם יוֹצֵא מִשְּׁטָר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר וְהֶחְזֵק בְּבֵית דִּין - הֲרֵי זֶה לֹא נִתְקַיֵּם; אֶלָּא מַעֲמִידִין הַשְּׁנַיִם שֶׁבַּשְּׁטָר כְּנֶגֶד הַשְּׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן פְּסוּלִין, וְאֵין גּוֹבִין בּוֹ כְּלוּם.

יום שלישי ד׳ מרחשון ה׳תשע״ה

פֶּרֶק ח

א. מִי שֶׁחָתַם עַל הַשְּׁטָר, וּבָא לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין, וְהִכִּיר כְּתַב יָדוֹ שֶׁזֶּה הוּא בְּוַדַּאי, אֲבָל אֵינוֹ זוֹכֵר הָעֵדוּת כְּלָל, וְלֹא יִמְצָא בְּלִבּוֹ זִכָּרוֹן שֶׁזֶּה לָזֶה מִזֶּה מֵעוֹלָם - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ זֶה בְּבֵית דִּין; שֶׁאֵין אָדָם מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא זֶה, אֶלָּא עַל הַמָּמוֹן שֶׁבַּשְּׁטָר הוּא מֵעִיד שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה, וּכְתַב יָדוֹ - כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ הַדָּבָר; אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר, לֹא יָעִיד.

ב. אֶחָד הַזּוֹכֵר אֶת הָעֵדוּת מֵעַצְמוֹ אַחַר שֶׁרָאָה כְּתַב יָדוֹ, אוֹ שֶׁהִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר, וַאֲפִלּוּ הִזְכִּירוֹ הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁהֵעִיד עִמּוֹ - אִם נִזְכַּר, הֲרֵי זֶה מֵעִיד. אֲבָל אִם הִזְכִּיר אוֹתוֹ הַתּוֹבֵעַ עַצְמוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּזְכַּר, אֵינוֹ מֵעִיד; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה דּוֹמֶה בְּעֵינֵי בַּעַל דִּין כְּאִלּוּ הֵעִיד בְּשֶׁקֶר בְּדָבָר שֶׁלֹּא יָדַע.

ג. וּלְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַתּוֹבֵעַ תַּלְמִיד חֲכָמִים, וְהִזְכִּיר הַתּוֹבֵעַ הַזֶּה אֶת הָעֵד וְנִזְכַּר - הֲרֵי זֶה יָעִיד לוֹ; שֶׁתַּלְמִיד חֲכָמִים יוֹדֵעַ, שֶׁאִלְמָלֵי לֹא זָכַר הַדָּבָר, לֹא הָיָה מֵעִיד. וְקַל [- קולא] הוּא שֶׁהֵקֵלּוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁכַח הַדָּבָר מִכַּמָּה שָׁנִים, וְהַכְּתָב הוּא שֶׁהִזְכִּירוֹ הַדָּבָר - הֲרֵי זֶה מֵעִיד.

ד. הוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן - שְׁטָר שֶׁיָּצָא לְבֵית דִּין, וּבָאוּ עֵדָיו וְאָמְרוּ: ׳כְּתַב יָדֵינוּ הוּא זֶה, אֲבָל מֵעוֹלָם לֹא יָדַעְנוּ עֵדוּת זוֹ, וְאֵין אָנוּ זוֹכְרִים שֶׁזֶּה לָזֶה מִזֶּה אוֹ מָכַר לוֹ׳ - לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר, וַהֲרֵי הוּא כְּחֶרֶשׁ; עַד שֶׁיִּזְכְּרוּ עֵדוּתָן. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ דָּן כָּזֶה - לֹא יָדַע בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ.

אֲבָל אִם הָיָה כְּתַב יָדָם יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁהָיוּ עֵדִים מְעִידִים שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָם - מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל דִּבְרֵיהֶם שֶׁאוֹמְרִין: ׳אֵין אָנוּ זוֹכְרִים עֵדוּת זוֹ׳; שֶׁמָּא חָזְרוּ בָּהֶם, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: ׳אֵין אָנוּ זוֹכְרִין׳, כְּדֵי לְבַטֵּל הַשְּׁטָר; וּכְאִלּוּ אָמְרוּ: ׳קְטַנִּים הָיִינוּ׳, ׳פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיִינוּ׳, שֶׁאֵינָם נֶאֱמָנִים, הוֹאִיל וְיִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר שֶׁלֹּא עַל פִּיהֶם. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה, מְקַיְּמִין כָּל הַשְּׁטָרוֹת, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין לְהָבִיא עֵדִים וְלִשְׁאֹל אוֹתָם, אִם הֵם זוֹכְרִים עֵדוּת זוֹ, אוֹ אֵינָם זוֹכְרִים אוֹתָהּ; שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ וְאָמְרוּ: ׳אֵין אָנוּ זוֹכְרִים אוֹתָהּ׳ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן.

ה. אֶחָד הַכּוֹתֵב עֵדוּתוֹ עַל הַשֶּׁטֶר, אוֹ שֶׁנִּמְצָא אֶצְלוֹ כָּתוּב בְּפִנְקָסוֹ וּבִכְתַב יָדוֹ: 'פְּלוֹנִי הֵעִיד [מינה] אוֹתִי עָלָיו בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּכָךְ וְכָךְ' - אִם זָכַר מֵעַצְמוֹ, אוֹ הִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר - מֵעִיד. וְאִם לָאו, אָסוּר לְהָעִיד; שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה אֶלָּא לְמִי שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם נֶאֱמָן: 'פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ אֶצֶל פְּלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ', וְהֵעִיד הוּא שֶׁיֵּשׁ לָזֶה אֶצֶל זֶה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִן הַדָּבָר כְּלוּם, אֶלָּא מִפִּי אַחֵר שָׁמַע וְהֵעִיד.

יום רביעי ה' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק ט

א. עֲשָׂרָה מִינֵי פַּסְלוּת הֵן; כָּל מִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי הוּא פָּסוּל לְעֵדוּת. וְאֵלּוּ הֵן - הַנָּשִׁים, וְהָעֲבָדִים, וְהַקְּטַנִּים, וְהַשּׁוֹטִים, וְהַחֵרְשִׁים, וְהַסּוּמִים, וְהָרְשָׁעִים, וְהַבִּזּוּיִין, וְהַקְּרוֹבִין, וְהַנּוֹגְעִין בְּעֵדוּתָם; הֲרֵי אֵלּוּ עֲשָׂרָה.

ב. נָשִׁים פְּסוּלוֹת לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים" - לְשׁוֹן זָכָר, לֹא לְשׁוֹן נְקֵבָה.

ג. וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס [- ספקי זכר או נקבה] פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה, וְכָל מִי שֶׁהוּא סְפֵק כָּשֵׁר סְפֵק פָּסוּל - הֲרֵי הוּא פָּסוּל; שֶׁאֵין הָעֵד בָּא, אֶלָּא לְהוֹצִיא מָמוֹן עַל פִּיו, אוֹ לְחַיֵּב [לענוש] עַל פִּיו עָוֹן, וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן מִסָּפֵק וְאֵין עוֹנְשִׁין מִסָּפֵק, דִּין תּוֹרָה.

ד. הָעֲבָדִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת, דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּעֲבָדִים: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", מִכְּלָל שֶׁאָחִיו כָּמוֹהוּ - מָה אָחִיו בֶּן בְּרִית, אַף הָעֵד בֶּן בְּרִית. קַל וָחֹמֶר לְגוֹיִם: אִם עֲבָדִים שֶׁהֵן בְּמִקְצָת מִצְוֹת פְּסוּלִין - הַגּוֹיִם, לֹא כָּל שֶׁכֵּן.

ה. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, פָּסוּל.

ו. וְכָל מִי שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר, וַהֲרֵי הוּא מְחֻסַּר גֵּט שִׁחְרוּר - פָּסוּל; עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדוֹ וְיִטְבֹּל, וְיֵעָשֶׂה מִכְּלַל בְּנֵי בְּרִית, וְאַחַר כָּךְ יָעִיד.

ז. הַקְּטַנִּים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּעֲדִים: "וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה'" - 'אֲנָשִׁים', וְלֹא קְטַנִּים. אֲפִלּוּ הָיָה הַקָּטָן גָּבוֹן וְחָכָם - הֲרֵי הוּא פָּסוּל, עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת [למטה] אַחַר שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה גְּמוּרוֹת. וְאִם הִגִּיעַ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְנוֹלַד בּוֹ סִימָן מִסִּימָנֵי סָרִיס - הֲרֵי זֶה סָרִיס, וְיָעִיד. וְאִם לֹא נוֹלַד בּוֹ - לֹא יָעִיד עַד רֹב שְׁנוֹתָיו [שלושים וחמש], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת.

ח. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְכְלַל שְׁנוֹתָיו, שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי בַּגְרוּת מִלְּמַעְלָה [שערות הזקן ובית השחי] - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה [למטה]. וְאִם לֹא רָאוּ - אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, עַד שֶׁיִּבָּדֵק. וּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן - אֵין עֵדוּתוֹ עֵדוּת בְּקַרְקָעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בַּדְּבָרִים, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ. אֲבָל בְּעֵדוּת מְטַלְטְלִין - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, הוֹאִיל וְהוּא גָּדוֹל.

ט. הַשּׁוֹטֶה פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן מִצְוֹת. וְלֹא שׁוֹטֶה שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ עָרֹם וּמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְזוֹרֵק אֲבָנִים בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתּוֹ, וְנִמְצֵאת דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת תָּמִיד אֲפִלּוּ בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְדַבֵּר וְשׁוֹאֵל כָּעִנְיָן בִּשְׁאָר דְּבָרִים - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, וּבִכְלַל הַשּׁוֹטִים יֶחֱשָׁב. הַנִּכְפֶּה [- נופל לעיתים משגעון] - בְּעֵת כִּפְיָתוֹ, פָּסוּל; וּבְעֵת שֶׁהוּא בְּרִיא, כָּשֵׁר. וְאֶחָד הַנִּכְפֶּה מִזְּמַן לִזְמַן, אוֹ הַנִּכְפֶּה תָּמִיד בְּלֹא עֵת קְבוּעַ. וְהוּא, שֶׁלֹּא תִהְיֶה דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת תָּמִיד; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ שָׁם נִכְפִּין, שֶׁגַּם בְּעֵת בְּרִיאָתָם, דַּעְתָּן מְטֻרֶפֶת עֲלֵיהֶן. וְצָרִיךְ לְהִתְיַשֵּׁב בְּעֵדוּת הַנִּכְפִּין הַרְבֵּה.

י. הַפִּתְאִים בְּיוֹתֵר שֶׁאֵינָן מַכִּירִין דְּבָרִים הַסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, וְלֹא יָבִינוּ עִנְיְנֵי הַדָּבָר כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִינִין שְׁאָר עַם הָאָרֶץ, וְכֵן הַמְבֹהָלִין וְהַנִּחְפָּזִין בְּדַעְתָּן, וְהַמִּשְׁתַּגְּעִים בְּדַעְתָּם בְּיוֹתֵר - הֲרֵי כֹּל אֵלּוּ בִּכְלַל הַשּׁוֹטִים. וְדָבָר זֶה, לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכַוֵּן הַדֵּעוֹת בִּכְתָב.

יא. הַחֵרֵשׁ - כְּשׁוֹטֶה; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה, וְאֵינוֹ בֶּן מִצְוֹת. וְאֶחָד חֵרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שֶׁשּׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר - אַף עַל פִּי שֶׁרְאִיתָו רְאִיָּה מְעֻלָּה, וְדַעְתּוֹ נְכוֹנָה - צָרִיךְ לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּפִיו, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְהָעִיד בְּפִיו, וְיִהְיֶה רָאוּי לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַדַּיָּנִים, וְהָאִיּוּם שֶׁמְּאַיְּמִין עָלָיו. וְכֵן אִם נִשְׁתַּתֵּק [נתאלם מחמת חולי] - אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדַּק כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין [אם דעתו מיושבת], וְנִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְהֵעִיד בְּפָנֵינוּ בִּכְתַב יָדוֹ - אֵינוֹ עֵדוּת כְּלָל; חוּץ מֵעֵדוּת אִשָּׁה [להעיד שמת בעלה], לְפִי שֶׁבַּעֲגוּנָה הֵקֵלּוּ.

יב. הַסּוּמִין - אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּירִין הַקּוֹל, וְיֵדְעוּ [- מכירים] הָאֲנָשִׁים [- בעלי הדין] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא עֵד, אוֹ רָאָה" - מִי שֶׁהוּא רָאוּי לִרְאוֹת, הוּא שֶׁמֵּעִיד. וְהַסּוּמָה בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כָּשֵׁר לְהָעִיד.

יום חמישי ו' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק י

א. הָרְשָׁעִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע, לִהְיֹת עֵד חָמָס"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [ממשה רבינו] לָמְדוּ: 'אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד'. וַאֲפִלּוּ עֵד כָּשֵׁר שֶׁיָּדַע בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָשָׁע, וְאֵין הַדַּיָּנִין מַכִּירִין רִשְׁעוֹ - אָסוּר לוֹ לְהָעִיד עִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֵדוּת אֱמֶת; מִפְּנֵי שֶׁמִּצְטָרֵף עִמּוֹ, וְנִמְצָא זֶה הַכָּשֵׁר הֵשִׁית יָדוֹ עִם הָרָשָׁע עַד שֶׁנִּתְקַבְּלָה עֵדוּתוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, עַד כָּשֵׁר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת לַחֲבֵרוֹ, וְיָדַע שֶׁהָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁעִמּוֹ עַד שֶׁקֶר - שֶׁאָסוּר לוֹ לְהָעִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע".

ב. אֵיזֶה הוּא רָשָׁע? כָּל מִי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת - זֶהוּ רָשָׁע, וּפָסוּל לְעֵדוּת; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה קָרְאָה לְמְחַיֵּב מַלְקוּת רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע". וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְמְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁהוּא פָּסוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת".

ג. עָבַר עַל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת מִן הַתּוֹרָה, הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה; וְאִם הָיָה הַחִיּוּב שֶׁבָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם [מדרבנן], הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה בְּחֶלְבָּן, אוֹ שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת וּשְׁקָצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין לְתַאֲבוֹן [למאלות תאוותו] בֵּין לְהַכְעִיס [את הקב"ה], אוֹ שֶׁחִלֵּל אֶת יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, אוֹ שֶׁלָּבַשׁ שַׁעַטְנֵז, שֶׁהוּא שוּעַ [מעורב צמר ופשתן ומסורק] אוֹ טָווּי [החוטים מצמר ופשתן] אוֹ נוּז [ארוג מצמר ופשתן] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל אִם אָכַל בְּשַׂר עוֹף בְּחָלָב, אוֹ שֶׁחִלֵּל אֶת יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלֻיּוֹת, אוֹ שֶׁלָּבַשׁ בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי הוּא פָּסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם. וּכְבָר מָנִינוּ כָּל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת; וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה דְּבָרִים שֶׁאִסּוּרָן מִן הַתּוֹרָה, וּדְבָרִים שֶׁאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶם.

ד. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם רְשָׁעִים שֶׁהֵם פְּסוּלִין לְעֵדוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּנֵי תַּשְׁלוּמִין וְאֵינָן בְּנֵי מַלְקָיּוֹת; הוֹאִיל וְלוֹקְחִין מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהֶן בְּחָמָס - פְּסוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָקוּם עֵד חָמָס" - כְּגוֹן הַגַּנָּבִים וְהַגַּזְלָנִים - אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיר, הֲרֵי הוּא פָּסוּל לְעֵדוּת מֵעֵת שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל. וְכֵן עֵד זוֹמֵם - אַף עַל פִּי שֶׁהוּזַם בְּעֵדוּת מָמוֹן, וְשִׁלֵּם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה לְכָל עֵדוּת. וּמֵאֵימָתַי הוּא נִפְסָל? מֵעֵת שֶׁהֵעִיד בְּבֵית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּזַם עַל אוֹתָהּ עֵדוּת אֶלָּא אַחַר כַּמָּה יָמִים. וְכֵן הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית - אֶחָד הַלּוֶה, וְאֶחָד הַמַּלְוֶה - שְׁנֵיהֶן פְּסוּלִין לְעֵדוּת: אִם רִבִּית קְצוּצָה [- קבועה מראש] עָשׂוּ, הֲרֵי הֵם פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה; וְאִם אֲבַק [- מעין] רִבִּית עָשׂוּ, הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם [מדרבנן]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל גְּזֵל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? הַחַמְסָנִים, וְהֵן הַלּוֹקְחִים קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים - אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתְנִין הַדָּמִים, הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן הָרוֹעִים - אֶחָד רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה, וְאֶחָד רוֹעֶה בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁל עַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין; שֶׁחֲזָקָתָן פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגָזֵל, וּמַנִּיחִין בְּהֶמְתָּן לִרְעוֹת בְּשָׂדוֹת וּפַרְדֵּסִים; וּלְפִיכָךְ סְתָם רוֹעֶה פָּסוּל. וּמִגַּדְלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, פְּסוּלִין; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּשֵׁרִין. וּמֻתָּר לְגַדֵּל בְּהֵמָה גַּסָּה, בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן הַמּוֹכְסִין [- שקנו מהמלך זכות המיסים] - סְתָמָן פְּסוּלִין; מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן לִקַּח יוֹתֵר מִדָּבָר הַקָּצוּב לָהֶן בְּדִין הַמַּלְכוּת, וְלוֹקְחִין הַיָּתֵר לְעַצְמָם. אֲבָל גַּבָּאֵי מְנַת [גובי מס] הַמֶּלֶךְ, סְתָמָן כְּשֵׁרִין; וְאִם נוֹדַע שֶׁלָּקְחוּ אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת יָתֵר מִן הָרָאוּי לָהֶן לִגְבּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין. וְכֵן מַפְרִיחֵי יוֹנִים בְּיִשּׂוּב - פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁגּוֹזְלִין יוֹנִים שֶׁל אֲחֵרִים בְּחִנָּם. וְכֵן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית - וְהֵם בְּנֵי אָדָם שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּטֵלִים, וְכֵיוָן שֶׁבָּאָה שְׁבִיעִית [שמיטה], פּוֹשְׁטִים זְרוֹעוֹתֵיהֶן, וּמַתְחִילִין לִשָּׂא וְלִתֵּן בְּפֵרוֹת; שֶׁחֲזָקַת אֵלּוּ, שֶׁהֵם אוֹסְפִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית וְעוֹשִׂין בָּהֶם סְחוֹרָה. וְכֵן הַמְשַׂחֵק בְּקַבִּיָּה - וְהוּא, שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ אֻמָּנוּת אֶלָּא הִיא - הוֹאִיל וְאֵינוֹ עוֹסֵק בְּיִשּׂוּב הָעוֹלָם, הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאוֹכֵל [מתפרנס] מִן הַקַּבִּיָּה, שֶׁהוּא אָבַק [מעין] גָּזֵל. וְלֹא בְּקַבִּיָּה בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּקְלַפֵּי אֱגוֹזִים וּקְלִפֵּי רִמּוֹנִים. וְכֵן לֹא יוֹנִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ הַמְמִירִים בְּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, וְאָמְרוּ: 'כָּל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ כָּל הַנּוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ, יִטֹּל בְּעָלָיו אֶת שְׁנֵיהֶם', וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּשְׁחוֹק זֶה - וְהוּא, שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ אֻמָּנוּת אֶלָּא שְׁחוֹק זֶה - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. וְכָל אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם.

ה. אָרִיס [העובד בשדה תמורת יבול] שֶׁלָּקַח דָּבָר מוּעָט מִן הַפֵּרוֹת שֶׁבִּכְּרוּ [הקדימו להתבשל] בִּימֵי נִיסָן וִימֵי תִּשְׁרֵי, קֹדֶם שֶׁתִּגְמֹר מְלַאכְתָּם - אַף עַל פִּי שֶׁלָּקַח שֶׁלֹּא מִדַּעַת בַּעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ גַּנָּב, וְכָשֵׁר לְעֵדוּת; שֶׁאֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה מַקְפִּיד עַל זֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום שישי ז' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק יא

א. מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא, וְלֹא בְּמִשְׁנָה, וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת רָשָׁע, וּפָסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם; שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּרֵד עַד כָּךְ, חֲזָקָה שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל רֹב הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ.

ב. לְפִיכָךְ, אֵין מוֹסְרִין [- ממנים ל -] עֵדוּת לְעַם הָאָרֶץ, וְאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עֵדוּת; אֶלָּא אִם כֵּן הֶחֱזִיק שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, וְנוֹהֵג בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים, וְיֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ, וְאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה.

ג. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חֲכָמִים בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר, עַד שֶׁיִּפָּסֵל; וְכָל עַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא פָּסוּל, עַד שֶׁיֵּחָזֵק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים.

ד. וְכָל מִי שֶׁקִּבֵּל עֵדוּת עַם הָאָרֶץ קֹדֶם שֶׁתִּהְיֶה לוֹ חֲזָקָה זוֹ, אוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּמִצְוֹת וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ - הֲרֵי זֶה הֲדִיוֹט, וְעָתִיד לִתֵּן אֶת הַדִּין; שֶׁהֲרֵי מְאַבֵּד מָמוֹן יִשְׂרָאֵל עַל פִּי רְשָׁעִים.

ה. וְכֵן הַבְּזוּיִין, פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם; וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בַּשּׁוּק לִפְנֵי כָּל הָעָם, וּכְגוֹן אֵלּוּ שֶׁהוֹלְכִין עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק בְּעֵת שֶׁהֵם עוֹסְקִין בִּמְלָאכָה מְגֻוֶּלֶת, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל הַבֹּשֶׁת; שֶׁכָּל אֵלּוּ חֲשׁוּבִין כְּכֶלֶב, וְאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵדוּת שֶׁקֶר. וּמִכְּלַל אֵלּוּ, הָאוֹכְלִין צְדָקָה שֶׁל גּוֹיִם בְּפַרְהֶסְיָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶם שֶׁיִּזּוֹנוּ מֵהֶן בְּצִנְעָה - מִכַּדִּין עַצְמָן לְכָךְ, וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם.

ו. מַה בֵּין פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, לְפָסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם? שֶׁפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה שֶׁהֵעִיד - עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְרִיזוּ עָלָיו [שהוא פסול] בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וְהַפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, צָרִיךְ הַכְרָזָה. לְפִיכָךְ, כָּל עֵדוּת שֶׁהֵעִיד קֹדֶם שֶׁהִכְרִיזוּ עָלָיו - מְקַבְּלִין אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְאַבֵּד זְכוּת הָעָם; שֶׁהֲרֵי לֹא יָדְעוּ בּוֹ שֶׁהוּא פָּסוּל, וְאֵין פְּסוּלוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.

ז. עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין [- לברר איסור], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לִשְׁאָר עֵדֵיּוּת; שֶׁהֲרֵי רָשָׁע בַּעֲבֵרָה שֶׁשָּׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה, וְנֶאֱמָן לוֹמַר ׳סַהֲלָכָה שָׁחַטְתִּי׳. אֲבָל הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁלּוֹ [אם האיסור הנדון שלו], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים;

ח. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - יֵשׁ לוֹ לָדוּן בּוֹ וּלְהָעִיד בּוֹ לַאֲחֵרִים; חֲזָקָה אֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיֵּהָנוּ אֲחֵרִים. כֵּיצַד? נֶאֱמָן עַם הָאָרֶץ לוֹמַר: ׳פֵּרוֹת פְּלוֹנִי מְעֻשָּׂרִין הֵן׳; וְנֶאֱמָן הַנַּחְשָׁד לִמְכֹּר בְּשַׂר בְּכוֹר לוֹמַר: ׳בָּשָׂר זֶה שֶׁמּוֹכֵר פְּלוֹנִי חֻלִּין הוּא׳; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין. לְפִי שֶׁאֵימַת הָאִסּוּרִים עַל הָרְשָׁעִים, וְאֵין אֵימַת הַמָּמוֹן עֲלֵיהֶם.

ט. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל - לֹא מְעִידִין, וְלֹא מְעִידִין עֲלֵיהֶן; שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת אַלְמִים בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵין נִכְנָעִין תַּחַת עֹל הַדַּיָּנִים. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל - מְעִידִין עָלָיו, וּמֵעִיד הוּא לַמֶּלֶךְ בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

י. הַמּוֹסְרִין, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, וְהַמִּינִים, וְהַמְשַׁמְּדִים - לֹא הֵצְרְכוּ חֲכָמִים לִמְנוֹת אוֹתָם בִּכְלַל פְּסוּלֵי הָעֵדוּת; שֶׁלֹּא מָנוּ אֶלָּא רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵלּוּ הַמּוֹרְדִין וְהַכּוֹפְרִין - פְּחוּתִין הֵן מִן הַגּוֹיִם; שֶׁהַגּוֹיִם - לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, וְיֵשׁ לַחֲסִידֵיהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְאֵלּוּ - מוֹרִידִין וְלֹא מַעֲלִין, וְאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

יום שבת קודש ח' מרחשון ה'תשע"ה

פֶּרֶק יב

א. כָּל הַנִּפְסָל בַּעֲבֵרָה - אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָבַר עַל דְּבָרִים שֶׁפָּשַׁט [- מפורסם] בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עֲבֵרָה - כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר אוֹ לַשָּׁוְא, אוֹ גָּזַל, אוֹ גָּנַב, אוֹ אָכַל נְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ; אֲבָל אִם רָאוּהוּ עֵדִים עוֹבֵר עַל דָּבָר שֶׁקָּרוֹב הָעוֹשֶׂה לְהִיוֹת שׁוֹגֵג - צְרִיכִין לְהַזְהִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִפָּסֵל. כֵּיצַד? רָאוּהוּ קוֹשֵׁר אוֹ מַתִּיר בְּשַׁבָּת - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁזֶּה חִלּוּל שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִין זֶה. וְכֵן אִם רָאוּהוּ עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא שַׁבָּת, שֶׁמָּא שׁוֹכֵחַ הוּא. וְכֵן הַמְשַׂחֵק בְּקַבְּיָה תָּמִיד, אוֹ מִי שֶׁנַּעֲשָׂה מוֹכֵס [הקונה זכות המס מהמלך] אוֹ גַּבַּאי [גובה מס המלך] שֶׁמּוֹסִיף לְעַצְמוֹ - צְרִיכִין הָעֵדִים לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת; שֶׁרֹב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִין אֵלּוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל עֲבֵרָה שֶׁהַדְּבָרִים מְרֻאִים לְעֵדִים שֶׁזֶּה יָדַע שֶׁהוּא רָשָׁע, וְעָבַר בְּזָדוֹן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ, הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאֵינוֹ לוֹקֶה.

ב. אֵין אָדָם נִפְסָל בַּעֲבֵרָה עַל פִּי עַצְמוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין, וְאָמַר שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל אוֹ לָוָה בְּרִבִּית - אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, אֵינוֹ נִפְסָל. וְכֵן אִם אָמַר שֶׁאָכַל נְבֵלָה אוֹ בָּעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה - אֵינוֹ נִפְסָל, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים אֶת עַצְמוֹ רָשָׁע. לְפִיכָךְ, רְאוּבֵן שֶׁהֵעִיד עָלָיו שִׁמְעוֹן שֶׁהִלְוָה בְּרִבִּית, וְהֵעִיד לֵוִי וְאָמַר: ׳לִי הִלְוָה בְּרִבִּית׳ - הֲרֵי רְאוּבֵן נִפְסָל בְּעֵדוּת שִׁמְעוֹן וְלֵוִי; אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה לֵוִי שֶׁלָּוָה בְּרִבִּית, אֵינוֹ מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע; וְנֶאֱמָן עַל רְאוּבֵן, וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל עַצְמוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהֵעִיד שֶׁפְּלוֹנִי רְבָעוֹ, בֵּין בְּאָנְסוֹ שֶׁל נִרְבָּע בֵּין לִרְצוֹנוֹ - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ. ׳פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי׳ - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ, אֲבָל לֹא לְהָרְגָהּ [כי הוא קרובה]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. ׳פְּלוֹנִי רָבַע אֶת שׁוֹרִי׳ - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ, שֶׁאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ.

ג. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד שֶׁהוּא פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מֵאֵלּוּ הָעֲבֵרוֹת, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְחָזַר בּוֹ אוֹ שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אֲבָל אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְהִכְחִישׁוּם, וְאָמְרוּ: ׳לֹא עָשָׂה עֲבֵרָה זוֹ וְלֹא נִפְסַל׳ - הֲרֵי זֶה סְפֵק פָּסוּל; לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד, וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן בְּעֵדוּתוֹ, וְלֹא יָדוּן - עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין, חָזַר לְכַשְׁרוּתוֹ. אֲבָל שְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, שֶׁהֵן פְּסוּלִין מִשּׁוּם מָמוֹן שֶׁחָמְסוּ אוֹ גָּזְלוּ - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּמוּ, צְרִיכִין תְּשׁוּבָה, וַהֲרֵי הֵן פְּסוּלִין עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה מִדַּרְכָּן הָרָעָה.

ה. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַלְוֶה בְּרִבִּית? מִשֶּׁיִּקְרְעוּ אֶת שִׁטְרֵיהֶם [של ריבית] מֵעַצְמָם, וְיַחְזְרוּ חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁלֹּא יַלְווּ בְּרִבִּית אֲפִלּוּ לְגוֹיִם.

ו. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמְשַׂחֲקִין בְּקַבְּיָה? מִשֶּׁיִּשְׁבְּרוּ אֶת פְּסִיפְסֵיהֶן [קוביות המשחק] מֵעַצְמָן, וְיַחְזְרוּ בָּהֶם חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ וַאֲפִלּוּ בְּחִנָּם.

ז. וּמֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַפְרִיחֵי יוֹנִים? מִשֶּׁיִּשְׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים שֶׁצָּדִין בָּהֶם, וְיַחְזְרוּ בָּהֶם חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁאֲפִלּוּ בַּמִּדְבָּר לֹא יִהְיוּ עוֹשִׂין.

ח. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית? מִשֶּׁתַּגִּיעַ שְׁבִיעִית אַחֶרֶת, וְיִבְּדְקוּ. וְלֹא חֲזָרַת דְּבָרִים בִּלְבַד, אֶלָּא כּוֹתֵב: ׳אֲנִי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי כִּנַּסְתִּי מֵאתַיִם זוּז מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, וַהֲרֵי הֵם נְתוּנִים בְּמַתָּנָה לַעֲנִיִּים׳.

ט. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעוֹת [החשוד להשבע לשקר]? מִשֶּׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיֹאמַר לָהֶם: ׳חָשׁוּד אֲנִי׳, אוֹ יִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב [סכום גדול], וִישַׁלֵּם וְלֹא יִרְצֶה לְהִשָּׁבַע. וְכֵן טַבָּח שֶׁהָיָה בּוֹדֵק [סכינו והריאות] לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר, וְיָצְאַת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אוֹכְלֵי טְרֵפָה, שֶׁהֵם פְּסוּלִין לְעֵדוּת - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, עַד שֶׁיִּרְאֶה מִמַּעֲשָׂיו שֶׁנִּחַם עַל רָעָתוֹ, וְיִלְבֹּשׁ שְׁחֹרִים וִיכַסֶּה שְׁחֹרִים וְיֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיַחְזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב [בשווי גדול], אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב.

י. וְכֵן עַד זוֹמֵם שֶׁהָלַךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְנָתְנוּ לוֹ מָמוֹן חָשׁוּב לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר, וְלֹא רָצָה - הֲרֵי זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְחָזַר לְכַשְׁרוּתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ב'־ח' מרחשון ה'תשע"ה

יום ראשון ב' מרחשון ה'תשע"ה

מצות עשה רא.

הַמִּצְוָה הָר"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַשָּׂכִיר אוֹכֵל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מִן־הַדָּבָר שֶׁעוֹבֵד בּוֹ אִם אוֹתוֹ הַדָּבָר מְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים וְגוֹ': כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ" (דברים כג, כה־כו). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא (בבא) מְצִיעָא (פז.), שֶׁמִּשְּׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ לָמַדְנוּ שֶׁאָדָם אוֹכֵל בַּמְּחֻבָּר בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, וְשֶׁלֹּא יַסְפִּיק לָנוּ אַחַד הַפְּסוּקִים בְּלִי הָאַחֵר, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל (מצות עשה קמ) עַל אָמְרָם (ספרא פרשת בהר שמצוה זו אינה נלמדת) 'עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים, וְאִם לָאו לֹא שָׁמַעְנוּ'. הִנֵּה זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁעִנְיָנָהּ הֵשֵׂג מִשְּׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: שֶׁיֵּרָשֶׁה לַשָּׂכִיר לֶאֱכֹל מִן־הַמְּחֻבָּר, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבא מציעא פרק ז משנה ב): "וְאֵלּוּ (הפועלין, שבעת העבודה) אוֹכְלִין מִן־הַתּוֹרָה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִ(בבא) מְצִיעָא.

יום שני ג' מרחשון ה'תשע"ה

מצות לא תעשה רסז. רסח.

הַמִּצְוָה הָרס"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַשָּׂכִיר מִלֶּאֱכֹל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מִן־הַדָּבָר שֶׁהוּא עוֹבֵד בּוֹ אִם הוּא עוֹבֵד בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: ("כי תבא בקמת רעך") "וְחָרַמְשָׁ (כלי הקצירה) לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ" (דברים כג, כו), אָמְרוּ (ספרי פרשת כי־תצא): "חָרְמֵשׁ — לְרַבּוֹת כָּל־בַּעֲלֵי חֲרָמֵשׁ וּבִשְׁעַת חֲרָמֵשׁ", כְּלוֹמַר: בִּזְמַן הַקָּצִיר לֹא תִּקְצוֹר לְעַצְמְךָ. וְיָדוּעַ שֶׁפָּסוּק זֶה לֹא בָּא אֶלָּא בְּשָׂכִיר וְשֶׁאָמְרוֹ "כִּי תָבֹא" (בתחילת הפסוק הנ"ל) פֵּרוּשׁוֹ כִּי תָבוֹא שָׂכִיר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַתַּרְגּוּם: אֲרֵי תִתַּגַּר. וּבְפֶרֶק ז' מִבָּבָא מְצִיעָא (פז.) אָמְרוּ: "אֵלּוּ אוֹכְלִין מִן־הַתּוֹרָה: הָעוֹשֶׂה בְּמְחֻבָּר לְקַרְקַע (ודוקא) בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה". וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרס"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַשָּׂכִיר מִלְּקַחַת מֵאוֹכֶל מַעֲבִידוֹ נוֹסָף עַל אֲכִילָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא־תִתֵּן" (שם, כה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִבָּבָא מְצִיעָא. וְשָׁם נִתְבָּאֵר מַה שֶּׁהוּא רַשַּׁאי לֶאֱכֹל וּמַה שֶּׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֶאֱכֹל; וְאִם אֲכָלוֹ — הֲרֵי עָבַר עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל־כֶּלְיְךָ (כדי לקחתם לביתך) לֹא־תִתֵּן".

יום שלישי ד' מרחשון ה'תשע"ה

מצות לא תעשה ריט.

מצות עשה רמד.

הַמִּצְוָה הָרי"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּמְנוֹעַ אֶת־הַבְּהֵמָה מִלֶּאֱכֹל מִן־הַדָּבָר שֶׁהִיא עוֹשָׂה בּוֹ בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּהּ, כְּגוֹן שֶׁתָּדוּשׁ תְּבוּאָה אוֹ תִּשָּׁא תֶּבֶן עַל גַּבָּהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֵין מוֹנְעִים אוֹתָהּ מִלֶּאֱכֹל מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" (דברים כה, ד), וְנִתְבָּאֵר שֶׁאֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד כָּל־בְּהֵמָה לַחֲסִימָה אֶלָּא שֶׁדִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה (במצוי). וּבֵין בְּדִישָׁה בֵּין בִּשְׁאָר מְלָאכוֹת אֵין מוֹנְעִים אוֹתָהּ מִלֶּאֱכֹל בִּשְׁעַת מְלָאכָה מִן־הַדָּבָר שֶׁהִיא עוֹשָׂה בּוֹ, וְכָל־זְמַן שֶׁמְּנָעָהּ — לוֹקֶה, וַאֲפִלּוּ חֲסָמָהּ בְּקוֹל (שצעק עליה להרתיעה מלאכול). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִבָּבָא מְצִיעָא (צ.).

הַמִּצְוָה הָרמ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַשּׁוֹאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ" (שמות כב, יג) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ח' מִשְּׁבוּעוֹת.

יום רביעי ה' מרחשון ה'תשע"ה

מצות עשה רמד.

הַמִּצְוָה הָרמ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַשּׁוֹאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ" (שמות כב, יג) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ח' מִשְּׁבוּעוֹת.

יום חמישי ו' מרחשון ה'תשע"ה

מצות עשה רמב.

הַמִּצְוָה הָרמ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר" (שמות כב, ו), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ט' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ג' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ח' מִשְּׁבוּעוֹת.

יום שישי ז' מרחשון ה'תשע"ה

מצות עשה קצז. מצות לא תעשה רלד.

הַמִּצְוָה הַקצ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְוֹת לָעָנִי, כְּדֵי לְהַרְחִיב לוֹ וּלְהָקֵל עַל עִנְיָנָיו. וּמִצְוָה זוֹ יוֹתֵר חוֹבָה וְיוֹתֵר

חֲמוּרָה מִמִּצְוַת צְדָקָה; כִּי מִי שֶׁנִּצְרָךְ וְנִתְבַּזֶּה וּמְגַלֶּה פָּנָיו לְבַקֵּשׁ מִבְּנֵי־אָדָם, אֵין מְצוּקָתוֹ וְצַעֲרוֹ בְּדָבָר זֶה (בפשיטות ידו לצדקה) כְּמוֹ זֶה שֶׁעֲדַיִן לֹא גִּלָּה פָּנָיו, וְהוּא זָקוּק לְעֶזְרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה מַצָּבוֹ וְלֹא יְהֵא נִצְרָךְ (ומצוקתו היא גם נפשית ולא רק כלכלית). הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ" (שמות כב, כד). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "כָּל־אִם וָאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה, הָאֶחָד: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי". אָמְרוּ: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה — חוֹבָה. אַתָּה אוֹמֵר חוֹבָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: הַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ (דברים טו, ח) — חוֹבָה וְלֹא רְשׁוּת". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּכְתֻבּוֹת (מח.) וּב(בבא) בַּתְרָא (ח.).

הַמִּצְוָה הָרְל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּתְבוֹעַ הַמַּלְוֶה אֶת־הַלּוֶה אִם נֵדַע שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְפָרוֹעַ חוֹבוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה" (שמות כג, כד). וּבְגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (עה:) אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְנוֹשֶׁה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁאֵין לוֹ, שֶׁאָסוּר לַעֲבוֹר לְפָנָיו (לפני הלוה כדי שלא יזכירו חובותיו)? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה". וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת שופטים שם): "לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה — שֶׁלֹּא תֵרָאֶה לוֹ בְּכָל־זְמַן". וְדַע שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל גַּם אֶת הַתּוֹבֵעַ חוֹב הָרִבִּית, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ, שֶׁהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית עוֹבֵר גַּם עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה", כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר לְקַמָּן.

יום שבת קודש ח' מרחשון ה'תשע"ה

מצות עשה קמב.

הַמִּצְוָה הַקמ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִנְגּוֹשׁ אֶת־הַנָּכְרִי וְלִלְחוֹץ עָלָיו בִּתְבִיעַת הַחוֹבוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְמוֹל עַל יִשְׂרָאֵל וְהֻזְהַרְנוּ מִלְّנָגְשׁוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ" (דברים טו, ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה): "אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה".

אגרות קודש

ב"ה, י"ד מ"ח, תש"כ
ברוקלין.

הנהלת ת"ת בית יוסף ישיבה ליובאוויטש אשר בטרנטה

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל הפ"כ מס' ל"ט.

ולסיומו, בקשת הוראות בענין המקוה.

ברור, אשר ענין מקוה נעלה הוא ביותר וביותר. וכיון שנמצאת היא בבנין הת"ת ישיבת ליובאוויטש וגם נתפרסמה בשם ליובאוויטשער מקוה, מובן שיש להשתדל ככל הדרוש שלא רק יסודר הכל בתקונה, ככתוב בהפ"כ, אלא שעוד תתפתח וכו', ויתרבה מספר המבקרות כהנה וכהנה.

והרי מכבר עברו תקופת ההתחלה בזה, שרק התחלות קשות, ובפרט בענין כהנ"ל שזכות הרבות מסייעתם.

ולהעיר ולהאיר עד כמה התענינו בזה רבותינו נשיאינו זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ונפלא הענין - שאפילו אלו מהם שמכמה טעמים לא רצו לפסוק דינים ועד כדי כך, אפילו כשהי' הכרח לפסוק דין, מסרו הנוסח לרב שיאמר הוא שכך הוא הדין, יצאו מכלל זה עניני מקוה טהרה, שהתענינו בזה בתשומת לב מיוחדה, שלחו שו"ת, הוראות מפורטות וכו' וכו'.

וע"ד הדרוש והרמז והסוד הרי שייכות בין שני הענינים - כי חינוך על טהרת הקודש בהצלחה, ענין הכי עיקרי בזה, לידת הולד בטהרה ובקדושה. וק"ל.

ויהי רצון שיבשרו טוב בענינים הכללים והפרטים, שהרי באים אנו מחדש תשרי, חדש השביעי המושבע בכל טוב, וכללי הוא לכל השנה, להמשיך הטוב הברכה וההצלחה בכל עניני השנה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

מלכים־ב כא כד־כו

כד וַיָּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו: כה וְיֶתֶר
דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: כו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ
בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו: פ

מלכים־ב כב א־יג

א בֶּן־שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַּת־עֲדָיָה
מִבָּצְקַת: ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול: פ ג וַיְהִי בִּשְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בֶּן־אֲצַלְיָהוּ בֶן־מְשֻׁלָּם הַסֹּפֵר בֵּית יְהוָה לֵאמֹר: ד עֲלֵה
אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף מֵאֵת הָעָם:
ה וְיִתְּנֻהָ (וְיִתְּנֻהוּ קרי) עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמְּפֻקָּדִים בְּבֵית (בֵּית קרי) יְהוָה וְיִתְּנוּ אֹתוֹ לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה לְחַזֵּק בֶּדֶק הַבָּיִת: ו לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב
לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת: ז אַךְ לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־יָדָם כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים: ח וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן חִלְקִיָּה אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ:
ט וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בַּבַּיִת
וַיִּתְּנֻהוּ עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמְּפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה: י וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה
הַכֹּהֵן וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: יא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: יב וַיְצַו
הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַכְבּוֹר בֶּן־מִיכָיָה וְאֵת | שָׁפָן הַסֹּפֵר וְאֵת עֲשָׂיָה
עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: יג לְכוּ דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד־הָעָם וּבְעַד כָּל־יְהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַנִּמְצָא
הַזֶּה כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת יְהוָה אֲשֶׁר־הִיא נִצְּתָה בָּנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה
לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עָלֵינוּ:

רש"י

(ח) ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך, שהטמינו שם כששרף אחז את התורה: **(יג) דרשו את ה' בעדי.** ראה כתוב יולך ה' אותך ואת מלכך:

מצודת דוד

(כו) בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו: **(ד) ויתם את הכסף.** רצה לומר: יאסף כל הכסף בשלימות: **(ה) עושי המלאכה.** הם האומנים הגדולים הנקראים בדברי רבותינו ז"ל אדרכלין, והיו ממונים בבית ה', ומתחת ידם היו בונים האומנים הפועלים, כפי מה שיורו אותם: **ויתנו.** והם יתנו את הכסף לאומנים הפועלים בשכרן: **(ו) לחרשים.** הם כורתי העצים בתמונה הנרצה: **ולבונים.** הם הבונים העצים בקירות הבית:

מצודת ציון

(ד) ויתם. מלשון תם והשלמה: **שומרי הסף.** הם השוערים: **(ה) על יד.** ביד: **בדק הבית.** רעוע הבית, על שם שבודקים ומחפשים אחר מקום השבור והרעוע: **(ו) ואבני מחצב.** אבנים הנכרתים ממקום גידולם: **(ח) על שפן.** אל שפן: **(ט) התיכו.** ענין הצקה שעל ידי האור, כמו (יחזקאל כב כב): כהתוך כסף: **(יג) נצתה.** מלשון הצתה והבערה:

ולגודרים. הם הבונים קירות האבנים: **(ז) אך לא יחשב.** לא עשו חשבון על הכסף וכו', כי ידוע היו שעושים באמונה, ולזה נבחרו אלו: **(ח) ספר התורה מצאתי.** יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל, לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון, אשר כתב משה מפי ה', ולקחו הספר תורה ההיא והטמינו מפניו, ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה, וכאשר היה הכהן גדול מחפש אחר הכסף המובא, ואחרי בדקי הבית מצאה, ואמרו רבותינו ז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשת תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך, ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה, אמר כמבשר, ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה': **ויתן וגו'.** רצה לומר: הראה לו הנמצא כתוב בתחלת הדף, כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם: **ויקראהו.** כמתמיה ומשתומם: **(ט) התיכו.** לעשות מטבעות, להוציאם בהוצאה: **(י) ספר נתן לי.** רצה לומר: נתן לי ספר הנאבד, כשהיא מגוללת בדף הזה: **ויקראהו.** בהדף ההוא: **(יא) ויקרע וגו'.** בעבור החרדה, כי גם הוא חשבה לאות וסימן: **(יג) דרשו את ה'.** שאלו לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה, בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחילת הדף, אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדולה חמת ה' וכו': **לעשות.** אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחילת הדף ההוא:

קמג. ח־יב

ח הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר | חַסְדֶּךָ כִּי־בְךָ בָטָחְתִּי הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ־זוּ אֵלֶךְ כִּי־אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי: ט הַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבַי | יְהוָה אֵלֶיךָ כִסִּיתִי: י לַמְּדֵנִי | לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי־אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר:
יא לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ | תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי: יב וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל־צֹרְרֵי
נַפְשִׁי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ:

קמד. א־ז

א לְדָוִד | בָּרוּךְ יְהוָה | צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה: ב חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי
לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַחְתָּי: ג יְהוָה מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ: ד אָדָם לַהֶבֶל
דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר: ה יְהוָה הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ: ו בְּרוֹק בָּרָק וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ
וּתְהֳמֵם: ז שְׁלַח יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי נֵכָר:

רש"י

(ח) בבקר. בצמוח הגאולה (מצאתי): **הודיעני דרך זו.** נשאתי נפשי אליך שתקבל שאלתי (סא"א): **(ט) אליך כסיתי.** תלאותי אני מכסה מכל אדם להגידם אליך: **(ב) הרודד עמי תחתי.** הרוקע ושוטח את עמי לרבוץ במקומו כמו (איוב י"ב) שוטח לגוים מגדיל אותם, רודד תרגום של רוקע כדמתרגם וירקעו ורדידו, ויש פותרים הרודד עמים תחתי המחליש עמים תחתי, אך בספר מדויק מוגה עמי ומסורה עליו ג' סבירין עמים וקורין עמי ועל תחתי יש מסורה עליו תחתיו קרי: **(ג) מה אדם.** מה פרס וישמעאל לפניך כי ידעתם להרבות להם גדולה: **(ד) ימיו כצל עובר.** שלמה אמר ויעשם כצל (קהלת י') ולא פירש אם צל דקל או צל כותל שהם קבועים כבר פי' אביו כצל עובר צלו של עוף הפורח: **(ז) פצני.** הוציאני ולשון הצלה הוא וכן הפוצה את דוד עבדו (מצאתי):

מצודת דוד

(ח) בבוקר. ר"ל בהשכמה בזריזות רב: **דרך זו אלך.** הדרך אשר אלך בה להנצל מיד האויב: **נשאתי נפשי.** אני נושא נפשי למעלה להסתכל בך ולבטוח עליך: **(ט) אליך כסיתי.** לא גליתי ריבי לבני אדם כי שוא תשועת אדם ולזה כסיתי מכולם לגלות אליך לבדך: **(י) למדני.** תן בלבי לעשות רצונך כי אתה אלהי ובידך להטות לבבי אליך: **רוחך טובה.** רצונך הטוב תנהג אותי בארץ מישור ר"ל שלא אכשל בעבירה כמו ההולך במקום ישר שאינו נכשל: **(יא) למען שמך.** למען יקודש ויגדל שמך: **בצדקתך.** אף אם אין בידי זכות מ"מ בצדקתך תוציא נפשי מצרה: **(יב) כי אני עבדך.** ועל האדון להציל עבדו מיד הקמים עליו: **(א) המלמד ידי.** כל נצחון שאני עושה במלחמה לא באה בכח ידי, כי ה' הוא המלמד ידי למלחמה: **אצבעותי.** כפל הדבר במ"ש: **(ב) חסדי.** הוא העושה עמדי חסד והוא לי למבצר חזק והוא משגבי: **ומפלטי.** ומציל אותי ולתוספת ביאור אמר לי: **מגיני.** הוא לי מחסה כמגן: **הרודד.** השוטח עמי להיות מצע תחתי ונכנעים לי ועל משפחת בית שאול יאמר שהיו מבני עמו והיו לו לאויבים ואחר זה נפלו בידו ומשל בהם: **(ג) ה' מה אדם ותדעהו.** אתה ה' במה נחשב האדם עם שאתה מחבבו: **ותחשבהו.** עם שאתה מחשיב אותו בעולם: **(ד) להבל דמה.** הלא הוא דומה אל ההבל היוצא מן הפה שאין בו ממש: **כצל עובר.** ימיו עוברים מהרה כצל הזה שאין עומד זמן רב במקום אחד כי כאשר ינטה השמש עובר הוא ממקומו ואמר זה על שאול במה נחשב הוא בכל הגדולה והכבוד שהיה לו הלא פתאום עבר מן העולם ואיננו: **(ה) הט שמיך.** כאומר אם בשאול פגעה מדת הדין מכל־שכן ברשעים, ולזה הט שמך למטה ותרד עליו ותגע בהרים הם הרשעים המתגאים נגד ה' ויעלו עשן כי תבער בהם אש ה' והוא ענין מליצה לומר שפוט אותם במשפט הראוי: **(ו) ותפיצם.** מגודל החרדה: **חציך.** הם הרעמים: **(ז) פצני.** פצני בידך והצילני ממים רבים, ולתוספת ביאור אמר מיד בני נכר הם העובדי גלולים אשר קמו עליו:

מצודת ציון

(י) רוחך. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז): **(יב) תצמית.** תכרית כמו וברעתם יצמיתם (לעיל נד): **(א) צורי.** מל' צור סלע ר"ל חזקי: **לקרב.** ענין מלחמ' כמו קרבות יחפצו (לעיל סח): **(ב) ומצודתי.** עניינו מבצר חזק: **הרודד.** ענין שטיחה ורקיעה כי וירקעו את פחי הזהב (שמות לט) ת"א ורדידו וכן לרד לפניו גוים (ישעיה מה): **(ג) ותדעהו.** הוא ענין חיבה כמו ידעתיך בשם (שמות לג) כי המחבב למי הוא יודעו ומכירו: **(ד) דמה.** מל' דמיון: **(ו) ברוק ברק.** ר"ל שלח את הברק: **ותפיצם.** ענין פזור: **ותהמם.** מלשון מהומה: **(ז) פצני.** ענין פתיחה כמו פציתי פי (שופטים יב) ור"ל פתח אותי מן המאסר והסכנה:

ב כָּל הַנִּכְנָסִין לְהַר הַבַּיִת, נִכְנָסִין דֶּרֶךְ יָמִין, וּמַקִּיפִין וְיוֹצְאִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל, חוּץ מִמִּי שֶׁאֵרְעוֹ דָּבָר, שֶׁהוּא מַקִּיף לִשְׂמֹאל. מַה לְּךָ מַקִּיף לִשְׂמֹאל? שֶׁאֲנִי אָבֵל; הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יְנַחֲמֶךָ. שֶׁאֲנִי מְנֻדֶּה; הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִתֵּן בְּלִבָּם וְיִקָּרְבוּךָ; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: עֲשִׂיתָן כְּאִלּוּ עָבְרוּ עָלָיו אֶת הַדִּין, אֶלָּא: הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה, יִתֵּן בְּלִבָּךְ וְתִשְׁמַע לְדִבְרֵי חֲבֵרֶיךָ וְיִקָּרְבוּךָ.

ג לִפְנִים מִמֶּנּוּ — סֹרֶג גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים; וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת הָיוּ שָׁם, שֶׁפְּרָצוּם מַלְכֵי יָוָן. חָזְרוּ וּגְדָרוּם, וְגָזְרוּ כְּנֶגְדָּם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת. לִפְנִים מִמֶּנּוּ — הַחֵיל עֶשֶׂר אַמּוֹת, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם. רוּם הַמַּעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה. כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם, רוּם מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה, חוּץ מִשֶּׁל אוּלָם. כָּל הַפְּתָחִים וְהַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם, גָּבְהָן עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אוּלָם. כָּל הַפְּתָחִים שֶׁהָיוּ שָׁם, הָיוּ לָהֶן דְּלָתוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אוּלָם. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם, הָיוּ לָהֶן שְׁקוֹפוֹת, חוּץ מִשַּׁעַר טָדִי, שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי אֲבָנִים מֻטּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם, נִשְׁתַּנּוּ לִהְיוֹת שֶׁל זָהָב, חוּץ מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן נֵס. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁנִּחְשְׁתָּן מַצְהִיב.

פירוש ברטנורא

ב נכנסים דרך ימין ומקיפין דרך שמאל. כגון הנכנסים דרך שערי חולדה שהן מן הימין, מקיפין דרך שער הטדי: **שאני אבל.** נשאלין אותו מה לך להקיף לשמאל, ואמר שאני אבל, אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך וכו': **עשיתן כאילו עברו עליו את הדין.** אם הן אומרים לו כן, נראה כאלו חבריו עוותו הדין ונידוהו שלא כהלכה: **יתן בלבך שתשמע לדברי חבירך.** דהשתא משמע שהוא עשה שלא כדין וצריך תשובה. והלכה כר' יוסי:

ג לפנים. מחומת הר הבית: **סורג.** מחיצה העשויה נקבים נקבים כמטה מסורגת בחבלים, והיא עשויה מדפי עץ ארוכים וקצרים שמרכיבין אותן זו על זו באלכסון: **וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות.** כשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה, משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון: **לפנים.** מאותו סורג היה מקום פנוי עשר אמות, והוא נקרא חיל: **ושתים עשרה מעלות היו שם.** כדי לעלות משם לעזרת נשים: **רום מעלה.** כל מעלה מהן גבוהה מחברתה חצי אמה. וכן המעלה הראשונה גבוהה מן הקרקע חצי אמה: **ושלחה.** משך רוחב המעלה, דהיינו מקום דריסת הרגל, חצי אמה: **חוץ משל אולם.** חוץ מן המעלות שבין האולם ולמזבח שלא היו כולן כן, כדתנן לקמן בפרק ג': **חוץ מפתח של אולם.** דתנן לקמן באידך פרקין גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים: **היו להן שקופות.** אבן מונחת על שתי המזוזות שהדלת שוקף עליו. ושקופות לשון משקוף: **מפני שנעשה בהן נס.** כמו שמפורש ביומא פרק ג' [דף ל"ח ע"א]: **מצהיבות** כמו מזהיבות, שמראיתן דומה לזהב לפיכך לא הוצרכו לעשותן של זהב:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

כָּל הַנִּכְנָסִין לְהַר הַבַּיִת — באיזה שער שהוא, **נִכְנָסִין דֶּרֶךְ יָמִין** — כגון הנכנסים בשער המזרח, הולכים לצד צפון, **וּמַקִּיפִין** — לצד מערב, **וְיוֹצְאִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל** — בשערי הדרום, **חוּץ מִמִּי שֶׁאֵרְעוֹ דָּבָר** — רע, כגון שהוא אבל או מנודה, **שֶׁהוּא מַקִּיף לִשְׂמֹאל** — נכנס ופונה לצד שמאל; ומתוך כך שואלים אותו: **מַה לְּךָ מַקִּיף לִשְׂמֹאל** — מה קרה לך שאתה פונה לצד שמאל? ואם הוא משיב: **שֶׁאֲנִי אָבֵל** הרי הם אומרים לו: **הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יְנַחֲמֶךָ** — היינו שמנחמים אותו; או אם הוא משיב: **שֶׁאֲנִי מְנֻדֶּה** — הוטל עלי נידוי על ידי חברי, הרי הם משיבים לו: **הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִתֵּן בְּלִבָּם** (של חבריך שנידוך) **וְיִקָּרְבוּךָ** — ונמצאו מנחמים אותו; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — שלדעת רבי מאיר יש לנחם את המנודה בלשון זה. **אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי** — לרבי מאיר: **עֲשִׂיתָן** — עשית את חבריו שנידוהו, **כְּאִלּוּ עָבְרוּ עָלָיו אֶת הַדִּין** — כאילו עשו לו חבריו שלא כדין ונידוהו שלא כהלכה, **אֶלָּא** — כך הם אומרים לו: **הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה, יִתֵּן בְּלִבָּךְ**— הרהורי תשובה — **וְתִשְׁמַע לְדִבְרֵי חֲבֵרֶיךָ וְיִקָּרְבוּךָ** — שכן נוסח זה משמעו, שהוא עשה שלא כדין, והוא צריך לחזור בתשובה.

באור משנה ג

לִפְנִים מִמֶּנּוּ — מהר הבית, כלומר לפנים מחומת הר הבית, **סֹרֶג** — היתה מחיצה הנקראת סורג (ראה תרשים אות ז'). על שם שהיתה עשויה כעין שבכה, מעצים דקים המורכבים זה על זה באלכסון (**ברטנורא**), **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים** — במפרשים מובא, שהסורג לא נעשה אלא לשם מחיצה בפני נכרים שלא ייכנסו לפנים ממנו, והיה מקיף את חומת העזרה; **וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת הָיוּ שָׁם** — בסורג, **שֶׁפְּרָצוּם מַלְכֵי יָוָן** — כדי להראות, שאף לנכרים מותר להיכנס לפנים מן הסורג. **חָזְרוּ וּגְדָרוּם** — לאחר שנצחו ישראל את היוונים, בימי החשמונאים, חזרו וגדרו את פרצות הסורג, **וְגָזְרוּ כְּנֶגְדָּם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת** — שכל העובר כנגד הפרצות הללו, חייב להשתחוות ולהודות לה' על נצחונם של ישראל; ולא שצריך להקיף את כל הר הבית ולהשתחוות כנגד כל פרצה ופרצה, אלא שכל הבא להר הבית ועובר כנגד אחת הפרצות, משתחוה כנגדה; ואם הוא מקיף את כל ההר, משתחוה שלוש עשרה השתחוויות (**"עזרת כהנים"**).

לִפְנִים מִמֶּנּוּ — מן הסורג, **הַחֵיל עֶשֶׂר אַמּוֹת** — שטח פנוי ברוחב עשר אמות, והוא נקרא "חיל" (תרשים אות ח'); ויש מבארים, שה"חיל" היינו חומה בגובה עשר אמות (**רמב"ם הל' בית הבחירה ה, ג**), אבל רוב המפרשים אינם סוברים כך (**עיין ברטנורא; "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**). **וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת** — מדרגות, **הָיוּ שָׁם** — בחיל, לפני העזרה; **רוּם הַמַּעֲלָה חֲצִי אַמָּה** — גובהה של כל מדרגה היה חצי אמה (כרבע מטר), **וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה** — ורוחבה (היינו מקום דריסת הרגל) חצי אמה. יש מפרשים שארבע האמות הראשונות של החיל היו מישור, ושש האמות הנותרות היו עשויות שתים עשרה המעלות ששנינו כאן (**"תפארת ישראל"**). **כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם** — במקדש, **רוּם מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה** — גובה כל מעלה חצי אמה ורחבה חצי אמה, **חוּץ מִשֶּׁל אוּלָם** חוץ מן המעלות שבין האולם ולמזבח (אות נ"ג בתרשים), שלא היתה מידת כולן כך (כמבואר להלן ג, ו). **כָּל הַפְּתָחִים וְהַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם** — במקדש, **גָּבְהָן עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אוּלָם** — שגובה פתחו היה ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה (כלהלן ג, ז). **כָּל הַפְּתָחִים שֶׁהָיוּ שָׁם, הָיוּ לָהֶן דְּלָתוֹת, חוּץ מִשֶּׁל אוּלָם** — שלא היו לו דלתות, אלא פרוכת היתה תלויה בו. **כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם, הָיוּ לָהֶן שְׁקוֹפוֹת** — היינו משקוף עליון, **חוּץ מִשַּׁעַר טָדִי** — שבצפון חומת הר הבית, **שֶׁהָיוּ שָׁם** — במקום המשקוף, **שְׁתֵּי אֲבָנִים מֻטּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ** — כזה: /\. **כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שָׁם, נִשְׁתַּנּוּ לִהְיוֹת שֶׁל זָהָב** — כשהעשירו ישראל, ציפו אותם זהב, **חוּץ מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר** — שבמזרח העזרה (תרשים אות י"ח), **מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן נֵס** — כמו שמסופר בברייתא (**יומא לח, א**), שניקנור הלך לאלכסנדריה של מצרים להביא

ד כָּל הַכְּתָלִים שֶׁהָיוּ שָׁם, הָיוּ גְּבוֹהִים, חוּץ מִכֹּתֶל הַמִּזְרָחִי, שֶׁהַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אֶת הַפָּרָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר הַמִּשְׁחָה, וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה בְּפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל בְּשָׁעַת הַזָּיַת הַדָּם.

ה עֶזְרַת הַנָּשִׁים הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ, עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּאַרְבַּע מִקְצֻעוֹתֶיהָ, שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים אַמָּה. וְלֹא הָיוּ מְקֹרוֹת. וְכָךְ הֵן עֲתִידוֹת לִהְיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מו, כא-כב): "וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, וַיַּעֲבִרֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר, וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצַע הֶחָצֵר, חָצֵר בְּמִקְצַע הֶחָצֵר, בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת". וְאֵין "קְטֻרוֹת" אֶלָּא שֶׁאֵינָן מְקֹרוֹת. וּמֶה הָיוּ מְשַׁמְּשׁוֹת? דְּרוֹמִית מִזְרָחִית — הִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת הַגְּזִירִים, שֶׁשָּׁם הַגְּזִירִין מְבַשְּׁלִין אֶת שַׁלְמֵיהֶן, וּמְגַלְּחִין אֶת שְׂעָרָן, וּמְשַׁלְּחִים תַּחַת הַדּוּד.

פירוש ברטנורא

ד כל הכתלים שהיו שם. בכל בניני הר הבית: **היו גבוהים.** הרבה, עד שהיו כל הפתחים שבהן גובהן עשרים אמה, לבד ממה שעל הפתחים: **חוץ מכותל מזרחי.** הוא התחתון לרגלי הר הבית: **שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה.** הוא הר הזיתים אשר על פני ירושלים מקדם, ופני הכהן למערב ומתכוין ורואה מעל גובה ראש הכותל דרך השערים שלפנים ממנו את פתחו של היכל, כשהוא מזה בדם, כדכתיב (במדבר י"ט) והזה אל נוכח פני אוהל מועד. ואם היה הכותל גבוה, אע"פ שהשערים מכוונים כולם זה כנגד זה, שער הר הבית כנגד שער עזרת נשים, ושער עזרת נשים כנגד שער העזרה גדולה, ושער העזרה גדולה כנגד פתח ההיכל, לא היה יכול לראות את פתח ההיכל דרך הפתחים, לפי שההר הולך ומגביה ועולה עד שקרקע פתח ההיכל גבוה (שתי) [כ"ב אמות] יותר מקרקע רגלי הר הבית, ונמצא שאסקופת ההיכל גבוהה ממשקוף פתח הר הבית [שתי] אמות שהרי לא היה פתח הר הבית גבוה אלא עשרים כדתנן לעיל, ונמצא שאין הכהן השוחט את הפרה יכול לראות חללו של פתח ההיכל דרך אותו פתח:

ה אורך. מן המזרח למערב: **על רוחב.** מן הצפון לדרום: **קטורות אלא שאינן מקורות.** מלשון והנה עלה קיטור הארץ (בראשית י"ט), כלומר מעלות עשן, לפי שאין להן תקרה: **ומשלחים תחת הדוד.** לשרפן באש שתחת היורה שמבשלים בה השלמים, דכתיב (במדבר ו') ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים:

משניות מבוארות – קהתי

דלתות לשערי המקדש, ועשה שם שתי דלתות ברושים מצופות נחושת, וכשחזר משם עם הדלתות בספינה, עמד על הספינה סער גדול בים לטבעה; נטלו אחת מן הדלתות והטילוה לים, כדי להקל ממשא הספינה, וכשלא נח הים מזעפו, רצו להטיל גם את השנייה; עמד ניקנור וחיבק את הדלת בזרועותיו, ואמר להם: אם אתם מטילים אותה, הטילוני עמה לים; מיד נח הים מזעפו, והיה ניקנור מצטער הרבה על אותה הדלת שהטילו לים. כיון שהגיעה הספינה לנמל של עכו, היתה הדלת הראשונה מבצבצת ויוצאת מתחת דופני הספינה. ומשום אותו נס שנעשה לדלתות לא שינו אותם לעולם. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁנְּחֻשְׁתָּן מַצְהִיב** — שהנחושת של דלתות שער ניקנור היתה מזהיבה ומבריקה יותר משל זהב, לפיכך לא הוצרכו לשנותן ולצפותן זהב.

באור משנה ד

כָּל הַכְּתָלִים שֶׁהָיוּ שָׁם — בכל בנייני הר הבית, **הָיוּ גְּבוֹהִים** — מאד, הרבה למעלה מגובה השערים, שהוא עשרים אמה, **חוּץ מִכֹּתֶל הַמִּזְרָחִי** — של הר הבית, **שֶׁהַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אֶת הַפָּרָה** — האדומה, **עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר הַמִּשְׁחָה** — למעלה על הר הזיתים, שבמזרחו של המקדש, **וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה בְּפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל** — ומתכוון לראות מעל לכותל המזרחי דרך השערים שלפנים ממנו את פתחו של ההיכל, **בְּשָׁעַת הַזָּיַת הַדָּם** — כשהוא מזה מן הדם של הפרה, כמו שנאמר (במדבר יט, ד); "והזה אל נוכח פני אהל מועד מדמה", ודרשו חכמים: מלמד שיהא הכהן מתכוון ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם (ספרי). פירוש הדברים: מפתן ההיכל היה גבוה מקרקע הר הבית שבמזרח עשרים ושתיים אמה, שכן שטח העזרה היה עולה והולך, וכיון שגובהו של השער "שושן" שבמזרח הר הבית אינו אלא עשרים אמה (כמו ששנינו במשנה הקודמת: "כל הפתחים והשערים שהיו שם גבהם עשרים אמה"), נמצא מפתן ההיכל גבוה מן השער שתי אמות, והכהן השורף את הפרה על הר הזיתים, מול השער שבמזרח הר הבית, לא היה יכול לראות את פתח ההיכל דרך השער, אף על פי שכל השערים היו מכוונים זה כנגד זה, אלא צריך היה לכוון ולראות מעל לכותל המזרחי, שמשם יראה חלק מחלל פתח ההיכל דרך שאר השערים. וזהו ששנינו במשנתנו, שלא הגביהו את הכותל המזרחי למעלה מעשרים אמה אלא מעט, כדי שיוכל הכהן השורף את הפרה בראש הר הזיתים לכוון ולראות מעל לכותל המזרחי את פתחו של ההיכל בשעה שהוא מזה מן הדם.

באור משנה ה

מכאן ואילך מתארת מסכתנו את בנייני המקדש ממזרח למערב, והראשון שבהם, לפנים מן החייל, נקרא "עזרת נשים" (ראה בתרשים).

עֶזְרַת הַנָּשִׁים — שבצד מזרח של העזרה, **הָיְתָה** — מרובעת, **אֹרֶךְ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ** — אמה, **עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ** — אמה. **וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּאַרְבַּע מִקְצֻעוֹתֶיהָ** — זוויותיה, **שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים אַמָּה** — כל אחת מהן היתה מרובעת, ארבעים על ארבעים אמה (**"תפארת ישראל"**). ברם, לפי יחזקאל, היתה כל לשכה באורך (ממזרח למערב) של ארבעים אמה, וברוחב (מצפון לדרום) של שלושים אמה (**עיין רש"י**). **וְלֹא הָיוּ מְקֹרוֹת** — מכוסות בתקרה. **וְכָךְ הֵן עֲתִידוֹת לִהְיוֹת** — בימות המשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** — בספר יחזקאל: **"וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, וַיַּעֲבִרֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצֹעֵי הֶחָצֵר, וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצַע הֶחָצֵר, חָצֵר בְּמִקְצַע הֶחָצֵר, בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת"**. **וְאֵין 'קְטֻרוֹת' אֶלָּא שֶׁאֵינָן מְקֹרוֹת** — כמו בסורית: ביתא קטירא, בית שאין לו תקרה (**ר"ח אלבק**); ובמפרשים מבואר, שפירוש "קטורות" הוא מלשון "קיטור", היינו שמעלות עשן כשמבערים בהם אש, לפי שאין להם תקרה (**רמב"ם; המאירי; ברטנורא; "תפארת ישראל"**). **וּמֶה הָיוּ מְשַׁמְּשׁוֹת** — ארבע הלשכות הללו? **דְּרוֹמִית מִזְרָחִית** — הלשכה שהיתה בזווית דרומית מזרחית (אות י"א בתרשים), **הִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת הַגְּזִירִים, שֶׁשָּׁם הַגְּזִירִין מְבַשְּׁלִין אֶת שַׁלְמֵיהֶן** — את בשר קרבן השלמים; שכן נזיר מביא במלאת ימי נזירותו שלושה קרבנות: חטאת, עולה ושלמים, וכיון שמן השלמים ניתנת לכהן הזרוע בשלה, היה בשר השלמים טעון בישול במקום קדוש (**המאירי**), והיתה מיועדת לכך לשכת הנזירים, **וּמְגַלְּחִין** — הנזירים שם, **אֶת שְׂעָרָן** — שער ראש נזרם, **וּמְשַׁלְּחִים תַּחַת הַדּוּד** — ושורפים את שערם באש שתחת דוד השלמים, כמו שנאמר בפרשת הנזיר (**במדבר ו, א**): "ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים" (**עיין נזיר ו, ח**). **מִזְרָחִית צְפוֹנִית** — הלשכה שבזווית מזרחית צפונית (אות י"ב בתרשים). **הִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת הָעֵצִים, שֶׁשָּׁם הַכֹּהֲנִים בַּעֲלֵי מוּמִין** — שאינם ראויים

מִזְּרָחִית צְפוֹנִית – הִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת הָעֵצִים, שֶׁשָּׁם הַכֹּהֲנִים בַּעֲלֵי מוּמִין מַתְלִיעִין הָעֵצִים; וְכָל עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת, פָּסוּל מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית – הִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת הַמְּצֹרָעִים. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית – אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: שָׁכַחְתִּי מֶה הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: שָׁם הָיוּ נוֹתְנִין יַיִן וָשֶׁמֶן, הִיא הָיְתָה נִקְרֵאת לִשְׁכַּת בֵּית שְׁמַנְיָה. וַחֲלָקָה הָיְתָה בָּרִאשׁוֹנָה, וְהִקִּיפוּהָ כְּצוֹצְרָה, שֶׁהַנָּשִׁים רוֹאוֹת מִלְּמַעְלָן, וְהָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ מְעֹרָבִין. וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עוֹלוֹת מִתּוֹכָהּ לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, כְּנֶגֶד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת שֶׁבַּתְּהִלִּים, שֶׁעֲלֵיהֶן הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בַּשִּׁיר. לֹא הָיוּ טְרוּטוֹת, אֶלָּא מְקֻפּוֹת כַּחֲצִי גֹרֶן עֲגֻלָּה.

ו וּלְשָׁכוֹת הָיוּ תַּחַת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, וּפְתוּחוֹת לְעֶזְרַת הַנָּשִׁים, שֶׁשָּׁם הַלְוִיִּם נוֹתְנִים כִּנּוֹרוֹת, וּנְבָלִים, וּמְצִלְתַּיִם, וְכָל כְּלֵי שִׁיר. עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ, עַל רֹחַב אַחַת עֶשְׂרֵה. וְכֵן עֶזְרַת כֹּהֲנִים הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ, עַל רֹחַב אַחַת עֶשְׂרֵה. וְרָאשֵׁי פִסְפָּסִין מַבְדִּילִין בֵּין עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת הַכֹּהֲנִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מַעֲלָה הָיְתָה, וּגְבוֹהָה אַמָּה, וְהַדּוּכָן נָתוּן עָלֶיהָ, וּבָהּ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת שֶׁל חֲצִי חֲצִי אַמָּה; נִמְצֵאת עֶזְרַת הַכֹּהֲנִים גְּבוֹהָה מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה. כָּל הָעֲזָרָה הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה

פירוש ברטנורא

מתליעין בעצים. מסירין העצים שנמצא בהן תולעת, לפי שהן פסולים למערכה: **לשכת מצורעים.** ששם המצורעים טובלים בשמיני לטהרתן כשבא להכנים ידו בפנים למתן בהונות ואע"פ שטבל מבערב: **אמר ר' אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת.** מכלל דרישא כולה ר' אליעזר בן יעקב קאמר לה, והכי מוכח בגמרא ביומא דסתם מתניתין דמדות ר' אליעזר בן יעקב היא: **וחלקה היתה בראשונה.** פירש רמב"ם, פרוצה, שלא היתה מוקפת מחיצה: **כצוצטרה.** כמו גוזוטרא הקיפו סביב לעזרת נשים, שיהיו הנשים עומדות למעלה על הגזוטרא ואנשים למטה לראות בשמחת בית השואבה, כדי שלא יבואו לידי קלות ראש: **חמש עשרה מעלות.** גובה קרקע עזרת ישראל מעזרת נשים: **לא היו תרוטות.** ארוכות ובעלי זויות כדרך כל המעלות, אלא עגולות כחצי גורן עגולה:

ו וראשי פספסין. ראשי קורות בולטים ויוצאים מן הכותל להבדיל בין עזרת ישראל לעזרת כהנים: **מעלה היתה שם.** בעזרת ישראל: **וגבוהה אמה.** ואורכה כאורך כל העזרה: **ודוכן.** של לוים בנוי עליה ועשוי כמין אצטבא, וגובה הדוכן אמה וחצי: **ובו שלש מעלות של חצי חצי אמה.** שעולין בהן לדוכן: **כל העזרה.** מתחילת עזרת ישראל עד אחת עשרה אמה מקום פנוי שהיה אחורי בית הכפורת: **על רוחב.** מצפון לדרום: **שלשה עשר שערים.** כדקא חשיב

משניות מבוארות – קהתי

לעבודה, **מַתְלִיעִין הָעֵצִים** — בודקים את העצים למערכה, ומסלקים את אלה שנמצאו בהם תולעים, הואיל **וְכָל עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת, פָּסוּל מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** — מפני שהתולעת דבר משוקץ, ואינו ראוי לישרף על גבי המזבח **(המאירי). צְפוֹנִית מַעֲרָבִית** — הלשכה שהיתה בזווית צפונית מערבית (אות י"ג בתרשים), **הִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת הַמְּצֹרָעִים** — ששם היו המצורעים טובלים ביום השמיני לטהרתם, כשבאו להכניס בהונותיהם לתוך עזרת ישראל, למתן דם ושמן **(עיין "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל").** מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית — הלשכה שהיתה בזווית מערבית דרומית (אות י"ד בתרשים), **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: שָׁכַחְתִּי מֶה הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת** — מכאן הוכחה, שרבי אליעזר בן יעקב הוא התנא ששנה מסכתנו, כמו שכבר הזכרנו **(לעיל א, ב; עיין רמב"ם; ברטנורא). אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: שָׁם הָיוּ נוֹתְנִין יַיִן וָשֶׁמֶן** — יין לנסכים, ושמן למנורה ולמנחות; **הִיא הָיְתָה נִקְרֵאת לִשְׁכַּת בֵּית שְׁמַנְיָה** — לשכת השמנים. **וַחֲלָקָה הָיְתָה** — עזרת הנשים, **בָּרִאשׁוֹנָה** — כלומר שבתחילה היו הכתלים של עזרת הנשים חלקים בלא בליטות, **וְהִקִּיפוּהָ כְּצוֹצְרָה** — ולאחר זמן הקיפוה גזוזטרה, **שֶׁהַנָּשִׁים** יהיו **רוֹאוֹת** — בשמחת בית השואבה, **מִלְּמַעְלָן** — כשהן עומדות על הגזוזטרה, **וְהָאֲנָשִׁים מִלְّמַטָּן** — בעזרת הנשים, שבה ערכו את שמחת בית השואבה, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ מְעֹרָבִין** — ויבואו לידי קלות ראש (עיין משנה סוכה ה, ב). — **יש מפרשים:** וחלקה היתה בראשונה — פרוצה היתה, שלא היו לה כתלים, ולאחר זמן הקיפוה מחיצה ועשו בה כמין מעלות לצורך שמחת בית השואבה **(רמב"ם; המאירי). וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עוֹלוֹת מִתּוֹכָהּ** — מתוך עזרת נשים (אות ט"ז בתרשים), **לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל** — שהיתה גבוהה מעזרת נשים (ב־½ 7 אמות), **כְּנֶגֶד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת שֶׁבַּתְּהִלִּים** — מזמורי "שיר המעלות" הכתובים בתהילים, פרקים ק"כ־קל"ד, **שֶׁעֲלֵיהֶן** — על המעלות הללו, **הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בַּשִּׁיר** — היו עומדים ואומרים שירה, בשמחת בית השואבה. **לֹא הָיוּ** — חמש עשרה המעלות, **טְרוּטוֹת** — ארוכות וישרות (בצורת מלבנים), כדרך כל המעלות, **אֶלָּא מְקֻפּוֹת** — היינו עגולות, **כַּחֲצִי גֹרֶן עֲגֻלָּה** — ערוכות בצורת חצי עיגול.

באור משנה ו

וּלְשָׁכוֹת הָיוּ תַּחַת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, וּפְתוּחוֹת לְעֶזְרַת הַנָּשִׁים — שהיתה נמוכה מעזרת ישראל בשבע וחצי אמות, כמו שכבר הזכרנו, **שֶׁשָּׁם הַלְוִיִּם נוֹתְנִים כִּנּוֹרוֹת, וּנְבָלִים, וּמְצִלְתַּיִם, וְכָל כְּלֵי שִׁיר** — בלשכות הללו (אות י"ז בתרשים), היו הלויים שומרים את כלי הנגינה שלהם. **עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ** — היינו מצפון לדרום, **עַל רֹחַב אַחַת עֶשְׂרֵה** — אמה, ממזרח למערב (ראה תרשים אות כ"ב). **וְכֵן עֶזְרַת כֹּהֲנִים** — שאחרי עזרת ישראל, **הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ** — אמה, מצפון לדרום, **עַל רֹחַב אַחַת עֶשְׂרֵה** — אמה, ממזרח למערב. **וְרָאשֵׁי פִסְפָּסִין** — ראשי קורות או אבנים היוצאים מן הכותל, כמו שכבר בארנו לעיל (א, ו); ויש מפרשים: מחיצה של אבני פסיפס, **מַבְדִּילִין בֵּין עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת הַכֹּהֲנִים** — שאין ישראלים רשאים להיכנס לעזרת כהנים אלא בשעת הצורך, כגון בשעת סמיכה ותנופה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מַעֲלָה הָיְתָה, וּגְבוֹהָה אַמָּה** — מעלה שגובהה אמה היתה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים; **וְהַדּוּכָן** — שעליו הלויים עומדים ואומרים שירה בשעת הקרבן, **נָתוּן עָלֶיהָ** — על מעלה זו, **וּבָהּ** — ויש גורסים: ובו, היינו בדוכן, **שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת שֶׁל חֲצִי חֲצִי אַמָּה** — והרי שהדוכן היה גבוה אמה וחצי; **נִמְצֵאת עֶזְרַת הַכֹּהֲנִים גְּבוֹהָה מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה** — כל זה מדברי רבי אליעזר בן יעקב; והרמב"ם כותב כדבריו (הל' בית הבחירה ו, ג; עיין במפרשים שיש דעות שונות בביאור דברי רבי אליעזר בן יעקב; ועיין חידושי הרש"ש). **כָּל הָעֲזָרָה** — מתחילת עזרת ישראל עד לאחורי קודש הקדשים, **הָיְתָה אֹרֶךְ** — ממזרח למערב, **מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וָשֶׁבַע** — אמה, **עַל רֹחַב** — מצפון לדרום, **מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ** — אמה. **וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת הָיוּ שָׁם** — שלושה עשר מקומות היו בעזרה שהיו משתחווים כנגדם, כמו שכבר שנינו לעיל (משנה ג'). **אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן אוֹמֵר: כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׁעָרִים** — שבעזרה היו השתחוויות, שכל העובר כנגד כל שער של

וּשְׁמוֹנִים וָשֵׁבַע, עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ. וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת הָיוּ שָׁם. אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן אוֹמֵר: כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׁעָרִים. שְׁעָרִים דְּרוֹמִיִּים סְמוּכִים לַמַּעֲרָב: שַׁעַר הָעֶלְיוֹן, שַׁעַר הַדֶּלֶק, שַׁעַר הַבְּכוֹרוֹת, שַׁעַר הַמַּיִם. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר הַמַּיִם? שֶׁבּוֹ מַכְנִיסִין צְלוֹחִית שֶׁל מַיִם שֶׁל נִסּוּךְ בֶּחָג. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: וּבוֹ הַמַּיִם מְפַכִּים וַעֲתִידִין לִהְיוֹת יוֹצְאִין, מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת. וּלְעֶמָּתָן בַּצָּפוֹן סְמוּכִים לַמַּעֲרָב: שַׁעַר יְכָנְיָה, שַׁעַר הַקָּרְבָּן, שַׁעַר הַנָּשִׁים, שַׁעַר הַשִּׁיר. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר יְכָנְיָה? שֶׁבּוֹ יָצָא יְכָנְיָה בְּגָלוּתוֹ. שֶׁבַּמִּזְרָח: שַׁעַר נִיקָנוֹר. וּשְׁנֵי פִּשְׁפְּשִׁים הָיוּ לוֹ, אֶחָד מִימִינוֹ, וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ. וּשְׁנַיִם בַּמַּעֲרָב לֹא הָיָה לָהֶם שֵׁם.

פ ר ק ש ל י ש י

א הַמִּזְבֵּחַ הָיָה שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם עַל שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם. עָלָה אַמָּה וְכָנַס אַמָּה, זֶה הַיְסוֹד; נִמְצָא שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים.

פירוש ברטנורא

להו ואזיל. והאומר שבעה שערים היו לעזרה נותן טעם לשלשה עשר השתחויות, כנגד שלשה עשר פרצות שפרצו מלכי יון בסורג, כדאמרינן לעיל בפרקין. וכולה מתניתין מפורשת בפרק קמא:

ג א המזבח היה שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה. היה מביא דפום מרובע עשוי מארבע קרשים, כל קרש ארכו שלשים ושתים אמות, ורוחב הקרש אמה, והוא גבהו של הדפום, וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת מהותך והוא נעשה מקשה אחת של שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה גבוה אמה. וזהו יסוד: **עלה אמה וכנס אמה.** אחר שעלה היסוד לגובה אמה מביא דפום אחר שאורך כל קרש שלשים אמה ורוחב הקרש דהיינו גבהו של דפום זה חמש אמות, ונתנו על היסוד, וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת כראשון, ונדבק ביסוד ונעשה מקשה אחת של שלשים אמה על שלשים

משניות מבוארות – קהתי

העזרה היה משתחוה, ומודה על נוי הבנין; אבא יוסי בן חנן חולק על המשנה ששנינו לעיל (א, ד): שבעה שערים היו בעזרה. ולדעת התנא של המשנה ההיא היו שלוש עשרה ההשתחוויות כנגד שלוש עשרה הפרצות שפרצו מלכי יוון בסורג, כמו שהזכרנו לעיל. **שְׁעָרִים דְּרוֹמִיִּים סְמוּכִים לַמַּעֲרָב** — משוכים לצד מערב, והם: **שַׁעַר הָעֶלְיוֹן** — הוא השער הסמוך למערב (אות ל"ז בתרשים), ונקרא "העליון" על שם שהוא נמצא בגובהו של ההר, **שַׁעַר הַדֶּלֶק** — שדרכו היו מכניסים עצים למערכה (אות ל"ו בתרשים); **שַׁעַר הַבְּכוֹרוֹת** — שדרכו היו מכניסים את הבכורות, ששחיטתן כשרה אף בדרום (אות ל"ה); **שַׁעַר הַמַּיִם** — (אות ל"ג), כמו שהמשנה מפרשת והולכת. **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר הַמַּיִם? שֶׁבּוֹ מַכְנִיסִין צְלוֹחִית שֶׁל מַיִם שֶׁל נִסּוּךְ בֶּחָג** — הסוכות (כמבואר במשנה סוכה ד, ט). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: וּבוֹ הַמַּיִם מְפַכִּים וַעֲתִידִין לִהְיוֹת יוֹצְאִין, מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת** — כלומר שמשם יצאו המים שניבא עליהם יחזקאל, כמו שכתוב **(יחזקאל מז, אב)**: "וישיבני אל פתח הבית, והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית קדימה... ויוציאני דרך שער צפונה, ויסבני דרך חוץ אל שער החוץ דרך הפונה קדים, והנה מים מפכים מן הכתף הימנית" וגו'. **וּלְעֶמָּתָן בַּצָּפוֹן סְמוּכִים לַמַּעֲרָב: שַׁעַר יְכָנְיָה** — לדעת בעל "תפארת ישראל" הוא שער הניצוץ (אות מ' בתרשים), ולהלן יבואר למה נקרא "שער יכניה"; **שַׁעַר הַקָּרְבָּן** — שדרכו היו מכניסים את הקרבנות ששחיטתם בצפון (אות מ"א בתרשים), **שַׁעַר הַנָּשִׁים** — שדרכו היו נכנסות הנשים לסמוך על קרבנן (אות מ"ב בתרשים); ולדעת הסובר, שנשים אינן סומכות, היו נכנסות שם על כל פנים לעמוד על קרבנן, **שַׁעַר הַשִּׁיר** — שדרכו היו הלויים מכניסים את כלי השיר; ולדעת בעל "תפארת ישראל" הוא שער בית המוקד (אות מ"ג בתרשים). **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** — של השער הראשון הסמוך למערב — **שַׁעַר יְכָנְיָה? שֶׁבּוֹ יָצָא יְכָנְיָה בְּגָלוּתוֹ** — שנכנס לבית המקדש להשתחוות ויצא דרך שער זה כשהלך לגולה לבבל **(מלכים ב כד, טו)**. **שֶׁבַּמִּזְרָח: שַׁעַר נִיקָנוֹר** — על שם ניקנור שהביא דלתותיו ממצרים, כמו שכבר הזכרנו במקומות אחדים (אות י"ח בתרשים), **וּשְׁנֵי פִּשְׁפְּשִׁים הָיוּ לוֹ** — שני שערים קטנים (אות י"ט בתרשים), **אֶחָד מִימִינוֹ, וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ** — ואף הם כלולים במנין שלושה עשר השערים; **וּשְׁנַיִם בַּמַּעֲרָב** — ושני שערים היו במערב העזרה (אות ל"ט בתרשים), **לֹא הָיָה לָהֶם שֵׁם** — מיוחד, שלא היו משתמשים בהם אלא מעט, לצאת דרכם אל הרחבה שאחורי המקדש **(המאירי)**.

באור משנה א

שש המשניות הראשונות שבפרקנו עוסקות בתאור המזבח החיצון. וכבר בארנו (בהקדמתנו למשנה זבחים ה, ג), שהמזבח היה מורכב משלושה חלקים, בצורת שלושה ריבועים זה על גב זה. משנתנו מבארת את מבנה המזבח על מידותיו וחלקיו. ולהבנת הדברים הרי ציורו (כפי שעוצב על ידי "מכון המקדש"):

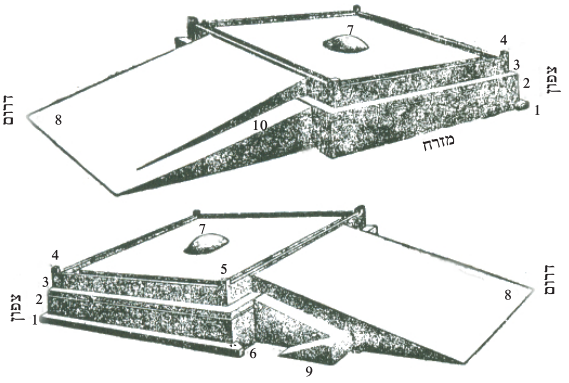

1. היסוד. 2. חוט הסיקרא. 3. הסובב. 4. קרנות המזבח. 5. קרן מערבית דרומית (למעלה) שהיתה משמשת לניסוך המים והיין (משנה זבחים, ו, ב). 6. שני הנקבים בקרן מערבית דרומית, למטה ביסוד, כמין שני חוטמין דקין, שהדמים הנשפכים על יסוד מערבי, ועל יסוד דרומי, יורדין בהן ומתערבין באמת המים שבעזרה, ומשם יוצאים לנחל קדרון (משנה ב בפרקנו). 7. התפוח (ערימת אפר) באמצע המזבח (תמיד ב, ב). 8. הכבש. 10. כבש קטן שעולים בו אל הסובב. 9. כבש קטן שיורדים בו מן הסובב אל היסוד.

הַמִּזְבֵּחַ הָיָה שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם עַל שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם — כלומר הריבוע התחתון של המזבח היה שלושים ושתיים אמה על שלושים ושתיים אמה. **עָלָה אַמָּה** — עלה הריבוע התחתון לגובה אמה, **וְכָנַס אַמָּה** — ונכנס לפנים אמה מכל צד, ועליו נתון הריבוע השני,

עֻלָּה חָמֵשׁ וְכָנַס אַמָּה, זֶה הַסּוֹבֵב; נִמְצָא עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה עַל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה. מְקוֹם הַקְּרָנוֹת — אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה; נִמְצָא עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ עַל עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ. מְקוֹם הִלּוּךְ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים — אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה; נִמְצָא עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מִתְּחִלָּה לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים עַל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים; כּוֹנֵס וְעוֹלֶה בְּמִדָּה זוֹ, עַד שֶׁנִּמְצָא מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה עֶשְׂרִים עַל עֶשְׂרִים; וּכְשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה, הוֹסִיפוּ עָלָיו אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַדָּרוֹם, וְאַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַמַּעֲרָב, כְּמִין גַּמָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מג, טז)**: "וְהָאֲרִיאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ". יָכוֹל שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** (שם)**: "אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו" — מְלַמֵּד שֶׁמִּן הָאֶמְצַע הוּא מוֹדֵד, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְחוּט שֶׁל סִקְרָא**

פירוש ברטנורא

אמה עומד על היסוד. וזה נקרא סובב. והוא גבוה מן היסוד חמש אמות. והיינו כנס אמה, שהוא מתקצר מן היסוד אמה לכל רוח. וחוזר ומביא דפוס שלישי שהוא עשרים ושמונה אמה על עשרים ושמונה אמה, גבוה שלש אמות, ונותנו על הסובב, וממלאו כראשון, וזהו מקום המערכה שהוא ראשו של מזבח. נמצא היסוד בולט ויוצא מן הסובב אמה לכל צד, והסובב בולט מן מקום מערכה אמה לכל צד. ואח"כ מביא דפוס אמה על אמה גובה אמה ונותנו על זית המזבח וממלאו, והוא קרן המזבח. וכן לארבע זויות: **מקום הילוך רגלי הכהנים.** שלא יהיו הכהנים צריכים להלך בין הקרנות, אלא מניחין אמה פנוי ממקום הקרנות ולפנים להילוך רגלי הכהנים: **מתחילה.** בימי שלמה: **לא היה אלא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה.** וכונס ועולה של יסוד וסובב ומקום הקרנות ומקום הלוך רגלי הכהנים עד שנשאר מקום המערכה עשרים על עשרים: **וכשעלו בני הגולה והוסיפו ד' אמות וכו'.** נמצא יסודו שלשים ושתים על שלשים ושתים, ומקום מערכתו עשרים וארבע על עשרים וארבע: **ארבע אמות מן הדרום וארבע אמות מן המערב.** גרסינן. והכי מייתי לה בזבחים פרק קדשי קדשים: **כמין גמא.** גימל יונית שהוא כמין גו"ן הפוכה שלנו. והתם מפרש דמשום שיתין דהיינו הנקבים שיורדין בהן הנסכים, והוסיפו למשוך המזבח לדרום ולמערב. דמעיקרא בימי שלמה, דרשו, מזבח אדמה, אטום כאדמה שלא יהא חלול, וכשהיו מנסכים על גבי המזבח בקרן דרומית מערבית היו הנסכים יורדין מן המזבח לרצפה ושותתים לבור שהיה כרוי שם אצל קרן דרומית מערבית סמוך למזבח, ולא היה בתוך המזבח. ובני הגולה הוסיפו בבנין המזבח עד שהיה אותו בור קלוט לתוך המזבח, ופתחו נקבים לראש המזבח כנגדו לירד שם הנסכים. שהם היו אומרים שתיה כאכילה, מה אכילה מתעכלת במזבח, דהיינו הקרבנות שנשרפים על גבי מזבח, אף שתיה דהיינו נסכים תבלע במזבח. וקרא דמזבח אדמה, דרשי ליה שיהא מחובר באדמה, שלא יבנון על גבי כיפים ולא על גבי מחילות: **שנאמר והאריאל.** מקרא הוא ביחזקאל (מ"ג) שהיה מתנבא על מדת בית שני ושלעתיד לבא: **ואריאל שתים עשרה.** מדת מקום המערכה קאמר שתים עשרה: **אל ארבעת רבעיו.** מלמד שמאמצעיתו מודד שתים עשרה אמה לכל רוח, והיינו עשרים וארבע על עשרים וארבע: **וחוט הסיקרא חוגרו באמצע.** חוט אדום היה עשוי סביב למזבח באמצעו לסוף חמש אמות של גובהו, דהיינו אמה אחת למטה מעליונו של סובב: **להבדיל בין דמים העליונים.** חטאת בהמה ועולת העוף שדמן נזרק למעלה מחוט הסיקרא: **לדמים התחתונים.** לכל שאר קרבנות

משניות מבוארות – קהתי

זֶה הַיְסוֹד — אותה הבליטה התחתונה, שהיא גבוהה אמה ורחבה אמה, נקראת "יסוד"; ולהלן (בסוף משנתנו) יבואר, שבליטת היסוד לא הקיפה את כל צדדי המזבח. **נִמְצָא** — הריבוע האמצעי, **שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים** — אמה. **עֻלָּה** — הריבוע האמצעי, **חָמֵשׁ** — לגובה חמש אמות, **וְכָנַס אַמָּה** — ונכנס לפנים אמה מכל צד, ועליו היה נתון הריבוע העליון; **זֶה הַסּוֹבֵב** — היינו הבליטה השנייה, שהיתה גבוהה חמש אמות ורחבה אמה, נקראת "סובב" על שם שהקיפה את המזבח כולו; **נִמְצָא** — הריבוע העליון, שהוא גג המזבח, **עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה עַל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה** — אמה; וגובהו שלוש אמות (עיין "תוספות יום טוב"). **מְקוֹם הַקְּרָנוֹת, אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה** — בארבע פינותיו של גג המזבח היו ארבע "קרנות המזבח", שכל אחת מהן היתה בת אמה מעוקבת, אמה על אמה בגובה אמה; **נִמְצָא** — שטח המזבח לפנים מן הקרנות, **עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ עַל עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ** — אמה. **מְקוֹם הִלּוּךְ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה** — מסלול הכהנים על המזבח היה ברוחב אמה מכל צד, לפנים מן הקרנות; **נִמְצָא** — שטח המזבח לפנים ממסלול הכהנים, **עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע** — אמה, **מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה** — ואותו שטח של עשרים וארבע אמה על עשרים וארבע אמה נשאר לצורך המערכה. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מִתְּחִלָּה** — בבית ראשון של שלמה, **לֹא הָיָה** — הריבוע התחתון, היינו שטח היסוד, **אֶלָּא שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים עַל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים** — אמה; והיה **כּוֹנֵס וְעוֹלֶה בְּמִדָּה זוֹ** — אמה ליסוד, אמה לסובב, אמה למקום הקרנות, ואמה למקום הילוך רגלי הכהנים, הרי ארבע אמות לכל צד, **עַד שֶׁנִּמְצָא מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה עֶשְׂרִים עַל עֶשְׂרִים** — אמה, כמו שכתוב (דברי הימים ב ד, א): "ויעש מזבח נחושת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו". **וּכְשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה** — מבבל, ובנו את הבית השני, **הוֹסִיפוּ עָלָיו** — על המזבח, היינו על כל ריבוע וריבוע, **אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַדָּרוֹם, וְאַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַמַּעֲרָב, כְּמִין גַּמָּא** — כצורת אות יוונית גמא (Γ). ונמצא מקום המערכה עשרים וארבע על עשרים וארבע, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאֲרִיאֵל** (המזבח, היינו מקום המערכה) **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ". יָכוֹל** — אתה לומר — **שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** — בהמשך הכתוב: **"אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו", מְלַמֵּד שֶׁמִּן הָאֶמְצַע הוּא מוֹדֵד, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ** — מכאן שמקום המערכה הוא עשרים וארבע על עשרים וארבע. בגמרא (זבחים סא, ב) מבואר, שמשום השיתין, היינו הבור שיורדים לתוכו הנסכים, הוסיפו בבית שני על המזבח ארבע אמות מן הדרום וארבע אמות מן המערב, שכן בימי שלמה דרשו: "מזבח אדמה" — אטום כאדמה, שלא יהא חלול, וכשהיו מנסכים על גבי המזבח בקרן דרומית מערבית, היו הנסכים יורדים מן המזבח לרצפה ושותתים לבור הנקרא "שיתין" שאצל קרן דרומית מערבית סמוך למזבח; וכשבאו בני הגולה, הוסיפו בבנין המזבח, עד שיהא אותו בור תחת המזבח, ועשו נקבים בראש המזבח שדרכם ירדו הנסכים לתוך השיתין שתחת המזבח, שכן דרשו: שתיה כאכילה. מה אכילה במזבח אף שתיה במזבח, כלומר כשם שהקרבנות מתעכלים על גבי המזבח, כך הנסכים צריך שייבלעו במקום המזבח. ומה שכתוב: "מזבח אדמה", דרשו, שאין כוונת הכתוב אלא שיהא מחובר באדמה, שלא לבנותו על גבי כיפים ולא על גבי מחילות (ברטנורא; ועיין "תפארת ישראל"). **וְחוּט שֶׁל סִקְרָא** — קו אדום, **חוֹגְרוֹ בָּאֶמְצַע** — היה מקיף את המזבח באמצעו. גובה המזבח היה עשר אמות: אמה אחת היסוד, חמש אמות הסובב, שלוש אמות החלק העליון, ואמה אחת הקרנות, הרי עשר; ובגובה חמש אמות מהרצפה, וארבע אמות מן היסוד (היינו אמה אחת למטה מהסובב), היה חוט הסיקרא (ראה בציור), **לְהַבְדִּיל בֵּין הַדָּמִים הָעֶלְיוֹנִים** — דם חטאת בהמה ועולת העוף הנזרק למעלה מחוט הסיקרא, **לַדָּמִים הַתַּחְתּוֹנִים** — לדם שאר הקרבנות הנזרק למטה מחוט הסיקרא. **וְהַיְסוֹד הָיָה מְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי כָל הַצָּפוֹן, וְעַל פְּנֵי כָל הַמַּעֲרָב** — בליטת היסוד לא היתה מקיפה את כל צדדי המזבח אלא היתה נמשכת על פני צד צפון (32 אמה), ועל פני צד מערב (32 אמה), **וְאוֹכֵל בַּדָּרוֹם אַמָּה אַחַת, וּבַמִּזְרָח אַמָּה אַחַת** — ממערב היתה בליטת היסוד נכנסת אמה אחת לצד דרום, וכן מצפון

חוֹגְרוֹ בָּאֶמְצַע, לְהַבְדִּיל בֵּין הַדָּמִים הָעֶלְיוֹנִים לַדָּמִים הַתַּחְתּוֹנִים. וְהַיְסוֹד הָיָה מְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי כָּל הַצָּפוֹן, וְעַל פְּנֵי כָּל הַמַּעֲרָב, וְאוֹכֵל בַּדָּרוֹם אַמָּה אַחַת, וּבַמִּזְרָח אַמָּה אַחַת.

ב וּבְקֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית הָיוּ שְׁנֵי נְקָבִים, כְּמִין שְׁנֵי חֹטְמִין דַּקִּין, שֶׁהַדָּמִים הַנִּתָּנִין עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי וְעַל יְסוֹד דְּרוֹמִי — יוֹרְדִין בָּהֶן, וּמִתְעָרְבִין בָּאַמָּה, וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן.

ג לְמַטָּה בָּרִצְפָּה בְּאוֹתָהּ הַקֶּרֶן — מָקוֹם הָיָה שָׁם אַמָּה עַל אַמָּה, וְטַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ, וְטַבַּעַת הָיְתָה קְבוּעָה בָּהּ. שֶׁבּוֹ יוֹרְדִין לַשִּׁית, וּמְנַקִּין אוֹתוֹ. וְכֶבֶשׁ הָיָה לִדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם עַל רֹחַב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה, וּרְבוּבָה הָיְתָה לוֹ בְּמַעֲרָבוֹ, שֶׁשָּׁם הָיוּ נוֹתְנִים פְּסוֹלֵי חַטַּאת הָעוֹף.

ד אֶחָד אַבְנֵי הַכֶּבֶשׁ, וְאֶחָד אַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ — מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם, וְחוֹפְרִין לְמַטָּה מֵהַבְּתוּלָה, וּמְבִיאִים מִשָּׁם אֲבָנִים

פירוש ברטנורא

שזריקת דמן למטה מן החוט: **ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת.** המזבח כולו היה בחלקו של בנימין, חוץ מאמה אחת על פני אורך הדרום ואמה אחת על פני אורך המזרח שהיה תופס מחלקו של יהודה, אלא שלא היתה אמה שבמזרח על פני כל המזרח, שכשמגיע לקרן מזרחית צפונית היתה כלה בתוך אמה לקרן, וכן אכילת האמה הדרומית לא היתה מהלכת על פני כל הדרום, שכשמגיע לקרן דרומית מערבית היתה כלה סמוך לקרן אמה. ונמצאו שלש קרנות המזבח בחלקו של בנימין, וקרן דרומית מזרחית בלבד היתה בחלקו של יהודה. ולפי שבירך יעקב את בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד (בראשית מ"ט) ומתרגמינן ובאחסנתיה יתבני מקדשא, דבר המקודש לדמים לא יהא אלא בחלקו של בנימין, לפיכך לא עשו יסוד למזבח בקרן דרומית מזרחית, לפי שלא היתה בחלקו של טורף, ולא היו דמים ניתנים למטה באותו קרן. וכשהיו עושים דפוס מרובע ליסוד למלאותו אבנים וסיד וזפת ועופרת כדאמרן, היו משימים עץ או כל דבר באותו זוית של דרומית מזרחית, כדי שלא תתמלא הזוית ההיא, ואח"כ שומטין העץ ונשאר אותו קרן פנוי בלי יסוד. ומפני זה נקרא החלק האמצעי של מזבח סובב, לפי שהוא מקיף וסובב כל הקרנות, משא"כ ביסוד:

ב ובקרן מערבית דרומית. למטה באמה של יסוד היו שני נקבים: **שהדמים הניתנים על יסוד מערבי.** כגון שיירי הדם של חטאות הפנימיות, שלאחר כל המתנות היה שופך שיירי הדם על יסוד מערבי: **ועל יסוד דרומי.** שיירי הדם של היצונות: **יורדין.** דרך אותן נקבים, ומתערבים באמת המים שבעזרה, ומשם יוצאין לנחל קדרון. ובעלי גנות היו קונים אותן מן הגזברים לזבל בהן את הקרקע:

ג באותו הקרן. של מערבית דרומית: **שבו יורדין לשית.** לחלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים: **וכבש היה לדרומו של מזבח.** כמין גשר משופע ועשוי מדרון שבו עולין ויורדין מן המזבח. שלא היה אפשר לעלות לו במעלות משום שנאמר (שמות כ') ולא תעלה במעלות על מזבחי: **שלשים ושתים.** ארכו היה נתון מדרום לצפון, ורחבו ממזרח למערב שש עשרה אמה: **ורבובה.** כמין חלון חלול. ואמה על אמה היה, ובכבש עצמו למערבו היה עומד: **רבובה.** כמו נבובה, לשון נבוב לחות: **נותנין פסולי חטאת העוף.** שיהיו שם עד שיבואו לידי נותר ואח"כ יצאו לבית השריפה:

ד מבקעת בית כרם. היו מביאים אותן: **מן הבתולה.** קרקע שלא חפרו שם מעולם: **והפנימה.** פוסלת באבנים: **בכל דבר.** ואפילו לא נפגמו בברזל:

משניות מבוארות – קהתי

היתה נכנסת אמה אחת לצד מזרח, וכל שאר צד דרום וצד מזרח היה בלי בליטת היסוד (ואוכל היינו ותופס, שהיה היסוד תופס בדרום אמה אחת בלבד, וכן במזרח, כמו שבארנו; ראה בציור). יש מפרשים, שכוונת המשנה היא, שבליטת היסוד היתה נמשכת אף על פני דרום (31 אמה), ואף על פני מזרח (31 אמה), ורק בקרן דרומית מזרחית חסרה היתה בליטת היסוד, אמה אחת לצד דרום ואמה אחת לצד מזרח, וזהו ששנינו כאן: "ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת", היינו שבקרן דרומית מזרחית נאכלה אמה מכאן ואמה מכאן, שלא נעשתה שם בליטת היסוד (עיין גמרא ורש"י זבחים נג, ב; ועיין במפרשי המשנה). על כל פנים בקרן דרומית מזרחית לא היתה בליטת היסוד לדברי הכל.

הרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב, שלא הזכיר התנא של משנתנו גובה המזבח כולו, לפי שהוא מפורסם, שלא נשתנה; וכן אמרו: המזבח שעשה משה עשר אמות (גובהו), ושעשה שלמה עשר אמות, ושעשו בני הגולה עשר אמות. ומה שכתוב (שמות כז, א): "ושלוש אמות קומתו" היינו משפת מערכה (סובב) ולמעלה (כלומר החלק העליון של המזבח בלבד). וכבר נתבאר, שגבהו עשר אמות: אמה יסוד, וחמש — סובב, ושלוש — מקום המערכה, ואמה קרנותיו, לפי שכל קרן היא אמה על אמה ברום אמה.

בענין מידת האמה שנוי במסכת כלים: כל האמות היו בינוניות (של 6 טפחים), חוץ ממזבח הזהב והקרן והסובב והיסוד (של המזבח החיצון), כלומר שכל אלה נמדדו באמה של חמישה טפחים (עיין רמב"ם בפירושו למשנתנו, שמדקדק לפי זה במידות המזבח; ועיין תוספות יום טוב).

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת בענין תיאור המזבח.

וּבְקֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית — בזווית למטה, על גבי היסוד, **הָיוּ שְׁנֵי נְקָבִים, כְּמִין שְׁנֵי חֹטְמִין דַּקִּין** — אחד פונה למערב ואחד פונה לדרום, ולתוכם היו שופכים את שיירי הדם, **שֶׁהַדָּמִים הַנִּתָּנִין עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי** — שיירי הדם של החטאות הפנימיות הנשפכים על יסוד מערבי, היינו בנקב המערבי, **וְעַל יְסוֹד דְּרוֹמִי** — שיריי הדם של שאר הקרבנות הנשפכים על יסוד דרומי, היינו בנקב הדרומי (כמו ששנינו בזבחים ה, א-ג), **יוֹרְדִין בָּהֶן** — בנקבים הללו, **וּמִתְעָרְבִין בָּאַמָּה** — באמת המים שבעזרה, **וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן** — ובעלי גינות היו קונים אותם מן הגזברים לזבל בהם גינותיהם (כמו ששנינו יומא ה, ו).

באור משנה ג

לְמַטָּה בָּרִצְפָּה בְּאוֹתָהּ הַקֶּרֶן — מערבית דרומית, **מָקוֹם הָיָה שָׁם אַמָּה עַל אַמָּה, וְטַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ** — היה מונח על מקום זה (ראה בתרשים המקדש אות מ"ט) **וְטַבַּעַת הָיְתָה קְבוּעָה בָּהּ** — בטבלא, כדי להרים את הטבלא, **שֶׁבּוֹ יוֹרְדִין לַשִּׁית** — לחלל שמתחת ליסוד המזבח, שהדמים שותתים לשם, **וּמְנַקִּין אוֹתוֹ** — מהדמים הקרושים, המעכבים את זרימת הדם ("תפארת ישראל").

וְכֶבֶשׁ — כמין גשר משופע, **הָיָה לִדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ** — שבו עולים אל המזבח: **שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם עַל רֹחַב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה** — ארכו של הכבש, מן הרצפה עד לגג המזבח, היה שלושים ושתיים אמה; ורחבו, ממזרח למערב, היה שש עשרה אמה. **וּרְבוּבָה הָיְתָה לוֹ בְּמַעֲרָבוֹ** — כמין חלון מרובע היה במערבו של הכבש, אמה על אמה, והיה נקרא "רבובה" (**תוספתא זבחים ז, ו**). **שֶׁשָּׁם הָיוּ נוֹתְנִים פְּסוֹלֵי חַטַּאת הָעוֹף** — שיהיו שם עד שיבואו לידי נותר, ואחר כך יצאו לבית השריפה.

באור משנה ד

אֶחָד אַבְנֵי הַכֶּבֶשׁ — בין אבני הכבש, שעולים בו למזבח, **וְאֶחָד אַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ** — ובין אבני המזבח, **מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם** — היו מביאים אותן; והוא מקום הסמוך לירושלים. במפרשים מבואר, לפי שהאבנים במקום ההוא היו חלקות (**המאירי; "תפארת ישראל"**),

שְׁלֵמוֹת, שֶׁלֹּא הוּנַף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל; שֶׁהַבַּרְזֶל פּוֹסֵל בִּנְגִיעָה, וּבִכְפִיגִימָה לְכָל דָּבָר. נִפְגְּמָה אַחַת מֵהֶן — הִיא פְּסוּלָה, וְכֻלָּן כְּשֵׁרוֹת. וּמְלַבְּנִים אוֹתָן פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה: אַחַת בַּפֶּסַח, וְאַחַת בְּחָג; וְהַהֵיכָל — פַּעַם אַחַת בַּפֶּסַח. רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עֶרֶב שַׁבָּת מְלַבְּנִים אוֹתוֹ בְּמַפָּה, מִפְּנֵי הַדָּמִים. לֹא הָיוּ סָדִין אוֹתָן בְּכָפִים שֶׁל בַּרְזֶל, שֶׁמָּא יִגַּע וְיִפָּסֵל; שֶׁהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ בַדִּין שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ.

ה וְטַבָּעוֹת הָיוּ לִצְפוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, שִׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה שֶׁל שֵׁשׁ שֵׁשׁ, שֶׁעֲלֵיהֶן שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים. בֵּית הַמִּטְבְּחַיִם הָיָה לִצְפוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְעָלָיו שְׁמוֹנָה עַמּוּדִים נְגָסִין, וּרְבִיעִין שֶׁל אֶרֶז עַל גַּבֵּיהֶן, וְאֻנְקְלָיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ קְבוּעִין בָּהֶם, וּשְׁלֹשָׁה סְדָרִים הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁבָּהֶם תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין, עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים.

ו הַכִּיּוֹר הָיָה בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וּמָשׁוּךְ כְּלַפֵּי הַדָּרוֹם. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים אַמָּה; וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה

פירוש ברטנורא

ומלבנים אותן. בסיד, פעמים בשנה: **רבי אומר כו׳.** לא פליג אתנא קמא, אלא מוסיף לומר דבכל ערב שבת היו מקנחים אותן במפה מפני הדמים: **לא היו סדין אותו בכפים.** אמלתיה דתנא קמא מהדר, כשהיו מלבנים אותן בסיד פעמים בשנה, לא היו סדין אותן בכפות של בנאים שרגילים לסוד בו:

ה וטבעות היו בצפונו של מזבח. לפי שלא היו כופתים את התמיד כדתנן במסכת תמיד, התקין יוחנן כהן גדול עשרים וארבע טבעות לעשרים וארבעה משמרות כהונה, והיו קבועות ברצפה עשויות כמין קשת שהיו מכניסים בהן צואר בהמה בשעת שחיטה ונועצים ראש הטבעת בארץ. והיו לצפונו של מזבח, לפי שקדשי קדשים שחיטתן בצפון: **שמונה עמודים נגסים.** עמודים של אבן נמוכין: **ורביעין של ארז.** חתיכות מרובעות של ארז היו על העמודים: **ואונקליות.** כעין מזלגות אנציני״ש בלע״ז: **היו קבועין.** באותן רביעין של ארז, ותולין בהן הבהמה: **ושלשה סדרים.** של אונקליות זו למעלה מזו היו בכל חתיכת עץ, לתלות בהמה גדולה או קטנה: **על שלחנות של שיש.** שעליהן מדיחין הקרבים, לפי שהשיש מקרר ומצנן ושומר הבשר שלא יסריח:

ו הכי גרסינן, רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה, אמה אמה ורובד שלש, אמה אמה ורובד ארבע. ר׳ יהודה אומר העליונה

משניות מבוארות – קהתי

וְחוֹפְרִין לְמַטָּה מֵהַבְּתוּלָה — מן הקרקע הבתולה, שעדיין לא חפרו בה מעולם, **וּמְבִיאִים מִשָּׁם אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, שֶׁלֹּא הוּנַף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל** — כלומר שלא נגע בהן ברזל, כמו שנאמר (**דברים כז, הו**): ״ובנית שם מזבח לה׳ א־להיך, מזבח אבנים, לא תניף עליהם ברזל. אבנים שלמות תבנה את מזבח ה׳ אלהיך״, **שֶׁהַבַּרְזֶל פּוֹסֵל בִּנְגִיעָה** — אבנים שנגע בהן ברזל פסולות הן למזבח, שנאמר (**שמות כ, כב**): ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית (לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן בברזל — **רש״י**), כי חרבך הנפת עליה ותחללֵיה״ (ולפלא מה שכותב הרמב״ם בהל׳ בית הבחירה א, יג: ״המזבח אין עושים אותו אלא בנין אבנים גזית״. ואמנם דעת רבים היא, שזו טעות סופר, ויש למחוק תיבת ״גזית״. עיין מהדורה חדשה מצולמת מדפוס רומי ר״מ בהוצאת מוסד הרב קוק תשט״ו). **וּבִכְפִיגִימָה לְכָל דָּבָר** — ויש גורסים: והפגימה בכל דבר (**הערוך; המאירי; הרא״ש**), כלומר הפגימה פוסלת באבנים בכל דבר שנעשית הפגימה, אפילו שלא בברזל (**עיין ״תפארת ישראל״, שמבואר שם לפי הנוסח שלפנינו**). **נִפְגְּמָה אַחַת מֵהֶן** — אחת מן האבנים שבמזבח הבנוי, **הִיא פְּסוּלָה** — אותה האבן הפגומה פסולה, **וְכֻלָּן כְּשֵׁרוֹת** — ושאר אבני המזבח כשרות; ומחליפים את הפגומה באבן שלמה. **וּמְלַבְּנִים אוֹתָן** — סדים אותם בסיד, **פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה: אַחַת בַּפֶּסַח, וְאַחַת בְּחָג** — פעם אחת קודם הפסח ופעם אחת קודם חג הסוכות; **וְהַהֵיכָל** — היינו כל בנין המקדש (**״תוספות יום טוב״; עיין להלן ד, ו**), **פַּעַם אַחַת בַּפֶּסַח** — היו מלבנים אותו פעם אחת בשנה, קודם הפסח. **רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עֶרֶב שַׁבָּת מְלַבְּנִים אוֹתוֹ** — היו מקנחים את המזבח, **בְּמַפָּה** — במטפחת, **מִפְּנֵי הַדָּמִים** — כדי לנקותו מן הדמים. **לֹא הָיוּ סָדִין אוֹתָן** — פיסקה זו חוזרת לדברי תנא קמא, שלא היו סדים את המזבח והכבש, **בְּכָפִיס שֶׁל בַּרְזֶל** — בכף הסיידים העשוי מברזל (יש גורסים: בכפים של ברזל, ויש גורסים: בכפות), **שֶׁמָּא יִגַּע** — הברזל באבני המזבח, מבלי שתהא בו חציצת הסיד, **וְיִפָּסֵל** — אותן; ויש מפרשים, שנגיעת הברזל באבן מן המזבח פוסלת את כל המזבח (**ביאורי הגר״א**). ולמה הברזל פוסל בנגיעה? **שֶׁהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם** — שעושים ממנו כלי מלחמה והשחתה המקצרים ימיו של אדם, **וְהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם** — שאדם מביא עליו קרבן ומתכפר על חטאו וזוכה לברכת ה׳ ולאריכות ימים, **אֵינוֹ בַדִּין שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ** — יש מפרשים שהוא הדין להיכל ולעזרות שנגיעת הברזל פוסלת בהם (**הראב״ד; ״תפארת ישראל״; ועיין ״כסף משנה״ על הרמב״ם הל׳ בית הבחירה א, טז – שחולק על כך**).

באור משנה ה

וְטַבָּעוֹת הָיוּ לִצְפוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ — קבועות ברצפה מצד צפון של המזבח, **שִׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע** — שש מערכות, שבכל אחת מהן ארבע טבעות, היינו עשרים וארבע טבעות, טבעת לכל משמר, (ראה תרשים אות מ״ו). **וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה** — סדרים, **שֶׁל שֵׁשׁ שֵׁשׁ** — טבעות בכל סדר, **שֶׁעֲלֵיהֶן שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים** — שמכניסים בהן את צואר הבהמה (ולפי הרמב״ם: רגלי הבהמה). שתהא נוחה לשחיטה. **בֵּית הַמִּטְבְּחַיִם הָיָה לִצְפוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ** — היינו בצד צפון של העזרה, **וְעָלָיו** — על מקום בית המטבחיים, **שְׁמוֹנָה עַמּוּדִים** — של אבן, **נְגָסִין** — נמוכים (אות מ״ד בתרשים). **וּרְבִיעִין שֶׁל אֶרֶז עַל גַּבֵּיהֶן** — ריבועים של ארז היו מונחים על גבי העמודים, **וְאֻנְקְלָיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל** — ווים, שראשיהם כפופים, **הָיוּ קְבוּעִין בָּהֶם** — באותם הריבועים שעל גבי העמודים, **וּשְׁלֹשָׁה סְדָרִים** — של אונקליות, **הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** — מן הרביעין, **שֶׁבָּהֶם** — באונקליות, **תּוֹלִין** — את הקרבן, **וּמַפְשִׁיטִין** — את עורו, **עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים** — שהיו מניחים את הבהמה על השולחנות, כדי שלא תהא נגררת על הארץ. (עיין באורנו למשנה תמיד ג, ה).

באור משנה ו

הבנין שלפני ההיכל נקרא אולם. משנתנו באה לתאר מה היה בחלק העזרה שבין האולם ולמזבח.

הַכִּיּוֹר הָיָה בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וּמָשׁוּךְ כְּלַפֵּי הַדָּרוֹם — כלומר שלא היה בין האולם ולמזבח ממש, אלא משוך לצד הכותל הדרומי של העזרה (אות נ״ב בתרשים). **בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים אַמָּה; וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם** — שבהן היו

מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם, רוּם מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ אַמָּה; אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ, וְאַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ; וְהָעֶלְיוֹנָה — אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד אַרְבַּע; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעֶלְיוֹנָה — אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד חָמֵשׁ.

ז פִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם גָּבְהוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה. וְחָמֵשׁ מַלְתְּרָאוֹת שֶׁל מֵילַת הָיוּ עַל גַּבָּיו. הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַפֶּתַח אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה. שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה עוֹדֶפֶת עָלֶיהָ אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה; נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה שְׁלֹשִׁים אַמָּה. וְנִדְבָּךְ שֶׁל אֲבָנִים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת.

ח וּכְלוֹנָסוֹת שֶׁל אֶרֶז הָיוּ קְבוּעִין מִכָּתְלוֹ שֶׁל הֵיכָל לְכָתְלוֹ שֶׁל אוּלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְעַט. וְשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ קְבוּעוֹת בְּתִקְרַת הָאוּלָם, שֶׁבָּהֶן פִּרְחֵי כְהֻנָּה עוֹלִין, וְרוֹאִין אֶת הָעֲטָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ו, יד): "וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה, לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל ה'". גֶּפֶן שֶׁל זָהָב הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל,

פירוש ברטנורא

אמה אמה ורובד חמש. כך כתב רבי ברוך שמצא בנוסחאות ישנות מדוייקות. והכי פירושה, **רום,** גובה המעלה, חצי אמה. כמו שהיו כולן: **ושלחה.** דהיינו משך רוחב המעלה, שזהו מדרך הרגל, היה אמה. ומעלה שניה ושלישית, כל אחת היה שלחה אמה, והיינו אמה אמה דקתני: **ורובד שלש.** מעלה רביעית היה רחבה שלש אמות. ורובד דקתני, היינו שורה של רצפה, כמו מוקף רובדים של אבן, על הרובד הרביעי שבעזרה. לפי שהרצפה היתה רחבה בלא מעלה, ומשום הכי לא אמר שלחה שלש, אלא רובד שלש, כלומר שורת הרצפה: **ואמה אמה.** כלומר מעלה חמישית וששית, כל אחת היה שלחה אמה: **ורובד שלש.** ומעלה שביעית היה רחבה שלש אמות: **העליונה אמה אמה ורובד ארבע.** פירוש, המעלה העליונה שהיא המעלה של שתים עשרה לאחר ארבע מעלות שהיה לכל אחת אמה, המעלה העליונה היתה רחבה ארבע אמות עד האולם. נמצאו כל המעלות תשע עשרה אמות מן הראשונה עד האולם. ושלש אמות רוחב של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחילת המעלות, הרי עשרים ושתים אמות בין האולם ולמזבח: **ר' יהודה אומר העליונה רובד חמש.** עד האולם. דסבר לסוף שתי אמות של מזבח מתחילות המעלות:

ז חמש אמלתראות. קורות מצויירות ומכויירות: **של מילת.** של אילן שגדלים בו עפצים שקרויין מילין. כדאמרינן בגיטין [דף י"ט] חיישינן שמא במי מילין כתבו: **התחתונה.** הקורה התחתונה מושכבת על משקוף הפתח לרחבו של פתח שהוא רחב עשרים אמה, והקורה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים ושתים. וקורה שניה שלמעלה הימנה עודפת על הראשונה אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים וארבעה. והשלישית עשרים ושש, והרביעית עשרים ושמונה, וחמישית שלשים: **ונדבך.** שורה. כמו נדבכים די אבן גלל (עזרא ו'): **בין כל אחת ואחת.** חמש קורות אלו לא היו נוגעות זו בזו, אלא שורה של בנין של אבנים היתה בין זו לזו:

ח שלא יבעטו. שלא יטו הכתלים ליפול מחמת גובהן, והיו הכלונסות הללו הנמשכים מכותל זה לכותל זה סומכים שני הכתלים שלא יפלו: **ורואין את העטרות.** שבחלונות של היכל: **כל מי שהוא מתנדב.** זהב להיכל ורוצה שהזהב עצמו שהתנדב יתנוהו בהיכל לפי שהיה כולו מצופה זהב, היה עושה

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

עולים לאולם (אות נ"ג בתרשים). **רוּם מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה** — כל מעלה היתה גבוהה חצי אמה, **וְשִׁלְחָהּ אַמָּה** — ורוחבה אמה; **אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ, וְאַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ** — מעלה ראשונה ושניה היתה כל אחת רחבה אמה, ואחריהן היתה מעלה הנקראת "רובד", היינו שורה של אבני רצפה, שרוחבה שלוש אמות, ואחרי הרובד שוב שתי מעלות, ואחריהן רובד של שלוש אמות, ושוב שתי מעלות ורובד, הרי שלושה סדרים הכוללים שש מעלות ושלושה רובדים ובין כולם חמש עשרה אמה, **וְהָעֶלְיוֹנָה** — והמעלה העליונה, היינו הסדר העליון, **אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד אַרְבַּע** — שתי מעלות שכל אחת רחבה אמה, והרובד העליון הסמוך לאולם רוחבו ארבע אמות; נמצא שש אמות בסדר העליון, ובכל הסדרים היו עשרים ואחת אמה, ואמה אחת היתה בין המזבח לבין המעלה הראשונה, הרי עשרים ושתיים אמה בין האולם ולמזבח. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעֶלְיוֹנָה אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד חָמֵשׁ** — רבי יהודה סובר, שלא היה ריווח אמה בין המזבח לבין המעלה הראשונה, אלא הרובד העליון היה רחב חמש אמות.

בארנו ענין המעלות לפי פירוש הגר"א ו"תפארת ישראל", שהיו ארבעה סדרים של שתי מעלות ורובד: רוחב כל מעלה אמה אחת; רוחב שלושת הרובדים הראשונים של שלוש שלוש אמות, ורוחב הרובד העליון של ארבע או חמש אמות. ואף על פי שהמשנה אינה מונה אלא שני סדרים של "אמה אמה ורובד שלוש" מלבד הסדר העליון, מכל מקום כוונתה היא שהיו שלושה סדרים כאלה, שכן דרך המשנה להזכיר פעמיים דבר החוזר כמה פעמים.

ברם, הרב מברטנורא מפרש, שלא היו בין הכל אלא שלושה סדרים, דהיינו הסדר הראשון שלמטה היה של שלוש מעלות בנות אמה אחת רוחב, ורובד של שלוש אמות; הסדר השני היה של שתי מעלות בנות אמה אחת, ורובד של שלוש אמות; והסדר השלישי היה של ארבע מעלות בנות אמה אחת, והרובד העליון של ארבע או חמש אמות.

באור משנה ח

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת והיא מוסיפה לתאר את האולם.

וּכְלוֹנָסוֹת — קורות — **שֶׁל אֶרֶז הָיוּ קְבוּעִין מִכָּתְלוֹ שֶׁל הֵיכָל לְכָתְלוֹ שֶׁל אוּלָם** — ששימשו לו משען, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְעַט** — שלא יטה הכותל ליפול מרוב גובהו. **וְשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ קְבוּעוֹת בְּתִקְרַת הָאוּלָם** — השתלשלו וירדו לתוך האולם, **שֶׁבָּהֶן פִּרְחֵי כְהֻנָּה** — צעירי הכהנים — **עוֹלִין, וְרוֹאִין אֶת הָעֲטָרוֹת** — כעין כיפות מוזהבות (**תוספות בשם הגאונים גיטין ז, א**), או עטרות ממש, שבחלונות של ההיכל, **שֶׁנֶּאֱמַר** — בספר זכריה: **"וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה, לְזִכָּרוֹן**

וּמֶדְלָה עַל גַּבֵּי כְּלוֹנָסוֹת. כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב עָלֶה, אוֹ גַּרְגִּיר, אוֹ אֶשְׁכּוֹל — מֵבִיא וְתוֹלֶה בָּהּ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה הָיָה, וְנִמְנוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים.

פרק רביעי

א פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל גָּבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְאַרְבַּע דְּלָתוֹת הָיוּ לוֹ: שְׁתַּיִם בִּפְנִים, וּשְׁתַּיִם בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מא, כג): "וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ". הַחִיצוֹנוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַפֶּתַח, לְכַסּוֹת עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל, וְהַפְּנִימִיּוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַבַּיִת, לְכַסּוֹת אַחַר הַדְּלָתוֹת; שֶׁכָּל הַבַּיִת טוּחַ בְּזָהָב, חוּץ מֵאַחַר הַדְּלָתוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתוֹךְ הַפֶּתַח הָיוּ עוֹמְדוֹת וּכְמִין אִצְטְרָמִיטָה הָיוּ וְנִקְפָּלוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶן, אֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה וְאֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, חֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן, וַחֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם, כד): "וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדֶּלֶת, שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת, שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת, וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת".

פירוש ברטנורא

מאותו זהב שמתנדב כדמות גרגיר או עלה או אשכול ותולה בה: **ונמנו עליה שלש מאות כהנים.** מכובד הזהב מרובה שהיה בה, הוצרכו שלש מאות כהנים לטלטלה ולפנותה ממקום למקום. וזה אחד מן המקומות שדברו חכמים לשון הבאי, דלאו דוקא שלש מאות כהנים, ולא נתכוין ר' אליעזר ברבי צדוק אלא להודיע שזהב הרבה התנדבו שם:

ד א פתחו של היכל. שתים בפנים. בעובי הכותל שכלפי פנים: **ושתים בחוץ.** בעוביו שכלפי החוץ. שעוביו של כותל ההיכל היה שש אמות, ולסוף אמה חיצונה של עובי הכותל היו הדלתות החיצונות אחד לימין הפתח ואחד לשמאלו, כל דלת מהן רחבה חמש אמות, וכשהיו נעולות היו נוגעות זו בזו וסותמות רוחב חלל הפתח שרחבו עשר אמות, וכשהיו נפתחות לצד פנים מכסות חמש אמות של עובי הכותל. ושתים דלתות אחרות כמדות אלו היו קבועות בסוף עובי הכותל לצד פנים, וכשהן נפתחות מכסות חמש אמות מפה וחמש אמות מפה מרוחב כותל ההיכל בפנים, ושם לא היה הכותל טוח בזהב כמו שאר הבית, לפי שלא היה נראה: **אצטרמיטה.** לוחות של פרקים מחוברות על ידי חוליות, והן נפתחות, וכשרוצה נכפפות ונכפלות זו על זו. כך היו כל הדלתות הללו בין שלפנים בין שלחוץ מחוברות על ידי חוליות, ולסוף חצי אמה של עובי הכותל היו קבועות, בין הדלתות שבפנים בין אותן שבחוץ, וחמש אמות של עובי הכותל מפסיקות בין הדלתות החיצונות לדלתות הפנימיות. וכל דלת היה של חמש אמות מחובר משתי לוחות, כל לוח שתי אמות ומחצה, וכשנפתח הדלת החיצון לצד פנים היה חציו נכפף ונכפל זה על זה, ומכסה מעובי הכותל אמתים וחצי, וכן הדלת הקבוע בפנים כשנפתח לצד

משניות מבוארות – קהתי

בְּהֵיכַל ה׳״ — שהם נדבו אותן, **גֶּפֶן שֶׁל זָהָב הָיְתָה עוֹמֶדֶת** — באולם — **עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וּמֶדְלָה עַל גַּבֵּי כְּלוֹנָסוֹת** — מורמת ומשוכה על גבי מוטות; ומפרש הרמב״ם, שעשו צורת גפן כדי להתברך כגפן, וכנסת ישראל נמשלה לגפן. **כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב עָלֶה, אוֹ גַּרְגִּיר, אוֹ אֶשְׁכּוֹל** — כל מי שהיה מתנדב זהב בצורת עלה או גרגיר או אשכול, **מֵבִיא וְתוֹלֶה בָּהּ** — באותה גפן, על ידי כהן. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה הָיָה, וְנִמְנוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים** — מפני כובד הזהב שבה היו צריכים לשלוש מאות כהנים כדי לטלטלה ולפנותה ממקום למקום. בגמרא **(חולין צ, ב)** מבואר, שמספר זה לא נאמר אלא דרך גוזמה, והכוונה היא, שזהב הרבה נתנדבו בה, עד שמחמת כובדה הוצרכו הרבה כהנים לטלטלה כדי לפנותה ממקומה.

באור משנה א

פרק זה עוסק בתיאור ההיכל, היינו החלק הפנימי שבבית המקדש, שהיה בין האולם לקודש הקדשים.

פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל — שנכנסים דרכו מן האולם אל ההיכל, **גָּבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת** — מחצית המידות של פתח האולם, **וְאַרְבַּע דְּלָתוֹת הָיוּ לוֹ** — לפתח ההיכל, לשם צניעות: **שְׁתַּיִם בִּפְנִים** — שתי דלתות היו בעוביו של כותל ההיכל (שהוא אורכו של הפתח) בפנים לצד ההיכל, אחת בימינו של הפתח ואחת בשמאלו, **וּשְׁתַּיִם בַּחוּץ** — ושתי דלתות היו בעובי הכותל, בחוץ לצד האולם, **שֶׁנֶּאֱמַר** — בספר יחזקאל: **״וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ״** — ״להיכל״ היינו כלפי חוץ, ״ולקודש״ היינו כלפי פנים **(הר״ש; ״תפארת ישראל״)**; ויש מפרשים, שעיקר הראיה הוא מן הפסוק שלאחריו (המובא להלן במשנתנו): ״ושתיים דלתות לדלתות״, שמכאן למדים, שהיו שני זוגות דלתות לפתח ההיכל **(רש״י על הפסוק)**. **הַחִיצוֹנוֹת** — שתי הדלתות החיצונות, **נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַפֶּתַח** — לתוך חלל הפתח, **לְכַסּוֹת עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל** — שעובי של כותל היכל היה שש אמות, ולסוף האמה החיצונה של עובי הכותל היו שתי הדלתות החיצונות אחת בימין הפתח ואחת בשמאלו, כל דלת רחבה חמש אמות, וכשהיו נעולות היו נוגעות הדלתות זו בזו וסותמות את חלל הפתח שהיה רחבו עשר אמות, וכשהיו נפתחות לצד פנים היו מכסות את חמש האמות של עובי הכותל, ונשתיירה בכותל לצד חוץ אמה מכאן ואמה מכאן למזוזות של שתי הדלתות; **וְהַפְּנִימִיּוֹת** — ושתי הדלתות הפנימיות שהן כמידות החיצונות, **נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַבַּיִת** — לתוך ההיכל, **לְכַסּוֹת אַחַר הַדְּלָתוֹת** — שהדלתות הללו היו קבועות בסוף עובי הכותל לצד פנים, וכשהיו נפתחות היו מכסות את הכותל מאחוריהן, חמש אמות בכותל ההיכל מכאן וחמש אמות מכאן, שכן רוחב ההיכל עשרים אמה, ורוחב הפתח עשר, והרי שנשתיירו חמש אמות בכותל לצד צפון וחמש לצד דרום, המכוסות על ידי הדלתות הפנימיות; **שֶׁכָּל הַבַּיִת** — ההיכל וקודש הקדשים, **טוּחַ בְּזָהָב** — היו כתליו מצופים זהב, **חוּץ מֵאַחַר הַדְּלָתוֹת** — חוץ מן הכותל שמאחורי הדלתות הפתוחות, לפי שהדלתות שהיו של זהב, כיסו אותו ולא היה נראה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתוֹךְ הַפֶּתַח הָיוּ עוֹמְדוֹת** — הדלתות שבפנים והדלתות שבחוץ, כלומר שאף הדלתות שבפנים לא היו נפתחות לתוך הבית אלא לתוך הפתח, לכסות עוביו של פתח, **וּכְמִין אִצְטְרָמִיטָה הָיוּ** — הדלתות היו כדבר המסתובב ונכפל באמצעו, שכל דלת היתה מורכבת משני לוחות המחוברים על ידי חוליות, וכשהיו הדלתות נפתחות, היו נכפפות, **וְנִקְפָּלוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶן** — שנכפלו שני הלוחות זה על גבי זה, כלומר שהיו אלו דלתות מתקפלות, וכיון שכל דלת היתה של חמש אמות, הרי לאחר שנקפלה באמצעה היה רוחבה שתי אמות וחצי בלבד, ונמצא שהדלתות החיצונות, שהיו נפתחות כלפי פנים, והדלתות הפנימיות, שהיו נפתחות כלפי חוץ, היו מכסות (לאחר שנתקפלו) חמש אמות מעוביו של הכותל, **אֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה** — הדלתות החיצונות כיסו שתי אמות ומחצה, **וְאֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה** — והדלתות הפנימיות כיסו שתי אמות ומחצה; ועוד נשתייר בעובי הכותל, **חֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן** — מבחוץ, משני צידי הפתח, למזוזות של הדלתות החיצונות, **וַחֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן** —

פירוש ברטנורא

חוץ היה אף הוא נכפף ונכפל ומכסה האמתים וחצי שנשארו מעובי הכותל: **שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים.** אלמא כל דלת ודלת היתה חלוקה לשתים:

משניות מבוארות – קהתי

מבפנים, למזוזות של הדלתות הפנימיות, כלומר שהדלתות היו קבועות לסוף חצי אמה של עובי הכותל, בין מבפנים ובין מבחוץ, וחמש אמות של עובי הכותל היו מפסיקות בין הדלתות החיצונות לדלתות הפנימיות, וכשנפתחו הדלתות ונתקפלו, כיסו את חמש האמות הללו, **שֶׁנֶּאֱמַר** — בספר יחזקאל: **"וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת** (ושתי דלתות היו לכל אחת מהדלתות) **שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת** (והדלתות היו מסתובבות ונקפלות לשתיים), **שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת, וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת"** (כלומר כן היה בדלת אחת וכן בדלת האחרת) — הרי מכאן שהדלתות היו מורכבות משני חלקים שהיו נקפלים זה על זה בשעה שנפתחו.

אגרות קודש

ב"ה, י"ד מ"ח, תש"כ

ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

מוה"ר שמואל שי'

שלום וברכה!

במענה למכתב כת"ר מט' מ"ח בהנוגע לקדיש ויארצייט דתינוק - ע"י אביו שי' וכו', ונראה מסגנון מכ' כת"ר שהורי האב אין מקפידין ע"ז כו'. כן להעיר, אשר אין מקום לדיון ע"ד השגת גבול שאר אבלים*.

והרי כבר ציין כת"ר, לשו"ע יו"ד סי' שע"ו. ראה שם פ"ת ס"ק ג' הדין באם הנפטר פחות מכ' שנה. ומפורש הענין עוד יותר בשדי חמד, אסיפת דינים מערכת אבלות ס"ק קנ"א קס"ב ורי"ב, וראה ג"כ שו"ע שם סי' שד"מ סעיף ד'. דמכל הנ"ל משמע - דתועלת האמירת קדיש (וגם יארצייט) משעבר עליו שלשים יום, עיין בש"ך שם. ומה שיש רוצים לחלק בין הקדיש שלאחרי צדוק הדין, משא"כ קדיש סתם, שהוא לעילוי הנשמה, אפשר דקודם י"ג שנה, שאינו בר חיובא, אין לאמרו.

כבר נדחה עפמש"כ בספרים המצוינים בשדה חמד האמור. ובס' כל בו על אבילות להרב גרינולד.

איברא דבס' ילקוט דת ודין (להרב דוד אסף, חיפה, תש"ה), נדפס מכתב הרה"ג וכו' רצ"פ פרנק שי' שקודם י"ג שנה אין נוהגין בו לא יא"צ ולא קדיש. אבל לא הביא כל סמוכין לדבריו, והרי בספרים הנ"ל איפכא מסתבר.

והנה ידועה הקושיא בזה, הובאה בנודע ביהודא מהד"ת יו"ד סי' ח' מש"כ סנהדרין ק"ד ע"א, אבל מובא בכ"מ דמתורץ בתוספת סוטה יו"ד ע"ב ד"ה דאייתי, דתפלה מצלת.

ומבואר בארוכה בזה, בצוואת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (נדפסה בקונטרס חנוך לנער, עמוד י"ט, עיי"ש באר היטב). ומשם מוכח ג"כ דמעלה באב לגבי שאר קרובים, וק"ל.

ומענין לענין, לסיום מכתבו בחשבון יום היארצייט, מיום המיתה או מיום הקבורה. - מובאה בזה הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע: יא"צ - ביום המיתה אפילו בשנה ראשונה, ואפילו כשיום הקבורה רחוק מיום המיתה (נדפס בהיום יום י"ג שבט).

ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה לקיום היעוד, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כי בלע המות לנצח, ויקיצו וירננו שוכני עפר.

ויעוין רמזים נפלאים בלשון "בלע המות לנצח", דוקא, בפירוש דן ידין מ"ג - על ספר קרנים - להמקובל האלקי הר"ש מאוסטרפולה, דשייך ליונה בן אמיתי, אשר ידוע דשאב רוה"ק בשמחת בית השואבה. ונזכה בקרוב בקיומה - בבנין בית השלישי בביאת משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה לבשו"ט.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ע עמוד א. הגמרא מקשה על תירוצו של רב הונא בר יהודה: **וּמִי חַיְישִׁינָן לִפְנָמָא** של הספר הראשון, שלכן אסרו להוציא ספר אחר, **וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חוֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מְבִיאִין** - מוציאים **שָׁלֹשׁ** ספרי **תּוֹרוֹת, וְקוֹרִין** ב**אַחַת** מהן **בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם** - פרשת השבוע, **וְבאַחַת** את הקריאה **שֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ (טֵבֵת), וְבאַחַת** את הקריאה **שֶׁל חֲנוּכָּה.** משמע שלא חוששים שמא יאמרו שהספר הראשון פגום, ומוציאים ספר אחר. מתרצת הגמרא: כאשר קוראים **תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִפְרֵי,** כפי שעושים בראש חודש טבת שחל בשבת, **לֵיכָּא פְּנָמָא,** לפי שהרואים אומרים שכל אחד רצה לקרוא בספר אחר. אבל כשחַד גַּבְרָא קורא **בִּתְרֵי סִפְרֵי, אִיכָּא פְּנָמָא,** לפי שאומרים שבודאי מצא פגם בספר הראשון ולכן עבר לקרוא בספר אחר.

שנינו במשנה: **וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת.** הגמרא מביאה ברייתא שמבארת את שמונת הברכות: **תָּנוּ רַבָּנָן,** ברכת **עַל הַתּוֹרָה** מברך **בְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִים** עליה **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, עַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן** מברך **בְּתִיקְנָהּ** - כנוסחתה בתפילה, **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** מברך ברכה **בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן,** וְכן מברך **עַל שְׁאָר תְּפִלָּה.**

ביאור הברכה שעל שאר התפילה: **תָּנוּ רַבָּנָן, 'וּשְׁאָר הַתְּפִלָּה'** ששנינו במשנה כך הוא נוסח הברכה, **רְנָה תְּחִינָּה וּבַקָּשָׁה מִלְּפָנֶיךָ עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל,** הושע אותם ה' לפי שֶׁהם **צְרִיכִין לְהִוָּשַׁע. וְחוֹתֵם** ברכה זו, **בָּרוּךְ** אתה ה' **שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְאַחַר כָּךְ** - לאחר שסיים הכהן גדול לברך, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא** את **הַסֵּפֶר תּוֹרָה** שהביא **מִבֵּיתוֹ** בערב יום הכפורים, **וְקוֹרֵא בּוֹ, כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ** - יופיו של הספר תורה, ותפארת בעליו שטרח להביאו, **לָרַבִּים.**

שנינו במשנה: **הָרוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹ'** כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, **וּלֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי,** אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהן שוה כאחת.

רש"י

דף ע עמוד א. **כתיקנה.** כמו שאנו אומרין אותן בתפלה: **תנו רבנן שאר התפלה.** השנויה במשנה כך היא רנה תחינה בקשה מלפניך על עמך ישראל שצריכים להושע: **להראות חזותו לרבים.** להראות נויו של ספר תורה ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות לולב נאה ספר תורה נאה בקלף נאה בדיו נאה בלבלר אומן ומערב יום הכפורים הביאום שם: **אין מעבירין על המצות.** ומהו דתימא האי נמי אעבורי הוא שמניח זו והולך לראות זו: **ומאי מצוה.** יש בראייתן יש כאן מצוה משום ברוב עם הדרת מלך: **קמ"ל.** דלאו מעבר הוא מאחר שאינו עסוק בה: **מתני' שבעת כבשים.** של מוסף הן בחומש הפקודים (במדבר כט): **ופר העולה.** נמי דמוסף עם תמיד של בין הערבים בטבילה חמישית:

שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שרשאי לראות שניהם, ומה מחדשת המשנה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָא** - שמא תהא סבור לומר שיש איסור בדבר **כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת** - אסור לאדם להניח מצוה הבאה לידו ולעסוק במצוה אחרת. והיינו סבורים, שאף המניח קריאת הכהן גדול כדי לראות את שריפת הפרה, מעביר על המצוה הוא ואסור. **וּמַאי מִצְוָה** יש בראיית מצוות אלו שלכן היינו סבורים שיש כאן איסור העברה על המצוות, משום **'כְּרֹב עָם הֲדְרַת מֶלֶךְ'** (משלי יד כח) - כשמצוה נעשית ברבים היא חשובה ומהודרת יותר. **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה, שאינו נחשב כעובר על המצוות כיון שאינו עוסק בעצמו באחת מהן.

משנה: חמש עשרה קרבנות הקריבו בבית המקדש ביום הכפורים, שלש חטאות ושתים עשרה עולות. ואלו הם: קרבנות התמיד, שהם שתי עולות, של שחר ושל בין הערבים. קרבנות הכהן גדול, שהם פר לחטאת ואיל לעולה (ויקרא טז ג). קרבן העם, שהוא שעיר 'הנעשה בפנים' לחטאת (שם שם טז ה). וקרבנות המוספים, שהם פר לעולה, שעיר 'הנעשה בחוץ' לחטאת, ושבעה כבשים לעולות (במדבר כט ז־ח), ואיל לעולה (ויקרא טז ה). תחילה קרב תמיד של שחר [בטבילה הראשונה, כמבואר במשנה לעיל (לא:)], המשנה מביאה מחלוקת בענין סדר הקרבת שאר הקרבנות:

אִם בְּבִגְדֵי בוּץ היה **קוֹרֵא, קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו** בגמר הקריאה, **פָּשַׁט** את בגדיו, **יָרַד** למקוה **וְטָבַל** טבילה שלישית של היום, **עָלָה וְנִסְתַּפֵּג** - התנגב, **וְהֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ** ושוב **קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְיָצָא וְעָשָׂה** - והקריב **אֶת אֵילוֹ וְאֶת אֵיל הָעָם, וְאֶת שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִים בְּנֵי שָׁנָה,** דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא חולק **ואוֹמֵר, עַם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיוּ קְרֵבִין** שבעת הכבשים, **וּפַר הָעוֹלָה, וְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ הָיוּ קְרֵבִין עַם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.**

קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט את בגדי זהב, **וְיָרַד וְטָבַל** טבילה רביעית של היום, **וְעָלָה וְנִסְתַּפֵּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי לָבָן וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. נִכְנַס** לקודש הקדשים **לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה** שהניחם שם בטבילה שניה. ושוב **קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט** את בגדי לבן, **וְיָרַד וְטָבַל** טבילה חמישית, **וְעָלָה וְנִסְתַּפֵּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ, וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְנִכְנַס** להיכל **לְהַקְטִיר קְטוֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּלְהֵיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת. וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט** את בגדי זהב, **(וְיָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפֵּג) הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי עַצְמוֹ** - בגדי חול שלו **וְלָבַשׁ, וּמְלַוִּין אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ. וְיוֹם טוֹב** - סעודה **הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו, בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא בְּשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ.**

משום שהָנָךְ תַּרְתֵּי דְּדַמְיָין לַהֲדָדֵי – שתי אלו, אשת אחי אבי אביו, ואחות אבי אביו שדומות זו לזו, כַּחֲדָא חָשִׁיב לְהוּ, שכן שתיהן אסורות משום צד אחוות האב שיש בהן, ובשתיהן הדור שלמטה מהן אסור משום ערוה מן התורה, וְהָא שֵׁיתְסְרֵי – ונמצא שיחד עמן המנין הכולל של השניות הוא שש עשרה. וסיים רב הלל: וְהָא מִכָּל מָקוֹם לְדִידִי חַזְיָין לָן ממר בריה דרבנא דְּכְתִיבָן גם שתי שניות אלו לְאִיסּוּרָא.

אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב הלל, וְלִיטַעֲמָיךְ הלא אף לדבריך שראית שכתוב כן בשם מר בריה דרבנא, וכי אִי הֲוָה כְּתִיב בשמו על שניות אלו לְהֵיתֵירָא, מִי הֲוָוֹת סָמְכַת עֲלַיְיהוּ – האם היית סומך על כך ומתירן, הלא דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרַבְּנָא מִי [–וכי] חָתִים עֲלַיְיהוּ הוא בעצמו. אם כן כשם שלא היית סומך על כך להיתר, הַשְׁתָּא נַמִּי דְּכְתִיב שם בשמו לְאִיסּוּרָא אין לך לסמוך על כך, משום דְּלָאו מַר בְּרֵיהּ דְּרַבְּנָא חָתִים עֲלַיְיהוּ בעצמו.

הגמרא מביאה ברייתא ששנה רבי חייא שנוספו בה עוד שש נשים האסורות באיסור שניות: תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא, דור שְׁלִישִׁי שֶׁבְּבָנוֹ – בת נכדו מבנו, ושלישי שֶׁבְּבִתּוֹ – בת נכדו מבתו, ושלישי שֶׁבְּבֶן אִשְׁתּוֹ – נכדת בנה, ושלישי שֶׁבְּבַת אִשְׁתּוֹ – נכדת בתה, כל אלו אסורות באיסור שְׁנִיָּה. וכן דור רְבִיעִי שֶׁבְּחָמָיו – אם אם חמיו שאשתו רביעית לה, ורביעי שֶׁבְּחֲמוֹתוֹ – אם אם חמותו, שאשתו רביעית לה, אסורות באיסור שְׁנִיָּה, וגזרו עליהן משום אם חמיו ואם חמותו האסורות מן התורה.

רבינא מקשה על דברי רבי חייא: אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, מַאי שְׁנָא בקרובות אשתו שלְמַעְלָה ממנה דְּקָחָשִׁיב לָהּ לְאִשְׁתּוֹ במנין הדורות, וקורא לאם אם אביה או אמה דור רביעי, וּמַאי שְׁנָא נכדת בנו ובתו שלְּמַטָּה ממנה דְּלֹא קָחָשִׁיב לָהּ לְאִשְׁתּוֹ במנין הדורות, וקורא להם דור שלישי. מתרצת הגמרא: אם אם חמיו או חמותו שהם לְמַעְלָה מאשתו, דְּכל הַאִיסּוּרָא שלהם מִכֹּחַ אִשְׁתּוֹ קָא אָתֵי [–הוא בא], חָשִׁיב לָהּ גם לאשתו במנין הדורות האסורים עליו, מה שאין כן בנכדת בנו שהיא לְמַטָּה ממנו דְּאִיסּוּרָא לָאו מִכֹּחַ קרבת אִשְׁתּוֹ קָאָתֵי אלא מכח קרבת עצמו, ועל כן לֹא קָחָשִׁיב לָהּ לאשתו כחלק במנין דורות אלו.

שוב מקשה הגמרא: וְהָא שלישי בְּבֶן אִשְׁתּוֹ ושלישי בְּבַת אִשְׁתּוֹ דְּאִיסּוּרָא מִכֹּחַ קרבת אִשְׁתּוֹ קָאָתֵי, וְאף על פי כן לֹא חָשִׁיב לָהּ לאשתו במנין דורות אלו. מתרצת הגמרא: אֲיָיתֵי [–אגב] דְּתָנָא רבי חייא בברייתא בנכדת בנו שהיא שְׁלִשָׁה דּוֹרוֹת לְמַטָּה דִּידֵיהּ, וְלֹא חַשְׁבָהּ את אשתו במנין הדורות, תָּנָא נַמִּי בנכדת אשתו שְׁלִשָׁה דּוֹרוֹת שהם לְמַטָּה דִּידָהּ וְלֹא חַשְׁבָהּ את אשתו כחלק במנין הדורות.

הגמרא מביאה ספק בדין השניות ששנה רבי חייא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כַּהֲנָא, כל הַשְּׁנִיּוֹת דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא, האם יֵשׁ לָהֶן הֶפְסֵק ורק הן אסורות, אוֹ שאֵין לָהֶם הֶפְסֵק, וכל הדורות שלמטה או למעלה מהן אסורים.

הגמרא מבקשת לפשוט ספק זה מדברי רב: הָא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב, אַרְבַּע נָשִׁים מתוך השניות יֵשׁ לָהֶם הֶפְסֵק. הרי שדווקא לארבע יש הפסק וְתוּ לֹא, ומוכח מזה שאותן שניות ששנה רבי חייא אין להן הפסק. דוחה הגמרא: דִּלְמָא כִּי קָאָמַר רַב שרק לארבע יש הפסק, הוא לְגבי אותן שניות השנויות בהֲהִיא מַתְנִיתָא שהובאה לעיל (ע"א), אך יתכן שיש מלבדן עוד שניות שיש להן הפסק.

הגמרא מבקשת לפשוט את הספק מלשון הברייתא ששנה רבי חייא: הָא שְׁמַע, שְׁלִישִׁי שבבנו ובבתו וּרְבִיעִי שבחמיו ובחמותו אסורות. ומשמע שדווקא שְׁלִישִׁי בבנו ובתו וּרְבִיעִי בחמיו וחמותו אִין – אסורות, אבל טְפֵי משלישי ורביעי לֹא נאסרו. דוחה הגמרא: דִּלְמָא אין כוונת הברייתא דווקא לשלישי ורביעי, אלא כוונתה שמִשְּׁלִישִׁי בבנו ובתו וְאֵילָךְ וכן מֵרְבִיעִי וְאֵילָךְ שבחמיו וחמותו אסורות באיסור שניות.

גר שנתגייר נחשב כקטן שנולד, ומן התורה הוא מותר בכל הקרובות שהיו לו קודם לכן, אלא שאסרוהו חכמים בקרובות אלו שהן ערוה מן התורה. ודנה הגמרא באותן נשים שהיו שניות לו קודם שנתגייר: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, חֵזִי מַר הַאי מֵרַבָּנַן דַּאֲתָא מִמַּעֲרְבָא – ראה חכם זה שבא מארץ ישראל וְאָמַר, בָּעוּ בְּמַעֲרְבָא – נסתפקו בני ארץ ישראל, האם גָּזְרוּ על הַשְּׁנִיּוֹת גם בְּגֵרִים, אוֹ לֹא גָּזְרוּ שְׁנִיּוֹת בְּגֵרִים. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, הַשְׁתָּא וּמָה איסור עֲרָוָה מן התורה גּוּפָהּ, אִי לָאו [–לולי] החשש שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הגרים שהם בָּאִין מִקְּדוּשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדוּשָּׁה קַלָּה, שכשהיו נכרים היו אסורים בקרובותיהם ועתה הם מותרים בהן, לֹא גָּזְרוּ [–לא היו גוזרים] בְּהוּ רַבָּנַן לאסרם, אם כן בִּשְׁנִיּוֹת מִיבַּעְיָא – וכי צריך לומר שלא גזרו בגרים. והרי גם קודם שנתגיירו לא היו אסורים בשניות, ואם כן אין סיבה לאוסרם עליהם לאחר שנתגיירו ונעשו כקטן שנולד.

אגב הדין שנתבאר באיסור שניות בגרים, מביאה הגמרא דין נוסף בגרים: אָמַר רַב נַחְמָן, דין גֵּרִים הוֹאִיל וְאָתוּ לִידָן [–ובא לידינו], נִימָא בְּהוּ מִלְּתָא [–דין נוסף]. קרובים פסולים לעדות, ואינם מעידים זה לזה, וכן אינם מעידים יחד לאחרים. וגרים שהם אַחִין מִן הָאֵם לֹא יָעִידוּ לכתחילה יחד על אחרים או זה על זה, וְאִם הֵעִידוּ, בדיעבד עֲדוּתָן עֲדוּת, שכן גר שהתגייר הוא כקטן שנולד. אבל אַחִין מִן הָאָב שנתגיירו, מְעִידִין יחד לְכַתְּחִלָּה, שכן אין לגוי קרבה מצד האב. וּמַאֲמַר אָמַר, אֲפִילּוּ אַחִין מִן הָאֵם נַמִּי מְעִידִין לְכַתְּחִלָּה יחד על אחרים וכן זה על זה.

שואלת הגמרא על שיטת אמימר: וּמַאי שְׁנָא לגבי עדות שהם נחשבים כרחוקים ומעידים יחד לכתחילה, מַעֲרָיוֹת שגזרו עליהם להיחשב כקרובים גם לאחר שנתגיירו. משיבה הגמרא: איסור עֲרָוָה לְכֹל העולם היא מָסוּרָה, ואם נתירו לגר יבואו להתירו גם לישראל, שכן אין הכל יודעים שגר הוא כקטן שנולד, אבל עֲדוּת רק לְבֵית דִּין מְסוּרָה, וְהבית דין יודעים שגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי, ולא יבואו לדמות ישראל אליהם.

משנה

המשנה שלפנינו מבארת מי נחשב לאח המחייב את אשת אחיו ביבום, ומי נחשב לבן הפוטרה מיבום: מִי שֶׁמֵּת בלא בנים, וְיֵשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם שהוא, זוֹקֵק אח זה אֶת אֵשֶׁת אָחִיו לְיִבּוּם [או לחליצה]. וְאָחִיו הוּא לְכָל דָּבָר, ולא רק לענין יבום. חוץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח שהולידו אביהם מִן הַשִּׁפְחָה הכנענית וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים, שאינו נחשב אחיו משום שאינו מתייחס אחר אביהם אלא אחר אמו.

מִי שֶׁמֵּת ויֵשׁ לוֹ בֵּן מִכָּל מָקוֹם שהוא, פּוֹטֵר בן זה את אֵשֶׁת אָבִיו מִן הַיִּבּוּם, שהרי יש לו זרע. וְכן דינו כבן לענין שאם הכה את אביו ועשה בו חבורה חַיָּיב עַל מַכָּתוֹ זו מיתה, וְכן אם קלל את אביו חייב עַל קִלְלָתוֹ מיתה. וכן הוא נחשב לבֵנוֹ לְכָל דָּבָר. חוץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים שאינו נחשב כבנו לשום דין מדיני התורה, שכן אינו מתייחס אחריו אלא אחר אמו.

גמרא

שנינו במשנה: 'מי שיש לו אח מִכָּל מָקוֹם זוקק את אשת אחיו ליבום'. שואלת הגמרא: לְאַתּוּיֵי מַאי – מה בא לרבות 'מכל מקום'. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, לְאַתּוּיֵי אח מַמְזֵר. מקשה הגמרא: הלא פְּשִׁיטָא שאף אח ממזר אָחִיו הוּא, ומה הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתִימָא – לולי דברי המשנה היינו סבורים לֵילַף [–ללמוד] גזירה שוה 'אַחְוָה' 'אַחְוָה' מִבְּנֵי יַעֲקֹב, שכן נאמר בפרשת יבום (דברים כה ה) 'כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם', וכן נאמר בבני יעקב (בראשית מב יג) 'שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ', ומאחר שבשני המקומות נאמר 'אחים' יש לדרוש בגזירה שוה, מַה לְּהַלָּן בבני יעקב כולם כְּשֵׁרִין היו וְלֹא פְּסוּלִין אַף כָּאן ביבום כוונת התורה היא רק לאחים כְּשֵׁרִין וְלֹא לפְסוּלִין. קָא מַשְׁמַע לָן משנתנו, שאפילו אח ממזר זוקק ליבום.

שואלת הגמרא: וְאֵימָא הָכִי נַמִּי – הלא אכן יש לומר משום גזירה שוה זו שדווקא אח כשר זוקק ליבום, ומנין לה למשנה שגם ממזר זוקק ליבום. משיבה הגמרא: כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן יִבּוּם אם הניח המת בן ממזר מִיפְּטַר (נ)פְּטַר בן זה את אשת אביו מיבום, כמבואר בהמשך משנתנו,

רש"י

הנך תרתי דדמיין להדדי — אשת אחי אבי האב ואחות אבי האב שהן צד אחותה דאב, ולמטה דידהו ערוה. **שלישי שבבנו** — בת בן בנו, דהא בת בנו ערוה. **ושבבתו** — בת בן בתו, שהרי בת בתו ערוה. הלכך בת בן בתו שניה, וכן בת בן בנה של אשתו או בת בן בתה. **רביעי שבחמיו** — דור רביעי שבחמיו, היינו אם אם חמיו, והוא דור רביעי לאשתו, ואשתו בכלל. **ושבחמותו** — אם אם חמותו. **שניה** — דאם חמיו ואם חמותו ערוה, שהן בכלל אשה ובת בנה אשה ובת בתה, הלכך אמו שניה. **מאי שנא למעלה** — דקרי לאם אם חמיו ואם אם חמותו רביעי, וקא חשיב לאשתו בחושבנא דדרי. **ומאי שנא למטה** — דקרי לבת בן בנו דור שלישי, ולא חשיב אשתו, דתהוי רביעי. **לאו מכח אשתו קאתי** — אלא מכח דידיה, דבבנו מאנוסה עסקינן. **לההיא מתניתא** — הא דקתני לעיל: מה הן שניות, בההיא איירי רב ואמר: ארבע יש להן הפסק ותו לא, אבל בהנך דרבי חייא — איכא. **תא שמע** — דתני בשניות דרבי חייא שלישי שבבנו ורביעי שבחמיו ותו לא, אלמא יש להם הפסק. **בגרים** — גזרו שניות, שאם היה גר נשוי אם אמו — יוציא. **מקדושה חמורה** — שהנברים מוזהרין על העריות. **לא גזרו בהו רבנן** — דבקטן שנולד דמי, ואין לו קורבה. **לא יעידו** — לכתחלה, דקורבת אם בגרים קורבה היא, דהא ודאי אמו היא. **ואם העידו עדותן עדות** — דבקטן שנולד דמי. **מעידין לכתחלה** — דרחמנא אפקריה לזרע מצרי, דכתיב: "זרמת סוסים זרמתם" (יחזקאל כג), הלכך קורבת אב אינה קורבה. **מאי שנא** — עדות מעריות, דאמר לקמן בפרק "נושאין" (צח,א): גר שהיה נשוי אחותו מן האם — יוציא. **לכל מסורה** — הכל נושאין נשים, הלכך אי שרית לקיומה — אתי נמי למישרי ערוה בישראל, דכולי עלמא לא ידעי דטעמא דגר משום דבקטן שנולד דמי. **לבית דין מסורה** — ואי נמי מכשרת עדות אחים גרים, לא אתיא לאכשורי אחיו ישראל, דבית דין ידעי דגר שנתגייר בקטן שנולד דמי. **משנה אח מכל מקום** — בגמרא מפרש. **ואחיו לכל דבר** — מפרש בגמרא. **שפחה ונכרית ולדה כמוה** — ובתרה אזיל, כדיליף בגמרא. **על מכתו ועל קללתו** — אם הכה או קלל את אביו חייב מיתה. **גמרא** מדלעין יבום מיפטר — את אשת אביו מיבום פוטר, כגון אם היה לו בן ממזר, ונשא אשה ומת, ולא ילדה לו — פטורה מן היבום בשביל הממזר בן בעלה, כדיליף לקמן: "בן אין לו" — עיין עליו.

מיזקק

שניות דרבי חייא יש להן הפסק או לא — תימה: דלעיל תנא דכלה בן בנו אסורה עד סוף כל הדורות, ודומה דכל שכן בת בן בנו עד סוף כל הדורות שהן קורבי עצמו ולא מחמת קדושין! ויש לומר: דכלה בן בנו יש לאוסרו, שהן בני ירושה ושביחא גביה. אבל בת בני בנים — לאו בת ירושה היא ולא שביחא גביה.

ערוה לכל מסורה — תימה: דלעיל קאמר דטעמא דגרים — שלא יאמרו באנו מקדושה כו', והכא משמע טעמא משום דאתיא לאיחלופי בישראל, כדפירש בקונטרס? וכן בפרס "נושאין" (יבמות צז,ב) משמע דטעמא משום איחלופי, גבי בני יודן אמתא אישתחרור, שרא להו רב אחא בר יעקב למינסב נשי דהדדי, וקאמר: מן האם ולא מן האב כולי עלמא לא פליגי דאסור, [מן האב ולא מן האם — כולי עלמא לא פליגי דמותר. כי פליגי — מן האב ומן האם]. ואי משום "שמא יאמרו" — אמאי שרי התם מן האב ומן האם? אבל אי משום איחלופי — ניחא, דכיון דאיכא נמי צד אב — לא אתי לאיחלופי, דבתר אב שדי להו ומצרים אין להם קורבת אב, דכתיב: "וזרמת סוסים זרמתם", ולא שייך למיגזר אטו ישראל! ויש לומר: דהני תרי טעמי צריכין, דבקורבת אב שהיו אסורין קודם לא שייך טעמא לאיחלופי, שהכל יודעים דרחמנא אפקריה לזרעיה, כגון אשת אביו לרבי עקיבא ואחות אביו לרבי אליעזר, דאמר בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נח,א): "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו" רבי אליעזר אומר: אחות אביו, ורבי עקיבא אומר: אשת אביו. הוי טעמא שלא יאמרו כו'. אבל אשת אביו לרבי אליעזר, ואחות אביו לרבי עקיבא — שרי, דלא משום שמא יאמרו איכא ולא משום איחלופי איכא. אבל עריות שמצד אם, שלא היו אסורות קודם, יש לאסור משום איחלופי. דמשום "שמא יאמרו" — ליכא. והא דאמר בפרק "ארבע מיתות" (שם): נשא אחותו מן האם — יוציא, היינו משום איחלופי, ד"שמא יאמרו" ליכא, שלא היו נאסורות בגיותם. ומן האב יקיים — דמשום איחלופי ליכא בצד אב, כדפרישית. והיינו טעמא נמי דאמר אחיו מן האם לא יעידו לכתחלה, דלמא אתי לאיחלופי. אבל מן האב — יעידו לכתחלה. **מי** שיש לו אח מכל מקום זוקק אשת אחיו — בגמרא מפרש לאתויי ממזר. ואם תאמר: מרישא שמעינן לה בת ישראל לנתין וממזר דחולצת ולא מתייבמת! ויש לומר: דאי מהתם — הוי אמינא כששניהם ממזרים, אבל בשאחיו המת כשר — אין אחיו ממזר זוקק אשתו. **פשיטא** אחיו הוא — תימה: אמאי פשיטא ליה? הא איצטריך שפיר לאשמועינן דמחייבי כריתות הוי אחיו, ולא ממעטינן ליה למי שיש אישות לאביך בה, כדפריך לקמן (כג,א) לרבי יוסי בר יהודה, ואימא למי שיש אישות לאביך בה, למעוטי חייבי כריתות! ויש לומר: דהוה מצי לשנויי הכי, אלא דניחא ליה לשנויי דאיצטריך משום דהוה ילפינן אחוה אחוה מבני יעקב, דמשום האי טעמא איצטריך "בן אין לו" — עיין עליו", דממזר פוטר מן היבום, דלא נימא דנילף אחוה אחוה מבני יעקב דלא זקיק, ומדלא זקיק — מיפטר נמי לא פטר. ועוד אומר רבינו יצחק, דהכי פריך: פשיטא, כיון דתני אחיו הוא לכל דבר — פשיטא דזוקק נמי ליבום, ומשני: דסלקא דעתך אף על גב דאחיו הוא לכל דבר — הוה אמינא [ליבום] לא זוקק, משום דילפינן אחוה אחוה מבני יעקב. ובתר הכי פריך: ואחיו הוא לכל דבר? דהיינו: ליורשו וליטמא לו — פשיטא, כיון דזוקק ליבום אף על גב דהוה סלקא דעתך למילף מבני יעקב — כל שכן לשאר דברים.

הָנָךְ תְּרֵתֵי דְּדָמְיָין לְהַדָדֵי - כַּהֲדָא חָשֵׁיב לְהוּ, וְהָא שִׁיתְּסְרֵי. וְהָא מִכָּל מָקוֹם לְדִידִי חַזְיָין לָן דִּכְתִיבָן לְאִיסּוּרָא! אֲמַר לֵיהּ: וְלִיטַעֲמִיךְ, אִי הָוָה כְּתִיב לְהֶיתֵּירָא - מִי הֲוָוּת סָמְכַת עֲלַיְיהוּ? דְּמָר בְּרֵיהּ דְּרַבְּנָא - מִי חֲתִים עֲלַיְיהוּ? הָשְׁתָּא נַמִי דִּכְתִיב לְאִיסּוּרָא - לָאו מָר בְּרֵיהּ דְּרַבְּנָא חֲתִים עֲלַיְיהוּ. תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא: שְׁלִישֵׁי שֶׁבְּבְנוֹ וְשֶׁבְּבִתּוֹ, וְשֶׁבְּבֶן אִשְׁתּוֹ וְשֶׁבְּבַת אִשְׁתּוֹ - שְׁנִיָּה, רְבִיעֵי שֶׁבְּחָמָיו וְשֶׁבַּחֲמוֹתוֹ - שְׁנִיָּה. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: מַאי שְׁנָא לְמַעְלָה, דְּקָרְחָשֵׁיב לָהּ לְאִשְׁתּוֹ, וּמַאי שְׁנָא לְמַטָּה, דְּלָא קָרְחָשֵׁיב לָהּ לְאִשְׁתּוֹ? לְמַעְלָה, דְּאִיסּוּרָא מִכֹּחַ אִשְׁתּוֹ קָא אָתֵי, חָשֵׁיב לָהּ. לְמַטָּה, דְּאִיסּוּרָא לָאו מִכֹּחַ אִשְׁתּוֹ קָאָתֵי - לָא קָרְחָשֵׁיב לָהּ. וְהָא בֶּן אִשְׁתּוֹ וּבַת אִשְׁתּוֹ, דְּאִיסּוּרָא מִכֹּחַ אִשְׁתּוֹ קָאָתֵי וְלָא חָשֵׁיב לְהוּ! אֵידֵי דְּתָנָא שְׁלִשָׁה דּוֹרוֹת לְמַטָּה דִּידֵיהּ, וְלֹא חֲשָׁבָהּ, תָּנָא נַמִי שְׁלִשָׁה דּוֹרוֹת לְמַטָּה דִּידָהּ וְלֹא חֲשָׁבָהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כָּהֲנָא: שְׁנִיּוֹת דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא יֵשׁ לָהֶן הֶפְסֵק אוֹ אֵין לָהֶם הֶפְסֵק? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב: אַרְבַּע נָשִׁים יֵשׁ לָהֶם הֶפְסֵק. וְתוּ לָא. דִּלְמָא, כִּי קָאָמַר רַב - לְהַהִיא מַתְנִיתָא: תָּא שְׁמַע, "שְׁלִישֵׁי" "וּרְבִיעֵי". שְׁלִישֵׁי וּרְבִיעֵי - אִין, טְפֵי - לָא! דִּלְמָא מִשְׁלִישֵׁי וְאֵילָךְ, מֵרְבִיעֵי וְאֵילָךְ. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: חֲזִי מָר הַאי מֵרַבָּנַן דְּאַתָא מִמַּעַרְבָא וַאֲמַר: בָּעוּ בְּמַעַרְבָא, גָּזְרוּ שְׁנִיּוֹת בְּגֵרִים אוֹ לֹא גָּזְרוּ שְׁנִיּוֹת בְּגֵרִים? אֲמַר לֵיהּ: הָשְׁתָּא, וּמָה עֶרְוָה גּוּפָהּ, אִי לָאו שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּאִין מִקְּדוּשָׁה חֲמוּרָה לִקְדוּשָׁה קַלָּה לֹא גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן - שְׁנִיּוֹת מִיבַּעְיָא?! אֲמַר רַב נַחְמָן: גֵּרִים, הוֹאִיל וְאָתוּ לְיָדַן נַיְמָא בְּהוּ מִלְּתָא: אַחִין מִן הָאֵם לֹא יָעִידוּ, וְאִם הֵעִידוּ - עֵדוּתָן עֵדוּת. אַחִין מִן הָאָב מְעִידִין לְכַתְּחִלָּה. זַאמֵימָר אָמַר: אֲפִילּוּ אַחִין מִן הָאֵם נַמִי מְעִידִין לְכַתְּחִלָּה. וְמַאי שְׁנָא מֵעֲרָיוֹת? עֶרְוָה לְכֹל מְסוּרָה, עֵדוּת - לְבֵית דִּין מְסוּרָה, וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. **מִשְׁנָה** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם - זוֹקֵק אֶת אֵשֶׁת אָחִיו לְיִבּוּם, וְאָחִיו הוּא לְכָל דָּבָר, חוּץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנְּכְרִיָּה. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִכָּל מָקוֹם - פּוֹטֵר אֵשֶׁת אָבִיו מִן הַיִּבּוּם, וְחַיָּב עַל מַכָּתוֹ וְעַל קִלְלָתוֹ, וּבְנוֹ לְכָל דָּבָר - חוּץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנְּכְרִית. **גְּמָרָא** מִכָּל מָקוֹם - לְאַתּוּיֵי מַאי? אָמַר רַב יְהוּדָה מִלְּאַתּוּיֵי מַמְזֵר. פְּשִׁיטָא, אָחִיו הוּא! מַהוּ דְּתֵימָא: לֵילַף אַחֲוָה אַחֲוָה מִבְּנֵי יַעֲקֹב, מַה לְהַלָּן כְּשֵׁרִין וְלֹא פְּסוּלִין, אַף כָּאן כְּשֵׁרִין וְלֹא פְּסוּלִין, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֵימָא הָכִי נַמִי? בֵּינָן דִּלְעִנְיַן יִבּוּם מִיפַּטַּר נִפְטַר

מיזקק

מאי

תוספות

מאי טעמא — הכא לא פריך פשיטא דבנו הוא, כדפריך לעיל "פשיטא אחיו הוא", אלא אדרבה, בעי מאי טעמא. והיינו משום דשני לעיל נילף אחוה אחוה מבני יעקב כו', ולהכי בעי מאי טעמא לא ילפינן מבני יעקב דלא זקוקה, ואם כן — מיפטר נמי לא מיפטר.

בן אין לו עיין עליו — אף על גב דסתם אח ובן הוי אפילו ממזר, כדפריך לעיל פשיטא, אחיו הוא. והכא נמי לא איצטריך "ובן אין לו" — עיין עליו, אלא משום דלא נילף מבני יעקב. [והא דאיצטריך "וזרע אין לה", עיין עלה — היינו משום] דסתם זרע לא הוי אלא זרע כשר, כדאמר בריש קדושין (ד,א): אין לי אלא זרע כשר, זרע פסול מנין? ולענין בני בנים הוי איפכא, ד"זרע" משמע אפילו בני בנים, כדמשמע נמי התם, דקאמר: זרע זרעה לא צריך קרא, דבני בנים הרי הן כבנים. ו"בן" לא משמע אלא בן לבדו, כדאמר ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קטו,א): אין לי אלא בן, ובן הבן ובת הבן בן בת הבן מנין? ונראה לרבינו יצחק דמ"עיין עליו" דהכא גבי יבום אין לדרוש בן הבת ובת הבן שיפטור מן היבום, כיון דאפקינן לאתויי ממזר. ולהכי איצטריך לאתויי בן הבן ובת הבן לענין נחלה, ולא בעי למילף מדלענין יבום בן ובן הבן כי הדדי נינהו — לענין נחלה נמי כי הדדי נינהו, כדאמר התם (שם קט,א) גבי בת. ואם תאמר: ונדרוש איפכא גבי נחלה לאתויי ממזר, ומ"אין לו" דגבי יבום נדרוש בן הבן? ויש לומר: דגבי נחלה אם צריך לאתויי ממזר, דלכל מילי בנו הוא. אלא דלענין יבום הוה סלקא דעתך למילף מבני יעקב, ולהכי על כרחך ההוא דנחלה אתא לרבות בן הבן. והא דפשיט ליה ב"יש נוחלין" דלענין יבום בן ובת כי הדדי נינהו — נראה לרבינו יצחק דנפקא לן מ"לא ימחה" פרט לזה שאין שמו מחוי. אי נמי דבת וממזר שקולים, ובת נמי נפקא מ"עיין עליו" דהכא. ומיהו, קשה לרבינו יצחק: דהיכי נוכל לומר דשקולים הם בת וממזר? הא כיון דמצינו לאוקומי עיין עליו בבת — מהיכי תיתי לאוקומי אף בממזר, כיון דמאחוה אחוה משמע למעוטי ממזר! ויש לומר: כיון דאחוה אחוה איצטריך לדרשא אחריתי, לית לן למעוטי מיניה ממזר לענין יבום, כיון דלכל מילי חשיב בן ואח. ולגבי יבום נמי מצי לרבויי בהדיא בת מעיין עליו, הלכך אף על גב דאיצטריך לרבויי בת — לא נניח בשביל כך מלרבויי ממזר. תדע, דהא ריש לקיש דריש לה ברישׁ "החולץ" (יבמות לה,ב) למילתא אחריתי, ואפילו הכי מרבינן מיניה ממזר.

כשעשה תשובה — והא דאמר בפרק "הנחנקין" (סנהדרין פה,ב): לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית כו'! התם כשעשה תשובה. ואם תאמר: בשלמא מלקות משכחת דמחייב אף על פי שעשה תשובה, אלא לקללו — מי שעשה תשובה אין רשאי לקללו אפילו אחר! ויש לומר: דאם הזכיר שם שמים לבטלה, או עשה דבר שנתחייב בו נדוי, אף על פי שעשה תשובה — חייב, ולא מיפטר.

וכי

רש"י

מיזקק נמי זקיק — לאשת אחיו ליבום, שאפילו אין כאן אח אלא ממזר זה — זקוקה לחליצה. **וליטמא לו** — אם כהן הוא, ולו אח ממזר — מיטמא לו. **כי אם לשארו** — זו אשתו. **לאפוקי קיימא** — הלכך לאו אשתו היא. **האשה וילדיה** — בשפחה כתיב. **נברית** — לקמן מפרש בשמעתין מ"כי יסיר את בנך מאחרי". **וכן אין לו** — מצי למכתב ובן אן לו, כדאמרינן בקדושין (ד,א) "אן כסף", וכמו "מאן יבמי" (דברים כה) "מאן בלעם" (במדבר כב). ולהכי כתב "אין", למידרש: עיין עליו! דאם יש לו בן בעולם — פוטר. **בעושה מעשה עמך** — והאי אביו לאו עושה מעשה עמך הוא, שהרי בא על הערוה והוליד ממנה ממזר. **כדאמר רב פנחס** — בפרק "חומר בקדש". **השתא מיהת** — הואיל ושב — עושה מעשה עמך הוא. ונהי נמי דעונו גלוי ונזכר כל זמן שממזר קיים — מיהו מתשובה ואילך בכלל "עושה מעשה עמך" הוא. **והיא בת אשת אביו** — דעל ידי נשואין נולדה לאביו, ולא באונסין. **מכדי כתיב ערות אחותך בת אביך** — ובין מן האונסין ובין מן הנשואין משמע, "ערות בת אשת אביך מולדת אביך" למה לי? הא נמי אחותו בת אביו היא! שמעת מינה לחייבו משום שני לאוין הללו, ואם שוגג — חייב שתי חטאות. **אחותך היא** — בהאי קרא דבת אשת אביך כתיב. **לחייבו על אחותו** — מן האונסין בת אביו ובת אמו, כגון נולדו הוא והיא מן אנוסה. דמדהוא קרא דאונסין לא שמעינן אלא בת אביו שלא בת אמו, דכתיב: "בת אביך או בת אמך". והא דכתיב נמי: "בת אשת אביך", דמשמע בין אמו בין שאין אמו — באישות הוא דכתיב, אבל באונסין לא שמעינן. להכי כתיב "אחותו" — לרבות בת אביו ובת אמו. מן הדין — מקל וחומר: אם על בת אביו שלא בת אמו הזהיר — על בת אביו ואמו לא כל שכן. **שלא תאמר בעלמא מזהירין מן הדין** — והוי לאו גמור. ומהכא לא ילפינן למימר: מדאיצטריך "אחותך" — אלמא אין מזהירין מן הדין. דאיבא לשנויי: מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. להכי כתב "היא", כלומר: הכא הוא דאייתר קרא, אבל אזהרת דין קל וחומר לאו אזהרה היא. **כאידך קרא** — גבי אחותך בת אביך, דלא הוזכר שם אישות, דנפקי אונסין מיניה. דבנשואין אשמעינן אף בבת אביו ובבת אמו, מדכתיבא הכא — שמע מינה למימרא דאף על גב דהיא בת אשת אביו לא מחייב אלא משום אחותו. **שאין אישות לאביך בה** — בשפחה ונבריה לא תפסי בה קדושין. במסכת קדושין נפקא לן מקראי בפרק "האומר לחברו" בסופו (סח,א): שפחה — עם הדומה לחמור, ונבריה, כדכתיב: "ואחר כן תבא עליה ובעלתה" (דברים כא), ומעיקרא לא. **ואימא פרט לאחותו מאנוסתו** — שלא היה אישות לאביך בה. **כאן באונסין** — ערות בת בנך מאנוסתו לא תגלה, הא בת בנה מאיש אחר — גלה, דלאו אשתך היא. ומיהו, בנו מן האונסין בנו הוא, וכן בתו. הלכך, גבי אחוה נמי אחוה הוא.

פרט

מִיזְקָק נַמִּי זָקִיק. "וְאָחִיו הוּא לְכָל דָּבָר". לְמַאי הִלְכְתָּא? לְיוֹרְשׁוֹ וְלִיטַמֵּא לוֹ. פְּשִׁיטָא, אָחִיו הוּא! סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "כִּי אִם לְשָׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו" וְאָמַר מָר: בְּשָׁאֵרוֹ - זוֹ אִשְׁתּוֹ, וּכְתִיב: "לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלוֹ", יֵשׁ בַּעַל שֶׁמְּטַמֵּא וְיֵשׁ בַּעַל שֶׁאֵין מְטַמֵּא, הָא כֵּיצַד? מְטַמֵּא הוּא לְאִשְׁתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְאֵין מְטַמֵּא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה, הָכִי נַמִּי מְטַמֵּא הוּא לְאָח כָּשֵׁר וְאֵין מְטַמֵּא לְאָח פָּסוּל, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֵימָא הָכִי נַמִּי! הָתָם לְאַפּוּקֵי קַיְּימָא, הָכָא - אָחִיו הוּא. "חוּץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית", מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ". "מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִכָּל מָקוֹם פּוֹטֵר" וכו'. מִכָּל מָקוֹם לְאַתּוּיֵי מַאי? אָמַר רַב יְהוּדָה: לְאִיתּוּיֵי מַמְזֵר. מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא: "וּבֵן אֵין לוֹ" - עַיֵּין עָלָיו. וְחַיָּיב עַל מַכָּתוֹ, אַמַּאי? קְרִי כָּאן "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאוֹר" - בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ! כְּדְאָמַר רַב פְּנְחָס מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב פַּפָּא: בְּעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה - הָכָא נַמִּי בְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְהַאי בַּר תְּשׁוּבָה הוּא? וְהָתְנַן: שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אֵיזֶהוּ "מְעוּוֹת לֹא יוּכַל לִתְקוֹן", זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָיָה וְהוֹלִיד מִמְּנָּה מַמְזֵר! הָשְׁתָּא מִיהָא עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ הוּא. תָּנוּ רַבָּנַן: הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ וְהִיא בַּת אִשֶּׁת אָבִיו - חַיָּיב מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ, וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ בִּלְבַד, וְלֹא מִפְּנֵי בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. מַאי טַעְמַיְּיהוּ דְּרַבָּנַן? אָמְרִי: מִכְּדֵי כְּתִיב "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ אוֹ בַּת אִמֶּךָ" "עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִיא" לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינַּהּ: לְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה: אָמַר קְרָא "אֲחוֹתְךָ הִיא", מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ אַתָּה מְחַיְּיבוֹ וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו - וְרַבָּנַן, הַאי "אֲחוֹתְךָ הִיא" מַאי עָבְדֵי לֵיהּ? מִיבְּעֵי לְהוּ לְחַיְּיבוֹ עַל אֲחוֹתוֹ בַּת אָבִיו וּבַת אִמּוֹ, לוֹמַר שֶׁאֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה? אִם כֵּן לִכְתּוֹב "הִיא", שֶׁלֹּא תֹּאמַר: בְּעֶלְמָא מַזְהִירִין מִן הַדִּין, וְכִי תֵּימָא: "אֲחוֹתְךָ" דְּכָתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי - מִילְּתָא דְּאָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא - כָּתַב רַחֲמָנָא "הִיא". וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה: אִם כֵּן לִיכְתְּבֵיהּ רַחֲמָנָא לַ"אֲחוֹתְךָ הִיא" בְּאִידָּךְ קְרָא. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, הַאי "בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִישׁוּת לְאָבִיךָ בָּהּ, פְּרָט לַאֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְנָכְרִיָּה, שֶׁאֵין אִישׁוּת לְאָבִיךָ בָּהּ. וְאֵימָא: פְּרָט לַאֲחוֹתוֹ מֵאֲנוּסָה? הַהִיא לָא מָצִית אָמְרַתְּ, מִדְּרָבָא, דְּרָבָא רָמֵי: כְּתִיב "עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה", הָא בַּת בְּנָהּ דִּידָהּ וּבַת בִּתָּהּ דִּידָהּ - שָׁרֵי, וּכְתִיב "עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת בַּת בְּנָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ". הָא כֵּיצַד? כָּאן בְּאוֹנְסִין כָּאן בְּנִשּׂוּאִין.

וְאִימָא

מִיזְקָק נַמִי זְקִיק – אף אח ממזר זוקק ליבום.

שנינו במשנה: 'וְאָחִיו הוּא לְכָל דָּבָר', והתבאר לעיל שהכוונה היא לאח ממזר. מפרשת הגמרא: לְמַאי הִלְכְתָא הוא נחשב לאחיו, לְיוֹרְשׁוֹ, וְכן לִיטַּמֵּא לוֹ, שכהן שיש לו אח ממזר הרי הוא נטמא לו, כדין שבעה קרובים שהכהן מיטמא להם במותם. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שכן הוא, שהרי אָחִיו הוּא. משיבה הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הוֹאִיל וּכְתִיב בטומאת כהנים (ויקרא כא ב–ג) 'כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וגו' לָהּ יִטַּמָּא', וְאָמַר מַר, 'שְׁאֵרוֹ' זוֹ אִשְׁתּוֹ, וּכְתִיב לאחר מכן (שם כא ד) 'לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ', שאסור לבעל להטמא לאשתו, נמצא ששני כתובים אלו מכחישים זה את זה. אלא צריך לומר, שֵׁיש בַּעַל שֶׁמִּטַּמֵּא וְיֵשׁ בַּעַל שֶׁאֵין מִטַּמֵּא. הָא כֵּיצַד, מִטַּמֵּא הוּא לְאִשְׁתּוֹ הַכְּשֵׁרָה, וְאולם אֵין הוא מִטַּמֵּא לְאִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה לו ונישאה לו באיסור. ולפי זה היה מקום לומר דהָכָא באח נַמִי, מִטַּמֵּא הוּא [הכהן] רק לְאָח כָּשֵׁר, וְאולם אֵין הוא מִטַּמֵּא לְאָח פָּסוּל. קָא מַשְׁמַע לָן משנתנו שהוא נטמא גם לאח ממזר.

שואלת הגמרא: וְאֵימָא הָכֵי נַמִי – הלא אכן יש לומר שאסור לכהן ליטמא לאח פסול, כשם שאינו נטמא לאשתו הפסולה, ומנין לה למשנה שהוא נטמא לו. משיבה הגמרא: הָתָם באשה פסולה, לְאַפּוּקֵי קַיְימָא – היא עומדת לצאת ממנו, שהרי חייב לגרשה והרי היא כמי שאינה אשתו, ועל כן אינו נטמא לה. אבל הָכָא באח ממזר אָחִיו הוּא, ועל כן הוא נטמא לו.

שנינו במשנה: חוּץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים, שאינו נחשב לאחיו. מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא, משום דאָמַר קְרָא (שמות כא ד) 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ'. שכשאיש ישראל נמכר לעבד עברי והוליד בנים משפחה כנענית של אדוניו, כשהוא יוצא לחירות אין יוצאים בנים אלו יחד עמו אלא הם עבדים כנענים כאמם ונשארים ברשות האדון. ומכאן שבן הנולד לו משפחה אינו מתייחס אחריו אלא אחר אמו.

שנינו במשנה: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִכָּל מָקוֹם, פּוֹטֵר וכו' אשת אביו מן היבום. שואלת הגמרא: 'מִכָּל מָקוֹם' לְאֵתוּיֵי מַאי – מה בא לרבות. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, לְאֵיתוּיֵי בן מַמְזֵר, שאף הוא פוטר מיבום. מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא, משום דְּאָמַר קְרָא ביבום (דברים כה ה), 'כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ', שהאות יו"ד שבתיבת 'אין' מיותרת, ומיתור זה דרשו, עַיֵּין עָלָיו היטב לבודקו אם אכן אין לו בנים כלל, וגם אם ימצא שיש לו בן ממזר תפטר אשתו מיבום.

שנינו במשנה: וְחַיָּיב עַל מַכָּתוֹ, והתבאר לעיל שבבן ממזר הדברים אמורים, ואף הוא שהכה את אביו חייב מיתה. שואלת הגמרא: אַמַּאי חייב, הלא קְרִי [–יש לדרוש] כָּאן את מה שדרשו במה שנאמר (שמות כב כז) 'וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר', שאסרה התורה לקלל דווקא בְּנשיא שעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ ומתנהג כדרך עם ישראל, והוא הדין למכה אביו שאינו חייב אלא באב שעושה מעשה עמך. ואם כן אב זה שבא על הערוה והוליד ממנה ממזר, אין לו לבן להתחייב על הכאתו.

מתרצת הגמרא: כִּדְאָמַר רַב פִּנְחָס לתרץ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב פָּפָא במקום אחר שמדובר בְּעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, כמו כן הָכָא נַמִי מדובר כְּשֶׁעָשָׂה האב תְּשׁוּבָה אחרי שבא על הערוה.

מקשה הגמרא: וְכי הַאי אב בַּר תְּשׁוּבָה הוּא, וְהָתְנַן במסכת חגיגה (ט.), שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ אדם שעליו נאמר (קהלת א טו) 'מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן', זֶה אדם הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מַמְזֵר, שכן כל זמן שהממזר קיים גלוי ונזכר עוונו. מתרצת הגמרא: הַשְׁתָּא מִיהָא לאחר שעשה תשובה הרי עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ הוּא, ואפילו שלא תוקן עוונו.

הגמרא דנה בדין נוסף התלוי באחוה: תָּנוּ רַבָּנָן, אדם הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ וְהִיא גם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו [ראה ציור], חַיָּיב עליה גם מִשּׁוּם איסור אֲחוֹתוֹ, וְגם מִשּׁוּם איסור בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. כן היא שיטת חכמים, אבל רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ בִּלְבַד, וְלֹא מִפְּנֵי בַּת אֵשֶׁת אָבִיו.

מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן, אָמְרֵי, מִכְּדִי [–הרי] כבר כְּתִיב (ויקרא יח ט) 'עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת אָבִיךָ אוֹ בַת אִמֶּךָ וגו' לא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן', ואם כן מה שנאמר (שם יח יא) 'עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִיא' לָמָּה לִי, הלא בת אשת אביו זו שהיא אחותו כבר נאסרה בכתוב הקודם. אלא שְׁמַע מִינָּה שבא הכתוב לְחַיְּיבוֹ שתים, גם מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וְגם מִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סובר, אָמַר קְרָא באיסור בת אשת אביו 'אֲחוֹתְךָ הִיא', והוא מיותר, שהרי כבר נאמר 'מולדת אביך', אלא בא יתור זה ללמדנו שרק מִשּׁוּם איסור אֲחוֹתוֹ אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם איסור נוסף של בַּת אֵשֶׁת אָבִיו.

שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן, הַאי 'אֲחוֹתְךָ הִיא' שהוא מיותר, מַאי עָבְדֵי לֵיהּ – מה הם דורשים ממנו. משיבה הגמרא: מִיבָּעֵי לְהוּ – לחכמים נצרך יתור זה כדי לְחַיְּיבוֹ עַל אֲחוֹתוֹ שהיא גם בַּת אָבִיו וְגם בַת אִמּוֹ כשנולדו שניהם על ידי שאנס אביהם את אמם בלא שנשאה. שכן בכתוב הראשון נאמר 'בת אביך או בת אמך', והיינו סבורים לומר שאין איסור אלא במי שהיא אחותו רק מהאב או רק מהאם, ולא באחותו מהאב והאם יחד. ואף שיש לאוסרה מקל וחומר, שהרי אם בת אביו או בת אמו אסורה כל שכן שבת אביו ואמו אסורה, אלא בא הכתוב לוֹמַר שֶׁאֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין [–מקל וחומר], ואי אפשר לאסור בת אביו ואמו מקל וחומר, ועל כן הוצרך לכתוב 'אחותך היא' כדי לאוסרה.

וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סובר, אִם כֵּן – אם בא הכתוב לאסור בת אביו ואמו, לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא רק 'אֲחוֹתְךָ', 'הִיא' לָמָּה לִי, אלא בהכרח בא ייתור זה ללמדנו שרק מִשּׁוּם אֲחוֹתְךָ אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. וְרַבָּנָן סוברים, אַף עַל גַּב שכבר למדנו איסור בת אביו ואמו מִדִּכְתִיב 'אֲחוֹתְךָ', מכל מקום אִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב תיבת 'הִיא', שֶׁלֹּא תטעה ותֹאמַר דִּבְעָלְמָא [–שבכל התורה] מַזְהִירִין מִן הַדִּין, ולשם כך ייתר הכתוב תיבה זו כדי ללמדנו שלולי ייתור זה לא היתה נאסרת מקל וחומר. וְכִי תֵּימָא, איך היינו טועים בדבר זה, הלא אם מזהירין מן הדין 'אֲחוֹתְךָ' דְּכָתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי, הרי יש לאוסרה מקל וחומר כאמור, אין זה קושיא, משום דמִילְּתָא דְּאַתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא – טורח הכתוב לכותבו בפירוש. לפיכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'הִיא' ללמדנו שאין מזהירין מן הדין.

וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סובר, אִם כֵּן – אם בא הכתוב להשמיענו רק איסור בת אביו ואמו, לִיכְתְּבֵיהּ רַחֲמָנָא 'לַאֲחוֹתְךָ הִיא' בְּאִידָךְ קְרָא – בכתוב הראשון שמוזכר בו איסור בת אביו ובת אמו, ומכך שנכתב 'אחותך היא' באיסור בת אשת אביו מוכח שבא ללמדנו שאף הבא על בת אשת אביו אינו עובר אלא משום איסור אחותו בלבד.

שואלת הגמרא: וּלדברי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הסובר שאינו עובר משום בת אשת אביו, הַאי 'בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ' מַאי עָבִיד לֵיהּ – לשם מה נאמר כל כתוב זה. משיבה הגמרא: מִיבָּעֵי לֵיהּ כתוב זה ללמד, שאסורה לך רק אחותך שנולדה ממִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִישׁוּת לְאָבִיךָ בָּהּ – שקידושיו תופסים בה, פְּרָט לַאֲחוֹתוֹ שנולדה מִשִּׁפְחָה וְעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים שֶׁאֵין אִישׁוּת לְאָבִיךָ בָּהּ – שקידושי אביך אינם תופסים בה.

שואלת הגמרא: וְאֵימָא – הלא יש לומר שכתוב זה בא ללמד שדווקא אחות שנולדה מאשת האב אסורה, פְּרָט לַאֲחוֹתוֹ שנולדה מֵאשה אֲנוּסָה שלא התקדשה לו שאינה אסורה. משיבה הגמרא: הַהִיא לֹא מָצֵית אָמְרַת – אי אפשר לפרש כן הכתוב מִדְּרָבָא – משום דברי רבא. דְּרָבָא רָמִי [–הקשה], כְּתִיב (ויקרא יח י) 'עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה', ומשמע שדווקא אלו אסורות, הָא בַּת בְּנָהּ דִּידָהּ [–של אשתך] מאיש אחר, וּבַת בִּתָּהּ דִּידָהּ מאיש אחר, שָׁרִי [–מותרת]. וְאילו במקום אחר כְּתִיב (שם יח יז), 'עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת בַּת בְּנָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ', הרי שגם כשהן מאיש אחר הן אסורות. הָא כֵּיצַד מתיישבת סתירה זו. ותירץ רבא: כָּאן בכתוב 'ערות בת בנך' מדובר בְּאוֹנָסִין – בבנו או בתו שנולדו לו מאשה שאנס בלא קידושין, ועל כן דווקא כשנולדו ממנו בתם אסורה ולא כשנולדה לה מאיש אחר. וכָּאן בכתוב האוסר בת בנו או בת בתה של אשתו, מדובר באשה שנישאה לו בְּנִשּׂוּאִין. ומכך שאיסור בת בנו ובת בתו נאמר בבנו ובתו מן האונסין, מוכח שגם איסור אחותו נוהג גם באחות מאונסין, ואם כן בהכרח ש'בת אשת אביך' בא למעט את בתו שנולדה משפחה ועובדת כוכבים.

עוד מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** [–שמא נאמר] ש'בת אשת אביך' בא למעט **פְּרָט לְחַיְיבֵי לָאוִין**, שאין איסור באחותו שנולדה לאביו מנישואין של חייבי לאוין, וכגון שנשא ממזרת והוליד ממנה בת, ונאמר שאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ומשום כן אינה קרויה 'בת אשת אביו' ומותרת. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא**, אי אפשר לומר כן, משום **שחַיְיבֵי לָאוִין תָּפְשֵׂי בְּהוּ קִדּוּשִׁין**, דַּהרי **כְּתִיב** בירושת בכור (דברים כא טו), **'כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה, לא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה'**. ולכאורה יש לתמוה, **וְכִי יֵשׁ אֲהוּבָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְיֵשׁ שְׂנוּאָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם**, ואיך יעלה על הדעת שמשום שהיא שנואה לבעלה יפסיד בנה הבכור את חלק בכורתו. **אֶלָּא אֲהוּבָה** היא זו **שאֲהוּבָה בְּנִישּׂוּאֶיהָ** משום שנישאה בהיתר, **וּשְׂנוּאָה** היא זו **ששְׂנוּאָה בְּנִישּׂוּאֶיהָ** משום שנישאה באיסור, וְאף על פי כן **אָמַר רַחֲמָנָא כִּי 'תִהְיֶיןָ'**, ו'הויה' היא לשון קידושין, ומכאן שקידושין תופסים אף באשה האסורה לו באיסור לאו.

עוד מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** – שמא נאמר שבא 'בת אשת אביך' למעט **פְּרָט** לְאחותך שנולדה לאביך מביאת איסור של **חַיְיבֵי כְּרִיתוֹת**, וכגון שבא על אחות אשתו, שאין תופסים בה קידושין. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא**, אי אפשר לומר כן, שהרי **אָמַר קְרָא 'עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת אָבִיךָ אוֹ בַת אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ'**, ודרשו מ'מולדת בית או מולדת חוץ' **בֵּין** אם נולדה אחותך מאשה **שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ** עליה **קַיֵּים** אותה בביתך, **ובֵין** אם נולדה מאשה **שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ** עליה **הוֹצֵא** אותה החוצה, שתיהן אסורות, **וַעליהן אָמַר רַחֲמָנָא 'אֲחוֹתְךָ הִיא'**, הרי שאף אחות הנולדת מאשה שאין קידושין תופסים בה אסורה.

שואלת הגמרא: **ואֵימָא** – שמא נאמר שאיסור אחותו הוא **בֵּין שֶׁנולדה** מאשה **שאוֹמֵר** [–שאומרים] **לוֹ לאָבִיךָ קַיֵּים** אותה **ובֵין שֶׁאוֹמֵר לוֹ לאָבִיךָ הוֹצֵא** אותה, **וְאָמַר רַחֲמָנָא 'אֲחוֹתְךָ הִיא' לְרַבּוֹת** גם **אֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים**, ומנין לו לרבי יוסי ברבי יהודה שבא כתוב זה למעטה. מתרצת הגמרא: **אָמַר קְרָא 'בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ'**, דווקא אחותך שנולדה **ממִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִישּׁוּת לְאָבִיךָ בָּהּ** אסורה, **פְּרָט לַאֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים**.

שוב שואלת הגמרא: **וּמָה רָאִיתָ** למעט אחות משפחה מ'בת אשת אביך', ולרבות אחות מחייבי כריתות מ'מולדת חוץ', ולא להיפך. מתרצת הגמרא: **מִסְתַּבְּרָא חַיְיבֵי כְּרִיתוֹת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוֹת, שֶׁכֵּן תָּפְסֵי בָּהֶן קִדּוּשִׁין** לְאדם **מעָלְמָא**, מה שאין כן בשפחה ועובדת כוכבים שלא תופסים בהן קידושין לשום אדם, ועל כן מסתבר למעטן מ'בת אשת אביך'.

שואלת הגמרא: **אַדְּרַבָּה שִׁפְחָה וְעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוֹת** מ'מולדת חוץ' יותר מחייבי כריתות, משום **דְּאִי מִגַּיְּירָה** [–תתגייר], **לְדִידֵיהּ נַמֵי** [–גם לו עצמו] **תָּפְסֵי בָּהּ קִדּוּשִׁין**, מה שאין כן בחייבי כריתות שלעולם לא יתפסו בהן קידושיו. מתרצת הגמרא: **לְכִי מִגַּיְּירָה** [–כשתתגייר] **גּוּפָא אַחֲרִינָא הִיא** ושוב אינה אותה אשה, ובגוף של עכשיו לא תופסים קידושין לשום אדם.

הגמרא מבררת את מקור מיעוט אחותו משפחה ועובדת כוכבים לשיטת חכמים. שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן, לְמַעוּטֵי** אחותו שנולדה **מִשִּׁפְחָה וְעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים מְנָא לְהוּ**, שהרי לשיטתם אין למעטה מ'בת אשת אביך', שכן כתוב זה אינו מיותר אלא בא לחייב אחותו שהיא בת אשת אביו בלאו נוסף. משיבה הגמרא: **נַפְקָא לְהוּ** לחכמים מיעוט זה **מִמה** שנאמר בעבד עברי (שמות כא ד) **'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ'**, שאם נולדו לו בנים משפחה כנענית שמסר לו רבו, הרי הם עבדים כנענים וכשיוצא העבד לחירות הם נשארים ברשות האדון. ומכאן שאחותו הנולדת משפחה מתייחסת אחר אמה ולא אחר האב ועל כן אינה נחשבת אחותו. מוסיפה הגמרא לפרש: **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה** סובר שצריך את שני הכתובים, **חַד** – אחד מהם שהוא 'האשה וילדיה' נאמר **בְּשִׁפְחָה**, כדי ללמד שאחותו מן השפחה אינה בכלל איסור אחותו, **וְחַד** – וכתוב אחד שהוא 'בת אשת אביך' נאמר **בְּאחותו מן עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים**, ללמד שאינה בכלל אחותו. **וּצְרִיכֵי** את שניהם, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** רק **בשִׁפְחָה**, היינו אומרים שדווקא אחותו משפחה אינה נחשבת אחותו, **מִשּׁוּם** דְּשפחה **אֵין לָהּ חֲיָיִם** [–יחס] ואין ילדיה מתייחסים להוריהם כלל, **אֲבָל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים דְּאִית לָהּ חֲיָיִם**, שכן עובדי כוכבים מתייחסים אחר אביהם, **אֵימָא** שאחותו שנולדה ממנה מתייחסת לאב **ולֹא** התמעטה מאיסור אחותו. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** רק **בעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים**, היינו אומרים שדווקא אחותו שנולדה מעובדת כוכבים אינה בכלל אחותו, **מִשּׁוּם** דְּאמה העובדת כוכבים **לֹא שַׁיְיכָא בְּמִצְוֹת, אֲבָל שִׁפְחָה דְּשַׁיְיכָא בְּמִצְוֹת**, שהרי עבד ושפחה כנענים חייבים במצוות כאשה, **אֵימָא לֹא** התמעטה מאיסור אחותו. לכן **צְרִיכָא** מיעוט גם לנולדה משפחה וגם לנולדה מעובדת כוכבים.

שואלת הגמרא: **וְלרַבָּנָן** שדורשים מ'בת אשת אביך' לאו נוסף ואינם ממעטים מכתוב זה אחותו מעובדת כוכבים, **אַשְׁכְּחָן** [–מצינו] מיעוט לאחותו מן **השִׁפְחָה** מ'האשה וילדיה תהיה לאדוניה', אבל אחותו מן **העוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים מְנָא לְהוּ** שאינה בכלל איסור אחותו. **וְכִי תֵּימָא נֵילַף מִשִּׁפְחָה**, הלא כבר נתבאר לעיל **שהַנְהוּ** [שפחה ועובדת כוכבים] **מִצְרָךְ צְרִיכֵי** – כל אחת מהם צריכה לימוד בפני עצמו, ואי אפשר ללמוד זו מזו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי**, נאמר באיסור חיתון עם שבעה עממים (דברים ז ג), **'בִּתְּךָ לא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לא תִקַּח לִבְנֶךָ'**, **ואָמַר קְרָא** בטעם איסור נתינת בתך לבנו, **'כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים'**, שיסיר בעל בתך את הבן שתלד לו מאחרי ה', וקורא הכתוב לבן בתך זה 'בנך'. אבל באיסור נתינת בנך לבתו לא נאמר שהטעם הוא משום שתסיר בתו את הבן שתלד לבנך מאחרי ה', ואין קורא הכתוב לבן בנך זה 'בנך'. ומכאן שרק **בִּנְךָ מִיִּשְׂרְאֵלִית קָרוּי בִּנְךָ**, וְאולם **אֵין בִּנְךָ הַבָּא מִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ**.

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַבִינָא, שְׁמַע מִינָּהּ** מכתוב זה, **שבֶּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים קָרוּי בִּנְךָ**. שואלת הגמרא: **לֵימָא קָסָבַר רַבִינָא שעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הַוָּלָד כָּשֵׁר** לגמרי, ואם היא נקבה מותרת להנשא לכהן. דוחה הגמרא: **נְהִי דְּמַמְזֵר לֹא הָוֵי**, אבל **כָּשֵׁר נַמֵי לֹא הָוֵי**, אלא **יִשְׂרָאֵל פָּסוּל מִיקְּרֵי**, ואינו כשר לכהונה.

הגמרא חוזרת לתשובתה לעיל, שחכמים ממעטים אחותו שנולדה מעובדת כוכבים מ'כי יסיר'. שואלת הגמרא: **הַאי** קרא של 'כי יסיר את בנך' שממנו למדנו שבנך הנולד מעובדת כוכבים אינו קרוי בנך, הלא **בְּשִׁבְעָה אוּמּוֹת** שישבו בארץ ישראל **כְּתִיב**, ומנין לנו דין זה בשאר עובדי כוכבים. משיבה הגמרא: ממה שהוסיף הכתוב שטעם האיסור הוא משום **'כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי'**, יש **לְרַבּוֹת** את **כָּל הַמְּסִירִים**. שלא רק בשבעה עממים נאמר דין זה, אלא בכל האומות, שעל ידי נתינת בתך לבניהם יסירו את בן בתך מאחרי ה'. וגם הדין המשתמע מכתוב זה, שבנך הנולד מעובדת כוכבים אינו קרוי בנך, אמור בכל עובדת כוכבים.

מקשה הגמרא: **הָנִיחָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּדָרִישׁ טַעְמָא דִּקְרָא**, וקובע את דיני התורה על פי הטעם שיש בהם, אכן מיותר מה שנאמר 'כי יסיר את בנך', שהרי גם לולי נתינת טעם זה היינו מפרשים מסברא שמשום זה אסרה התורה להתחתן עמם, ומיתור זה יש לרבות את שאר האומות. **אֶלָּא לְרַבָּנָן** שאינם דורשים את טעם דיני התורה, **מְנָא לְהוּ** לרבות שאר אומות, הלא לשיטתם 'כי יסיר' אינו מיותר שכן לולי טעם זה לא היינו מחדשים מעצמנו שזו היא סיבת האיסור, ועל כן הוצרך הכתוב להשמיענו שזה הוא טעם האיסור, ולפיכך הוא נוהג דווקא בשבעה עממים שאדוקים ביותר בעבודה זרה, ולא בשאר אומות.

מתרצת הגמרא: **מַאן תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא** – תנא קמא החולק בברייתא על רבי יוסי ברבי יהודה וסובר ש'בת אשת אביך' מיותר לחייב על אחותו בת אשת אביו שתים, וממעט אחותו מעובדת כוכבים מ'כי יסיר', הוא אכן רבי שמעון הדורש טעמא דקרא, ולשיטתו מיותר 'כי יסיר' לרבות שאר מסירים, שבנך הנולד מאשה של כל האומות אינו קרוי בנך.

רש"י

פרט לחייבי לאוין — אם נשא אביו ממזרת והוליד בת — לאו אחותו היא, ואימא דלא תפסי בהו קדושי. **יש אהובה לפני המקום** — צורך היה לו להזכיר שאם זה היה אוהב את זו ושונא את זו אין הבכורה משתנה בכך? פשיטא, שאם זה שונאה — אין המקום שונאה. **שנואה בנישואיה** — בעבירה. **כי תהיינה** — דאית בהו הויה. **ואימא** — דהאי בת אשת אביו פרט לאחותו מחייבי כריתות, דאין אישות בה לאביך, דהא לא תפסי בהו קדושין, דילפינן מאחות אשה שהיא בכרת, וכתיב בה: "לא תקח" — אין לך בה לקוחין, בפ' "האומר לחברו" בקדושין (סז,ב). **שפחה אין לה חיים** — אין לה יחס, דכתיב "עם החמור" (בראשית כב). ונכריה מתייחסת על שם אביה, דכתיב: "בלאדן בן בלאדן" (מלכים ב', ב) "הדרימן בן טברימון" (מלכים א', טו). **שפחה שייכא במצות** — כל מצוה שהאשה חייבת בה — עבד חייב בה, דגמר "לה" "לה" מאשה (חגיגה ד,א). **כי יסיר את בנך** — מדלא כתיב "כי תסיר" שמע מינה הכי קאמר: בתך לא תתן לבנו כי יסיר בעל בתך את בנך שתלד לו בתך מאחרי, אבל א"בתו לא תקח לבנך" לא קמהדר, ולא קרינן ביה כי תסיר בת הנכרי את בנך שתלד מאחרי. אלמא: בנך מן הנכרי שילדה לו בתך — קרוי בנך, ואין בנך הבא מן הנכריה קרוי בנך. **שמע מינה** — מדכתיב: "כי יסיר את בנך", ומוקמינן ליה בבן שתלד בתך לנכרי, אלמא: בן בתך הבא מן הנכרי קרוי נמי בנך. **לימא קסבר רבינא וכו' הולד כשר** — ולקמן פליגי בה ב"החולץ" (מה,א) (ולי נראה דהולד ממזר גרסינן, דלא הוי כגר שנתגייר, אלא צד ישראלית יש בו, ושייך ביה ממזרות). **בשבעה אומות כתיב** — ושאר נכריות מנלן דולדה כמוה. **לרבי שמעון דדריש טעמא דקרא** — בפרק "המקבל" בבבא מציעא (קטו,א): אלמנה עניה אין ממשכנין אותה, אבל עשירה ממשכנין, שאין אתה חייב להחזיר לה, ואין אתה משיאה שם רע בשכנותיה. אלמא דריש טעמא ד"לא תחבול בגד אלמנה" משום שם רע, ומוציא עשירה מן הכלל. והכא נמי לדידיה ניחא, דאי נמי לא מפרש קרא טעמא — הוה דריש טעמא דחיתון משום "כי יסיר את בנך", ולא איצטריך קרא לפרושי טעמא, ואייתר קרא "כי יסיר" לרבות שאר מסירין. **אלא לרבנן** — איצטריך קרא לפרושי טעמא בשבעה אומות גופייהו, ולמעוטי שאר אומות, דאינן אדוקין בעבודה זרה כמותן, כדקיימא לן (חולין יג,ב): נכרים שבחוץ לארץ לאו עובדי עבודה זרה הן, אלא מנהג אבותיהן בידיהן, ולא אייתר ליה רבויא. ושאר אומות מנלן? ודכוותיה אמרינן בסנהדרין (כא,א) גבי "לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו", דלר"ש הוי "לא יסור" לרבויא, דבלאו פירושא דקרא הוה דרשינן ביה טעמא. ולרבנן דלא דרשי טעמא דקרא בעלמא, הכא קרא פירש טעמא.

משנה

וְאֵימָא פְּרָט לְחַיָּיבֵי לָאוִין? אָמַר רַב פַּפָּא: חַיָּיבֵי לָאוִין תָּפְשִׂי בְּהוּ קִדּוּשִׁין, דִּכְתִיב: "כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה", וְכִי יֵשׁ אֲהוּבָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְיֵשׁ שְׂנוּאָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם? אֶלָּא: אֲהוּבָה - אֲהוּבָה בְּנִישׂוּאֶיהָ, שְׂנוּאָה - שְׂנוּאָה בְּנִישׂוּאֶיהָ, וְאָמַר רַחֲמָנָא: "כִּי תִהְיֶיןָ". וְאֵימָא פְּרָט לְחַיָּיבֵי כָרֵיתוֹת - אָמַר רָבָא, אָמַר קְרָא: "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ אוֹ בַּת אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ", בֵּין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ: "קַיֵּים", בֵּין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ "הוֹצֵא", וְאָמַר רַחֲמָנָא: "אֲחוֹתְךָ הִיא" - אֵימָא: בֵּין שֶׁאוֹמֵר לוֹ אָבִיךָ "קַיֵּים" בֵּין שֶׁאוֹמֵר לוֹ אָבִיךָ "הוֹצֵא", וְאָמַר רַחֲמָנָא "אֲחוֹתְךָ הִיא" - לְרַבּוֹת אֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְנָכְרִיָּה - אָמַר קְרָא "בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ", מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִישׁוּת לְאָבִיךָ בָּהּ, פְּרָט לַאֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְנָכְרִיָּה. וּמָה רָאִיתָ? מִסְתַּבְּרָא, חַיָּיבֵי כָרֵיתוֹת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוֹת, שֶׁכֵּן תָּפְסִי בָּהֶן קִדּוּשִׁין לְעָלְמָא. אַדְּרַבָּה, שִׁפְחָה וְנָכְרִיָּה הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוֹת, דְּאִי מִגַּיְּירָה - לְדִידֵיהּ נַמִי תָּפְסִי בָּהּ קִדּוּשִׁין! לְכִי מִגַּיְּירָה גּוּפָא אַחֲרִינָא הִיא. וְרַבָּנַן, לְמַעוּטֵי שִׁפְחָה וְנָכְרִיָּה מְנָא לְהוּ? נָפְקָא לְהוּ מֵ"הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ". וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה: חַד - בְּשִׁפְחָה, וְחַד - בְּנָכְרִיָּה. וּצְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמַעִינַן שִׁפְחָה - מִשּׁוּם דְּאֵין לָהּ חַיִּים, אֲבָל נָכְרִיָּה דְּאִית לָהּ חַיִּים - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן נָכְרִיָּה - מִשּׁוּם דְּלָא שַׁיְיכָא בְּמִצְוֹת, אֲבָל שִׁפְחָה, דְּשַׁיְיכָא בְּמִצְוֹת, אֵימָא לָא - צְרִיכָא. וְרַבָּנַן, אַשְׁכַּחַן שִׁפְחָה, נָכְרִיָּה מְנָא לְהוּ? וְכִי תֵּימָא: נֵילָף מִשִּׁפְחָה - הָנְהוּ מִצְרָךְ צְרִיכִי! אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אָמַר קְרָא: "כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי", בִּנְךָ מִיִּשְׂרְאֵלִית קָרוּי בִּנְךָ, וְאֵין בִּנְךָ הַבָּא מִן הַנָּכְרִיָּה קָרוּי בִּנְךָ, אֶלָּא בְּנָהּ. אָמַר רָבִינָא, שְׁמַע מִינָּהּ: בֶּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַנָּכְרִי - קָרוּי בִּנְךָ. לֵימָא קָסָבַר רָבִינָא נָכְרִי וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הַוָּלָד כָּשֵׁר? נְהִי דְּמַמְזֵר לָא הָוֵי - כָּשֵׁר נַמִי לָא הָוֵי, יִשְׂרָאֵל פָּסוּל מִיקְרִי. הַאי בְּשִׁבְעָה אוּמּוֹת כְּתִיב! "כִּי יָסִיר" לְרַבּוֹת כָּל הַמְסִירִים. הָנִיחָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּדָרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, אֶלָּא לְרַבָּנַן מְנָא לְהוּ? מַאן תַּנָּא דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה - רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא.

משנה

תוספות

וכי יש אהובה לפני המקום — דפשיטא דבשביל אהבת ושנאת הבעל לא יפקיע המקום זכות בנה. ואם תאמר: ונימא שנואה — היינו רשעה, דהיא שנואה לפני המקום! ויש לומר: דמשמע ליה אהובה ושנואה בנישואיה, ואם ברשעה מדבר — בלא נישואיה נמי יש לשנאותה.

ורבי יוסי ברבי יהודה חד בשפחה וחד בנכריה — ואם תאמר: ולמה לי קרא ד"האשה וילדיה", דמ"בת אשת אביך" נפקי תרוייהו דאין אישות לאביך בה! ויש לומר: דהוה מוקמינן קרא בדמסתברא טפי, ואידך הוה מרבינן מ"מולדת חוץ" בין שאומרים לאביך הוצא, כי היכי דמרבינן מיניה חייבי כריתות. **ואי** אשמועינן נכריה משום דלא שייכא במצות — לא הוה צריך להך צריכותא, דנכריה לא מפרש בהדיא בקרא ובטעמא קמא סגי. דאי לאו אלא חד קרא — הוה מוקמינן בשפחה, משום דאין לה חייס. ואם תאמר: השתא, דאיכא טעמא בנכריה ואיכא טעמא בשפחה — למה לי קרא ד"האשה וילדיה" דמ"בת אשת אביך" ממעטי תרוייהו, דהי מינייהו מפקת? ויש לומר: דהוה אמינא טעמא דלא שייך במצות עדיף, והוה מוקמינן לה בנכריה ואף על גב דטעמא דנכריה לא הוה אתא משפחה, כיון דאיכא בשפחה טעם כל דהו דלא הוי בנכריה.

קסבר רבינא נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר — כן גירסת הקונטרס. וכן כתוב ברוב ספרים כאן. אבל בקדושין בסוף פרק "האומר" (סח,ב) ברוב ספרים כתוב: הולד ממזר. וכן גורס התם. וכן נראה עיקר לרבינו יצחק, דכיון דבתר ישראלית שדינן ליה — הוה טפי ממזר ממאי דהוה שדינן בתר נכרי, דאין ממזרות לנכרי. וכן משמע לעיל, דקאמר רבי יוחנן בסוף פרק קמא (יז,א): וכולן לפסול. והדר קאמר: כי אמריתה קמיה דשמואל אמר: אין בנך הבא מן הנכריה קרוי בנך אלא בנה, ואין חוששין לקידושיו, דנכרי הוא ולא ממזר. והא דאמרינן בפרק "יש בכור" (בכורות מז,א) גבי לויה שנתעברה מן הנכרי בנה פטור מחמשה סלעים — לא תימא למאן דאמר אין מזהמין את הולד, אלא אפילו למאן דאמר מזהמין — לוי פסול איקרי! אומר רבינו יצחק דמאן דאמר אין מזהמין — היינו מאן דאמר הולד ממזר, דלאו בתר נכרי שדינן ליה. ולשון מזהמין על שם נכרים שהן מזוהמין, ובקונטרס לא פירש שם כן. **ההוא** בשבעה אומות כתיב — ואף על גב ד"לא תחנם" דכתיב נמי התם מוקמינן בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (כ,א) בכל אומות עובדי עבודה זרה, הכא לא מוקמינן ליה בשבע אומות אלא משום ד"כי יסיר" משמע שבעה אומות, דמסירין טפי. ואי לאו "כי יסיר" — הוה מוקמינן ליה נמי בכל אומות עובדי עבודה זרה לרבנן. ולרבי שמעון דדריש טעמא דקרא, אי לאו "כי יסיר" הוה דרשינן דטעמא דקרא משום הסרה, והוה מוקי ליה דוקא בשבעה אומות דמסירין טפי. ואם תאמר: ד"לא תתחתן בם" דכתיב נמי התם מוקמינן דוקא בשבעה אומות, אף על גב דאין שייך שם הסרה, דבגירותן איירי, כדאמר ב"הערל" (לקמן עו,א)! ויש לומר: דעל כרחך אי אפשר לאוקומי בכל אומות, דמדאסר גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי — מכלל דשאר גרים שרי בישראל. ואם תאמר: והיכי כרת ברית שלמה עם חירם מלך צור, דכתיב: "ויכרתו ברית שניהם" (מלכים א' ה), והכתיב: "לא תכרות להם ברית ולא תחנם" (דברים ז) ובכל האומות עובדי עבודה זרה איירי, כמו "ולא תחנם"! ויש לומר: דשמא לא אסר אלא כריתת ברית לשם עבודה זרה, כדכתיב באידך קרא: "לא תכרות להם ולאלהיהם ברית" (שמות כג) או שמא חירם מלך צור גר תושב היה. ועוד נראה לומר: דלא מיתסר כריתת ברית אלא דוקא בשבעה אומות, מדכתיב גבי גבעונים (יהושע ט): "אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית", משמע דבשאר אומות — שרי. ואף על גב ד"לא תחנם" איירי בכל אומות עובדי עבודה זרה — כריתת ברית שאני, דמוכח עניינא דאיירי דוקא בשבעה אומות, כמו "לא תחיה כל נשמה", דדוקא שבעה האומות היו מצווים להחרים, דכתיב: "שבעה נכרים רבים ועצומים וכו' החרם תחרים" (דברים ז) וצוה הכתוב שלא לכרות להם ברית שלום שלא להכותם כדי לכבוש ארץ ישראל.

מאן תנא דפליג עליה דרבי יוסי ברבי יהודה רבי שמעון היא — בסוף פרק "האומר" (קדושין סח,ב) איתא הך סוגיא, ומשני בענין אחר: דאמר קרא: "כי תהיינה וילדו לו" כל היכא דקרינן ביה "כי תהיינה" קרינן ביה "וילדו לו", וכל היכא דלא קרינן ביה "כי תהיינה" — לא קרינן ביה "וילדו לו". וקאמר נמי בתר הכי: אם כן "האשה וילדיה" למה לי? ומוקי לה לדרשא אחריתי, ולא קאמר חד בשפחה וחד בנכריה וצריכי.

תוספות

קדמו וכנסו אין מוציאין מידם — אומר רבינו יצחק: דווקא משום דשמא לא פגע באחות זקוקתו, אבל אי ודאי הוה — זקוק להוציא, אף על גב דגבי שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה (יבמות מא,א) אין צריך לרבנן אפילו להמתין — היינו משום שקדש תחלה, ולא בא עליה באיסור, דכבר נפטרה היבמה [זיקתה ממנו] בקדושי אחותה, אבל הכא, דקני לה בביאה — דוקא במקום ספק הוא דאמרינן קדמו וכנסו אין מוציאין מידם, אבל בודאי — לא.

קדושין שאין מסורים לביאה — פירוש: דעל ידי קדושין קא מפסדה בביאה. אבל חייבי לאוין ועשה — חשיבי קדושין המסורים לביאה.

דיקא נמי דקתני אינו יודע — ואם תאמר: אם כן תקשה לאביי, דאמר בפרק "האיש מקדש" (קדושין נא,א) דהוי קדושין! ויש לומר: ד'אין יודע' משמע הכי ומשמע הכי.

ומאי שנא מהא דתנן — פירש בקונטרס: דפריך אהא דקתני במתניתין קדמו וכנסו אין מוציאין מידם. וקשה: דלפי זה הוה ליה לאתוויי סיפא דמתניתין דארבעה אחין! ועוד: דבסמוך מייתי סיפא דמתניתין דאברייתא דשילא! ואומר רבינו יצחק: דפריך אהא דקתני במתניתין אחד חולץ ואחד מייבם, וגבי ארבעה אחין שתיהן חולצות.

אי

משנה מִי שֶׁקִּידֵּשׁ אַחַת מִשְּׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֵין יוֹדֵעַ אֵי זֶה מֵהֶן קִידֵּשׁ - נוֹתֵן גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ. מֵת, וְלוֹ אָח אֶחָד - חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. הָיוּ לוֹ שְׁנַיִם - אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַיֵּבֵם. קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם. שְׁנַיִם שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ קִידֵּשׁ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִידֵּשׁ - זֶה נוֹתֵן שְׁנֵי גִיטִין, וְזֶה נוֹתֵן שְׁנֵי גִיטִין. מֵתוּ, לָזֶה אָח וְלָזֶה אָח - זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, וְזֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם - הַיָּחִיד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. וְהַשְּׁנַיִם - אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַיֵּבֵם. קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם. לָזֶה שְׁנַיִם וְלָזֶה שְׁנַיִם - אָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לְאַחַת, אָחִיו שֶׁל זֶה מְיַיֵּבֵם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה וְאָחִיו שֶׁל זֶה מְיַיֵּבֵם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה. קָדְמוּ שְׁנַיִם וְחָלְצוּ - לֹא יְיַבְּמוּ הַשְּׁנַיִם, אֶלָּא אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַיֵּבֵם. קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם. **גמרא** שְׁמַע מִינָּהּ: קִדּוּשִׁין שֶׁאֵין מְסוּרִין לְבִיאָה - הָווּ קִדּוּשִׁין! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּשֶׁהוּכְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי "וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ", וְלֹא קָתָנֵי "וְאֵין יָדוּעַ", שְׁמַע מִינָּהּ. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ: מֵת וְלוֹ אָח אֶחָד - חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, הָיוּ לוֹ שְׁנַיִם - אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַיֵּבֵם. דַּוְקָא מִיחַלְּץ וְהֲדַר יַבּוּמֵי, אֲבָל יַבּוּמֵי בְּרִישָׁא - לָא, דְּקָא פָּגַע בַּאֲחוֹת זְקוּקָתוֹ. "שְׁנַיִם שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וכו'". שְׁמַע מִינָּהּ: קִדּוּשִׁין שֶׁאֵין מְסוּרִין לְבִיאָה הָווּ קִדּוּשִׁין! הָכָא נַמִּי: כְּשֶׁהוּכְּרוּ וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי "וְאֵין יוֹדֵעַ" וְלָא קָתָנֵי "וְאֵין יָדוּעַ", שְׁמַע מִינָּהּ. וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן? סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ: "מֵתוּ, לָזֶה אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם - הַיָּחִיד, חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. וְהַשְּׁנַיִם, אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַיֵּבֵם". פְּשִׁיטָא, הֵיינוּ רֵישָׁא! מַהוּ דְּתֵימָא: לִיגְזוֹר תְּרֵי אַטּוּ חַד, קָא מַשְׁמַע לָן. וְדַוְקָא מִיחַלְּץ וְהֲדַר יַבּוּמֵי, אֲבָל יַבּוּמֵי בְּרִישָׁא - לָא, דְּקָא פָּגַע בִּיבָמָה לַשּׁוּק. "לָזֶה שְׁנַיִם וְלָזֶה שְׁנַיִם וכו'". הָא תּוּ לָמָה לִי, הֵיינוּ הַךְ! מַהוּ דְּתֵימָא: לִיגְזוֹר דִּלְמָא מְיַיֵּבֵם בְּלָא חֲלִיצָה, קָא מַשְׁמַע לָן. מַאי שְׁנָא מֵהָא דִּתְנַן: אַרְבָּעָה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִין אֶת הָאֲחָיוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיְבְּמוֹת? הָכִי הָשְׁתָּא?!

התם

משנה ואין יודע אי זה מהן קידש — אסור בשתיהן, דכל חדא וחדא איכא למימר: זו אחות אשה. חולץ לשתיהן — דלא ידע איזו היא יבמתו. ומיחלץ חדא וייבומי חדא, לא — דאחות חלוצתו אסורה לו מדרבנן בחייה. ויבומי ברישא, נמי לא — דדלמא לא זו היא יבמתו, וקפגע באחות זקוקתו דהויא כאשתו. **היו לו שנים אחד חולץ** — תחלה לאחות. והשני, אם רצה לייבם לשניה — מייבם, דאם זו יבמתו — שפיר, ואם אחותה היא — לא קפגע באחות זקוקתו, דחליצה אפקעה לזיקה. **קדמו וכנסו** — קודם שנמלכו בבית דין. **אין מוציאין מידם** — דכל חד וחד אמר: אנא שפיר נסיבי. ואי נמי הוה איפכא, שהראשון ליבום כנס אחות זקוקתו — ההיא שעתא ודאי הויא אסירא, ומשבא אחיו וייבם השניה שהיא יבמתו — פקע זיקה מאידך למפרע. **שנים שקדשו שתי אחיות** — והם נברים. **זה חולץ לשתיהן וכו'** — דכל חד וחד מינייהו אסור ליבומי, דדלמא באחות זקוקתו פגע. **היחיד חולץ לשתיהן** — כדפרישית לעיל, שאי אפשר לו לייבם לא קודם חליצה משום אחות זקוקתו, ולא לאחר חליצה משום אחות חלוצה. לפיכך, הואיל ואסור לייבם — יחלוץ תחלה לשניהם, כדי להוציא אותה שהיא יבמתו מאיסור יבמה לשוק. **והשנים אחד חולץ** — לאפקועי זיקה מאחיו אם זו היא יבמתו, ותשתרי אחותה לשני ממה נפשך: אם יבמתו היא — שפיר, ואם אחותה היא — הא קפקעה זיקת היבמה מיניה בחליצת אחיו. **אחיו של זה מייבם חלוצתו של זה** — ממה נפשך: אם זו יבמתו — שפיר נסיב, שהרי אחיו לא חלץ לזו אלא לאחותה שלא היתה יבמתו, ואינה כלום. ואי לאו יבמתו — שפיר נסיב נברית. דאי משום אחות זקוקתו — ליכא, שהרי חלץ אחיו לאחותה שהיא יבמתו, ופקע זיקה. ואי משום יבמה לשוק — הרי חלצה זו מן היחיד, שהוא אח בעלה. **קדמו שנים** — אחיו של אחד וחלצו לשתיהן, משום דלא ידעי אי זו היא יבמתו. **לא ייבמו השנים** — אחים האחרים זה את זו וזה את זו, דקמא דנסיב איכא למימר זו היא אחות זקוקתו. אלא, אחד חולץ תחלה לאחת, ואחד מייבם לשניה, ממה נפשך: אם יבמתו היא — שפיר, ואי לאו יבמתו היא — באחות זקוקתו לא פגע, שהרי חלץ אחיו ליבמתו. ויבמה לשוק נמי ליכא, שהרי היא חלוצה מאחי בעלה. **ואם** קדמו — אלו שנים האחרונים וכנסו אחר חליצת השנים הראשונים, ולא באו לימלך לבית דין — אין מוציאין מידם, כדפרישית, שאין כאן אלא ספק איסור אחות זקוקה בנשואין הראשונים. דאיכא למימר קמא דנסיב — יבמתו היא, ושפיר נסיב. ובתרא נמי שפיר נסיב נברית. ואי נמי הוה איפכא, דקמא פגע באחות זקוקתו, כיון שבא שני ויבמה — פקע זיקתה מאחיו, והותרה לו אשתו, ואיסורא דעבד — עבד. **גמרא** **שמעת מינה קדושין שאין מסורים לביאה** — שאין סופן לבא לידי ביאה. דקא סלקא דעתך דמתניתין בשלא הוכרו, בשעת קדושין לא הוה ידע הי מינייהו, כגון דאמר: הרי אחת מכם מקודשת לי, ועשו שתיהן שליח לקבל קדושין. וקדושין אלו אין סופן לביאה, דכל חדא קיימא עליה בספק אחות אשה. ומדקתני נותן גט לזו וגט לזו — מכלל דחדא מיהא מקודשת, ומשום ספיקא דלא ידע הי מינייהו בעי למיתב גט לתרווייהו. אלמא: קדושין הן. ופלוגתא דאביי ורבא היא, בקדושין. **שהוכרו** — בשעת קדושין, ויודע היה את מי מקדש. הלכך מסורים לביאה נינהו, וחלו קדושין. **ואינו יודע** — משמע: השתא אין יודע. "אין ידוע" משמע לא נודע הדבר מעולם. **ומאי קא משמע לן** — מתניתין, פשיטא דתרווייהו בעי גיטא, דלא ידע הי מינייהו. **סיפא איצטריכא ליה** — דקתני: אחד חולץ ואחד מייבם. וקא שמעינן דוקא מיחלץ חד והדר יבומי אידך, ממה נפשך, כדפרישית לעיל. **אבל יבומי** — חד ברישא, והדר מיחלץ שני לאידך — לא. דקמא דייבם דלמא פגע באחות זקוקתו. **היינו רישא** — דהא אשמעינן ברישא: היו לו שנים — אחד חולץ ואחד מייבם. **מהו דתימא** — הכא לא ליבום, כיון דחד מינייהו יש לו אח יחידי — לגזור תרי אחי דלא לייבם חד מינייהו אטו ההוא אח שאין לו אח שני, ואתי למפגע באחות זקוקה, קא משמע לן. **ודוקא מיחלץ** — האח היחידי לשתיהן, והדר יבומי חד מהשנים אחר חליצת אחיו לשניה. **אבל יבומי ברישא** — קודם חליצת היחיד לשתיהן. ואפילו חלץ אחיו של מייבם לאחותה, דליכא השתא איסור אחות זקוקה — לא [מייבם], משום שמא זו היא ארוסת הנברי וקא פגע ביבמה לשוק בלא חליצה. דהיחידי הוא הנברי, ולו היבמה זקוקה, והא מילתא לא אשמעינן ברישא. **אחיו של זה מייבם חלוצתו של זה הא תו למה לי** — היינו הך, דהא אשמעינן ברישא: השנים, אחד חולץ ואחד מייבם. **והכא** נמי הכי הוא, דהני תרי — חד חליץ וחד מייבם, והני תרי — חד חליץ וחד מייבם. **מהו דתימא** — ניגזור דלמא אתי ליבומי אחד משנים אלו ואחד משנים אלו בלא חליצה, וקפגע כל חד בספק יבמה לשוק ובאחות זקוקה. **קא משמע לן** — דלא גזרינן. והא מרישא לא שמעינן, דהתם לזה אחד ולזה שנים, דסוף סוף לא מייבם אלא חדא. וכיון דעוסקין בחליצה דחדא — מדכרי נמי ולא מייבמי עד שיחלוץ היחיד לשתיהן. אבל הכא, כיון דלבסוף תרוייהו מייבמין, הך לתאי ביתא והך לתאי ביתא — אתי למימר מה לנו ולחליצה. **מאי שנא מהא וכו' ולא מתייבמות** — וקתני סיפא "אם קדמו וכנסו יוציאו", והכא קתני "אין מוציאין מידן". **חולצות ולא מתייבמות** — ולא אמרינן ליחלוץ חד מנייהו ודחי לזיקה דידה מאחיו. והאי מייבם חדא, כי מתניתין דקתני מתייבמות שתיהן — כל אחת לאחר חליצת אחותה, כדקאמר: אחיו של זה מייבם חלוצתו של זה, לימא כולן חולצות כי התם, אמאי מהדרינן לייבם? **הכי השתא** — התם זקוקות שתיהן לדן, אי למאן דאמר בפרק "ארבעה אחין" טעמא דאין מתייבמת אפילו אחת מדן משום דיש זיקה, דמרישא מיתסרא משום דקפגע באחות זקוקה, וכי חליץ (מייבם) חד לחדא ופקע זיקה — לא משתריא אחותה לאידך, דכל יבמה שנאסרה שעה אחת על יבמה, אפילו לאחר נפילה — הרי היא כאשת אח שיש לה בנים, ואסורה לעולם.

משנה

המשנה דנה בכמה אופנים של קידושי אחת משתי אחיות ולא ידוע את מי מהן קידש: מִי שֶׁקִּידֵּשׁ אַחַת מִשְּׁתֵי אֲחָיוֹת וְאֵין יוֹדֵעַ אֵי זֶה מֵהֶן קִידֵּשׁ, שתיהן אסורות עליו מספק, וְנוֹתֵן גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ, שהרי אחת מהן אסורה עליו באיסור אחות אשתו, ואין ידוע איזו מהן. מֵת המקדש וְלוֹ אָח אֶחָד [ציור א], ונפלה אשת המת לפניו ליבום, חוֹלֵץ היבום לִשְׁתֵּיהֶן מספק, אבל אינו יכול לייבם אף אחת מהן, שמא זו שמייבם אינה אשת אחיו אלא אחותה, והרי היא אסורה עליו משום אחות זקוקתו. וכן אינו יכול לחלוץ קודם לאחת מהן ואחר כך לייבם את השניה, משום שאם הראשונה שחלצה היתה אשת אחיו, הרי השניה אסורה עליו משום אחות חלוצתו.

אם הָיוּ לוֹ למקדש זה שְׁנַיִם – שני אחים [ציור ב], אח אֶחָד חוֹלֵץ לאחת מהאחיות, וְאחר כך אֶחָד [–השני] מְיַיְּבֵם את השניה. שכן אם זו שמייבמה היא אשת אחיו המת, הרי היא בודאי מותרת לו, ואם זו שחלצה אחיו היתה אשת המת, הלא כבר נפקעה זיקתה על ידי חליצת אחיו, וזו שמתייבמת לו כבר אינה אחות זקוקתו. אבל כל זמן שלא חלץ אח אחד את הראשונה, אסור לשני לייבם את השניה, שכן שמא היא אחות זקוקתו. ואולם אף אם קָדְמוּ האחים וְכָנְסוּ את האחיות באיסור, כל אחד מהם אחות אחרת, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם – בדיעבד אין כופין אותם לגרשן. שכן אף אם זו שהתייבמה ראשונה אינה אשת המת ונמצא שכנס את אחות זקוקתו באיסור, מכל מקום עתה לאחר שייבם אחיו את אחותה, כבר פקעה זיקתה אליו למפרע, ונמצא שזו כבר אינה אחות זקוקתו ומותר לו לקיימה.

שְׁנַיִם [–שני אנשים] שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ מהן קִידֵּשׁ, וגם זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ מהן קִידֵּשׁ, שתיהן אסורות מספק לשניהם, ועל כן זֶה נוֹתֵן שְׁנֵי גִיטִּין לשתיהן מספק, וכן זֶה נוֹתֵן שְׁנֵי גִיטִּין לשתיהן. מֵתוּ שני אנשים אלו, אם היה לָזֶה אָח וְלָזֶה אָח [ציור ג], זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן מספק וְזֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן מספק. ואסור להם לייבם אף אחת מהן, שכן שתיהן עומדות עליהם בספק איסור של אחות זקוקתו כמבואר לעיל.

ואם היה לָזֶה [–לאחד מהמקדשים] אח אֶחָד, וְלָזֶה [–למקדש השני] שְׁנַיִם [ציור ד], האח הַיָּחִיד של המקדש הראשון חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן מספק [מהטעם המבואר לעיל], וְהַשְּׁנַיִם – שני אחיו של המקדש השני, אֶחָד מהם חוֹלֵץ לאחת מהן וְאֶחָד מהם מְיַיְּבֵם את אחותה, כמבואר לעיל לגבי מי שיש לו שני אחים. ואם שני האחים של המקדש השני קָדְמוּ וְכָנְסוּ באיסור את שתי האחיות, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם בדיעבד מהטעם המבואר לעיל.

אם היה לָזֶה [–למקדש אחד] שְׁנַיִם – שני אחים, וְגם לָזֶה [–למקדש השני] שְׁנַיִם [ציור ה], אָחִיו שֶׁל זֶה [–של המקדש הראשון] חוֹלֵץ לְאַחַת מן האחיות, וְאָחִיו שֶׁל זֶה [–של המקדש השני] חוֹלֵץ לְאַחַת מן האחיות. ולאחר מכן, אָחִיו השני שֶׁל זֶה [–של המקדש הראשון] מְיַיְּבֵם את חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה – של אח המקדש השני, וְאָחִיו השני שֶׁל זֶה [–של המקדש השני] מְיַיְּבֵם את חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה – של אח המקדש הראשון. שכן אם זו שכל אחד מהם מייבם היא אשת אחיו הרי הוא מייבמה כדין, ואף אם זו אינה אשת אחיו אלא אחותה, הרי כבר פקעה זיקת יבמתו בחליצת אחיו, ושוב אין זו אחות זקוקתו. ואם קָדְמוּ הַשְּׁנַיִם – שני אחיו של אחד המקדשים וְחָלְצוּ לשתי האחיות [ציור ו], לֹא יְיַבְּמוּ אותן הַשְּׁנַיִם – אחיו של המקדש השני, שהרי אחת מהן היא בודאי אשת אחיהם שעדיין זקוקה להם, ונמצא שהשניה אסורה להם משום אחות זקוקה. אֶלָּא אֶחָד מהם חוֹלֵץ לאחת האחיות וְאחר כך אֶחָד [–אחיו השני] מְיַיְּבֵם את השניה, שכן אם זו היא אשת אחיו הרי הוא מייבמה כדין, ואף אם החלוצה היא אשת אחיו, הרי פקעה זיקתה אליו ושוב אחותה מותרת לו. ואם קָדְמוּ וְכָנְסוּ שני אחים אלו את שני האחיות באיסור, אֵין מוֹצִיאִין אותן מִיָּדָם בדיעבד, שכן אף אם הראשון כנס באיסור את אחות זקוקתו, מכל מקום לאחר שכנס אחיו את השניה הרי פקעה זיקתה, ושוב אין זו נחשבת לאחות זקוקתו.

גמרא

שנינו במשנה: המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו מהן, נותן גט לזו ולזו. מוכיחה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ שאפילו קִדּוּשִׁין שֶׁאֵין מְסוּרִין לְבִיאָה – שאוסרים למקדש את האשה בביאה, הָווּ קִדּוּשִׁין. שהרי על ידי קידושי אחת משתי אחיות, נאסרו עליו שתיהן בביאה משום ספק אחות אשה, ומכל מקום חלים הקידושין על אחת מהן, ושתיהן צריכות גט. דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן, כְּשֶׁהוּכְּרוּ האחיות בשעת הקידושין וידע את מי מהן הוא מקדש, וְרק לְכַסּוֹף נִתְעָרְבוּ ביניהן והתערורר ספק איזו מהן קידש, ונמצא שבשעת מעשה הקידושין היו הם קידושין המסורים לביאה.

מוכיחה הגמרא את דחייתה: דַּיְקָא נַמִּי ממה דְּקָתָנֵי במשנה 'וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אי זה מהן' שמתפרש גם באופן שרק עתה אינו יודע, וְלֹא קָתָנֵי 'וְאֵינוֹ יָדוּעַ' איזה מהן' שמשמעו שמעולם לא נודע הדבר. מסיקה הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ שמדובר בהוכרו ולבסוף נתערבו. מקשה הגמרא: אם אכן מדובר בקידושין שנמסרו לביאה, מַאי קָא מַשְׁמַע לָן משנתנו בדין זה. מתרצת הגמרא: אכן אין חידוש בדין זה, אך את דין הסִיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ לתנא להשמיענו, שאם מֵת מקדש זה וְלוֹ אָח אֶחָד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, ואם הָיוּ לוֹ שְׁנַיִם אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַיְּבֵם. והחידוש בדין זה הוא, שדַּוְקָא מְיַחְלָץ וְהָדַר יַבּוּמֵי – שלא הותר היבום אלא אם כן קודם יחלוץ האחד ואחר כך ייבם השני, אֲבָל יַבּוּמֵי בְּרֵישָׁא [–שיהיה היבום בתחילה] לֹא הותר להם, משום החשש דְּקָא פָּגַע המייבם בַּאֲחוֹת זְקוּקָתוֹ, כמבואר לעיל.

שנינו במשנה: שְׁנַיִם שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וכו' זה נותן שני גיטין וזה נותן שני גיטין. מוכיחה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ קִדּוּשִׁין שֶׁאֵין מְסוּרִין לְבִיאָה הָווּ קִדּוּשִׁין, שאם לא כן אין לקידושין אלו לחול כלל, שהרי שתי האחיות אסורות בביאה על שניהם כמבואר לעיל. דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן מדובר כְּשֶׁהוּכְּרוּ האחיות וּלְבַסּוֹף נִתְעָרְבוּ, ונמצא שבשעת הקידושין נמסרו לביאה. דַּיְקָא נַמִּי ממה דְּקָתָנֵי 'וְאֵין יוֹדֵעַ' וְלֹא קָתָנֵי 'וְאֵין יָדוּעַ'. שְׁמַע מִינָּהּ.

שואלת הגמרא: וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן המשנה בבבא זו. משיבה הגמרא: סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, שאם מֵתוּ שני המקדשים ויש לָזֶה אח אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם, האח הַיָּחִיד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, וְהַשְּׁנַיִם, אֶחָד מהם חוֹלֵץ לאחת וְאֶחָד מהם מְיַיְּבֵם את השניה. מקשה הגמרא: הלא גם דין זה פְּשִׁיטָא הוא, שכן הֵיכִי מה ששנינו בְּרֵישָׁא במקדש אחד שיש לו שני אחים שאחד חולץ ואחד מייבם, והרי מובן מאליו שהוא הדין בשני מקדשים. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא לִיגְזוֹר תְּרֵי אָטוּ חַד – שהיינו חושבים שנאסור את שני האחים של המקדש השני ביבום, משום האח היחיד של הראשון. שכן אם נתיר לאחד מהם לייבם לאחר שחלץ אחיו, יבוא לאחר מכן האח היחיד של הראשון לייבם את השניה, ויעבור על ספק איסור אחות זקוקתו. קָא מַשְׁמַע לָן שאין לחשוש לכך. ועוד משמיעה המשנה, שדַּוְקָא מְיַחְלָץ וְהָדַר יַבּוּמֵי – שקודם חולץ האח היחיד של הראשון לשתיהן, ורק לאחר מכן מייבם אחד מאחי השני אחת מהן [לאחר שגם אחיו חלץ לשניה], אֲבָל יַבּוּמֵי בְּרֵישָׁא – שייבם אחד מאחי השני אחת מהן קודם שיחלוץ לה האח היחיד של הראשון, לֹא הותר לו, משום החשש דְּקָא פָּגַע המייבם בְּאיסור יְבָמָה לַשּׁוּק, שהרי יתכן שזו שמייבם אינה אשת אחיו אלא אשתו של הראשון.

שנינו במשנה: אם היו לָזֶה שְׁנַיִם וְלָזֶה שְׁנַיִם וכו', אחד מאחי הראשון חולץ לאחת, ואחד מאחי השני חולץ לשניה, ולאחר מכן מייבם האח השני של המקדש הראשון את חלוצת אח המקדש השני, והאח השני של המקדש השני מייבם את חלוצת אח המקדש הראשון. מקשה הגמרא: הָא תּוּ לָמָּה לִי – מדוע צריכה המשנה להשמיענו דין זה, הלא הֵיכִי הַדָּ הוא עם הדין הקודם, ואין בו שום חידוש נוסף. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, לִיגְזוֹר שלא יתייבמו שתיהן משום החשש דִּלְמָא מְיַיְּבֵם בְּלֹא חֲלִיצָה – שמא יבואו להתירן ביבום בלא חליצה כלל, ואם ייבם כל אחד את

המשך בעמוד מט

הלא הָתָם באַרבעה אחים, אִי [–בין] לְמַאן דְּאָמַר שטעם איסור היבום הוא משום שֵׁיֵּשׁ זִיקָה, הרי אם כנסו בדיעבד את האחיות עליהם להוציאן משום שֵׁיֵּשׁ זִיקָה, ואף שלאחר יבום או חליצת האחד פקעה זיקת השני ממנה ושוב אין אחותה נחשבת אחות זקוקתו, מכל מקום מאחר שבשעת נפילתה היתה אסורה עליו שעה אחת, הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה עליו לעולם. וְאִי [–ובין] לְמַאן דְּאָמַר שטעם האיסור הוא משום שאָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין, הלא בשעת הנפילה לא היה בידו לייבמה משום שאָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין, ולפיכך בטל ממנה דין יבום לעולם אף לאחר חליצת אחיו את אחותה, שכן כל יבמה שאינה ראויה ליבום בשעת נפילה נאסרת לעולם, ועל כן עליו להוציאה אף בדיעבד. מה שאין כן הָכָא במשנתנו אין לאוסרה משום שבשעת נפילה לא היתה ראויה ליבום, שהרי אין כאן אלא זקוקה אחת, ואשת אחיו האמיתית מעולם לא נאסרה, אלא שנאסר עליו לכונסה משום חשש אחות זקוקה, והרי איסור זה נפקע על ידי יבום אחיו את אחותה. וכיון שכָּל חַד וְחַד מהאחים אִימּוּר [–יכול לומר], דִּידֵיהּ קָא מִתְרַמְיָא לֵיהּ – שזו היא יבמתו אשת אחיו, ואינה אחות זקוקתו אלא היא הזקוקה עצמה, על כן בדיעבד אם כנסו את שתיהן אינם צריכים להוציאן.

שנינו במשנה: שנים שקידשו שתי אחיות ואין ידוע איזו מהן קידש כל אחד, ולכל אחד מהם שני אחים, אם חלצו אחיו של אחד את שתיהן, לא ייבמו אחיו של השני את שתיהן, אלא אחד חולץ ואחד מייבם, שמא ייבם הראשון את זו שאינה אשת אחיו ונמצא פוגע באחות זקוקתו. אך אם קִדְּמוּ וְכָנְסוּ בדיעבד אֵין מוֹצִיאִין כו' אותן.

הגמרא מביאה תוספת חידוש בדין זה: תָּנֵי [–שנה] שִׁילָא בדברי הברייתא, וַאֲפִילּוּ אם שְׁנֵיהֶם [–שני אחי המקדש השני] הם כֹּהֲנִים שאסורים בחלוצה, מכל מקום אינם צריכים להוציאן על אף שנחלצו על ידי אחי המקדש הראשון. מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא, משום שאיסור חֲלוּצָה לכהן רק מִדְּרַבָּנָן הִיא, וכל אחת מיבמות אלו אינה אלא ספק חלוצה, שהרי אם אינה אשת המקדש הראשון, החליצה שעשו בה אחיו אינה חליצה, וְעל סָפֵק חֲלוּצָה לֹא גָּזְרוּ כֹּהוּ רַבָּנָן שיוציאוה בדיעבד.

מקשה הגמרא: וְכִי חֲלוּצָה מִדְּרַבָּנָן הִיא אסורה, וְהָתַנְיָא, מכך שנאמר בכהנים (ויקרא כא ז) 'וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לא יִקָּחוּ', אֵין לִי אֶלָּא גְּרוּשָׁה, חֲלוּצָה מַנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִשָּׁה' שהוא ייתור לשון, לאסור להם אף חלוצה. מתרצת הגמרא: איסור זה מִדְּרַבָּנָן הוּא, וּקְרָא של 'ואשה' אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא.

משנה

מִצְוָה בַּגָּדוֹל שמבין האחים לְיַיבֵּם את אשת אחיו, וְאולם אִם קָדַם הַקָּטָן ויבמה זָכָה בה וקנאה.

גמרא

הגמרא מביאה את מקור דין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר ביבום (דברים כה ו) 'וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו'. ממה שנאמר 'וְהָיָה הַבְּכוֹר', מִיכָּן שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל האחים לְיַיבֵּם, והוא קודם לשאר אחיו. ממשיכה הברייתא ודורשת: 'אֲשֶׁר תֵּלֵד', פָּרַט לְאַילוֹנִית שֶׁאֵין יוֹלֶדֶת שאינה נופלת ליבום. 'יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו', מכאן שהיבם קם תחת אחיו המת לְנַחֲלָה ויורש את כל נכסיו. שואלת הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר ש'יקום על שם אחיו' אמור לְענין נַחֲלָה, אוֹ [–שמא] אֵינוֹ אֶלָּא לְענין קריאת שֵׁם הבן שיוולד ליבם מיבום זה, ו'והיה הבכור' מוסב על הבן הנולד, וכגון שאם היה שם המת יוֹסֵף קוֹרִין אוֹתוֹ יוֹסֵף, ואם היה שמו של המת יוֹחָנָן קוֹרִין אוֹתוֹ יוֹחָנָן. משיבה הברייתא: נֶאֱמַר כָּאן 'יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן בבני יוסף (בראשית מח ו) 'עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם'. ודרשו בגזירה שוה 'שם' 'שם', מַה שֵּׁם הָאָמוּר לְהַלָּן מדבר בנַחֲלָה, אַף שֵׁם הָאָמוּר כָּאן ביבום נאמר לְגבי נַחֲלָה. ממשיכה הברייתא לדרוש את המשך הכתוב: 'וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ', פָּרַט לְפָרִים שמת, שאין אשתו נופלת ליבום משום שֶׁשְּׁמוֹ כבר מָחוּי לפי שאינו ראוי להוליד.

רבא מפרש את דברי הברייתא: אָמַר רָבָא, אַף עַל גַּב דִּבְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, ואף שנדרש ממנו דין נוסף הוא מתפרש גם לפי פשוטו, הָכָא ביבום אֲתַאי [–באה] גְּזֵרָה שָׁוָה וּאַפִּיקְתֵּיהּ [–ומוציאה אותו] מִפְּשָׁטֵיהּ לְגַמְרֵי, ואין חיוב לקרוא את שם הבן על שם האח המת.

תמהה הגמרא: וְאִי לָאו גְּזֵרָה שָׁוָה זו הָוָה אָמֵינָא ש'על שֵׁם אחיו' האמור כאן משמעותו קריאת שֵׁם מַמָּשׁ, הלא אי אפשר לפרש כן, שהרי לְמַאן קָמַזְהַר רַחֲמָנָא – את מי הזהירה התורה לקרותו על שם האח המת. אם לַיָּבָם ציוה כן הכתוב, אם כן 'יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיךָ' מִיבָּעֵי לֵיהּ לומר. וְאִי הציווי הוא לְבֵי דִינָא, אם כן 'יָקוּם עַל שֵׁם אָחִי אָבִיו' מִיבָּעֵי לֵיהּ לומר. ואם כן איך יתכן לומר שהכוונה היא לקריאת שם.

מתרצת הגמרא: וְדִלְמָא לולי הגזירה שוה יש לומר דְּהָכִי קָאָמַר לְהוּ רַחֲמָנָא לְבֵית דִּין, אִמְרוּ לֵיהּ לַיָּבָם שהבן שיוולד יָקוּם [–יקרא] עַל שֵׁם אָחִיו. אֶלָּא דַּאֲתַאי גְּזֵרָה שָׁוָה וּאַפִּיקְתֵּיהּ לְגַמְרֵי את הכתוב מידי פשוטו, ומעמידה אותו בדין נחלה.

הגמרא חוזרת לברר את הדרשה הראשונה שבברייתא, ומקשה: הַשְׁתָּא דְּאָמַרַתְּ קְרָא בְּגָדוֹל כְּתִיב – עכשו שאתה מפרש שכוונת הכתוב היא לגדול האחים, אִימָּא שרק בְּכוֹר יכול לְיַיבֵּם, אבל אח פָּשׁוּט לֹא יכול לְיַיבֵּם כלל. מתרצת הגמרא: לא יתכן כדבר הזה, שהרי אִם כֵּן אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ – אח שמת לפני שנולד אחיו, דְּמִיעֲטָא אותה רַחֲמָנָא מיבום ממה שנאמר 'כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו' (לעיל יז:), לָמָּה לִי מיעוט זה. הלא אח זה שנולד לאחר מכן אינו בכור, ואם אין יבום נוהג בפשוט בין כך אינו מייבם.

שוב מקשה הגמרא: פְּרִיךְ רַב אֲחָא, וְאִימָּא לְמַעוּטֵי בּוּכְרָא דְּאִמָּא – שמא מה שהוצרך הכתוב למעט אשת אח שלא היה בעולמו הוא באופן שהיה אח זה בכור לאמו. מתרצת הגמרא: הַהוּא לֹא מָצִית אָמְרַתְּ – אי אפשר לומר שבכור לאמו נחשב כבכור ליבום, כיון דְּיִבּוּם בְּנַחֲלָה תְּלָה רַחֲמָנָא, ובכורה לדין פי שנים בנַחֲלָה נוהגת רק בבכור מִן הָאָב וְלֹא בבכור מִן הָאֵם.

עוד מקשה הגמרא: וְאִימָּא, כִּי אִיכָּא אח בְּכוֹר תִּתְקַיֵּים מִצְוַת יִבּוּם אף על ידי הפשוט, אבל כִּי לֵיכָּא בְּכוֹר לֹא תִּתְקַיֵּים מִצְוַת יִבּוּם כלל, ומה שנאמר 'והיה הבכור אשר תלד' בא ללמד שאין נוהג יבום אלא במקום שהבכור קיים. מתרצת הגמרא: אָמַר קְרָא ביבום 'וּמֵת אֶחָד מֵהֶם', ומשמע שלא היו שם אלא שני אחים, ומִי לֹא עָסְקִינַן גם באופן דְּמִית הַבְּכוֹר שבהם, ומכל מקום אָמַר רַחֲמָנָא לְיַיבֵּם הַקָּטָן, ואפילו שאין הבכור קיים. דוחה הגמרא: וְאִימָּא דְּמִית האח הַקָּטָן והבכור קיים, וְאָמַר רַחֲמָנָא לְיַיבֵּם בְּכוֹר. מתרצת הגמרא: הָא מִיעֲטָא רַחֲמָנָא אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ, ומיעוט זה נאמר על הכתוב 'ומת אחד מהם' שמשמעו שלא היו אלא שני אחים בלבד. ומכך שהוצרך הכתוב למעט את הקטן שנולד לאחר מיתת אחיו, מוכח שאילו היה נולד קודם מיתת אחיו היה מייבם אפילו שאין הבכור קיים.

שוב מקשה הגמרא: וְאִימָּא, דווקא כִּי לֵיכָּא בְּכוֹר בעולם, אם קָדַם קָטָן וייבם זָכָה בה וקנאה, וְאולם אִי אִיכָּא בְּכוֹר בעולם וקָדַם הַקָּטָן וייבם לֹא זָכָה, שכל זמן שהבכור קיים רק הוא מייבם. מתרצת הגמרא: אָמַר קְרָא כִּי 'יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו', הוּקְּשָׁה יְשִׁיבַת אַחִים זֶה לָזֶה, ללמדנו שיבום נוהג בכל האחים אף במקום שיש בכור.

הגמרא מקשה על דין המובא בברייתא אחרת: וְאִימָּא, דווקא כִּי אִיכָּא בְּכוֹר ולא רצו שאר האחים לייבם לִיהַדֵּר אַגָּדוֹל – חוזרים אצל הבכור וכופים אותו לייבם, אבל כִּי לֵיכָּא בְּכוֹר אֵין חוֹזְרִין בדווקא אֵצֶל גָּדוֹל האחים, שכן בגדול שאינו בכור אין יותר מצוה מבשאר האחים. ואם כן אַלְמָה [–מדוע] תָּנֵי אַבַּיֵּי קַשִּׁישָׁא, שיש מִצְוָה בְּגָדוֹל האחים לְיַיבֵּם, ואם לֹא רָצָה הגדול הוֹלְכִים קודם אֵצֶל אָחִיו הַקָּטָן ממנו שהוא השני שבאחים, ואם גם הוא לֹא רָצָה חוֹזְרִין חזרה אֵצֶל הַגָּדוֹל וכופים אותו לייבם. הרי שלא רק בבכור נאמר דין קדימה, אלא כל הגדול מאחיו קודם לו. ומנין לנו דין זה, הלא בכתוב לא נאמר אלא 'בכור'. מתרצת הגמרא: כל הגדול מאחיו הוא כְּבִכּוֹר, שכן מַה בְּכוֹר בְּכוֹרָתוֹ גָּרְמָה לוֹ להקדימו לשאר

המשך בעמוד ק

רש"י

ואי למאן דאמר — טעמא משום דאסור לבטל מצות יבמין, ואי מייבם האי חדא — דלמא מיית אידך קודם שייבם, ותצא אחותה משום אחות אשה, ונמצא מצות יבמין בטלה על ידינו מיבום ומחליצה הרי נאסרה משום כך, וכיון שנאסרה שעה אחת אי נמי חלץ חד לחדא ואזלא האי השניה — עומדת היא באיסור אשת אח שלא נראית ליבום מתחלה. אבל הכא, זו שנאסרה משום אחות זקוקה — לאו יבמה היתה, וכי פקע איסור אחות זקוקה בחליצת אחותה הרי זו מותרת ועומדת, דלאו אשת אח הואי, הלכך, מספיקא לא מפקינן לה, דאימר כל חד וחד דידיה איתרמיא ליה. **ואפילו שניהם כהנים** — וחד מנייהו ודאי חלוצה נסיב, דהא ארוסת הנברי חלוצה היא מאחד משני אחיו, כדקתני: קדמו שנים וחלצו. **חלוצה** — דאסורה לכהן. **מדרבנן הוא** — והכא, דלכל חד אינה אלא ספק, דשמא זה ייבם את יבמתו גמורה — לא גזור רבנן לאפוקה מספק. **גרושה** — "מאישה לא יקחו". **מכאן שמצוה בגדול** — הכי דרישׁ: "ולקחה לו לאשה ויבמה, והיה הבכור" — המייבם יהיה הבכור. **אשר תלד** — ואותה יבמה תהא ראויה לילד, פרט לאילונית. **יקום** — היבם על שם אחיו לנחול נחלתו, ולא יחלקו אחיו עמו. **אתה אומר לנחלה** — והאי "יקום" ביבם משתעי. **או אינו** — אלא בבן שיולד לו משתעי, שאם היה שם המת יוסי — קורין לזה יוסי. **אין מקרא יוצא מידי פשוטו** — ואף על גב דדרשינן ליה לדרשא — מידי פשוטו מידהו לא נפיק לגמרי. **ואפיקתיה לגמרי** — שאין צריך לקרות לבנו בשם אחיו המת, והכי גמר לה מרביה. ופרכינן: **ואי לאו גזרה שוה הוה אמינא שם ממש** — בתמיה. **ליבם** — קאמר רחמנא: בן הנולד לך יקום על שם אחיך, מיבעי ליה. **ואי לבית דין** — מודע רחמנא מצות קריית שם הבן. **יקום על שם אחי אביו מיבעי ליה** — אלא ודאי ביבם גופיה משתעי קרא, ולבית דין קאמר רחמנא, שיקום היבם על שם אחיו המת לנחלה. **אמרו לו ליבם** — שיקום בנו על שם אחיו. דכל מצות יבום קא מודע קרא לבית דין, וקאמר להו להזהיר יבמה לבא עליה, והבן אשר תלד לו יקימנו על שם אחיו. **אימא בכור** — דוקא קאמר קרא, אבל פשוט — לא לייבם לגמרי, בין איבא בבור בין ליבא בבור. **אם כן** — דפשוט לאו בר יבום הוא, למה לי דמיעט רחמנא אשת אחיו שלא היה בעולמו? תיפוק לי משום דלאו בבור הוא זה שנולד לאחר מיתת אחיו. **ואימא** — האי דמיעט אשת אחיו שלא היה בעולמו — כגון שהיה זה שנולד בבור לאמו ואחיו מאביו, ולהכי אצטריך למעוטי. **בנחלה תלה רחמנא** — וממילא בבור הנוטל פי שנים הוא דמייבם, אבל בבור לאם — לא. ומדמעטיה — שמע מינה בבור דקרא לאו דוקא, אלא גדול האחים. **ואימא כי איכא בבור כו'** — כלומר, דלמא לעולם בבור דוקא, והכי קאמר רחמנא: אי איבא בבור קמך — תתקיים מצות יבום או בבכור או בפשוט, דנפקא לן מדאימעיט אשת אחיו שלא היה בעולמו, וכי ליבא בבור — לא תתקיים, ופטורה לגמרי מן הפשוט. **ומת אחד מהם** — משמע שלא היו שם אלא שנים ומת אחד מהן. **מי לא עסקינן** — כלומר, מי לא משתמע נמי מקרא דמת בבור, וקאמר רחמנא לייבם פשוט. **ואימא** — על כרחך קרא דחיק ומתוקם כגון דמית פשוט, וקאמר רחמנא לייבם בבור. דהא כתיב "והיה הבכור". **הא מיעט רחמנא וכו'** — דהכא גבי תרי אחים כתיב מיעוט אשת אחיו שלא היה בעולמו, אלמא דמית גדול משמע, ותו ליבא בבור קטן. **אימא כי ליבא בבור קדם הקטן זכה** — דהא לא רבי דליייבם פשוט אלא מ"ומת אחד מהם", ומיעוט דאשת אחיו שלא היה בעולמו, דמשמע דמת בבור ואמר רחמנא לייבם פשוט, אבל איבא בבור — לא לייבם פשוט. **היהדר אגדול** — אי לא בעו שאר אחיו — נחזור עליו לבופו, דמצוה עליה רמיא ולא על האחרים. אבל כי ליבא בבור — לא רמיא מצוה אגדול טפי משאר אחיו. **הולכין אצל אחיו הקטן** — משמע קטן הימנו, וגדול משאר אחיו, אלמא מהדרינן אגדול, דגדול קודם. ומדקתני חוזרין אצל גדול ליבא לאותובי, דאיבא למימר: מאי גדול — בבור. דאי לא מצי לשנויי הכי, אדמותיב מדתני אביי — לותיב ממתניתין דקתני בפרק "החולץ" נמי: לא רצה חוזרין אצל גדול. **לא לישקול נחלה** — דהא "בבור" כתיב.

תוספות

אי למאן דאמר יש זיקה — אומר רבינו יצחק: אף על גב דלמאן דאמר יש זיקה ליבא למיגזר לייבם אחר חליצה משום דלמא אתי לייבם ברישא, כדמשמע בפרק "ארבעה אחין" (יבמות כז,ב). גבי רבי יוחנן, דאמר: אחיות איני יודע מי שנאן. מכל מקום ליבא למימר דליחלץ חד ולייבם חד, כיון דכל אחת נאסרה שעה אחת — אסורה עולמית, אפילו ראשונה, דלית ליה יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להתירה, אלא לרבי יוחנן, לכך הוצרך לומר אחיות איני יודע מי שנאן. ולמאן דאמר אין זיקה, אף על גב דלרב דאמר אין זיקה לית ליה לקמן כיון שנאסרה שעה וכו' — מכל מקום גזרינן דלא ליחלץ חד ולייבם חד אטו דלמא מייבם ברישא, דכיון דאין זיקה — אתי למטעי ולייבם ברישא, דהא לא מסקי אינשי אדעתייהו דלמא מית אידך. אבל הכא — כל חד וחד אמרינן אימא דידיה מתרמיא ליה, [וליכא למגזר דלמא מייבם ברישא, דאפילו מייבם ברישא אימא דידיה אתרמי ליה, וכי מייבם] שפיר עבד. ומשום מאן דאמר אין זיקה צריך לומר כל כך.

וספק חלוצה לא גזרו בהו רבנן — הקשה הרב רבינו משה ברבי יעקב מפיה"ם: דאמר ב"החולץ" (יבמות לו,ב), מת בתוך שלשים יום, אם אשת ישראל היא חולצת, ואם אשת כהן היא אינה חולצת. ולמה לא תחלוץ, כיון דספק חלוצה מותרת לכהן? ויש לומר דהתם שחולצת לאחר נשואין יאמרו קמו רבנן במילתא דנפל הוה, ולכך הוצרכו חליצה, ואתי למישרי חלוצה לכהן. אבל הכא, כל אחד כשכונס אמרינן קים ליה להאי דלאו חלוצה היא, ולכך כנסה.

או אינו אלא לשם — ויהא כוליה קרא כפשטיה, ולא נדרוש מבכור דמצוה בגדול לייבם, אלא הכי קאמר: "והיה הבכור". פירוש: הראשון שתלד היבמה יקרא שמו בשם המת. וליף בגזירה שוה דלאו שם ממש קאמר אלא לנחלה, וכיון דלנחלה קאמר — ליכא לאוקומי קרא אלא ביבם. דאי על הבכור שתלד היבמה קאמר קרא שיקום על שם המת לנחלה, שאותו בכור יירש את המת — דאם כן "יקום על שם אחי אביו" מיבעי ליה, דהשתא לא שייך למימר דהכי קאמר: "אמרו ליה ליבם". כדקאמר בסמוך.

הכי גרסינן: ואם לא רצה הולכין אצל אחיו הקטן — פירוש: אצל קטן ממנו. לא רצה הולכים אצל אחיו — פירוש: שאר פשוטין קטנים ממנו. לא רצו — חוזרין אצל גדול. ויש ספרים דלא גרסי אלא "הולכין אצל קטן", ותו לא. וצריך לומר דמשמע דקטן ממנו קאמר, מדלא נקט לישנא דמתניתין ד"החולץ" (יבמות לט,א): מהלכין על כל האחין.

למאי הלכתא

הָתָם אִי לְמַאן דַּאֲמַר יֵשׁ זִיקָה - יֵשׁ זִיקָה. וְאִי לְמַאן דַּאֲמַר אָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין - אָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין. הָכָא - כָּל חַד וְחַד, אֵימוּר דִּידֵיהּ קָא מִתְרַמְיָא לֵיהּ. "קְדֻמוּ וְכָנְסוּ אֵין מוֹצִיאִין כו'". תָּנֵי שֵׁילָא: וַאֲפִילּוּ שְׁנֵיהֶם כֹּהֲנִים. מַאי טַעְמָא? בְּחָלוּצָה דְּרַבָּנַן הִיא, וּסְפֵק חֲלוּצָה - לָא גְּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן. וַחֲלוּצָה דְּרַבָּנַן הִיא? וְהָתַנְיָא: "גְּרוּשָׁה", אֵין לִי אֶלָּא גְּרוּשָׁה, חֲלוּצָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאִשָּׁה"! מִדְּרַבָּנַן הוּא, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא. **מִשְּׁנָה מִצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַיבֵּם, וְאִם קָדַם הַקָּטָן - זָכָה. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: "וְהָיָה הַבְּכוֹר" - מִיכָּן שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַיבֵּם, "אֲשֶׁר תֵּלֵד" - פְּרָט לְאֵילוֹנִית שֶׁאֵין יוֹלֶדֶת, "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו" - לְנַחֲלָה. אַתָּה אוֹמֵר לְנַחֲלָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְשֵׁם, יוֹסֵף - קוֹרִין אוֹתוֹ יוֹסֵף, יוֹחָנָן - קוֹרִין אוֹתוֹ יוֹחָנָן? נָאֱמַר כָּאן: "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן: "עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם", מַה "שֵׁם" הָאָמוּר לְהַלָּן - נַחֲלָה, אַף "שֵׁם" הָאָמוּר כָּאן - לְנַחֲלָה. "וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ" - פְּרָט לְסָרִים, שֶׁשְּׁמוֹ מָחוּי. אָמַר רָבָא: אַף עַל גַּב דְּבִכְלָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, הָכָא אֲתַאי גְּזֵרָה שָׁוָה אַפִּיקְתֵּיהּ מִפְּשָׁטֵיהּ לְגַמְרֵי. וְאִי לָאו גְּזֵרָה שָׁוָה הֲוָה אָמִינָא "שֵׁם" שֵׁם מַמָּשׁ?! לְמַאן קָמַזְהַר רַחֲמָנָא, לְיַיבֵּם - "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיךָ" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אִי לְבֵי דִּינָא - "יָקוּם עַל שֵׁם אֲחִי אָבִיו" מִיבְּעֵי לֵיהּ! וְדִלְמָא הָכִי קָאָמַר לְהוּ רַחֲמָנָא לְבֵית דִּין: אִמְרוּ לֵיהּ לַיְּבָם "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו!". אֶלָּא, אֲתַאי גְּזֵרָה שָׁוָה אַפִּיקְתֵּיהּ לְגַמְרֵי. הָשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ קְרָא בַּגָּדוֹל כְּתִיב, אֵימָא: בְּכוֹר - לְיַיבֵּם, פָּשׁוּט - לֹא לְיַיבֵּם. א"כ, אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלְמוֹ דִּמִּיעֵט רַחֲמָנָא - לָמָּה לִי? פָּרֵיךְ רַב אַחָא: וְאֵימָא לְמִעוּטֵי בּוּכְרָא דְּאִמָּא! הַהוּא לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, דִּיבּוּם בְּנַחֲלָה תְּלָה רַחֲמָנָא, וְנַחֲלָה מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם. וְאֵימָא: כִּי אִיכָּא בְּכוֹר תִּתְקַיֵּים מִצְוַת יִבּוּם, כִּי לֵיכָּא בְּכוֹר לֹא תִּתְקַיֵּים מִצְוַת יִבּוּם! אָמַר קְרָא: "וּמֵת אֶחָד מֵהֶם", מִי לָא עָסְקִינַן דְּמִית בְּכוֹר, וְאָמַר רַחֲמָנָא לְיַיבֵּם קָטָן. וְאֵימָא דְּמִית קָטָן, וְאָמַר רַחֲמָנָא לְיַיבֵּם בְּכוֹר! הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלְמוֹ. וְאֵימָא: כִּי לֵיכָּא בְּכוֹר - קָדַם קָטָן זָכָה, וְאִי אִיכָּא בְּכוֹר - קָדַם קָטָן לֹא זָכָה! אָמַר קְרָא: "כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו" - הוּקְשָׁה יְשִׁיבַת אַחִים זֶה לָזֶה. וְאֵימָא: כִּי אִיכָּא בְּכוֹר - לִיהְדַּר אַגְּדוֹל, כִּי לֵיכָּא בְּכוֹר - אֵין חוֹזְרִין אֵצֶל גָּדוֹל! אַלְּמָה תְּנֵי אַבָּיֵי קַשְׁיָשָׁא: מִצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַיבֵּם. לֹא רָצָה - הוֹלְכִים אֵצֶל אָחִיו הַקָּטָן, לֹא רָצָה - חוֹזְרִין אֵצֶל גָּדוֹל! כְּבְכוֹר, מַה בְּכוֹר - בְּכוֹרְתוֹ גְּרֵמָה לוֹ, אַף גָּדוֹל - גְּדוּלָּתוֹ גְּרֵמָה לוֹ. וְאֵימָא: כִּי מְיַיבֵּם בְּכוֹר - לִישְׁקוֹל נַחֲלָה, כִּי מְיַיבֵּם פָּשׁוּט לָא לִישְׁקוֹל נַחֲלָה! אָמַר קְרָא: "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו" - וַהֲרֵי קָם. וְאֶלָּא בְּכוֹר דְּקָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא

תוספות

למאי הלכתא לגריעותא — אומר רבינו יצחק: דהוי מצי למימר לחשיבותא, שאין ירושתו חוזרת ביובל.

גיורת מיהא הויא — דמשמע לא יכנוס הוא, אבל אחר — שרי לכנוס לבתחלה.

הלכה כדברי האומר כולם גרים הם — הך גירי אריות לא דמי להא דאיכא מאן דאמר כותים גירי אריות הן, דהתם היו עובדים אלהיהם, כדכתיב בספר מלכים. ולמאן דאמר גירי אמת הן — קסבר דשוב נתגיירו לגמרי.

אי הכי לכתחלה נמי — אי אמרת בשלמא דאינה גיורת גמורה — ניחא דלכתחלה לא יכנוס, משום דספק גיורת היא, דשמא נתגיירה לשם איש. ודיעבד אין להוציא, דאין להחמיר משום חששא זו.

משום דרב אסי הסר ממך עקשות פה כו׳ — אומר רבינו יצחק: דבנטען על הפנויה אין להחמיר מלבנוס משום לזות שפתים, דאדרבה: מצוה לבונסה, דבאנוסה כתיב: "ולו תהיה לאשה" (דברים כב).

לא בימי דוד ולא בימי שלמה — מאיתי הגיתי ובת פרעה דבימי שלמה לא קשה, דמידי הוא טעמא — אלא משום שולחן מלכים, והני לא צריכי. אבל קשה, דאמרינן ב"הערל" (יבמות עט,א) גבי מעשה דגבעונים דבימי דוד נתוספו גרים על ישראל ק"ן אלף! ויש לומר: דמעצמן נתגיירו, כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר: "ורבים מעמי הארץ מתיהדים". ויש ספרים שכתב בהן: לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה, אלא שנעשו גרים גרורים. וההיא דפרק שני דשבת (לא,א): ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר: גיירני על מנת לעשות כהן גדול — בטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים. וכן ההיא ד"התכלת" (מנחות מד,א) דאתיא לקמיה דרבי: גיירני על מנת שאנשא לאותו תלמיד.

אמר רבי הואיל ומכורר הדבר תצא — אומר רבינו תם: דתצא מן הרוכל אם נשאת לו, דכל הסוגיא איירי בנטען. דאין לומר תצא מן הבעל — דאין האשה נאסרת על בעלה אלא על ידי קנוי וסתירה, או שיראו דרך מנאפין. ועוד: דלגבי בעל הוי קלא דבתר נשואין, דאמר ב"האשה רבה" (יבמות עב,א) דלקלא דלבתר נשואין לא חיישינן. ורוק למעלה בגג הכילה לא עדיף מקלא דלא פסיק, דהא בסמוך אמר דלרבי מפקינן אפילו בקלא דפסיק מכח הך ברייתא. אלא ודאי תצא מן הרוכל אם נשאה. דרוק למעלה בגג הכילה הוי קלא דקמי נישואי רוכל. וכן פירש רבינו חננאל. וכן נראה לרבינו יצחק, דמתוך ההלכה משמע דאין מוציאין על ידי קול מבעלה, דקאמר: ובית דין בעדים הוא דמפקי. משמע דדבר פשוט הוא דמבעל לא מפקינן אלא בעדים, אף על גב דמנטען קתני בברייתא דמפקי בקול. [אף דקתני הוציאוה הדר רב נחמן דבסמוך הוציאה תנן. דמשמע על ידי בעלה — אפילו הכי מבעלה לא מפקינן על ידי קול] באין בנים מן הראשון. והא היצטריך בהנהו עובדי דסוף נדרים (צא,ב) להנהו טעמי

רש"י

אלא למאי הלכתא קרייה כבור — ליכתוב גדול. **כבור אינו נוטל** — חלק בבורה בנחלה הראויה לבא להם אחר מיתת אביהן, אלא במה שמוחזק ביד אביהן ביום מותו, דכתיב "בכל אשר ימצא לו" (דברים כא), אף יבם הנוטל פי שנים בנכסי אביו — חלקו וחלק אחיו שמת — אינו נוטל בראוי בבמוחזק. **משנה הנטען** — חשוד, כלומר: שטוענים עליו דברי לעז. **לא ישאנה** — משום לעז, שלא יאמרו: אמת היה הקול הראשון. **הנטען על אשת איש והוציאוה** — בית דין מתחת בעלה בשביל זה שאסרה עליו, והלך זה ונשאה. **יוציא** — דמדאורייתא אסורה נמי לבועל, דדרשינן "ונטמאה" "ונטמאה" (במדבר ה) שני פעמים, אחד לבעל ואחד לבועל, במסכת סוטה (כז,ב). **גמרא הא גיורת מיהא הויא** — ואף על גב דלא נתגיירה לשם יהדות, אלא בשביל שישאנה זה. **עבדי שלמה** — בעלי שררה היו. **גירי אריות** — כגון כותים, דכתיב בספר מלכים (ב׳ יז) "וישלח ה׳ בהם את האריות" ונתגיירו, כדכתיב התם בגלות שומרון. **גירי חלומות** — בעל חלומות אמר להם להתגייר. **מרדכי ואסתר** — "ורבים מעמי הארץ מתיהדים" (אסתר ח). **בזמן הזה סלקא דעתך** — כל הני מקמי הכי לאו גרים נינהו? כגון נבוזראדן וכיוצא בו. **כבזמן הזה** — שלא יעשה מחמת שררה. **אי הכי** — דגיורת מעלייתא היא. **לכתחלה נמי** — יכנוס, ואמאי תני לא יכנוס? **דאמר רב אסי** — טעמא דמתניתין משום דכתיב "הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך", דאתו לאחזוקי לקלא קמא. הן גור — הבא להתגייר, "יגור אפס מאותי" — בעוד שאין אני עמכם יתגייר, דהיינו בזמן הזה. **מי גר אתך עליך יפול** — מי גר אתך בעניותך כאשר אמרת. **עליך יפול** — לעולם הבא. יפול = ינוח, כמו "על פני כל אחיו נפל" (בראשית כה) "יפול מצדך אלף" (תהלים צא). **ובעדים** — הא דתנן יוציא זה החשוד שכנסה — כגון שבאו עדים על קול הראשון, שראוה שזינתה עמו. **להא שמעתתא** — בעדים. **כי ניים ושכיב רב אמרה דתניא** — תיובתא. **ונתגרשה מתחת ידי אחר** — ראובן נטען על דינה אשת שמעון, וגירשה שמעון ונשאה נחשון, וגירשה. אם כנסה ראובן מעתה — לא יוציא. **אי דאיבא עדים** — בזנות קמא — הרי נאסרה עולמית עליו. **הוא הדין דאפילו דלא אפסיק אחר לקלא** — וכנסה ראובן מגירושי שמעון לא תצא, הואיל וליכא עדים. והא דנקט מתחת ידי אחר — היא גופה איצטריך לאשמועינן רבותא, דלכתחלה לא יכנוס, כדקתני: אם כנס — אין, לכתחלה — לא. **כמה דברים אמורים** — דאם כנס הנטען יוציא — כשאין לה בנים מן הראשון. **אבל יש לה בנים** — מן הראשון — לא תצא. דכי מפקי לה — קא מחזקינן לקלא קמא, ועבדינן להו ממזרים. **ואם באו כו׳** — אלמא אין לה בנים — בלא עדים נמי מפקינן. **רב** מוקי למתניתין ביש לה בנים — ומשום הכי אמר רב: ובעדים. **ובית דין בעדים הוא דמפקי** — מבעל ראשון, דאין אשה נאסרת לבעלה משום קול. ואתא רב למימר: דוקא מתניתין משום כך יוציא הנטען, הואיל ואיכא עדים. אבל בלא עדים, הואיל ויש לה בנים — לא. **ואי בעית אימא** — בלא בנים לא נפקא בלא עדים, והני מתניתא דאמרי נפקא — רבי אמרינהו, דמפיק אשה מבעלה בקול כל דהו. **רוכל** — מוכר בשמים לנשים להתקשט בהן. **רוכל יוצא** — מן הבית,

1 **לְמַאי הִלְכְתָא? לִגְרִיעוּתָא, מַה בְּכוֹר אֵינוֹ נוֹטֵל בְּרָאוּי**
2 **כִּבְמוּחְזָק - אַף הַאי אֵינוֹ נוֹטֵל בְּרָאוּי כִּבְמוּחְזָק.**
3 **מִשְׁנָה הַנִּטְעָן עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, אוֹ עַל**
4 **הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה, הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנוֹס. וְאִם כָּנַס - אֵין**
5 **מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹצִיאוּהָ מִתַּחַת**
6 **יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּנַס - יוֹצִיא. גְּמָרָא הָא גִּיּוֹרֶת**
7 **מִיהָא הָוְיָא, וּרְמִינְהִי: אֶחָד אִישׁ שֶׁנִּתְגַּיֵּר לְשֵׁם אִשָּׁה,**
8 **וְאֶחָד אִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּיְּרָה לְשֵׁם אִישׁ, וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר**
9 **לְשֵׁם שׁוּלְחַן מְלָכִים, לְשֵׁם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה - אֵינָן גֵּרִים,**
10 **דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה. שֶׁהָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אֶחָד גֵּרֵי**
11 **אֲרָיוֹת וְאֶחָד גֵּרֵי חֲלוֹמוֹת, וְאֶחָד גֵּרֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר**
12 **- אֵינָן גֵּרִים עַד שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ בִּזְמַן הַזֶּה. בִּזְמַן הַזֶּה**
13 **סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא, אֵימָא: כְּבִזְמַן הַזֶּה. הָא אִיתְּמַר**
14 **עָלָהּ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מָרְתָּא מִשְּׁמֵיהּ**
15 **דְּרַב: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר כּוּלָּם גֵּרִים הֵם. אִי הָכִי**
16 **לְכַתְּחִלָּה נַמִּי? מִשּׁוּם דְּרַב אַסִּי, דְּאָמַר רַב אַסִּי: "הָסֵר**
17 **מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה וּלְזוּת שְׂפָתַיִם וגו׳". תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין**
18 **מְקַבְּלִין גֵּרִים לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. כֵּיוָצֵא בּוֹ לֹא קִבְּלוּ גֵּרִים**
19 **לֹא בִּימֵי דָוִד וְלֹא בִּימֵי שְׁלֹמֹה. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר:**
20 **מַאי קְרָא - "הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי גָר אִתָּךְ**
21 **עָלַיִךְ יִפּוֹל" אֲבָל אִידָּךְ - לָא. "הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ**
22 **וכו׳". אָמַר רַב: וּבְעֵדִים. אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: אִמְּנָא כִּי**
23 **נָיִים וְשָׁכִיב רַב אֲמַר לְהַאי שְׁמַעְתְּתָא. דְּתַנְיָא: הַנִּטְעָן**
24 **עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹצִיאוּהָ עַל יָדוֹ, וְנִתְגָּרְשָׁה מִתַּחַת**
25 **יְדֵי אַחֵר, אִם כָּנַס - לֹא יוֹצִיא. הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּאִיכָּא**
26 **עֵדִים - כִּי אֲתָא אַחֵר וְאַפְּסַקֵיהּ לְקָלָא מַאי הָוֵי? אֶלָּא**
27 **לָאו דְּלֵיכָּא עֵדִים, וְטַעֲמָא, דַּאֲתָא אַחֵר וְאַפְּסַקֵיהּ**
28 **לְקָלָא, הָא לָאו הָכִי - מַפְּקִינַן! אָמַר לְךָ רַב: הוּא**
29 **הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלָא אֲתָא אַחֵר וְאַפְּסַקֵיהּ לְקָלָא. אִי**
30 **אִיכָּא עֵדִים - מַפְּקִינַן, אִי לֵיכָּא עֵדִים - לָא מַפְּקִינַן,**
31 **וְהָכִי קָאָמַר: דְּאַף עַל גַּב דַּאֲתָא אַחֵר וְאַפְּסַקֵיהּ לְקָלָא**
32 **- לְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנוֹס. מֵיתִיבִי: כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים -**
33 **כְּשֶׁאֵין לָהּ בָּנִים, אֲבָל יֵשׁ לָהּ בָּנִים - לֹא תֵּצֵא. וְאִם**
34 **בָּאוּ עֵדֵי טוּמְאָה - אֲפִילּוּ יֵשׁ לָהּ כַּמָּה בָּנִים תֵּצֵא. רַב**
35 **מוֹקֵי לָהּ לְמַתְנִיתִין בְּיֵשׁ לָהּ בָּנִים וְיֵשׁ לָהּ עֵדִים. וּמַאי**
36 **דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב לְאוֹקְמֵי לְמַתְנִיתִין בְּיֵשׁ לָהּ בָּנִים וְיֵשׁ**
37 **לָהּ עֵדִים, וְטַעֲמָא דְּאִיכָּא עֵדִים - מַפְּקִינַן, וְאִי לֵיכָּא**
38 **עֵדִים - לָא מַפְּקִינַן, לוֹקְמָהּ בְּשֶׁאֵין לָהּ בָּנִים, אַף**
39 **עַל גַּב דְּלֵיכָּא עֵדִים? אָמַר רָבָא: מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ:**
40 **מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי "הוֹצִיאוּהָ", לִיתְנֵי הוֹצִיאָהּ, אֶלָּא, כָּל**
41 **"הוֹצִיאוּהָ" בְּבֵית דִּין, וּבֵית דִּין - בְּעֵדִים הוּא דְּמַפְּקִי.**
42 **וְאִי בָּעֵית אֵימָא: הָנֵי מַתְנְיָיתָא - רַבִּי הִיא, דְּתַנְיָא: רוֹכֵל יוֹצֵא וְאִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינָר, אָמַר רַבִּי:**
43 **הוֹאִיל וּמְכוֹעָר הַדָּבָר - תֵּצֵא. רוֹק לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה, אָמַר רַבִּי: הוֹאִיל וּמְכוֹעָר הַדָּבָר - תֵּצֵא.**

מנעלים

ומצא זה את אשתו שהיא חוגרת בסינר — מכורר הדבר, שלא התירתו מעליה אלא לזנות. **סינר** — הוא כעין מכנסים, שהיו הנשים חוגרות לצניעות. **רוק למעלה מן הכילה** — ארוכל יוצא קאי, ומצא בעל רוק למעלה בגג הכילה שעל מטתו, מי זרק הרוק למעלה — כי אם השוכב ופניו למעלה, הלכך זינתה זו, ורקקה בשעת תשמיש.

מנעלים

לְמַאי הִלְכְתָא קראתו התורה כן, הלא אין מצות יבום תלויה בבכור אלא בגדול האחים, ואפילו שהוא פשוט. משיבה הגמרא: התורה קראה ליבם 'בכור' לְגָרִיעוּתָא – לגרע את כוחו של היבם בירושת אחיו המת, ולומר, מַה בְּכוֹר אֵינוֹ נוֹטֵל פי שנים בנכסי אביו בְּמִמּוֹן שְׁרָאוּי לבוא לאביו לאחר מיתתו כָּשם שהוא נוטל בְּמִמּוֹן שהיה מוּחְזָק לאביו בחייו, אַף הַאי יבם הנוטל בנכסי אביו את חלק אחיו המת, אֵינוֹ נוֹטֵל חלק זה בְּמִמּוֹן הָרָאוּי לבוא לאביהם לאחר מותו כָּשם שהוא נוטלו כַּמּוּחְזָק לאביהם בחייו.

משנה

המשנה מביאה את דין הנשים האסורות על אדם משום קול: הַנִּטְעָן עַל הַשִּׁפְחָה – מי שיצא עליו קול ששפחה זינתה עמו, ולאחר מכן נִשְׂתַּחְרְרָה, אוֹ שנטען עַל הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים שזינתה עמו ולאחר מכן נִתְגַּיְּרָה, הֲרֵי זֶה לֹא יִבְנוֹם [–ישא] אותן, וְאולם אִם כָּנַס אותן בדיעבד אֵין מוֹציאִין אותן מִיָּדוֹ.

הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ שזינתה עמו ומשום כן הוֹצִיאוּהָ מִתַּחַת יָדוֹ של בעלה, אַף עַל פִּי שֶׁכָּנַס הנטען אשה זו לאחר שנתגרשה מבעלה, יוֹצִיא אותה, שכן היא אסורה עליו. ובגמרא יבואר באיזה אופן מדובר דין זה.

גמרא

שנינו במשנה: הנטען על הנברית לא ישאנה לאחר שנתגיירה. מדייקת הגמרא: מדברי המשנה משמע, הָא גִּיּוֹרֶת מִיהָא הַוְיָא, ואף שלא נתגיירה לשם יהדות אלא כדי להינשא לנטען. מקשה הגמרא: וּרְמִינְהִי, הלא שנינו בברייתא, אֶחָד אִישׁ שֶׁנִּתְגַּיֵּר לְשֵׁם אִשָּׁה – כדי לישא אשה מישראל, וְאֶחָד אִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּיְּרָה לְשֵׁם אִישׁ – כדי להנשא לאיש מישראל, וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר לְשֵׁם שׁוּלְחַן מְלָכִים – כדי להיות סמוך על שלחן מלכי ישראל, או לְשֵׁם עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה – כדי להיות מעבדי המלך כדי שתהיה אימתו מוטלת על אחרים כעבדי שלמה, כל אלו אֵינָן גֵּרִים, דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה. שֶׁהָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֶחָד גֵּירֵי אֲרָיוֹת – בותים שנתגיירו מאימת האריות, בכתוב (מלכים ב' יז כה) 'וַיְשַׁלַּח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרָיוֹת', וְאֶחָד גֵּירֵי חֲלוֹמוֹת – שאמר לו בעל חלומות להתגייר, וְאֶחָד גֵּירֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר – שנתגיירו בזמן גדולת מרדכי בכתוב (אסתר ח יז) 'וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים', אֵינָן גֵּרִים, משום שנתגיירו מחמת יראה, עַד שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ בַּזְּמַן הַזֶּה. מפרשת הגמרא: וכי רק בַּזְּמַן הַזֶּה סָלְקָא דַּעְתָּךְ שיש גירות, אֶלָּא אֵימָא שאין גירות אלא בזמן שהוא כְּבַזְּמַן הַזֶּה שעם ישראל עני ונכנע, ואין לחוש שמא בא הגר להתגייר לשם שררה. ואם כן איך מבואר במשנה שגם אשה המתגיירת לשם אישות חלה גירותה.

מתרצת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עָלָּהּ – על ברייתא זו, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר כּוּלָּם גֵּרִים הֵם, וחלה גירותם אפילו שנתגיירו לשם אישות או לשם שררה, ולא כדברי רבי נחמיה בברייתא. ואף משנתנו סוברת כשיטה זו שנפסקת להלכה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם גירות לשם אישות היא גירות גמורה, אף לְכַתְּחִלָּה נַמִּי ישא אותה לאשה, ומדוע שנינו במשנה שלא ישא אותה הנטען לכתחילה. מתרצת הגמרא: לכתחילה לא יכנוס אותה מִשּׁוּם דְּרַב אַסִּי, דְּאָמַר רַב אַסִּי שטעם המשנה הוא משום שנאמר (משלי ד כד) 'הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה וּלְזוּת שְׂפָתַיִם' וגו', ואם ישא את השפחה והנברית שנטען עליהן, יתחזק הקול שיצא עליו, ויאמרו שאמת היה מה שחשדוהו תחילה שזנה עמהן.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵין מְקַבְּלִין גֵּרִים לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שכן בזמן שישראל בגדולתם יש לחשוש שאינם מתגיירים לשם שמים. כֵּיוָצֵא בוֹ לֹא קִבְּלוּ גֵּרִים לֹא בִימֵי דָוִד משום שחששו שבאו להתגייר מתוך פחד, וְלֹא בִימֵי שְׁלֹמֹה, משום שיש לחשוש שבאו להתגייר מחמת המלכות והטובה הגדולה שהיו בה ישראל באותו זמן. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי קְרָא – היכן יש סמך מן המקרא לדין זה, שנאמר (ישעיה נד טו) 'הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל'. וכך נדרש הכתוב, 'הן גור' – הבא להתגייר, מתי 'יגור', 'אפס מאותי' – רק בזמן שכביכול אינני עמכם, ו'מי גר אתך' – מי שמתגייר בזמן עניותך, 'עליך יפול' – ינוח אתך לעולם הבא, אֲבָל אִידָּךְ – אלו שבאים להתגייר בזמנים טובים, לֹא מקבלים אותם.

שנינו במשנה: הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ וכו' אף על פי שכנס יוציא. אָמַר רַב, וּבְעֵדִים – אינו חייב להוציא אלא בזמן שיש עדים שזינתה עמו, שכן אז אסורה לו מן התורה ככל אשה שזינתה שאסורה בין לבעל בין לבועל, אבל על פי קול בלבד אין מוציאין אותה ממנו לאחר שנישאת לו.

רב ששת מוכיח מברייתא שלא כדברי רב: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אֲמִינָא כִּי נָיֵים וְשָׁכִיב רַב אֲמַר לְהַאי שְׁמַעְתָּתָא – סבורני שאמר רב את שמועתו זו כשנמנם, ובלא כוונת הלב. שכן מהברייתא מוכח שלא כדבריו, דְּתַנְיָא, הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹצִיאוּהָ מבעלה עַל יָדוֹ – מחמתו, ואחר כך נישאה לאחר וְנִתְגָּרְשָׁה גם מִתַּחַת יְדֵי הַאֲחֵר, אִם לאחר מכן כָּנַס אותה הנטען שזינתה עמו, לֹא יוֹצִיא אותה. מברר רב ששת: הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּאִיכָּא עֵדִים שזינתה עם הנטען, אם כן כִּי אֲתָא אַחֵר ונשאה וְאַפְּסְקֵיהּ לְקָלָא – ועל ידי כך נפסק הקול, מַאי חָזֵי – מדוע לא יוציא, הלא היא אסורה עליו מן התורה. אֶלָּא לָאו בהכרח מדובר באופן דְּלֵיכָּא עֵדִים שזינתה אלא קול בלבד, ומכל מקום טַעְמָא שאין מוציאין אותה ממנו הוא רק משום דַּאֲתָא אַחֵר ונשאה בינתים וְאַפְּסְקֵיהּ לְקָלָא, הָא לָאו הָכִי – אבל אם נישאה לו לפני שנישאה לאחר מַפְּקִינַן אותה ממנו אף בקול בעלמא, ולא כדברי רב.

הגמרא מתרצת את קושיית רב ששת על רב: אָמַר לָךְ רַב, לעולם הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא אַחֵר ונשאה וְאַפְּסְקֵיהּ לְקָלָא, רק אִי אִיכָּא עֵדִים מַפְּקִינַן את האשה מן הנטען, אבל אִי לֵיכָּא עֵדִים לֹא מַפְּקִינַן אותה ממנו. ומה שאמרה הברייתא את דינה באופן שנישאה לאחר בינתים, לאו דווקא הוא, ולא נקטה כן אלא להשמיענו חידוש אחר, וְהָכִי קָאָמַר, דְּאַף עַל גַּב דַּאֲתָא אַחֵר וְאַפְּסְקֵיהּ לְקָלָא, מכל מקום לְכַתְּחִלָּה לֹא יִבְנוֹם, ורק בדיעבד לא יוציא.

עוד מקשה הגמרא על רב: מִיתִיבִי, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך הנטען להוציאה, דווקא כְּשֶׁאֵין לָהּ בָּנִים מבעלה הראשון, אֲבָל אם יֵשׁ לָהּ בָּנִים מבעלה הראשון לֹא תֵּצֵא, כדי שלא יצא לעז על בני בעלה הראשון שאינם בניו אלא הם בני הנטען. וְאִם בָּאוּ עֵדֵי טוּמְאָה שזינתה עמו, אֲפִילּוּ יֵשׁ לָהּ כַּמָּה בָּנִים תֵּצֵא ממנו משום שאסורה עליו מן התורה. הרי מבואר ברישא שאם אין לה בנים מבעלה הראשון תצא מהנטען גם ללא עדים, ולא כדברי רב. מתרצת הגמרא: רַב מוֹקֵי לָהּ לְמַתְנִיתִין [–למשנתנו] בְּיֵשׁ לָהּ בָּנִים מבעלה הראשון, וְלכן העמיד את המשנה דווקא כשיֵשׁ לָהּ עֵדִים, וכדברי הברייתא.

שואלת הגמרא: וּמַאי דּוּחְקֵיהּ דְּרַב [–מה דחק את רב] לְאוֹקְמֵי לְמַתְנִיתִין בְּיֵשׁ לָהּ בָּנִים ולהעמידה באופן שיֵשׁ לָהּ עֵדִים, וְלומר דְּמַעְמָא דְּאִיכָּא עֵדִים מַפְּקִינַן [–מוציאים] אותה וְאִי לֵיכָּא עֵדִים לֹא מַפְּקִינַן אותה, לוֹקְמָהּ [–הלא היה לו להעמידה] בְּאופן שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים, ואַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא עֵדִים מוציאים אותה. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, מַתְנִיתִין קְשָׁתֵיהּ – הוקשה לו לרב על המשנה, שאם מדובר כשאין לה בנים מבעלה הראשון ואין עדים על הזנות, אם כן מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי [–מדוע נקטה המשנה] 'הוֹצִיאוּהָ מתחת ידו [של בעלה]' שמשמע שהוציאוה ממנו בעל כרחו, הלא אם לא היו עדים שזינתה אין כופים אותו להוציאה מחמת קול בלבד, וליתני [–והיה לה למשנה לשנות] 'הוֹצִיאָהּ' שמשמע מרצונו. אֶלָּא בהכרח נקטה המשנה 'הוציאוה' משום שכָּל הוֹצִיאוּהָ משמעו בעל כרחו בְּהוראת בֵּית דִּין, וַהרי בֵּית דִּין רק בְּאופן שיש עֵדִים שזינתה הוּא דְּמַפְּקֵי אשה מבעלה, ולא על פי קול. ומכך הוכרח רב להעמיד את המשנה באופן שיש לה בנים מן הראשון, ולכן דווקא כשזינתה בעדים תצא.

המשך בעמוד קעז

וכן אם מצא הבעל מִנְעָלִים של אדם אחר חֲפוּכִים תַּחַת הַמִּטָּה כשפיהם למטה ושוליהם למעלה, אָמַר רַבִּי, הוֹאִיל וּמְכוֹעֵר הַדָּבָר כיון שניכר מתוך הענין שזינתה עם אדם אחר שהפך את מנעליו כדי שלא יוכלו להכיר של מי הם, תֵּצֵא מבעלה.

הגמרא מבררת את דברי רבי: אם מצא מִנְעָלִים חֲפוּכִים, לִיחֵוֵי דְּמַאן נִינְהוּ – הלא יש לבדוק של מי הם, שאם הם של הרוכל שראוהו לצאת מהבית אכן יש לתלות שזינתה עמו, אך אם אינם שלו אין לחשוש לכך, שכן יתכן שבעל המנעלים הפקידם בידה. מפרשת הגמרא: אכן אין הכוונה שנמצאו שם מנעלים עצמם, אֶלָּא שנמצא שם בקרקע מָקוֹם [–סימן] של מִנְעָלִים חֲפוּכִים (בעפר שתַּחַת הַמִּטָּה, ועל אופן זה אָמַר רַבִּי, הוֹאִיל וּמְכוֹעֵר הַדָּבָר תֵּצֵא). ומעתה יש לומר, שהברייתות שהובאו לעיל (כד:) הסוברות שמוציאים אותה מן הבועל אפילו בקול בעלמא, שנויות בשיטת רבי הסובר שתצא מהבעל אפילו כשיש עדות כיעור בלבד. שלפי זה לגבי הבועל יש להחמיר ולהוציאה בקול בלבד, שכן עצם מה שכנס אותה לאחר מכן נחשב לעדות כיעור, משום שבכך מתחזק החשד שזינתה עימו קודם לכן. אבל רב סובר, שלעולם אין מוציאים לא מהבעל ולא מהבועל שכנס אלא אם כן יש עדות על הזנות.

הגמרא מכריעה את ההלכה במחלוקת זו: וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי שאין מוציאים אשה מהבעל והבועל אלא על פי עדי טומאה, וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי שמוציאין אשה מבעלה אפילו על פי עדות כיעור. מקשה הגמרא: קַשְׁיָא הִלְכְתָא אַהִלְכְתָא, שהרי הכרעות אלו סותרות זו את זו. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּקָלָא דְּפָסִיק, שלאחר שיצא הקול שזינתה יצא קול אחר והכחיש את הקול הראשון, וְהָא בְּקָלָא דְּלֵא פָּסִיק ולא יצא נגדו קול אחר. בְּקָלָא דְּלֵא פָּסִיק וְלִיכָּא עֵדִים על הזנות הלכה כְּרַבִּי שתצא על פי עדי כיעור, ואולם לְקָלָא דְּפָסִיק אין חוששים, וְלא תצא עד דְּאִיכָּא עֵדִים על הזנות, כְּדִברי רַב.

שואלת הגמרא: וְקָלָא דְּלֵא פָּסִיק עַד כַּמָּה צריך שימשך הקול כדי שתצא. אָמַר אַבָּיֵי, אָמְרָה לִי אֵם, דּוּמֵי דְּמָתָא [–חשודי העיר] הם אלו שיוצא עליהם קול במשך יוֹמָא וּפַלְגָא. וְלֹא אַמְרָן שחוששים לו אֶלָּא באופן דְּלֵא פָּסַק הקול בֵּינֵי וּבֵינֵי בתוך זמן זה, אֲבָל אם פָּסַק בֵּינֵי וּבֵינֵי על ידי קול אחר שיצא כנגדו בתוך יום ומחצה הָא פָּסַק, ואפילו אם יחזור הקול הראשון אין חוששים לו. וְלֹא אַמְרָן שאם פסק הקול ביני וביני אין חוששים לו אֶלָּא באופן דְּלֵא פָּסַק – שלא מחמת פחד, אֲבָל אם פָּסַק מֵחֲמַת יִרְאָה, הרי מֵחֲמַת יִרְאָה הוּא דפסק, ואין זה הפסק. וְלֹא אַמְרָן שחוששים לקול שלא פסק אֶלָּא בִּדְלֵיכָּא אוֹיְבִים לאשה או לנטען, אֲבָל אם אִיכָּא להם אוֹיְבִים אין חוששים לקול, שכן יש לתלות שאוֹיְבִים הוּא דְּאַפְּקוּ לֵיהּ לְקָלָא.

הגמרא מביאה ספק בדין המגרש את אשתו משום שם רע וחזר וכנסה: תְּנַן הָתָם בגיטין (מה:), הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שיצא עליה שֵׁם רָע שזינתה, לֹא יַחֲזִיר אותה. וכן המוציאה מִשּׁוּם גֵּרֶד שנדרה, לֹא יַחֲזִיר אותה. שָׁלַח לֵיהּ רַבָּה בַּר הוּנָא לְרַבָּה בַּר רַב נַחְמָן, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, המוציא את אשתו משום שם רע ועבר וּכְנָסָן אותה, מַהוּ שֶׁיּוֹצִיא אותה בדיעבד.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט ספק זה: אָמַר לֵיהּ רבה בר רב נחמן, תְּנִינָא במשנתנו, הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹצִיאָהּ הבעל מִתַּחַת יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּנָסָן הבועל את האשה הזו יוֹצִיא אותה, שכן מאחר שכנסה התחזק הקול שזינתה עמו, ומשום כך החמירו בו שיוציאנה. ואם כן הוא הדין במוציא אשתו משום שם רע, שמאחר שגירשה בעלה התחזק הקול שזינתה, ועל כן אם חזר וכנסה יוציאנה.

הגמרא מביאה דחיה לראיה זו: אָמַר לֵיהּ רבה בר הונא, מִי דָּמֵי, הלא הָתָם בדין משנתנו קתני 'הוֹצִיאוּהָ', שבית דין הוציאוה מהבעל בעל כרחו משום שיש עדים שזינתה, ובעדים היא אסורה על הבועל מן התורה, ועל כן אם כנס יוציא. וְאילו הָכָא במוציא משום שם רע נאמר במשנה 'הוֹצִיאָהּ' מדעתו, ולא היו עדים שזינתה אלא רק קול בלבד, והאיסור להחזירה אינו אלא מדרבנן, ועל כן יתכן שאם החזיר בדיעבד לא יוציא. מפרשת הגמרא: וְרַבָּה בַּר רַב נַחְמָן שפשט את הספק ממשנתנו סובר, דִּמַתְנִיתִין נַמִּי 'הוֹצִיאָהּ' מדעתו תְּנַן, ולא היו עדים שזינתה אלא קול בלבד, ואף על פי כן אם כנס יוציא, ואם כן הוא הדין למוציא משום שם רע. רבה בר הונא דוחה שוב את הראיה: וְאַמַּתַּי מִי דָּמֵי, הלא הָכָא במוציא משום שם רע מדובר במי שהיה בַּעַל האשה מתחילה, ואין כל כך גנאי במה שחזר וכנסה, ועל כן יתכן שאינו צריך להוציאה. וְאילו הָתָם במשנתנו מדובר במי שנטען עליו שהוא הבּוֹעֵל, שחייבוהו חכמים להוציאה אף אם כנסה, משום שדבר מגונה הוא לכונסה. אָמַר לֵיהּ רבה בר רב נחמן, אף על פי כן שַׁפִּיר דָּמֵי אַהֲדֵדִי, שמכיון דהָכָא בנטען אָמוּר רַבָּנָן שלכתחילה לֹא יִכְנוֹס וְאִם כָּנַס יוֹצִיא, אם כן הָכָא נַמִּי במוציא את אשתו משום שם רע שאָמְרֵי רַבָּנָן לֹא יַחֲזִיר, גם יש לומר 'וְאִם כָּנַס יוֹצִיא'. דוחה הגמרא ראיה זו: וְלֹא הִיא, שהרי הָתָם בנטען אַלּוּמֵי אַלְּמִיהּ לְקָלָא – על ידי שכנס את האשה התחזק קול הזנות שיצא עליו, ולכן חייבו אותו להוציאה. אבל הָכָא במוציא משום שם רע אַמְרִינַן קָם בֵּיהּ בְּקָלָא וְלֵיתֵיהּ – מאחר שחזר הבעל וכנס ביטל את הקול, משום שיאמרו שבדק בקול ומצא שאין בו כלום ועל כן החזירה.

משנה

המשנה מביאה עוד אופני נישואין האסורים משום לעז: שליח הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם וְאָמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם כדינו, לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ של המגרש משום לעז, שלא יאמרו ששיקר באמירתו זו משום שנתן עיניו בה ורצה לשאתה.

וכן עד המעיד לאשה שֵׁמֵת בעלה, וכן עד האומר אני עצמי הֲרַגְתִּיו, או שאמר העד הֲרַגְנוּהוּ אני ועוד אנשים יחד, אף שהיא מותרת להנשא לאחרים על פיו, הוא עצמו לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ של המת משום לעז, שמא יאמרו ששיקר בדבר כדי לשאתה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם אמר העד 'אני הֲרַגְתִּיו', לֹא תִנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ כלל על פי עדות זו, ואף לא לאחרים. אבל אם אמר העד הֲרַגְנוּהוּ, תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ לאחרים על פי עדות זו. ויבוארו הדברים בגמרא.

גמרא

שנינו במשנה: המביא גט ממדינת הים אסור באשה זו. מקשה הגמרא: טַעְמָא דאסור השליח באשה הוא משום דְּהבא את הגט מִמְּדִינַת הַיָּם והוצרך להעיד עליו 'בפני נכתב בפני נחתם', ונמצא דַּעֲלֵיהּ [–על השליח] קָסְמְכִינַן להתיר את האשה, ועל כן גזרו שלא ישאנה כדי שלא יאמרו שהעיד בשקר כדי לשאתה. אֲבָל המביא גט מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שאינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, כיון דְּלָאו עֲלֵיהּ [–על השליח] קָסְמְכִינַן, יִשָּׂא השליח אֶת אִשְׁתּוֹ של המגרש. וְקשה, דהָא בעד שמעיד שֵׁמֵת בעלה, אפילו דְּלָאו עֲלֵיהּ קָסְמְכִינַן להתיר את האשה, דַּהרי אָמַר מַר, מתירים אשה להנשא על פי עד אחד משום שסמכו על כך שאִשָּׁה דְּיִיקָא וּמִינְסְבָא – שאשה בודקת היטב אם אכן מת בעלה ורק לאחר מכן היא נישאת לאחר, ומכל מקום קָתָנֵי שהמעיד לאשה שמת בעלה לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. ואם כן מדוע שליח המביא גט מארץ ישראל מותר באשה זו.

מתרצת הגמרא: הָתָם בעדות מיתת הבעל לֵיכָּא כְּתָבָא – אין לנו כתב המוכיח על מיתת הבעל, אלא ישנה רק לעדות העד, ועל כן יאמרו שהעד משקר כדי לשאתה. אבל הָכָא בשליח הגט אִיכָּא כְּתָבָא – ישנו לכתב הגט לפנינו, ואין אנו סומכים רק על עדותו. וכסברא זו מצינו במה דִּתְנַן להלן (קיז.), מַה בֵּין גֵּט שנאמנות כל הנשים להיות שלוחות הבעל לגרש את אשתו, לְבין עדות מִיתָה של הבעל שחמש נשים השונאות את אשתו ורוצות לקלקלה אינן נאמנות עליה, שֶׁבגט גוף הַכְּתָב מוֹכִיחַ שהבעל שלח אותן כדי לגרש את אשתו, ונמצא שאין סומכים רק על עדותן אלא גם על כתב הגט.

המשך בעמוד קעז

רש"י

מנעלים הפוכים — פיהן למטה, ודאי של נברי הם, והפכו כדי שלא יביר הרואה. מקום **מנעלים הפוכים** — ניבר מקום הפיכתן בעפר שתחת המטה, לשון מורי. לשון אחר: מקום מנעלים מצא הפוך, שבא ומצא את מנעליה במקום שהוא רגיל לתת שלו — ודאי נברי בא לבאן, ושם מנעליו במקום שלה ושלה במקום בעל. וראשון עיקר, דאם כן הפוך מיבעי ליה. **והלכתא כוותיה דרב** — דאמר: אין מחזיקין קלא אלא בעדים. **דפסיק** — שיצא קול אחר, לומר: שקר הוא הלעז. **דומי מתא** — חשודי העיר. לישנא אחרינא: דומי — דלא ידעי ודאי, אלא אמרי בדדמי, לשון מורי. **משום נדר לא יחזיר** — וטעמא מפרש התם ב"השולח גט": שאם אתה אומר יחזיר, שמא תלך זו אצל חכם לאחר שניסת, ויתיר לה נדרה, ויאמר המגרש: אילו הייתי יודע שיש היתר לנדר שנדרה, אם היו נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשה, שהיתה חביבה עלי ביותר, ונמצא זה מבטל גיטו למפרע ועוקרו, ובניה מן השני ממזרים. לפיכך אומרים לו מתחלה: הוי יודע שהמוציא את אשתו משום נדר שנדרה — לא יחזיר עולמית, ואם היא חביבה עליך — צא ובקש היתר לנדרה. ואי מגרש לה מהשתא — ודאי שנואה היא עליו, ותו לא מצי עקר (לה) גיטה בדברי שקר. **ומשום שם רע** — שיצא עליה לא יחזיר, כדפרישית טעמא: שמא תנשא לאחר, ויצא קול על הלעז הראשון ששקר היה, ויתחרט המגרש, ויאמר: אילו הייתי יודע שכן הוא כו'. **כגם מהו שיוציא** — אם החזירה, מהו שנכופנו להוציא? **תנינא הנטען כו'** — והתם נמי מפקיעה מבעלה, דכיון דהוציאה משום שם רע — גילה דעתו שהקול אמת ונאסרה לו, כי היכי דאסרינן לה הכא משום שהחזיק זה הקול כשכנסה. **התם הוציאוה** — בית דין, שבאו עדי טומאה ואסורה לבועל מן התורה. **הכא הוציאה** — והאי דלא יחזיר — דרבנן הוא. **ורבה בר נחמן מתניתין נמי הוציאה תנן** — בלא עדים, הלכך לא אסורה לבועל אלא משום לזות שפתים מדרבנן, ואפילו הכי קתני: יוציא. **ואכתי מי דמי הכא בעל** — החזירה, ואין דבר זה מגונה הוא. **התם בועל** — כונס, ודבר מגונה הוא. **אמר ליה שפיר דמי להדדי** — דהכא והכא מדרבנן הוא. **ולא היא התם** — הוא כשכנס בועל — אלומי אלמיה לקול הראשון, שאמת היה הלעז. אבל הכא, כשהחזירה בעל — בטולי בטליה לקלא, דאמרינן: מדהחזירה — קים ליה בקלא, חזר ובדק בקול ראשון של שם רע, ומצא שאינו. **משנה המביא גט ממדינת הים** — צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". וטעמא מפרש בגיטין (ב,א): לפי שאין בקיאים לשמה. **לא ישא את אשתו** — הואיל ואדיבורה סמכינן. **מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא אשתו** — הואיל ועל עדותו היא נשאת — איכא לזות שפתים, שמא עיניו נתן בה והעיד שקר. אבל לאחר — תנשא, דאשה נשאת בעד אחד. **רבי יהודה אומר הרגתיו לא תנשא אשתו** — אפילו לאחר על פיו, לפי שהוא משים עצמו רשע, והתורה אמרה "אל תשת רשע עד". **הרגנוהו תנשא אשתו** — לאחר, ובגמרא בעי טעמא. **גמרא אבל מארץ ישראל** — המביא גט מארץ ישראל אין צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". **והא מת דלא עילויה סמכינן** — דכי אמר מת בעל, הא דשרו רבנן לאינסובי לאחר — לא עליה סמכינן. **דאמר מר** — בפרק "האשה" רבה (יבמות צג,ב) היינו טעמא דעד אחד נאמן להשיא אשה, משום דהיא גופה דייקא, עד שיודעת שמת ודאי, ואחר כך נשאת. **מה בין גט למיתה** — ב"המביא" (וכן ביבמות קיז,א) תנן: אף הנשים שאינן נאמנות לומר מת בעלה, כגון חמותה ויבמתה וצרתה ובת בעלה, נאמנות להביא גיטה, ואף על פי שצריכות לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". ומה בין גט למיתה — אלא שהכתב מוכיח, ולאו עלה סמכינן כל כך. **פלוני רבעני לאונסי כו' להורנו** — את הרובע.

תוספות

מִנְעָלִים הֲפוּכִים תַּחַת הַמִּטָּה, אָמַר רַבִּי: הוֹאִיל וּמְכוֹעֲר הַדָּבָר - תֵּצֵא. מִנְעָלִים הֲפוּכִים? לֵיחֲזֵי דְּמִאן נִינְהוּ! אֶלָּא: מְקוֹם מִנְעָלִים הֲפוּכִים (תַּחַת הַמִּטָּה, אָמַר רַבִּי: הוֹאִיל וּמְכוֹעֲר הַדָּבָר - תֵּצֵא). וְהִלְכְּתָא כְּוָוֹתֵיהּ דְּרַב, וְהִלְכְּתָא כְּוָוֹתֵיהּ דְּרַבִּי. קַשְׁיָא הִלְכְּתָא אַהִלְכְּתָא! לָא קַשְׁיָא: הָא - בְּקָלָא דְּפָסִיק, הָא - בְּקָלָא דְּלָא פָּסִיק. קָלָא דְּלָא פָּסִיק וְלִיבָּא עֵדִים - כְּרַבִּי, קָלָא דְּפָסִיק וְאִיבָּא עֵדִים - כְּרַב. וְקָלָא דְּלָא פָּסִיק עַד כַּמָּה? אָמַר אַבַּיֵי, אָמְרָה לִי אֵם: דּוֹמֵי דְּמָתָא יוֹמָא וּפַלְגָא. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא פָּסַק בֵּינֵי וּבֵינֵי, אֲבָל פָּסַק בֵּינֵי וּבֵינֵי - הָא פָּסַק. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא פָּסַק מֵחֲמַת יִרְאָה, אֲבָל פָּסַק מֵחֲמַת יִרְאָה - הָא. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלִיבָּא אוֹיְבִים, אֲבָל אִיבָּא אוֹיְבִים - אוֹיְבִים הוּא דְּאַפְּקוּ לֵיהּ לְקָלָא. תְּנַן הָתָם: הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רַע - לֹא יַחֲזִיר. מִשּׁוּם נֶדֶר - לֹא יַחֲזִיר. שָׁלַח לֵיהּ רַבָּה בַּר הוּנָא לְרַבָּה בַּר רַב נַחְמָן: יַלְמְדֵנוּ רַבֵּינוּ, כְּגַם מַהוּ שֶׁיּוֹצִיא? אָמַר לֵיהּ, תָּנֵינָא: הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּנַס יוֹצִיא. אֲמַר לֵיהּ: מִי דָּמֵי? הָתָם "הוֹצִיאוּהָ" וְהָכָא "הוֹצִיאָהּ"! וְרַבָּה בַּר רַב נַחְמָן - מַתְנִיתִין נַמִּי "הוֹצִיאָהּ" תְּנַן. וְאַכַּתֵּי מִי דָּמֵי? הָכָא - בַּעַל, וְהָתָם - בּוֹעֵל! אָמַר לֵיהּ: שַׁפִּיר דָּמֵי אַהֲדָדֵי: הָכָא אָמוּר רַבָּנַן וְלֹא יִכְּנוֹס, וְאִם כָּנַס יוֹצִיא - הָכִי נַמִּי אָמְרִי רַבָּנַן לֹא יַחֲזִיר, וְאִם כָּנַס - יוֹצִיא. וְלֹא הִיא, הָתָם - אַלּוּמֵי אַלְּמֵיהּ לְקָלָא, הָכָא אָמְרִינַן קָם בֵּיהּ בְּקָלָא וְלִיתֵיהּ. **מִשְׁנָה הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם וְאָמַר "בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נֶחְתַּם" - לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. "מֵת", "הֲרַגְתִּיו", "הֲרַגְנוּהוּ" - לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר "הֲרַגְתִּיו" - לֹא תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ, "הֲרַגְנוּהוּ" - תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ. **גְּמָרָא** טַעֲמָא דְּמִמְּדִינַת הַיָּם - דַּעֲלֵיהּ קָסָמְכִינַן, אֲבָל מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דְּלָאו עֲלֵיהּ קָסָמְכִינַן, יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ, וְהָא מֵת, דְּלָאו עֲלֵיהּ קָסָמְכִינַן, דְּאָמַר מָר: אִשָּׁה דְּיֵיקָא וּמִינְסְבָא, וְקָתָנֵי: לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ! הָתָם לֵיכָּא כְּתָבָא, הָכָא - אִיכָּא כְּתָבָא. דְּתְנַן: מַה בֵּין גֵּט לְמִיתָה - שֶׁהַכְּתָב מוֹכִיחַ. "מֵת", "הֲרַגְתִּיו", "הֲרַגְנוּהוּ" - לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. הוּא נִיהוּ דְּלָא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ, חֹרֶא לְאַחֵר - תִּנָּשֵׂא. וְהָאָמַר רַב יוֹסֵף: "פְּלוֹנִי רְבָעַנִי לְאוֹנְסִי" - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ. "לְרַצּוֹנִי" - רָשָׁע הוּא, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס". וְכִי תֵּימָא שָׁאנֵי עֵדוּת אִשָּׁה דַּאֲקִילוּ בָּהּ רַבָּנַן - וְהָאָמַר רַב מְנַשֶּׁה:

טעמי דאיתתא שריא, דאם איתא דעבד איסורא — אירבוסי הוי מירכסן, ואם איתא דעבד איסורא — ניחא ליה דליבול. נראה לרבינו יצחק דהתם באומרת טמאה אני, כי מתניתין דהתם דעלה קאי, ואפילו הכי שריא מהנהו טעמי. אבל באומרת טהורה אני — שריא בלאו הנהו טעמי דהתם. ואין לתמוה: אמאי שריא כיון שאומרת טמאה, הא שויתה לנפשה חתיכה דאיסורא! דלפי שראו חכמים שנתקלקלו הנשים ליתן עיניהם באחר, ורוב האומרות כן משקרות, לכך נראה להם להתירן. **הא** בקלא דפסיק — ומיהו, רב גופיה אית ליה לא שנא קלא דפסיק ולא שנא קלא דלא פסיק.

ואכתי מי דמי — בספרים ישנים לא גרסי ליה, אלא גרסי: ורבה בר נחמן הוציאה תני. הכא בעל והכא בועל, הכא אמור רבנן וכו' ועד ולא היא חד שינויא הוא. והכי פירושו: ורבה בר רב נחמן הוציאה תני, וכיון דתני הוציאה, והכא בעל והכא בועל הוציאה ולא בית דין. ואפילו הכי קתני במתניתין "ואם כנס — יוציא", הוא הדין דהתם בגיטין (מה,ב) נמי אם כנס מוציא. ויפה פשיט רבה בר רב נחמן, ומסיק "ולא היא כו' קם ביה בקלא דליתיה". ומה שאסור להחזיר אינו משום שסבורים העולם שאסורה לו משום שם רע, דהא סברי דקם ביה בקלא דליתיה, אלא משום קלקול או משום פריצות, כדאמרינן בגיטין. וקשיא לרבינו יצחק: דהיאך היה מדמה אותה רבה בר רב נחמן? וכי לא היה יודע טעם זה, דבהדיא מפרש להנהו טעמי ב"השולח" (גיטין מו,א) בברייתא! ויש לומר: דלא שמיע ליה. אי נמי, אומר רבינו יצחק, דרבה בר רב נחמן יודע טעמי דקלקול ופריצות, אבל סובר דכנס יוציא מפני שהעולם אין יודעים הטעם דקלקולא ופריצות, אלא סוברים שמחמת שם רע אסורה לו כיון שגירשה על ידי כן. ולכך, אם כנס — יוציא משום רננה, כמתניתין דהכא. ומסיק: ולא היא, שיטעו העולם בזה, כי יש חילוק גדול בין מתניתין דהכא למתניתין דהתם — דהכא אלמיה לקלא כו'. **הכא** איכא כתבא דתנן מה בין גט כו' — ואף על גב דלאביי בסוף פרק שני דגיטין (כג,ב) איירי הך משנה בחורג לארץ — מכל מקום דייק שפיר מינה דיש לסמוך על הכתב.

מת הרגתיו הרגנוהו — כיון דאפילו במת לא ישא את אשתו לא הוה צריך למיתני "הרגנוהו", ואפילו בהרגתיו לאחר תנשא, ולא תני ליה אלא משום דרבי יהודה מפליג בין הרגתיו להרגנוהו.

הוא ואחר מצטרפים להורגו — הקשה הרב רבינו חיים: דבסוף פרק קמא דמכות (ו,א) פריך: הרוג ורבע יציל! משמע דהרוג ורבע פסולים להעיד משום שונא, והכא משמע דכשר! ויש לומר: דלא משום שונא פסול גרבע התם, אלא בגרבע לרצונו איירי, ומשום רשע פסול. אפילו לרבא דבסמוך, דסובר דלרצונו נמי כשר — מכל מקום, כשיש עדים שנרבע לרצונו — הוי כנמצא אחד מהן קרוב או פסול. וכי פריך בתר הכי הורג ורובע יציל — פירש: יציל על עצמם, הוה מצי למינקט גרבע דקאי ביה, כיון דאיירי בגרבע לרצונו, אלא משום

משום דעד השתא איירי בהצלת הורג ורובע, מסיק לה. והרוג נמי לא משום שנאה פסיל ליה התם, אלא אמר רבינו יצחק: דמיפסל משעה שנעשה טרפה, דטרפה פסול להעיד, דבאמרינן בסנהדרין (עח,א). והרב רבי יוסף מאורליינ"ש מפרש דפריך מהרוג ונרבע שיצילו בשהם קרובים להורג ורובע. וקשה לרבינו יצחק: דאין הכי נמי, דנהי דבהרוג ליכא למימר דאין הכי נמי שיציל, דהרי חַיֵּב הכתוב מכה אביו — מכל מקום מנרבע מאי פריך? וכי תימא: בנרבע נמי, דהא דרשינן בסנהדרין (נד,א) "ערות אביך" ממש, שרבעו, הני מילי לענין כרת, אבל מיתה — לא אשכחן. **רבא** אמר אדם קרוב אצל עצמו — הקשה רבינו יצחק בן אברהם: דבפרק שני דכתובות (יח,ב) מסיק רבא גופיה, גבי הא דתנן התם: אם אין כתב ידן יוצא ממקום אחר הרי אלו נאמנים לומר אנוסים היינו, לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות, אבל אמרו מחמת ממון — אין נאמנים. ואמאי אין נאמנים? דהוה לן לפלוגי דיבורא ולומר דאנוסים היו ולא מחמת ממון אלא מחמת נפשות! ואומר רבינו יצחק: דלא פלגינן דיבורא כדי לפסול השטר, דמדאורייתא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין. אי נמי, התם בכל ענין שהם אנוסים, אם לא מחמת נפשות — הוו רשעים, הלכך לית לן למיתלי באונס מחמת נפשות, דהוי מיעוטא.

ואין אדם משים עצמו רשע — היינו לפסול את עצמו, אבל נאמן הוא לומר גבי אכילת חֵלֶב: מזיד הייתי, כדאמר בכריתות (יב,א) דאין לנו לכופו להביא חולין לעזרה לפי דבריו. והא דקאמרינן ב"האיש מקדש" (קדושין נ,א), גבי: הָבֵא לי מן החלון או מן הדלוסקמא, דלא עביד איניש דמשוי נפשיה רשיעא לומר מזיד הייתי — לאו משום שלא יהא נאמן לומר מזיד הייתי, דפשיטא דנאמן, אלא כלומר: שאין ברצון אומר בענין דמשוי נפשיה רשיעא. ואם תאמר: דהשתא משמע דנרבע לרצונו פסול לעדות, ובפרק "זה בורר" (סנהדרין כו,ב) איכא למאן דאמר דחשוד על העריות כשר לעדות! ויש לומר: דהתם בחשוד שהוא פריץ, ומתייחד עם העריות, ולא ודאי בא על הערוה, כדפירש התם בקונטרס. ומאן דפריך התם: עני מרי ארבעים בכתפיה וכשר? היינו משום דמלקין על "לא טובה השמועה". ואם תאמר: וכי ודאי בא על הערוה אמאי פסול? הא רשע דחמס בעינן, שיהא רע לשמים ולבריות, וזה אין רע לבריות, כגון אוכל נבלות להכעיס, דכשר לרבא בפרק "זה בורר" (סנהדרין כז,א); ויש לומר: דהוי כמו אוכל נבלות לתאבון, דפסול לכולי עלמא, אף על פי שאין רע לבריות, דכיון דחשוד לעבור בשביל הנאת עצמו — חשוד נמי להעיד שקר בשביל ממון, והכי נמי בא על הערוה.

לימא רב יוסף דאמר כרבי יהודה — תימה: דהכא לרבי יהודה לית ליה פלגינן דיבורא, ובפרק "החולץ" (יבמות מז,א) אמרינן: ההוא דאתא לקמיה דרבי יהודה ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי, אמר לו: נאמן אתה לפסול את עצמך, ואי אתה יכול לפסול את בניך. אלמא: פלגינן דיבורא! ומיהו, יש לומר: דהתם לא מטעם עדות נאמן, (דהא אדם קרוב אצל עצמו, ועוד: דאם נאמן לפסול עצמו — איך יתכן שיהו בניו כשרים?) אלא הא דפסלינן — היינו לאוסרו בבת ישראל, דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא. או אם נגח שור של ישראל את שורו — פטור מטעם הודאת בעל דין. וההיא דרבי יהודה גופא קשיא, ושם נפרש בעזרת השם. **כאומר** אני הייתי עם הורגיו — אומר רבינו: דאף על גב דאמר הרגנוהו — נעשה כאומר אני הייתי עם הורגיו. וכענין זה מפרש רבינו תם ורבינו חננאל בפרק "מי שאחזו" (גיטין עג,ב דיבור המתחיל "אמר") באומר מעת שאני בעולם — נעשה כאומר. **במגיות** קפוטקיא — יש ספרים דגרסי "במזיגת", והוי כמו במגיות עבראי, כמו שמֻלָה שלֻמה. רבינו יצחק. **טעמא** דבית דין הא בי תרי לא — ואף על גב דאמרינן בריש "השולח" (גיטין לב,ב) דלתרי נמי בי דינא קרו להו, מכל מקום אומר רבינו יצחק דדייק שפיר, דמדתלי טעמא בבית דין, ולא קאמר מפני שהיו שנים, שמע מינה דלא סגי הכא בתרי. ועוד: דומיא דחליצה, דבשלשה, אף על גב דאיכא מאן דמכשר בפרק "מצות חליצה" (יבמות קד,א) ביחידי" — הך תנא לא סבר לה כוותיה, דחד ודאי לא מיקרי בית דין, ואיכא נמי רננה בחד. **לא** חשו חכמים לדבר זה — ואף על גב דשרי, מכל מקום בעל נפש יתרחק, כדתניא עלה ב"אלו טרפות" (חולין מד,ב): דן את הדין, זיכה וחייב, טימא וטיהר, וכן העדים שהעידו — כולם רשאים ליקח, אבל חכמים אמרו: התרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. ואם תאמר: הא אמרינן בסוף "התקבל" (גיטין סז,א) גבי חיישינן שמא תשכור עדים: דיבורא — אמרי, מעשה — לא עבדי! ויש לומר: דכשמעידים שקר חשיב נמי מעשה, כדפירש בקונטרס, כיון דעל פיהם נגמר, ולא קרי דיבורא התם אלא באומר: אמרו, שאומר מן הבעל לסופר ולעדים לכתוב ולחתום, דלא נגמר הדבר על ידיהם. **אמר** להו מתניתין היא הנטען כו' — ולנטען על אשת איש לא דמי, דהתם בדין שיוציא, אם הוא אמת אסירא ליה! אבל הכא, שאסר את האשה בנדר אפילו אסרה שלא כדין, כיון שגירשה בעלה — שריא לחכם מדאורייתא.

אגירושין

גַּזְלָן דִּדְבָרֵיהֶם - כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה, גַּזְלָן דִּדְבָרֵי תּוֹרָה - פָּסוּל לְעֵדוּת אִשָּׁה. גֵּימָא רַב מְנַשֶּׁה דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר לָךְ רַב מְנַשֶּׁה: אָנָא דַּאֲמַרִי אֲפִילּוּ לְרַבָּנַן, וְטַעְמָא דְּרַבָּנַן הָכָא - כִּדְרָבָא, דְּאָמַר רָבָא: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע. לֵימָא רַב יוֹסֵף דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוּדָה?! אָמַר לָךְ רַב יוֹסֵף: אָנָא דַּאֲמַרִי אֲפִילּוּ לְרַבָּנַן, וְשָׁאנֵי עֵדוּת אִשָּׁה דַּאֲקִילוּ בָּהּ רַבָּנַן, וְרַב מְנַשֶּׁה דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוּדָה. "הֲרַגְוֹתִיו" כו' "הֲרַגְנוּהוּ" תְּנָשֵׁא כו'. מַאי שְׁנָא הֲרַגְוֹתִיו וּמַאי שְׁנָא הֲרַגְנוּהוּ? אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּאוֹמֵר "אֲנִי הָיִיתִי עִם הוֹרְגָיו". וְהָתַנְיָא: אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּלִסְטִים אֶחָד שֶׁיָּצָא לְיַהֲרֹג בְּמְגִיזַת קַפּוֹטְקִיָּא, וְאָמַר לָהֶם "לְכוּ אִמְרוּ לָהּ לְאֵשֶׁת שִׁמְעוֹן בֶּן כֹּהֵן: אֲנִי הָרַגְתִּי אֶת בַּעֲלָהּ בְּכְנִיסָתִי לְלוֹד" וְאָמְרִי לָהּ "בִּכְנִיסָתוֹ לְלוֹד" - וְהִשִּׂיאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ. אָמַר לָהֶם: מִשָּׁם רְאִיָּה?! בְּאוֹמֵר: אֲנִי הָיִיתִי עִם הוֹרְגָיו. וְהָא לִסְטִים קָתָנֵי! שֶׁנִּתְפַּס עַל יְדֵי לִסְטִיּוּת. וְהָא יָצָא לִיהָרֵג קָתָנֵי! בֵּי דִינָא דְּנָכְרִים דְּלָא דָּיְיקִי וְקָטְלִי. **משנה** הֶחֱכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה בְּנֶדֶר עַל בַּעֲלָהּ - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, מֵיאֵנָה אוֹ שֶׁחָלְצָה בְּפָנָיו - יִשָּׂאֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֵּית דִּין. **גמרא** הָא הִתִּירָהּ יִשָּׂאֶנָּה, בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּחַד - חַד מִי מָצֵי מַתִּיר? וְהָאָמַר רַב, אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין, אָמַר רַב עַמְרָם: תָּנָא, הַתֶּרֶת נְדָרִים בִּשְׁלֹשָׁה! וְאֶלָּא בִּתְלָתָא - מִי חַשִּׁידִי? וְהָתְנַן: מֵיאֵנָה אוֹ שֶׁחָלְצָה בְּפָנָיו יִשָּׂאֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֵּית דִּין! לְעוֹלָם בְּחַד, וּכְדַאֲמַר רַב חִסְדָּא אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּיָחִיד מוּמְחֶה, וְהָכָא נַמִּי - בְּיָחִיד מוּמְחֶה. "מֵיאֵנָה אוֹ שֶׁחָלְצָה וכו'". טַעְמָא דְּבֵית דִּין, הָא בִּתְרֵי - לָא. מַאי שְׁנָא מֵהָא דִּתְנַן: עֵדִים הַחֲתוּמִים עַל שְׁדֵה מִקָּח וְעַל גֵּט אִשָּׁה - לֹא חָשׁוּ חֲכָמִים לְדָבָר זֶה! הֵיא גּוּפָהּ קָמַשְׁמַע לָן, לְאַפּוּקֵי מִמַּאן דַּאֲמַר מֵיאוֹן בִּפְנֵי שְׁנַיִם, קָמַשְׁמַע לָן: מֵיאוֹן בִּשְׁלֹשָׁה. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כָּנָס, מַהוּ שֶׁיּוֹצִיא? רַב כָּהֲנָא אָמַר: כָּנָס - מוֹצִיא, רַב אַשִׁי אָמַר: כָּנָס - אֵינוֹ מוֹצִיא. תָּנֵי לְהוּ רַב זוּטִי דְּבֵי רַב פַּפִּי כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר כָּנָס אֵינוֹ מוֹצִיא. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב אַשִׁי: גְּמָרָא אוֹ סְבָרָא? אֲמַר לְהוּ: מַתְנִיתִין הִיא: הַנִּטְעָן מִשְּׁפָחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, מִנְּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה, הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנוֹס, וְאִם כָּנַס - אֵין מוֹצִיא. אַלְּמָא

ברננה

גזלן דדבריהם — כמו מפריחי יונים ומשחק בקוביא. דתנן (ראש השנה כב,א): כל העדות שאין האשה כשרה לה, אף הן אינם כשרים. ועלה אמר רב מנשה: זאת אומרת גזלן דדבריהם כו'. רבא פליג עליה דרב יוסף ואמר: אפילו אמר "פלוני רבעני לרצוני" — הוא ואחר מצטרף להורגו לרובע. דכיון שזה מתכוין לעדות — נאמן הוא אצל חברו, ואין נאמן על עצמו ממה שאמר "לרצוני", דאדם קרוב אצל עצמו, וקרוב פסול לעדות בין לטובה בין לרעה. הלכך אינו נעשה רשע בעדות עצמו. **ואין אדם משים** — את עדותו עדות אצל עצמו ליעשות רשע. והא דקיימא לן (בבא מציעא ג,ב): הודאת פיו כמאה עדים דמי — הני מילי לממונא, אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסל — לא. **ושאני עדות אשה דאקילו בה רבנן** — הלכך אפילו רשע נאמן. ואנא לית לי דרב מנשיא דאמר הא דדברי תורה פסול. **אלא רב מנשיא דאמר כרבי יהודה** — והכי מיתוקם סוגיא: רב יוסף מוקים לרב מנשיא כרבי יהודה, ורב מנשיא מוקי לרב יוסף כרבי יהודה. **אני הייתי עם הורגיו** — אבל לא נגעתי בו. **על ידי לסטיות** — לפי שהיה עמהן. **משנה בנדר** — שנדרה הנאה מבעלה ולא הפר לה, ובאתה לחכם להתיר לה, ולא מצא פתח לחרטה. **לא ישאנה** — משום חשד. **שהוא בית דין** — כלומר, מיאון או חליצה לא עשה חכם זה ביחידי, דקיימא לן: חליצה ומיאון בשלושה, ותלתא לא חשידי. **גמרא הא התירה** — ואחר כך מת בעלה או גירשה — ישאנה, שאין כאן חשדא. **לעולם בחד** — ודקשיא לך: מדקתני שאסר, מכלל דבר מישרי הוא — אין, ביחיד מומחה, וכדרב חסדא בנדרים בפרק "נערה המאורסה". **בית דין** — שלשה. **לא חשו חכמים לדבר זה** — לומר: לא יקחו שובר שדה זו מן הלוקח, וכן העד של גט לא ישא את האשה. **היא גופה** — כלומר, הוא הדין דתרי נמי לא חשידי. והא דקתני שהוא בית דין — לאו משום לאפוקי מחשדא, אלא לאשמועינן דאין מיאון בפחות משלשה, ולאפוקי ממאן דאמר בפרק "בית שמאי" (יבמות קז,ב) מיאון בשנים. **כנס מהו שיוציא** — אחכם ואמביא גט קאי. **גמרא או סברא** — האי דאמרת כנס אין מוציא.

ברננה

גַּזְלָן דִּדְבָרֵיהֶם – שעבר על גזילה דרבנן, כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה לומר שמת בעלה, אבל גַּזְלָן דִּדְבָרֵי תּוֹרָה פָּסוּל אף לְעֵדוּת אִשָּׁה. ולדבריו אף עד זה המעיד שהרג את בעלה שהוא רשע מן התורה פסול גם לעדות אשה. האם נִימָּא שרַב מְנַשֶּׁה שאמר שגזלן מדברי תורה פסול לעדות אשה, הוא דְּאָמַר כְּשיטת רַבִּי יְהוּדָה במשנתנו שאינו נאמן לומר 'הרגתיו', וחכמים הסוברים שהוא נאמן חולקים על רב מנשה וסוברים שגם רשע מן התורה נאמן בעדות אשה.

דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ רַב מְנַשֶּׁה, אָנָא דְּאַמְרִי אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן, וְטַעְמָא דְּרַבָּנָן הָכָא המתירים לאשה להנשא על פי עדות זו, הוא כִּדְרָבָא החולק על רב יוסף שהובא לעיל (ע"א). דְּאָמַר רָבָא, האומר פלוני רבעני לרצוני נאמן, ומצטרף עם עד אחר להרוג את הרובע. ואין לפוסלו משום שלדבריו הוא רשע ופסול לעדות [כטענת רב יוסף], משום שאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, ואינו נאמן להעיד על עצמו כשם שאינו נאמן להעיד על קרובו, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע לפסול את עצמו לעדות. ועל כן פלגינן דיבוריה [–חולקים את דבריו] לשנים, ומקבלים רק את מה שאמר 'פלוני רבעני', אבל לא את מה שאמר שרבעני 'לרצוני', ועל כן אף לאחר שמתקבלת עדותו אינו נעשה רשע הפסול לעדות. וכמו כן עד האומר 'הרגתיו' אינו נעשה רשע בעדותו זו ונאמן להתירה לינשא, שכן פלגינן דיבוריה, ואינו נאמן אלא על כך שהבעל נהרג, אבל לא על כך שהוא עצמו הרגו.

שואלת הגמרא: לֵימָא [–האם נאמר] שרַב יוֹסֵף הסובר שהאומר פלוני רבעני לרצוני אינו נאמן על חבירו, הוא דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוּדָה שהאומר 'הרגתיו' אינו נאמן מהטעם האמור, אבל לשיטת חכמים הסוברים שהאומר הרגתיו נאמן להתירה לינשא, אכן 'פלגינן דיבוריה', ולא כדברי רב יוסף.

דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ רַב יוֹסֵף, אָנָא דְּאַמְרִי אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן, ואף הם מודים שכל שלדבריו רשע הוא אין מקבלים עדותו כלל. ומה שהאמינו חכמים לעד האומר 'הרגתיו' הוא משום דשָׁאנֵי עֵדוּת אִשָּׁה דְּאַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנָן והאמינו בה לכל פסולי עדות, ואף לרשע דאורייתא. וְרַב מְנַשֶּׁה שאמר שגזלן דאורייתא פסול לעדות אשה, הוא דְּאָמַר כְּשיטת רַבִּי יְהוּדָה במשנתנו שאינו נאמן לומר הרגתיו.

שנינו במשנה: רבי יהודה אומר אם אמר העד הֲרַגְתִּיו כו' לא תנשא האשה, אבל אם אמר הֲרַגְנוּהוּ תִּנָּשֵׂא כו'. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא באומר 'הֲרַגְתִּיו' שאינו נאמן משום שלדבריו רשע הוא, וּמַאי שְׁנָא באומר 'הֲרַגְנוּהוּ' שהוא נאמן, הלא גם באומר הרגנוהו לדבריו רשע הוא. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, כשאומר 'הרגנוהו' יש לפרש את דבריו כמו כְּאוֹמֵר 'אֲנִי הָיִיתִי עִם הוֹרְגָיו', שלא הרגו בעצמו אלא ראה אנשים אחרים שהרגו אותו.

הגמרא מוכיחה מברייתא כפירוש זה: וְהָתַנְיָא, אָמְרוּ לוֹ חכמים לְרַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּלִסְטִים אֶחָד שֶׁיָּצָא לְיַהֲרֹג בְּמְגִינַּת קַפּוּטְקִיָּא [–שם מקום], וְאָמַר לָהֶם הלסטים, לְכוּ אִמְרוּ לָהּ לְאִשֶּׁת שִׁמְעוֹן בֶּן כֹּהֵן, אֲנִי הֲרַגְתִּי אֶת בַּעְלָהּ בִּכְנִיסָתִי לְלוֹד, וְאָמְרוּ לָהּ [–ויש אומרים] שאמר שהרגו בִּכְנִיסָתוֹ של שמעון בן כהן לְלוֹד, וְהִשִּׂיאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ על סמך עדותו. אָמַר לָהֶם רבי יהודה לחכמים, וכי מִשָּׁם אתם מביאים רְאָיָה, הרי שם מדובר בְּאוֹמֵר אֲנִי הָיִיתִי עִם הוֹרְגָיו, ולא הרגו בעצמו.

מקשה הגמרא על הברייתא: איך האמינוהו, וְהָא 'לִסְטִים קָטָנֵי', ומשמע שהיה ידוע על פי עדים שהוא רוצח, ורוצח פסול לעדות אשה גם לשיטת חכמים. מתרצת הגמרא: לא היה ידוע בו שהוא לסטים, אלא שֶׁנִּתְפַּס עַל יְדֵי לִסְטִיּוּת – שחשדוהו שהוא ליסטים משום שהיה יחד עמהם. שוב מקשה הגמרא: וְהָא יָצָא לְיַהֲרֹג קָטָנֵי, ומוכח שחייבוהו מיתה משום שהרג בעצמו. מתרצת הגמרא: יצא ליהרג על ידי בֵּי דִּינָא דְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דְּלֵא דַּיְינֵי וְקָטְלֵי – שאינם מדקדקים בדין אלא הורגים על פי חשד בלבד.

משנה

המשנה מביאה עוד אופנים שבהם נאסרת אשה להנשא משום חשד: הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה בְּנֶדֶר עַל בַּעְלָהּ – אשה שנדרה הנאה מבעלה ובאה לפני החכם כדי שיתירנו, ולא מצא לנדר זה פתח וחרטה בכדי להתירו, ופסק לה שאסורה בהנאת הבעל, ומשום כן גירשה בעלה, הֲרֵי חכם זה לֹא יְשָׁאֶנָּה מפני החשד, שלא יאמרו שאסר אותה בשביל שיגרשנה בעלה והוא ישאנה. אבל קטנה שמֵּאֵנָה בבעלה בפני החכם, אוֹ יבמה שֶׁחָלְצָה בְּפָנָיו של החכם, יְשָׁאֶנָּה חכם זה, ואין מקום לחשד שהתירה בשביל שרצה לישאנה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֵּית דִּין – שמיאון וחליצה נעשים בפני בית דין של שלשה ולא בפני חכם יחידי, ושלשה אינם חשודים שיתירוה שלא כדין בשביל שיוכל אחד מהם לישאנה.

גמרא

שנינו במשנה: 'חכם שאסר את האשה וכו' לא ישאנה'. מקשה הגמרא: משמע שדווקא אם אסר לא ישאנה, הָא אם הִתִּירָהּ מהנדר ואחר כך מת בעלה או גירשה, יְשָׁאֶנָּה. וקשה, כְּמַאי עַסְקִינַן, אִילֵּימָא בְּחַד [–בחכם אחד], חַד מִי מָצֵי מַתִּיר את הנדר, וְהָאָמַר (רַב אָמַר) רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין אָמַר רַב עַמְרָם, תָּנָא בברייתא הַתָּרַת נְדָרִים נעשית בְּבֵית דין של שְׁלֹשָׁה. וְאֶלָּא בהכרח מדובר בְּתָרְתָּא דיינים, ואם כן קשה מדוע אם פסקו לה שהנדר קיים והיא אסורה לבעלה אסור להם לישאנה משום חשד, והרי שלשה מִי [–וכי] חֲשִׁידֵי לאוסרה לבעלה כדי שישאנה אחד מהם. וְהָתְנַן בהמשך משנתנו, מֵּאֵנָה אוֹ שֶׁחָלְצָה בְּפָנָיו של החכם יְשָׁאֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֵּית דִּין של שלשה, ושלשה אינם חשודים להתירה כדי שיוכל אחד מהם לישאנה.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם מדברת המשנה בְּחַד [–בחכם אחד] ולכן אם קיים את הנדר לא ישאנה מפני החשד, וּמה שמשמע מדברי המשנה שיש ביכולת החכם להתיר את הנדר הוא כְּדְאָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בנדרים (עח.), שהתרת נדרים נעשית גם בְּיָחִיד מוּמְחֶה, ואין צריך שלשה אלא בהדיוטות, וְהָכָא נַמִּי במשנתנו מדובר בְּיָחִיד מוּמְחֶה.

שנינו במשנה: מֵּאֵנָה אוֹ שֶׁחָלְצָה וכו' בפניו ישאנה מפני שהוא בית דין. מקשה הגמרא: משמע מדברי המשנה, דְּמַשְׁמַע שמותר לו לישאנה הוא דווקא משום דְּהוּ בֵּית דִּין של שלשה ואין חושדים בהם, הָא כִּתְרֵי – אילו היו שנים לֹא ישאנה, שכן בשנים יש חשד. וקשה, מַאי שְׁנָא דין זה מֵהָא דִּתְנַן, שני עֵדִים הַחֲתוּמִים עַל שְׁדֵה מִקָּח וְעַל גֵּט אִשָּׁה, יכולים לקנות את השדה מיד הלוקח ולישא את האשה, ולֹא חַשּׁוּ חֲכָמִים לְדָבָר זֶה לומר שחתמו שקר כדי לישא את האשה או לקנות את השדה. הרי שאף בשנים אין חשד, ואם כן מדוע הוצרכה המשנה להתירה משום שהמיאון והחליצה נעשים בפני שלשה. מתרצת הגמרא: אכן גם בשנים אין חשד, ומה שכתבה המשנה 'מפני שהוא בית דין' אינו טעם ההיתר, אלא הִיא גּוּפָהּ קָמַשְׁמַע לָן, לְאַפּוּקֵי מִמַּאן דְּאָמַר 'מֵיאוּן בִּפְנֵי שְׁנַיִם', קָמַשְׁמַע לָן שמֵּיאוּן נעשה דווקא בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.

הגמרא מביאה מחלוקת בדין הנשים האסורות משום חשד: אִיבַּעְיָא לְהוּ, המביא גט ממדינת הים, או חכם שאסר את האשה בנדר, ששנינו בהם במשנתנו שלא ישאו את האשה משום החשד, אם כָּנַס את האשה באיסור מַהוּ שֶׁיּוֹצִיא אותה, האם בדיעבד מותר לו לקיימה, או שצריך לגרשה. רַב כַּהֲנָא אָמַר, אם כָּנַס באיסור מוֹצִיא אותה. רַב אַשִּׁי אָמַר, אם כָּנַס אֵינוֹ מוֹצִיא. תָּנֵי לְהוּ [–שנה להם] לחכמים רַב זוּטֵי דְּבֵי רַב פַּפִּי, הלכה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר כָּנַס אֵינוֹ מוֹצִיא.

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב אַשִּׁי, האם מה שאמרת שאם כנס אינו מוציא היא גְּמָרָא [–קבלה מרבותיך], אוֹ שאמרת כן מִסְּבָרָא. אָמַר לְהוּ, מַתְנִיתִין הִיא – מקור דברי הוא מהמשנה ששנינו לעיל (כד:), הַנִּטְעָן מִשְּׁפָחָה – מי שיצא עליו קול שבא על השפחה, וְאחר כך נִשְׂתַּחְרְרָה, או שנטען מֵעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וְאחר כך נִתְגַּיְּרָה, הֲרֵי זֶה לֹא יִכָּנוֹס אותה משום לעז, וְאולם אִם כָּנַס בדיעבד אֵין מוֹצִיא אותה. אֵלָּמָא [–ומוכח מזה],

בְּרִנָּנָה לֹא מַפְּקִינַן – משום רינון ולעז בלבד אין מוציאים אשה מבעלה, שכן כל האיסור הוא רק משום שעל ידי כך מתחזק החשד שחשדוהו. ואם כן **הָכָא נַמִּי** – בחכם שאסר את האשה בנדר או בשליח הגט שכל איסורו הוא רק משום לעז, **בְּרִנָּנָה לֹא מַפְּקִינַן** – לא מוציאים אותה ממנו אם עבר וכנסה.

משנה

שנינו לעיל, שהמביא גט ממדינת הים, והעד המעיד על מיתת הבעל, והחכם האוסר את האשה משום נדר אסורים לשאת את האשה משום לעז. משנה זו מביאה כמה אופנים שבהם מותר להם לשאת נשים אלו: **וְכוּלָּם** – כל שלשה אלו **שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים** בשעה שהעידו על היתר האשה או בשעה שאסר החכם את האשה מחמת הנדר, ואחר כך **מֵתוּ** נשותיהם, **מוּתָּרוֹת** נשים אלו **לִינָּשֵׂא לָהֶם,** שכן מאחר שבשעת מעשה היו להם נשים אין חשד שמא עיניהם נתנו בה. **וכמו כן כּוּלָּן** – כל נשים אלו **שֶׁנִּישֵּׂאוּ לַאֲחֵרִים** לאחר שהעידו עליהן או לאחר שאסר אותן החכם על בעליהן בנדר, **וְנִתְגָּרְשׁוּ אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנוּ** מאחרים אלו, **מוּתָּרוֹת לִינָּשֵׂא לָהֶם** – לשליח הגט או לעד או לחכם, שכן באופן שנישאו לאחרים קודם לכן אין מקום לחשד האמור. **וכמו כן כּוּלָּן** – כל נשים אלו **מוּתָּרוֹת לְבָנֵיהֶם אוֹ לַאֲחֵיהֶם** של שליח הגט והעד והחכם, ואין חוששים שכוונתם היתה בשביל שינשאו לקרוביהם, משום שאין אדם חוטא בשביל אחרים.

גמרא

שנינו במשנה: אם היו להם נשים ואחר כך מתו נשותיהם, מותרים לישא אשה זו. מדייקת הגמרא: **מֵתוּ אִין** – דווקא אם מתו נשותיהם מותרים לישא אותה, אבל אם **נִתְגָּרְשׁוּ** נשותיהם **לֹא** הותרו באשה זו, משום שיש חשד שמא נתנו עיניהם בה, וגירשו את נשותיהם כדי לשאתה. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי, וְהָתַנְיָא** בברייתא **שֶׁאֲפִילּוּ** אם **נִתְגָּרְשׁוּ** נשותיהם מותרת להם אשה זו. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** [–הברייתא] שמתירה מדברת באופן **דַּהֲוַאי קְטָטָה** ביניהם לנשותיהם לפני שהעידו על אשה זו, ועל כן אין לחשוש שגירשו אותן כדי לישא את זו, **וְהָא** [–המשנה] שאוסרת מדברת באופן **דְּלֵא הֲוַאי קְטָטָה** ביניהם קודם שהתירו את האשה, ועל כן יש לחשוש שגירשו את נשותיהן כדי לישא את זו. עוד מתרצת הגמרא: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הָא וְהָא** – בין המשנה ובין הברייתא מדברות באופן **דְּלֵא הֲוַאי קְטָטָה** ביניהם לבין נשותיהם קודם לכן, ומכל מקום **לֹא קַשְׁיָא,** משום **דְּהָא** [–המשנה] מדברת באופן **דְּאַרְגִּיל הוּא** – שהבעל התחיל להתקוטט עם אשתו לאחר שהתיר את זו, ועל כן יש חשד שעשה כן כדי לגרשה ולישא את זו, **וְהָא** [–הברייתא] מדברת באופן **דְּאַרְגִּילָה הִיא** – שהאשה התחילה להתקוטט עמו, ומשום כן אין חשד שגירשה כדי לישא את זו.

שנינו במשנה: **וְכוּלָּן שֶׁנִּישֵּׂאוּ וכו'** לאחרים ונתגרשו או נתאלמנו מותרות לינשא להם. הגמרא דנה האם יש ראיה ממשנתנו שהיא שנויה בשיטת רבי שמעון בן גמליאל: **קָא סָלְקָא דַּעְתִּין** – בתחילה סברנו, שמה שהתירה אותה המשנה לאחר **מִיתָה** של הבעל השני מוסב **אַמִּיתָה** – גם על עד שהעיד שמת בעלה הראשון, ומה שהתירה אותה המשנה לאחר **הַגֵּירוּשִׁין** מהבעל השני מוסב **אַגֵּירוּשִׁין** – גם על שליח שהביא את גיטה מהבעל הראשון. ואם כן **נֵימָא דְּמַתְנִיתִין** המתירה אותה לשלישי לאחר שהתאלמנה או התגרשה פעמיים היא **דְּלֵא כְּרַבִּי.** משום **דְּאִי כְּרַבִּי, הָאָמַר** רבי (להלן סד:) **בִּתְרֵי זִימְנֵי** [–בשתי פעמים] **הַוְיָא חֲזָקָה,** ולאחר שנתאלמנה פעמיים מבעלה הרי היא בחזקת קטלנית ואסורה להנשא שוב. וכמו כן לאחר שנתגרשה שתי פעמים הוחזקה בגירושין ואסורה להנשא שוב. ומכך שהתירה משנתנו לשלישי לישאנה מוכח שהיא שנויה בשיטת רבי שמעון בן גמליאל הסובר שחזקה נקבעת רק על ידי שלש פעמים, ואינה נאסרת אלא לאחר שהתאלמנה שלש פעמים.

דוחה הגמרא: **לֹא** כן הוא ביאור דברי המשנה, אלא מה שהתירה לשאת את האשה לאחר **מִיתָה** של השני מוסב **אַגֵּירוּשִׁין** – על אופן שהתגרשה מבעלה הראשון, וכגון בשליח הגט, **וּמה** שהתירה לשאתה לאחר **הַגֵּירוּשִׁין** של השני מוסב **אַמִּיתָה** – על אופן שמת הבעל הראשון, וכגון בעד שהעיד על מיתת הבעל.

שנינו במשנה: **וְכוּלָּן מוּתָּרוֹת לִבְנֵיהֶם אוֹ לַאֲחֵיהֶם.** מקשה הגמרא: **מַאי שְׁנָא מֵהָא דִּתְנַן** (להלן צז.), **הַנִּטְעָן מִן הָאִשָּׁה** – שחשדוהו שזינה עם אשה, **אָסוּר בְּאִמָּהּ וּבְכִתָּהּ וּבַאֲחוֹתָהּ.** ואף שמן התורה הן מותרות לו, משום שלא קידש אשה זו ואינן קרובות אשתו, מכל מקום אסרו אותן חכמים עליו, משום החשש שמא תבוא הנטענת לבקר את קרובתה לאחר שתנשא לזה, ויזנה עמה ויעבור על איסור קרובות אשתו. ואם כן אף בנשים אלו שאסורות עליו מפני החשד יש לאוסרן להנשא גם לקרוביו, שמא זממו ביניהם שתנשא לקרובו כדי שיהא רגיל אצלה ויזנה עמה.

מתרצת הגמרא: **נְשֵׁי לְגַבֵּי נְשֵׁי שְׁכִיחָן דְּאָזְלָן** – אצל נשים הדבר מצוי שתלכנה לבקר נשים אחרות שהן קרובותיהן, ועל כן יש לחשוש שתהיה הנטענת מצויה אצלו אם ישא את קרובתה, מה שאין כן **גַּבְרֵי לְגַבֵּי גַּבְרֵי לֹא שְׁכִיחָן** – אצל אנשים לא שכיח הדבר שיהיו מצויים זה אצל זה, ועל כן אין לחשוש שאם אחיו ישאנה תהיה מצויה לו.

עוד מתרצת הגמרא: **אִי נַמִּי, נְשֵׁי דְּלֵא אָסְרָן שְׁכִיבָתָן אַהֲדָדֵי** – שכיבת זנות של הבעל עם אחת מקרובות אשתו אינה אוסרת עליו את אשתו, ולפיכך **לֹא קָפְדֵי אַהֲדָדֵי** – אין אשתו מקפדת על קרובתה שלא תזנה עם בעלה, משום שלא תיאסר עליו בכך. לפיכך יש לחשוש שמא יזנה הנטען עם הנטענת לאחר שישא את קרובתה. מה שאין כן **בִּגְבָרֵי דְּאָסְרָן שְׁכִיבָתָן אַהֲדָדֵי** – שאם תזנה אשתו עם אדם אחר תיאסר עליו לעולם, **קָפְדֵי אַהֲדָדֵי** – מקפידים הם זה על זה ואינם מניחים לשום אדם להתייחד עם נשותיהם, ועל כן אין לחשוש שמא אם תנשא לאחיו תזנה עמו.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי אָבִיו נַמִּי** – אם כן תהיה מותרת גם לאביו של שליח הגט והחכם, ומדוע התירה אותה המשנה רק לבניהם או לאחיהם. מתרצת הגמרא: לעולם גם לאביו היא מותרת, ומה שנקטה המשנה 'מותרות לבניהם או לאחיהם', **לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר. לֹא מִיבַּעְיָא אָבִיו** שפשוט שמותרת לינשא לו משום **דִּכְזִיז בְּנֵיהּ מִינֵּיהּ** – שבנו בוש וירא ממנו, ובודאי לא יזנה עמה לאחר שתנשא לאביו, **אֲבָל בְּנוֹ** של המתיר **דְּלֵא כָּזִיז אָבִיו מִינֵּיהּ** – שאין האב בוש וירא מבנו, **אֵימָא לֹא** נתירנה להנשא לו שמא תזנה עם אביו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמותרת לינשא אפילו לבנו ולאחיו, משום שמקפידים זה על זה כאמור.

הדרן עלך כיצד אשת אחיו

פרק שלישי - ארבעה אחין

משנה

המשנה שלפנינו דנה ביבמות שיש בהן איסור אחות זקוקתו: **אַרְבָּעָה אַחִין,** שֶׁשְּׁנַיִם **מֵהֶם נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת,** כגון שהיו ארבעה אחים ראובן שמעון לוי ויהודה, ונשא ראובן את רחל ושמעון נשא את לאה אחותה, **וּמֵתוּ** ראובן ושמעון **הַנְּשׂוּאִים אֶת הָאֲחָיוֹת** בלא בנים, ונפלו נשותיהם ליבום לפני לוי ויהודה [ציור א]. **חֲרֵי אֵלּוּ** האחיות **חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת.** שמאחר ששתיהן זקוקות ליבום, נמצא שכל אחת מהן היא אחות זקוקתו של כל אחד מהאחים, שהרי גם אחותה זקוקה לו, ואסרו חכמים אחות זקוקה מהטעם שיבואר בגמרא, ועל כן אינן מתייבמות. אך מכל מקום הן צריכות חליצה, שכן מן התורה הן מותרות ואין איסורן אלא מדרבנן. **וְאִם** קָדְמוּ האחים **וְכָנְסוּ** את האחיות באיסור, שנשא כל אחד מהם אחות אחרת, **יוֹצִיאוּ** אותן בגט, ואין מתירים להם לקיימן בדיעבד. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** דבר זה שנוי במחלוקת תנאים, שבֵּית **שַׁמַּאי אוֹמְרִים** שלאחר שייבמו (יקיים) **[וְקַיְּימוּ]** אותן בדיעבד, ואינם צריכים לגרשן, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים** אף בדיעבד **יוֹצִיאוּ** אותן.

המשנה מביאה אופן שבו מותר לאחד האחים ליבם את אחת

המשך בעמוד ק

ברננה — מפני רינון ולעז בני אדם לא אמרינן ליה "הוצא". ולא דמי לנטען על אשת איש, דהתם הואיל והוציאה בעלה מפני זה, והלך זה ונשאה — מכוער הדבר. **משנה** **וכולם** — החכם, והמביא גט, והמעיד באשה להשיאה, דתנן בהן לא יכנוס. **שהיו להם נשים** — בשעת מעשה, ומתו לאחר זמן — מותרות אלו לינשא להם. דהשתא ליכא חשד, שהרי בשעה שהעיד בה העד או שאסרה חכם היתה אשתו קיימת, ולא לישא את זו נתכוין. **וכולן** — הנשים הללו. **שנישאו** — לאחרים, כשאסרה חכם או כשהעיד עד במיתת בעלה, ומתו הבעלים השניים. **מותרות לינשא** — לחכם, ולעד, ולמביא גט. **וכולן** — הנשים האלו, מותרות לבניהם או לאחיהם של אלו המתירים אותן, ואין אסורות אלא להן לבדן. **גמרא** **נתגרשו לא** — דעל ידי שנתן את עיניו בזו שהתיר — גירש את אשתו. **הא** — דקתני אפילו נתגרשו — כגון דהוי להו קטטה מקמי הכי, דעדיין לא נתן דעתו על זאת. הכי גרסינן: **ואיבעית אימא אידי ואידי דלא הוו להו קטטה.** **הא** — דקתני נתגרשו לא — בדארגיל הוא קטטה, שהוא התחיל להקניט את אשתו. **והא** — דקתני אפילו נתגרשו — בדארגילה היא קטטה, שהיא הקניטתו תחלה. **קא סלקא דעתך מיתה אמיתה** — הא דקתני וכולן שנישאו לאחרים ומתו — קאי נמי ארישא, דקתני: מת, הרגתיו, הרגנוהו — לא ישא את אשתו. וקתני דאם נישאת לאחר על פיו, ומת השני הזה — מותרת לינשא לעד זה. ואף על פי שמתו שני בעליה — תנשא לשלישי, ולא אמרינן הוחזקה זו קטלנית, שהנושאה מת. וגירושין דקתני נתגרשה — קאי אגירושין דלעיל, המביא גט כו'. ואשמעינן דאם נשאת לאחר באותו הגט וגירשה השני הזה — מותרת לינשא למביא גיטה הראשון. **בתרי זימני הויא חזקה** — לקמן ב"הבא על יבמתו" (סד,ב): ניסת לראשון ומת, לשני ומת, לשלישי לא תינשא — דברי רבי. ומתניתין דלא כרבי. דאי רבי, נהי דחשד ליכא — מיהו לכל העולם אסורה, שהוחזקה להתאלמן או להתגרש. **מיתה** — דקתני הכא שנישאו לאחרים ומתו מותרות — לאו אכולהו דלעיל קאי, אלא אגירושין ואמביא גט, או חכם שאסר את האשה. **וגירושין** — דהכא — א"מת" "הרגתיו" "הרגנוהו". ומש"ה כשנתגרשה משני זה — מותרת לשלישי, שעדיין לא הוחזקה בחדא ריעותא תרי זימני. **אסור באמה ובתה ואחותה** — כדמפרש טעמא לקמן: שמא לאחר שישא את אמה או את בתה תזנה זו עמו. ובזנות קמא לא הוה מיתסר באמה ובקרובותיה, דקיימא לן (יבמות צז,א): נושאין על האנוסה ועל המפותה, דלא נאסרו קרובות אשה על האיש אלא אם כן קדשה לראשונה, דאישות כתיב בה, וקיחה — "כי יקח איש את אשה ואת אמה" (ויקרא כ). אבל משנשא את אמה ואת בתה עומדת — הנטענת הראשונה עליו בכרת, דתנן (שם): האונס והמפתה על הנשואה — חייב. והכא נמי אמאי מותרת לבניהם? ליחוש שמא עצת זמה היה ביניהם, לישא את בנו של זה, ויהא זה רגיל אצלה. **נשי לא אסרו** — שכיבת זנות הקרובה את אשתו גמורה עליו, הילכך לא קפדא אשתו ושתקה, וחיישינן. אבל גברי דאסרי שכיבתן אהדדי, דאשה המזנה אסורה לבעלה — קפיד בעל, ורחיק האי מיניה. **אי הכי** — דבגברי לא חיישינן לזנות שיזנה קרובו עם אשתו, לאביו של מתיר נמי תשתרי? ואמאי תני לבניהן ולאחיהן, ולא תני נמי לאביהן?. **לא מיבעיא לאביו** — של מתיר, דמותרות, ולא חיישינן שמא יזנה מתיר זה עמה. **דבזיז מיניה** — בוש הוא מאביו, ואימתו עליו.

אגירושין אגב מיתה נקט גירושין — דאפילו נתגרשה כמה פעמים שריא לינשא. **אי** הכי אביו נמי — לא מצי לשנויי דנקט בנו לרבותא, אף על גב דאסור באנוסת אביו לרבי יהודה — דהתינח בניהן, אבל אחיהן אמאי נקט אי לאו לדקדק אבל לאביו — לא!

בִּרְנָנָה לָא מַפְּקִינַן, הָכָא נַמִי בִּרְנָנָה לָא מַפְּקִינַן. **משנה** וְכוּלָּם שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים וּמֵתוּ - מוּתָּרוֹת לִינָשֵׂא לָהֶם. וְכוּלָּן שֶׁנִּישְׂאוּ לַאֲחֵרִים, וְנִתְגָּרְשׁוּ אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנוּ - מוּתָּרוֹת לִינָשֵׂא לָהֶם. וְכוּלָּן מוּתָּרוֹת לִבְנֵיהֶם אוֹ לַאֲחֵיהֶם. **גמרא** מֵתוּ - אִין, נִתְגָּרְשׁוּ - לָא. אֲמַר לֵיהּ רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי: וְהָתַנְיָא אֲפִילּוּ נִתְגָּרְשׁוּ! לָא קַשְׁיָא; הָא - דַּהֲוַאי קְטָטָה, הָא - דְּלָא הֲוַאי קְטָטָה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא דְּלָא הֲוַאי קְטָטָה, וְלָא קַשְׁיָא; הָא - דְּאַרְגִּיל הוּא, הָא - דְּאַרְגִּילָה הִיא. "וְכוּלָּן שֶׁנִּישְׂאוּ וכו'". קָא סָלְקָא דַּעֲתָךְ מִיתָה אַמִּיתָה, וְגֵירוּשִׁין אַגֵּירוּשִׁין, נֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי, דְּאִי כְּרַבִּי - הָאָמַר: בִּתְרֵי זִימְנֵי הָוְיָא חֲזָקָה! לָא, מִיתָה אַגֵּירוּשִׁין וְגֵירוּשִׁין אַמִּיתָה. "וְכוּלָּן מוּתָּרוֹת לִבְנֵיהֶם אוֹ לַאֲחֵיהֶם". מַאי שְׁנָא מֵהָא דִּתְנַן: הַנִּטְעָן מִן הָאִשָּׁה - אָסוּר בְּאִמָּהּ וּבְבִתָּהּ וּבַאֲחוֹתָהּ! נָשֵׁי לְגַבֵּי נָשֵׁי - שְׁכִיחָן דְּאָזְלָן, גַּבְרֵי לְגַבֵּי גַּבְרֵי - לָא שְׁכִיחָן. אִי נַמִי: נָשֵׁי דְּלָא אָסְרָן שְׁכִיבָתָן אַהֲדָדֵי - לָא קָפְדִי אַהֲדָדֵי, גַּבְרֵי דְּאָסְרָן שְׁכִיבָתָן אַהֲדָדֵי - קָפְדִי אַהֲדָדֵי. אִי הָכִי אָבִיו נַמִי! לָא מִיבָּעֲיָא קָאָמַר, לָא מִיבָּעֲיָא אָבִיו - דִּבְזִיז בְּנֵיהּ מִינֵּיהּ, אֲבָל בְּנוֹ דְּלָא בְּזִיז אָבִיו מִינֵּיהּ - אֵימָא לָא, קָא מַשְׁמַע לָן.

הדרן עלך כיצד אשת אחיו

חולצות ולא מתייבמות — פירשתי לעיל (יבמות יח,א דיבור המתחיל "דלמא" וכו') ועוד נפרש בגמרא גבי פלוגתא דרב ורבי יוחנן. **אי** הכי תלתא נמי — אי אמרת בשלמא, יש זיקה — ניחא דנקט ארבעה, לאשמועינן דאפילו בתרי יש זיקה, אלא אי אין זיקה, וטעמא משום ביטול מצות יבמין — לישמעינן תלתא, דהוי רבותא טפי דאסור לבטל, אף על גב דחדא מינייהו לא חזיא לייבומי. וכל שכן בארבעה, דשתיהן ראויות להתייבם זה אחת וזה אחת, דאסור. ועוד אומר רבינו יצחק: דמצי לפרש, דסלקא דעתך השתא דחיישינן למיתה דתרי כמו למיתה דחד, ולהכי פריך: אי הכי תלתא נמי, כיון דלא אתא לאשמועינן חידוש של חשש מיתה, מדלא נקט חמשה, דהוי רבותא טפי, אלא לאשמעינן דאסור לבטל — זה יכול להשמיענו אפילו בתלתא.

למיתה

הדרן עלך כיצד אשת אחיו

אַרְבָּעָה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִים אֶת הָאֲחָיוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ - יוֹצִיאוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יְקַיֵּים, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יוֹצִיאוּ. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל הָאֶחָד אִיסּוּר עֶרְוָה - אָסוּר בָּהּ וּמוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, וְהַשֵּׁנִי אָסוּר בִּשְׁתֵּיהֶן. אִיסּוּר מִצְוָה וְאִיסּוּר קְדוּשָּׁה - חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל זֶה אִיסּוּר עֶרְוָה, וְהַשְּׁנִיָּה אֲסוּרָה עַל זֶה אִיסּוּר עֶרְוָה - הָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת לָזֶה, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת לָזֶה. וְזוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ: אֲחוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת. **גמרא** שְׁמַע מִינָּהּ: יֵשׁ זִיקָּה. דְּאִי אֵין זִיקָּה, מִכְּדִי הָנֵי מִתְּרֵי בָתֵּי קָאָתְיָין, הַאי לְיַיבֵּם חֲדָא וְהַאי לְיַיבֵּם חֲדָא! לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: אֵין זִיקָּה, וּמִשּׁוּם דְּקָסָבַר אָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין; דִּלְמָא אַדִּמְיַיבֵּם חַד - מָיֵית אִידָךְ, וְקָמְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין. אִי הָכִי, תְּלָתָא נַמִי! לָא מִיבָּעֲיָא קָאָמְרִינַן; לָא מִיבָּעֲיָא תְּלָתָא, דְּוַדַּאי בָּטְלָה מִצְוַת יְבָמִין, אֲבָל אַרְבָּעָה, לְמִיתָה לָא חָיְישִׁינַן, קָא מַשְׁמַע לָן. אִי הָכִי,

חמשה

הדרן עלך כיצד אשת אחיו

ארבעה **אחין** — **ולא מתייבמות** — מפרש טעמא בגמרא משום זיקה. דכיון דתרוייהו זקיקן להאי ולהאי, קמא דמייבם פגע באחות זקוקתו, דהויא כאשתו. **איסור ערוה** — כגון חמותו ואם חמותו. **ומותר באחותה** — דלאו אחות זקוקה היא, דערוה לאו קמיה רמיא לייבומי. **איסור מצוה** — רמיא קמיה מדאורייתא, הלכך אסור באחותה, דאחות זקוקה היא. **אחותה כשהיא יבמתה** — אחותה של ערוה כשהיא יבמתה, אשת אחי בעלה, כשנופלת עמה לייבום. **או חולצת או מתייבמת** — דלאו אחות זקוקתו היא, דערוה לא רמיא קמיה. **גמרא** **יש זיקה** — כלומר: חומרת זיקה לשוויי אחות זקוקתו כאחות אשתו. ובמסכת נדרים (עד,א) פליגי בה, איכא למאן דאמר: זקוקתו כאשתו להפרת נדריה ולאסור קרובות, ואיכא למאן דאמר: אין זיקה. ובפרקין דלעיל (יז,ב) איפליגו בה רב הונא ורב יהודה. **מתרי בתי** — משני אחין נפלו. **מיית אידך** — ונפלה קמיה דהאי, ונפקא משום אחות אשתו בלא חליצה וייבום. הלכך אמרינן להו חלוצו, דאי נמי מיית אידך אח לבתר חליצה דחד — הדר האי חולץ וחלץ לה. **תלתא נמי** — מאי שנא דנקט ארבעה אחין? אי אמרת בשלמא יש זיקה — אשמעינן רבותא, דאף על גב דתרי אחי נינהו, ולא אלימא זיקתו דקמא דמייבם, דמצינו למימר ההיא רמיא קמיה ואחותה קמי אחיו — ואפילו הכי אסור, וכל שכן שלשה אחין, שנים מהם נשואים שתי אחיות, ומתו, ונפלו שתיהן לפני זה — שתיהן אסורות, דתרוייהו עליה רמיא, וזיקתו חמורה. וכי נסיב — הוי פגע באחות זקוקתו. אלא אי משום ביטול מצות יבמין — אפילו תלתא נמי, ומתו השנים הנשואים שתי אחיות — שתיהן חולצות, דאי מייבם חדא — נפקא אידך בולא כלום.

חמשה

למיתה דתרי לא חיישינן — תימה: דבפרק קמא דיומא (ב,א), גבי הא דאמר רבי יהודה אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו, ופרכי לה רבנן: אם כן אין לדבר סוף, ומאי קושיא? הוא רבנן חיישי הכא למיתה דחד ולא דתרי! ואומר רבינו יצחק, דהכי פרכי ליה: כיון דחיישת למיתה דזמן מועט, אף על גב דלא שביחא — תחוש נמי למיתה דתרי אף על גב דלא שביח, ואם כן אין לדבר סוף?! ומשני התם (יג,א) דלרבי יהודה מיתה דחדא שביחא, פירוש אפילו לזמן מועט, דתרי — לא שביחא. והא דקאמרי התם רבנן מיתה לא שביחא — לאו משום שאין לדבר סוף. דהא דקאמר אין לדבר סוף — היינו משום דלא שביח, כדפרישית, כי מיתה דחד [דשביח] יש לדבר סוף, דתרי ודאי לא שביחי.

מדקאמרת אמצעית צריכה חליצה משניהם קא סברת יש זיקה וחליצה פסולה וכו' — ואית ספרים דגרסי: מדקאמר זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת קא סברת יש זיקה. ופירש בקונטרס דלא גרסי' ליה. ונראה דלא גריס ליה בקונטרס משום דלמאן דאמר אין זיקה — נמי, זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת, דאי אפשר לייבם אחת משום ביטול מצות יבמין. וליכא למימר נמי דאחד יחלוץ לשתיהן, דלמאן דאמר אין זיקה — נמי, אין חליצה פסולה של ראובן, שכבר חלץ לאחת, מפקעת זיקת שמעון החשובה. דהא לקמן קאמר: בשלמא צרה דרחל לא תפטר — משום דחליצת רחל חליצה פסולה היא. אלמא, אפילו למאן דאמר אין זיקה — אין חליצת רחל פוטרת זיקת צרתה החשובה. דהא אוקי דשמואל אליבא דמאן דאמר אין זיקה קאמר, והוא הדין דהכי נמי לא תפטר חליצת ראובן השניה מאח השני, דהא אכתי לא מסיק אדעתיה לחלק בין מיפטר נפשה בין מיפטר צרה. ולרבינו יצחק נראה דשפיר גרסינן ליה, דלפי האמת, למאן דאמר אין זיקה — חליצה גרועה פוטרת החשובה הימנה, דאמרינן בהדיא בפרק "רבן גמליאל" (יבמות נא,א) דלמאן דאמר אין זיקה, חלץ לבעלת הגט — נפטרה צרתה, אף על גב דבעלת הגט חליצתה פסולה טפי משל צרה, שהרי חשובה בחלוצה אצלו למיסר בקרובותיה. ועל כרחך, שמואל דאמר חלץ לאחיות — לא נפטרו צרות, לבעלת הגט לא נפטרה צרה, סבר דיש זיקה. וסוגיא דבסמוך אינה לפי האמת, אלא הכי פירושו: בשלמא צרה דרחל לא תפטר, כלומר: אפילו אם תאמר דלמאן דאמר אין זיקה נמי חליצה פסולה צריכה לחזור, והשתא ניחא דצרת רחל לא תפטר, מכל מקום צרה דלאה תפטר, דחליצה כשרה היא. תדע דאותה סוגיא אינה לפי האמת, דהא פריך בתר הכי: ואצרה דרחל מי מיפטרא והתנן כו', אלמא בעי למימר דלמאן דאמר אין זיקה לא מיפטרא רחל בחליצת צרה, אף על גב דלא אסירא צרה אלא מכחה, וכל שכן אם היו שוות. ואם כן איך מדקדק, אפילו לפי גירסת הקונטרס, דיש זיקה, מדקאמר אמצעית צריכה חליצה משניהם? אלא, על אותה סוגיא אין לסמוך, כדפרישית, דלא קאי הכי. וכי מפרש דשמואל התחיל ולא התחיל קאמר — לא יאמר עוד דשמואל אליבא דמאן דאמר אין זיקה קאמר, כמו שאפרש, דלדידיה חלץ לאחיות ולבעלת הגט נפטרו צרות, וגרסינן שפיר מדקאמר זה חולץ לאחת כו' קסבר יש זיקה. ומדקאמר אמצעית צריכה חליצה משניהם — קא סבר דחליצה פסולה צריכה לחזור, ואף על גב דתרוויהו יכול לדקדק מסיפא, מכל מקום מה שיכול לדקדק מרישא — מדקדק.

וחליצה פסולה צריך לחזור וכו' — לא כמו שפירש בקונטרס דכל היכא שאינו יכול לייבם חשיבה חליצה פסולה, דהא אמר בפרק קמא (לעיל יא,ב) גבי מחזיר גרושתו: או היא או צרתה חולצת, ולא חשיבה חליצת גרושה חליצה פסולה, אף על גב דאין יכול לייבמה. ולקמן נמי קאמר אלא צרה דלאה תפטר, דחליצתה כשרה. אלמא, חשיבא לה חליצה כשרה אף על גב דאסירא ליבמה משום ביטול מצות יבמין. דנהי דלא מבטל מצות יבמין מצרת רחל, דאף על גב דכשייבם לאה יהיה אסור בצרת רחל, כמו שאסור בצרת קרובת חלוצתו — מכל מקום, חליצה מיהא בעיא דאורייתא, דאינה צרת אחות אשה לאחר שיבם לאה, [כיון שכבר] לא היתה צרת [אחות אשה] משמת בעלה. וכשיחלוץ לצרת רחל — לא מיתסרא לאה, דמותר אדם בקרובת צרת חלוצתו, מכל מקום איכא ביטול מצות יבמין, אם יבא לייבם לאה — דחיישינן שמא תמות צרת רחל, וקא מבטל מרחל מצות יבמין, וליכא למימר דיש לרחל צרות הרבה דליכא למיחש למיתה דכולהו, אי נמי כשחלץ ללאה קודם נפילת רחל — אם כן בחנם דחק לתרץ מאי לא נפטרו צרות אצרות רחל, ומאי צרות — צרות דעלמא, דהוה ליה לאוקומי טפי בנפול בבת אחת, ואין כי אם צרה אחת ללאה וצרה אחת לרחל, דאז אסורה לייבם לאה משום ביטול מצות יבמין. אלא נראה לרבינו יצחק דלא חשיבא חליצה פסולה אלא אחות זקוקתו למאן דאמר יש זיקה, או אחות חלוצתו לבולי עלמא, ובעלת הגט ובעלת מאמר, דבבולהו קלשא זיקה. דאחות זקוקתו דמיא לאחות אשתו דאין בה זיקה, ואחות חלוצתו כאחות גרושתו, ובעלת הגט דמיא לחלוצה, ובעלת מאמר לבנוסה דאין בה זיקה. וכן סוטה דרבנן, דקרי ליה בירושלמי חליצה פסולה, גבי הא דאמר רבי שמעון ביאתה כו' דדמיא נמי לסוטה דאורייתא, דאין בה זיקה, דטומאה כתיב בה בעריות. אבל מחזיר גרושתו, ואסור לבטל מצות יבמין — לא נגרעה בהם הזיקה, ולהכי חשיבי חליצה כשרה. **דנפול** בזה אחר זה נפלה חדא חלץ לה ראובן כו' — הקשה הרב רבינו אברהם מבורגויי"ל: אמאי נקט שלש אחיות? דחידוש זה יכול להשמיענו אפילו בשתי אחיות היכא דנפול בבת אחת, דכל אחד ואחד חולץ לשתיהן משום דיש זיקה, וחליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין! ותירץ: דדהתם משכחת לה שמתיבמת אחת, דכשחלץ לשניה הויא ראשונה יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה, דתחזור להיתירה הראשון ומתייבמת לאח השני. אף על גב דגם השני צריך לחלוץ לשניה משום דחליצה פסולה היא — מכל מקום אינה אסורה לו הראשונה משום אחות חלוצתו, דכיון דחליצה זו לא עשה אלא משום חיזור, כדמוכח לקמן (כז,ב) דפריך רבי יוסי ברבי חנינא לרבי יוחנן דאמר: מתה השניה מותר בראשונה, ממתניתין דקתני חולצות שתיהן ולא מתייבמות. ואמאי? ליקו חד מינייהו ולחלוץ לשניה כו'. והשיב לו רבי יוחנן: אחיות איני יודע מי שנאן. ואמאי לא שני ליה דחולצות ולא מתייבמות משום דשניה צריכה חליצה משניהם, ולכך אסורה לשניהם הראשונה? אלא ודאי לשני שריא, כיון דלא חלץ לה אלא משום חיזור. ואין ראיה, דאיכא למימר דרבי יוחנן לא בעי לשנויי הכי משום דסבר כשמואל דחליצה פסולה אין צריך לחזור, ולפי סברתו היה יכול לומר דבשתי אחיות שריא אפילו שניה לשני, אם שחלצו לראשונה. דרב לא מפליג לקמן בין ראשונה לשניה, דאמר לקמן: אפילו מתה ראשונה מותר בשניה. ואין נראה לרבינו יצחק, דלעיל פרק שני (יח,א) משמע דלבולי עלמא, בין למאן דאמר יש זיקה בין למאן דאמר אין זיקה — שתיהן חולצות, אי משום ביטול מצות יבמין או משום שנאסרה עליו שעה אחת, כדפירש לעיל. ודוקא רבי יוחנן הוא דאמר אחיות איני יודע מי שנאן, ומתייבמת הראשונה.

נפלה אידך חליץ לה כו' — והא דקרי לה אמצעית אף על פי שהיא אחרונה — משום דהאחרות כל אחת לא חלצה אלא מן האחד, וזו חולצת משניהם. **לדברי** האומר יש זיקה קאמר — ולא מסתברא ליה למימר דרב סבר יש זיקה, וההיא דשומרת יבם — לדברי האומרים אין זיקה קאמר. משום דהתם קא משמע לן תרתי: דאין זיקה, ומחיים אסור משום ביטול מצות יבמין, משום הכי סבירא ליה דההיא אליבא דנפשיה.

מאי

חמשה נמי — שנים נשואים שתי אחיות, ומתו השנים ונשארו השלשה, דלמא אדמייבם חד מייתו להו תרי, ובטלה מצות יבמין. **לפני שני אחין יבמין** — כלומר, לפני שני אחי בעליהן שהן יבמיהן. **אמצעית** — כלומר, שלישית, ולאו דוקא נקט. **צריכה חליצה משניהן** — כדמפרש ואזיל. לא גרסינן "מדקאמרת זה חולץ" כו', אלא הכי גרסינן: **מדקאמרת צריכה חליצה משניהם קסברת יש זיקה והויא לה חליצה פסולה וחליצה פסולה צריכה לחזור כו'** — כלומר, מדקאמרת צריכה חליצה משניהם, קסברת: אלימא מצות זיקת יבמין למרמי אתרוויהו. והך חליצה על כרחך חליצה פסולה היא, כלומר גרועה, שאם רצה לייבם — אינו יכול, דאחות חלוצתו היא, הילכך לאו מעלייתא היא וצריכה לחזור על כולן, דלא מיפקעא זיקה דתרוויהו בחליצה דחדא, משום דאלימא זיקה ורמיא אתרוויהו. **קמייתא** — שתים ראשונות נמי ליבעו חליצה משניהם, דחליצתן נמי לאו מעלייתא היא, דאי בעי לייבומי — לא מצי, הואיל ויש זיקה. **בבת אחת** — כלומר, אם באו לחלוץ כאחת, שלא הספיקה הראשונה לחלוץ עד שנפלה גם השניה והשלישית — הכי נמי דכולן צריכות לחזור אחר כל האחין. **הכא דנפלו זו אחר זו** — נפילתה של זו אחר חליצתה של זו. **נפלה לה חדא חלץ לה ראובן** — וחליצה כשרה היתה, שאם רצה — יכול לייבם. **נפלה אידך חלץ לה שמעון** — וגם זו כשרה, שאם רצה — מייבם. ואין כאן אחות זקוקה, שכבר חלצה אחותה קודם נפילת זו. נפלה שלישית, אי בעי לייבומי — לא מצי, דאחות חלוצת שניהם היא. ובולא כלום נמי לא נפקא, דאחות חלוצה אינה אלא מדברי סופרים, לקמן ב"החולץ" (מ,ב). הלכך, חלץ האי חליצה כל דהו, ולאו מעלייתא היא, שאם חפץ — לא ייבם. ומיהו, חליצתו וזיקתו שוות שתיהן לגרוע, ופקעה זיקתו בחליצתו. חלץ האי מפקע זיקה. **והא אמר רב אין זיקה** — בפרק "ביצד" (יבמות יז,ב), אמר רב הונא אמר רב: שומרת יבם שמתה — מותר באמה.

חלץ

חלץ

אם כן היה לה למשנה להשמיענו דין זה בחֲמִשָּׁה אחים נַמִּי, שאם היו ראובן ושמעון נשואים לשתי אחיות רחל ולאה, ומתו ונפלו נשותיהם לפני אחיהם לוי יהודה ויששכר [ציור א], אסור לאף אחד מהם לייבם אף אחת מאחיות אלו, שמא ימותו שני אחיו לפני שיספיקו לחלוץ לאחותה, ותתבטל ממנה מצות יבמין. שהרי באופן זה יש יותר חידוש מבארבעה אחים, שכן התחדש בו שחוששים גם למיתת שני אחים.

מתרצת הגמרא: אכן בחמשה אחים מותר לאחד מהם לייבם את אחת האחיות, משום שאין בזה ביטול מצות יבמין, שכן לְמִיתָה דִּתְרֵי אחים לֹא חַיְישִׁינַן, ואף אם ימות אחד מהם עדיין יוכל אחיו השני לחלוץ או לייבם את אחותה.

יבמה שאסורה ביבום ואינה ראויה אלא לחליצה, כגון האחיות שבמשנתנו, נקראת חליצתה 'חליצה פסולה'. ומביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין חליצה זו: אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב, שָׁלֹשׁ אֲחָיוֹת יְבָמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לִפְנֵי שְׁנֵי אַחִין יְבָמִין, כגון שהיו חמשה אחים ראובן שמעון לוי ויהודה ויששכר, ונשא לוי את רחל, ויהודה נשא את לאה אחותה, ויששכר נשא את שרה אחותן, ומתו לוי ויהודה ויששכר בלא בנים [ציור ב], זֶה [–ראובן] חוֹלֵץ לְאַחַת מהאחיות, וְזֶה [–שמעון] חוֹלֵץ לְאַחַת מהאחיות, ואינם מייבמים אותם כמבואר במשנתנו, וְאֶמְצָעִית [–האחות השלישית] צָרִיכָה חֲלִיצָה מִשְּׁנֵיהֶם, מהטעם שיבואר בסמוך.

הגמרא מבררת את שיטת רב: אָמַר לֵיהּ רַבָּה לרבא בר רב הונא, מַדְּקָאָמְרַת שֶׁאֶמְצָעִית צְרִיכָה חֲלִיצָה מִשְּׁנֵיהֶם, מוכח דְּקָסָבְרַת יֵשׁ זִיקָה – שזיקת יבום חזקה ונחשבת כאישות לגבי כל אחד מהאחים בפני עצמו. וַחליצת האחות השלישית הַוְיָא לָהּ חֲלִיצָה פְּסוּלָה [–גרועה], שכן אין בידו לייבמה, שהרי לאחר שחלץ לאחותה הרי היא נאסרת עליו משום אחות חלוצתו, וַחֲלִיצָה פְּסוּלָה צָרִיךְ לַחֲזוֹר עַל כָּל הָאַחִין ולקבל חליצה מכל אחד ואחד כדי להפקיע את זיקתו. שכן רק בחליצה גמורה שיש בידו גם את האפשרות לייבמה, מפקיעה חליצת האחד את זיקת כולם, אבל בחליצה גרועה כגון זו אין חליצת האחד מפקיעה אלא את זיקתו בלבד ולא את זיקת כולם. ולפי זה הקשה רבה: אִי הָכִי קַמְיְיתָא נַמִּי – אף שתי האחיות הראשונות יצטרכו חליצה מכל האחים, שהרי גם חליצתן היא חליצה פסולה, משום שגם הן אסורות ליבום מדין אחות זקוקתו, כמבואר במשנתנו, ומדוע אמר רב שרק השלישית צריכה חליצה מכולם.

מתרצת הגמרא: אִי דְּנָפוּל [–אם נפלו שלשתן] כְּבַת אַחַת ליבום, ולא הספיקה הראשונה לחלוץ עד שנפלו גם אחיותיה ליבום, וכגון שמת לוי ראשון בלא בנים ונפלה רחל אשתו ליבום, וקודם שחלצה מתו יהודה ויששכר בלא בנים ונפלו גם נשותיהם ליבום [ציור ג], הָכִי נַמִּי שכולן צריכות חליצה מכל האחים משום שאסורות ליבום וחליצתן חליצה פסולה. וּלֹא צְרִיכָא – ולא נאמרו דברי רב אלא באופן דְּנָפוּל האחיות ליבום כְּזוֹ אַחַר זוֹ, שכשמת לוי וְנָפְלָה חֲדָא [רחל אשתו] ליבום, מיד חַלַּץ לָהּ רְאוּבֵן, ואחר כך מת יהודה וְנָפְלָה אִידָךְ [לאה אשתו] ליבום, ומיד חַלַּץ לָהּ שִׁמְעוֹן, ואחר כך מת יששכר וְנָפְלָה אִידָךְ [שרה אשתו] לפני ראובן ושמעון ליבום [ציור ד]. נמצא שחליצת רחל ולאה היתה חליצה כשירה, שכן בזמן שחלץ ראובן לרחל היתה היא עדיין מותרת לו ביבום, וכן בזמן שחלץ שמעון ללאה היתה היא עדיין מותרת לו ביבום, ועל כן הועילה חליצתם לפוטרה מזיקת כל האחים. אבל חליצת שרה היא חליצה פסולה, שכן באותה שעה כבר חלצו ראובן ושמעון לשתי אחיותיה, וכבר נאסרה שרה עליהם משום אחות חלוצתו. לפיכך חַלַּץ לָהּ הַאי [–ראובן] וּמַפְּקַע את זִיקָתוֹ, ולאחר מכן חַלַּץ לָהּ הַאי [–שמעון] וּמַפְּקַע את זִיקָתוֹ, ואין האחד יכול להפקיע את זיקת אחיו.

מקשה הגמרא: איך יתכן לפרש בשיטת רב ש'יש זיקה', וְהָאָמַר רַב (יז:), שומרת יבם שמתה מותר באמה משום ש'אֵין זִיקָה', ואין הזיקה נחשבת כאישות לאסור עליו את קרובות זקוקתו, ואם כן יש לה לחליצת אחד האחים לפוטרה מכולם אפילו שהיא חליצה פסולה. מתרצת הגמרא: מה שאמר רב שחליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחים, רק לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר 'יֵשׁ זִיקָה' קָאָמַר כן, אך הוא עצמו סובר 'אין זיקה'.

הגמרא מביאה את שיטת שמואל החולק על רב בדין האמור: וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שלש אחיות שמתו בעליהן ונפלו לפני שני אחים, אֶחָד מהאחים חוֹלֵץ לְכוּלָּן, ואף שהיא חליצה פסולה משום שאינן ראויות ליבום, מכל מקום אינן צריכות חליצה משני האחים, אלא חליצת האחד מפקיעה את זיקת כולם.

מקשה הגמרא על דברי שמואל: מִכְּדֵי [–הרי] שַׁמְעִינַן לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר, שאם ביד היבמה לחלוץ חליצה מעולה וחליצה גרועה, חֲלִיצָה מְעֻלָּה [–מעולה] כָּעֵינָן, ואינה נפטרת בחליצה הגרועה. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל,

---

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שלישי עמ' ב

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על שתי הקושיות האמורות: וְאִי כָּעֵית אֵימָא, לעולם סובר רב סובר שדווקא בעדים יוציא, וְהָנֵי מַתְנְיֵיתָא – שתי הברייתות שהובאו לעיל הסוברות שמוציאים את האשה מהנטען על פי קול בלבד, שיטת רַבִּי הִיא. דְּתַנְיָא, אם ראה הבעל את הרוֹכֵל יוֹצֵא מן הבית וְאת האִשָּׁה שלו חוֹגֶרֶת בְּסִינָר, אָמַר רַבִּי, הוֹאִיל וּמְכוֹעֵר הַדָּבָר ונראה שהתירה את הסינר כדי לזנות עמו ולאחר מכן חגרה אותו, תֵּצֵא מבעלה. וכן אם יצא הרוכל ומצא הבעל רוֹק לְמַעְלָה מִן הַכִּלְיָה – בגג הכילה שעל גבי המיטה, אָמַר רַבִּי הוֹאִיל וּמְכוֹעֵר הַדָּבָר ונראה שבשעה שזינתה עמו רקקה כלפי גג הכילה, תֵּצֵא.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום רביעי עמ' א

שנינו במשנה: עד המעיד שהבעל מֵת, או שמעיד הֲרַגְתִּיו, או הֲרַגְנוּהוּ, לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. מקשה הגמרא: משמע דהוּא נִיהוּ – העד עצמו שמעיד להתירה הוא דְּלֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ, הָא לְאָדָם אַחֵר תְּנֶשֵׂא על פי עדות זו. וְקשה, הָאָמַר רַב יוֹסֵף, עד שהעיד פְּלוֹנִי רְבָעַנִי במשכב זכור לְאוֹנְסִי [–בעל כרחי], הוּא [–הנרבע] וְעוד עד אַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ על פי עדותם. אבל אם אומר העד פלוני רבעני לְרָצוֹנִי [–בהסכמתי] אינו נאמן בעדותו, שהרי לדבריו רָשָׁע הוּא משום שנרבע לרצונו, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (שמות כג א) 'אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס', שרשע פסול לעדות. ואם כן קשה, איך נאמן הרוצח להעיד שהרג את הבעל, הלא לדבריו הוא רשע ופסול לעדות. וְכִי תֵּימָא לתרץ, שֶׁאֲנִי עֵדוּת מיתת הבעל באִשָּׁה דְּאַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן והכשירו בה אפילו פסולי עדות, ואף רשע כשר לעדות זו, וְהָא אָמַר רַב מְנַשֶּׁה,

שני אחים שמעון ולוי שהיו נשואים לשתי אחיות רחל ולאה, ומלבדן היה לכל אחד מהם אשה נוספת, ומתו בלא בנים ונפלו נשותיהן האחיות עם צרותיהן לפני ראובן אחיהם ליבום [ציור א], אם חָלַץ ראובן לָאֲחָיוֹת לֹא נִפְטְרוּ הַצָּרוֹת שלהן בחליצה זו, אלא צריכות לחלוץ בעצמן. שכן חליצת האחיות גרועה מחליצת הצרות, משום שכל אחת מהן אסורה עליו ביבום משום אחות זקוקתו, ועל כן חליצתן אינה יכולה להפקיע את זיקת הצרות. ולפי זה מקשה הגמרא, מדוע אמר שמואל בשלש אחיות שנפלו לפני ראובן ושמעון שאחד מהם חולץ לכל שלושת האחיות. והרי לאחר שחלץ ראובן לראשונה נאסרות עליו שאר האחיות משום איסור אחות חלוצתו, ונמצא שאם יחלוץ להן ראובן תהיה זו חליצה גרועה, ואילו על שמעון אין אחיות אלו אסורות אלא משום איסור אחות זקוקתו שהוא איסור קל יותר מאיסור אחות חלוצה. וְהֵיכָא דְּקָיְימָא חֲלִיצָה דְּשִׁמְעוֹן – שישנה אפשרות שיחלוץ שמעון לשניה חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה יותר מחליצת ראובן, שכן איסור יבומה כלפיו קל יותר מאיסורו של ראובן כאמור, איך חָלִיץ לָהּ רְאוּבֵן חֲלִיצָה פְּסוּלָה. הלא לדעת שמואל כל יבמה שיכולה לחלוץ חליצה מעולה אין חליצה הגרועה הימנה פוטרת אותה.

מתרצת הגמרא: מַאי אֶחָד חוֹלֵץ לְכוּלָּן נַמֵי דְּקָאָמַר אַאֶמְצָעִית – מה שאמר שמואל בשלש אחיות שנפלו לפני שני אחים שאחד חולץ לכולן, אמר כן רק על האמצעית, כלומר על השלישית. שלאחר שראובן חלץ לראשונה ושמעון חלץ לשניה די לה לשלישית בחליצת אחד מהם, שכן היא אסורה על שניהם בשוה משום אחות חלוצה, וכל ששתי החליצות פסולות באותה מידה, די בחליצת אחד האחים ואינה צריכה לחלוץ לכולם. אבל השניה חולצת דווקא לשמעון, שכן חליצתה לשמעון מעולה יותר מחליצתה לראובן כאמור.

מקשה הגמרא: איך יתכן לפרש כן בדברי שמואל, וְהָא 'אחד חולץ לכּוּלָּן' קָאָמַר שמואל, ומשמע מדבריו שדי בחליצת אחד מהם לכל שלשת האחיות. מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דְּרוּבָּה גַּבֵּיהּ – מאחר שאחד האחים חולץ לשתים מתוך שלש שהן רוב האחיות, קָרֵי לֵיהּ שמואל 'אחד חולץ לכּוּלָּן'.

הגמרא מביאה דרך אחרת בביאור שיטת שמואל: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לעולם סבר שמואל שדי בחליצת אחד האחים לכל שלשת האחיות, ואף שהשניה יכולה לחלוץ לאח השני חליצה מעולה יותר. דכִי קָאָמַר שְׁמוּאֵל חֲלִיצָה מְעַלְיָא בָּעֵינָן – שחליצה פסולה אינה פוטרת במקום שתיתכן חליצה כשירה, הָנֵי מִילֵּי לְמִיפְטַר צָרָתָהּ, שאינה פוטרת את זיקת צרתה במקום שצרתה יכולה לחלוץ חליצה כשירה, אֲבָל מִפְטְרָא נַפְשָׁהּ פָּטְרָה – את עצמה היא פוטרת מחליצה גם על ידי חליצה פסולה של אחד האחים, ואינה צריכה לחלוץ שוב לשאר האחים אפילו שחליצתם מעולה יותר.

הגמרא חוזרת לדון בדברי שמואל שהובאו לעיל: גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל, שלשה אחים ראובן שמעון ולוי, שנשא שמעון את לאה, ולו אשה אחרת ושמה שרה, ולוי נשא את רחל אחות לאה, ולו אשה אחרת ושמה רבקה, ומתו שמעון ולוי ונפלו נשותיהן ליבום לפני ראובן, אם חָלַץ ראובן לַאֲחָיוֹת לֹא נִפְטְרוּ הַצָּרוֹת, וצריכות גם הן חליצה, אבל אם חלץ ראובן לַצָּרוֹת נִפְטְרוּ הָאֲחָיוֹת בחליצה זו, ואינן צריכות לחלוץ בעצמן. שכן חליצה גרועה אינה פוטרת מחליצה המעולה הימנה, ואילו חליצה מעולה פוטרת מחליצה הגרועה הימנה.

וכן אם היו לשמעון שתי נשים שרה ורבקה, ומת ונפלו נשיו לפני ראובן אחיו ליבום, ונתן ראובן גט לשרה [ציור ב], אם אחר כך חָלַץ לְשרה כַּעֲלַת הַגֵּט לֹא נִפְטְרָה רבקה הַצָּרָה בחליצה זו, והרי היא צריכה חליצה בפני עצמה. אבל אם חלץ לְצָרָה, נִפְטְרָה כַּעֲלַת הַגֵּט בחליצה זו ואינה צריכה חליצה בפני עצמה. שכן אף שמן התורה אין גט מפקיע זיקת יבום, מכל מקום אסרו חכמים ביבום יבמה שקיבלה גט מהיבם, והרי היא חולצת ואינה מתייבמת. ומאחר שנקלשה זיקתה מחמת הגט ונחשבת חליצתה לחליצה גרועה, על כן אינה פוטרת את צרתה. אבל החליצה של הצרה שיש לה זיקה גמורה, פוטרת את החליצה הפסולה של בעלת הגט.

וכמו כן אם עשה ראובן היבם בשרה יבמתו קידושי מאמר, אם חָלַץ ראובן לְכַעֲלַת הַמַּאֲמָר לֹא נִפְטְרָה הַצָּרָה בחליצה זו והרי היא צריכה חליצה בפני עצמה. שכן מאחר שחליצת בעלת מאמר אינה פוטרת את זיקתה לגמרי אלא עדיין היא צריכה גט למאמרה, אין חליצתה זו יכולה לפטור את הצרה מזיקתה. אבל אם חלץ לְצָרָה, נִפְטְרָה גם כַּעֲלַת הַמַּאֲמָר בחליצה זו, ולאחר שתקבל גט מהיבם תותר לשוק בלא חליצה אחרת.

הגמרא מקשה על הדין הראשון של שמואל: מַאי שְׁנָא חלץ לַאֲחָיוֹת דְּלֹא נִפְטְרוּ הַצָּרוֹת בחליצת האחיות וצריכות לחזור ולחלוץ, הלא הוא משום דְּהַוְיָא לוֹ אֲחוֹת אִשָּׁה בְּזִיקָּה – שהאחיות אסורות ביבום משום איסור אחות זקוקתו, ועל כן חליצתן פסולה ואינה פוטרת את הצרות, אם כן מטעם זה כשחָלַץ לַצָּרוֹת נַמֵי לֹא לִיפַּטְרוּ אֲחָיוֹת, שהרי גם חליצת הצרות פסולה, מכיון דְּהַוְיָא לְהוּ צָרוֹת אֲחוֹת אִשָּׁה בְּזִיקָּה – שהרי כל אחת מהצרות היא צרת אחות זקוקה, ודומה לצרת אחות אשתו שפטורה מיבום, ומדוע אמר שמואל שחליצת הצרות פוטרת את האחיות.

מתרצת הגמרא: קָסָבַר שְׁמוּאֵל אֵין זִיקָּה – אין זיקה נחשבת כאישות לאסור עליו את קרובות זקוקתו, וממילא אין נאסרות הצרות משום צרת אחות זקוקתו, וחליצתן כשירה, ופוטרת את זיקת האחיות.

מקשה הגמרא: איך יתכן לפרש כן בדברי שמואל, וְהָא אָמַר שְׁמוּאֵל לעיל (יח:) שֵׁישׁ זִיקָּה, והיבם אסור בקרובות זקוקתו.

מתרצת הגמרא: אכן שמואל עצמו סובר שיש זיקה, אך מה שאמר כאן 'חלץ לצרות נפטרו אחיות' לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר 'אֵין זִיקָּה' קָאָמַר כן.

מקשה הגמרא: אִי הָכֵי – אם דברי שמואל הם בשיטת מאן דאמר 'אין זיקה', הלא גם האחיות עצמן מותרות להתייבם וחליצתן כשירה, ואם כן כשחָלַץ לַאֲחָיוֹת אַמַּאי לֹא נִפְטְרוּ גם הַצָּרוֹת בחליצה זו. מפרשת הגמרא את קושייתה: בִּשְׁלָמָא רבקה צָרָה דְּרָחֵל לֹא תִיפְטַר בחליצת רחל, דְּכֵיוָן דַּחֲלַץ לָהּ ראובן לְלֵאָה בתחילה, וַהֲדַר חֲלַץ לה לְרָחֵל אחותה, נאסרה עליו רחל ביבום משום איסור אחות חלוצתו, ולכן הַוְיָא לָהּ חֲלִיצָה דְּרָחֵל חֲלִיצָה פְּסוּלָה ואינה פוטרת את רבקה צרתה. אֶלָּא שרה צָרָה דְּלֵאָה תִּיפְטַר בחליצת לאה, שהרי למאן דאמר 'אין זיקה' מותרת לאה ביבום אפילו שהיא אחות זקוקתו, ונמצא שחליצתה כשירה.

מתרצת הגמרא: אכן לאה שחלצה ראשונה פוטרת את צרתה, ומַאי חלץ לאחיות לֹא נִפְטְרוּ צָרוֹת נַמֵי דְּקָאָמַר שמואל, רק אַצָּרָה דְּרָחֵל אמר כן, שמכיון שאסורה עליו רחל ביבום משום שהיא אחות חלוצתו, חליצתה פסולה, ואינה פוטרת את רבקה צרתה.

מקשה הגמרא: וְהָא 'לא נפטרו צָרוֹת' בלשון רבים קָאָמַר שמואל, ומשמע שגם שרה צרתה של לאה לא נפטרה בחליצת לאה.

מתרצת הגמרא: מה שנקט שמואל 'צרות' לשון רבים כוונתו לצָרוֹת דְּעָלְמָא, שכל הצרות של אחות חלוצה שישנן בעולם אינן נפטרות בחליצת אחות החלוצה.

שוב מקשה הגמרא: אִי הָכֵי – אם דיבר שמואל רק על צרת רחל, ועליה אמר 'חלץ לאחיות לא נפטרו צרות', אם כן איך יתפרש המשך דבריו 'חָלַץ לַצָּרוֹת נִפְטְרוּ אֲחָיוֹת'. וְכִי אַצָּרַת רָחֵל – כשחולץ לרבקה צרת רחל מִי מִיפַּטְרָא רחל בחליצתה, וְהרי גם רבקה צרת רחל אסורה ביבום. דהָא תְּנַן (להלן מ:) אָסוּר אָדָם בְּצָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ. ואם כן לאחר שחלץ ללאה נאסרת עליו אף רבקה צרת רחל משום שהיא צרת קרובת חלוצתו, ונמצא שחליצתה פסולה ואין לה לפטור את רחל, ואיך אמר שמואל 'חלץ לצרות נפטרו אחיות'.

מתרצת הגמרא: שְׁמוּאֵל נַמֵי הִתְחִיל וְלֹא הִתְחִיל קָאָמַר – מה שאמר שמואל 'חלץ לאחיות לא נפטרו צרות, לצרות נפטרו אחיות', כוונתו שאם הִתְחִיל בַּאֲחָיוֹת וחלץ בתחילה ללאה לֹא יִגְמוֹר בַּצָּרוֹת – לא יסתפק בחליצת רבקה צרת רחל, וכל שכן שאין די בחליצת רחל, אלא צריך לחלוץ גם לרחל וגם לרבקה, שהרי חליצת שתיהן היא חליצה פסולה, שכן רחל אסורה עליו משום אחות

המשך בעמוד מז

חָלַץ לָאַחָיוֹת לא נִפְטְרוּ צָרוֹת. הֵיכָא דְּקַיְימָא חֲלִיצָה דְּשִׁמְעוֹן חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה, חָלַיץ לָהּ רְאוּבֵן חֲלִיצָה פְּסוּלָה. מַאי "אֶחָד חוֹלֵץ לְכוּלָּן" נַמִי דְּקָאָמַר - אַאֶמְצָעִית. וְהָא כּוּלָּן קָאָמַר! כֵּיוָן דְּרוּבָּה גַּבִּיהּ, קָרֵי לֵיהּ "כּוּלָּן". וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כִּי קָאָמַר שְׁמוּאֵל חֲלִיצָה מַעֲלֶיָא בָּעֵינַן - הָנֵי מִילֵּי לְמִיפְטַר צָרָתָהּ, אֲבָל מִפַּטְרָא נַפְשֵׁהּ - פָּטְרָה. גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל: חָלַץ לָאַחָיוֹת - לא נִפְטְרוּ צָרוֹת, לַצָּרוֹת - נִפְטְרוּ אַחָיוֹת. חָלַץ לְבַעֲלַת הַגֵּט - לא נִפְטְרָה צָרָה, לַצָּרָה - נִפְטְרָה בַּעֲלַת הַגֵּט. חָלַץ לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר - לא נִפְטְרָה צָרָה, לַצָּרָה - נִפְטְרָה בַּעֲלַת מַאֲמָר. מַאי שְׁנָא לָאַחָיוֹת דְּלֵא נִפְטְרוּ צָרוֹת - דְּהָוְיָא לוֹ אֲחוֹת אִשָּׁה בְּזִיקָּה, חָלַץ לַצָּרוֹת נַמִי לָא לִיפְטְרוּ אַחָיוֹת, דְּהָוְיָא לְהוּ צָרוֹת אֲחוֹת אִשָּׁה בְּזִיקָּה! קָסָבַר שְׁמוּאֵל: אֵין זִיקָּה. וְהָא אָמַר שְׁמוּאֵל: יֵשׁ זִיקָּה! לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵין זִיקָּה קָאָמַר. אִי הָכִי, חָלַץ לָאַחָיוֹת אַמַּאי לא נִפְטְרוּ צָרוֹת? בִּשְׁלָמָא צָרָה דְּרָחֵל לָא תִּיפָּטֵר - דְּכֵיוָן דְּחָלַץ לָהּ לְלֵאָה וַהֲדַר חָלַץ לְרָחֵל - הָוְיָא לָהּ חֲלִיצָה דְּרָחֵל חֲלִיצָה פְּסוּלָה. אֶלָּא צָרָה דְּלֵאָה תִּיפָּטֵר! מַאי "לא נִפְטְרוּ צָרוֹת" נַמִי דְּקָאָמַר - אַצָּרָה דְּרָחֵל. וְהָא "צָרוֹת" קָאָמַר! צָרוֹת דְּעָלְמָא. אִי הָכִי, "חָלַץ לַצָּרוֹת נִפְטְרוּ אַחָיוֹת", וְאַצָּרַת רָחֵל מִי מִיפַּטְרָא? וְהָא תְּנַן: אָסוּר אָדָם בְּצָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ! שְׁמוּאֵל נַמִי, הַתְחִיל וְלֹא הִתְחִיל קָאָמַר: הַתְחִיל בָּאַחָיוֹת - לא יִגְמוֹר בַּצָּרוֹת, דְּתְנַן: אָסוּר אָדָם בְּצָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ, הַתְחִיל בַּצָּרוֹת - יִגְמוֹר אַף בָּאַחָיוֹת, דְּתְנַן: מוּתָּר אָדָם בִּקְרוֹבַת צָרַת חֲלוּצָתוֹ. רַב אַשִׁי אָמַר: לְעוֹלָם כִּדְקָאָמְרַתְּ, וּמִשּׁוּם דְּלָא אַלִּימָא זִיקָּה לְשַׁוְיֵיהּ לַצָּרָה כְּעֶרְוָה?! אֲמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל: הָא מַנִּי - בֵּית שַׁמַּאי הִיא, דְּתְנַן: בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין הַצָּרוֹת לָאַחִין. אִי הָכִי, יַבּוּמֵי נַמִי תִּתְיַיבֵּם! כְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, דְּאָמַר: בּוֹאוּ וְנִתְקַן לָהֶם לַצָּרוֹת שֶׁיְּהוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת. וְהָאָמַר מָר לא הִסְפִּיקוּ לִגְמוֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁנִּטְרְפָה הַשָּׁעָה? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אַחֲרָיו חָזְרוּ וְתִקְּנוּ. אִיבַּעְיָא לְהוּ:

בעלת

מאי אחד חולץ לכולן דקאמר אאמצעית – תימה: דלקמן מסקינן דשמואל התחיל ולא התחיל קאמר. והתחיל באחיות לא יגמור בצרות, ולא מיפטרא רחל בחליצת צרתה, וכל שכן היכא דשניהן שוין. דבעינן חליצה מתרוייהו. דלהאי שינויא לא מפלגינן בין מיפטר נפשה למיפטר צרה! ואומר רבינו יצחק: דההוא דמפרש לקמן דשמואל התחיל ולא התחיל קאמר – סבר כשינויא דבסמוך, דמפלגינן בין מיפטר נפשה למיפטר צרה. ושינויא דהכא דאחד חולץ לכולן אאמצעית – סבר כרב אשי, דאמר לקמן: לא אלימא זיקה לשוויי צרה בערוה, וחליצת צרות הויא חליצה כשרה. ולהכי חלץ לאחיות – לא נפטרו צרות. אבל הכא, דשתיהן שוין – אחד חולץ לכולן. **אלא** צרה דלאה תיפטר – דהא חליצה כשרה היא. פירש בקונטרס: דאי בעי מייבם לה. ואי אפשר לומר כן, דאסירא ליה משום ביטול מצות יבמין. ומכל מקום לא חשיב בהכי חליצה פסולה, כדפרישית לעיל.

אי הכי חלץ לצרות נפטרו אחיות ואצרת רחל מי מיפטרא – פירוש: כיון דאוקמה חלץ לאחיות לא נפטרו צרות דוקא מרחל, ומשום שחלץ ללאה, בענין זה נמי שחלץ ללאה חלץ לצרות נמי לא נפטרו אחיות.

שמואל התחיל ולא התחיל קאמר – השתא לפי המסקנא לית ליה להא, דשמואל לדברי האומר אין זיקה [קאמר], דלפי האמת למאן דאמר אין זיקה חלץ לאחיות ולבעלת גט – נפטרו צרות אחיות. אלא שמואל אליבא דנפשיה, דאית ליה זיקה, קאמר. והא דלא קאמר "אלא" – לפי שלא הוכר שם אמורא תחלה. ומיירי כשחלץ ללאה קודם נפילת רחל וצרתה, ולהכי התחיל בצרת לאה – יגמור אף ברחל, דכשנפלה רחל כבר נפטרה לאה בחליצת צרתה, וחליצת רחל חליצה כשרה היא, דלא הויא אלא קרובת צרת חלוצתו. וקצת דוחק הוא, דהוה ליה לפרש בהדיא דאיירי בנפול זה אחר זה, כיון דעד השתא הוה איירי בנפול בבת אחת. ועוד אמר רבינו יצחק: דמצינו לפרש דאיירי אפילו נפול בבת אחת, כדסלקא דעתך עד השתא, ואפילו הכי – התחיל בצרת לאה יגמור ברחל. ואף על גב דחליצת הצרה הויא חליצה פסולה, דהויא לה צרת אחות אשה בזיקה, ולא מיפטרה לאה בחליצתה – מכל מקום חשיב חליצת רחל חליצה כשרה. ואפילו אי חלץ ללאה בריש, קודם רחל, כיון דלא נשתייר בלאה אלא זיקה מועטת, שכבר חלץ לצרתה – חליצה חשובה טפי. ולהכי לא חשיב רחל אחות חלוצתו, בענין שפירש הרב רבינו אברהם לעיל. ואף על גב דקודם שחלץ לצרת לאה כבר נאסרה רחל, ושמואל סבר ב"החולץ" (יבמות מ,ב): כיון שנאסרה עליו שעה אחת נאסרה עולמית, מכל מקום הוי חליצת רחל חליצה כשרה, כיון דעכשיו אינה אחות זקוקתו, ואינה אסורה אלא משום שנאסרה עליו כבר.

תניא כוותיה דרב אשי – אברייתא לא שייך למימר דהתחיל ולא התחיל קאמר – דאם כן הוה ליה לפרושי הכי בהדיא. אבל שמואל, דאיירי נמי בבעלת הגט ובעלת מאמר – נקט לשון השוה בכולן. **אי** הכי יבומי נמי תתייבם – ואם תאמר: אין הכי נמי, ומכל מקום נקט חליצה לאשמועינן דחליצה פסולה אינה פוטרת, כמו שמואל לשיטתו דהתחיל ולא התחיל הוי מצי למינקט יבום! ויש לומר: דשמואל לא נקט יבום משום דמנתיתיה היא: מותר אדם בקרובת כו', אבל ברייתא הוה ליה למנקט יבום, דעדיפא טפי. אי נמי לשמעינן תרוייהו.

אחריו חזרו ותקנו – דחוק לומר כן, משום דלא מסתבר ליה למימר דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה בערוה.

בעלת

ערוה, ולא גזרו חכמים אלא באחות זקוקה. **הצרות לאחין** – ואפילו צרת אחות אשה שרי לייבומי, וכל שכן צרת אחות זקוקה. **אי הכי** – אמאי תני חלץ? יבומי נמי תתייבם הצרה!

בעלת

בַּעֲלַת הַגֵּט וּבַעֲלַת מַאֲמָר - אֵיזוֹ מֵהֶן קוֹדֶמֶת? בַּעֲלַת הַגֵּט עֲדִיפָא - מִשּׁוּם דְּאַתְחֵיל בָּהּ בַּחֲלִיצָה, אוֹ דִּלְמָא הַגֵּט עֲדִיפָא מִשּׁוּם דִּקְרוֹבָה לְבִיאָה? אָמַר רַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע: וּמוֹדֶה רַב*ן גַּמְלִיאֵל שֶׁיֵּשׁ גֵּט אַחַר מַאֲמָר, וּמַאֲמָר אַחַר גֵּט. אִי גֵּט עָדִיף - לָא לִיהֲנֵי מַאֲמָר אַבַּתְרֵיהּ, וְאִי מַאֲמָר עָדִיף - לָא לִיהֲנֵי גֵּט אַבַּתְרֵיהּ! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ כִּי הָדְדֵי נִינְהוּ, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: שְׁתֵּי אֲחָיוֹת יְבָמוֹת שֶׁנִּפְלוּ לִפְנֵי יָבָם אֶחָד, חָלַץ לְרִאשׁוֹנָה - הוּתְּרָה, חָלַץ לַשְּׁנִיָּה - הוּתְּרָה. מֵתָה רִאשׁוֹנָה מוּתָּר בַּשְּׁנִיָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מֵתָה שְׁנִיָּה שֶׁמּוּתָּר בָּרִאשׁוֹנָה, מִשּׁוּם דְּהָוְיָא יְבָמָה שֶׁהוּתְּרָה וְנֶאֱסְרָה וְחָזְרָה וְהוּתְּרָה - תַּחֲזוֹר לְהֶיתֵּירָהּ הָרִאשׁוֹן. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מֵתָה שְׁנִיָּה - מוּתָּר בָּרִאשׁוֹנָה. אֶבָל מֵתָה רִאשׁוֹנָה - אָסוּר בַּשְּׁנִיָּה. מַאי טַעְמָא - שֶׁכָּל יְבָמָה שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ בִּשְׁעַת נְפִילָה "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ" הֲרֵי זוֹ כְּאֵשֶׁת אָח שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים, וַאֲסוּרָה - וְרַב לֵית לֵיהּ הַאי סְבָרָא? וְהָאָמַר רַב: כָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ בִּשְׁעַת נְפִילָה "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ" הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אָח שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וַאֲסוּרָה! הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּקָאֵי בְּאַפָּהּ אִיסּוּר אֲחוֹת אִשָּׁה דְּאוֹרַיְיתָא, אֲבָל הָכָא - זִיקָּה דְּרַבָּנַן הִיא. אִיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנִינָא לְרַבִּי יוֹחָנָן: אַרְבָּעָה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִין אֶת הָאֲחָיוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וְאַמַּאי? לֵיקוּ חַד מִינַּיְיהוּ לַחֲלוּץ לָהּ לַשְּׁנִיָּה, וְתֶיהֱוֵי רִאשׁוֹנָה לְגַבֵּי אִידָךְ כִּיבָמָה שֶׁהוּתְּרָה וְנֶאֱסְרָה וְחָזְרָה וְהוּתְּרָה - תַּחֲזוֹר לְהֶיתֵּירָהּ הָרִאשׁוֹן! אָמַר לֵיהּ: אֲחָיוֹת אֵינִי יוֹדֵעַ מִי שֶׁנָּאן. וְלֵימָא לֵיהּ: מַאי "חוֹלְצוֹת" נַמִּי דְּקָתָנֵי - חוֹלְצֶת חֲדָא! - "חוֹלְצוֹת" קָתָנֵי. וְלֵימָא לֵיהּ: מַאי "חוֹלְצוֹת" חוֹלְצוֹת דְּעָלְמָא! "הֲרֵי אֵלּוּ" קָתָנֵי. וְלֵימָא: דְּחָלֵיץ לֵיהּ לְרִאשׁוֹנָה בְּרֵישָׁא! "חוֹלְצוֹת"

לכתחלה

בעלת הגט ובעלת מאמר — אחיו שמת ולו שתי נשים, ועשה זה מאמר לזו וגט לזו, ושוב אסור לייבם, דקם ליה ב"לא יבנה", כיון שהתחיל לגרש, אי זו מהן הגונה לחלוץ ולפטור צרתה?. **ומודה רבן גמליאל** — דאמר לקמן בפרק חמישי: אין גט אחר גט — מודה הוא שיש גט אחר מאמר. כגון שתי יבמות מאח אחד, ועשה מאמר בזו ואחר כך נתן גט לזו — מהני גט לפסול הראשונה עליו משום "לא יבנה" ולהאסר בקרובות שנייה בבראשונה, ולא אמרינן מאמר כבנוסה, ואדחאי שנייה מיניה ולא מהני בה גט. **ומאמר אחר גט** — אם נתן גט לראשונה ואחר כך עשה מאמר בצרתה, לא אמרינן: גט קמא במקום חליצה קאי, ותו לא קני מאמר יבמין בצרה; אלא ודאי מהני, וצריכה גט למאמרו, ואסור גם בקרובותיה. **כי הדדי נינהו** — ותפשוט בעיין שהאחת פוטרת חברתה, ויחלוץ לאיזו שירצה, שחליצת שתיהן גרועה. **לראשונה** — שנפלה ראשון. **הותרה** — לשוק. חלץ לשנייה הותרה — לשוק, והוא הדין אם חלץ לשנייה ואחר כך לראשונה. **מתה ראשונה** — בלא חליצה, מותר לייבם את השניה. ואף על פי שבשעת נפילתן אחות זקוקת ראשונה היתה, ואין אני קורא בה "יבמה יבא עליה", כי מתה קמייתא — פקעה זיקה ושריא דך. ולית ליה הא דשנינן בפרק "כיצד" (יבמות כג,ב) הך מתניתין דהכא אי למאן דאמר יש זיקה יש זיקה כו', דאוקימנא לעיל דהואיל ונאסרה עליו בשעת נפילה — תו לא משתריא. ואיכא לאותובי ממתניתין דקתני חולצות ולא מתייבמות, אמאי? ליחלוץ חדא ולישתרי אידך! ולקמן מותבינן ליה מינה אסיפא דמילתיה, ולא מתרץ. **ואין צריך לומר מתה שנייה** — ולא חלצה, שמותר בראשונה. שהיתה ראויה לייבם בשעת נפילתה, אלא שנפלה זו אחרי כן ואסרתה, וכיון שמתה זו — חזרה להיתירה הראשון. **ורבי יוחנן אמר מתה שנייה מותר בראשונה** — הואיל ובשעת נפילתה היתה ראויה לו. **אחות אשה דאורייתא** — כגון שלשה אחים, שנים מהם נשואין שתי אחיות, ומת אחד מהם, ואחר כך מתה אשתו של שני; דעלה איתמר הך דרב בפרקין (לקמן ל,א): אסורה יבמתו עליו, הואיל ובשעת נפילה אחות אשתו הואי. **דרבנן היא** — וכיון דמתה שריא. **איני יודע מי שנאן** — כלומר זו אינה משנה. **ולימא ליה מאי חולצות חדא** — שנייה. **חולצות דעלמא** — כל היכא דמיתרמי כהאי גוונא — חולצות השניות. **הרי אלו** — משמע: הנך תרתי דאיירי בהו. **לראשונה ברישא** — דתו לא משתריא שנייה, שלא נראית בשעת נפילה.

חולצות

אמר רבי יוחנן — מדרבנן דשמעינן להו פרק "רבן גמליאל" (יבמות נ,א) דיש גט אחר גט ומאמר אחר הגט — אין יכול להביא ראיה, דלדידהו דיש גט אחר גט — אפילו עדיף קמא מהני גרוע בתריה לתפוס במה ששייר הראשון. אבל רבן גמליאל, דאית ליה דאין גט אחר גט, סברא הוא דאי עדיף גט ממאמר או מאמר מגט לא מהני הגרוע לתפוס אחר קמא דעדיף, כמו שאין מועיל גט אחר גט ומאמר אחר מאמר. **אי** גט עדיף לא תידני מאמר בתריה — אף על גב דאפילו אחר חליצה קידושין תופסין — היינו משום דהוי קידושין דאורייתא. אבל ביבמה, דלא הוי מאמר אלא מדרבנן — אין לו להועיל אחר הגט אי גט עדיף. אי נמי אומר רבינו יצחק: דברייתא דמודה רבן גמליאל קיימא אמתניתין דפרק "רבן גמליאל" (יבמות נ,א) דמוקמינן לה כרבי עקיבא התם בגמרא (נב,ב), ולא מהני קידושין אחר חליצה, והוא הדין דאין להם להועיל אחר הגט אי גט עדיף, דגט במקום חליצה קאי.

אלא כי הדדי נינהו — ותפשוט דאחת פוטרת חברתה, והיינו כשמואל, וכלישנא דקאמר דאחד חולץ לכולן אאמצעית, וכרב אשי. אבל ללישנא דהתחיל ולא התחיל קאמר, היכי דכי הדדי נינהו צריכות שתיהן חליצה, דהא התחיל באחיות לא יגמור אפילו בצרות, ולא מיפטרה רחל בחליצת צרתה דעדיפא. והכא הך בעיא על כרחין אליבא דמאן דאמר יש זיקה איירי, דלמאן דאמר אין זיקה — אפילו חלץ לבעלת הגט נפטרה צרה.

חלץ לראשונה הותרה — ואם תאמר: מאי קא משמע לן? פשיטא דהותרה! ואומר רבינו יצחק: דקא משמע לן דהותרה אפילו צרתה, דרב אית ליה אין זיקה, וחלץ לאחיות נפטרו צרות כדפרישית לעיל. **ורב** לית ליה האי סברא והאמר רב כל יבמה כו' — ממתניתין הוה מצי למיפרך, דבהדיא תנן בפרקין (יבמות לב,א): שני אחין נשואין שתי אחיות ומת אחד מהן, ואחר כך מתה אשתו של שני — הרי זו אסורה עליו עולמית, הואיל ונאסרה עליו! אלא ניחא להקשות דבהדיא אמר רב אותו לשון עצמו שאמר רבי יוחנן. שכל יבמה שאין אני קורא כו'. ועוד נראה: דממתניתין לא הוה מצי לאקשויי, דהתם הוא משום דכבר נפטרה לשוק, ומשום דמתה אשתו אחר כך לא תחשב עוד זקוקה עדיין לחליצה. אבל היכא דעדיין זקוקה לחליצה — לא. אבל מדרב פריך שפיר, דרב איירי אפילו היכא דאיכא אחין, דלא מידחיא מהאי ביתא (לגמרי) כדאמר לקמן (שם). **אבל** הכא זיקה דרבנן היא — פירש רבינו חננאל דרב: לטעמיה, דאמר אין זיקה, דאף על גב דאסיר משום ביטול מצות יבמין — לא חשיב הך איסור לאוסרה עולמית אף כשתבא לכלל היתר. אבל למאן דאמר יש זיקה — ראוי לאסור משום שנאסרה עליו שעה אחת. **איתיביה** רבי יוסי בר חנינא לרבי יוחנן — לעיל פירש בקונטרס דלרב נמי פריך. אבל רבינו יהודה בן נתן פירש דלא פריך לרב, משום דרב סבירא ליה חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחים, דהאחת צריכה חליצה משניהן, ושוב השנית אי אפשר לייבם משום דלכל אחד הויא אחות חלוצתו. אבל רבי יוחנן סבר כשמואל, דאינה צריכה לחזור, ולהכי פריך ליה. ואף על גב דרב דאמר צריכה לחזור — היינו אליבא דמאן דאמר יש זיקה, וליה לא סבירא ליה — מכל מקום מצינו למימר דרב מוקי לה כמאן דאמר יש זיקה, דפלוגתא דתנאי היא. ואף על גב דלעיל בריש פרק "כיצד" (יח,א) מוקי לה סתמא דהתלמוד כרבי מאיר, דאמר אין זיקה — רב לא מוקי לה כוותיה. ולרבינו חננאל נמי, דפירש לעיל דרב דלית ליה הואיל ונאסרה עליו שעה אחת, לטעמיה דאמר אין זיקה אתי שפיר נמי דלא פריך לרב, דמוקי למתניתין כמאן דאמר יש זיקה. אבל רבי יוחנן סבר דעל כרחך יש זיקה, דאי אין זיקה, אם כן שתי אחיות שנפלו לפני שני אחין — יתייבמו שתיהן, דהא רבי יוחנן לא חייש למיתה. ומפירכא דפריך רבי יוסי בר חנינא: ואמאי וליקו חד מנייהו כו' — משמע דלא שרי רבי יוחנן לייבם אלא חדא — על כרחך סבר יש זיקה, ואפילו הכי שרי לראשונה, ולית ליה הואיל ונאסרה שעה אחת שתאסר עולמית, משום הכי פריך לה. ומיהו, נראה לרבינו יצחק כדפרישית לעיל (בד,א דיבור המתחיל "אי") דלרב דחייש למיתה משום דלא מסקי אדעתיה דמיית אידך — לא מצי פריך, דגזרינן דלמא אתי לייבם ברישא, אבל לעיל במתה אחת מהן ליכא למיגזר דלמא אתי לייבם בלא מתה אחת מהן, כיון דליכא אלא אח אחד ולא אתי לבטל מצות יבמין להדיא. אבל רבי יוחנן היה יודע רבי יוסי בר חנינא דלא הוי חייש למיתה, להכי (לא) פריך ליה. (אי נמי, לפי שהיה אצל רבי יוחנן הקשה לו). **ולימא** ליה דלמא קדים וחליץ לראשונה — פירש רבינו יצחק לפי שיטת הקונטרס: שכשבאין לפנינו לימלך לא אמרינן להו לחלוץ שניה ולייבם את הראשונה, דגזרינן דלמא אתי למיעבד איפכא באלו [היבמות] עצמן. אבל אם כבר חלץ האחד לשנייה — שרי אידך לייבם הראשונה, כמו במתה שנייה, כיון

דבאלו

בַּעֲלַת הַגֵּט וְבַעֲלַת מַאֲמָר – אם נפלו לפני ראובן ליבום שתי נשות שמעון אחיו, ונתן ראובן גט לשרה, ועשה קידושי מאמר ברבקה צרתה, ועדיין שתיהן חייבות בחליצה, אלא שמדרבנן נקלשה זיקתן וחליצתן גרועה, **אֵיזוֹ מֵהֶן קוֹדֶמֶת** – חליצתה של מי כשירה יותר, ולמי מהן יש לחלוץ ולפטור אף את צרתה בחליצה זו. האם חליצת שרה **בַּעֲלַת הַגֵּט עֲדִיפָא** [–מעולה] יותר מחליצת רבקה בעלת המאמר, **מִשּׁוּם דְּאַתְחִיל בָּהּ בַּחֲלִיצָה** – שהגט הוא כעין התחלת החליצה, והחליצה מתירה אותה לגמרי להנשא לשוק, מה שאין כן בחליצת בעלת המאמר שאינה מתירה אותה לשוק בלא גט. לפיכך חליצת בעלת הגט פוטרת את בעלת המאמר, ואילו חליצת בעלת המאמר אינה פוטרת את בעלת הגט. **אוֹ דִּלְמָא** חליצת רבקה **בַּעֲלַת הַמַּאֲמָר עֲדִיפָא** יותר מחליצת שרה בעלת הגט, **מִשּׁוּם דְּהִיא קְרוֹבָה לְבִיאָה**, שכן על ידי המאמר מתחזקת יותר זיקתה. ומאחר שזיקתה מעולה יותר, יחלוץ לה ויפטור בכך גם את בעלת הגט שזיקתה קלושה יותר, אבל חליצת בעלת הגט שזיקתה גרועה יותר אינה פוטרת את בעלת המאמר.

רב אשי פושט את הספק מברייתא: **אָמַר רַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה להלן (נ.), שלדעת רבן גמליאל אין ביבמה גט לאחר גט, ואין מאמר אחר מאמר. וכגון שהיו לשמעון שתי נשים שרה ורבקה ומת ונפלו נשותיו לפני ראובן ליבום, ונתן ראובן גט לשרה, ואחר כך נתן גט גם לרבקה, אין בגיטה של רבקה כלום ואינו נאסר מחמתו בקרובותיה [ציור א]. שכן גיטה של שרה נחשב מדרבנן כחליצה ומפקיע את הזיקה, וכשם שחליצת אחת מפקיעה את זיקת צרתה כן גט האחת מפקיעה את זיקת צרתה, והגט השני אינו מוסיף כלום. וכן אם עשה ראובן מאמר בשרה, ואחר כך עשה מאמר גם ברבקה, אין במאמר השני כלום, ואין רבקה צריכה ממנו גט ואינו אסור בקרובותיה. שכן מאמר נחשב מדרבנן ליבום, וכשם שלאחר שמייבם אחת אין חל יבום בצרתה, הוא הדין שלאחר שעשה מאמר באחת לא חל מאמר בצרתה. ושנינו בברייתא (להלן נא.), **וּמוֹדֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֵׁיֵּשׁ גֵּט לַאַחַר מַאֲמָר**, שאם עשה מאמר בשרה ואחר כך נתן גט לרבקה [ציור ב], חל גיטה של רבקה, ומדרבנן היא נחשבת לגרושה, וקרובותיה נאסרות עליו, וכן מועיל גט זה לאסור עליו את שרה בעלת המאמר. וְכן מודה רבן גמליאל שיש **מַאֲמָר לַאַחַר הַגֵּט**, שאם נתן לשרה גט ואחר כך עשה מאמר ברבקה [ציור ג] חל מאמרו, וצריכה רבקה ממנו גט מלבד חליצה, וכן נאסרות עליו קרובותיה מחמת מאמר זה.

מבאר רב אשי את ראייתו: **וְאִי** נאמר שכח **הַגֵּט** שנתן לשרה בתחילה **עֲדִיף** מכח המאמר משום שמדרבנן הוא מפקיע את הזיקה כחליצה, אם כן **לֹא** לִיהֲנֵי **הַמַּאֲמָר אַבָּתְרֵיהּ** – לאחר הגט, שכן הגט מפקיע את הזיקה יותר ממנו, ושוב אין לו למאמר על מה לחול. **וְכֵן אִי** כח **הַמַּאֲמָר עֲדִיף** מכח הגט ומקליש את זיקת הצרה יותר ממנו, אם כן **לֹא** לִיהֲנֵי **גֵּט אַבָּתְרֵיהּ** – לאחר המאמר שעשה בשרה, שכן על ידי מאמר זה נדחית רבקה מיבום ושוב אין לגיטה על מה לחול. **אֶלָּא לְאוֹ שֶׁמַּע מִינָּהּ** שכח הגט וכח המאמר **כִּי הֲדֵדֵי נִינְהוּ** – שוים הם, ולכן הם חלים בזה אחר זה. מסיקה הגמרא: **שֶׁמַּע מִינָּהּ** – אכן מוכח מדברי הברייתא שחליצת בעלת גט ובעלת מאמר שוות, ולפיכך יחלוץ לאיזו מהן שירצה ותפטור חליצה זו גם את צרתה.

שנינו במשנה, שתי אחיות שהיו נשואות לשני אחים שנפלו ליבום חולצות ואינן מתייבמות. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים באופן שמתה אחת מהן: **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, שְׁתֵּי אֲחָיוֹת יְבָמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לִפְנֵי יָבָם אֶחָד**, כגון שנפלו רחל ולאה לפני לוי ליבום [ציור ד], אם חָלַץ לוי לְרחל שנפלה **רִאשׁוֹנָה, הוּתְּרָה** להנשא לשוק, וכן אם חָלַץ לוי לְלאה שנפלה **שְׁנִיָּה, הוּתְּרָה** להנשא לשוק. אך אסורות הן ביבום משום שקודם החליצה היתה כל אחת מהן אחות זקוקתו, ולאחר שחלץ לאחת מהן השניה אסורה עליו משום אחות חלוצתו. אבל אם **מֵתָה** רחל שנפלה **רִאשׁוֹנָה** ללא חליצה **מוּתָּר** לוי **בְּיִבּוּם** לאה שנפלה **שְׁנִיָּה**, ואף שבשעת נפילתה ליבום עדיין היתה אחות זקוקתו, מכל מקום לאחר שמתה רחל כבר פקעה זיקתה, ושוב אין נחשבת לאה לאחות זקוקתו, ומותר ללוי לייבמה. **וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר** שלאחר שמֵתָה לאה שנפלה **שְׁנִיָּה, שֶׁמּוּתָּר** לוי **בְּיִבּוּם** רחל שנפלה **רִאשׁוֹנָה** [ציור ה], **מִשּׁוּם דְּהַוְיָא יְבָמָה שֶׁהוּתְּרָה** בשעת נפילתה, שהרי עדיין לא נפלה לאה אחותה ליבום באותה שעה, וְרק אחר כך בשעת נפילת לאה **נֶאֱסְרָה** משום אחות זקוקה, וְאם כן כשאחר כך שוב **חָזְרָה וְהוּתְּרָה** במיתת לאה ודאי **שֶׁתַּחֲזוֹר לִהְיוֹתָהּ הָרִאשׁוֹן**.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דווקא כשמֵתָה לאה שנפלה **שְׁנִיָּה מוּתָּר** לוי **בְּיִבּוּם** רחל שנפלה **רִאשׁוֹנָה**, משום שיבמה שהותרה בשעת נפילה ואחר כך נאסרה, ולאחר מכן שוב חזרה והותרה, חוזרת להיתרה הראשון. **אֲבָל** אם **מֵתָה** רחל שנפלה **רִאשׁוֹנָה אָסוּר** לוי **בְּלאה** שנפלה **שְׁנִיָּה** אפילו שכבר פקעה זיקת רחל ושוב אין לאה אחות זקוקתו. **מַאי טַעְמָא**, משום **שֶׁכָּל יְבָמָה שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ בְּשָׁעַת נְפִילָה 'יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ'** (דברים כה ה) **ולא** נהג בה דין יבום באותה שעה, **הֲרֵי זוֹ כְּאִשֶּׁה אַחַת שֶׁיֵּשׁ לָהּ פָּנִים וְאֲסוּרָה** על היבם, ואף שלאחר מכן הסתלקה ממנה הסיבה שהפקיעה אותה מן היבום, מכל מקום נשארת היא באיסורה לעולם.

מקשה הגמרא: **וְרַב** הסובר שגם אם מתה הראשונה מותר בשניה, **וכי לֵית לֵיהּ הַאי סְבָרָא** שכל יבמה שנאסרה בשעת נפילה נאסרת לעולם, **וְהָאָמַר רַב** (להלן ל.), ראובן ושמעון שהיו אחים, ונשא ראובן את רחל ושמעון נשא את לאה אחותה, ומת ראובן בלא בנים, אין רחל אשתו מתייבמת לשמעון אפילו לאחר שמתה לאה אשתו, משום שהיתה רחל בשעת נפילתה אחות לאה אשתו. ואף שאיסור אחות אשה ניתר לאחר מיתת אשתו, מכל מקום **כָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ בְּשָׁעַת נְפִילָה 'יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ' הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אָח שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנִים וַאֲסוּרָה** לעולם. ואם כן מדוע התיר כאן רב לייבם את לאה לאחר מיתת רחל, הלא בשעת נפילתה היתה אסורה עליו משום אחות זקוקתו.

מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** – מה שאמר רב שכל שנאסרה עליו בשעת נפילה אסורה עולמית, הוא רק **הֵיכָא** דְּבשעת נפילתה **קָאֵי בְּאַפָּהּ** – עומד בפניה **אִיסּוּר אֲחוֹת אִשָּׁה** שהוא מִדְּאוֹרַיְיתָא. **אֲבָל הָכָא** בשתי אחיות שנפלו לפניו משני אחיו, לא נאסרו עליו אלא משום אחות זקוקה, **וּזִיקָּה** זו רק מִדְּרַבָּנָן **הִיא** אוסרת. ויבמה שנאסרה בשעת נפילה רק מדרבנן אינה נאסרת עולמית, אלא לאחר שפקע האיסור הרי היא חוזרת להיתרה.

הגמרא מביאה קושיא על רבי יוחנן ממשנתנו: **אִיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא לְרַבִּי יוֹחָנָן** הסובר שאם מתה שניה מותר בראשונה, הלא שנינו במשנה, **אַרְבָּעָה אַחִין** שהיו **שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וּמֵתוּ** האחים **הַנְּשׂוּאִין אֶת הָאֲחָיוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ** האחיות **חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת**, שכן שתי האחיות זקוקות לכל אחד מהאחים, ונמצא שכל אחת מהן אסורה עליהם משום אחות זקוקה. **וְקִשְׁיָא, אַמַּאי** נאסרות שתיהן ביבום, **לֵיקוּ חַד מִינַּיְיהוּ** [–יעמוד אחד מהאחים] **וּלַחֲלוֹץ לָהּ** לְלאה שנפלה **שְׁנִיָּה**, ועל ידי חליצה זו תפקע זיקתה, **וְשׁוּב תֵּיהֲוֵי** רחל שנפלה **רִאשׁוֹנָה לְגַבֵּי אִידָךְ** [–האח האחר] **כִּיבָמָה שֶׁהוּתְּרָה** בשעת נפילתה **וְאַחַר כָּךְ** בשעת נפילת אחותה **נֶאֱסְרָה, וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה וְהוּתְּרָה**, שכן משחלצה לאה ופקעה זיקתה שוב אין רחל נחשבת לאחות זקוקתו, ולדברי רבי יוחנן דינה **שֶׁתַּחֲזוֹר לִהְיוֹתָהּ הָרִאשׁוֹן** ותתייבם.

אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, **אֲחָיוֹת** אלו ששנינו עליהן במשנה ששתיהן אסורות ביבום, **אֵינִי יוֹדֵעַ מִי שֶׁנָּאוּ**, ואכן תמוה דין זה.

מקשה הגמרא: **וְלֵימָא** לֵיהּ רבי יוחנן לרבי יוסי בר חנינא, **מַאי 'חוֹלְצוֹת'** נַמִי דְּקָתָנֵי במשנה, **חוֹלֶצֶת חֲדָא** – שרק אחת האחיות שנפלה שניה חולצת ואינה מתייבמת, משום שבשעת נפילה היתה אחות זקוקתו. אבל רחל שנפלה ראשונה אכן מותרת ביבום לאחד האחים לאחר שחלץ אחיו את אחותה. מתרצת הגמרא: **'חוֹלְצוֹת'** בלשון רבים קָתָנֵי במשנתנו, ועל כן מיאן רבי יוחנן לפרשה רק על השניה.

שוב מקשה הגמרא: **וְלֵימָא** לֵיהּ רבי יוחנן, **דְּמַאי** דקתני במשנה **'חוֹלְצוֹת'** בלשון רבים אין הכוונה לשתי האחיות שבמשנה, אלא

המשך בעמוד מח

שלְכַתְּחִלָּה קָתָנֵי – שאף לפני שחלצו אין להן שום תקנה ביבום כלל, אלא רק בחליצה.

עוד מקשה הגמרא: וְלֵימָא לֵיהּ רבי יוחנן לרבי יוסי בר חנינא, שטעם מה ששתיהן אסורות ביבום הוא משום גְּזֵירָה, שאם נאמר להם שקודם יחלוץ אחד לשניה ואחר כך ייבם השני את הראשונה, יש לחשוש דִּלְמָא יטעו וקָדִים וְחָלִיץ [–ויקדים האחד לחלוץ] לְרִאשׁוֹנָה בְּרֵישָׁא, ואחר כך ייבם השני את השניה, לפי שיסברו שאין חילוק בכך, והרי השניה אסורה ביבום מאחר שנאסרה בשעת נפילתה משום אחות זקוקה, ועל כן אומרים להם לחלוץ לשתיהן ולא לייבם. אבל לאחר שחלץ אחד מהם לשניה אכן מותר לאחיו לייבם את הראשונה, וכדברי רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: 'חולצות וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת' קָתָנֵי במשנה, ומשמע מלשון זו דְּלֵיכָּא דִּין יִבּוּם הָכָא כְּלָל, ואף לאחר שחלץ האחד את השניה לא ייבם אחיו את הראשונה. על כן אמר רבי יוחנן שדין המשנה אינו מובן, ואינו יודע מי שנה דין זה.

עוד מקשה הגמרא: וְלֵימָא לֵיהּ רבי יוחנן, שטעם מה שאינן מתייבמות אינו משום איסור אחות זקוקה, אלא משום גְּזֵירָה שֶׁמָּא לאחר שייבם אחד מהם את אחת האחיות יָמוּת אחיו, ותפטר האחות השניה מחליצה משום ערות אחות אשה, וְאָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין. ואף שאם קודם יחלוץ אחד מהם לאחת האחיות שוב אין מקום לחשש האמור, מכל מקום אסרו חכמים לאח השני לייבם את השניה, משום שחששו שאם נתיר יבום באופן זה יבואו להתירו במקום אחר גם קודם חליצה. מתרצת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן לְמִיתָה לֹא חָיִישׁ [–אינו חושש], ועל כן פירש שטעם המשנה הוא משום איסור זיקה, ולא משום שחוששים שימות אחיו ותתבטל מצות יבמין.

מקשה הגמרא: וְלֵימָא לֵיהּ רבי יוחנן לרבי יוסי בר חנינא, שהמשנה כרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר להלן (קט.), שהמגרש את אשתו והחזירה ואחר כך מת, אינה נופלת ליבום לאחיו, שכן מכֵּיוָן שֶׁעָמְדָה עָלָיו שָׁעָה אַחַת בְּאִיסּוּר אשת אח לאחר שגירשה אחיו נֶאֶסְרָה עָלָיו עוֹלָמִית. ומשיטת רבי אלעזר מוכח, שאף כשהיתה מותרת ואחר כך נאסרה ואחר כך חזרה והותרה אינה חוזרת להיתרה, אלא נאסרת לעולם. ואם כן היה לו לרבי יוחנן להעמיד את משנתנו בשיטתו, ועל כן אסרה את הראשונה ביבום גם לאחר שהשניה חלצה, ואף על גב שעתה אינה אחות זקוקתו מכל מקום מכיון שנאסרה לאחר שנפלה השניה ליבום נאסרת לעולם. ומה שפסק להלכה שאם הותרה ונאסרה והותרה חוזרת להיתרה הראשון, הוא כשיטת חכמים (שם) החולקים על רבי אלעזר.

מתרצת הגמרא: אי אפשר להעמיד את תחילת המשנה כרבי אלעזר, מִכיון דְּסֵיפָא היא רַבִּי אֶלְעָזָר, שכן שנינו בסיפא 'רבי אלעזר אומר, בית שמאי אומרים יקיימו ובית הלל אומרים יוציאו', ומשמע שהרֵישָׁא לָאו רַבִּי אֶלְעָזָר היא.

עוד מקשה הגמרא: וְנֵימָא לְהוּ רבי יוחנן, שהמשנה מדברת באופן דְּנָפוּל שתי האחיות ליבום בְּבַת אַחַת, וכגון שמתו בעליהן בבת אחת ונאסרו שתיהן מיד בשעת הנפילה משום אחות זקוקה, ומשנתנו כרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא, דְּאָמַר במסכת בכורות (יז.) שאֶפְשָׁר לְצַמְצֵם ולכוין ששני דברים יקרו בבת אחת, ואם כן יתכן שימותו שני האחים בזמן אחד ממש ויפלו נשותיהם ליבום בבת אחת, ועל כן שתיהן אסורות ביבום לעולם משום ששתיהן נאסרו בשעת נפילתן משום אחות זקוקה. מתרצת הגמרא: רבי יוחנן לא העמיד את המשנה באופן זה, משום שסבר שלֹא יתכן לומר שסָתַם לָן התַּנָּא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שאפשר לצמצם.

עוד מקשה הגמרא: וְלֵימָא לֵיהּ רבי יוחנן, שמה שהמשנה אוסרת את שתיהן ליבום הוא באופן דְּלֹא יַדְעִינַן הֵי נָפוּל בְּרֵישָׁא – שאין אנו יודעים איזו מהן נפלה ראשונה ליבום, ועל כן כל אחת מהן אסורה ליבום אפילו לאחר חליצת אחותה, שכן אם היא השניה הלא כבר נאסרה בשעת נפילתה, ולעולם אינה ניתרת ליבום.

מתרצת הגמרא: אִי הָכֵי – אם מדברת המשנה באופן שלא ידוע איזו מהן נפלה ראשונה, אם כן יקשה הַיְינוּ [–מה] דְּקָתָנֵי בסיפא שאם קָדְמוּ האחים וְכָנְסוּ את האחיות יוֹצִיאוּ אותן, מדוע שניהם צריכים להוציאן. בִּשְׁלָמָא (ראשונה) האח שייבם [רִאשׁוֹן] את אחת האחיות צריך להוציאה, משום דאַמְרִינַן לֵיהּ מַאן שַׁרְיָא לָךְ – מי התיר לך ליבמה, הלא ודאי היא אסורה לך משום אחות זקוקה כל זמן שלא נפקעה זיקת אחותה, אֶלָּא (שניה) האח ה[שֵׁנִי] שיבם את אחותה מדוע יוציאנה, הלא אָמַר [–יכול הוא לומר] שמא חַבְרַאי [–חברי, האח הראשון] את הַשְׁנִיָּה יִיבֵּם וכבר הפקיע את זיקתה, וְאֲנָא את הרִאשׁוֹנָה שכבר אינה אחות זקוקתי אני מְיַיבֵּם, והרי היא כיבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה שחוזרת להיתרה הראשון. ומכיון שאין כאן אלא ספק איסור זיקה, אין לחייבו להוציאה בדיעבד לאחר שכנסה. והַיְינוּ דְּקָאָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי יוסי בר חנינא, אֲחָיוֹת אֵינִי יוֹדֵעַ מִי שְׁנָאָן.

הגמרא מקשה עוד על רבי יוחנן מהסיפא של משנתנו: תְּנַן, הָיְתָה אַחַת מֵהֶן [–משתי האחיות] אֲסוּרָה עַל הָאֶחָד באִיסּוּר עֶרְוָה של חמותו וכדומה, הרי הוא אָסוּר בָּהּ וּמוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, שכן מאחר שאין חמותו נזקקת לו אין אחותה נחשבת לאחות זקוקתו, וְאילו האח הַשֵּׁנִי אָסוּר בִּשְׁתֵּיהֶן משום ששתיהן זקוקות לו, וכל אחת מהן היא אחות זקוקתו. מפרשת הגמרא את קושייתה: סָלְקָא דַּעְתִּין שהמשנה מדברת באופן דְּנָפְלָה חֲמוֹתוֹ תְּחִלָּה ליבום, וְאם כן קשה, אַמַּאי השני אסור בשתיהן, לֵיקוּ [–יעמוד] הַחָתָן – האח שהוא חתנה של הראשונה, ולִיַיבֵּם הַךְ דְּאֵינָהּ חֲמוֹתוֹ בְּרֵישָׁא – וייבם תחילה את השניה שאינה חמותו, וְשוב תִּהְוֵי הראשונה שהיא חֲמוֹתוֹ לְגַבֵּי אִידָךְ [–השני] כִּיבָמָה שֶׁהוּתְּרָה וְאחר כך נֶאֶסְרָה וְאחר כך חָזְרָה וְהוּתְּרָה, שלדברי רבי יוחנן תַּחֲזוֹר לְהֶיתֵּרָהּ הָרִאשׁוֹן.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, המשנה מדברת כְּגוֹן דְּנָפְלָה הַךְ דְּאֵינָהּ חֲמוֹתוֹ בְּרֵישָׁא, ועל כן השני אסור בשתיהן, שהרי גם אם ייבם החתן את הראשונה שאינה חמותו, לא תותר השניה שהיא חמותו לאחיו, משום שבשעת נפילתה עדיין היתה אחותה זקוקה לו, ונאסרה עליו משום אחות זקוקתו.

שנינו במשנתנו: אם קדמו האחים וכנסו את האחיות, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים וכו' יקיימו, ובדיעבד אינם צריכים להוציאן, ובית הלל אומרים יוציאו. הגמרא מביאה ברייתא שמפרטת את השיטות בנידון זה: תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יְקַיְּימוּ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יְקַיְּימוּ. ובסמוך יבוארו דבריו. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, קַל [–קולא] הָיָה לָהֶם לְבֵית הִלֵּל בְּדָבָר זֶה, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יְקַיְּימוּ. והוא להיפך מדברי רבי אליעזר.

שואלת הגמרא: רַבִּי שִׁמְעוֹן שאומר 'יקיימו', כְּמַאן – בשיטת מי אמר כן, אִי כְּבֵית שַׁמַּאי, הלא הַיְינוּ כדברי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שאמר שבית שמאי סוברים 'יקיימו', ומה הוסיף רבי שמעון על דבריו. וְאִי כְּבֵית הִלֵּל, הלא הַיְינוּ אַבָּא שָׁאוּל הסובר שלבית הלל יקיימו, ומה הוסיף על דבריו. מתרצת הגמרא: הָכֵי קָאָמַר רבי שמעון, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּדָבָר זֶה, ולדברי הכל יקיימו.

שנינו במשנה: הָיְתָה אַחַת מֵהֶם כו' אסורה על האחד איסור ערוה, אסור בה ומותר באחותה. מקשה הגמרא: הָא כבר תָּנִינָא לדין זה חֲדָא זִימְנָא, שהרי שנינו במשנה לעיל (כ.), אֲחוֹתָהּ של הערוה כְּשֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ – שהיו נשואות שתיהן לשני אחים ונפלו שתיהן ליבום לפני האח השלישי, אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת לו, משום שאינה אחות זקוקתו, שכן רק היא זקוקה לו ולא אחותה שהיא ערוה עליו. ואם כן למה הוצרכה משנתנו לשוב ולשנות דין זה.

מתרצת הגמרא: צְרִיכָא – שתי המשניות נצרכות, משום דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן הָתָם, היינו אומרים שרק שם שנפלו לפני אח אחד הותרה אחות הערוה ליבם, מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא לְמִיגְזַר עליו מִשּׁוּם היבם השֵׁנִי. אֲבָל הָכָא שנפלו לפני שני אחים דְּאִיכָּא לְמִיגְזַר על זה שאחת מהן ערוה עליו מִשּׁוּם היבם השֵׁנִי, שאם נתיר לו לייבם את אחותה יבואו להתירה גם לאחיו, אֵימָא לֹא נתיר אף לו ליבם. וְאִי אַשְׁמוּעִינַן הָכָא בשני יבמים, היינו אומרים שדווקא באופן זה התרנו לו לייבם את אחותה, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא יבם שֵׁנִי שאסרנו לו את שתיהן ביבום, דְּקָא מוֹכַח מזה שרק כשאחת היא ערוה עליו הוא

המשך בעמוד מח

חולצות לכתחלה — משמע, כלומר: אין כאן תקנה אחרת. הכי גרסינן: **ולימא ליה גזירה דלמא קדים וחליץ לראשונה ברישא** — אי אמרת להו חלוצו לשניה ויבמו ראשונה — גזירה דלמא קדים חד וחליץ לראשונה, ואתי לייבומי אידך שניה, דסברי: מה איכפת בין זו לזו. אבל בדיעבד, שחלץ לשנייה תחלה, שריא ליה לאידך לייבומי קמייתא. דמאן דחזי דחלץ לשניה ברישא וחזר וייבם קמייתא — אסיק אדעתיה, ולא אתי למחלץ לקמייתא ולייבומי שניה. ומשני: **ולא מתייבמות קתני** — דאי נמי חלץ לשניה — אין כאן יבום. **ולימא ליה גזירה שמא ימות ואסור לבטל מצות יבמין** — והכי פירושו: לימא ליה רבי יוחנן, תנא דמתניתין טעמיה לאו משום זיקה קא אסר לייבם שתי אחיות, דסבירא ליה אין זיקה. דאי טעמא משום זיקה — מכי חליץ לשניה ופקע זיקתה שרי לייבומי ראשונה, כדאמרי אנא. אלא טעמא משום שמא ימות, כדאמר בריש פירקין: דלמא אדמייבם חד מיית אידך כו', ומשום הכי שקול רבנן דין יבום מאחיות לגמרי. ואפילו חלץ לחדא מינייהו, דלא בטלי תו מצות יבמין — כי היכי דלא ירגילו יבום באחיות, ואתי לייבומי לכתחלה קמי חליצה, ואדמייבם חד מיית אידך. אבל לגבי מיתה דלעיל, דאיירי בה רבי יוחנן — ליכא למיגזר הכי. **רבי אלעזר היא** — בפרק "בית שמאי" (יבמות קט,א), ואנא דאמרי כרבנן. **מדסיפא** — דמתניתין רבי אלעזר, דקתני: רבי אלעזר אומר, בית שמאי אומרים יקיימו (כו'), בית הלל אומרים יוציאו. **ולימא ליה** — דלא ידעינן הי נפול ברישא דלימא ליה חלוץ לשניה. **אי הכי** — דמשום דלא ידעינן הוא, הא אי הוה ידעינן — מתייבמת ראשונה. **היינו דקתני** — כלומר, הא דקתני יוציאו, אמאי? **בשלמא לראשון אמרינן ליה** — אפיק, דודאי באיסורא אתא לידך. דאי נמי ראשונה היא, מאן שריא ניהלך? הלא אחות זקוקה היא, ומי מאחיך חלץ לאחותה לאפקועי זיקה מינה? אלא שני — לימא: אחר שייבם ראשון, שניה אירע לחלקו, והויא זו ראשונה יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה. דהכי אמר בפרק "כיצד" (יבמות כד,א): קדמו וכנסו — אין מוציאין מידם, משום דליכא אלא ספק פגע באחות זקוקה, והא נמי לשני ספק הוא. **היינו דקאמר ליה אחיות איני יודע מי שנאן** — דלא מצי לתרוצי כשמעתיה כלל. **איסור ערוה** — כגון חמותו או ערוה אחרת. **דנפלה חמותו ברישא** — זו שאסרה את האחרת נפלה תחלה. והאי דנקט חמותו — חדא מעריות נקט, וניחא למינקטיה מילתא דשכיחא, ושאר עריות טריחא מילתא לאשכוחי. **אמאי** — שני אסור בשתיהן? ליקו חתן של ראשונה, ולייבם לשניה דאינה חמותו ואינה אחות זקוקה, ותיהוי חמותו לגבי אידך אח — יבמה שהותרה בשעת נפילה כו'. **כגון דנפלה הך דאינה חמותו ברישא** — ואי במייבם לה האיך ברישא — פיישא שנייה, שנאסרה משעת נפילתה (הוי), הלכך תו לא מהני לה היתר. **קל היה להן לבית הלל** — כלומר: בית הלל לקולא אמרי. **רבי שמעון כמאן** — אליבא דמאן. **אי** — אתא למימר בית שמאי אומרים יקיימו — היינו רבי אלעזר. **ואי אבית הלל** — קא מסהיד — היינו אבא שאול. והא ליכא למימר דטעמא דנפשיה קאמר, דלאו בר פלוגתייהו דבית שמאי ובית הלל הוא. **תנינא חדא זימנא** — בפרק "כיצד": אחותה של ערוה כשהיא יבמתה, או חולצת כו'. והיינו נמי אסור בה ומותר באחותה. **התם** — הוא דליכא אלא חד אחא לקמן, וליכא למיגזר מידי. אבל הכא דאיכא למיגזר דלמא אתא שני לייבומי כאחיו, וקא פגע באחות זקוקתו, דקמי דידיה הוו רמיין תרווייהו — אימא אפילו האי דלא רמיא ערוה קמיה לא לייבם, קא משמע לן. **דקא מוכח** — דמדלא מייבם האי כאחיו — איכא היכירא דאחות זקוקתו אסורה, והאי דייבם האי — משום טעמא דערוה לא רמיא קמיה, ולא אתי למישרי אחות זקוקתו בעלמא. **אבל התם** — דליכא אלא חד אח — אימא לא לייבם, דלמא אתי למישרי אחות זקוקתו בעלמא.

איסור

לְכַתְּחִלָּה קָתָנֵי. וְלֵימָא לֵיהּ גְּזֵירָה דִּלְמָא קָדִים וְחָלֵיץ לָרִאשׁוֹנָה בְּרֵישָׁא! "וְלֹא מִתְיַיבְּמוֹת" קָתָנֵי, דְּלֵיכָּא דִּין יִבּוּם הָכָא כְּלָל. וְלֵימָא לֵיהּ גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָמוּת, וְאָסוּר לְבַטֵּל מִצְוַת יְבָמִין! רַבִּי יוֹחָנָן לְמִיתָה לָא חָיֵישׁ. וְלֵימָא לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: כֵּיוָן שֶׁעָמְדָה עָלָיו שָׁעָה אַחַת בְּאִיסּוּר נֶאֶסְרָה עָלָיו עוֹלָמִית! מִדְּסֵיפָא רַבִּי אֶלְעָזָר רֵישָׁא לָאו רַבִּי אֶלְעָזָר. וְנֵימָא לְהוּ דִּנְפוּל בְּבַת אַחַת וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא, דְּאָמַר: אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם! לָא סָתַם לָן תַּנָּא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. וְלֵימָא לֵיהּ בִּדְלָא יָדְעִינַן הֵי נְפוּל בְּרֵישָׁא! אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי "קָדְמוּ וְכָנְסוּ יוֹצִיאוּ"? בִּשְׁלָמָא רִאשׁוֹנָה אָמְרִינַן לֵיהּ: מַאן שַׁרְיָא לָךְ? אֶלָּא שְׁנִיָּה, אָמַר: חַבְרָאִי שְׁנִיָּה יִיבֵּם, אֲנָא רִאשׁוֹנָה מְיַיבֵּם! הַיְינוּ דְּקָאָמַר לֵיהּ: אֲחָיוֹת אֵינִי יוֹדֵעַ מִי שְׁנָאָן. תְּנַן: הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל הָאֶחָד אִיסּוּר עֶרְוָה - אָסוּר בָּהּ וּמוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, וְהַשֵּׁנִי אָסוּר בִּשְׁתֵּיהֶן. סָלְקָא דַּעֲתָךְ דְּנָפְלָה חֲמוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַמַּאי? לֵיקוּ חָתָן לְיַיבֵּם הַךְ דְּאֵינָהּ חֲמוֹתוֹ בְּרֵישָׁא, וְתֶהֱוֵי חֲמוֹתוֹ לְגַבֵּי אִידָךְ כִּיבָמָה שֶׁהוּתְּרָה וְנֶאֶסְרָה וְחָזְרָה וְהוּתְּרָה - תַּחֲזוֹר לְהֶיתֵּרָהּ הָרִאשׁוֹן. אֲמַר רַב פַּפָּא: כְּגוֹן דְּנָפְלָה הַךְ דְּאֵינָהּ חֲמוֹתוֹ בְּרֵישָׁא. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים וכו'". תַּנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יְקַיְּימוּ, וּבֵית הִלֵּל: יוֹצִיאוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן: יְקַיְּימוּ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: קַל הָיָה לָהֶם לְבֵית הִלֵּל בְּדָבָר זֶה, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יְקַיְּימוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן כְּמַאן? אִי כְּבֵית שַׁמַּאי - הַיְינוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אִי כְּבֵית הִלֵּל - הַיְינוּ אַבָּא שָׁאוּל! הָכִי קָאָמַר: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּדָבָר זֶה. "הָיְתָה אַחַת מֵהֶם כו'". הָא תָּנֵינָא חֲדָא זִימְנָא: אֲחוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת! צְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן הָתָם מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא לְמִיגְזַר מִשּׁוּם שֵׁנִי, אֲבָל הָכָא דְּאִיכָּא לְמִיגְזַר מִשּׁוּם שֵׁנִי - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמוּעִינַן הָכָא - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא שֵׁנִי דְּקָא מוֹכָח, אֲבָל הָתָם דְּלֵיכָּא שֵׁנִי - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. "אִיסּוּר מִצְוָה כו'". הָא נַמִי תָּנֵינָא:

איסור

דבאלו יבמות ליכא שום חששא. והא לא חיישינן שאם נתיר כאן לייבם הראשונה כשכבר חלץ לשניה אתי בעלמא למיעבד איפכא — שאינה חששא גדולה כל כך, שלא יטעו להתיר השניה שלא הותרה מתחלה בשביל שנתיר הראשונה שהותרה, אבל באו לימלך בפנינו מתחלה — יש לגזור, כיון שהיו הצרות עצמן יכול לבא לידי קלקול. ומשני: ולא מתייבמות קתני, דליכא דין ייבום כלל, אפילו קדם וחלץ כבר לשניה. ופריך: ולימא ליה שמא ימות וכו', ויעמיד המשנה כמאן דאמר אין זיקה, דלדידיה ודאי אפילו קדם וחלץ לשניה דליכא למיחש טפי באלו יבמות — מכל מקום אסור לייבם ראשונה, שאם נתיר כאן לייבם אחר חליצה — יבוא בעלמא לייבם ברישא, דלא מסקי אדעתייהו טעמא דלמא אדמייבם חד מיית אידך, שאין זה טעם ידוע. ועוד אומר רבינו יצחק דיש לפרש בענין אחר: ולימא ליה דלמא קדים וחליץ לראשונה ברישא, ואפילו חלץ כבר מעצמו לשניה — אסרינן ראשונה ליבם, דלמא אתי למישרי בעלמא שניה נמי בשקדם וחלץ לראשונה, אבל במיתת שניה — לא שייך למיגזר כי האי גוונא! ומשני: ולא מתייבמות קתני, דליכא דין ייבום כלל אפילו מתה שניה. ופריך: ולימא ליה גזירה שמא ימות, ולהכי אסרה מתניתין אפילו מתה שניה, דאי שריא לייבם בשני יבמים — אחר מיתת שניה יבא להתיר בלא מיתה! אבל רבי יוחנן לא איירי אלא ביבם אחד, דביבם אחד לא אתי להתיר בלא מיתה, דאם כן היה מבטל מיד מצות יבמין, אבל בשני יבמין, דאין מבטל מיד, אלא דגזירה שמא ימות אידך ויבוא לטעות ולייבם. וחזר בו רבינו יצחק מפירוש זה, דביבם אחד נמי קתני במתניתין ולא מתייבמות, דמשמע דליכא דין ייבום כלל, ואפילו מתה שניה. דקתני לקמן: שלשה אחין, שנים מהן נשואין שתי אחיות, ומתו הנשואין את האחיות — הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. **ולימא** ליה רבי אלעזר היא — היינו רבי אלעזר ד"החולץ" (יבמות מא,א) דתני גבי שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה: מתה יבמתו — מותר באשתו, מתה אשתו — אותה יבמה חולצת ולא מתייבמת, ובקונטרס פירש: דהיינו רבי אלעזר בפרק "בית שמאי" (יבמות קט,א) דתנן: המגרש את אשתו והחזירה — מותרת לייבם, ורבי אלעזר אוסר. **לא** סתם לן כרבי יוסי הגלילי — לרבי יוחנן הוא דמסקינן הכי, אבל רב חסדא מוקי מתניתין ד"שבועת העדות" (שבועות לב,א) דכפרו שניהם בבת אחת כרבי יוסי הגלילי. ורבי יוחנן מסיק התם: אפילו תימא רבנן, והיינו לטעמיה דהכא. ובפרק קמא דעירובין (ה,ב דיבור המתחיל "וספק") פירשתי דקיימא לן דבידי אדם אפשר לצמצם, ובידי שמים נמי משמע לרבא דאית ליה פרק בתרא דבכורות (ס,ב) דאפשר לצמצם, גבי יצאו שנים בעשירי. ובפרק "בהמה המקשה" (חולין ע,א) גבי בעיא אם הלכו באברים אחר הרוב, דמוקי לה שיצא חציו ברוב אבר, ואי אמרת דאי אפשר לצמצם — מאי קמיבעיא ליה? דממה נפשך טעון קבורה דשמא יצא רובו. ואין להאריך, כי שם הארכתי. **הך** דאין חמותו ברישא — ואם תאמר: מכל מקום תקשה לרב דשרי אפילו שניה! ויש לומר: דרב אית ליה אין זיקה, ולא מיתסר אלא משום ביטול מצות יבמין, וגזרינן דלמא מייבם אידך ברישא. **רבי** אליעזר אומר בית שמאי אומרים יקיימו — ואם תאמר: וכי טעמא דבית שמאי אתא לאשמועינן?! דהכי פריך בפרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלה,א) ויש לומר: דאיצטריך הכא לאפוקי מברייתא דאבא שאול, דאמר: קל היה להם לבית הלל בדבר זה.

אבל

אבל הכא דליכא שני דמוכח — ואם תאמר: הא נמי ידעינן מההיא דפרק שני דכדאמרינן לעיל (כ,א)! ויש לומר: דדהתם איכא ערוה דקמוכח שאינה לא חולצת ולא מתייבמת, אבל הכא — שתיהן מתייבמות, וליכא הוכחה. **שנעשו** צרות זו לזו כו' — היינו דוקא כשנפלו לפני יבם אחד, אבל כשנפלו לפני שני יבמין — מודה רבי שמעון, כדתניא לעיל: רבי שמעון אומר יקיימו.

אחותה

1 **אִיסּוּר מִצְוָה וְאִיסּוּר קְדוּשָׁה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיְבֶּמֶת!**
2 **הָתָם - אִיסּוּר מִצְוָה לְחוּדָהּ. הָכָא - אִיסּוּר מִצְוָה**
3 **וַאֲחוֹתָהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: לֵיקוּם אִיסּוּר מִצְוָה בִּמְקוֹם אִיסּוּר עֶרְוָה, וְתִתְיַיְבֵּם, קָא מַשְׁמַע**
4 **לָן. וְתִתְיַיְבֵּם! כֵּיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא רַמְיָא קַמֵּיהּ קָא פָּגַע בַּאֲחוֹת זְקוּקָתוֹ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא:**
5 **מִשּׁוּם מִצְוָה עֲבוּד רַבָּנַן, קָא מַשְׁמַע לָן. "הָיְתָה אַחַת מֵהֶן כו'" הָא תּוּ לָמָּה לִי? הַיְינוּ הָךְ,**
6 **מַה לִּי לְחַד מַה לִּי לִתְרֵי! צְרִיכָא, דְּאִי אִשְׁמוּעִינַן הָתָם - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא שֵׁנִי דְּמוֹכָח, אֲבָל**
7 **הָכָא דְּלֵיכָּא שֵׁנִי דְּקָא מוֹכַח - אֵימָא לָא. וְאִי אִשְׁמוּעִינַן הָכָא - אַדְּרַבָּה, תַּרְוַוּיְיהוּ מוֹכְחֵי**
8 **אַהֲדָדֵי. אֲבָל אִידָּךְ לָא - צְרִיכָא. "זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ וכו'". זוֹ הִיא לְמַעוּטֵי מַאי? לְמַעוּטֵי אִיסּוּר**
9 **מִצְוָה לָזֶה וְאִיסּוּר מִצְוָה לָזֶה. הָא תּוּ לָמָּה לִי? הַיְינוּ הָךְ, מַה לִּי לְחַד מַה לִּי לִתְרֵי! מַהוּ**
10 **דְּתֵימְּנוּ: כִּי לָא אָמְרִינַן אוֹקֵי אִיסּוּר מִצְוָה בִּמְקוֹם אִיסּוּר עֶרְוָה - הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִיגְזַר מִשּׁוּם**
11 **שֵׁנִי, אֲבָל הֵיכָא דְּלֵיכָּא לְמִיגְזַר מִשּׁוּם שֵׁנִי - אֵימָא: לְהַאי אוֹקִימְנָא אִיסּוּר מִצְוָה בִּמְקוֹם**
12 **אִיסּוּר עֶרְוָה וּלְהַאי [אוֹקִימְנָא] אִיסּוּר מִצְוָה בִּמְקוֹם אִיסּוּר עֶרְוָה, וּלְיַיבְמוּ, קָא מַשְׁמַע לָן.**
13 **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְכֵן תְּנֵי רַבִּי חִיָּיא: בְּכוּלָּן אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן הָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת**
14 **לָזֶה, וַאֲחוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ - אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיְבֶּמֶת. וְרַב יְהוּדָה מְתַרְגֵּם מֵהֲמוֹתוֹ וְאֵילָךְ,**
15 **אֲבָל שִׁיתָּא בְּבֵי דְּרִישָׁא - לָא. מַאי טַעְמָא? כֵּיוָן דִּכְתוּב בְּאוֹנָסִין הוּא דְּמַשְׁכְּחַתְּ לָהּ, בְּנִשּׂוּאִין**
16 **לָא מַשְׁכְּחַתְּ לָהּ, בְּנִשּׂוּאִין - קָמְיָירֵי, בְּאוֹנָסִין - לָא קָא מְיָירֵי. וְאַבָּיֵי מְתַרְגֵּם אַף בִּתּוֹ (בָּאָה)**
17 **מֵאֲנוּסָתוֹ, כֵּיוָן דְּאַשְׁכּוּחֵי מַשְׁכַּחְתְּ לָהּ, אִי בָּעֵיָא בְּאוֹנָסִין - תֶּיהֱוֵי, אִי בָּעֵיָא בְּנִשּׂוּאִין - תֶּהֱוֵי.**
18 **אֲבָל אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ - לָא, כֵּיוָן דְּאַלִּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הוּא דְּמַשְׁכַּחְתְּ לָהּ -**
19 **אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן לָא מַשְׁכַּחַת לָהּ בִּפְלוּגְתָּא לָא קָמְיָירֵי. וְרַב סָפְרָא מְתַרְגֵּם אַף אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא**
20 **הָיָה בְּעוֹלָמוֹ, וּמַשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּשִׁיטָתָא אָחִי, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וְסִימָנֵיךְ: מֵת נוֹלַד וְיֵיבֵם,**
21 **מֵת נוֹלַד וְיֵיבֵם; רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, לֵוִי וִיהוּדָה נְשׂוּאִין שְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת. מֵת**
22 **רְאוּבֵן נוֹלַד יִשָּׂשכָר וְיֵיבֵם לֵוִי, מֵת שִׁמְעוֹן נוֹלַד זְבוּלוּן וְיֵיבֵם יְהוּדָה. מֵתוּ לֵוִי וִיהוּדָה בְּלֹא**
23 **בָּנִים, וְנָפְלוּ לְהוּ קַמֵּי יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן - הָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת לָזֶה, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מוּתֶּרֶת**
24 **לָזֶה, וַאֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ. לָמָּה לִי יֵיבֵם יְהוּדָה? בְּלֹא יֵיבֵם יְהוּדָה נַמִּי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ!**
25 **מִשּׁוּם צָרָה. הָא תֵּינַח צָרָה, צָרָה דְּצָרָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? כְּגוֹן דַּהֲדַר וְיִבְּמִינְהוּ נַמִּי גַּד**
26 **וְאָשֵׁר. **משנה** שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, אוֹ אִשָּׁה וּבַת**
27 **בִּתָּהּ, אוֹ אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיְבְּמוֹת, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. הָיְתָה**
28 **אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עָלָיו אִיסּוּר עֶרְוָה - אָסוּר בָּהּ, וּמוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. אִיסּוּר מִצְוָה אוֹ אִיסּוּר**
29 **קְדוּשָׁה - חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיְבְּמוֹת. **גמרא** תַּנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בִּשְׁתֵּיהֶן מִן הַחֲלִיצָה**
30 **וּמִן הַיִּיבּוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר" - "בְּשָׁעָה שֶׁנַּעֲשׂוּ צָרוֹת זוֹ לָזוֹ**
31 **לֹא יְהָא לָךְ לִיקּוּחִין אֲפִילּוּ בְּאַחַת מֵהֶן. "הָיְתָה אַחַת מֵהֶן כו'". הָא תּוּ לָמָּה לִי? הַיְינוּ**
32 **הַךְ! לְרַבִּי שִׁמְעוֹן אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת לֹא**
33 **חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַיְבְּמוֹת - לִגְזוֹר מִשּׁוּם שְׁתֵּי אֲחָיוֹת דְּעָלְמָא, קָמַשְׁמַע לָן. "אִיסּוּר מִצְוָה" כו'.**

והא

איסור מצוה — אם היתה האחת אסורה על האחד איסור מצוה — אינו מותר באחותה, הואיל והיא מדאורייתא רמיא קמיה הואי אידך אחות זקוקתו, הלכך בעו חליצה. **התם** — בפרק "כיצד". **איסור מצוה לחודה** — לא אשמעינן אלא יבמה שנפלה לפניו, שהיא אסורה עליו איסור מצוה — חולצת. **והכא אשמועינן איסור מצוה ואחותה** — שנפלו לו משני אחין, דאחותה לא מייבמא. דלא תימא אוקי איסור מצוה במקום ערוה, ותתייבם אחותה, ולא תיהוי כאחות זקוקתו. **משום מצוה עבוד רבנן** — שתתקיים מצות יבום, ולא העמידו איסור זיקה, שהוא מדבריהם, לאסור את אחותה היכא דהיא עליו איסור מצוה, קא משמע לן. **הכא ליכא שני דמוכח** — שהרי שתיהן מתייבמות, ואתי למישרי אחות זקוקה בעלמא, ואימא לא לייבמן, קא משמע לן. **תרוייהו מוכחי אהדדי** — שזה לא יכול לישא את האחרת אלא זו, וכן זו — מוכחא מילתא שזו אסורה על זה, וזו על זה. לפיכך ליכא אחות זקוקתו. היינו הך — דהא בהדיא קתני לה לעיל: איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת. **כי לא אמרינן אוקי איסור מצוה במקום ערוה** — להתייבם אחותה — היכא דאין איסור מצוה אלא באחת על האחד, ולשני שתיהן זקוקות. דאי שרית לייבומי להאי שהאחת אסורה עליו — אתי שני נמי לייבומי, וקא פגע באחות זקוקתו. **בכולן אני קורא בהן** — בכל חמש עשרה עריות דבפרק קמא, אפשר להן להיות שתי אחיות נופלות לשני אחין, והאחת אסורה על זה משום אחת מכל העריות הללו, ומותרת לזה, והשניה אסורה על זה משום אותו שם ערוה עצמו, ומותרת לזה. ומתוך כך נמצאו שתי אחיות מתייבמות, ולא פגעו באחות זקוקה. **וכולן פירשתי בפרק ראשון** (ט,ב). **באונסין** — בבתו מאנוסתו, כגון: ראובן אנס אשה והוליד בת, ובא שמעון ואנס אנוסת אחיו והוליד בת, ונישאו בת ראובן ובת שמעון ללוי ויהודה אחי אביהן, והרי הן אחיות מן האם — בת שמעון מותרת לראובן, ובת ראובן מותרת לשמעון, ונמצאו שתי אחיות מתייבמות. וכן בת בתו, וכן כולן, אף על גב דכל חמשה בבי דרישא משתכחי בנשואין, הואיל ובתו לא משתכחא שיהו שתי בנות של שני אחין אחיות מן האם, שאי אפשר שנשא יבמתו שיש לה בת — לא תני בהו האסורה לזה כו', הואיל וכולן איסור שם בת הן. **דאליבא דרבי שמעון היא דמשכחת בה** — האסורה לזה, כדמפרש רב ספרא לקמיה. **בפלוגתא לא איירי** — רבי חייא. **האסורה לזה** — אשת לוי האסורה ליששכר שבא ומצאה אסורה עליו מזיקת ראובן שלא היה בעולמו, ומותרת לזבולן. שכשנולד כבר נתייבמה ללוי, ובייבם ולבסוף נולד שרי רבי שמעון. ואשת יהודה אסורה לזבולן משום שמעון שלא היה בעולמו, וכשנולד מצאה באיסור, ומותרת ליששכר. **בלא ייבם יהודה נמי** — שרי ליששכר. ובחמשה אחי משכחת לה: מת ראובן נולד יששכר ייבם לוי, מת שמעון נולד זבולן ומת לוי בלא בנים, ונפלו אשת לוי ואשת שמעון לפני יששכר וזבולן. אשת לוי אסורה ליששכר מפני ראובן בעלה הראשון, ומותרת לזבולן, ואשת שמעון מותרת ליששכר, שהרי בעולמו היה, ואסורה לזבולן. **ומשום צרה** — האי דנקט ייבם יהודה — משום צרה, דבעי אשכוחי נמי בצרה האסורה לזה מותרת לזה, אם באו יששכר וזבולן לייבם לנשי לוי ויהודה הראשונה — אשת לוי אסורה ליששכר משום צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו, וכן אשת יהודה על זבולן. וכגון שהיו הצרות אחיות זו לזו. ונבריות קרי להו אצל נשי ראובן ושמעון, דאיכא נמי השתא בצרות האסורה לזה מותרת לזה ואחותה כשהיא יבמתה כו'. ואי לא ייבם יהודה לא מיתוקם מילתא דרבי חייא באיסור צרתה, דאם נפלו שתי נשים משמעון — שתיהן אשת אח שלא היה בעולמו הן. **צרה דצרה מאי איכא למימר** — היכי קרית האסורה לזה מותרת לזה באיסור וצרות צרה? דהא צרות צרותיהן נמי תנן בפרק קמא. **כגון דהדר יבמינהו גד ואשר** — לנשי לוי ויהודה הראשונות, ולהם נשים, וייבם גד את אשת יהודה, ואשר יייבם אשת לוי, ומתו גד ואשר ונפלו לפני יששכר וזבולן. ואם באים לייבם נשי גד ואשר הראשונות — אשת גד צרת אשת יהודה שהיתה צרת אשת שמעון שלא היה בעולמו אסורה לזבולן ומותרת ליששכר. וכן אשת אשר על יששכר, ומותרת לזבולן. **בשעה שנעשו צרות זו לזו** — כגון השתא, שנפלו לפניו ונעשו שתי אחיות צרות זו לזו בזיקה. **ליגזור משום שתי אחיות דעלמא** — אף על גב דהא נמי מרישא שמעינן התם הוא לרבנן לא גזרינן. דאי נמי אתי למישרי אחיות דעלמא — ליכא אלא איסור אחות זקוקה דרבנן. אבל לרבי שמעון דאמר איסור אחות זקוקה ערוה גמורה היא, דרחמנא פטרה, וקיימא עליה באיסור אשת אח — ליגזור היכא דאחותה אסורה משום ערוה ולא זקוקה ליה, ונימא לא לייבם לאחותה, דלא ליתי לייבומי אחות זקוקה דעלמא, קא משמע לן.

והאמר

שכן שנינו שם, יבם שיבמתו אסורה עליו **באִיסּוּר מִצְוָה וְאִיסּוּר קְרוּשָׁה**, הרי היא **חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת**. מתרצת הגמרא: **הָתָם** מדברת המשנה באופן שנפלה לפניו **אִיסּוּר מִצְוָה לְחוּדָהּ** – שהיא עצמה חולצת ולא מתייבמת, אבל **הָכָא** במשנתנו מדובר שנפלו לפניו ליבום **אִיסּוּר מִצְוָה וְגַם אֲחוֹתָהּ**, ובאה המשנה להשמיענו שאף אחותה חולצת ולא מתייבמת. **דִּסְלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא**, **לֵיקוּם** [–שתעמוד] האסורה **באִיסּוּר מִצְוָה בְּמָקוֹם** האסורה **באִיסּוּר עֲרְוָה**, **וְתִתְיַיבֵּם** אחותה כמו אחותה של איסור ערוה. **קָא מַשְׁמַע לָן** שאינה מתייבמת.

מקשה הגמרא: וְכי יעלה על הדעת שאחותה **תִתְיַיבֵּם**, הלא מכַּיָון **דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא** האסורה באיסור מצוה **רַמְיָא** קַמֵּיהּ – נופלת לפניו ליבום, נמצא שאם ייבם את אחותה **קָא פָּגַע בַּאֲחוֹת** וְקוּקָתוֹ, ומדוע צריכה המשנה להשמיענו זאת. מתרצת הגמרא: **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא**, מאחר שאיסור זיקה אינו אלא מדרבנן, **מִשּׁוּם מִצְוָה** – כדי שתתקיים מצות יבום **עָבוּד** [–עשו] **רַבָּנָן** את איסור המצוה באיסור ערוה, ולא אסרו את אחותה באיסור אחות זקוקה, כדי שיוכל לייבמה כמצוותה. **קָא מַשְׁמַע לָן** משנתנו, שגם באיסור מצוה אסרו חכמים את אחותה משום זיקה.

שנינו במשנה: **הָיְתָה אַחַת מֵהֶן כּוּ'** אסורה על זה באיסור ערוה, והשניה אסורה על זה באיסור ערוה, האסורה לזה מותרת לזה, והאסורה לזה מותרת לזה. מקשה הגמרא: **הָא תּוּ לָמָה לִי** – למה צריך התנא לחזור ולשנות דין זה, הלא כבר שנינו ברישא שאם אחת היבמות אסורה עליו באיסור ערוה, אחותה מותרת לו ביבום, ושני דינים אלו **הַיְינוּ הַהּ הם**. דמה **לִי** כשרק אחת היבמות אסורה **לְחַד** [–ליבם אחד] באיסור ערוה **וּמַה לִי** כששתיהן אסורות **לְתָרֵי** – לשני היבמים, כל אחת מהן לאח אחר. וכשם שבאופן הראשון הוא מותר באחותה, הוא הדין לאופן השני שכל אחד מהם יהיה מותר באחות ערותו. מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא** – צריכה המשנה להשמיענו חידוש זה גם ברישא וגם בסיפא. משום **דְּאִי אִשְׁמוּעִינַן הָתָם** ברישא, היינו אומרים שדווקא שם אחות הערוה מותרת ביבום, **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא** אח **שֵׁנִי** ששתיהן אסורות עליו משום אחות זקוקה, **דְּמִזּה מוֹכַח** שאחות זקוקה אסורה ביבום, וניכר הדבר שהתרנו לראשון ליבם אחת רק משום שאחותה ערוה עליו ואינה זקוקתו. **אֲבָל הָכָא** בסיפא **דְּלֵיכָּא** אח **שֵׁנִי** שאסור בשתיהן **דְּקָא מוֹכַח** ממנו שאחות זקוקה אסורה, שהרי אנו באים להתיר כל אחד מהיבמים באחות אחת, **אִימָּא לֹא** נתיר לאף אחד מהם ליבם כדי שלא יבואו להתיר אחות זקוקה. **וְאִי אִשְׁמוּעִינַן הָכָא** בסיפא, היינו אומרים **דְּאַדְּרַבָּה**, דווקא באופן זה הותרו ליבם, משום **דִּתְרַוְיֵיהוּ מוֹכְחֵי אַהֲדָדֵי** – שכל אחת מהן מוכיחה על חבירתה, שמכך שכל אחד מהם הותר רק באחת מהיבמות מוכח שההיתר הוא משום שאינן אחות זקוקה. **אֲבָל אִידָּךְ** [–ברישא] שרק יבם אחד מותר באחת האחיות, **לֹא** נתיר לאף אחד מהם ליבם, גזירה שמא יאמרו שאחות זקוקה מתייבמת. על כן **צְרִיכָא** המשנה להשמיענו שגם ליבם אחד וגם לשני יבמים הותרה אחות הערוה ביבום.

שנינו במשנתנו: **זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ וכו'** אחותה כשהיא יבמתה או חולצת או מתייבמת.

שואלת הגמרא: **'זוֹ הִיא'** שמשמעותו שדווקא באופן זה התירו, **לְמַעוּטֵי מַאי**. משיבה הגמרא: **לְמַעוּטֵי** כשאחת מהאחיות אסורה **באִיסּוּר מִצְוָה** לְאח **זֶה** וְהשניה אסורה **באִיסּוּר מִצְוָה** לְאח **זֶה**, שבאופן זה שתיהן חולצות ולא מתייבמות, משום שמן התורה שתיהן זקוקות ליבום וכל אחת מהן היא אחות זקוקה.

שואלת הגמרא: **הָא תּוּ לָמָה לִי**, הלא כבר שנינו ברישא שאחותה של איסור מצוה נחשבת אחות זקוקה ואסורה ביבום, **וְהַיְינוּ הַהּ** הוא, שכן **מַה לִי לְחַד** – כשאחת מהן היא איסור מצוה, **וּמַה לִי לְתָרֵי** – כשכל אחת מהאחיות אסורות על אח אחר באיסור מצוה, הלא בשני האופנים יש לה להיחשב כאחות זקוקה ולהיאסר ביבום. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא**, כששתי האחיות אסורות באיסור מצוה כל אחת על אח אחר, תיחשב השניה כאחות איסור ערוה ונתירה ביבום, **דִּכְי** [–מתי] **לֹא אַמְרִינַן אוֹקֵי** [–שנעמיד] **אִיסּוּר מִצְוָה בְּמָקוֹם אִיסּוּר עֲרְוָה** ונחשיב את אחותה כאחות ערוה, רק **הֵיכָא דְּאִיכָּא דְּמִגְּזַר מִשּׁוּם שֵׁנִי** – במקום שיש לחוש שאם נתיר לו לייבם את האחות יבוא גם האח השני לייבם את אחותה אף שהוא אסור בשתיהן. **אֲבָל הֵיכָא** שבאנו להתיר את שני האחים באחות איסור המצוה **דְּלֵיכָּא לְמִגְּזַר מִשּׁוּם** האח **הַשֵּׁנִי**, **אִימָּא לְהַאי אוֹקִימְנָא אִיסּוּר מִצְוָה בְּמָקוֹם אִיסּוּר עֲרְוָה** – גם לגבי אח זה נחשיב את האיסור מצוה לערוה וְגם **לְהַאי** [–לאח השני] **[אוֹקִימְנָא] אִיסּוּר מִצְוָה בְּמָקוֹם אִיסּוּר עֲרְוָה**, **וְלֵיכְּמוּ** שניהם את אחות היבמה האסורה עליהם באיסור מצוה. **קָא מַשְׁמַע לָן** משנתנו, שגם באופן זה אחות איסור מצוה חולצת ולא מתייבמת.

שנינו במשנתנו: שתי אחיות שנפלו ליבום לפני שני אחים, אם היתה האחת מהן אסורה על האחד באיסור ערוה וכן השניה אסורה על השני באיסור ערוה, האסורה לזה מותרת לזה, והאסורה לזה מותרת לזה. הגמרא דנה על אלו עריות נאמר דין זה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, **וְכֵן תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא** בברייתא, **בְּכוּלָּן** – בכל חמש עשרה העריות השנויות בתחילת המסכת (ב.), **אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן** את דין המשנה, **הָאֲסוּרָה לְאח זֶה מוּתֶּרֶת לְאח זֶה**, והאסורה לזה מותרת לזה, **וְזוּ** היא שאמרו, **אֲחוֹתָהּ** של ערוה **כְּשֶׁהִיא** גם **יְבִמְתָּהּ** [–גיסתה], **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת**.

הגמרא מביאה את שיטת רב יהודה בפירוש דברי רב ורבי חייא: **וְרַב יְהוּדָה מְתַרְגֵּם** [–מפרש] בדברי רב ורבי חייא, שדין המשנה נאמר רק בתשע העריות השנויות שם **מֵחֲמוֹתוֹ וְאֵילָךְ**, **אֲבָל שִׁיתָּא בָּבֵי דְּרֵישָׁא** – העריות השנויות בששת הבבות הראשונות, שהן בתו, ובת בתו, ובת בנו, ובת אשתו, ובת בתה, ובת בנה, **לֹא** נכללות בכלל 'האסורה לזה מותרת לזה והאסורה לזה מותרת לזה'. **מַאי מַעֲמָא**, **כֵּיוָן דְּבִתּוֹ בְּאוֹנְסִין הוּא דְּמַשְׁכַּחַת לָהּ** – רק בבתו שנולדה לו מאנוסתו יתכן ששתי אחיות שנפלו ליבום יהיו בנות של שני היבמים. וכגון שאנס ראובן את שרה וילדה לו את רחל, ואחר כך אנס שמעון את שרה וילדה לו את לאה, ונמצא שרחל בת ראובן ולאה בת שמעון הן אחיות מן האם. אבל **בְּבִתּוֹ** מן **הַנִּשּׂוּאִין לֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ** שיהיו רחל בת ראובן ולאה בת שמעון אחיות מן האם, שכן לאחר שנשא ראובן את שרה שוב לא יתכן שתנשא לשמעון, שכן אין קידושין תופסים באשת אח אף לאחר שגירשה אחיו. והרי המשנה **בְּקרובות** מן **הַנִּשּׂוּאִין קָמַיְירֵי**, אבל **בְּקרובות** מן **האוֹנְסִין לֹא קָא מַיְירֵי**, ומשום כן לא יתכן להעמיד את הכלל של 'האסורה לזה מותרת לזה' בערות בתו.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בביאור דברי רב ורבי חייא: **וְאַבָּיֵי מְתַרְגֵּם** [–מפרש] בדברי רב ורבי חייא, שיש להעמיד את דין משנתנו **אַף בִּבְתּוֹ** (**בָּאָה**) **מֵאֲנוּסָתוֹ**, שכן מכַּיָון **דְּאִשְׁכּוּחֵי מַשְׁכַּחַת** [–שמצינו] **לָהּ** לדין זה בערות בתו באופן כל שהוא, **אִי כָּעֵיָא בְּאוֹנְסִין תִּיהְוֵי** – אם צריך להעמידו בערוה שנולדה מאנוסתו נעמידו באופן זה, **וְאִי כָּעֵיָא בְּנִשּׂוּאִין תִּהְוֵי** – ואם צריך להעמידו בערוה שעל ידי נישואין, נעמידו באופן זה. **אֲבָל** ערות **אִשֵּׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ**, **לֹא** נכללת בדין המשנה 'האסורה לזה מותרת לזה והאסורה לזה מותרת לזה', מכַּיָון **דְּרַק אֵלֵּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הוּא דְּמַשְׁכַּחַת לָהּ** [–מצינו] אפשרות זו של 'אסורה לזה מותרת לזה ואסורה לזה מותרת לזה'. שכן לשיטתו לא נאסרה אשת אח שלא היה בעולמו אלא אם כן נולד אח זה קודם שייבמה האח שהיה בעולמו, אבל אם ייבמה האח השני ורק אחר כך נולד השלישי, ואחר כך מת השני בלא בנים הרי היא מתייבמת לו. ולשיטתו יתכן דין אחיות באשת אח שלא היה בעולמו, כגון שהיו ראובן שמעון לוי ויהודה אחים, ורחל ולאה אחיות. ונשא ראובן את רחל, ושמעון נשא את לאה. ומת ראובן בלא בנים, ונפלה רחל לפני אחיו ליבום, ואחר כך נולד אחיהם יששכר, ומצא את רחל אשת ראובן אסורה עליו משום אשת אחיו שלא היה בעולמו. ואחר כך ייבם לוי את רחל אשת ראובן, ומת שמעון בלא בנים, ונפלה לאה לפני אחיו ליבום. ואחר כך נולד זבולון אחיהם ומצא את לאה אשת שמעון אסורה עליו משום אשת אחיו שלא היה בעולמו.

המשך בעמוד קטו

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **ח.** קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת שֶׁיּוֹדֵעַ לַחֲתֹךְ הָאוֹתִיּוֹת בְּטוֹב וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין[יז][38] יָכֹל לְהַפְטִיר בַּנָּבִיא[יח] וְיֵשׁ נוֹהֲגִים
2 סִלְסוּל וְכָבוֹד בְּמֻרְכָּבָה שֶׁל יְחֶזְקֵאל שֶׁמַּפְטִירִין בָּעֲצֶרֶת[40] וּבְשִׁירַת דָּוִד כְּשֶׁמַּפְטִירִים אוֹתָהּ בְּז' שֶׁל פֶּסַח
3 שֶׁלֹּא יַפְטִיר אֶלָּא גָּדוֹל וְיֵשׁ נוֹהֲגִים כֵּן גַּם בְּשַׁבָּת שׁוּבָה[יט-כב]:

סימן רפד דין ההפטרה וברכותיה סעיף ח

הלכתא רבתא

יז] למי מברכין - שמבין ענין הברכות ושמברכים לה'[37].

יח] להפטיר בנביא - מנהג חב"ד שאין הקטן עולה אפילו למפטיר - אלא אם כן במקרים יוצאים מן הכלל[39].

יט] בשבת שובה - משמע שהוא מטעם חשיבות[41].

כ] בשבת שובה - נוהגים שמי שיש לו יאר־צייט בשבת הוא עולה למפטיר, וכן אם יש לו יאר־צייט בשבוע שאחריו עולה בשבת שלפניו[42],

אם לא ניתן לעלות למפטיר - יעלה לשביעי כדי שיאמר הקדיש שבסיום הקריאה, או עליה אחרת או במנחה[43].

כא] בשבת שובה - נוהגים שהאבל עולה למפטיר כל י"א[44] חודש[45], אלא שהקהל אינם מחוייבים ליתן לו

ציונים והוספות

37) והוא בן ט' או י' לפי חריפותו, ועכ"פ לא פחות מגיל ו' שנים (סי' קצט ס"ט).

38) עד"ז **בסימן רפב סט"ז**: קטן היודע למי מברכין יכול לעלות למפטיר, אין צריך לומר בשבת שהמפטיר אינו אלא חוזר וכופל מה שקרא השביעי.

39) ראה לעיל על סימן רפב סט"ז.

40) עד"ז **בסי' תצד ס"ה**: ונוהגין במקצת מקומות שגדול וחכם קורא זאת ההפטרה, וסמך לדבר: ולא במעשה מרכבה אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו.

וראה רשימות הרב"ש עמ' ק.

41) לקו"ש חי"ד ע' 144 ובהערה 15, וכן מפורש במטה אפרים סתר"ב סעיף מ: ויש לקרות להפטורה זו איש חשוב. ובלקו"ש שם מבאר שהחשיבות בכך שהפטרה ושבת זו שייכים לענין התשובה (שהפטרה זו נקבעה מצד תוכן הזמן השייך לתשובה ולא מצד השייכות לפרשה) שיש לה חשיבות על שאר המצוה, ומכיון שכן, הרי מובן שאין מקום לקטן - שפטור מכל המצוות, וממילא אין שייך אצלו (שלימות) ענין התשובה - שיאמר ההפטרה ד"שובה ישראל". ע"כ.

ובקצות השלחן סי' פח בבדה"ש ס"ק ב הביא מהשערי אפרים שגם בר"ה ויוה"כ אין ראוי לקרות קטן למפטיר מאחר שהם ימי הדין.

42) ספר המנהגים עמ' 31.

ויש מקומות שנהגו שיא"צ אחר אביו קודם ליא"צ אחר אמו,

ועכשיו המנהג למכור עליית מפטיר, ומי שיש לו יא"צ מהדר לקנות, ועי' דרישה סי' רפ"ד שגם בזמנו היו מוכרין אלא שכתב שם מנהג הקהילות שקורא השמש ומוכר ההפטרה ולא המפטיר כי עיקר העלי' לתורה היא בשביל קריאת הפטרה בנביא, וכהיום לא ראיתי מדקדקין בזה אלא קורא ומוכר המפטיר ולא ההפטרה.

ונוהגין שהמפטיר הוא יורד לפני התיבה למוסף (אם אינו אבל תוך יב"ח) והוא ע"פ המשנה דמגילה דכ"ד המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה כו' ואם הי' קטן אביו או רבו עוברין על ידו עכ"ל, ולא נהגו שיהי' גם פורס על שמע כיון שבשחרית אינו ידוע עדיין מי יהי' המפטיר, והמשנה מיירי במי שרגיל להפטיר כמו שפי' רש"י שם. ומסתבר ג"כ דהמפטיר ביו"ט ג"כ הוא יורד לפני התיבה אע"פ שקריאת המפטיר היא מתקנת הגאונים ולא מאנשי כנה"ג מ"מ מסתמא תקנו כעין אנשי כנה"ג, ופלא שלא נזכר בשו"ע דין המשנה הנ"ל שהמפטיר הוא יורד לפני התיבה והערני ע"ז ח"א, וכשיש ב' יא"צ בביה"כ יש נוהגים שמתפשרים ביניהם שא' עולה למפטיר והשני מתפלל מוסף (קצות השלחן סי' פח סי' פח בדה"ש ס"ק ד).

43) ממנהגי ישראל בשבת שקודם היאר־צייט שעולים לתורה, (מה טוב) למפטיר - ראה שער אפרים שער ט סמ"ב. ברכי יוסף שו"ע או"ח סרפ"ד. - הובא בס' המנהגים־חב"ד ע' 79.

בנוגע לשאר המנהגים הקשורים עם הכנות להיארצייט (הוספה בלימוד התורה, בנתינת הצדקה וכיו"ב) אפשר להשלימם ופשיטא לקיימם גם בימי השבוע שלאחרי השבת; אבל העלי' לתורה שייכת דוקא לשבת שלפני היארצייט (וי"ל - מפני שמיני' מתברך היארצייט), וצע"ג באם אפשר להשלימו בקריאת שני וחמישי הבא, ובפרט שהוא בפרשה אחרת. (ואף את"ל שהעלי' בשבת יכולה להיות בקרה"ת דתפלת מנחה (שהיא גם בפרשה אחרת), מ"מ ה"ז חלק מהשבת) (ס' השיחות תשמ"ח א' עמ' 221 הערה 2).

44) לשון הרמ"א הובא להלן י"ב חדש' וכן הוא בחיד"א בס' אמת לדוד סי' יח ס"ק ה ועוד. ובמטה אפרים דיני קדיש יתום שע"ד ס"ב שאף שאין אומרים קדיש יתום לאחר י"א חודש, מ"מ רשאי להתפלל ולהפטיר.

אמנם כשם שמנהגנו לומר הקדיש י"א חודש בלבד, כן הוא בעניין המפטיר, וכן מפורש באגרות־קודש דלהלן.

45) הרמ"א סי' שעו ס"ד: נהגו לומר על אב ואם קדיש

הלכתא רבתא

בכל שבוע, וכן אינו מחוייב לקנותו בדמים[46].

כב] בשבת שובה - מנהג העולם שנער בר־מצוה עולה את העליה הראשונה למפטיר דווקא - אינו מנהג חב"ד, ואין דוחים מנהג אחר כדי ליתן מפטיר לנער 'בר־מצוה'[47].

ציונים והוספות

בתרא י"ב חדש, וכן נהגו להפטיר בנביא, ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם, וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים, פודה אביו ואמו מן הגיהנם (וכן הוא בכמה פוסקים ראשונים).

ויש שפירשו (נמוקי או"ח סי' רפב, שו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' לח, וכן משמע בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' כט) שהעיקר הוא שיעלה לתורה ויאמר ברכו, ולא משום קריאת ההפטרה עצמה, אמנם פשטות דברי הרמ"א היא לקריאת ההפטרה עצמה, וכן הורו רבותינו נשיאינו כמה פעמים כדלהלן, וכן דברי הנפטר להחכם שלמד לבנו בזהר פ' אחרי (פא, א): בשעתא דאמר בני ההפטרה בקהל אפקעי לי מן דינא. בשעתא דעבר לתפלה ואמר קדיש קרעו לי גזר דין מכל וכל. והובאו דברים אלו בקונטרס 'חנוך לנער' מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

הנהגת והוראות רבותינו נשיאנו: שמעתי מהחסיד ר' יחיאל היילפערין שהוא הי' מהיושבים בליובאוויטש בשנת תרמ"ג שנת האבילות של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק על הוד כ"ק אביו אאזמו"ר נבג"מ זצוקללה"ה זי"ע הי' הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ... ובשבת עלה לתורה מפטיר (הי' ג' מנינים בג' מקומות) (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ חי"ג אגרת ד'תתעח (מכתב לכ"ק אדמו"ר בעקבות פטירת אביו הרלוי"צ).

ובפירוט יותר בשיחה מה' אלול ה'תש"ד (ס' השיחות ה'תש"ד ע' 160 כשהגיעה השמועה אודות פטירת הרלו"י): עד לאותה שנה (פטירת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש) היה עולה למפטיר אחת לשלש שבתות, שכן היה הסדר מחולק: אחיו הרז"א, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואחיו רמ"מ. בשנת האבילות היו שלשה מנינים. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק התפלל בחדרו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, רז"א התפלל בבית המדרש, ורמ"מ בחדר שני של בית המדרש.

ובאגרות קודש (ח"ג אגרת תיב) מורה כ"ק אדמו"ר למי שנכנס לאבלות ר"ל: מפטיר כל י"א חדש. וכן הוא באגרות קודש (חי"ח אגרת ו'תיט): במ"ש אודות הקריאה בתורה ועלי' למפטיר - שתי הוראות שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר אודות זה בהיותי באבלות אחרי אאמו"ר זללה"ה, אלא שמפני טעם פרטי קראתי בתורה רק במנחת שבת וביום ב' וה'.

ביוה"כ של שנת האבלות על אמו (תשכ"ה) עלה כ"ק אדמו"ר למפטיר במנחה ולא בשחרית.

הנהגת רבותינו נשיאנו בכלל בעניין העליה למפטיר נתבארה לעיל על סימן רפב ס"ט.

46) אף שמנהג זה הוזכר בפוסקים קדמונים, משא"כ העליה למפטיר בשבת קודם היארצייט, מ"מ אין מנהג העולם להקפיד על זה ביותר, ומקפידים יותר על מפטיר קודם היארצייט (שהובא גם בס' המנהגים עמ' 31), ולכך אין צריך לבזבז ממון רב כדי לקנות מפטיר, וכן אם אינו יודע הטעמים היטב אין לו לעלות למפטיר, והמקבל עליו מנהג זה יאמר 'בלי־נדר'.

ובעל יארצייט קודם לאבל בשנת האבלות, אף שזה אינו אלא ממנהגא וזה מדינא (וכן פסק בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה סי' מג).

47) אגרות קודש חי"ז ע' פז: בענין העלי' לתורה, ידועה השיחה דכ"ה שבט תרצ"ו, בהמעלה דעלי' לתורה במנחה דשבת ... מההוראה האמורה מוכח - שמנהג העולם בעלי' למפטיר, אינו מנהג דוקא (ויש מקום לומר שבכ"מ נוהגים בזה, כיון שאין סומכין על ההורים, האם עלייתו לתורה של הבר מצוה הוא בזמנו או מקודם לו, ולכן הנהיגו עלי' למפטיר, אבל כנ"ל אין מנהג זה מקובל). וכמדומה שבכ"מ מפטיר דר"ה שייך להרב ובכיו"ב, ואין טעם לשנות זה.

שולחן ערוך – הלכות שבת

יז ליקט נכרי עשבים מהמחובר לצורך בהמתו מאכיל אחריו ישראל את בהמתו דהיינו שעומד בפניה שלא תוכל לנטות אלא דרך שם כמו שנתבאר בסי' שכ"ד בכל דבר האסור בטלטול ואף עשבים אלו אסורים בטלטול כמ"ש למעלה והוא שאין הנכרי מכירו אבל אם מכירו אסור לו אפילו לעמוד בפניה כדי שתאכל מהם בשבת גזרה שמא ירבה הנכרי ללקוט בשביל בהמתו אם יאכילנה מהם אבל למוצאי שבת אין צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שהנכרי ליקט לצורך עצמו ואין איסורו בשבת אלא משום גזרה שמא ירבה בשבילו:

יח וכן הדין בכל דבר שיש לחוש בו שמא ירבה בשבילו אם הוא מכירו כגון נכרי שצלה או בישל לעצמו דברים שאין בהם משום בישולי נכרים וכל כיוצא בדבר זה שצריך להרבות בו בשביל שנים יותר מבשביל אחד אבל בדבר שאין לחוש בו שמא ירבה בשבילו כגון שהדליק נר לעצמו או שעשה כבש לירד בו מהספינה שבנר אחד וכבש אחד יספיק לכל אפילו מכירו מותר:

יט אע"פ שאינו מכירו אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה או אפילו אינו אומר כן אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל הוא עושה כגון שהדליק נר בבית שהישראל בו והלך לו הנכרי ולא נהנה ממנו כלום אסור להשתמש לאורו:

כ אם ליקט נכרי עשבים (לבהמתו) והאכיל (גם) לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו ואע"פ שמן הסתם ליקט גם לצורך ישראל אין איסור בליקוט זה כלל כי כל נכרי העושה דבר מעצמו בודאי מתכוין הוא לטובת עצמו שיודע

שלא יפסיד כמו שנתבאר בסי' רנ"ב ובלבד שלא יהיו עשבים של הישראל אלא של הנכרי או של הפקר מטעם שנתבאר שם (וגם אין איסור במה שמאכיל לבהמת ישראל מעשבים שליקט בשבילו שאף שאסור לישראל ליהנות ממה שעשה הנכרי בשבילו אע"פ שנתכוין לטובת עצמו כמו שנתבאר שם מכל מקום כאן אין גופו ממש נהנה מזה לא גזרו חכמים אלא אם כן הוא עצמו עומד בפניה כדי שתאכל אבל לא על מה שהנכרי מאכילה כיון שמתכוין בזה לטובת עצמו).

במה דברים אמורים כשהנכרי עושה כן דרך מקרה (שאין הדבר ידוע בבירור שליקט גם בשביל ישראל כי שמא ליקטן לעצמו ואח"כ נמלך ליתן לבהמת ישראל) אבל אם רגיל לעשות כן צריך למחות בידו (שכיון שבודאי הוא ליקטן בשבילו גזרו חכמים אף על מה שמאכיל הנכרי מהם לבהמת ישראל):

כא נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לקבור בו מתו או למכור (בעיר שרובה נכרים) מותר לישראל ליקבר במוצאי שבת מיד ואם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו בין לקבור בו ישראל זה שנעשה בשבילו בין לקבור בו ישראל אחר.

במה דברים אמורים כשהקבר או הארון עומדים במקום המוצנע שאין הדבר מפורסם לכל שנעשו בשבת בשביל פלוני ישראל אבל קבר העומד בפרהסיא וכן ארון הנעשה בשבת אצל קבר העומד בפרהסיא בענין שהכל יודעים שקבר זה או ארון זה נעשה בשבת לפלוני ישראל אסור לקבור בו אותו ישראל עולמית ואף לאחר בכדי שיעשו משום קנס על שנתחלל שבת ע"י נכרי בפרהסיא בשבילו אבל מותר לקבור בו ישראל אחר לאחר בכדי שיעשו והוא הדין אם נתחלל שבת ע"י נכרי בפרהסיא בשביל ישראל חי אסור לו עולמית משום קנס אע"פ שלא צוה את הנכרי על ככה.

ויש אומרים שלא אסרו עולמית גבי מת משום קנס אלא משום שגנאי הוא למת שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו ולפי זה גבי חי מותר אף לו לאחר בכדי שיעשו ולעת הצורך יש לסמוך על דעתם להקל בדברי סופרים.

ואף לפי סברא הראשונה לא החמירו חכמים אלא כשעשה הנכרי הדבר מעצמו אבל אם קבל עליו קודם השבת לעשות זה וקצץ לו הישראל שכר ולא קבע לו זמן אימתי יעשנו ועשה בשבת מדעת עצמו אין איסור מן הדין לאחר המתנה בכדי שיעשו אע"פ שעשה בפרהסיא ואפילו היה הנכרי שכיר יום אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום ועשה מעצמו בשבת ואפילו גבי מת מותר בענין זה מן הדין אלא שנכון להחמיר אף גבי חי לדברי הכל שלא יהנה ממנו עולמית שום אדם מישראל כל שנתחלל בו שבת ע"י נכרי בפרהסיא ע"י אמירת ישראל אפילו עשהו הנכרי בקבלנות שאין בו איסור מעיקר הדין כמן שיתבאר בסי' תרס"ד אלא אם כן מיחה ביד הנכרי ולא השגיח בו בשביל הנאת עצמו כמ"ש בסי' רמ"ד:

כב נכרי שהביא בשבת דרך רשות הרבים חלילין להספיד בהם ישראל כיון שנעשה בהם איסור של תורה לא יספידו בהם לא אותו ישראל ולא ישראל אחר עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת מאותו מקום שהביאם הנכרי בשבת בין שאותו מקום הוא חוץ לתחום בין שהוא בתוך התחום ואם אינו ידוע מהיכן הביאם די שימתינו בכדי שיכולין להביאם מחוץ לתחום במה דברים אמורים כשהביאם בצנעא אבל אם הביאם בפרהסיא בענין שהכל יודעים שהובאו ברשות הרבים בשבת בשביל פלוני ישראל אסור להספיד בהם אותו ישראל עולמית.

וכל זה ברשות הרבים גמורה אבל אם הביאם דרך כרמלית אם הביאם מתוך התחום אין צריך להמתין כלל אפילו למי שהובאו בשבילו שלא החמירו למי שהובא בשבילו בכרמלית אלא שלא יהנה ממנה בשבת עצמה אבל לא להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו אלא אם כן הביאם מחוץ לתחום שאז מועלת הבאתו בשבת משא"כ בתוך התחום אין הבאתו בשבת מועלת כל כך (מפני שהיה הישראל יכול לילך לשם בעצמו בשבת ולהביאם במוצאי שבת מיד ומשום שיעור מועט שהיה שוהה במוצאי שבת בחזירתו משם לכאן אין לחוש בשביל כך שמא יאמר לנכרי לילך לשם בשבת).

ואם הוא ספק אם הביאם מחוץ לתחום או מתוך התחום אסור למי שהובא בשבילו אבל לאחרים מותר אפילו בודאי חוץ לתחום ואם הביאם מחוץ לתחום דרך כרמלית ואחר כך העבירם דרך רשות הרבים אין צריך להמתין אלא בכדי שיכולין להביאם מתחלת רשות הרבים במוצאי שבת ואח"כ מותר לאחרים או אפילו למי שהובא בשבילו אם הובאו מתוך התחום:

חלק ב סימן שכה נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל סעיפים יד-כב

א אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע אפילו הוחמו מערב שבת מפני הבלנים שהיו מחמין בשבת ואמרו מערב שבת החמנו ואע"פ שלא נחשדו ישראל על השבתות לחלל בזדון מכל מקום היו נותנים עצים תחת המים צוננים מבעוד יום סמוך לחשכה והם מתבערים והולכים כל השבת ומחממים את המים שעליהם ודבר זה אסור משום גזרה שמא ישכח ויחתה בגחלים משחשכה לפיכך אסרו לכל אדם לרחוץ בחמין אפילו שלא במרחץ של הבלנים ואפילו לשפוך המים על גופו להשתטף שאין זו דרך רחיצה שבמרחץ ששם מכניס גופו ואבריו בתוך המים ואפילו רוחץ כל אבר ואבר לבדו ולא רוב גופו בבת אחת ואעפ"כ לא חלקו חכמים בגזרתם כיון שעכ"פ דומה קצת לרחיצה שבמרחץ שרוחץ כל גופו או רובו.

אבל מותר לרחוץ בחמין פניו ידיו ורגליו או שאר אברים כל שאינו רוחץ רוב גופו ולכן במקום שאין שם מנהג מותר לאשה ללבוש לבנים בשבת כי אינה צריכה לרחוץ אלא פניה של מטה ובין ירכותיה רק שתזהר שלא תרחץ בבגד שלא תבא לידי סחיטה.

וכל זה בחמי האור אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו להכניס כל גופו יחד בתוך המים ואין צריך לומר בצוננים ומכל מקום לא התירו בחמי טבריא אלא כשהם בקרקע אבל כשהם בכלי דינם כחמי האור מפני שכל שהוא בכלי אינו ניכר בין חמי האור לחמי טבריא ויש לגזור על אלו מפני אלו:

חלק ב סימן שכו דיני רחיצה בשבת סעיף א

לקוטי תורה

תוכן הפרק: ההכרה שהקב"ה הוא בורא עולם ומחי' כל הנבראים לא נקראת בשם "אמונה" אלא "דעת"

וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. הנה יש להבין הלא כבר נאמר אתה הראת לדעת וגו', ומהו עוד וידעת.

בתחילת פ' ואתחנן, בתיאור מעמד מתן תורה, יש שני כתובים: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו", "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". ואינו מובן: מאחר שכבר נתגלה לבני ישראל ש"ה' הוא האלקים" בראי' ממש ("הראת לדעת"), למה הוצרכו לעוד ציווי על הידיעה באמרו "וידעת היום".

גם מהו היום.

גם צריך להבין מה שנאמר "וידעת היום", מהו הדיוק וההדגשה שהציווי לדעת כי ה' הוא האלקים הוא "היום" דוקא, והול"ל סתם "וידעת והשבות אל לבבך גו'".

[להבין זה מקדים עוד שאלה בכתובים כאן:]

אך הנה אחר מתן תורה שראו פנים אל פנים ושמעו בעצמם עשרת הדברות מפי הקב"ה, **אמרו אם יוספים אנחנו לשמוע וגו' קרב אתה ושמע וגו', והקב"ה הסכים על ידם ואמר היטיבו כל אשר דברו וגו' לך אמור להם וגו'** (שמעתה ידבר אליהם משה).

וכתיב תיכף לאחרי זה **וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו' עד ארץ זבת חלב ודבש, וכתיב בתריה שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד ואהבת וגו', שהיא המצוה הראשונה שנצטוו אחר עשרת הדברות** - ששמעו מפי הגבורה - **מפי משה.**

"זאת המצוה" - זאת ל' יחיד - קאי על פרשת ק"ש (שנאמרה תיכף לאחרי פרשה זו דמתן תורה), שנק' "מצוה" סתם כי היא "כוללת כל המצוות".

וצריך להבין למה הקדים לומר וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו', דהא פרשת שמע חובת הגוף היא ונוהגת בין בארץ כו'.

חובת קריאת שמע אינה בארץ דוקא, שהרי היא חובת הגוף שנוהגת גם בחוץ לארץ, ואמאי אומר "לעשות בארץ". וגם, מדוע מדייק כאן "ארץ זבת חלב ודבש" - מהי השייכות בין מצות ק"ש לארץ זבת חלב ודבש.

ולהבין כל זה צריך להקדים ביאור ענין דעת וענין אמונה, שהם שתי מצות. כי הנה כתיב דע את אלהי אביך וגו', וכתיב ויאמינו בהוי'.

ה"דעת" וה"אמונה" הם שני ענינים שונים בתכלית, כי ענין האמונה אינו נופל אלא על דבר שאינו נראה בראיית השכל רק צריך להאמין בו, משא"כ הדעת. ומצינו בכמה פסוקים שצריך דוקא בחינת דעת באלקות, כמו "דע את אלקי אביך", "ישראל לא ידע", ובכמה פסוקים נזכר ענין האמונה כמו "ויאמינו בה'" וכן באברהם כתיב "והאמין בה'". שמזה מובן שיש צורך בשתיהן, הן דעת והן אמונה - והן שתי מצוות.

[להבנת הענינים שיתבארו להלן, יש לעמוד, בקצרה עכ"פ, על מהותם של שני הענינים דדעת ואמונה באלקות.

ראשית־כל יש להקדים, דהן האמונה והן הדעת - פירושן ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם ח"ו.

אשר מזה מובן, שאין הכוונה ב"דעת" כאן להכרה במציאות הבורא הנובעת מראיות והוכחות שכליות, כמבואר בספרי החקירה מגדולי ישראל האמיתיים הרבה ראיות על מציאות הבורא. שכן, ידיעה הבנוי' על הוכחות שכליות אינה מוחלטת, שהרי יתכן שיבוא

חכם גדול יותר ממנו ויפריך את הראיות בקושיות גדולות.

[ואף שלמעשה הן ראיות אמיתיות, מכל מקום אצל חכם קטן שאינו יודע לתרץ השאלות נחלשה הוודאות. ונמצא, שגדר השכל מצד עצמו, שתמיד יש מקום לקושיות כו', אינו יכול לקבוע באדם החלטיות ווודאות גמורה].

אלא ענין הדעת והאמונה באלקות הוא כמו ענין **הראי'**. דאדם שרואה דבר אינו זקוק לשום הוכחות שכליות לחזק את ידיעתו - כי מאחר שהוא ראה את הדבר במו עיניו, נתאמת אצלו הדבר בוודאות גמורה, עד שגם אם יבוא חכם גדול ויוכיח לו בראיות חזקות שאי אפשר שיהי' דבר כזה, לא יתערער כלל בטחונו וההוודאות הגמורה בדבר ההוא, מאחר שהוא בעצמו ראה אותו במו עיניו.

וכך הוא ענין הדעת והאמונה באלקות אצל בני ישראל, שהם "מאמינים בני מאמינים", שיש להם הכרה עמוקה במציאות הבורא, ב"התאמתות" כזאת כמו אדם שרואה דבר במו עיניו.

מהו, אם כן, ההבדל בין דעת ואמונה?

אך כך הוא ביאור הדברים:

ענין הדעת על פי חסידות הוא - שהדבר נרגש מאד בנפש האדם, וכמו שביאר אדמו"ר הזקן ש"הדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות", היינו ש"הדעת אינה הידיעה לבדה שידעו גדולת ה' מפי סופרים ומפי ספרים, אלא העיקר הוא להעמיק דעתו . . עד שתהא מחשבתו מקושרת בה' בקשר אמיץ וחזק כמו שהיא מקושרת בדבר גשמי שרואה בעיני בשר". היינו, שהדעת הוא הכח שיש באדם להתקשר באיזה דבר בקשר אמיץ עד שהדבר ההוא מורגש מאד בנפשו.

משא"כ ענין האמונה נופל רק על דבר נעלם ומכוסה, וכמו ענין האמונה בלשון בני אדם, שעל דבר הנראה לעינים לא יתכן לומר ש"מאמינים" בו - דכשרואים את הדבר הרי **יודעים** שהוא קיים ואין צריכים לאמונה - אלא רק על דבר שאינו נראה ונגלה, ואף אין לו הוכחה שכלית שהוא קיים, ניתן לומר שמכל מקום הוא "מאמין" בדבר ההוא.

אלא שבלשון בני אדם, "אמונה" כזאת אינה אלא בדרך השערה, כי אם לא ראה את הדבר ואף אין לו שום ראי' שכלית על מציאותו, מנא לי' באמת שאכן הוא קיים? ואין זו אלא השערה בעלמא.

משא"כ האמונה של בני ישראל בהקב"ה היא ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה כנ"ל, והיינו לפי שיש בקרב כל איש ישראל נשמה קדושה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש". מובן ופשוט, שהנשמה עצמה אינה צריכה שום ראי' והוכחה על מציאות הבורא, שהרי היא "**חלק אלקה**", ונמצא שממציאותה ומהותה בעצמה יודעת היא בבירור שיש "אלקה" (וכמו שאין איש חי צריך הוכחה שהוא חי). ומאחר שנשמה קדושה זו שוכנת בתוך גוף האדם, הרי היא מכניסה במחשבתו ותחושתו ידיעה מוחלטת במציאות ה"אלקה" (שנשמתו היא חלק ממנו), בוודאות כזאת שאין שום דבר שבעולם יוכל להחלישו.

[ומה שיש מציאות של איש ישראל הכופר ר"ל באלקי ישראל, או שיש לו ספיקות כו', ועכ"פ מרגיש חלישות בעניני אמונה - הרי זה לפי שנפשו הבהמית וחומריות גופו גברו בו כל כך עד שנשמתו האלקית מכוסה לגמרי בתוך "לבוש שק דקליפה" עד שאינה נרגשת כלל באדם, וכמו מחיצה של ברזל המפסקת בין האלקות שבאדם לאדם עצמו, ובמילא גם האמונה **שישנה** בכל ישראל (שהם "מאמינים בני מאמינים"), וגם באיש הלזה - מכוסה ונעלמת בלבוש שק דקליפה ואינה נרגשת בו].

וזהו גם ההבדל בין הדעת והאמונה:

הדעת היא מכוחות השכל שבאדם (שהם: חכמה בינה דעת), היינו שזוהי תכונה וכח אנושי שעל ידו ניתן לאדם להרגיש איזה דבר בעמקי נפשו ולהתקשר עמו כמו דבר שרואה בעיני בשר כנ"ל.

משא"כ האמונה אינה מהכוחות והחושים האנושיים שבאדם, אלא היא תוצאה מהנשמה הקדושה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" והאלקות השורה בנשמתו, שהיא למעלה מהכוחות האנושיים שבאדם ומובדלת מהם לגמרי.

ולפיכך יש בכח האמונה דבר והיפוכו: מחד גיסא, על ידי האמונה יש לנו ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה בדברים רוחניים הנעלמים ונסתרים מעיני בני אדם ולא ניתנו לתפיסה בכוחות וחושים האנושיים שלהם; אבל מאידך, מטעם זה עצמו, גם לאחרי האמונה, אין ידיעה זו **מורגשת** בלב האדם, מאחר שהיא נובעת מנשמתו הקדושה השוכנת בו ואינה מתייחסת

לכוחות וחושים האנושיים שלו, ובמילא הידיעה היא כמו "דבר רחוק" המרחף עליו.

וזהו מה שהולך ומבאר:]

והענין, כי באמת זה שהעולם קורין בשם אמונה, להאמין מה שהקב"ה מחיה את כולם והוא ברא את כל העולמות מאין ליש, טועים הם, שאין צריך לזה אמונה שהרי זה נרגש בבחינת ראיה, הגם שאינו רואה בעיני בשר הרי זה כאילו רואה (מאחר שרואה בעיני שכלו).

ועל זה נאמר ומבשרי אחזה אלוה, אחזה דייקא, והיינו מבשרי.

"אחזה" הוא תרגום של ראי', והיינו שאפשר לאדם להגיע לבחינת ראי' ממש באלקות, והיינו על ידי ההתבוננות ב"בשרי".

פירוש:

שכמו בבשרי, בשביל שרואה חיות הגוף וקיומו יודע ומרגיש כי נפשו היא בו, שהיא היא המחיה את הגוף ובלעדה אין חיות וקיום לגוף.

הגוף מצד עצמו אינו אלא חומר דומם בלבד כבשר ועצם גשמי המונחים בקדרה ובתבשיל, וכל חיותו היא רק מנפשו המלובשת בו. ולפיכך, הגם שמעולם לא ראה אדם מהות הנפש שבו איך ומה היא, עם כל זה נתאמת אצלו בבירור מציאותה בראיית שכלו, שהיא "התאמתות" חזקה כאילו רואה ממש בראיית עיניו.

כך אחזה אלוה, מאחר שרואין את העולמות שהם כמו גוף גדול, כמאמר רז"ל מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כו'.

אמרו חז"ל מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם, שהקב"ה מחי' את כל העולמות כדמיון התלבשות הנפש בגוף, כי העולם נקרא בשם "גוף גדול" (וכמבואר בחז"ל גודל מידת העולם, מן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה, וכן בין כל רקיע ורקיע, וכן עוביו של הרקיע כו'), ואנו רואים, שהגוף הגדול הזה - כל העולם - חי וקיים, כל נברא לפי ערכו, כמו: הגלגלים מתנענעים, הארץ יש בה כח הצומח להצמיח עשבים ואילנות עושים פרי, ובעלי חיים מרגישים, וכן הנפש שבאדם.

ומאין נובע החיות הזה שבכל נברא ונברא, הרי בוודאי אין העולם מחי' את עצמו, אלא אין זאת אלא חיות אלקית שהוא יתברך מאיר ומשפיע להחיות את העולמות.

וכן אפילו דברים רוחנים כמו מלאכים ונשמות כו' הן כגוף לגבי החיות שבתוכם מאין־סוף ב"ה המהווה והמחי' אותם ומקיימם, כמ"ש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה.

כמו שיצורים גשמיים נחלקים לנפש וגוף, כך גם ביצורים רוחניים, כמו מלאכים עליונים, יש גוף ונפש. דמציאות המלאך זוהי גופו (כידוע, שגם למלאכים יש גופות, אלא שהן גופות רוחניים, מיסודות האש והרוח), ובתוך המלאך שוכנת חיות אלקית, שהוא אור ה' המתלבש בהם (ולכל מלאך יש אור ה' המיוחד אליו).

וידיעה זו מורגשת כאלו רואה כו', וזהו לשון אחזה. ולכן אין זה נקרא בשם אמונה בלשון הקודש אלא בשם דעת, כי דעת הוא לשון הכרה והרגשה.

ולכן, על זה שהקב"ה מחי' את העולם אינו נופל לשון אמונה, כי לשון אמונה לא יתכן אלא על דבר שאינו רואה בעיניו, וכמו שלא יתכן לומר שאדם "מאמין" שאצבעות ידיו מתנענעים על ידי החיות הרוחנית שבהם, שלזה אין צריך אמונה שהרי רואה ומרגיש את זה. אלא על ענין זה נופל לשון דעת, שהוא לשון הכרה והרגשה, היינו שהדעת היא הכרה עמוקה במוח והרגשה בלב, שהדבר נרגש אצלו מאד עד שמתקשר עם הדבר ההוא בקשר אמיץ, היינו שהדבר נוגע לו בנפש.

והוא החוש הנקרא "דערהער", שאין זה שייך אלא בדבר המושג בכוחות האנושיים של האדם (משא"כ דבר שרק מאמינים בו אינו בבחינת הרגשה בהמאמין, כי הדבר נשאר רחוק ומובדל ממנו). וכך בענינו, שענין הדעת באלקות הוא, שהאדם יכול להרגיש בנפשו איך שהוא יתברך מחי' את העולם כדמיון חיות הנפש בגוף, דכמו שמרגיש האדם בחיי נפשו בהתאמתות גמורה, כך הוא יכול להרגיש בחיי החיים כולם.

וגם דעת הוא העמקת הלב שלא יסיח דעתו מזה ויהיה לו לזכרון לפניו תמיד שלא ישכח ויסור מלבו.

אע"פ שזה שהקב"ה מחי' את העולם הוא דבר

הנגלה לאדם עד שזה כאילו רואה דבר זה בעיני בשר, מכל מקום נופל על זה לשון ציווי, "דע את אלקי אביך", לפי שיתכן שהאדם יסיח דעתו מזה וישכח הדבר וכ"ש שלא יהי' נרגש בו.

כלומר: גם דבר הנראה ונגלה לאדם שניתן להרגישו ממש, אם לא ישים לבו אליו לא יהי' נרגש בו.

ולמשל: בדרך כלל, מחמת אהבת עצמו, שנפשו של אדם יקרה מאד בעיניו, הנה כל דבר שהוא לטובתו, יאהבנו בתכלית האהבה בהתפעלות גדולה, ולהיפך, דבר המזיק לו ישנאהו בתכלית השנאה. אך אנו רואים, שלפעמים יש אדם שטרוד מאד בענין גדול, ומסולק אז מ"הרגשת עצמו", ובשעה זאת לא תיקר נפשו כל כך בעיניו, ולא יתפעל כ"כ מדבר שהוא נגד רצונו, וכן אינו מתפעל באהבה עבור דבר שהוא לטובתו.

הרי, שגם דבר הקרוב כל כך אל האדם כאהבת והרגשת עצמו, ניתן להסיח דעתו מזה. וכל שכן בענין ההרגשה ב"חיי החיים ב"ה", דאע"פ שאפשר לאדם להרגיש זה ממש כאילו רואה בעיניו, מכל מקום, אם לא ישים לבו לכך יכול לשכוח אותו.

וזהו ענין הציווי "דע את אלקי אביך", דהיינו להתבונן ולהעמיק מחשבתו בזה, עד שירגיש בחוש אותו הדבר, והוא אשר נקרא בשם "ראי' חושיית במוח", דהוי כאילו רואה בעיני בשר.

כלומר: ה"פעולה" של כח הדעת היא - ההתבוננות וההעמקה בדבר; והתוצאה מזה היא - שהאדם בא לידי הכרה (במוח) והרגשה (בלב), עד שמתקשר עמו בקשר אמיץ כמו דבר שרואה בעיני בשר.

משא"כ הרהור בעלמא לא עביד מידי דהרהור לאו כדבור דמי.

הרהור נקרא כשענין עולה ועובר במחשבת האדם בלי עיון והעמקה, ומחשבה זאת אינה פועלת כלום בנפש האדם, וזהו הפירוש הפנימי ב"הרהור לאו כדיבור דמי", דדיבור יש לו פעולה פנימית באדם, משא"כ הרהור דלא עביד מידי.

ד"ה וידעת היום פרק א'

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(פח) **אך** הנה לפי הנ"ל בשרש התהוות הכלים שזהו מבחי' סובב דוקא ששם הרצון בבחינת א"ס ממש כנ"ל א"כ איך יתכן שבחינת אא"ס מאיר בבחינת הגבלה שהוא בחינת יש וכידוע דכל אור הוא בחי' רוחניות של אותו המציאות להיות כחו ומציאותו בלבד אבל בחינת ההתגלות שכבר נגלה הדבר במציאות דבר מה בבחינת יש של הדבר ההוא הוא בחי' כלי המגביל ומתאר את האור כמו בחינת אור החכמה היינו בחינת האור והחיות הרוחני של מציאות השכל והחכמה אך מה שניכר במציאות יש ודבר מה הוא בחינת כלי של אור החכמה, וע"כ מצד בחינת הכלי נקרא חכמה בה"א כמ"ש במ"א באריכות וא"כ יפלא איך מאיר הארת אין האמיתי שלמעלה מהיות גם בחינת מקור למקור להשתלשלות מציאות דבר מה רק ע"י בחינת צמצום ומק"פ כנ"ל להיות מכחו דוקא בחינת היש של כל מציאות כו'. אמנם הנה זה הדבר יובן ע"פ ההקדמה הב' והוא מ"ש בע"ח דמבחינת הכאת אור המקיף בפנימי משניהם יחד נתהווה שרש בחינת הכלים שהוא בחינת הישות של כל מציאות כנ"ל. ובאור הדברים הנה מבואר למעלה שבאמת הרי כל ההשתלשלות נמשך מבחינת אותיות די' מאמרות כמו באותיות יהי אור נעשה מציאות האור ואותיות דיהי רקיע כו' והאותיות והצרופים שבהבל הפה ה"ז בבחינת ממלא דוקא כנ"ל וגם בחינת המדות והחכמה והרצון והתענוג שבאים בהתלבשות בי"מ הכל הוא בבחי' ממלא דוקא אך אעפ"כ עיקר קיום מציאות היש של כל ההשתלשלות הוא נמשך מבחי' סובב שלפני הצמצום דוקא והוא מה שכפל הדבר אחר שכבר אמר יהי אור שבודאי אותיות הללו המציאו את האור מאין ליש חזר ואמר ויהי אור דויהי אור זה נמשך מלמעלה מבחינת הי' מאמרות והוא מבחינת סובב דוקא לפי שבחינת היש של האור שרשו נמשך מבחינת סובב דוקא מטעם הנ"ל שכך עלה ברצונו להיות בחינת מגביל לכל דבר עד פה תבא כו' כדי שיוכל להיות

מציאות אחר כו' וז"ש כי הוא צוה ברצון הקדום וכבר נבראו כך ממילא כו' חק נתן ולא יעבור ולכאורה לאו רישיה סיפיה דמה ענין חק נתן למה שאמר ברישיה כי הוא צוה כו' אלא מפני שתחלה עלה ברצונו הקדום שיהיה כך וכך במדה והגבלה וז"ש כי הוא צוה כו' וחק וגבול נתן שם ברצונו הקדום כו' עד"מ המצייר ומחליט במחשבתו לעצמו עדיין איך שיהיו אופני ציור הבנין כל דבר ודבר במדה וגבול ואח"כ גוזר ומצוה לעשות כך וכך הרי כל הגבלת דבר ודבר שבציווי המאמר הוא נמשך מאשר הונח ועלה ברצונו ומחשבתו כבר שיהיה הגבלת הציור באופן כך וכך דוקא כו' וד"ל. ונמצא מובן שמבחינת רצון הקדום שעלה כבר הוא שמאיר בי"מ להיות כל דבר ודבר במדה כו' שהוא בחינת ההגבלה בבחינת יש (כמו להיות תמונת ישות של האור באותו האופן שהוא עכשיו בגוון לבן ואדום וממשו וכל חלקי טבעו כמו שהוא כך עלה ברצונו כבר ולא יהיה באופן מציאות אחר וכן הרקיע יהיה עגול כדורי ויהיה מורכב מאש ומים כו' וכה"ג בכל ציור הגבלת התמונה של כל הנבראים כמו העוף בב' כנפים וב' רגלים והבהמה בארבע רגלים והאילן והעשב בתמונתם שהוא בחינת היש התוארי כו' וכמ"ש במ"א וד"ל) וזהו ויאמר ויהי כן שבכל הי"מ והיינו בחינת המשכת והארת המקיף בבחינת סובב בפנימי שהוא בחינת ממלא להיות בחינת ההגבלה והיש שלכל דבר אחרי התהוותו בבחינת ממלא דוקא ואעפ"כ נק' בחי' סובב לפי שהוא מקיף לד' עולמות בשוה כי הוא הנותן כח לכל דבר ודבר להיות לו בחינת כלי מגביל כנ"ל מראש ההשתלשלות עד סופו בהשוואה א' ממש וד"ל:

שער הפורים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו – [הנחת כ"ק אדמו"ר מהר"ש]

והנה ע"פ הנ"ל יובן ג"כ עוד שינוי אחד שבין פרשה שמע לפ' והא"ש, דבפרשה שמע כתיב עסק התורה מקודם היינו ושננתם לבניך ודברת בם כו' ואח"כ כתיב וקשרתם לאות כו' הוא תפילין שהוא מעשה המצות, ובפ' והא"ש כתיב וקשרתם לאות כו' מקודם ואח"כ כתיב ולמדתם כו' תפילין קודם לתורה, והיינו כי בפ' ראשונה דק"ש שנאמר בה בכל מאדך שזהו מדרגת עושים רש"מ אז הוא ההילוך בפנימיות מלמעלה למטה ולכן תורה מקודם למצות כי הנה ענין התורה הוא התגלות פנימית התגלות אור א"ס בחכ' ואורייתא מחכמה נפקת ואח"כ תפילין היינו מצות מעשיות כי הוקשה כל התורה לתפילין שמצות מעשיות הוא המשכה מלמעלה למטה, כסדר מחשבה ואח"כ דבור ואח"כ מעשה ולכן מתחיל בואהבת דהיינו ענין התפלה כי עיקר התפלה הוא במחשבה התבוננות ודעת אלקות ואח"כ ושננתם תורה ואח"כ וקשרתם תפילין מצות מעשיות וכמ"ש במ"א בפי' גדול תלמוד שמביא לידי מעשה כי התהוות מעשה המצות שיהי' בהם רצה"ע והארה מבחי' כתר הוא ע"י התו' אשר היא המשכת אור א"ס מבחי' כ"ע למעשי המצות שהם נעשים מדברים גשמיים שמק"נ והבירור ע"י שם מ"ה דתורה שמברר ב"ן כו' ולכן בענין תומ"צ שהם ז"א ונוק' הסדר מלמעלה למטה הוא תורה ואח"כ מצות, אבל בפ' שני' שנאמר פן יפתה לבבכם כו' ואח"כ כשחוזרים בתשובה כמ"ש ושמתם את דברי אלה כו' אז צריך לברר בירורים מלמטה למעלה אז מקודם מצוות מעשיות הבירור בעשי' שע"י המצוה נתברר עולם העשי', ואח"כ ולמדתם הוא תורה בירור חכמה, ודבור משנה היינו בחי' בירור יצירה כשאומרים כשר או פסול נתברר זה מזה בהלכה פסוקה זה יכול לעלות וזה אינו יכול לעלות, וע"י תלמוד בקושיות ופירוקים שהוא עיון התורה נתברר עולם הבריאה כי ע"י הקושי' הי' הסתר ע"י הקליפה וכשמתרצין נתלבנה ההלכה ואין לה הסתר עוד, וזהו ענין אחרי הוי' תלכו כו' מי שהוא בעל תשובה צריך לילך מלמטה למעלה לברר בירורים וההתחלה בבחי' אתכפייא עובד אלקים ואח"כ יבוא לבחי' אתהפכא כו'. וז"ש ואותו תיראו, אותו היינו עצמותו ית' בחי' פנימית וז"ש ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו שהיא התורה דכך הוא הסדר כשההילוך בבחי' אחרי כמ"ש בפ' והא"ש תחלה וקשרתם ואח"כ ולמדתם, אבל אברהם אבינו שהי' צדיק גמור הי' הליכתו מלמעלה למטה דרך פנים כמ"ש קיים אאע"ה כל התורה עד שלא ניתנה וז"ש התהלך לפני דהיינו שהמשיך מאא"ס ע"י היסוד במל' ועי"ז והי' תמים שמתמתקים הגבורות ומ"ש באברהם התהלך הוא בחי' רצוא ושוב.

ערב שבועות תרט"ו

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ויובן זה בהקדם מארז"ל קיים אברהם כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וכן יצחק ויעקב קיימו ג"כ כל התורה, רק שהיו חלוקי' בעבודות שאברהם קיים ע"י הכנסת אורחי', ויצחק קיים ע"י חפירת בארות, ויעקב קיים ע"י עבודתו במקלות, וא"כ צ"ל מהו ההתחדשות במ"ת שהי' קולות וברקי' וכו' וירד ה' על ה"ס, ומהו החידוש בנתינת התורה הלא האבות קיימו אותה גם קודם שניתנה. ולהבין זה צ"ל מה שלכאו' יפלא מדוע לא קיימו כולם בענינים שוים, וכמו עכשיו שכולם מקיימי' התורה בשוה, שכולם מניחי' תפילין בשוה וציצית בשוה, ומצה וסוכה וכל המצות הכל שוי', ומדוע האבות עשו כל אחד ענינים שונים זה מזה, ואם מצד שכאו"א מהם הי' מרכבה למדה אחרת הלא ב"ש וב"ה הם ג"כ חו"ג, ומ"מ היו מקיימי' המצות הכל בשוה. אך הענין יובן בהקדם איך קיימו האבות המצות, עד"מ מצות תפילין דכתי' בה בפ' קדש סיפור ענין יצ"מ, והלא עדיין לא הי' כלל שעבוד מצרים ואיך הניחו תפילין סיפור השעבוד והגאולה, אלא שענין מה שקיימו האבות מצות תפילין עד"מ, זה הי' ע"י הכנה שעשו בעצמם איזהו עובדא בהכנת איזהו דבר שע"פ כוונתו רומז למצות תפילין ועד"ז כל המצוות כולם. ונמצא לפ"ז יובן שענין הכנתם א"א להיות בשוה בכולם להיות כי אברהם הי' מרכבה למדת החסד וכמ"ש בס' הפרד"ס בשם ספר הבהיר אמרה מדת החסד כל ימי היות אברהם בארץ לא הוצרכתי לעשות מלאכתי שהרי אברם עומד ומשמש במקומי, ויצחק הי' מרכבה למדת הפחד ויעקב למדת הת"ת, ואם כי בכ"א מבחי' חג"ת יש ע"ס, מ"מ א"א להתדמות בחי' גבורה שבחסד עד"מ לבחי' חסד שבגבורה, או ת"ת שבחסד לחסד שבת"ת, שהרי בכל מדה היא התחלקות והתגברות בחי' א' על זולתה, ואי לזאת לא הי' יכול להיות יד כולם שוה בקיום המצוות שעשו להיות כי אברהם קיים כל המצוות ע"י היותו מרכבה למדת החסד, ונמצא כי קיים מצות תפילין ע"ד שדעת נחלק לחו"ג דספי' החסד, ויצחק קיים מצות תפילין ע"ד שדעת נחלק לחו"ג בספי' הגבורה שחו"ג דגבורה אינו דומה כלל לחו"ג דחסד, וממילא הי' צ"ל ענין עשייתם באופן אחר חלוקי' זמ"ז. אמנם הנה הגורם לכ"ז להיות כי הם קיימו כ"א ע"פ סדר עבודתו מלמטלמ"ע לפי שורש מדרגתו ומקור חוצבה, אבל אחר שניתנה תורה הנה יד כולם שוה בין היות שורש מדריגתו מחסד או מגבורה ולכן ב"ש וב"ה עם היותם חו"ג מ"מ היו שוים בקיום המצות כו'.

בס"ד. ש"פ ויקרא פ' זכור, ל"ב.

זכור גו' עמלק

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

וכמו בהתבוננות בענין אלקי שעל ידי זה מתעורר באהבה ויראה הרי מה שמאיר מהמוחין בהמדות הוא רק אפס קצהו לבד כו', כי כל ההרחבה שבשכל היא למעלה מגילוי ברגש, **והארה מהמוחין בהכרח שיהיה בהמדות** - משהו מהמוחין חייב להיות במידות - **דאם לא כן לא יהיה התעוררות המדות (ובהארה זו שנמשכת במידות מהמוחין יש בה בהעלם האריכות שבההתבוננות כו')**, רק שהוא בבחינת מיעוט אור כו'. כלומר: אדם מתבונן בהשגה שלימה ורחבה, ואחר כך מגיע השלב שזה יורד להתגלות ברגש. הנה גם ברגש יש את המוחין, אבל המוחין הגלויים במידות הם במיעוט ביחס למוחין עצמם, ולכן נאמר שהמידה מתעוררת מה"בכן" (כלומר מהמסקנה) של ההתבוננות השכלית.

וכמו כן הוא למעלה בספירות העליונות דבבינה מאיר האור בהתרחבות, ובזעיר אנפין — המידות העליונות, רק דרך חלון בבחינת מיעוט האור כו', כיון שיחס המידות אל המוחין הוא יחס של מיעוט.

ובמלכות מאיר האור דרך נקב לבד, שהוא במיעוט גם ביחס להארה המאירה בזעיר אנפין - במידות.

ומביא הרבי נ"ע משל בנפש לגילוי במלכות דרך נקב: **וכמו על דרך משל שמגלה את המדות בדבור** — אדם

שמגלה את רגשותיו במילים וכמו כשמדבר דברי אהבה כלומר שבתוכן הדיבור עצמו ניכרת מידת האהבה, או שהאהבה היא סבת הדיבור דמצד האהבה הוא מדבר עמו, הרי הדיבור מגלה מדת האהבה שהרי השנאה היא היפך הדיבור, וכמו הביטוי ההלכתי לזה[7] איזה שונא כל שלא דיבר עמו ג' ימים כו', - משל זה הוא משל לגילוי הזעיר אנפין במלכות, שהרי הזעיר אנפין בנפש זה המידות (כמו מידת האהבה או השנאה) והדיבור שאדם מדבר הוא המשל לספירת המלכות, שעניינה גילוי החוצה ובחינת דיבור, וכשמדבר דברי אהבה או דיבור הבא בסיבת האהבה, הרי זה משל להמשכה מהזעיר אנפין למלכות.

ומכל מקום מה שהדיבור מגלה הרי זה רק הארה לבד מהמדה, לא כל עוצמת הרגש מתבטאת בדיבור, והראיה שהרי בתוקף התפעלות המדות אינו יכול לדבר כפי שרואים שאדם הנמצא בהתרגשות גדולה אינו יכול לדבר רק כשהמדה מתצמצמת יכול לדבר ומאיר בזה רק הארה לבד מהמדה כו',

וכמו כן הוא בבחינת המלכות שמאיר האור במלכות בצמצום ומיעוט בבחינת נקב לבד כו', ביחס לאור שמאיר בזעיר אנפין ולמעלה מזה בחכמה ובבינה.

וזהו ענין מעלה ומטה שבעשר ספירות דבחינת ריבוי האור הוא בחינת מעלה ומיעוט האור הוא בבחינת מטה כו', - שכמובן אין הכוונה למעלה ומטה במקום גשמי, אלא בגילוי האלוקי, שהיכן שיש הרבה אור הוא המושג "מעלה" והיכן שיש מיעוט אור הוא המושג "מטה".

ועל כן החכמה היא בבחינת מעלה לגבי הבינה מפני שבחכמה מאיר האור בריבוי יותר כו', מאשר בבינה ולכן נקראת "מעלה" לגביה, וכן המוחין הן בבחינת מעלה לגבי המדות כו'. כיון שבמוחין מאיר אור נעלה יותר מהאור המאיר במידות.

אבל יש מצב שיש אמנם הבדלי דרגות בין הספירות, אבל אין בזה "מעלה ומטה", כאשר האור והגילוי הוא בשוה בכל הספירות - כאשר גם המוחין וגם המידות וגם כוחות המעשה מכילים את אותה עוצמה של אור עם היות שהן מחולקים במדריגתן בעצם שזו דרגת המוחין וזו דרגת המידות וכו' (והוא ענין ראש – מוחין, וסוף - מלכות כו') אין זה בבחינת מעלה ומטה כו', - שכיון שהמעלה והמטה הוא מחמת השוני בכלים, וממילא השוני בגילוי האור, הנה אם מכילים כולם אותה עוצמה של אור, אין בהם מעלה ומטה.

וכמו דוגמא להתרחשות מצב זה בהתגלות כחות עצמיים כלומר כוחות המגיעים מעצם הנפש ממש, הגם שהמוחין בעצם הן במדריגה עליונה מהמדות, הנה זה הוא בדרך כלל, אך מכל מקום מאחר שאור הנפש מאיר בהם בשוה אין זה בבחינת מעלה ומטה כו', וכמו אדם שמרגיש שהרגש שלו קולט את המציאות באותה עוצמה של שכל, הרי כיון שמתגלית עצמיות הנפש, הנה אז האור אינו נמדד לפי ערך הכלי וממילא האור נמצא בכל הכוחות בשוה.

ובגילוי האלוקי זהו האור שלמעלה מסדר ההשתלשלות. כלומר כאשר מתגלה אור של סדר השתלשלות, הרי האור מתגלה לפי ערך הכלי, וכלי זך מכיל אור רב וכלי מגושם מכיל אור מועט, אבל כאשר מתגלה אור שלמעלה מסדר השתלשלות, האור מאיר בכל הספירות בשווה.

וכמו כן הוא בהדוגמא למעלה כמו בעולם התהו שהתגלה שם אור מקיף שלא היה בבחינת מעלה ומטה כו' כלומר לא היה שם סדר והדרגה שהמוחין מעל המידות וכו' וכמו שכתוב במקום אחר.

קיצור.

והנה מעלה ומטה הוא ענין ריבוי ומיעוט (וסיבתם הוא הקירוב והריחוק) דריבוי האור והגילוי הוא בחינת מעלה, והעלם ומיעוט האור הוא בחינת מטה,

ועל כן החכמה היא בחינת מעלה מפני ריבוי האור, וכמו בנקודת ההשכלה שהאור בריבוי ובהשגה מתמעט ומתעלם האור, ומכל מקום הוא בהתרחבות, ובמדות מתמעט יותר וכמו בפסק דין וכמו במשנה שכל האריכות הוא בהעלם, ובדבור גם המדות הן בהעלם.

וכחות עצמיים שהאור בהם בשוה הגם שהן בבחינת ראש וסוף, אינם בבחינת מעלה ומטה, וכן הוא בספירות דתהו.

שבת פרשת מטות מסעי תער"ב

7. ראה תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ג, הלכה ז.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תרצ"ט

צ"ל התבוננות ב"מי" ש"ברא אלה", "מי" שאמר והיה העולם נותן כח לנבראים. "מי" ירפא לך – ע"י התשובה מרפא את האברים שנפגמו. כחות פנימיים – עבודה בכח עצמו. טהרת כחות מקיפים – מלמעלה. ביוהכ"פ – הכפרה באה מלמעלה משם הוי', ולכן לא נאמר מי המכפר.

דְּהִנֵּה כְּתִיב[19] "מִי יִרְפָּא לָךְ", וְהַיְנוּ דִּבְחִינַת וּמַדְרֵגַת "מִי", הוּא יִרְפָּא לָךְ, דִּכְתִיב[20] "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּ"ה", דְּאֵלֶּה בְּגִימַטְרִיָּא ל"ו, וְהֵם הַשִּׁשָּׁה מִדּוֹת בְּמִלּוּאָם כְּשֶׁהֵם כְּלוּלִים מִו', וּ"מִי" הוּא סְפִירַת בִּינָה, שֶׁהִיא אֵם הַבָּנִים, דְּ"שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם" רָאשֵׁי תֵבוֹת "שְׁמַע", שֶׁהוּא הֶבְנָה וְהַשָּׂגָה, דְּצָרִיכִים לְהָבִין וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּמִי בָּרָא אֵלֶּה, דְּפֵרוּשׁ בָּרָא לְשׁוֹן בְּרִיאוּת, כְּמוֹ שֶׁבַע שְׁבָלִים הַבְּרִיאוֹת[21], שֶׁהוּא לְשׁוֹן חוֹזֶק, בִּלְשׁוֹן אִידִישׁ גֵּזוּנְטְקֵייט, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם", שֶׁהֵם חֲזָקִים כְּיוֹם הִבָּרְאָם, וְהַכֹּחַ עַל זֶה הוּא מִבְּחִינַת "מִי", דְּזֶהוּ פֵּרוּשׁ "מִי בָּרָא אֵלֶּה", וְהַיְנוּ דְּמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם הוּא יִתְבָּרֵךְ הַנּוֹתֵן כֹּחַ לְ"אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ" שֶׁיִּהְיוּ חֲזָקִים גַּם עַתָּה כְּיוֹם הִבָּרְאָם. וְהִנֵּה אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁיִּהְיֶה חַי לְעוֹלָם, וְרַק עַל יְדֵי חֵטְא עֵץ הַדַּעַת נִקְנְסָה עָלָיו שֶׁיִּחְיֶה בִּזְמַן מֻגְבָּל, וְאִם חַס וְשָׁלוֹם יֵאֵרַע לְאָדָם אֵיזֶה חֹלִי, הִנֵּה יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בִּרְפוּאָה, וְזֶהוּ "מִי יִרְפָּא לָךְ", וְכֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, דְּהַנְּשָׁמָה הִיא נִצְחִית וְיָרְדָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לְצֹרֶךְ עֲלִיָּתָהּ, וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם פּוֹגֵם בְּאֵיזֶה מִצְוָה, הִנֵּה יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, וְהִנֵּה כֹּחוֹת הָאָדָם הֵם פְּנִימִיִּים וּמַקִּיפִים, דַּעֲבוֹדַת הַטָּהֲרָה בִּפְנִימִיִּים הוּא בְּכֹחַ הָאָדָם בְּעַצְמוֹ, וְטָהֲרַת הַמַּקִּיפִים* וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בִּטְרוּנְיָא עִם בִּרְיוֹתָיו[22], הִנֵּה טָהֲרַת כֹּחוֹת פְּנִימִיִּים צָרִיךְ הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לְטַהֵר, דְּזֶה "מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ" בְּעַצְמְכֶם, וְטָהֲרַת הַמַּקִּיפִים הוּא מִלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ הַסֵּדֶר דְּג' פְּסוּקִים "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה וְגוֹ' מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ" וְגוֹ', דְּזֶהוּ עַל יְדֵי הַקְדָּמַת הַחֶשְׁבּוֹן צֶדֶק בָּאֱלוּל, וְעַל יְדֵי כִּבּוּס הַכֹּחוֹת בִּדְמָעוֹת בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, וְעַל יְדֵי הַקַּבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דְּקִרּוּב הַמָּאוֹר לְהַנִּיצוֹץ בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, הִנֵּה אָז בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים דַּעֲבוֹדָתוֹ הוּא לְטַהֵר עַצְמוֹ מִכָּל חַטֹּאתָיו שֶׁהוּא לְשׁוֹן נִקָּיוֹן, הִנֵּה אָז נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם", וְלֹא נֶאֱמַר מִי הַמְכַפֵּר, לִהְיוֹת כִּי הַכַּפָּרָה הוּא מִלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ', וְהוּא דְּלָא אִתְרַמִּיז[יב] בְּשׁוּם אוֹת וָקוֹץ, וְהוּא עַצְמוּת אֵין סוֹף, לָכֵן לֹא נֶאֱמַר מִי הוּא הַמְכַפֵּר, וּמִשֵּׁם הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ רֹב טוּב לְכָל יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַשָּׁנָה בְּטוֹב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

מוצאי יום כיפור [תר]צ"ט

*) כן הוא בההעתקה, וכנראה חסר.

19) איכה ב, יג.
20) ישעי"ה מ, כו.
21) בראשית מא, ז.
22) עבודה זרה ג, א.

יב. (דרגא כזו) שלא נרמז.

לקוטי דיבורים

השעה היתה בערך תחילת שעה שלישית בלילה, נכנסנו הביתה, והנה ב"המנין" רואה אני "תמונה ראשונה", הרבנית הזקנה שליט"א עומדת על ספסל אצל ארון הקודש גופה כפוף ראשה חצי גופה שקוע בארון, צועקת במר נפשה בקול גבוה: ריבונו של עולם, הלא על תורתך ועבודתך נתפס בני יקירי יחידי, עזריני אלקי ישענו והצילו מיד זדים, יהיה אלקנו עמו כאשר הי' עם אבותיו הק', ו"בטח" אל

תעזביני ואל תטשיני. בחנתי לאמר לה דברי ניחומים וכי "די ומספיק". יראתי מבריאותה וחולשתה, אך מקולותה, אין קולי נשמע לה, עזבתי אותה, הלכתי הלאה, להתראות עם הגברים, והעיקר חפצתי לידע את שלום הרבנית הצעירה בידעי כי חלושה היא מאד, ישלח לה ה' רפו"ש. את פתח הקאבינעט הסגור תמיד מצאתי פתוח במלואו, ורושם גדול עשה בי בראותי פתוח וההפקר לכל הרוצה להכנס בו, חילול הקודש, חורבן היכל ד', נראה הי' לי, העלם והסתרה, אורים ותומים, נרגש הי' בנפשי, ההיכל הזה אשר לפתחו עמדנו שעות ארוכות לזכות ולכנס, ולאו כל אדם זוכה לזה, ועתה אהה? עזוב הוא ביד כל אדם, וכל הרוצה ליטול את ד' יבוא ויטול, הקודש מחולל ואפתחא דגן עדן ממשמשין יד כל אדם ואין מוחה, הרגע הראשון אשר בה נכנסתי להיכלו אחר האסון, לעולם לא אשכח, ובעל כרחה עמוד נכנסתי להקאבינעט והנה רואה אני "תמונה שניה" חתנו הרש"ג שליט"א עם האברך נתן שי' גוארי' בן ידידנו המנוח החסיד רש"ג ע"ה עומדים ובוכים בדמעות שליש אצל שולחנו הטהור של רבינו שליט"א, תבותיו של השולחן כולם פתוחים ויוצאים חוצה לו. מכתבים שונים אין קץ עם הרבה ניירות, כתבים הפוכים מבולבלים מסוכסכים בלי שום סדר ומשטר מונחים בתוכם ועל השולחן - ממעל לו - ומתחתו, וגם על הרצפה לרוב מושלכים ומתגוללים "חורבן" "הריסה" "מהפכה" לנגד עיני, והם בראותם אותי נתעוררו הכאבים אצלם, וביחוד פעלה כניסתי על לבו של חתנו שליט"א, נתפוצצה לבו המלאה יגון וצער ואנחה, וקול שאון נפרצה מתוכה, ויזעק זעקה גדולה ומרה, בלי אומר ובלי דברים, בשעה הראשונה נאלמתי דומיה לא יכולתי לפתוח את פי, לדבר בדברים אתם, מביטים עלי הם בדומיה מעציבה יגוני וגם חמלה, ואנכי עומד לפניהם כאבן דומם, החשתי וכאבי נעכר, ואין ביכולת אחד מאתנו לפתוח את פיו, שעה ארוכה עברה בינינו במצב נבהל כזה, הם מפשפשין ובודקין בין הניירות הנשארים אחר החיפוש, ביראה ופחד פן השאירו מהפסול להם, ויבואו חלילה עוד הפעם.

ממשמשים ומסתכלים בהמכתבים, ויבררו לסדר את הכשר אחד לאחד, ולבער את האסור ואת המוטל בספק, ובין כל אלה הניירים הרבים בא לידם נייר קטן נכתב בעופרת בגכי"ק של רבינו שליט"א, ע"ד אמירת תהלים בכל המנינים דכל המדינה אשר הלאה העתקם מלה במלה, זמן כתיבתה לא נרשם /שאלתיו, בקאסטראמא, מתי נכתבה? ולא נעניתי/.

מכתב (ב) רא"ח אלטהויז

אגרות קודש

[שלהי סיון תרפ"ג]

מוה"ר יהודא ליב שי'

שלום וברכה

ידידינו אנ"ש שי' אשר בסביבות מחנם, וכן במקום דודו רמ"מ שי' (אחי אביו שי') ובמקום ר' אנשיל שי' אראנאויטש והסמוכים אליהם, רעבים גם צמאים לדעת ולשמוע כאשר היו רגילים מאז ומקדם, וגם אוהבם האמיתי חפץ לדעת משלומם הט' ומכל הנעשה עמהם לטובה ולברכה. ומרוב הטלטולים נאבדו האדרעסין אליהם, ובטח מהם אשר שינו מקום מושבם, וידידם אינו יודע על בירור, וחפץ מאד מאד לענג רוחם בקירוב הדעת בהודעת שלום וברכה, אשר ע"כ מעמ[י]ס עליך כי תקח על עצמך לבוא אתם בכתובים ולדעת משלומם ומהנעשה אתם, וכן להשתדל לסדר אשר יהי' משפיע נוסע אליהם, או מי מהתמימים שי' אשר בשם יקחו חלק בזה. והשי"ת יהי' בעזרו ובגלל התעסקותו זאת יזכה בחתנא טבא בקרוב ויראה רוב נחת בכל אשר לו ברו"ג.

והי' ברכה ושלום כאו"נ והדו"ש.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת לך לך

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ
וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה
שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה: ג וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ
אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: (לוי) ד וַיֵּלֶךְ
אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט
וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ
מֵחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט
בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה
כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן: ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ
עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז
בָּאָרֶץ: (ישראל) ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר
לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו: ח וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה
מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי
מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה: ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה: פ
י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר
שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב
לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא
יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ: יב וְהָיָה כִּי־
יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ
אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ: יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן
יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 59)

וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' (יב, ח)

שֶׁהָיָה קוֹרֵא בְּקוֹל גָּדוֹל . . אֶת שֵׁם ה', מוֹדִיעַ אוֹתוֹ וֶאֱלִקוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם (רמב"ן)

אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִמְשִׁיךְ לְפַרְסֵם אֶת הָאֱמוּנָה בַּה' גַּם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אֶלָּא שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן עָשָׂה זֹאת בְּאֹפֶן שֶׁבְּאֵין־עֲרוּךְ לַעֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת. שֶׁכֵּן, בִּהְיוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ עָסַק בַּעֲבֹדָה זוֹ מִצַּד הַבָּנָה שֶׁלּוֹ וְהַכָּרָה שֶׁלּוֹ (בִּלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: "וְהֵבִין קַו הַצֶּדֶק מִתְּבוּנָתוֹ הַנְּכוֹנָה"), וְאִלּוּ לְאַחַר הַצִּוּוּי "לֶךְ לְךָ" הָפַךְ לִהְיוֹת שְׁלִיחַ ה', הַפּוֹעֵל מִצַּד צִוּוּי הַבּוֹרֵא.

שני ד וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים
אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: ט וַיִּרְאוּ אֹתָהּ
שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה: ט וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ
וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת
וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים: י וַיְנַגַּע יְהוָה | אֶת־פַּרְעֹה
נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת
אַבְרָם: יא וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא:
יב לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ: ב וַיְצַו עָלָיו
פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: **יג** א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא
וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה:
ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב:
ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין
הָעָי: ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם
בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 64)

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה (יב, י)

יְצִיאָתוֹ מִן הָאָרֶץ . . מִפְּנֵי הָרָעָב, עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא (רמב"ן)

אֵין הַכַּוָּנָה לְחֵטְא מַמָּשׁ, שֶׁחֲרֵי אַבְרָהָם "עָשָׂה יֵצֶר הָרַע טוֹב" (ירושלמי ברכות ט, ה), וְלֹא הָיָה לוֹ כְּלָל יֵצֶר הָרַע (וְכָל אֲבְרֵיהֶם שֶׁל הָאָבוֹת הָיוּ בִּבְחִינַת 'מֶרְכָּבָה' כָּל יְמֵיהֶם). אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְחֵטְא מִלְּשׁוֹן חִסָּרוֹן (כְּמוֹ וְהָיוּ אֲנִי וּשְׁלֹמֹה בְּנִי חַטָּאִים), הַיְנוּ שֶׁגָּרַם חִסָּרוֹן בְּהַמְכָּסַת וְגִלּוּי אוֹר אֱלֹקִי. וּבְדֵרֶגֶמַת מְעוּט הָאוֹר בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּכָל דַּרְגָּה יֵשׁ מְעוּט אוֹר בְּיַחַס לַדַּרְגָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה.

שלישי ה וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־
וּבָקָר וְאֹהָלִים: ו וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו: ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי

מִקִּנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ:
ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים
אֲנָחְנוּ: ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי
אִם־הַשְּׂמֹאל וְאִימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה:
י וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן
כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי | שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם
וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה
צֹעַר: יא וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֶת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע
לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו: יב אַבְרָם
יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל
עַד־סְדֹם: יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה
מְאֹד: יד וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־
לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה:
טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ
אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם: טז וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר | אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת
אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה: יז קוּם הִתְהַלֵּךְ
בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה: יח וַיֶּאֱהַל
אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן
וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ז׳ חשון תשמ״ה)

וְגַם לְלוֹט הַהוֹלֵךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֹאן וּבָקָר וְאֹהָלִים (יג, ה)

מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, בָּתַר מָרֵי נִכְסֵי צִיבֵּי מְשׁוֹךְ (הִתְחַבֵּר לְבַעַל נְכָסִים וְיִיטַב גַּם לְךָ).. דִּכְתִיב וְגַם לְלוֹט וְגוֹ׳ (ב״ק צג, א)

חֲזֵי אוֹמֵר, שֶׁהַשְׁפָּעָתוֹ הַחִיּוּבִית שֶׁל שָׁכֵן טוֹב (וּלְאִידָךְ, הַשְׁפָּעָתוֹ הַשְׁלִילִית שֶׁל שָׁכֵן רַע) הִיא דָּבָר שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ, עַד שֶׁאֲפִלּוּ סְתָם ״אִינְשֵׁי״, אֵינָם יְהוּדִים, מַכִּירִים בָּהּ. וְהַשְׁפָּעָה זוֹ חֲזָקָה עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁאַף שֶׁהָיְתָה כָּאן שְׁכֵנוּת אֲרָעִית בִּלְבַד, הֲלִיכָה יַחַד בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא שְׁכֵנוּת שֶׁל קֶבַע - הֵבִיאָה שְׁכֵנוּת זוֹ הֵן בְּרָכָה לְלוֹט, רִבּוּי נְכָסִים, וְהֵן הֶעְדֵּר גִּלּוּי הַשְׁכִינָה לְאַבְרָם (רש״י פסוק יד).

רביעי **יד** א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ
מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ
גּוֹיִם: ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם
וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב | מֶלֶךְ אַדְמָה
וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִם כתיב צביים קרי וּמֶלֶךְ בֶּלַע
הִיא־צֹעַר: ג כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים
הוּא יָם הַמֶּלַח: ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ
אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ:
ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם
וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם:
ו וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר
עַל־הַמִּדְבָּר: ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא
קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־
הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר: ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם
וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ כתיב צביים
קרי צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם
מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים: ט אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ
עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר
וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־
הַחֲמִשָּׁה: י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר
וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים
הָרָה נָּסוּ: יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה
וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ: יב וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־
רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם:
יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן
בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר
וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם: יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי
נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה
עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן: טו וַיֵּחָלֵק
עֲלֵיהֶם | לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם
עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק: טז וַיָּשֶׁב אֵת

כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם֩ אֶת־לוֹט אָחִ֨יו וּרְכֻשׁוֹ֙ הֵשִׁ֔יב וְגַ֥ם
אֶת־הַנָּשִׁ֖ים וְאֶת־הָעָֽם׃ יז וַיֵּצֵ֣א מֶֽלֶךְ־סְדֹם֮
לִקְרָאתוֹ֒ אַֽחֲרֵ֣י שׁוּבוֹ֙ מֵֽהַכּוֹת֙ אֶת־כְּדָרְלָעֹ֔מֶר
וְאֶת־הַמְּלָכִ֖ים אֲשֶׁ֣ר אִתּ֑וֹ אֶל־עֵ֣מֶק שָׁוֵ֔ה הוּא
עֵ֥מֶק הַמֶּֽלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶ֨דֶק֙ מֶֽלֶךְ שָׁלֵ֔ם הוֹצִ֖יא
לֶ֣חֶם וָיָ֑יִן וְה֥וּא כֹהֵ֖ן לְאֵ֣ל עֶלְיֽוֹן׃ יט וַיְבָרֲכֵ֖הוּ
וַיֹּאמַ֑ר בָּר֖וּךְ אַבְרָם֙ לְאֵ֣ל עֶלְי֔וֹן קֹנֵ֖ה שָׁמַ֥יִם
וָאָֽרֶץ׃ כ וּבָרוּךְ֙ אֵ֣ל עֶלְי֔וֹן אֲשֶׁר־מִגֵּ֥ן צָרֶ֖יךָ בְּיָדֶ֑ךָ
וַיִּתֶּן־ל֥וֹ מַֽעֲשֵׂ֖ר מִכֹּֽל׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יז)

וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם (יד, יג)

זֶה עוֹג . . וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה (רש״י)

בְּמִדְרַשׁ רַבָּה נֶאֱמַר: וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עוֹג, שֶׁבָּא וּמָצָא אֶת אַבְרָם יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּמִצְוַת עֲגוֹת וְכוּ׳. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁכַּאֲשֶׁר רָאָה עוֹג שֶׁאַבְרָהָם עוֹסֵק בְּמִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה, מֵיכְלָא דִּמְהֵמְנוּתָא, אֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, הֵבִין שֶׁבְּוַדַּאי יֵצֵא לַמִּלְחָמָה כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת לוֹט מִתּוֹךְ מְסִירוּת נֶפֶשׁ, דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם מִצַּד הַשֵּׂכֶל.

חמישי כא וַיֹּ֥אמֶר מֶֽלֶךְ־סְדֹ֖ם אֶל־אַבְרָ֑ם תֶּן־לִ֣י
הַנֶּ֔פֶשׁ וְהָרְכֻ֖שׁ קַח־לָֽךְ׃ כב וַיֹּ֥אמֶר אַבְרָ֖ם אֶל־
מֶ֣לֶךְ סְדֹ֑ם הֲרִמֹ֙תִי יָדִ֤י אֶל־יְהוָה֙ אֵ֣ל עֶלְי֔וֹן קֹנֵ֖ה
שָׁמַ֥יִם וָאָֽרֶץ׃ כג אִם־מִחוּט֙ וְעַ֣ד שְׂרוֹךְ־נַ֔עַל
וְאִם־אֶקַּ֖ח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָ֑ךְ וְלֹ֣א תֹאמַ֔ר אֲנִ֖י
הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָֽם׃ כד בִּלְעָדַ֗י רַ֤ק אֲשֶׁ֣ר אָכְל֣וּ
הַנְּעָרִ֔ים וְחֵ֖לֶק הָאֲנָשִׁ֔ים אֲשֶׁ֥ר הָלְכ֖וּ אִתִּ֑י עָנֵר֙
אֶשְׁכֹּ֣ל וּמַמְרֵ֔א הֵ֖ם יִקְח֥וּ חֶלְקָֽם׃ ס
טו א אַחַ֣ר ׀ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה הָיָ֤ה דְבַר־יְהוָה֙
אֶל־אַבְרָ֔ם בַּמַּחֲזֶ֖ה לֵאמֹ֑ר אַל־תִּירָ֣א אַבְרָ֗ם אָנֹכִי֙
מָגֵ֣ן לָ֔ךְ שְׂכָרְךָ֖ הַרְבֵּ֥ה מְאֹֽד׃ ב וַיֹּ֥אמֶר אַבְרָ֗ם
אֲדֹנָ֤י יֱהוִה֙ מַה־תִּתֶּן־לִ֔י וְאָנֹכִ֖י הוֹלֵ֣ךְ עֲרִירִ֑י
וּבֶן־מֶ֣שֶׁק בֵּיתִ֔י הוּא דַּמֶּ֖שֶׂק אֱלִיעֶֽזֶר׃ ג וַיֹּ֣אמֶר
אַבְרָ֔ם הֵ֥ן לִ֔י לֹ֥א נָתַ֖תָּה זָ֑רַע וְהִנֵּ֥ה בֶן־בֵּיתִ֖י
יוֹרֵ֥שׁ אֹתִֽי׃ ד וְהִנֵּ֨ה דְבַר־יְהוָ֤ה אֵלָיו֙ לֵאמֹ֔ר לֹ֥א
יִירָשְׁךָ֖ זֶ֑ה כִּי־אִם֙ אֲשֶׁ֣ר יֵצֵ֣א מִמֵּעֶ֔יךָ הוּא
יִירָשֶֽׁךָ׃ ה וַיּוֹצֵ֨א אֹת֜וֹ הַח֗וּצָה וַיֹּ֨אמֶר֙ הַבֶּט־נָ֣א
הַשָּׁמַ֔יְמָה וּסְפֹר֙ הַכּוֹכָבִ֔ים אִם־תּוּכַ֖ל לִסְפֹּ֣ר
אֹתָ֑ם וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ כֹּ֥ה יִהְיֶ֖ה זַרְעֶֽךָ׃ ו וְהֶאֱמִ֖ן בַּיהוָ֑ה
וַיַּחְשְׁבֶ֥הָ לּ֖וֹ צְדָקָֽה׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 54)

שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד (טו, א)

וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר, שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צִדְקוּתִי (רש״י)

כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (תְּשׁוּבָה י, ב) ״אַבְרָהָם אָבִינוּ . . לֹא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה״. וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ אֵפוֹא דָּאַג עַל קִבּוּל שְׂכָרוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהִיא הַנּוֹתֶנֶת: דַּוְקָא לִהְיוֹתוֹ עוֹבֵד ה׳ מֵאַהֲבָה, לֹא רָאָה אֶת קַבָּלַת הַשָּׂכָר כְּדָבָר אִישִׁי, אֶלָּא כְּחֵלֶק שֶׁל עֲבוֹדַת ה׳, הַיְנוּ קִדּוּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם: כֻּלָּם רוֹאִים, שֶׁמִּי שֶׁעוֹבֵד אֶת ה׳ מְקַבֵּל עֹשֶׁר וְכָבוֹד.

ששי ז וַיֹּ֤אמֶר אֵלָ֑יו אֲנִ֣י יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֥ר הוֹצֵאתִ֖יךָ
מֵא֣וּר כַּשְׂדִּ֔ים לָ֥תֶת לְךָ֛ אֶת־הָאָ֥רֶץ הַזֹּ֖את
לְרִשְׁתָּֽהּ׃ ח וַיֹּאמַ֑ר אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֔ה בַּמָּ֥ה אֵדַ֖ע כִּ֥י
אִירָשֶֽׁנָּה׃ ט וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו קְחָ֥ה לִי֙ עֶגְלָ֣ה מְשֻׁלֶּ֔שֶׁת
וְעֵ֥ז מְשֻׁלֶּ֖שֶׁת וְאַ֣יִל מְשֻׁלָּ֑שׁ וְת֖וֹר וְגוֹזָֽל׃ י וַיִּקַּח־ל֣וֹ
אֶת־כָּל־אֵ֗לֶּה וַיְבַתֵּ֤ר אֹתָם֙ בַּתָּ֔וֶךְ וַיִּתֵּ֥ן אִישׁ־
בִּתְר֖וֹ לִקְרַ֥את רֵעֵ֑הוּ וְאֶת־הַצִּפֹּ֖ר לֹ֥א בָתָֽר׃
יא וַיֵּ֥רֶד הָעַ֖יִט עַל־הַפְּגָרִ֑ים וַיַּשֵּׁ֥ב אֹתָ֖ם אַבְרָֽם׃
יב וַיְהִ֤י הַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ לָב֔וֹא וְתַרְדֵּמָ֖ה נָפְלָ֣ה עַל־אַבְרָ֑ם
וְהִנֵּ֥ה אֵימָ֛ה חֲשֵׁכָ֥ה גְדֹלָ֖ה נֹפֶ֥לֶת עָלָֽיו׃ יג וַיֹּ֣אמֶר
לְאַבְרָ֗ם יָדֹ֨עַ תֵּדַ֜ע כִּי־גֵ֣ר ׀ יִהְיֶ֣ה זַרְעֲךָ֗ בְּאֶ֙רֶץ֙ לֹ֣א
לָהֶ֔ם וַעֲבָד֖וּם וְעִנּ֣וּ אֹתָ֑ם אַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָֽה׃
יד וְגַ֧ם אֶת־הַגּ֛וֹי אֲשֶׁ֥ר יַעֲבֹ֖דוּ דָּ֣ן אָנֹ֑כִי וְאַחֲרֵי־כֵ֥ן
יֵצְא֖וּ בִּרְכֻ֥שׁ גָּדֽוֹל׃ טו וְאַתָּ֛ה תָּב֥וֹא אֶל־אֲבֹתֶ֖יךָ
בְּשָׁל֑וֹם תִּקָּבֵ֖ר בְּשֵׂיבָ֥ה טוֹבָֽה׃ טז וְד֥וֹר רְבִיעִ֖י
יָשׁ֣וּבוּ הֵ֑נָּה כִּ֣י לֹא־שָׁלֵ֛ם עֲוֹ֥ן הָאֱמֹרִ֖י עַד־הֵנָּֽה׃
יז וַיְהִ֤י הַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ בָּ֔אָה וַעֲלָטָ֖ה הָיָ֑ה וְהִנֵּ֨ה תַנּ֤וּר עָשָׁן֙
וְלַפִּ֣יד אֵ֔שׁ אֲשֶׁ֥ר עָבַ֔ר בֵּ֖ין הַגְּזָרִ֥ים הָאֵלֶּֽה׃ יח בַּיּ֣וֹם
הַה֗וּא כָּרַ֧ת יְהוָ֛ה אֶת־אַבְרָ֖ם בְּרִ֣ית לֵאמֹ֑ר לְזַרְעֲךָ֗
נָתַ֙תִּי֙ אֶת־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את מִנְּהַ֣ר מִצְרַ֔יִם עַד־הַנָּהָ֥ר

הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת
הַקַּדְמֹנִי: כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־
הָרְפָאִים: כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: **ס טז** א וְשָׂרַי אֵשֶׁת
אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ
הָגָר: ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי
יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה
מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי: ג וַתִּקַּח שָׂרַי
אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ
עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן
אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה: ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר
וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:
ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל
בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: ו וַיֹּאמֶר אַבְרָם
אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב
בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ: ז וַיִּמְצָאָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן
בְּדֶרֶךְ שׁוּר: ח וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה
בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי
אָנֹכִי בֹרַחַת: ט וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי
אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ: י וַיֹּאמֶר לָהּ
מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר
מֵרֹב: יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנֵּךְ הָרָה
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה
אֶל־עָנְיֵךְ: יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד
כֹּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן: יג וַתִּקְרָא שֵׁם־
יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם
הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי: יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר
בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד: טו וַתֵּלֶד
הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־
יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל: טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל
לְאַבְרָם: **ס יז** א וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה
וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲנִי־אֵל שַׁדָּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים:
ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אֹתְךָ בִּמְאֹד
מְאֹד: ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים
לֵאמֹר: ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאָב הֲמוֹן
גּוֹיִם: ה וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה
שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ:
ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם
וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כו)

הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר (יז, י)

מִצְוַת מִילָה, הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוָּה הַיְּהוּדִי הָרִאשׁוֹן, מוֹרָה עַל כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת. א. רִשּׁוּמָהּ נִכָּר בַּגּוּף. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא שֶׁאֵין רֹשֶׁם זֶה נִרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר. ב. יֵשׁ בָּהּ גַּם תּוֹעֶלֶת גַּשְׁמִית, אֲבָל הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ לַתּוֹעֶלֶת הָרוּחָנִית. וְאַף בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ תּוֹעֶלֶת בְּחַיֵּי הַגּוּף, אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת בְּחַיֵּי הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ יוֹתֵר. ג. הַתִּינוֹק בּוֹכֶה וְצוֹעֵק מִפְּנֵי הֶעְדֵּר שִׂכְלוֹ, וּכְשֶׁיִּגְדַּל - יָבִין. כְּמוֹ כֵן, הַצּוֹעֵק עַל הַטַּרַח וְהַהֶפְסֵד שֶׁבְּקִיּוּם מִצְוָה, הֲרֵי זֶה רַק מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַשֵּׂכֶל.

שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ
לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ: ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֶת | אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן
לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר
אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם: י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר: יא וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם
וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: יב וּבֶן־שְׁמֹנַת
יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת
וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכָּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ
הוּא: יג הִמּוֹל | יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ
וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם: יד וְעָרֵל |
זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה

הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפֵר: ס
טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־
תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: טז וּבֵרַכְתִּי
אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה
לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ: יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם
עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה
יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד:
יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל
יִחְיֶה לְפָנֶיךָ: יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה
אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק
וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ
אַחֲרָיו: כ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה | בֵּרַכְתִּי
אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד
שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל:
כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ
שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת: כב וַיְכַל
לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם: כג וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ
וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית
אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: כד וְאַבְרָהָם
בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:
כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ
אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל
אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד
בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ:

פפפ קכ"ו פסוקים נמל"ו סימן מכנדב"י סימן

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיַּצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כד וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ
בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי
בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ
אִתּוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יח)

וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית, וּשְׁמָהּ הָגָר (טז, א)

מִצְרִית - רוֹמֵז לְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁכֻּלָּם בִּגְבוּל וּבְמֵיצַר. הָגָר - עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הֵם בְּדֶרֶךְ אֲרַעִי וְגֵרוּת בִּלְבַד, כְּמַאֲמַר רַז"ל הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדּוֹר, שֶׁאֵין דָּרִים בּוֹ.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת לך לך לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מ־מא

מ כז **לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר:** כח **הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ:** כט **נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה:** ל **וְיֵעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ:** לא **וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:** **מא** א **הַחֲרִישוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה:** ב **מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן**

עטרת מרים

כז לָמָּה תֹאמַר עַמִּי **יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל** בְּגָלוּת **כִּי נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה** כִּי הָעֵלִים עֵינָיו מִכָּל מַה שֶׁעֲבַדְנוּהוּ **וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר** וְגַם הֶעֱבִיר מִלְּפָנָיו מִשְׁפַּט הַגְּמוּל הַטּוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לְשַׁלֵּם לַאֲבוֹתָיו וְלָנוּ: **כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ** הֲלֹא תוּכַל לְהַשְׂכִּיל מִדַּעְתְּךָ **אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ** מִמְּלַמֵּד וּמוֹרֶה **אֱלֹהֵי עוֹלָם** | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ כָּזֶה וְחָכְמָה כָּזוֹ הוּא יוֹדֵעַ הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְלָמָּה הוּא מְאַחֵר טוֹבָתָם, אֶלָּא כְּדֵי לְכַלּוֹת אֶת הַפֶּשַׁע וּלְהָסִיר אֶת הַחֲטָאת עַל יְדֵי הַיִּסּוּרִין: **כט** בָּאוּ הַזְּמַן אֲשֶׁר נֹתֵן לַיָּעֵף לְיִשְׂרָאֵל כֹּחַ וּלְיֵעָפִים וּנְגֵעִים וּלְאֵין אוֹנִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּגָלוּת עָצְמָה יַרְבֶּה: **ל** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁמּוֹסִיפִים כֹּחַ בְּכָל יוֹם וּבְכָל זֹאת **וְיֵעֲפוּ** כְּמוֹ **נְעָרִים וְיִגָּעוּ** וְיִפָּסֵק כֹּחָם **וּבַחוּרִים** וְרִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם שְׁלֵמִים בְּכֹחָם כְּבַחוּרִים, גַּם לֹא יוֹעִיל לָהֶם כֹּחָם כְּשֶׁיִּרְצֶה הָאֵל, אֶלָּא **כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: לא** וְאַתֶּם **וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ חָדָשׁ** בְּכָל עֵת **יַעֲלוּ אֵבֶר** (כְּמוֹ לִיצָה) לְמַהֵר לָעוּף אֶל אַרְצָם **כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ** בְּדַרְכָּם **וְלֹא יִיעָפוּ:**

א הַחֲרִישׁוּ שִׁתְקוּ כְּדֵי לִשְׁמוֹעַ **אֵלַי** (כִּי הַמְדַבֵּר לֹא יִשְׁמַע וְלֹא יַאֲזִין) אַתֶּם יוֹשְׁבֵי **אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ יַחְדִּישוּ כֹחַ** לְהִתְאַמֵּץ בִּטְעָנוֹת אִם יוּכְלוּ לַהֲשִׁיבֵנִי, **יִגְּשׁוּ** אֵלַי לִשְׁמוֹעַ אֲמָרַי **אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו** אֲנִי וְהֵם **לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה** עַל מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים: שֶׁאֵין הִיכּוֹלֶת בְּיָדִי לְהַצִּיל אֶת עַמִּי מִיָּדָם הֲלֹא אָנֹכִי ה': **ב מִי הֵעִיר** אַבְרָהָם אָבִינוּ **מִמִّזְרָח** לְהָבִיאוֹ מֵאֲרַם שֶׁהָיָה בַּמִּזְרָח,

שי למורא

כז) לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב, עַם יִשְׂרָאֵל, בְּרֹאוֹתָם אֹרֶךְ גָּלוּתָם וְהָלֵךְ לִבָּם מִלְּהַאֲמִין בִּישׁוּעָה, אוֹמֵר לָהֶם הַנָּבִיא, אַתָּה יַעֲקֹב לָמָּה תֹאמַר כָּכָה. "יַעֲקֹב", הַכַּוָּנָה לַהֲמוֹן הָעָם, שֶׁהֵם אוֹמְרִים דִּבְרֵיהֶם בְּפַשְׁטוּת, שֶׁהוּא לְשׁוֹן "אֲמִירָה". **וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל,** "יִשְׂרָאֵל" הַכַּוָּנָה לַגְּדוֹלִים וְרָאשֵׁי הָעֵדָה, שֶׁהֵם מְדַבְּרִים דִּבְרֵיהֶם עִם הֶסְבֵּרִים וּטְעָמִים, שֶׁהוּא לְשׁוֹן "דִּבּוּר". **נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵה',** הֶעֱלִים עֵינָיו מִכָּל מַה שֶׁעֲבַדְנוּהוּ. **וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר,** הֶעֱבִיר מִלְּפָנָיו מִשְׁפַּט הַגְּמוּל הַטּוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לְשַׁלֵּם לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. **כט) וּלְאֵין אוֹנִים,** וּלְחַסְרֵי כֹּחוֹת וְתֹקֶף. **ל) וְיֵעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ,** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁמּוֹסִיפִים כֹּחַ בְּכָל יוֹם כְּמוֹ הַנְּעָרִים, חֲרֵי בְּרִצּוֹת ה' יִהְיוּ עֲיֵפִים וּיְגֵעִים וְיִפָּסֵק כֹּחָם. **וּבַחוּרִים,** רִשְׁעֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם כְּבַחוּרִים שְׁלֵמִים בְּכֹחָם, לֹא יוֹעִילֵם כֹּחָם. **וְקוֹיֵי ה' וגו',** אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְקַוִּים לַה', יַחֲלִיפוּ כֹּחַ חָדָשׁ בְּכָל עֵת. **לא) יַעֲלוּ אֵבֶר,** יְגַדְּלוּ כְּנָפַיִם. **א) הַחֲרִישׁוּ אֵלַי,** שִׁתְקוּ וְשִׁמְעוּ אֵלַי. **וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ,** יִתְקַשְּׁטוּ וְיִתְחַזְּקוּ בְּכָל גְּבוּרָתָם אוּלַי יַעַמְדוּ בַּדִּין בְּכֹחַ. **יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ,** לְאַחַר שֶׁיִּגְּשׁוּ אֵלַי לִשְׁמֹעַ אֲמָרַי, אָז אִם אִם יִמְצְאוּ מַעֲנֶה יְדַבְּרוּ. **ב) מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח,** מִי הֵעִיר אֶת אַבְרָהָם לַעֲזֹב אֶת אֶרֶץ הַמִּזְרָח וּלְמַאֵס אֶת אֱלִילֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. **צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ,** בְּכָל מְקוֹם מִדְרָךְ כַּף רַגְלוֹ הָיָה קוֹרֵא אֶת הַצֶּדֶק. **וּמְלָכִים יַרְדֹּ,** הִשְׁלִיטוֹ בְּמְלָכִים (וְהֵם כְּדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר

לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר
חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ: ג יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר
שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא: ד מִי־פָעַל
וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה
רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא: ה רָאוּ
אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ
וַיֶּאֱתָיוּן: ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו
יֹאמַר חֲזָק: ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף
מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר
לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא
יִמּוֹט: ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב
אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי:
ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ
עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: י אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי
אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ
בִּימִין צִדְקִי: יא הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן
וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ: יב תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ
יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: יג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: יד אַל־תִּירְאִי
תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ

אִתּוֹ). יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ, נָתַן אֶת חַרְבּוֹ וְעָשָׂה חֲלָלִים רַבִּים כֶּעָפָר. כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ, נָתַן אֶת קַשְׁתּוֹ וְהָיָה מַרְבֶּה הֲרוּגִים שֶׁהָיוּ נוֹפְלִים כְּקַשׁ נִדָּף. ג) יַעֲבוֹר שָׁלוֹם, יַעֲבֹר בְּשָׁלוֹם. אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא, בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר לֹא בָּא קֹדֶם לָכֵן בְּרַגְלָיו. ד) מִי פָעַל וְעָשָׂה, מִי עָשָׂה לְאַבְרָהָם אֶת הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ, מִי שֶׁהוּא קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן. ה) וַיֶּאֱתָיוּן, וּבָאוּ. כְּמוֹ "אָתָא בֹקֶר" (ישעיה כא,יב). ו) אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ, אַף שֶׁרָאוּ פִּלְאֵי ה' עִם כָּל זֶה עָזְרוּ זֶה לָזֶה לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים. ז) מַחֲלִיק פַּטִּישׁ, בָּאַחֲרוֹנָה כְּשֶׁהוּא מַכֶּה בְּנַחַת לְהַחֲלִיק אֶת הַמְּלָאכָה. הוֹלֶם פָּעַם, הוּא הַמַּתְחִיל בָּהּ כְּשֶׁהִיא גּוּשׁ מַתֶּכֶת וּמַכֶּה בְּכָל כֹּחוֹ. ט) וּמֵאֲצִילֶיהָ, מִגְּדוֹלֵי הָאָרֶץ וּמְלָכֶיהָ. י) אַל תִּשְׁתָּע, אַל תִּפְנֶה וְתָסוּר מֵעָלַי. כְּמוֹ "וְעֵינָיו הָשַׁע" (ישעיה ו,י). יא) הַנֶּחֱרִים בָּךְ, הַמִּתְגָּרִים בְּךָ. יד) תּוֹלַעַת יַעֲקֹב, עֲדַת יַעֲקֹב הַחֲלוּשָׁה כְּתוֹלַעַת וְאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בַּפֶּה, הִיא הַתְּפִלָּה. מְתֵי יִשְׂרָאֵל, אַנְשֵׁי לְלֶכֶת מִשָּׁם וְלִמְאוֹס בֶּאֱלִילֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. אוֹתוֹ שֶׁצֶּדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ מִי הוּא אֲשֶׁר יִתֵּן לְפָנָיו לִפְנֵי אַבְרָהָם גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ הִשְׁלִיט עֲלֵיהֶם (כְּדָרְלָעוֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ) יִתֵּן הֲרוּגִים כֶּעָפָר הָאָרֶץ עַל יְדֵי חַרְבּוֹ וְהִרְבָּה חֲלָלִים כְּקַשׁ נִדָּף עַל יְדֵי קַשְׁתּוֹ הֲלֹא אָנֹכִי ה': ג אַבְרָהָם יִרְדְּפֵם רָדַף אוֹתָם עִם כָּל זֶה יַעֲבוֹר שָׁלוֹם עָבַר בְּשָׁלוֹם כִּי לֹא מֵת בַּמִּלְחָמָה אֶחָד מֵאֲנָשָׁיו, אִם כִּי רְדָפָם בְּאֹרַח בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו מֵעוֹלָם לֹא יָבוֹא לֹא בָּא לְשָׁם: ד מִי הוּא שֶׁ־פָעַל וְעָשָׂה אֶת זֹאת, הֲלֹא ה' הַקֹּרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ עָשָׂהוּ קוֹדֶם שֶׁיִּהְיוּ. אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן לְכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ וְגַם וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲשֶׁר יִהְיוּ אֶהְיֶה לְעַזֵּר, הֲלֹא אֲנִי־הוּא: ה רָאוּ יוֹשְׁבֵי אִיִּים הַנֵּס שֶׁעָשִׂיתִי לְאַבְרָהָם, וְיִירָאוּ וּפָחֲדוּ, גַּם הַשּׁוֹכְנִים קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ חָרְדוּ בְּשָׁמְעָם הַנֵּס, קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן וּבָאוּ לִפְנֵי אַבְרָהָם לִשְׁאוֹל מִמֶּנּוּ מַתְּנַת חִנָּם וְלֹא בָּאוּ הצלחצה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדוֹם וכו' תֶּן לִי הַנֶּפֶשׁ וכו' (בראשית יד): ו וְעִם כָּל זֶה, אַף שֶׁרָאוּ פִּלְאֵי הָאֵל, מִכָּל מָקוֹם אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ עָזְרוּ זֶה לָזֶה לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים וּלְאָחִיו יֹאמַר כָּל אֶחָד חֲזָק בַּעֲשִׂיַּת הַפֶּסֶל: ז וַיְחַזֵּק בִּדְבָרָיו חָרָשׁ הָעֵצִים הָעוֹשֶׂה הַפֶּסֶל אֶת־צֹרֵף לִהְיוֹת זָרִיז בִּמְלֶאכֶת צִפּוּי טַסֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר יְצַפֶּנּוּ, מַחֲלִיק פַּטִּישׁ הַמַּכֶּה בְּפַטִּישׁ קָטָן לְהַחֲלִיק אֶת הַטַּסִּין אֶת־הוֹלֶם פָּעַם הָיָה מְזָרֵז אֶת הַמַּכֶּה עַל הַטַּסִּין בְּחוֹזֶק רַב בְּהַתְחָלַת הָרִדּוּד אֹמֵר לַדֶּבֶק כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּק הַטַּסִּין עַל הַפֶּסֶל יִשְׂמַח וְיֹאמַר הִנֵּה טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט לְמַעַן לֹא יִתְפָּרֵד מֵעַל הַפֶּסֶל: ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל אֵינְךָ כְּמוֹהֶם עַבְדִּי יַעֲקֹב אַתָּה אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ בְּךָ לִי לְעָם לְפִי שֶׁאַתָּה זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי אֲשֶׁר אֲהָבַנִי וּפֵירֵשׁ מֵעֲבוֹדָה זָרָה: ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ אַחֲזִיק בְּךָ לְהוֹצִיאֲךָ מֵהַגָּלוּת מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ מִגְּדוֹלֵי הָאָרֶץ קְרָאתִיךָ שֶׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּתָם וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה מֵאָז בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: י אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע אַל תָּסוּר מֵעָלַי בְּחָשְׁבְךָ אֲשֶׁר כְּבָר עֲזַבְתִּיךָ כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ כְּמֵאָז אֲנִי ה' אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ בַּיָּמִים הַקַּדְמוֹנִים. אַף־ בִּהְיוֹתְךָ בְּיַד הָאוֹיֵב תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי לֹא בִּגְמוּל כִּי אִם בִּצְדָקָה: יא בַּסּוֹף הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים הַכּוֹעֲסִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ הַמְרִיבִים עִמְּךָ: יב אֲפִילּוּ תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ הָרָבִים עִמְּךָ בְּכֹחַ, יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: יג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ אוֹחֵז יְמִינְךָ לְבַל תִּפּוֹל כִּי אֲנִי ה' הוּא הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ אֶעֱזוֹר לְךָ: יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב עֲדַת יַעֲקֹב הַחֲלוּשָׁה כְּתוֹלַעַת וְאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בְּפֶה הִיא הַתְּפִלָּה, מְתֵי אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ מֵאָז נְאֻם־יְהוָה

עטרת מרים

וְגֹאֲלֶךָ וְאֶהְיֶה גֹּאֲלֵךְ גַּם לֶעָתִיד אֲנִי קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג כְּעֵין לוּחַ עֵץ וּבְתַחְתִּיתוֹ תְּחוּבִים אֲבָנִים דַּקִּים וּבוֹ דָּשִׁים הַתְּבוּאָה חָרוּץ עָשׂוּי חֲרִיצִים וּבְקִיעוֹת בֵּין אֶבֶן לְאֶבֶן, וְהוּא חָדָשׁ לָכֵן חוֹתֵךְ הַרְבֵּה, וּבַעַל פִּיפִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּיּוֹת וְחִדּוּדִים רַבִּים תָּדוּשׁ לְהָסִיר הָרִים שָׂרֵיהֶם הַגְּדוֹלִים וְתָדֹק כּוּלָּם יִדּוֹקוּ וְיִכְלוּ, וּגְבָעוֹת וְעַבְדֵיהֶם כַּמֹּץ כִּפְסוֹלֶת הַתְּבוּאָה תָּשִׂים עַל יְדֵי הֶחָרוּץ שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל: טז אַתָּה תִּזְרֵם תְּפַזְּרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל: תִּתְפָּאֵר בְּעַצְמְךָ בְּמַה שֶּׁתָּלִיתָ בִּטְחוֹנְךָ בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

שי למורא

יִשְׂרָאֵל. טו) מוֹרַג חָרוּץ, הוּא כְּלִי כָּבֵד, עָשׂוּי מִלּוּחַ עֵץ וּבְתַחְתִּיתוֹ חֲרִיצִים כְּעֵין פְּצִירָה, וְגוֹרְרִים אוֹתוֹ עַל הַקַּשׁ שֶׁל הַתְּבוּאָה לְחַתְּכוֹ לְתֶבֶן דַּק. בַּעַל פִּיפִיּוֹת, שֶׁיֵּשׁ לוֹ חִדּוּדֵי חֲרִיצִים. תָּדוּשׁ הָרִים, כְּלוֹמַר, תְּכַלֶּה אֶת מַלְכֵי הַגּוֹיִם.

קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: טז תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

זמן תחילת קידוש לבנה באה"ק:
ליל שישי, ז' מרחשון

לוח זמנים לשבוע פרשת לך־לך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	5:51	5:56	8:02	8:04	8:36	8:38	9:34	9:35	16:58	16:52	17:24	17:19	16:33	17:29
חיפה (ח)	5:53	5:58	8:02	8:04	8:36	8:38	9:33	9:35	16:58	16:52	17:22	17:16	16:23	17:27
ירושלים (ח)	5:50	5:55	8:00	8:02	8:35	8:37	9:32	9:33	17:00	16:55	17:22	17:17	16:16	17:27
תל אביב (ח)	5:52	5:57	8:02	8:04	8:37	8:39	9:34	9:35	16:58	16:52	17:23	17:18	16:33	17:29
אוסטריה, וינה (ח)	6:30	6:40	8:18	8:22	9:02	9:07	9:56	9:58	16:46	16:36	17:20	17:11	16:20	17:24
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:21	6:14	9:01	8:56	9:41	9:37	10:50	10:47	19:49	19:55	20:18	20:24	19:36	20:36
אוקראינה, אודסה (ח)	6:30	6:38	8:20	8:24	9:03	9:07	9:57	10:00	16:52	16:43	17:25	17:16	16:26	17:29
אוקראינה, דונייצק (ח)	6:04	6:13	7:52	7:56	8:36	8:41	9:30	9:32	16:21	16:11	16:55	16:45	15:54	16:59
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	6:16	6:25	8:03	8:07	8:48	8:52	9:41	9:44	16:31	16:21	17:05	16:56	16:04	17:09
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	6:45	6:55	8:29	8:33	9:15	9:20	10:08	10:11	16:53	16:42	17:28	17:18	16:26	17:32
אוקראינה, קייב (ח)	6:38	6:48	8:21	8:26	9:08	9:13	10:00	10:04	16:45	16:34	17:21	17:10	16:18	17:24
איטליה, מילאנו (ח)	6:54	7:02	8:47	8:50	9:28	9:32	10:23	10:25	17:22	17:13	17:52	17:44	16:57	17:56
אקוואדור, קיטו (ח)	5:54	5:54	8:25	8:24	8:54	8:54	9:57	9:56	18:02	18:01	18:24	18:24	17:43	18:33
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:58	5:52	8:38	8:34	9:16	9:13	10:25	10:22	19:18	19:24	19:46	19:52	19:05	20:03
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:40	6:32	9:20	9:15	10:03	9:59	11:13	11:10	20:19	20:26	20:50	20:58	20:07	21:11
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:28	7:34	9:29	9:32	10:07	10:10	11:03	11:05	18:12	18:05	18:42	18:35	17:48	18:46
ארה"ב, ברוקלין (ק)	7:19	7:26	9:19	9:22	9:57	10:01	10:53	10:55	18:00	17:52	18:30	18:22	17:35	18:34
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	7:20	7:27	9:19	9:22	9:58	10:01	10:53	10:55	18:00	17:53	18:30	18:23	17:36	18:35
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:58	8:05	9:55	9:58	10:35	10:38	11:30	11:32	18:34	18:25	19:04	18:57	18:09	19:09
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:31	7:35	9:42	9:44	10:16	10:18	11:14	11:15	18:41	18:35	19:06	19:01	18:18	19:11
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	7:06	7:11	9:14	9:16	9:49	9:51	10:46	10:47	18:05	17:59	18:32	18:27	17:42	18:37
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:26	7:29	9:41	9:42	10:13	10:15	11:12	11:13	18:44	18:40	19:09	19:05	18:22	19:14
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	7:16	7:23	9:15	9:18	9:54	9:57	10:49	10:51	17:55	17:47	18:25	18:17	17:30	18:29
ארה"ב, שיקגו (ק)	7:16	7:23	9:14	9:17	9:53	9:56	10:48	10:50	17:53	17:45	18:23	18:16	17:28	18:27
בוליביה, לה-פס (ח)	5:58	5:55	8:34	8:32	9:05	9:04	10:10	10:09	18:35	18:37	18:59	19:01	18:19	19:11
בלגיה, אנטוורפן (ח)	7:24	7:35	9:06	9:10	9:53	9:58	10:45	10:49	17:27	17:16	18:04	17:53	17:00	18:08
בלגיה, בריסל (ח)	7:24	7:34	9:06	9:11	9:53	9:58	10:45	10:49	17:28	17:17	18:05	17:54	17:01	18:08
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:25	5:21	8:03	8:00	8:36	8:33	9:42	9:40	18:21	18:25	18:42	18:45	18:06	18:55
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:14	5:10	7:52	7:49	8:24	8:22	9:30	9:29	18:04	18:07	18:29	18:32	17:49	18:42
בריטניה, לונדון (ח)	6:43	6:54	8:24	8:28	9:12	9:17	10:04	10:07	16:46	16:35	17:22	17:11	16:22	17:25
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	6:56	7:08	8:32	8:37	9:22	9:28	10:14	10:17	16:49	16:37	17:27	17:16	16:23	17:31
גרמניה, ברלין (ח)	6:51	7:02	8:30	8:35	9:19	9:24	10:11	10:14	16:50	16:38	17:26	17:15	16:22	17:30
גרמניה, פרנקפורט (ח)	7:05	7:15	8:49	8:53	9:35	9:40	10:28	10:31	17:13	17:02	17:49	17:38	16:46	17:52
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:23	5:18	8:01	7:58	8:35	8:32	9:42	9:40	18:27	18:31	18:46	18:50	18:12	19:00
הודו, מומבאי (ח)	6:36	6:39	8:57	8:58	9:27	9:28	10:27	10:28	18:08	18:05	18:32	18:29	17:48	18:39
הודו, פונה (ח)	6:32	6:34	8:53	8:53	9:23	9:24	10:23	10:23	18:05	18:02	18:29	18:26	17:44	18:35
הונגריה, בודפשט (ח)	6:18	6:27	8:07	8:11	8:51	8:55	9:44	9:47	16:37	16:27	17:10	17:01	16:10	17:14
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:24	6:31	8:23	8:26	9:02	9:05	9:57	9:59	17:04	16:56	17:34	17:27	16:40	17:39
יוון, אתונה (ח)	6:44	6:50	8:48	8:50	9:25	9:27	10:21	10:22	17:33	17:26	18:02	17:55	17:10	18:07
מולדובה, קישינב (ח)	6:38	6:47	8:28	8:32	9:11	9:15	10:05	10:08	16:58	16:49	17:32	17:23	16:32	17:36

לוח זמנים לשבוע פרשת לך־לך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:34	6:37	8:54	8:55	9:25	9:26	10:24	10:25	18:05	18:02	18:29	18:26	17:44	18:35
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:17	5:08	7:56	7:50	8:44	8:39	9:55	9:52	19:10	19:19	19:44	19:54	18:59	20:08
נפאל, קטמנדו (ח)	6:10	6:14	8:24	8:26	8:57	8:59	9:55	9:56	17:25	17:20	17:50	17:46	17:03	17:56
סינגפור, סינגפור (ח)	6:46	6:46	9:16	9:16	9:45	9:45	10:48	10:47	18:51	18:50	19:13	19:13	18:32	19:22
פולין, ורשא (ק)	6:20	6:31	8:00	8:04	8:48	8:53	9:40	9:43	16:19	16:07	16:56	16:45	15:51	17:00
פרו, לימה (ח)	5:38	5:36	8:13	8:11	8:43	8:42	9:47	9:46	18:07	18:08	18:30	18:32	17:50	18:41
צרפת, ליאון (ק)	7:12	7:20	9:04	9:08	9:46	9:50	10:40	10:43	17:37	17:28	18:09	18:01	17:11	18:13
צרפת, פריז (ק)	7:28	7:37	9:14	9:18	9:59	10:04	10:52	10:55	17:42	17:32	18:15	18:06	17:16	18:19
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:41	5:41	8:10	8:09	8:39	8:39	9:41	9:40	17:39	17:38	18:02	18:01	17:21	18:10
קנדה, טורונטו (ק)	7:46	7:53	9:41	9:44	10:21	10:25	11:16	11:18	18:19	18:11	18:48	18:40	17:54	18:52
קנדה, מונטריאול (ק)	7:25	7:34	9:18	9:21	10:00	10:04	10:54	10:56	17:51	17:42	18:23	18:14	17:26	18:27
קפריסין, לרנקה (ק)	7:01	7:06	9:07	9:10	9:43	9:45	10:40	10:41	17:58	17:52	18:25	18:19	17:35	18:30
רוסיה, ליובאוויטש (ק)	7:47	7:59	9:20	9:25	10:11	10:17	11:02	11:06	17:33	17:20	18:13	18:01	17:04	18:16
רוסיה, מוסקבה (ק)	7:23	7:35	8:53	8:58	9:46	9:52	10:36	10:40	17:07	16:54	17:45	17:32	16:38	17:48
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ק)	6:55	7:04	8:45	8:48	9:28	9:32	10:22	10:24	17:15	17:05	17:48	17:39	16:49	17:52
שוויץ, ציריך (ק)	7:00	7:09	8:49	8:53	9:33	9:37	10:26	10:29	17:23	17:14	17:52	17:43	16:57	17:56
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:11	6:13	8:35	8:35	9:05	9:05	10:05	10:05	17:53	17:51	18:16	18:14	17:33	18:23

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00449
26/10/2014

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377